Peygamberimizin

Kur'ân'ı Tefsîri

2

Prof. Dr. Suat Yıldırım

Peygamberimizin
Kur'ân'ı Tefsiri -2

Peygamberimizin Kur’ân’ı Tefsiri -2

Prof. Dr. Suat YILDIRIM

PEYGAMBERİMİZİN KUR'ÂN'I TEFSİRİ -2

Editör
Firdevs BAŞARI

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Kapak
İhsan DEMİRHAN

Mizanpaj
Ahmet KAHRAMANOĞLU

ISBN
975-6079-51-7

Yayın Numarası
46

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan Matbaası
Sarnıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 252 20 96
Temmuz 2009

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey/İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 444 84 64

Işık Akademi Yayınları
Emniyet Mahallesi Huzur Sokak No: 5
34676 Üsküdar/İSTANBUL
Tel: (0216) 318 42 88 Faks: (0216) 318 52 20
www.akademiyayinlari.com

İÇİNDEKİLER

ENFÂL SÛRESİ

﴿فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلَكِنَّ اللّٰهَ رَمَى وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلاَءً حَسَنًا إِنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ﴾ (الأنفال: ١٧)

"Siz savaşta onları kendi kuvvetinizle öldürmediniz, lâkin Allah öldürdü. (Ey Resûlüm!) Attığın vakit sen atmadın, lâkin Allah attı. Ve Allah bunu, mü'minleri güzel bir imtihana tabi tutmak için yaptı. Şüphesiz ki Allah hakkıyla işitir ve bilir." (Enfâl, 17)

حدثني إياس بن سلمة.حدثني أبى قال: غزونا مع رسول الله ﷺ حنينا فلما غشوا رسول ﷺ نزل عن البغلة، ثم قبض قبضة من تراب من الأرض. ثم استقبل به وجوههم. فقال ''شاهت الوجوه''. فما خلق الله منهم انسانا إلا ملأ عينيه ترابا بتلك القبضة. فولوا مدبرين فهذمهم الله عز وجل. وقسم رسول الله غنائمهم بين المسلمين.

İyas İbn Seleme, babası Seleme'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) ile Huneyn Gazvesi'nde idik. Müşrikler her taraftan Resûlullah'a hücum edince bineğinden indi, sonra yerden bir avuç toprak aldı ve "Yüzleri kara olsun!" diyerek yüzlerine doğru savurdu. Bu bir avuç topraktan gözüne isabet etmeyen hiç bir müşrik kalmadı. Bunun üzerine geri dönüp kaçtılar ve hezimete uğradılar. Resûlullah (s.a.s.) ganimetlerini Müslümanlara paylaştırdı.[1]

حدثنا هشام بن عروة قال: لما ورد رسول الله ﷺ بدرا قال: ''هذه مصارعهم''! ووجد المشركون النبي ﷺ قد سبقهم إليه ونزل عليه، فلما طلعوا عليه زعموا أن النبي ﷺ قال: ''هذه

1 Müslim, 32/28; Abd İbn Humeyd (Yezid İbn Âmir'den), v. 65b.

قريش قد جاءت بجلبتها وفخرها، تحادك وتكذب رسولك، اللّهم إني أسألك ما وعدتني!" فلما أقبلوا استقبلهم، فحثا في وجوههم فهزمهم الله عز وجل.

Hişam İbn Urve'den: Resûlullah (s.a.s.) Bedr'e gelince: "İşte şuralar onların öldürülecekleri yerlerdir!" dedi. Müşrikler geldiklerinde, Resûlullah'ın kendilerinden önce oraya yerleştiğini gördüler. Müşrik ordusu gelince, rivâyete göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle niyaz etti: "Ya Rabbi! İşte Kureyş bütün kuvveti ve gururu ile geldi! Sana düşmanlık için ve Senin Resûlünü tekzip etmek için savaşıyorlar. Ya Rabbi! Yüce Zâtından bana vaad ettiğin zaferi diliyorum!" Düşmanlar yaklaşınca onlara karşı çıktı ve yüzlerine toprak savurdu, Allah Teâlâ onları bozguna uğrattı.[2]

***

﴿ياأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ إِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ وَأَنَّهُ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ﴾ (الأنفال: ٢٤)

"Ey iman edenler! Allah ve Resûlü size hayat verecek hakikatlere sizi davet ettiğinde ona icabet edin. Bilin ki Allah, insan ile kalbi arasına girer (dilediği takdirde insanın, arzusunu gerçekleştirmesini önler) ve siz dönüp O'nun huzurunda toplanacaksınız." (Enfâl, 24)

وقد وردت أحاديث عن رسول الله ﷺ بما يناسب هذه الآية، وقال الإمام أحمد..عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: كان النبي ﷺ يكثر أن يقول "يا مقلب القلوب ثبت قلبي على دينك". قال: فقلنا: "يا رسول الله، آمنا بك وبما جئت به، فهل تخاف علينا؟" قال: "نعم، إن القلوب بين أصبعين من أصابع الله تعالى يقلبها".

Enes İbn Malik'ten (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) dua esnasında sık sık "Ey kalpleri hâlden hâle çeviren Rabbim! Kalbimi Senin dininde sabit kıl!" derdi. Biz dedik ki: "Ya Resûlallah! Seni ve senin tebliğ ettiğin her şeyi tasdik ettik. Bütün bunlara rağmen hâlâ bizim hakkımızda endişe mi ediyorsun?" "Evet." buyurdu. Çünkü kalpler Allah'ın parmakları arasındadır, dilediği gibi onları çevirir."[3]

---

2 Taberî, 13/443, ha. no. 15821. M. Şakir tahriçte isnadın sahih olduğunu söyler; İbn Kesîr, 3/295.

3 İbn Kesîr, 3/299'da *Müsnedu Ahmed* ve Tirmizî, *Kitabu'l-Kader*'den.

عن أبي هريرة قال: خرج رسول الله ﷺ على أبي و هو يصلي فدعاه: أي أبي! فالتفت إليه أبي ولم يجبه، ثم إن أبيا خفف الصلاة، ثم انصرف إلى النبي ﷺ، فقال: السلام عليك يا رسول الله! قال: وعليك، ما منعك إذ دعوتك أن تجيبني؟ قال: يا رسول الله، كنت أصلى! قال: أ فلم تجد فيما أوحى إلي: ''استجبوا لله وللرسول إذا دعاكم لما يحييكم''؟ قال: بلى يا رسول الله! لا أعود.

Ebû Hureyre'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) Ubey İbn Kâ'b'ın (r.a.) yanına vardı. Übey o sırada namazda idi. Onu çağırdı. Ubey ona doğru baktı ama cevap vermedi. Derken Übey namazı kısa zamanda tamamladı ve hemen Peygamberimiz'in yanına vardı. "Es-selâmu aleyke ya Resûlallah!" dedi, Resûlullah da selâmını alıp sonra: "Neden dolayı, çağırdığımda bana cevap vermedin?" dedi. Übey: "Ya Resûlallah, namazda olduğum için." dedi. O da: "Übey! Sen bana vahyolunan Kur'ân'da 'Ey iman edenler! Allah ve Resûlü size hayat verecek hakikatlere sizi davet ettiğinde ona icabet edin!' emrini bilmiyor musun?" buyurunca "Evet, var ya Resûlallah! Bir daha böyle yapmam." dedi.[4]

***

﴿وَاتَّقُوا فِتْنَةً لاَ تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الأنفال: ٢٥)

"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o içinizden yalnız zulmedenlere dokunmakla kalmaz, hepinize şamil olur. Biliniz ki Allah'ın cezalandırması şiddetlidir." (Enfâl, 25)

حدثنا عامر رضي الله عنه قال سمعت النعمان بن بشير رضي الله عنه يخطب يقول: و أومأ بإصبعيه إلى أذنيه يقول: مثل القائم على حدود الله والواقع فيها والمداهن فيها كمثل قوم ركبوا سفينة فأصاب بعضهم أسفلها وأوعرها وشرها. وأصاب بعضهم أعلاها فكان الذين في أسفلها إذا استقوا الماء مروا على من فوقهم فآذوهم فقالوا: ''لو خرقنا في نصيبنا خرقا فاستقينا منه ولم نؤذ من فوقنا'' فإن تركوهم و أمرهم هلكوا جميعا وإن أخذوا على أيديهم نجوا جميعا''.

4 Taberî, 13/466, ha. no. 15874. M. Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/412-413; Tirmizî, *Fezâilu'l-Kur'ân*'da uzun olarak; Buhârî (*Fethu'l-Bârî*, 8/119 ve 231); *Muvatta*, 83. Keza bkz. Dârimî, v. 186b. Keza Buhârî, *Tefsir*, 5/199; Ebû Dâvud, 1458; Ebû Ya'lâ, v. 311a.

Ashaptan Nu'man İbn Beşîr, hutbesinde, bizzat kulakları ile Resûlullah'tan (s.a.s.) şunu işittiğini bildirmiştir:

"Allah'ın koyduğu sınırlara riayet eden ile, sınıra yaklaşan ve bu konuda gevşeklik gösteren kimsenin durumu şuna benzer: Bir grup insan gemiye bindiler. Kimisi alt tarafa, kimisi daha elverişsiz kata düştüler. Bazısı ise üst kata düştüler. Alt kattakiler su ihtiyaçları olunca, üst kattakilerin yanına çıkıp onlara sıkıntı veriyorlardı. Sonra şöyle düşündüler: "Her defasında üsttekileri rahatsız edeceğimize, bizim taraftan bir delik açıp da suyu oradan alsak daha iyi olur!" İşte eğer üst kattakiler onların bu düşündüklerini yapmalarına izin verirlerse hepsi birden helâk olurlar. Ama engellerlerse hepsi toptan kurtulurlar.[5]

***

﴿وَمَا لَهُمْ أَلاَّ يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُوا أَوْلِيَاءَهُ إِنْ أَوْلِيَاؤُهُ إِلاَّ الْمُتَّقُونَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَهُمْ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (الأنفال: ٣٤)

"Allah ne diye onları cezalandırmasın ki onlar kendileri Mescid-i Haram'ı yönetmeye ehil olmadıkları hâlde, üstelik orayı ziyaret etmek isteyen mü'minleri de geri çeviriyorlar? Oranın hizmet ve yönetimine asıl ehil olanlar, Allah'ı sayıp O'na şerik koşmaktan sakınanlardır, fakat onların çoğu bunu bilmezler." (Enfâl, 34)

قال رسول الله ﷺ "أنزل الله على أمانين لأمتي: ﴿وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ﴾ فإذا مضيت تركت فيهم الاستغفار إلى يوم القيامة.

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah Teâlâ benim ümmetime (helâk edici azaba karşı) iki teminat indirdi: (Birisi benim varlığımdır.) Ben içlerinden ayrıldıktan sonra onlara istiğfar teminatını bırakırım."[6]

***

5 İbn Kesîr, 3/302'de Buhârî'den nakledip şöyle der: "O bu hadisi hem *Şirket* hem de *Şehadat* kitabında rivâyet etmiştir. Tirmizî ise *Fiten* kitabında rivâyet etmiştir.

6 Tirmizî, *Tefsir*; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 9/379.

﴿قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ يَنتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ﴾ (الأنفال: ٣٨)

"Ey Resûlüm! O kâfirlere de ki: Eğer Peygambere düşmanlıktan vazgeçip İslâm'a girerlerse daha önceki suçları bağışlanacak. Yok, eğer dönüp tekrar düşmanlığa başlayacak olurlarsa, zaten emsallerinin başlarına gelen hâller gözlerinin önünde!" (Enfâl, 38)

عن عبد الله ابن مسعود رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: "من أحسن في الإسلام لم يؤاخذ بما عمل في الجاهلية و من أساء في الإسلام أخذ بالأول والآخر".

İbn Mes'ûd (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: Kim İslâm'a girdikten sonra iyi davranışlarda bulunursa, Cahiliye döneminde işlediklerinden sorumlu olmaz. Ama kim İslâm'a girdikten sonra kötü davranışlarda bulunursa, hem öncekilerden hem de sonrakilerden sorumlu olur."[7]

وفي الصحيح أيضا أن رسول الله ﷺ قال: "الإسلام يجب ما قبله والتوبة تجب ما كان قبلها".

Resûlullah şöyle buyurdu: "İslâm'a girmek, daha önceki kötülükleri kesip atar. Tövbe de daha önceki günahları kesip atar."[8]

***

﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلَّهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ إِنْ كُنْتُمْ آمَنْتُمْ بِاللَّهِ وَمَا أَنْزَلْنَا عَلَى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾

(الأنفال: ٤١)

"Bir de malumunuz olsun ki savaşta elde ettiğiniz ganimetin beşte biri Allah'ındır. (Yani) Resûlullah'a, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yol-

---

7 İbn Kesîr, 3/316'da sahih diyerek. Buhârî, *Mürteddîn*, 1; Müslim, *İman*, 189; Ebû Dâvud, *Diyat*, 25.

8 İbn Kesîr, 3/316'da sahih diyerek. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 4/199, 204 ve 205.

culara (gariplere) aittir. Eğer Allah'a ve iki ordunun karşılaştığı, hak ile bâtılın iyice açığa çıktığı o Bedir günü Kulumuza indirdiğimiz âyetlere iman ediyorsanız, bu hükmü böylece kabul edeceksiniz. Allah her şeye kadirdir." (Enfal, 41)

Âyetteki "akrabalar"ı, şu hadise dayanarak cumhur, Benî Haşim ve Benî Abdilmuttalib olarak tahsis etmiştir:

عن جبير بن مطعم قال: ''لما قسم رسول اللهﷺ سهم ذي القربى من خيبر على بني هاشم وبني المطلب، مشيت أنا وعثمان بن عفان رحمة الله عليه، فقلنا: ''يا رسول الله، هؤلاء اخوتك بنو هاشم، لا ننكر فضلهم، لمكانك الذي جعلك الله به منهم، أ رأيت إخواننا بني المطلب، أعطيتهم وتركتنا، وإنما نحن وهو منك بمنزلة واحدة؟'' فقال: ''إنهم لم يفارقونا في جاهلية ولا إسلام، إنما بنو هاشم وبنو المطلب شيء واحدا!'' ثم شبك رسول اللهﷺ يديه إحداهما بالأخرى.

Cübeyr İbn Mut'im'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) Hayber ganimetinin akrabalara ait hissesini Benî Haşim ile Benî Abdülmuttalib'e taksim edince, ben ve Osman İbn Afvan yanına varıp dedik ki: "Ya Resûlallah! Senin kardeşlerin olan Benî Haşim'in sana olan yakınlıkları sebebiyle özel bir durumları olduğunu biliyoruz, onların faziletlerini inkâr etmiyoruz. Ama bizim kardeşlerimiz olan Benî Abdilmuttalib'e ne buyurursunuz? Onlara verdiniz, bizi bıraktınız; oysa onlar ile biz sana olan yakınlık bakımından aynı durumdayız?" "Onlar, ne Cahiliyede ne de İslâm döneminde bizi asla yalnız bırakmadılar, bizden ayırlmadılar. Benî Haşim ile Benî Abdilmuttalib bir sayılırlar."[9] buyurup bir eli ile öbürünü birbirine geçirdi.

***

﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَآخَرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لاَ تَعْلَمُونَهُمْ اللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لاَ تُظْلَمُونَ﴾ (الأنفال: ٦٠)

"Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın. Savaş atları yetiştirin ki bu hazırlıkla Allah'ın düşmanlarını, sizin düşmanlarınızı

9 Taberî, 13/556, ha. no. 16119. M. Şakir tahriçte: Şafiî, *Ümm*, 4/71; Ebû Dâvud, ha. no. 2980; Ebû Ubeyd, *Emval*, ha. no. 842. Ayrıca bkz. Şafiî, *Risale*, s. 41, ha. no. 229; İbn Kesîr, 3/323-324.

ve onların ötesinde sizin bilemeyip de ancak Allah'ın bildiği diğer düşmanları korkutup yıldırasınız. Allah yolunda her ne harcarsanız, onun karşılığı size eksiksiz ödenir, size asla haksızlık yapılmaz." (Enfâl, 60)

أنه سمع عقبة بن عامر الجهني على المنبر يقول: قال الله تعالى ﴿وَأَعِـدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ﴾، ألا وإنى سمعت رسول الله ﷺ يقول على المنبر: قال الله تعالى ﴿وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ﴾، ألا إن قوة الرمي ألا إن القوة الرمي ثلاثا.

Ukbe İbn Âmir (r.a.) minberde şöyle demiştir: Allah Teâlâ *"Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın! (...)"* buyuruyor. Biliniz ki ben Resûlullah'tan (s.a.s.) işittim, kendisi minber üzerinde iken: "Allah buyuruyor: *"Düşmanlara karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın! (...)"* Gözünüzü açın, kuvvet ancak atmaktır! Gözünüzü açın, kuvvet ancak atmaktır! (üç defa) böyle buyuruyordu."[10]

***

﴿مَا كَانَ لِنَبِيٍّ أَنْ يَكُونَ لَهُ أَسْرَى حَتَّى يُثْخِنَ فِي ٱلْأَرْضِ تُرِيدُونَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيدُ ٱلْآخِرَةَ وَاللّٰهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (الأنفال: ٦٧)

"Bir peygamberin dünyada zafer kazanıp küfrü zelil kılmadıkça, esirler edinip onları fidye karşılığında serbest bırakması uygun düşmez. Siz dünya metaını istiyorsunuz. Allah ise âhireti kazanmanızı istiyor. Allah Aziz'dir, Hakim'dir." (Enfâl, 67)

عن عبد الله قال: لما كان يوم بدر وجيء بالأسرى، قال رسول الله ﷺ: ما تقولون في هؤلاء الأسرى؟ فقال أبو بكر: "يا رسول الله، قومك وأهلك استبقهم واستأنهم، لعل الله أن يتوب عليهم". وقال عمر: "يا رسول الله، كذبوك وأخرجوك، قدمهم فأضرب أعناقهم!". وقال عبد الله بن رواحة: "يا رسول الله، انظر واديا كثير الحطب فأدخلهم فيه، ثم أضرمه عليهم نارا". قال: فقال له العباس: "قطعت رحمك!" قال: فسكت رسول الله ﷺ فلم يجبهم، ثم دخل. فقال ناس: يأخذ بقول أبي بكر. وقال ناس: يأخذ

10 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/152; Müslim, *İmare*, ha. no. 167; Süfyan Sevrî, *Tefsir*, s. 78; Ebû Dâvud, ha. no. 2514; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Mâce, ha. no. 2813; Hâkim, *Müstedrek*, 2/328; Dârimî, *Cihad*, 14.

بقول عمر. وقال ناس: يأخذ بقول عبد الله بن رواحة. ثم خرج عليهم رسول الله صلى اله عليه وسلم فقال: ''إن الله ليبلين قلوب رجال حتى تكون ألين من اللبن، وإن الله ليشدد قلوب رجال حتى تكون أشد من الحجارة! وإن مثلك يا أبا بكر مثل إبراهيم قال ﴿مَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي وَمَنْ عَصَانِي فَإِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (سورة إبراهيم: ٣٦)، ومثلك يا أبا بكر مثل عيسى قال: ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ﴾ الآية (سورة المائدة: ١١٨). ومثلك يا عمر مثل نوح، قال ﴿رَبِّ لاَ تَذَرْ عَلَى الْأَرْضِ مِنَ الْكَافِرِينَ دَيَّارًا﴾ (سورة نوح: ٢٦)، ومثلك كمثل موسى قال ﴿رَبَّنَا اطْمِسْ عَلَى أَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَلاَ يُؤْمِنُوا حَتَّى يَرَوُا الْعَذَابَ الْأَلِيمَ﴾ (سورة يونس: ٨٨).

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) özetle şöyle demiştir: "Bedir Gazvesi'nden sonra Resûlullah (s.a.s.) harp esirleri konusunda istişare etti. Ebû Bekir (r.a.) onlara merhamet edilmesini, Ömer (r.a.) ise katledilmelerini, Abdullah İbn Ravaha (r.a.) yakılmalarını teklif ettiler. Sonra Resûlullah fikrini beyan etti Ebû Bekr'i İbrahim ve Îsa'ya (a.s.), Ömer'i ise Nuh ile Mûsa'ya (a.s.) benzetti.

قال رسول الله ﷺ: أنتم اليوم عالة، فلا ينفلتن أحد منهم إلا بفداء أو ضرب عنق، قال عبد الله بن مسعود: إلا سهيل بن بيضاء، فإني سمعته يذكر الإسلام! فسكت رسول الله ﷺ، فما رأيتني في يوم أخوف أن تقع علي الحجارة من السماء منى في ذلك اليوم، حتى قال رسول الله ﷺ: إلا سهيل بن بيضاء. قال: فأنزل الله: ''ما كان لنبي أن يكون له أسرى حتى يثخن في الأرض''، إلى آخر الثلاث الآيات. ﴿فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلاَلاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الأنفال: ٦٨).

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Siz bugün muhtaçsınız. Fidye vermeksizin yahut boynu vurulmaksızın hiçbiri elinizden kurtulmasın. Abdullah İbn Mes'ûd bu esnada "Süheyl İbn Beyda hariç olsun, zira onun İslâm'a meylettiğini işittim." dedi. Resûlullah (s.a.s.) sükût etti. Öyle bir duruma düştüm ki o zamana kadar bu derecede korktuğumu hiç hatırlamıyorum. Gökten üzerime taş yağdı, yağacak sandım. Sonra o da: "Süheyl hariç!" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ işbu *"Ma kâne li nebiyyin (...) Bir peygamberin dünyada zafer kazanıp küfrü zelil kılmadıkça, esirler edinip on-*

ları fidye karşılığında serbest bırakması uygun düşmez..." Bundan itibaren üç âyetin sonuna kadar) âyetlerini indirdi."[11]

***

﴿فَكُلُوا مِمَّا غَنِمْتُمْ حَلاَلاً طَيِّبًا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الأنفال: ٦٨)

"Ama bundan böyle fidyeyi ve ganimeti size mübah kıldım. Artık aldığınız ganimetleri helâl ve hoş olarak yeyin. Allah'a karşı gelmekten sakının Gerçekten Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir." (Enfâl, 68)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: ما أحلت الغنائم لأحد سود الرؤوس من قبلكم، كانت تنزل نار من السماء وتأكلها، حتى كان يوم بدر، فوقع الناس في الغنائم، فأنزل الله ﴿لَوْلاَ كِتَابٌ مِنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ.... حَتَّى بَلَغَ، حَلاَلاً طَيِّبًا﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Ganimetler, sizden önce, siyah sarık saran (sûdü'r-rüûs) hiç kimseye mübah kılınmamıştı. Gökten bir ateş gelir ve alınan ganimetleri yakıp tüketirdi. Ta ki Bedir Gazvesi oldu ve Müslümanlar ganimet ele geçirdiler. Bunun üzerine Allah Teâlâ işbu: "Eğer yanılma neticesi verilen (...) Artık aldığınız ganimetleri helâl ve hoş olarak yiyin!" âyetlerini indirdi."[12]

---

11 Taberî, 14/61-62, ha. no. 16293. M. Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 3632-3634; Hâkim, *Müstedrek*, 3/ 21-22 (Zehebî de muvafakat eder); *Mecmau'z-Zevaid*, 2/295 ve 6/86-87. Vahidî, *Esbabu'n-Nüzûl*, 187.
İbn Sa'd der ki: "Mezkûr şahıs Süheyl değil, kardeşi Sehl'dir. Mekke'de iken Müslüman olmuştu, Müslümanlığını gizliyordu. Müşrikler kendisini savaşa zorla getirmişlerdi. İbn Mes'ûd'un şehadetiyle salıverildi." (İbn Sa'd, *Tabakat*, 4, 1, 156).

12 Taberî, 14/66, ha. no. 16301. M. Şakir tahriçte: İsnad sahihtir, ancak Câbir İbn Nuh bazılarınca zayıftır. Hadisi Tirmizî başka bir tarikten rivâyet edip "hasenun sahih" der. Beyhakî, 6/290; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 3/203'de ayrıca Nesâî, İbn Ebî Şeybe, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdeveyh'e nisbet eder. Keza bkz. *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 37a; Tirmizî, *Tefsir*.

TÖVBE SÛRESİ

﴿بَرَاءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ • فَسِيحُوا
فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ وَأَنَّ اللّٰهَ
مُخْزِي الْكَافِرِينَ • وَأَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ
الْأَكْبَرِ أَنَّ اللّٰهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ فَإِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ
وَإِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللّٰهِ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ
أَلِيمٍ • إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ
يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُّوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَى مُدَّتِهِمْ إِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ
الْمُتَّقِينَ﴾ (التوبة: ١-٤)

"Allah ve Resûlünden, kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklere son ihtar! Bu günden itibaren yeryüzünde dört ay istediğiniz gibi dolaşın ve şunu bilin ki siz Allah'ın elinden hiçbir şekilde kaçıp kurtulamazsınız ve Allah kâfirleri rüsvay edecektir. Haccın en büyük günü, Allah ve Resûlünden insanlara şöyle bir duyurudur: "Allah da Resûlü de müşriklerden berîdir. Şayet şirkten tövbe edip tevhide yönelirseniz bu elbette sizin için daha hayırlı olur. İyi bilin ki siz Allah'ın elinden kurtulamazsınız. Kâfirleri pek acı bir azapla müjdele! Ancak kendileriyle antlaşma yapmanızdan sonra şartları, hiçbir şey eksiltmeksizin tamamen yerine getiren ve sizin aleyhinizde hiçbir kimseye destek vermeyen müşrikler bu hükmün dışındadırlar. Bunlarla sözleşmenizin müddeti ta-

mamlanıncaya kadar antlaşma şartlarına riayet edin. Allah, kendisine karşı gelmekten, özellikle ahdi bozmaktan sakınanları sever." (Tövbe, 1-4)

عن أبي هريرة قال: كنت مع علي حين بعثه رسول الله صلى عليه وسلم ببراءة إلى أهل مكة، فكنت أنادى حتى صحل صوتي. فقلت: بأي شيء كنت تنادي؟ قال: أمرنا أن نادي: أنه لا يدخل الجنة إلا مؤمن، ومن كان بينه وبين رسول الله ﷺ عهد فأجله إلى أربعة أشهر، فإذا حل الأجل فإن الله بريئ من المشركين ورسوله، ولا يطف بالبيت عريان، ولا يحج بعد العام مشرك".

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) Hz. Ali'yi ültimatom (son ihtar) vermek üzere Mekkelilere gönderdiği zaman ben de onun yanında idim. Ben nida ediyordum, ta ki sesim kısılıncaya kadar seslendim. Râvisi Ebû Hureyre'ye: Ne diye nida ediyordun? diye sordum. "Cennet'e mü'minden başkası girmeyecek. Kimin Resûlullah (s.a.s.) ile ahdi varsa süresi dört aydır, müddet dolunca Allah da Resûlü de müşriklerden berîdir. Hiç kimse Kâbe'yi çıplak tavaf etmeyecek. Ve bu seneden sonra hiçbir müşrik Kâbe'yi tavaf edemeyecek!" diye ilân etmemiz bize emredildi." diye cevap verdi.[13]

عن زيد بن يثيع عن علي قال: بعثني النبي ﷺ حين أنزلت: "براءة" بأربع: أن لا يطف بالبيت عريان، ولا يقرب المسجد الحرام مشرك بعد عامهم هذا، ومن كان بينه وبين رسول الله ﷺ عهد فهو إلى مدته، ولا يدخل الجنة إلا نفس مسلمة.

Hz. Ali'den (r.a.): "İşbu Berâe sûresi nâzil olunca Resûlullah (s.a.s.) beni dört hususu duyurmam için gönderdi: Artık kimse çıplak olarak Kâbe'yi tavaf edemeyecek. Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Mescid-i Haram'a yaklaşamayacak. Kimin Resûlullah ile ahdi varsa, o sürenin sonuna kadar söz-

---

13 Taberî, 14/104, ha. no. 16370. M. Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 7964; Nesâî, 5/234; Hâkim, *Müstedrek*, 2/331 (Zehebî de muvafakat eder). Keza bkz. Ebû Ya'lâ, v. 7b. Bu mânâda Hz. Ebû Bekir'den (r.a.) bir hadis İmam Ahmed'in *Müsned*'inde yer alır. (*Fethu'r-Rabbânî*, 9/388-389) İbn Kesîr, Taberî'nin isnadı hakkında "ceyyiddir, lâkin râvinin 'Kimin Resûlullah ile ahdi varsa süresi dört aydır.' sözünde nekaret vardır. Zira sabit olan, ahdi olanın süresinin, tayin edilen müddet olduğudur, isterse dört aydan fazla olsun. Dört ay, müddet belirlenmeyen hakkındadır." (İbn Kesîr, *Bidaye*'den M. Şakir, mezkûr yerde.)

leşmesi geçerli olacak. Müslüman dışında hiç kimsenin Cennet'e giremeyeceği duyurulacak."[14]

عن علي قال: سالت رسول الله ﷺ عن يوم الحج الأكبر؟ فقال: "يوم النحر".

Hz. Ali'den (r.a.): "Resûlullah'tan (s.a.s.) haccın en büyük günü hangi gündür?" diye sordum "Nahr (kurban kesme) günüdür." diye cevap verdi.[15]

عن ابن عمر قال: وقف رسول الله ﷺ يوم النحر عند الجمرات في حجة الوداع فقال: هذا يوم الحج الأكبر.

İbn Ömer'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) veda haccında nahr günü cemeratın (şeytan taşlama mahallinin) yanında durup şöyle dedi: "İşte haccın en büyük günü budur."[16]

***

﴿فَإِذَا انْسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرُمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصَدٍ فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَوٰةَ وَآتَوُا الزَّكَوٰةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (التوبة:٥)

"O hâlde, haram aylar çıkınca artık öbür müşrikleri nerede bulursanız öldürün, onları yakalayıp esir edin, onların geçebileceği bütün geçit başlarını tutun. Eğer tövbe eder, namaz kılar, zekât verirlerse onları serbest bırakın. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. (Affı ve merhameti boldur)" (Tövbe, 18)

عن ابن عمر أن رسول الله ﷺ قال: "أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا

---

14 Taberî, 14/106, ha. no. 16373. M. Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 594 isnadı sahihtir; Tirmizî, *Hac* ve *Tefsir*; *Müsnedu Ahmed*, *Müsnedu Ebî Bekir*'den (r.a.) uzun olarak benzeri bir hadis rivâyet eder, ha. no. 4. Keza bkz. *Müsnedu'd-Dârimî*, v. 144b; *Fethu'r-Rabbânî*, 18/158.

15 Tirmizî, *Hac*, 110, ha. no. 957.

16 Taberî, 14/124, ha. no. 16447. M. Şakir tahriçte: Buhârî, ta'liken (*Fethu'l-Bârî*), 3/459; Ebû Dâvud, ha. no. 1945; İbn Mâce, 1016, ha. no. 3058; Beyhakî, 5/139; Hâkim, *Müstedrek*, 2/331. (Zehebî de muvafakat eder.)

الله وأن محمدا رسول الله ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة. فإذا فعلوا ذلك عصموا من دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام، وحسابهم على الله"

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: Allah'ın birliğini ve Muhammed'in O'nun elçisi olduğunu kabul edinceye, namazı kılıp zekâtı verinceye kadar insanlarla mücadele etmem emrolundu. Eğer bunu yaparlarsa canlarını ve mallarını -İslâm'ın hakkı hariç olmak üzere- benden korumuş olurlar. Diğer hesapları ise Allah'a aittir."[17]

***

﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَآتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلاَّ اللّٰهَ فَعَسٰى أُولٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ﴾

(التوبة: ١٨)

"Allah'ın mescitlerini ancak Allah'ı ve âhireti tasdik eden, namazı gereği gibi kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden çekinmeyen mü'minler bina edip şenlendirir. İşte onlar Cennet'e ve bütün muratlarına kavuşmayı umabilirler." (Tövbe, 18)

عن أبي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ: "إذا رأيتم الرجل يتعاهد المسجد فاشهدوا له بالإيمان فإن الله يقول ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ آمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلٰوةَ وَآتَى الزَّكٰوةَ﴾ الآية.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bir kimsenin mescide (cemaatla namaza) devam itiyadında olduğunu gördünüz mü onun imanına şahidlik edebilirsiniz. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Allah'ın mescitlerini ancak âhireti tasdik eden, namazı gereği gibi kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başka kimseden çekinmeyen mü'minler bina edip şenlendirir (...)"*[18]

---

17 Buhârî, 1/11; Müslim, 1; İbn Kesîr de bu âyetin tefsirinde (3/365) İmam Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'inden nakledip İbn Mâce dışında *Kütübü Sitte*'nin rivâyet ettiklerini bildirir. Uygulamanın nasıl olacağı hakkında hadis şerhlerine ve tefsir kitaplarına bakmak gerekir.

18 Tirmizî, *Tefsir* ve *İman*, bab: 8; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/68; İbn Mâce, *Mesacid*, bab: 19; Dârimî, *Salât*, 23; Süyûtî, *İtkân*, 2/195'de ayrıca Hâkim'in *Müstedrek*'i ve İbn Hibban'ın *Sahih*'inden.

***

﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلاَّ لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لاَ إِلٰهَ إِلاَّ هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾
(التوبة: ٣١)

"Yahudiler hahamlarını, Hıristiyanlar rahiplerini ve Meryem'in oğlu Mesih'i Allah'tan başka Rab edindiler. Hâlbuki onlara bir tek İlâha ibadet etmeleri emrolunmuştu. O'ndan başka ilâh yoktur. O, onların ortak koştukları şirkten münezzehtir." (Tövbe, 31)

عن عدي بن حاتم قال أتيت رسول الله ﷺ وفي عنقي صليب من ذهب فقال يا عدي اطرح هذا الوثن من عنقك قال فطرحته وانتهيت إليه وهو يقرأ في سورة براءة فقرأ هذه الآية ﴿اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللّٰهِ﴾ قال قلت يا رسول الله إنا لسنا نعبدهم فقال أليس يحرمون ما أحل الله فتحرمونه ويحلون ما حرم الله فتحلونه قال قلت بلى قال فتلك عبادتهم.

Adiy İbn Hâtim'in (r.a.) dediğine göre o (Hıristiyan iken) boynunda bir haç olarak Resûlullah'ın (s.a.s.) huzuruna varmış, Hz. Peygamber onu çıkarmasını söylemiş, o da çıkarmıştı. Resûlullah (s.a.s.) işbu âyeti okuyunca Adiy: "Ya Resûlallah, biz onlara tapmıyoruz ki!" Hz. Peygamber cevaben: "Onlar, Allah'ın helâl kıldığını haram edince siz de haram saymıyor musunuz?" buyurdu. Adiy: Ben de "Evet!" dedim. Bunun üzerine Resûlullah buyurdu: "İşte bu, onlara ibadet etmektir."[19]

***

﴿ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْأَحْبَارِ وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ أَلِيمٍ • يَوْمَ يُحْمَى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوَى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ هَذَا مَا كَنَزْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ﴾(التوبة: ٣٤-٣٥)

19 Taberî, 10/114.

"Ey iman edenler! Doğrusu, hahamların ve rahiplerin çoğu halkın mallarını haksız yollardan yerler. Ve insanları Allah yolundan uzaklaştırırlar. Altını ve gümüşü yığıp Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onları acı bir azabın beklediğini müjdele! Yığılan bu altın ve gümüş, Cehennem azabında kızdırılarak bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün onlara: İşte, denilecek, sizin nefisleriniz için yığıp hazineye tıktıklarınız! Haydi tadın bakalım o tıktığınız şeyleri!" (Tövbe, 34-35)

أنه سمع أبا هريرة يقول: "قال رسول الله ﷺ: "ما من صاحب ذهب ولا فضة لا يؤدي منها حقها إلا إذا كان يوم القيامة صفحت له صفائح من نار واحتمى عليها في نار جهنم فيكوى بها جبينه وظهره، كلما بردت أعيدت له في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة حتى يقضى بين العباد فيرى سبيله إما إلى الجنة وإما إلى النار".

عن أبي هريرة: أن رسول الله ﷺ قال: "ما من رجل لا يؤدي زكاة ماله، إلا جعل يوم القيامة صفائح من نار يكوي بها جبينه وجبهته وظهره، في يوم كان مقداره خمسين ألف سنة، حتى يقضى بين الناس، ثم يرى سبيله، وإن كانت إبلا إلا بطح لها بقاع قرقر تطؤه بأخفافها =حسبته قال: وتعضه بأفواهها =يرد أولاها على أخراها، حتى يقضى بين الناس، ثم يرى سبيله، وإن كانت غنما فمثل ذلك، ألا أنها تنطحه بقرونها وتطؤه بأظلافها".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Malının zekâtını vermeyen her kişi için mutlaka kıyamet günü ateşten damgalar hazırlanıp onlarla alnı, önü, sırtı dağlanacaktır. O gün ki uzunluğu elli bin sene kadardır.[20]

عن ابن عباس رضي الله عنه لما نزلت ﴿الَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلاَ يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ﴾ كبر ذلك على المسلمين وقالوا: ما يستطيع أحدنا أن يترك مالا لولده يبقى بعده فقال عمر: أنا أفرج عنكم. قال: فانطلقوا وانطلق عمر واتبعه ثوبان فأتوا رسول الله ﷺ فقال عمر: "يا رسول الله كبر على أصحابك هذه الآية". فقال نبي الله ﷺ: "إن الله لم يفرض الزكاة إلا ليطيب بها ما بقى من أموالكم وإنما فرض المواريث في أموال تبقى بعدكم قال فكبر عمر ثم قال له النبي ﷺ: " إلا أخبرك بخير ما يكنزه المرء: المرأة الصالحة".

20 Taberî, 14/224., ha. no. 16667. M. Şakir tahriçte: Bu sahih bir hadis olup Müslim, 7/67; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 7553'te rivâyet etmişlerdir.

عن ابن عباس قال: "لما نزلت ﴿وَالَّذِينَ يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ﴾ كبر ذلك على المسلمين وقالوا: "ما يستطيع أحدنا أن يترك مالا لولده يبقى بعده". فقال عمر: أنا أفرج عنكم. فانطلقوا معه فأتوا رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم فقال: "عمر يا نبي الله، قد كبر على أصحابك هذه الآية". فقال: "إن الله لم يفرض الزكاة إلا ليطيب بها ما بقى من أموالكم. وإنما فرض المواريث في أموال تبقى بعدكم". فكبر عمر ثم قال له النبي ﷺ: "ألا أخبرك بخير ما يكنزه المرء: المرأة الصالحة. إذا نظر إليها سرته، وإذا أمرها أطاعته، وإذا غاب عنها حفظته".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: İşbu *"Altını ve gümüşü yığıp Allah yolunda harcamayanlar var ya, işte onları acı bir azabın beklediğini müjdele!"* âyeti nâzil olunca bu, Müslümanlara ağır geldi. "Bu takdirde, dediler, artık hiçbirimiz mal biriktiremeyecek ve kimse çoluk çocuğuna miras bırakamayacak!" Hz. Ömer (r.a.) "Sizin bu sıkıntınızı gidereceğimi umarım." diye onların sözcülüğünü deruhte etti. Onlar dağıldılar, Ömer de Sevban ile birlikte Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına varıp: "Ya Resûlallah. Bu âyet ashabına ağır geldi?" deyince o şöyle buyurdu: "Allah, bu zekâtı sadece mallarınızın geriye kalan kısmını temizlemek için farz kılmıştır. Ölümünüzden sonraya bırakacağınız mallarda ise mirası farz kılmıştır. "Bunun üzerine Ömer sevincinden "Allahu Ekber!" diye tekbir getirdi. Sonra Hz. Peygamber (s.a.s.): "Sana bir erkeğin sahip olduğu en hayırlı hazinenin ne olduğunu bildireyim mi? İşte o dindar, ahlâkı güzel hanımdır ki ona baktığında ona sürur verir, emrettiğinde itaat eder, kendisinden ayrı olduğunda da hukukunu korur." buyurdu.[21]

***

﴿إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضَ مِنْهَا أَرْبَعَةٌ حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ أَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ﴾ (التوبة: ٣٦)

"Doğrusu, Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü kesin hükmünde, ayların sayısı on iki ay olup bunlardan dördü kutsaldır. İşte doğru hesap budur.

21 Hâkim, *Müstedrek*, 2/333. (Zehebî de sıhhatine muvafakat eder.)

O hâlde bilhassa bunlarda nefislerinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlarla topyekün savaşın ve bilin ki Allah, ilâhi sınırlara saygılı olup fenalıklardan sakınanlarla beraberdir." (Tövbe, 36)

عن أبي بكرة: أن النبي ﷺ خطب في حجة الوداع فقال: "ألا إن الزمان قد استدار كهيئته يوم خلق الله السموات والأرض. السنة اثنا عشر شهرا منها أربعة حرم، ثلاثة متواليات: ذو القعدة، وذو الحجة، والمحرم، ورجب مضر الذي بين جمادى وشعبان".

Ebû Bekre'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) veda haccında hutbesi sırasında şöyle buyurdu: "Zaman dönüp dolaştı ve Allah Teâlâ'nın gökleri ve yeri yarattığı hâlini aldı: Sene on iki aydır ve bunlardan dördü kutsal aylardır ki onların üçü peşpeşe olarak Zilkade, Zilhicce ve Muharremdir. Biri de Cemaziye'l-âhir ile Şaban arasındaki Receb ayıdır."[22]

***

﴿إِلاَّ تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لاَ تَحْزَنْ إِنَّ اللهَ مَعَنَا فَأَنْزَلَ اللهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَى وَكَلِمَةُ اللهِ هِيَ الْعُلْيَا وَاللهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ٤٠)

"Eğer siz, Peygamber'e yardımcı olmazsanız, Allah vaktiyle ona yardım ettiği gibi yine yardım eder. Hani kâfirler onu Mekke'den çıkardıklarında, iki kişiden biri olarak mağarada iken arkadaşına 'Sen hiç tasalanma, zira Allah bizimle beraberdir.' diyordu (...)" (Tövbe, 40)

عن أنس أن أبا بكر رضي الله عنه حدثهم قال: "بينا أنا مع رسول الله ﷺ في الغار وأقدام المشركين فوق رؤوسنا، فقلت يا رسول الله، لو أن أحدهم رفع قدمه أبصرنا!" فقال: "يا أبا بكر، ما ظنك باثنين الله ثالثهما؟"

Enes (r.a.), Hz. Ebû Bekir'in (r.a.) şöyle dediğini nakleder: "Ben Resû-

[22] Taberî, 14/235, ha. no. 16686. M. Şakir tahriçte: Hadisin isnadı munkatı ise de bu hadisi Buhârî *Sahih*'inin muhtelif yerlerinde mevsul olarak rivâyet eder (*Fethu'l-Bârî*, 1/145, 177-178; 3/459; 6/210-211; 8/83 ve 244); Müslim (*Nevevî Şerhi*, 11/167); Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 5/37; Ebû Dâvud, ha. no. 1947.

lullah (s.a.s.) ile mağarada iken, müşriklerin ayakları başımızın üstünde dolaşıyordu. Ben: "Ya Resûlallah, dedim, onlardan biri ayağını kaldırsa bizi görecek!" O buyurdu ki: "Ya Ebâ Bekir, üçüncüleri Allah olan iki kişiyi sen ne zannediyorsun?"[23]

***

﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ﴾ (التوبة: ٥٨)

"Onlardan bazıları da senin zekât ve sadakaları taksim edişine dil uzatırlar. Bu mallardan kendilerine pay verilirse memnun olurlar. Verilmeyince hemen kızıp öfkelenirler." (Tövbe, 58)

عن أبي سعيد قال: بينما رسول الله ﷺ يقسم قسما إذ جاءه ابن ذى الخويصرة التميمي، فقال: اعدل يا رسول الله! فقال: ويلك ومن يعدل إن لم أعدل! فقال عمر بن الخطاب: "يا رسول الله! إئذن لي فأضرب عنقه!" قال: "دعه، فإن له أصحابا يحتقر أحدكم صلاته مع صلاتهم، وصيامه مع صيامهم، يمرقون من الدين كما يمرق السهم من الرمية فنزلت: ﴿وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ﴾.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) sadakaları taksim ettiği sırada İbn Zi'l-Huvaysıra et-Temîmî geldi ve "Âdil ol ya Resûlallah!" dedi. O şöyle buyurdu: "Yazıklar olsun sana, ben de âdil olmazsam kim olacak!" Ömer: "Ya Resûlallah, izin ver de şu adamın kellesini uçurayım!" dedi. Buyurdu ki: "Bırak onu! Zira onun öyle arkadaşları var ki sizden her biriniz onların namazları yanında kendi namazını, onların oruçları yanında kendi orucunu hafif bulur. Bununla beraber okun yaydan çıkışı gibi dinden sıyrılıp çıkarlar." İşte bu hâdise üzerine işbu âyet nâzil oldu.[24]

---

23 Taberî, 14/259, ha. no. 16729. M: Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 11; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Sa'd, *Tabakat*, 3, 1/123; Buhârî (*Fethu'l-Bârî*, 8/245); Müslim (*Nevevî Şerhi*, 15/149); Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 3/242'de ayrıca İbn Ebî Şeybe, Ebû Avane, İbn Hibban, İbn Merdeveyh ve İbnu'l-Münzir'e de nisbet eder.

24 Taberî, 14/302, ha. no. 16817. M. Şakir tahriçte: Hadisin isnadı sahihtir. Buhârî (*Fethu'l-Bârî*, 6/455) ve Müslim (*Nevevî Şerhi*, 7/165)'de rivâyet ederler.

***

﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ﴾ (التوبة: ٦٠)

"Zekâtlar sadece fakirlere, düşkünlere, zekât toplayan görevlilere, kalpleri İslâm'a ısındırılacak olanlara, esirlik ve kölelikten kurtulmak isteyenlere, borçlulara, Allah yoluna ve bir de muhtaç kalmış yolcu ve gariplere mahsustur. Allah tarafından kesin olarak böyle farz buyuruldu. Allah Alîm'dir, Hakîm'dir." (Tövbe, 60)

عن أبي سعيد أن عليا بعث إلى النبي ﷺ، بذهيبة في تربتها من اليمن، فقسمها بين أربعة نفر: الأقرع بن حابس، وعيينة بن بدر، وعقلمة بن علاثة وزيد الخير، وقال "أتألفهم".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) dedi ki: Ali (r.a.) Yemen'den Resûlullah'a (s.a.s.) bir torba içinde altınları zekât malı olarak gönderdi. O, bunları, Akra İbn Hâbis, Uyeyne İbn Bedr, Alkame İbn Ulâse ve Zeyd el-Hayr (Hayl) olarak dört kişiye taksim edip "Onları İslâm'a kazanmaya çalışıyorum." dedi.[25]

عن الزهري قال: قال صفوان ابن أمية: "لقد أعطاني رسول الله ﷺ، وإنه لأبغض الناس إلي، فما برح يعطيني حتى إنه لأحب الناس إلي".

Ez-Zührî'nin dediğine göre Safvan İbn Ümeyye şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) bana tahsisat ayırdığında, insanlar içinde bana en sevimsiz biri idi. Ama vermeye devam ede ede, benim en sevdiğim insan hâline geldi.[26]

عن عبيد الله بن عدى بن الخيار أن رجلين أخبراه أنهما أتيا النبي ﷺ يسألانه من الصدقة فقلب فيهما البصر فرآهما جلدين فقال "إن شئتما أعطيتكما ولا حظ فيها لغنى ولا لقوى مكتسب".

Ubeydullah İbn Adiyy'e (r.a.) iki kişi bildirdiler ki kendileri zekât ma-

25 Buhârî, *Tefsir*; Müslim, *ha. no. 1765*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 39a.

26 Taberî, ha. no. 14/314, ha. no. 16847. M. Şakir tahriçte: Müslim (*Nevevî Şerhi*), 15/72-73'te uzun ve mevsul olarak; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/401 ve 6/465; İbn Kesîr, 3/412.

lından istemek üzere Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna vardılar. Resûlullah onları gözleriyle süzdükten sonra onları güçlü kuvvetli bulup dedi ki: "İsterseniz veririm, amma bilesiniz ki muhtaç olmayanın veya gücü yerinde olup da kazanabilenin zekâttan payı yoktur."[27]

عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال: ''ليس المسكين بالذي ترده التمرة والتمرتان. ولا اللقمة ولا اللقمتان، إنما المسكين المتعفف. اقرؤا إن شئتم: ﴿لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافاً﴾''.

Miskinin tavsifi hakkında: Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Bir veya iki hurma vermekle savuşturulan kimse miskin değildir; miskin: iffetli, müstağni davranıp istemeyendir. İsterseniz "*Onlar insanlardan ısrarla bir şeyler istemezler.*" (Bakara, 2/273) âyetini okuyunuz.[28]

عن عطاء بن يسار قال: قال النبي ﷺ: لا تحل الصدقة لغنى إلا لخمسة: رجل عمل عليها، أو رجل اشتراها بماله، أو في سبيل الله، أو ابن السبيل، أو رجل كان له جار تصدق عليه فأهداها له''.

Atâ İbn Yesar (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Şu beş kısım dışında, ihtiyaçsız olan kimsenin zekât alması meşru değildir: Zekât toplamada görev yapan veya satılığa çıkarılan zekât malını parası ile satın alan veya cihada giden veya gurbette iken muhtaç duruma düşen yahut zekât alan komşusu tarafından kendisine hediye edilen kimse."[29]

عن عبد المطلب من ربيعة بن الحارث والفضل بن عباس يسألان رسول الله ﷺ ليستعملهما على الصدقة فقال: ''إن الصدقة لا تحل لمحمد ولا لآل محمد، إنما هي أوساخ الناس''.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) amca oğullarından Abdülmuttalib İbn Hâris ile Fadl İbn Abbas (r.anhüm), Hz. Peygamber'den kendilerini zekât toplama

27 Ebû Dâvud, Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ve Nesâî'den İbn Kesîr, 3/412.
28 Müslim, 12/34. Bu hadisi İbn Kesîr, 3/412'de ayrıca Buhârî'ye de nisbet eder.
29 Taberî, 14/319, ha. no.16877. M. Şakir tahriçte: Ebû Dâvud, ha. no. 1635 mevkûf olarak, ha. no. 1636'da ise Ebû Said Hudrî'den (r.a.) merfu olarak rivâyet eder. İbn Mâce, ha. no. 1841 merfu olarak rivâyet etmişlerdir.

işinde görevlendirmesini istediler. O şöyle cevap verdi: "Zekât ne Muhammed'e, ne de Muhammed'in yakın akrabalarına mübah değildir. Zekât halkın kiridir."[30]

***

﴿كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا أَشَدَّ مِنْكُمْ قُوَّةً وَأَكْثَرَ أَمْوَالاً وَأَوْلاَدًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلاَقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلاَقِكُمْ كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلاَقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِي خَاضُوا أُولَئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ﴾ (التوبة: ٦٩)

"Sizin durumunuz, tıpkı sizden önceki ümmetlerin durumuna benzer. Üstelik onlar kuvvetçe sizden daha güçlü olup, malları daha fazla, evlâtları daha çoktu. Onlar bu dünyadaki nasipleri kadar zevk almak istediler. İşte sizden öncekiler nasıl öyle nasiplerince yaşamak istedilerse, siz de yine kısmetinizce zevk almak istediniz. Siz de o batağa dalanlar gibi daldınız. Onların yaptıkları işler hem dünyada, hem de âhirette boşa gitti. İşte onlar, hüsrana uğrayanların ta kendileri oldular." (Tövbe, 69)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: «والذي نفسي بيده، لتتبعن سنن الذين من قبلكم، شبرا بشبر، وذراعا بذراع وباعا بباع، حتى لو دخلوا جحر ضب لدخلتموه!" قالوا: ومن هم، يا رسول الله؟ أهل الكتاب!" قال: فمن!.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, sizden öncekilerin tutumlarını karış karış, zira zira, kulaç kulaç izleyeceksiniz. Öyle ki onlar bir kertenkele deliğine girmiş olsalar, siz de gireceksiniz." "Onlar kimdir, ya Resûlallah, Ehl-i Kitab mıdır?" diye sorulunca, "Başka kim olacak ki!" dedi.

Ebû Ya'lâ'nın rivâyetinde şu ilâve yer almaktadır. Ebû Hureyre devamla dedi ki: İsterseniz Kur'ân'ın şu âyetini okuyun: *"Sizin durumunuz, tıpkı sizden öncekilerin durumuna benzer (...)* Ebû Hureyre: âyette "halâkîhim" kelimesinde geçen halâk, burada "din" demektir. "Ve hudtum kellezî hâdû

30 Müslim'den İbn Kesîr, 3/412.

(Siz de o batağa dalanlar gibi daldınız.) hakkında: "Ya Resûlallah, Farsların ve Rumların yaptığı gibi mi?" diye sordular. Cevaben: "Evet, burada bahsedilen insanlardan maksat onlardır." buyurdu.[31]

***

﴿وَعَدَ اللّٰهُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ أَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (التوبة: ٧٢)

"Allah mü'min erkeklere de, mü'min kadınlara da, ebedi kalmak üzere girecekleri, içinden ırmaklar akan cennetler vaad etti. Hem de Adn cennetlerinde hoş hoş konaklar! Hepsinden âlâsı ise, Allah'ın kendilerinden razı olmasıdır. İşte en büyük mutluluk, en büyük başarı budur." (Tövbe, 72)

عن أبي سعيد الخدري، قال: قال رسول الله ﷺ: إن الله يقول لأهل الجنة: يا أهل الجنة! فيقولون: لبيك ربنا وسعديك! فيقول: هل رضيتم؟ فيقولون: ما لنا لا نرضى، وقد أعطيتنا ما لم تعط أحدا من خلقك؟ فيقول: أنا أعطيكم أفضل من ذلك. قالوا: يا رب، وأي شيء أفضل من ذلك! قال:" أحل عليكم رضواني، فلا أسخط عليكم بعده أبدا".

Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ cennetliklere şöyle hitap edecek: "Ey cennetlik kullarım!" Onlar: "Buyur! Ya Rabbenâ!" Allah: "Nasıl hâlinizden memnun musunuz?" Onlar: "Daha da mı memnun olmayalım ki başka hiç kimseye vermediğin nimetleri Sen bize lutfettin" Sonra Cenab-ı Allah şöyle diyecek: "Amma Ben, size onlardan da üstün olan bir şey vereceğim." "Nedir ya Rabbenâ?" diyecekler. O buyuracak: "Sizi rızama mazhar edeceğim, bundan böyle asla size kızmayacağım."[32]

***

31 Taberî, 14/342, ha. no. 16932. M. Şakir tahriçte: Bu hadisin isnadı sahihtir. Keza bkz. Ebû Ya'lâ, v. 286a; İbn Kesîr, 3/419'da nakledip "Bu hadisin, *Sahih-i Buhârî*'de şahidi vardır." der.

32 Taberî, 14/356, ha. no. 16959. M. Şakir tahriçte: Buhârî aynı isnadla, *Fethu'l-Bârî*, 11/363-364; Müslim (*Nevevî Şerhi*, 17/168); İbn Kesîr, 3/422.

﴿فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا فِي قُلُوبِهِمْ إِلَى يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللّٰهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ﴾ (التوبة: ٧٧)

"Allah'a verdikleri sözden dönmeleri ve yalan söylemeyi âdet edinmeleri sebebiyle, Allah da bu işlerinin neticesini, kalblerinde kıyamet gününe kadar sürecek bir münafıklık kıldı." (Tövbe, 77)

كما في الصحيحين عن رسول الله ﷺ أنه قال: ''آية المنافق ثلاث: إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان''.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Münafığın üç alâmeti vardır: "Konuştuğunda yalan söyler, vaad ettiğinde sözünde durmaz ve bir şey emanet edildiğinde hiyanet eder."[33]

***

﴿اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللّٰهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾ (التوبة: ٧٩)

"Mü'minlerden gâh farz zekât dışında, ayrıca gönlünden koparak bağışta bulunanları, gâh ancak çalışıp didinerek ele geçirdikleri malları bağışlayanları dillerine dolayıp alaya alanlar var ya! İşte Allah onları alay konusu yapıp maskara etmiştir ve onlara gayet acı bir azap vardır." (Tövbe, 79)

عن أبي مسعود قال: لما نزل آية الصدقة كنا نحامل = قال أبو النعمان: كنا نعمل = فجاء رجل فتصدق بشيء كثير. قال: وجاء رجل فتصدق بصاع تمر، فقالوا: إن اللّٰه لغنى عن صاع هذا! فنزلت: ﴿ اَلَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ إِلاَّ جُهْدَهُمْ ﴾

Abdullah İbn Mes'ûd'dan (r.a.): Sadaka âyeti nâzil olduktan sonra biz de bu işte çalışmaya başlamıştık. Birisi gelip pek çok şey tasadduk etti. Bir başka adam geldi bir sa' (iki avuç) hurma tasadduk etti. Münafıklar dediler ki: "Allah'ın bu adamın verdiği bir sa' hurmaya ihtiyacı yoktur!" İşte bu-

---

33 Buhârî ve Müslim'den İbn Kesîr, 3/429.

nun üzerine işbu âyet nâzil oldu.[34]

***

﴿ وَلاَ تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا وَلاَ تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ إِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسُولِهِ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ﴾ (التوبة: ٨٤)

"Onlardan (münafıklardan) ölen hiçbir kimsenin cenaze namazını kılma ve kabrinin başında dua etmek üzere durma! Çünkü onlar Allah'ı ve Resûlünü tanımadılar ve yoldan çıkmış olarak öldüler." (Tövbe, 84)

عن عبد الله ابن عباس: قال سمعت عمر بن الخطاب رضي الله عنه يقول: "لما توفي عبد الله ابن أبي ابن سلول، دعى رسول الله ﷺ للصلاة عليه، فقام إليه. فلما وقف عليه يريد الصلاة، تحولت حتى قمت في صدره فقلت: يا رسول الله، أتصلي على عدو الله عبد الله ابن أبي ، القائل يوم كذا وكذا وكذا! أعدد أيامه، ورسول الله ﷺ يبتسم، حتى إذا أكثرت عليه قال: "أخر عني يا عمر، إني خيرت فاخترت، وقد قيل لي: "استغفر لهم أو لا تستغفر، إن تستغفر لهم سبعين مرة فلن يغفر الله لهم"، فلو أني أعلم إن زدت على السبعين غفر له، لزدت!" قال: ثم صلى عليه، ومشى معه، فقام على قبره حتى فرغ منه. قال: فعجبت لي وجرأتي على رسول الله ﷺ، والله ورسوله أعلم، فوالله ما كان إلا يسيرا حتى نزلت هاتان الآيتان ﴿وَلاَ تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا﴾.، فما صلى رسول الله ﷺ بعده على منافق ولا قام على قبره، حتى قبضه الله. وأجيب عمر فهم من قوله فلن يغفر الله لهم منع الصلاة عليهم فأخبره النبي ﷺ أن لا منع... وأما ما يشعر به بعضهم أن النبي كان متحققا لأن الصلاة استغفار للميت وقد نهى ﷺ عن الاستغفار للمشركين يقوله تعالى ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ فليس بشيء إذا لا يلزم من كون الميت منافقا أن يكون مشركا والظاهر أن الحكم كان في حق المشركين النهي وفي حق المنافقين التخيير ثم نزل المنع والنهي والله تعالى أعلم.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: Ömer İbn Hattab'ın şöyle dediğini işittim:

Abdullah İbn Übey İbn Selûl ölünce, namazını kıldırmak üzere Resûlullah (s.a.s.) davet edildi. Yanında durup namaz kıldırmaya başlayacağı

[34] Taberî, 14/388, ha. no. 17013. M. Şakir tahriçte: Buhârî (*Fethu'l-Bârî*, 8/249) başka lâfızla; Müslim (*Nevevî Şerhi*, 7/105). Keza Buhârî, *Tefsir*, 5/205.

sırada, kendimi tutamayıp yanına vardım: "Ya Resûlallah, dedim, falan gün şöyle diyen, falan gün şöyle şöyle diyen ve şunları şunları yapan bu Allah düşmanının namazını mı kıldıracaksın?" diye başlıca yaptıklarını hatırlatırken Resûlullah tebessüm ediyordu. Nihayet iyice üzerine varınca: "Ömer! Yeter artık, üzerime varma! Bana Allah tarafından şöyle buyurularak seçme hakkı verildi ve ben de tercihimi böyle yaptım: *"Onlar için sen ister Allah'tan af dile, ister dileme. Yetmiş kere bile istiğfar etsen, Allah asla onları affetmeyecektir."* (Tövbe, 80) Eğer bilirsem ki, yetmişten fazla istiğfar ettiğim takdirde Allah onu affedecek, ben bunu yaparım!" Sonra cenaze namazını kıldırdı, cenazeyi teşyi etti, kabrinin başında durup bu işi tamamladı. Sonradan kendi kendime düşününce, Resûlullah'a (s.a.s.) karşı bu cür'etimden, bu saygısızlığımdan ötürü hayret ettim. Çünkü Allah Resûlü elbette daha iyisini bilir. Vallahi, çok geçmeden şu iki âyet nâzil oldu: *"Münafıklardan ölen hiçbir kimsenin cenaze namazını kılma ve kabrinin başında dua etmek üzere durma!"* Artık ondan sonra Resûlullah (s.a.s.) âhirete göçünceye kadar hiçbir münafığın namazını kıldırmadı ve kabrinin başında dua etmedi.[35]

Bu konuda şöyle bir açıklama yapılmıştır: Hz. Ömer (r.a.) Tövbe 80. âyetinde geçen 'Allah onları affetmeyecektir.' cümlesinden, onların namazını kılmanın yasaklandığı hükmünü çıkarmıştı. Resûlullah (s.a.s.) ise ona, böyle bir yasaklama hükmünün varid olmadığını haber verdi (…). Bazılarının şöyle iddia etmeleri de tutarlı değildir: "Yasaklama hükmü kesindir. Zira cenaze namazı, ölü hakkında istiğfar (af dileme) demektir. Oysa Hz. Peygamber (s.a.s.) '(…) *Akraba bile olsalar, müşriklerin affedilmelerini istemek ne Peygamber'in (s.a.s.) ne de mü'minlerin yapacağı iş değildir.'* (Tövbe, 113) âyeti ile müşrikler için istiğfar etmekten men edilmişti. Zira ölünün münafık olması, müşrik olmasını gerektirmez. Zahir olan şudur ki: hüküm müşrikler hakkında af dilemeyi yasaklama, münafıklar hakkında ise muhayyer bırakma şeklinde idi. Ama onlar hakkında da yasaklama hükmü daha sonra nâzil oldu."[36]

---

35 Taberî, 14/408, ha. no.17055. M. Şakir tahriçte: Bu hadisi Buhârî de rivâyet etmiştir (*Fethu'l-Bârî*, 8/354); Müslim bu mânâda İbn Ömer'den (r.anhuma), 50, bab 1, ha. no. 3; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/162); Tirmizî, *Tefsir* (İbn Ömer'den); Abd İbn Humeyd, v. 4b. Bu husustaki başka hadisler için bkz. İbn Kesîr, 3/435-436.

36 Sindî'nin Nesâî üzerine Hâşiye'sinde *Sünenü'n-Nesâî*, 4/37.

***

﴿ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَأَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴾ (التوبة: ١٠٤)

"Bilmediler mi ki ancak Allah kullarının tövbelerini kabul eder, zekât ve bağışlarını alır. Tevvab ve Rahîm, ancak Allah'tır." (Tövbe, 104)

...أنه سمع أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: "إن الله يقبل الصدقة ويأخذها بيمينه، فيربيها لأحدكم كما يربى أحدكم مهره، حتى إن اللقمة لتصير مثل أحد، وتصديق ذلك في كتاب الله ﴿هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah sadakayı kabul eder ve onu eline alarak, sizden birinin tayını besleyip büyüttüğü gibi büyütür, öyle ki bir lokma sadaka, Uhud Dağı gibi olur." Bunun Allah'ın kitabından tasdik edici delili şu âyettir: *"Bilmediler mi ki ancak Allah kullarının tövbelerini kabul eder, zekât ve bağışlarını alır."*[37]

***

﴿وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ إِلَى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ﴾ (التوبة: ١٠٥)

"Ve de ki: Çalışın. Yaptıklarınızı Allah da, Resûlü de mü'minler de görecekler. Sonra gizli ve açık, her şeyi gören Allah'ın huzuruna çıkarılacaksınız. O da yaptığınız her şeyi bir bir sizin önünüze çıkaracak, karşılığını verecektir." (Tövbe, 105)

عن أبي سعيد مرفوعا عن رسول الله صلى الله عليه وسلم قال: "لو أن أحدكم يعمل في صخرة صماء ليس لها باب ولا كوة لأخرج الله عمله للناس كائنا ما كان" وقد ورد أن أعمال الأحياء تعرض على الأموات من الأقرباء والعشائر في البرزخ، كما قال أبو داود الطيالسي...

İbn Kesîr, kıyamet günü amellerin açığa çıkarılacağına dair âyetleri zikrettikten sonra: Allah, bazan dünyada da insanlara gösterir. Nitekim

---

37 Taberî, 14/461, ha. no. 17168. M. Şakir tahriçte: A. Şakir, bu hadisin aynısı olan ha. no. 6253 tahricinde: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 1009 (2/471); Tirmizî, 2/23. Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 1/365'de ayrıca İmam Şafiî ile İbn Ebî Şeybe ve başkalarına nisbet eder.

İmam Ahmed İbn Hanbel, Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sizden biriniz, kapısı hatta en ufak bir deliği bile bulunmayan bir kayanın içinde bile bir iş yapsanız, Allah onu insanlara gösterir." Yine rivâyetlerde varid olmuştur ki, dünyadakilerin yaptıkları, kabirdeki akrabalarına gösterilir.

عن جابر بن عبد الله قال: قال رسول الله ﷺ إن أعمالكم تعرض على أقربائكم وعشائركم في قبورهم، فإن كان خيرا استبشروا به، وإن كان غير ذلك قالوا: اللّهم ألهمهم أن يعملوا بطاعتك".

Nitekim Tayalisî, Câbir İbn Abdullah'tan (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şu hadisini nakletmiştir: Sizin amelleriniz, kabirdeki akraba ve aşiretlerinize gösterilir. Eğer iyi şeyler görürlerse sevinirler. Eğer başka türlü şeyler görürlerse "Ya Rabbi! Onlara, Sana itaat etmeyi ilham eyle!" diye dua ederler.[38]

***

﴿لاَ تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا لَمَسْجِدٌ أُسِّسَ عَلَى التَّقْوَى مِنْ أَوَّلِ يَوْمٍ أَحَقُّ أَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ﴾ (التوبة: ١٠٨)

"O Mescid-i Dırar'da asla namaz kılma! Ta ilk günden, temeli takva üzere kurulan Mescitte namaza durman daha münasiptir. Orada, maddî ve mânevî kirlerden temizlenmeyi seven kimseler vardır. Allah da temizlenenleri sever." (Tövbe, 108)

عن أبي سعيد، قال: "تمارى رجلان في المسجد الذي أسس على التقوى من أول يوم، فقال رجل: هو مسجد قباء! وقال آخر: هو مسجد رسول الله ﷺ! فقال رسول الله: "هو مسجدي هذا".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) dedi ki: İki adam bu âyette zikredilen *"Ta ilk günden temeli takva üzere kurulan Mescid"* hakkında münakaşa etmişlerdi. Biri "Kuba mescididir." diyor, diğeri "Resûlullah'ın Medine'deki Mescididir." diyordu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: "O, benim bu Mescidimdir."[39]

---

38 İbn Kesîr, 3/450.

39 Taberî, 14/480, ha. no. 17220. M. Şakir tahriçte: Hadis sahihtir. Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/8 ve 89; İbn Kesîr 3/455'te ayrıca Müslim ile Nesâî'ye de nisbet eder.

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: "نزلت هذه الآية في أهل قباء ﴿فِيهِ رِجَالٌ يُحِبُّونَ أَنْ يَتَطَهَّرُوا﴾ - قال - كانوا يستنجون بالماء فنزلت فيهم هذه الآية".

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: *"Orada temizlenmeyi seven kimseler vardır."* âyeti, Kuba halkı hakkında nâzil oldu. Zira onlar su ile tahâretlenirlerdi.[40]

وقد ورد في الحديث الصحيح أن مسجد رسول الله ﷺ في جوف المدينة هو المسجد الذي أسس على التقوى، وهذا صحيح. ولا منافاة بين الآية وبين هذا، لأنه إذا كان مسجد قباء قد أسس على التقوى من أول يوم، فمسجد رسول الله ﷺ بطريق الأولى والأحرى، ولهذا قال الإمام أحمد في مسنده.

عن أبي بن كعب أن النبي ﷺ قال "المسجد الذي أسس على التقوى مسجدي هذا".

قال النووي: هذا نص بأنه المسجد الذي أسس على التقوى المذكور في القرآن، ورد لما يقوله بعض المفسرين أنه مسجد قباء وقال العراقي في شرح الترمذي: "قد وردت أحاديث تدل على أنه مسجد قباء. وهذا الحديث أرجح وأصح وأصرح وقال ابن عطية في تفسيره: "الذي يليق بالقصة أنه مسجد قباء قال إلا أنه لا نظر مع الحديث".

Bu mescidin, Medine'deki Mescid-i Nebevî olduğu hakkındaki rivâyetler sahihtir. Hâlbuki âyet, Kuba Mescidi hakkında nâzil olmuştu. Nitekim müfessir İbn Atiyye "Kıssaya münasip olan, Kuba mescidi olmasıdır. Lâkin hadis varken, fikir yürütülmez." demiştir.[41] el-Irakî de "Kuba Mescidi olduğuna delâlet eden hadisler de varid olmuş ise de, bu hadis daha sahih, daha sarih ve daha müreccahtır." demektedir.[42]

İbn Kesîr ise umumi bir kâideye atıfta bulunarak, bu hadisi o kâidenin ışığında şöyle tevcih eder: "Sahih olan şudur ki bu hadisle, âyetin Kuba Mescidi hakkında nâzil olması arasında tutarsızlık yoktur. Zira muayyen

---

Bkz. *Sünenü'n-Nesâî*, 2/36; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 40b; Abd İbn Humeyd, (Ubey İbn Kâ'b'dan v. 27a ve Sehl İbn Sa'd'dan, v. 69b.) Bkz. Müslim (*Nevevî Şerhi*, 9/168); Hâkim, *Müstedrek*, 2/334.

40 İbn Kesîr, 3/453'te Ebû Dâvud'dan nakledip ayrıca Tirmizî, İbn Mâce'ye de nisbet eder. Bkz. Tirmizî, *Tefsir*.

41 *Sünenü'n-Nesâî*, 2/37. (Süyûtî'nin şerhinden.)

42 Aynı yerden.

bir vasıfta müşterek olunca, bir şeyi zikretmek, diğerlerini zikretmeye münafi olmaz. Vallahu a'lem."[43] İbn Kesîr'in ifadesine göre seleften İbn Abbas, Urve İbn Zübeyr, Şa'bî, Hasan el-Basrî, Said İbn Cübeyr ve Katade Kuba Mescidi olduğu fikrindedirler. Onların bu görüşte olmaları da, hadisin hasr ifade etmediğini göstermektedir.

***

﴿التَّائِبُونَ الْعَابِدُونَ الْحَامِدُونَ السَّائِحُونَ الرَّاكِعُونَ السَّاجِدُونَ الْآمِرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَالنَّاهُونَ عَنِ الْمُنكَرِ وَالْحَافِظُونَ لِحُدُودِ اللّٰهِ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ (التوبة: ١١٢)

"O tövbe edenler, o ibadet edenler, o hamd edenler, o saih olanlar (saihûn), o rükû edenler, o secdeye kapananlar, iyilikleri yayanlar, kötülükleri önleyenler ve Allah'ın hudutlarını bekleyip koruyanlar yok mu! İşte o mü'minleri müjdele!" (Tövbe, 112)

وجاء ما يدل على أن السياحة: الجهاد وهو ما روى أبو داود في سننه من حديث أبي أمامة: أن رجلا قال: يا رسول الله، ائذن لي في السياحة، فقال النبي ﷺ ''سياحة أمتي الجهاد في سبيل الله''.

Buradaki "saihûn"un siyahet masdarından olarak cihad mânâsına geldiğine delâlet eden bir hadis de vardır: Ebû Ümame'den (r.a.) nakledildiğine göre o şöyle demiştir: Birisi gelip: "Ya Resûlallah, benim için siyahete izin verir misin?" deyince o: "Benim ümmetimin siyaheti, Allah yolunda cihad etmeleridir." dedi.[44]

عن أبي هريرة رضي الله عنها قال سئل رسول الله ﷺ عن السائحين فقال هم الصائمون''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah'a (s.a.s.) *saihûnun* mânâsı soruldu. O da: "Sâimûn (oruç tutanlar) demektir." buyurdu.[45]

---

43 İbn Kesîr, 3/454 ve 4/172.

44 Ebû Dâvud'dan İbn Kesîr, 3/459.

45 Hâkim, *Müstedrek*, 2/335. (Sahiheyn şartı üzere, Zehebî de muvafakat eder.) Taberî, 14/502,

***

﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُمْ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ • وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ إِلاَّ عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا إِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ أَنَّهُ عَدُوٌّ لِلّٰهِ تَبَرَّأَ مِنْهُ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَأَوَّاهٌ حَلِيمٌ﴾ (التوبة: ١١٣-١١٤)

"Kâfir olarak ölüp cehennemlik oldukları kendilerine belli olduktan sonra, akraba bile olsalar, müşriklerin affedilmelerini istemek, ne Peygamber'in, ne de mü'minlerin yapacağı iş değildir." "İbrahim'in, babası için af dilemesi ise, sırf ona yaptığı vaadi yerine getirmek için olmuştu. Fakat onun Allah düşmanı olduğu kendisine belli olunca, onunla ilgisini kesti. Gerçekten İbrahim, yumuşak huylu ve pek sabırlı idi." (Tövbe, 113-114)

أخبرني سعيد بن المسيب، عن أبيه قال: لما حضرت أبا طالب الوفاة جاء رسول الله ﷺ فوجد عنده أبا جهل بن هشام وعبد الله بن أبي أمية بن المغيرة، فقال رسول الله ﷺ: ''يا عم، قل لا إله إلا الله، كلمة أشهد لك بها عند الله!'' قال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية، يا أبا طالب، أترغب عن ملة عبد المطلب؟ فلم يزل رسول الله ﷺ يعرضها عليه ويعيد له تلك المقالة، حتى قال أبو طالب آخر ما كلمهم: «هو على ملة عبد المطلب» وأبى أن يقول: «لا إله إلا الله»، فقال رسول الله ﷺ والله لأستغفرن لك ما لم أنه عنك! فأنزل الله ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾ وأنزل في أبي طالب، فقال لرسول الله: ﴿إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ...﴾ الآية. (التوبة:٧٩-٨٤).

Said İbnu'l-Museyyeb babasından: Ebû Talib ölmek üzere iken Resûlullah (s.a.s.) yanına geldiğinde Ebû Cehil'i ve Abdullah İbn Ebî Ümeyye'yi orada buldu. Hz. Peygamber ona: "Amca, sadece bir kelime, yani "La ilâhe illallah" de, Rabbimin huzurunda ona dayanarak senin lehinde şahidlik edeyim!" dedi. Onlar: "Ebû Talib! Abdülmuttalib'in dinini terk

ha. no. 17286. Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 3/281'de Firyabî, İbn Cerir, Beyhakî (*Şuabu'l-İman*) gibi zâtlara nisbet eder. İbn Kesîr, 3/459'da Taberî'den naklettikten sonra: "Bu ceyyid bir mürseldir. Bu husustaki en isabetli ve en meşhur görüş budur." der.

mi edeceksin?" dediler. Resûlullah tevhidi ona teklif etmeye devam edip durdu. Nihayet sonunda Ebû Talib onlara Abdülmuttalib'in dini üzere olduğunu söyledi. La ilâhe illallah demekten kaçındı. Resûlullah (s.a.s.): "Ben, menedilmedikçe, senin için mağfiret dileyeceğim!" dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ işbu: *"Müşriklerin affedilmelerini istemek ne Peygamber'in, ne de mü'minlerin yapacağı iş değildir."* âyetini indirdi.

عن ابن مسعود فقال: (يعنى رسول الله ﷺ) إن القبر الذي جلست عنده قبر أمي وإني استأذنت ربي في الدعاء لها فلم يأذن لي، فأنزل علي ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ﴾.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Yanında oturduğum kabir, annemin mezarı idi. Rabbim'den onun için dua etme izni istedim. Bana izin vermedi ve bunun üzerine bana: *"Müşriklerin affedilmelerini istemek, ne Peygamber'in, ne de mü'minlerin yapacağı iş değildir."* âyetini indirdi."[46]

عن علي قال: سمعت رجلا يستغفر لوالديه وهما مشركان، فقلت: أيستغفر الرجل لوالديه وهما مشركان؟ فقال: أو لم يستغفر إبراهيم لأبيه؟ قال: فأتيت النبي ﷺ فذكرت ذلك له، فأنزل الله: "﴿وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ إِبْرَاهِيمَ﴾" إلى ﴿تَبَرَّأَ مِنْهُ﴾".

Hz. Ali'den (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: Müşrik olan annesi ve babası için istiğfar eden bir adam işittim. Ona: "Hiç insan müşrik ebeveyni için af diler mi?" dedim. O: "İbrahim (a.s.) babası için istiğfar etmedi mi?" dedi. Müteakiben Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzuruna çıktım ve durumu anlattım. Bunun üzerine işbu âyetler nâzil oldu."[47]

***

﴿وَعَلَى الثَّلاَثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لاَ مَلْجَأَ مِنَ اللهِ إِلاَّ إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ

46 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/125'te Hâkim, *Müstedrek* ve İbn Ebî Hâtim'den.

47 Taberî, 14/514, ha. no. 17334. M. Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 1085 ve 771. Tirmizî, *Tefsir*; Nesâî, 4/91.

عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا إِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ﴾ (التوبة: ١١٨)

"Allah, haklarındaki hüküm ertelenen o üç kişinin de tövbelerini kabul buyurdu. Çünkü onlar öylesine bunaldılar ki, dünya bütün genişliğine rağmen başlarına dar geldi. Vicdanları da kendilerini sıktıkça sıktı (...)" (Tövbe, 118)

قال ابن شهاب: فأخبرني عبد الرحمن بن عبد الله بن كعب بن مالك، أن عبد الله بن كعب كان قائد كعب، من بنيه، حين عمى. قال: سمعت كعب بن مالك يحدث حديثه حين تخلف عن رسول الله ﷺ في غزوة تبوك. قال كعب بن مالك: لم أتخلف عن رسول الله ﷺ في غزوة غزاها قط. إلا في غزوة تبوك. غير أني قد تخلفت في غزوة بدر ولم يعاتب أحدا تخلف عنه. إنما خرج رسول الله صلى اله عليه وسلم ومسلمون يريدون عير قريش. حتى جمع الله بينهم وبين عدوهم، على غير ميعاد.

ولقد شهدت مع رسول الله ﷺ ليلة العقبة، حين تواثقنا على الإسلام. وما أحب أن لي بها مشهد بدر وإن كانت بدر أذكر في الناس منها. وكان من خبري، حين تخلفت عن رسول الله ﷺ في غزوة تبوك، أنى لم أكن قط أقوى ولا أيسر منى حين تخلفت عنه في تلك الغزوة. والله! ما جمعت قبلها راحلتين قط. حتى جمعتهما في تلك الغزوة، فغزاها رسول الله ﷺ في حر شديد، واستقبل سفرا بعيدا ومفازا، واستقبل عدوا كثيرا. فجلا للمسلمين أمرهم ليتأهبوا أهبة غزوهم فأخبرهم بوجههم الذي يريد. والمسلمون مع رسول الله ﷺ كثير. ولا يجمعهم كتاب حافظ (يريد بذلك الديوان). قال كعب: فقل رجل يريد أن يتغيب، يظن أن ذلك سيخفى له ما لم ينزل فيه وحي من الله عز وجل. وغزا رسول الله ﷺ تلك الغزوة حين طابت الثمار والظلال. فأنا إليها أصعر. فتجهز رسول الله ﷺ والمسلمون معه. وطفقت أغدو لكي أتجهز معهم. فأرجع ولم أقض شيئا. وأقول في نفسي: أنا قادر على ذلك، إذا أردت. فلم يزل ذلك يتمادى بي حتى استمر بالناس الجد. فأصبح رسول الله ﷺ غاديا والمسلمون معه. ولم أقض من جهازي شيئا. ثم غدوت فرجعت ولم أقض شيئا. فلم يزل ذلك يتمادى بي حتى أسرعوا وتفارط الغزو. فهممت أن أرتحل فأدركهم. فياليتني فعلت! ثم لم يقدر ذلك لي. فطفقت إذا خرجت في الناس، بعد خروج رسول الله ﷺ يحزنني أني لا أرى لي أسوة، إلا رجلا مغموصا عليه في النفاق، أو رجلا ممن عذر الله من الضعفاء. ولم يذكرني رسول الله ﷺ حتى بلغ تبوكا فقال، وهو جالس في القوم بتبوك "ما فعل كعب بن مالك؟

قال رجل من بني سلمة: يا رسول الله، حبسه برداه والنظر في عطفيه. فقال له معاذ بن جبل: ’’بئس ما قلت! والله يا رسول الله ما علمنا عليه إلا خيرا. فسكت رسول الله ﷺ. فبينما هو على ذلك رأى رجلا مبيضا يزول به السراب فقال رسول الله ﷺ ’’كن أبا خيثمة‘‘، فإذا هو أبو خيثمة الأنصارى. وهو الذي تصدق بصاع التمر حين لمزه المنافقون.

فقال كعب بن مالك: فلما بلغني أن رسول الله ﷺ قد توجه قافلا من تبوك حضرني بثى. فطفقت أتذكر الكذب وأقول: بم أخرج من سخطه غدا؟ وأستعين على ذلك كل ذي رأى من أهلي. فلما قيل لي: إن رسول الله ﷺ قد أظل قادما، زاح عنى الباطل. حتى عرفت أني لن أنجو منه بشيء أبدا. فأجمعت صدقه. وصبح رسول الله ﷺ قادما. وكان، إذا قدم من سفر، بدأ بالمسجد فركع فيه ركعتين، ثم جلس للناس. فلما فعل ذلك جاءه المخلفون. فطفقوا يعتذرون إليه، ويحلفون له. وكانوا بضعة وثمانين رجلا. فقبل منهم رسول الله صلى اله عليه وسلم علانيتهم، وبايعهم واستغفر لهم، ووكل سرائرهم إلى الله. حتى جئت، فلما سلمت، تبسم تبسم المغضب ثم قال: ’’تعال‘‘ فجئت أمشي حتى جلست بين يديه. فقال لي ’’ما خلفك؟ ألم تكن قد ابتعت ظهرك؟‘‘ قال قلت: يا رسول الله إني، والله لو جلست عند غيرك من أهل الدنيا، لرأيت أني سأخرج من سخطه بعذر. ولقد أعطيت جدلا، ولكني، والله لقد علمت، لئن حدثتك اليوم حديث كذب ترضى به عني، ليوشكن الله أن يسخطك علي. ولئن حدثتك حديث صدق تجد علي فيه، إني لأرجو فيه عقبى الله. والله ما كان لي عذر. والله ما كنت قط أقوى ولا أيسر مني حين تخلفت عنك. قال رسول الله ﷺ ’’أما هذا، فقد صدق. فقم حتى يقضى الله فيك‘‘ فقمت. وثار رجال من بني سلمة فاتبعوني. فقالوا لي: والله ما علمناك أذنبت ذنبا قبل هذا. لقد عجزت في أن لا تكون اعتذرت إلى رسول الله ﷺ، بما اعتذر به إليه المخلفون، فقد كان كافيك ذنبك استغفار رسول الله ﷺ لك.

قال: فوالله ما زالوا يؤنبونني حتى أردت أن أرجع إلى رسول الله ﷺ فأكذب نفسي. قال ثم قلت لهم: هل لقي هذا معي من أحد؟ قالوا: نعم. لقيه معك رجلان. قالا مثل ما قلت. فقيل لهما مثل ما قيل لك. قال قلت: من هما؟ قالوا: مرارة بن ربيعة العامري، وهلال بن أمية الواقفي. قال فذكروا لي رجلين صالحين قد شهدا بدرا فيهما أسوة. قال فمضيت حين ذكروهما لي. قال ونهى رسول الله ﷺ المسلمين عن كلامنا أيها الثلاثة، من بين من تخلف عنه. قال، فاجتنبنا الناس. وقال تغيروا لنا حتى تنكرت لي في نفس الأرض. فما

هي بالأرض التي أعرف. فلبثنا على ذلك خمسين ليلة. فأما صاحباي فاستكانا وقعدا في بيوتهما يبكيان. وأما أنا فكنت أشب القوم وأجلدهم. فكنت أخرج فأشهد الصلاة وأطوف في الأسواق ولا يكلمني أحد. وآتي رسول الله ﷺ فأسلم عليه، وهو في مجلسه بعد الصلاة. فأقول في نفسي: هل حرك شفتيه برد السلام، أم لا؟ ثم أصلي قريبا منه وأسارقه النظر. فإذا أقبلت على صلاتي نظر إلي وإذا التفت نحوه أعرض عنى. حتى إذا طال ذلك على من جفوة المسلمين مشيت حتى تسورت جدار حائط أبي قتادة، وهو ابن عمى، وأحب الناس إلي، فسلمت عليه. فوالله! ما رد علي السلام. فقلت له: يا أبا قتادة! أنشدك بالله! هل تعلمن أني أحب الله ورسوله؟ قال فسكت. فعدت فناشدته. فسكت فعدت فناشدته. فقال: الله ورسوله أعلم. ففاضت عيناي، وتوليت، حتى تسورت الجدار.

فبينا أنا أمشي في سوق المدينة، إذا نبطي من نبط أهل الشام، ممن قدم بالطعام يبيعه بالمدينة يقول: من يدل على كعب بن مالك؟ قال فطفق الناس يشيرون له إلي. حتى جاءني فدفع إلى كتابا من ملك غسان. وكنت كاتبا، فقرأته فإذا فيه: ''أما بعد: فإنه قد بلغنا أن صاحبك قد جفاك. ولم يجعلك الله بدار هوان ولا مضيعة فالحق بنا نواسك''. قال فقلت، حين قرأتها: وهذه أيضا من البلاء. فتيامت بها التنور فسجرتها بها. حتى إذا مضت أربعون من الخمسين واستلبث الوحي، إذا رسول الله ﷺ يأتيني فقال: إن رسول الله ﷺ يأمرك أن تعتزل امرأتك. قال فقلت: أطلقها أم ماذا أفعل؟ قال: لا. بل اعتزلها، فلا تقربنها. قال فأرسل إلى صاحبي بمثل ذلك. قال فقلت لمرأتي: الحقي بأهلك فكوني عندهم حتى يقضي الله في هذا الأمر''. قال فجاءت امرأة هلال بن أمية رسول الله ﷺ. فقالت له: يا رسول الله! إن هلال بن أمية شيخ ضائع ليس له خادم. فهل تكره أن أخدمه؟ قال ''لا، ولكن لا يقربنك'' فقالت: إنه، والله، ما به حركة إلى شيء و والله! مازال يبكي منذ كان من أمره ما كان، إلى يومه هذا.

قال فقال لي بعض أهلي: لو استأذنت رسول الله ﷺ في امرأتك؟ فقد أذن لامرأة هلال بن أمية أن تخدمه. قال فقلت: لا أستأذن فيها رسول الله ﷺ. وما يدريني ماذا يقول رسول الله ﷺ، إذا استأذنته فيها، وأنا رجل شاب. قال فلبثت بذلك عشر ليال. فكمل لنا خمسون ليلة من حين نهى عن كلامنا. قال ثم صليت الفجر صباح خمسين ليلة، على ظهر بيت من بيوتنا. فبينا أنا جالس على الحال التي ذكر الله عز وجل منا. قد ضاقت علي نفسي وضاقت علي الأرض بما رحبت، سمعت صوت صارخ أوفى على سلع يقول بأعلى صوته: يا كعب بن مالك! أبشر. قال فخررت ساجدا وعرفت أن قد جاء فرج.

قال فآذن رسول الله ﷺ الناس بتوبة الله علينا، حين صلى صلاة الفجر. فذهب الناس يبشروننا فذهب قبل صاحبي مبشرون. وركض رجل إلى فرسا. وسعى ساع من أسلم قبلي، وأوفى الجبل فكان الصوت أسرع من الفرس. فلما جاءني الذي سمعت صوته يبشرني فنزعت له ثوبي فكسوتهما إياه ببشارته. والله ما أملك غيرهما يومئذ. واستعرت ثوبين فلبستهما. فانطلقت أتأمم رسول الله ﷺ يتلقاني الناس فوجا فوجا يهنؤنني بالتوبة ويقولون: لتهنئك توبة الله عليك. حتى دخلت المسجد، فإذا رسول الله ﷺ جالس في المسجد، وحوله الناس. فقام طلحة بن عبيد الله يهرول حتى صافحني وهنأني. والله! ما قام رجل من المهاجرين غيره.قال فكان كعب لا ينساها لطلحة.

قال كعب: فلما سلمت على رسول الله ﷺ قال، وهو يبرق وجهه من السرور ويقول" أبشر بخير يوم مر عليك منذ ولدتك أمك" قال فقلت: أمن عندك يا رسول الله، أم من عند الله؟ فقال لا، بل من عند الله" وكان رسول الله ﷺ إذا سر استنار وجهه، كأن وجهه قطعة قمر. قال وكنا نعرف ذلك.

قال فلما جلست بين يديه قلت: يا رسول الله! إن من توبتي أن أخلع من مالي صدقة إلى الله وإلى رسوله ﷺ "أمسك بعض مالك، فهو خير لك" قال فقلت: فإني أمسك سهمي الذي بخيبر. قال وقلت: فقال رسول الله! إن الله إنما أنجاني بالصدق وإن من توبتي أن لا أحدث إلا صدقا ما بقيت. قال فوالله! ما علمت أحدا من المسلمين أبلاه الله في صدق الحديث، منذ ذكرت ذلك لرسول الله ﷺ إلى يومي هذا، أحسن مما أبلاني الله به. والله! ما تعمدت كذبة منذ قلت ذلك لرسول الله ﷺ، إلى يومي هذا. وإني لأرجو أن يحفظني الله فيما بقي.

قال: فأنزل الله عز وجل: (لقد تاب الله على النبي والمهاجرين والأنصار الذين اتبعوه في ساعة العسرة من بعدما كاد يزيغ قلوب فريق منهم ثم تاب عليهم، إنه بهم رءوف رحيم. وعلى الثلاثة الذين خلفوا حتى إذا ضاقت عليهم الأرض بما رحبت وضاقت عليهم أنفسهم [...] حتى بلغ: (يا أيها الذين أمنوا اتقوا الله وكونوا مع الصادقين [...]).

قال كعب: والله! ما أنعم الله علي من نعمة قط، بعد إذ هداني الله للإسلام، أعظم في نفسي، من صدقي رسول الله ﷺ. أن لا أكون كذبته فأهلك كما هلك الذين كذبوا. إن الله قال للذين كذبوا حين أنزل الوحي، شر ما قال لأحد وقال الله: (سيحلفون بالله لكم إذا انقلبتم إليهم لتعرضوا عنهم، فأعرضوا عنهم، إنهم رجس، ومأويهم جهنم جزاء بما كانوا يكسبون.

يحلفون لكم لترضوا عنهم، فإن ترضوا عنهم فإن الله لا يرضى عن القوم الفاسقين [...])

قال كعب: كنا خلفنا، أيها الثلاثة، عن أمر أولئك الذين قبل منهم رسول الله ﷺ حين حلفوا له، فبايعهم واستغفر لهم. وأرجأ رسول الله ﷺ أمرنا حتى قضى الله فيه. فبذلك قال الله عز وجل: (وعلى الثلاثة الذين خلفوا). وليس الذي ذكر الله مما خلفنا، تخلفنا عن الغزو، وإنما هو تخليفه إيانا وإرجاؤه أمرنا، عمن حلف له واعتذر إليه فقبل منه».

Kâ'b İbn Malik (r.a.) Tebûk Seferi'ne katılmayışını şöylece anlatmıştır: Resûlullah'ın (s.a.s.) yaptığı hiç bir gazveden geri kalmadım. Sadece Tebûk Gazvesi'ne katılmadım. Gerçi ben Bedir Gazvesi'ne de katılmamıştım. Fakat Resûlullah, ona katılmayanları azarlamamıştı. Çünkü o zaman Hz. Peygamber (s.a.s.) ile mü'minler, Kureyş kervanını vurmak düşüncesiyle çıkmışlardı. Ama Allah, o iki orduyu, daha önce düşünmedikleri bir şekilde, karşı karşıya getirmişti. Resûlullah'a İslâm'ı kabul ettiğimize dair biat ettiğimizde Akabe Biatı'nda bulunmuştum. Bedir, halk arasında çok daha meşhur ve daha önemli görülse de, bana, bu geceki biata bedel, Bedir'de bulunmayı verseler, buna razı olmazdım.

Gelelim, Resûlullah'ın Tebûk Seferi'ne katılmayışımın hikâyesine: Doğrusunu söylemek gerekirse, hiç bir zaman, bu gazve sırasında olduğum kadar, imkân sahibi olmamıştım. Daha önce sahip olmadığım hâlde, bu sırada, iki devem olmuştu. Hz. Peygamber (s.a.s.) bu gazveye, çok sıcak bir mevsimde girişti. Yol ise, çok uzak ve meşakkatli idi. Ayrıca, düşman da çok ve zorlu idi. İşte onun içindir ki (diğer seferlerinde açıklamadığı hâlde) bu gazvede nereye doğru sefere çıkıldığını Müslümanlara açıkça bildirmişti. Ta ki herkes hazırlığını ona göre yapsın.

Resûlullah'ın maiyyetindeki Müslümanların sayısı da çok idi. Onların isimlerinin listeleri de tutulmuş değildi. İnsan, ortadan kaybolmak istese -Allah'tan gelen bir vahiyle bildirilmedikçe- fark edilmeyeceğini düşünebilirdi. Resûlullah (s.a.s.) bu sefere öyle bir sırada çıktı ki, meyveler en olgun zamanında, gölgelikler en arzu edilir durumda. Benimse bunlara karşı zaafım var!

Neyse, Resûlullah sefer hazırlığını yaptı, yanındaki Müslümanlar da yaptılar. Hazırlık yapma niyetiyle sabahleyin ben de çıkıyordum; ama ne

oluyor idiyse, geri döndüğümde, hiç bir hazırlık yapmamış olduğumu görüyordum. İçimden kendi nefsimi teselli edip: "Boşver! Ben güçlü kuvvetli adamım. Tam azmedince hazırlığı derhal yapabilirim!" Ben bu hâlet-i ruhiye içinde iken, halk hazırlığını son raddeye getirmişti. Derken bir sabah Resûlullah çıkıverdi, Müslümanlar da peşinde. Bende hâlâ hiç bir hazırlık yok! Ertesi sabah çıktım, akşam eve döndüğümde yine ortaya bir şey koymuş değilim. Hâl bu minval üzere devam etti. Ordu da hızla ilerlemiş gitmişti. İçimden: "Hadi gayret! Belki de arkadan yetişebilirsin!" dedim. Keşke teşebbüs etmiş olsaydım! Ama bu da nasip olmadı.

Hz. Peygamber (s.a.s.) çıktıktan sonra, etrafta dolaşırken, ortada "adam" diyeceğim tek kişi bile görememem beni fazlasıyla üzüyordu. Gördüklerim ya münafık töhmeti yemiş, ya da Allah'ın seferden muaf tutuğu (kör, topal, müzmin hasta gibi) özürlüler... Sonradan öğrendiğime göre, Resûlullah, ta Tebûke varıncaya kadar beni hiç anmamış. Oraya ulaştıktan sonra askerleri ile otururken: "Sahi, Kâ'b nerelerde? Neden ortalıkta görünmüyor?" demiş. Benî Seleme kabilesinden biri kalkıp: "Ne olacak ya Resûlallah, o giyiminde kuşamında, cakasında!" Buna karşı Muaz İbn Cebel de: "Çok kötü söz söyledin! Ya Resûlallah! Doğrusu biz, onun hakkında hayırdan başka şey bilmiyoruz." demiş. Resûlullah ise sükût buyurmuş. Bu hâlde otururlarken, uzaktan, beyazlar giyinmiş bir adamın geldiğini, hayal meyal fark etmişler. Hz. Peygamber: "Ebû Hayseme olsa gerek!" buyurmuş. Bir de gelmiş ki, aynen o: Ensardan Ebû Hayseme! Bu zât, (fakir olduğundan, Peygamberimiz'in himmete davet kampanyasında) bir avuç hurma verdi, diye münafıkların dile doladıkları (Tövbe, 79. âyetindeki hâdiseye îma ediyor) kişidir.

Resûlullah'ın Tebûk'ten dönüş haberini alınca, derdim daha da arttı. Yalanlar plânlamaya başladım. "Yarın onun haklı gazabına muhatap olunca ne diyeceğim?" diye düşündüm. Bu konuda ailemden de fikir verecek herkesten yardım istedim. Bir şeyler düşündüm. Ama ne zaman ki "Resûlullah (s.a.s.) iyice yaklaşmış!" haberi geldi, kurduğum bütün yalanlar zihnimden silindi. Bu, defalarca böyle oldu. Anladım ki bu yalanların hiç biri, beni onun nezdinde kurtaramayacak. Ben de tam dürüst olmaya karar verdim, ona yalnız doğruyu söyleyecektim!

Nihayet, Resûlullah, bir sabah vakti geldi. O, seferden döndüğünde,

önce mescide gider, iki rekât namaz kılar, sonra kısaca sohbet ederdi. Bunu bilen münafıklar, tetikte beklemişler, yanına varıp türlü türlü özürler öne sürmüşler, yemin üstüne yemin etmişler. Onlar seksen küsur kişi idiler. Hz. Peygamber, beyanlarına itiraz etmeyip kabul etmiş, biatlarını kabul ve kendilerini affetmesini Allah'tan dilemiş. İçyüzlerini ise Allah'a havale etmiş. Ta ki ben de geldim, huzuruna girdim. Selâm verdim. Tebessüm etti ama, kızgın birinin tebessümü ile. Sonra: "Yaklaş!" dedi. İlerleyip önünde oturdum. "Neden katılmadın? Binek satın almış değil miydin?" dedi. "Ya Resûlallah!" dedim, "Senden başka, dünyada kim olursa olsun, başka birinin huzurunda olsaydım, kendimi kurtaracak şeyler söyleyebilirdim. Çünkü tartışma işinde oldukça güçlüyümdür. Fakat pek iyi biliyorum ki, bugün bir şeyler söyleyip senin nezdinde temize çıksam dahi, çok geçmeden Allah, benim içyüzümü sana bildirecektir Şayet işin doğrusunu söylersem, sen bana kızsan da, Allah'ın âhirette bana mükâfatını vereceğini umarım. Vallahi ya Resûlallah, hiçbir özürüm yoktu! Katılmadığım bu sefer sırasında olan imkânım da hiçbir zaman olmamıştı." "Bu doğruyu söyledi." dedi Resûlullah, "Şimdi kalk da Allah, hakkındaki hükmü verinceye kadar bekle!"

Ben de kalktım. Peşimden Benî Seleme'den bazı kişiler gelip: "Şimdiye kadar başka hiç bir ihmalin olmadı. Bu durumda, özür beyan edenler gibi, sen de beyan edebilirdin. Bu kusurunu ise, Resûlullah'ın hakkında af dilemesi silerdi." gibilerden bir şeyler gevelediler. O derece üzerime vardılar ki nerdeyse Hz. Peygamber'in huzuruna varıp, az önce yalan söylediğimi öne sürmeyi bile hatırımdan geçirdim. Sonra sordum: "Benim durumumda olan başka kimse var mı?" "Evet, dediler, iki kişi daha var." "Kimler?" deyince, "Mürare İbn Rebia el-Âmirî ile Hilâl İbn Ümeyye el-Vâkıfî olduklarını öğrendim. Bunlar, Bedir'de bulunmuş, kendilerini nümune gördüğüm iki iyi Müslüman'dı. Bunları duyunca, işi oluruna bıraktım.

Hz. Peygamber (s.a.s.) Müslümanları, diğerlerinden değil de sadece biz üçümüzle konuşmaktan men etti. Halk bizden uzaklaştı, geri durdu. Bizi öylesine dışladılar ki, vatanım vatan olmaktan çıktı. Artık orası, benim bildiğim yurdum değildi. Hasılı, elli gün bu vaziyette kaldık. Öbür iki kader arkadaşım evlerine çekilip ağlayıp duruyorlardı. İçlerinde ben

en genç olan idim. Çıkıyor, mescide namaza katılıyor, çarşı pazarda dolaşıyordum. Tek kelime konuşan yok! Namaz sonrası Hz. Peygamber'in yanına gidiyor, selâm veriyordum. İçimden: "Acaba sessizce selâm almak üzere dudaklarını kımıldattı mı?" diye takip etmeye çalışıyordum. Yakınında bir yerde namaza durup, göz ucu ile bana olan durumunu anlamaya çalışıyordum. Namaza devam ettiğimde, bana baktığını anladım. Ama kendisine doğru döndüğümde, yüzünü çeviriyordu.

Bu boykot canıma tak ettiği bir sırada, şaşkın şaşkın dolaşırken bir gün Ebû Katade'nin bahçe duvarından atlayıp içeri girdim. O, amcam oğlu olup, halk içinde en sevdiğim bir kişi idi. Selâm verdim. Vallahi, selâmımı almadı. "Ebû Katade! dedim, Allah için söyle: Ben Allah'ı ve Resûlü'nü seven biri miyim, değil miyim?" Sustu, hiç cevap vermedi. Tekrar tekrar: "Allah aşkına söyle! Söyle!" dedimse de, her defasında sükût etti. Sonunda: "Allah ve Resûlü bilir!" dedi. Gözlerimden yaşlar boşandı. Yanından ayrılıp, tekrar duvardan çıkıp geri döndüm.

Bir gün Medine çarşısında gezinirken, Şam diyarından bir Nabatlı ile karşılaştım. Medine'ye yiyecek getirip satan tüccardan biri imiş. Meğer, "Kâ'b İbn Malik kim, onu tanıyan var mı? Kim beni ona götürebilir?" diye sormuş. İşaret ederek beni göstermişler kendisine. Yaklaşıp, Gassanî kralından bir mektup verdi. Ben okur yazar biriyim. Açıp okudum ki ne dese beğenirsiniz: "Aldığımız habere göre, liderin seni dışlamış. Allah, seni değerini bilmeyen bir memlekette bırakmasın. Ülkemize gelirsen, sana sahip çıkar, değer veririz." "Hoppala!" dedim, "Al sana bir başka belâ!" Derhal mektubu ocağa atıp yaktım.

Elli günden, kırkı geçip, vahiy gelmeyince Resûlullah bir haberci gönderip: "Eşinden ayrı dur!" emrini verdi. Ben: "Boşamamı mı istiyor, yoksa ne yapmamı istiyor?" diye tereddüt edince, "Hayır, dedi, sadece ayrı durup yaklaşmayacağını söyledi." Öbür iki arkadaşıma da aynı şekilde haber göndermiş. Eşime: "Ailenin yanına git, Allah bu işteki hükmünü bildirinceye kadar orada bekle!" dedim. Hilâl'in hanımı ise Hz. Peygamber'e gelip demiş ki: "Ya Resûlallah! Hilâl yaşlı bir adam. Hizmet edeni de yok. Onun hizmetini görmemde mahzur görür müsün?" O da: "Hayır, demiş, yalnız

sana yaklaşmayacak." Eşi de: "Vallahi, demiş, onun en ufak kımıldamaya bile hâli yok! Vallahi, bu iş olalı günden beri ağlamaktan başka yaptığı hiç bir şey yok!" Akrabalarımdan bazıları: "Sen de eşin için izin iste. Bak, Hilâl'in hanımının ev hizmetini yapması için müsaade etmiş!" dediler. Ben de: "Ben genç bir adamım. Böyle bir izin istersem, Resûlullah'ın ne buyuracağını pek kestiremem." deyip istemedim.

Böylece on gün daha geçti. Bizimle konuşma yasağının üzerinden tam elli gün geçmişti. Ellinci günün sabah namazını evimin damında kıldım. İşte Allah Teâlâ'nın bizim hâlimizden bahsederken buyurduğu üzere: *"Dünya bütün genişliğine rağmen başıma daralmış, vicdanım beni sıktıkça sıkmış"* vaziyette, dalgın dalgın otururken, Sel' tepesinin üstünden yüksek sesle bağıran bir münadinin sesini işittim: Müjde ya Kâ'b İbn Malik! Müjde!" Derhal secdeye kapandım. Çünkü anlaşıldı ki, sevindirici haber gelmiş.

Meğer, sabah namazından hemen sonra Resûlullah (s.a.s.) Allah Teâlâ'nın tövbelerimizi kabul ettiği haberini vermiş. Bana doğru müjde vermeye gelenler oldu. Öbür iki arkadaşıma da müjdeciler gitmiş. Bana doğru atına binmiş biri koşuyordu. Eslem kabilesinden bir haberci de geldi. Tepeye çıkmış oradan sesleniyordu: Onun sesi, attan daha önce geldi. Sesini önceden işittiğim müjdeci gelince, üstümdeki elbiseyi çıkarıp müjdelik olarak ona giydirdim. Vallahi, verdiğim o iki parça elbiseden başka giyeceğim yoktu o sırada. Sonra giyecek (alt ve üst) iki parça elbise âriyet alıp giyindim. Hemen Resûlullah'a doğru yöneldim. Yolda beni görüp kafile kafile tebrik eden edene! "Tövben mübarek olsun!" "Affın mübarek olsun!" Nihayet Mescid'e girdim. Resûlullah Efendimiz mescidde oturuyordu. Etrafında bir cemaat vardı. Talha derhal kalkıp beni tebrik ve musafaha etti. Muhacirlerden, ondan başkası kalkıp tebrik etmedi. (Hâdiseyi nakleden oğlu Abdullah, şöyle dedi: Babam Kâ'b, Talha'nın bu vefasını hiç unutmazdı.)

Resûlullah'a selâm verdiğimde, yüzünün sevinçten pırıl pırıl parladığını gördüm. "Müjde sana! Annenden doğduğundan bu yana, en hayırlı günün olan bu gününden ötürü müjde sana!" buyurdu. "Ya Resûlallah, dedim, af senden mi, Allah katından mı?" "Hayır, Allah katından." dedi. Resûlullah, sevindiği zaman, yüzü dolunay parçası gibi parlardı. Biz ashabı, onun bu durumunu iyi bilirdik.

Huzurunda oturup "Ya Resûlallah! dedim, tövbemi tamama erdirmek için, bütün malımı Allah yolunda bağışlıyorum." "Bir kısmını alıkoy, böylesi senin için daha hayırlıdır." buyurdu. "Peki öyleyse, dedim, sadece Hayber ganimetinden olan hissemi tutuyorum." Devamla dedim ki: "Ya Resûlallah! Allah beni doğruluğum sayesinde kurtardı. İşte bu tövbemi tamama erdirmek için, hayatım boyunca doğrudan başka bir şey söylemeyeceğimi ilân ediyorum." Vallahi, Müslümanlar içinde, Allah'ın doğru söyleme nimetini bana lutfettiği kadar lutfettiği başka kimse bilmiyorum. Bunu Hz. Peygamber'e söylediğim o günden bu güne, kasden tek yalan söylediğimi bilmiyorum. Ömrümün kalan kısmında da Allah'ın, beni yalandan koruyacağını ümit ederim.

Bunun üzerine Allah Teâlâ: *"Lekad tâbellahu ale'n-Nebiyyi (...) Ve kûnû maa's-sâdikîn* (*Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının da doğrularla beraber olun!"* (Tövbe, 117-119) âyetlerini indirdi. Kâ'b (r.a.) şöyle devam etti: "Allah beni İslâm'a hidâyet ettikten sonra, Resûlullah'a doğru söylemem kadar büyük bir nimet vermiş değildir. Eğer ona yalan söyleseydim, yalancılarla beraber helâk olup gitmiştim. Nitekim onlar hakkında, kitabında yer alan en fena sözleri söylemiştir: *"Dönüp yanlarına vardığınız zaman, kendilerini affetmeniz için Allah'a yeminler edeceklerdir. Siz onlardan yüz çevirin, onlara muhatap bile olmayın! Çünkü onlar o kadar murdar kimselerdir ki, hesap sormak ve azarlamakla yola gelmezler. İşleyip durdukları günahlar sebebiyle onların konutları Cehennem olacaktır."*

Resûlullah'ın, kendisine yeminle özür beyan edip, kendisinin de haklarında af dilediği kimseler hakkındaki hüküm belli olup, biz üç kişinin hükmü ertelenmişti. Resûlullah, Allah Teâlâ hakkımızdaki hükmü bildirinceye kadar, bizim hükmümüzü erteledi. Ta ki işbu: *"Allah, haklarındaki hüküm ertelenen o üç kişinin de tövbelerini de kabul buyurdu (...)"* âyetini gönderdi. Allah, bu âyette "hullifû" buyurmakla, gazveden geri kalmamızı değil, yemin edip özür beyan edenlerin sözlerini öylesine kabul edip, bizim hakkımızdaki hükmü geri bırakmasını kasdetmiştir.[48]

48 Müslim, *Tövbe*, ha. no. 53.

YUNUS SÛRESİ

﴿ وَاللّٰهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلاَمِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ﴾
(يونس: ٢٥)

"Allah, insanları mutluluk ve esenlik ülkesine davet eder ve dilediği kimseleri doğru yola iletir." (Yunus, 25)

عن جابر بن عبد الله قال: خرج علينا رسول الله ﷺ يوما فقال: إني رأيت في المنام كأن جبريل عند رأسي، وميكائيل عند رجلي، يقول إحداهما لصاحبه: أضرب له مثلا! فقال: اسمع سمعت أذنك، واعقل عقل قلبك، وإنما مثلك ومثل أمتك، كمثل ملك اتخذ دارا، ثم بنى فيها بيتا، ثم جعل فيها مأدبة، ثم بعث رسولا يدعو الناس إلى طعام، فمنهم من أجاب الرسول، ومنهم من تركه. فالله الملك، والدار الإسلام والبيت الجنة، وأنت يا محمد الرسول، من أجابك دخل الإسلام، ومن دخل الإسلام دخل الجنة، ومن دخل الجنة أكل فيها".

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) şöyle demiştir: "Bir gün Resûlullah (s.a.s.) bize hitap edip dedi ki: Rüyada gördüm ki Cebrail (a.s.) baş tarafımda, Mikâil (a.s.) ise ayak tarafımda. Biri öbürüne "Bu zât için bir misal getir!" dedi. Arkadaşı, bana hitaben: "İyi dinle ve iyi belle: Seninle ümmetinin durumunuz şuna benzer: Hükümdar saray yaptırıyor. Sonra da orada bir ziyafet evi bina ettiriyor. Sonra orada bir ziyafet hazırlattırıyor ve bir Elçi gönderip halkı ziyafete davet ediyor. Ahalinin kimi daveti kabul ediyor, kimi de kabul etmiyor. Temsildeki Hükümdar, Allah Teâlâ'dır. Saray: İslâm, ziyafet evi: Cennet ve sen ya Muhammed: o Elçisin. Sana icabet

eden İslâm'a girer. İslâm'a giren de Cennet'e girer, Cennet'e giren oradaki nimetlerden yararlanır."[49]

***

﴿لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَى وَزِيَادَةٌ وَلاَ يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلاَ ذِلَّةٌ أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (يونس: ٢٦)

"İyi ve güzel davranışlarda bulunanlara, en güzel mükâfat, yani Cennet ile, daha da fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir leke bulaşır, ne de bir zillet! İşte onlar, cennetliklerdir. Hem de orada ebedî kalacaklardır." (Yunus, 26)

عن صهيب، عن النبي ﷺ قال: "إذا دخل أهل الجنة الجنة، قال يقول الله تبارك وتعالى (تريدون شيئا أزيدكم؟ فما أعطوا شيئا أحب إليهم من النظر إلى ربهم عز وجل".

Suheyb (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Cennetlikler Cennet'e girince Allah Teâlâ buyurur ki: "Daha fazla bir şey ister misiniz?" (...) Sonra Allah, cemalini onlara gösterir. Artık Yüce Rab'lerine bakmaktan daha sevimli bir nimete mazhar olamazlar." Sonra da şu âyeti okudu: *"İyi ve güzel davranışlarda bulunanlara, en güzel mükâfat, yani Cennet ile, daha da fazlası vardır."*[50]

قال ابن كثير: "وقد روى تفسير الزيات بالنظر إلى وجهه الكريم عن أبي بكر الصديق وحذيفة بن اليمام و عبد الله بن عباس وسعد بن المسيب وعبد الرحمن ابن أبي ليلى ومجاهد وعكرمة وعطاء الضحاك والحسن وقتادة والدي....وغيرهم من السلف والخلف وقد ورد فيه أحاديث كثيرة عن النبي ﷺ...

Âyetteki "ziyade (daha fazlası)"nın Allah Teâlâ'nın cemalini görme olduğu şeklindeki tefsir Hz. Ebû Bekir, Huzeyfe İbn Yeman, Abdullah İbn Abbas, Said İbnu'l-Museyyeb, Mücahid, Abdurrahman İbn Ebî Leylâ, İk-

49 Taberî, 15/61, ha. no. 17609. M. Şakir tahriçte: Haber mürseldir. Fakat Hâkim, bunu mevsul olarak rivâyet etmiştir Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 3/304'te ayrıca İbn Merdeveyh, Beyhakî (*Delâil*) eserlerine nisbet etmiştir. Buhârî, *İ'tisam* (*Fethu'l-Bârî*), 8/140-141'de bu mânâda bir hadis rivâyet etmiştir. Ayrıca bkz. Tirmizî, *Emsal*, 1; Dârimî, *Müsned*, v. 2b.

50 Müslim, 1, ha. no. 297 ve 298; Taberî, 15/67, ha. no. 17626. M. Şakir tahriçte: Müslim (*Nevevî Şerhi*), 3/16-17; Tayalisî, s. 176, ha. no. 1315; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 4/332 ve 333 ve 6/15; İbn Mâce, ha. no. 187; Tirmizî, *Tefsir*; Acurrî, *Şeria*, 261.

rime, Atâ, Dahhâk, Hasan el-Basrî, Katade, Süddî vb. gibi selef ve haleften birçok zâttan nakledilmiştir. Çünkü bu konuda, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) çok hadis varid olmuştur.[51]

***

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَتْكُمْ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ﴾ (يونس: ٥٧)

"Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt! Gönüllerdeki dertlere bir şifa, mü'minlere doğru yolu gösteren bir hidâyet ve rahmet geldi." (Yunus, 57)

عن أبي سعيد الخدري قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال إني أشتكى قال: "اقرأ القرآن" يقول الله تعالى ﴿وَشِفَاءٌ لِمَا فِي الصُّدُورِ﴾.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) dedi ki: Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelip rahatsız olduğunu söyledi. O şöyle buyurdu: "Kur'ân oku! Çünkü Allah Teâlâ Kur'ân hakkında *'Gönüllerdeki dertlere bir şifa.'* buyuruyor."[52]

***

﴿أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ﴾ (يونس: ٦٢)

"İyi bilesiniz ki Allah'ın velilerine korku yoktur. Onlar üzüntüye de uğramazlar." (Yunus, 62)

عن ابن عباس عن النبي ﷺ سئل وقال ابن هيثم سيل رسول الله ﷺ من أولياء الله قال: "الذين إذا رؤوا ذكر الله".

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah'a (s.a.s.) "Allah'ın velileri" kimlerdir?" diye soruldu. O da şöyle cevap verdi: "Onlar o kimselerdir ki kendilerini görenler Allah'ı hatırlarlar."[53]

---

51 İbn Kesîr, 3/497.

52 Süyûtî, *İtkân*, 2/195'te İbn Merdeveyh'ten nakledip sonra şöyle der: "Beyhakî'nin *Şuabu'l-İman*'da Vâsile İbn Eska'dan (r.a.) rivâyet ettiği hadis de buna şahiddir".

53 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 42a; İbn Kesîr, 3/512. Bezzâr, Said İbn Cübeyr'den mürsel olarak rivâyete de işaret eder. Taberî, 15/119'da üç ayrı tarikle fakat mürsel olarak İbn Cübeyr'den nakleder.

عن أبي هريرة قال رسول الله ﷺ: إن من العباد لعباد يغبطهم الأنبياء والشهداء. قيل من هم يا رسول الله؟ قال: "هم قوم تحابوا بروح الله على غير أموال ولا أنساب. وجوههم نور يعني على منابر من نور، لا يخافون إن يخاف الناس ولا يحزنون إن حزن الناس. ثم تلا هذه الآية ﴿أَلاَ إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللهِ لاَ خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلاَ هُمْ يَحْزَنُونَ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah'ın öyle kulları vardır ki, peygamberler ve şehidler bile onlara gıpta eder." "Kimdir onlar, ya Resûlallah?" diye sorulunca: "Onlar, ne mal ve menfaat, ne akrabalık sebebiyle değil, sırf Allah rızası için birbirlerini seven kimselerdir. Nurdan minberler üzerinde, nur yüzlü insanlardır. Başka insanlar korktuklarında onlar korkmazlar. Başkaları tasalandıklarında onlar tasalanıp üzülmezler." Sonra da şu âyeti okudu: *"İyi bilesiniz ki Allah'ın velilerine korku yoktur. Onlar üzülmezler de."*[54]

***

﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَفِي اْلآخِرَةِ لاَ تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (يونس: ٦٤)

"Dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır onlara. Allah'ın hükümlerinde olsun, verdiği sözlerde olsun, asla değişiklik olmaz. İşte bu müjdeler, en büyük mutluluktur." (Yunus, 64)

عن أم كرز الكعبية: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "ذهبت النبوة وبقيت المبشرات".

Ümmü Kürz el-Kâ'biyye (r.anhâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: "Peygamberlik sona ermiştir. Fakat geriye sadık rüyalar kalmıştır."[55]

عن رجل عن أبي الدرداء رضي الله عنه عن النبي ﷺ في قوله: ﴿لَهُمُ الْبُشْرَى فِي الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَفِي اْلآخِرَةِ﴾ قال: الرؤيا الصالحة يراها المسلم أو ترى له".٥٦

---

54 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 42a - 42b; Taberî, 15/120, ha. no. 17713. M. Şakir tahriçte isnadın sahih olduğunu bildirir; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 3/310'da ayrıca İbn Ebi'd-Dünya, Ebu'ş-Şeyh, İbn Merdeveyh, Beyhakî'ye nisbet eder. İbn Kesîr, 3/512'de ayrıca Ebû Dâvud'un ceyyid fakat munkatı bir isnadla rivâyet ettiğini bildirir.

55 Taberî, 11/135.

56 İbn Kesîr, 3/512.

Ebu'd-Derda (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) *"Dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır onlara."* âyeti hakkında şöyle dediğini nakleder: "Bu, Müslüman'ın gördüğü veya ona gösterilen salih rüyadır."[57]

عن عبادة بن الصامت أنه سأل رسول الله ﷺ فقال: يا رسول الله أرايت قول الله تعالى: ﴿لهم البشرى .. ﴾ فقال: لقد سألتني عن شيء ما سألني عنه أحد من أمتي، ـ أو قال: أحد قبلك ـ تلك الرؤيا الصالحة يراها الرجل أو ترى له". وفي لفظ: "يراها الرجل الصالح، وفي آخر: :"يراها المسلم".

Ubade İbn Samit'ten (r.a.) rivâyete göre, o Hz. Peygamber'e (s.a.s.) şöyle bir soru sormuştu: Ya Resûlallah! Allah Teâlâ'nın *"Dünya hayatında da, âhirette de müjde vardır onlara."* buyruğu hakkında ne dersiniz? (Bu müjde nedir?) Resûlullah buyurdu ki: "Ümmetimden hiç kimsenin senden önce sormadığı –yahut senden önce hiç kimsenin sormadığı- bir şey sordun. Âyetteki *büşra* (müjde): salih kişinin (başka bir rivâyete göre *Müslüman kişinin* gördüğü veya ona gösterilen, sadık rüyadır."[58]

أن أبا هريرة قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: "لم يبق من النبوة إلا المبشرات" قالوا وما المبشرات؟ قال :"الرؤيا الصالحة".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Nübüvvetten sadece mübeşşirat kaldı." "Mübeşşirat nedir? " sorusuna karşı da "Sadık rüyadır." buyurdu.[59]

***

﴿وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْيًا وَعَدْوًا حَتَّى إِذَا أَدْرَكَهُ الْغَرَقُ قَالَ آمَنْتُ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ الَّذِي آمَنَتْ بِهِ بَنُو إِسْرَائِيلَ وَأَنَا مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾ (يونس: ٩٠)

57 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/176; Humeydî, 1/193, ha. no. 391; Tirmizî, *Kıyame*, 3; İbn Mâce, ha. no. 3898.

58 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/175-176; Tirmizî, *Rü'ya*, 3; İbn Mâce, ha. no. 3898; Hâkim, *Müstedrek*, 4/391 (İbn Hacer'e göre munkatıdır.)

59 Buhârî, *Ta'bir*, *Babu'l-Mübeşşirat*, 8/69; Bu mânâda başka rivâyetler için: Taberî, 15/124-140; Tirmizî, *Rü'ya*, 2; İbn Mâce, ha. no. 3899.

"Derken İsrailoğullarını denizden geçirdik. Hemen Firavun, askerleriyle beraber zulmederek ve saldırarak peşlerine düştü. Nihayet boğulmak üzere iken: 'İman ettim, İsrailoğullarının inandığı İlâh'tan başka Tanrı yokmuş. Ben de Müslümanlardanım.' dedi." (Yunus, 90)

عن ابن عباس، عن النبي ﷺ قال: ''جعل جبرائيل عليه السلام يدس أو يحشو في فم فرعون الطين، مخافة أن تدركه الرحمة وفي رواية ''مخافة أن يقول: لا إله إلا الله''.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Firavun boğulurken, rahmete nail olur da imanı ikrar eder endişesiyle, Cebrail (a.s.) onun ağzına çamur dolduruyordu."[60]

60 Taberî, 15/191, ha. no. 17859. M. Şakir tahriçte: Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 2144 ve 3154; Tayalisî, ha. no. 2618; Hâkim, *Müstedrek*, 2/340 (Zehebî de sıhhatine muvafakat eder); Tirmizî, *Tefsir*.

HÛD SÛRESİ

عن ابن عباس قال: قال أبو بكر: يا رسول الله قد شبت، قال: شيبتني هود والواقعة والمرسلات وعم يتساءلون وإذا الشمس كورت» وفي رواية «هود وأخواتها».

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle dedi: Ebû Bekir (r.a.) "Ya Resûlallah!" dedi, "Seni ihtiyarlamış görüyorum." deyince o: "Evet, beni 'Hûd', 'Vakıa', 'Mürselât', 'Amme yetesâelûn' ve 'İza'ş-şemsu kuvviret' sûreleri ihtiyarlattı." Bir başka rivâyette "Hûd ve kardeşleri (benzeri) sûreler ihtiyarlattı." dedi.[61]

﴿أَفَمَنْ كَانَ عَلَى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهِ وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلاَ تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكَ وَلَكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾ (هود: ١٧)

"Rabbi tarafından gönderilen kesin delile (Kur'ân'a) dayanan, peşinden de o delili destekleyen (diğer mûcizelerden şahidleri) bulunan, daha önce de rehber ve rahmet olarak gönderilmiş Mûsa'nın kitabı ile tasdik edilen kimse, yalnız dünya hayatını arzu eden gibi olur mu? İşte bu kesin delile dayananlar Kur'ân'a iman ederler. Hangi zümre de onu reddederse bilsin ki varacağı yer ateştir. Bunda hiç şüphen olmasın. Çünkü o Rabbinden gelen hakikatin ta kendisidir; fakat insanların çoğu buna iman etmezler." (Hûd, 17)

61 İbn Kesîr, 3/534'te Tirmizî, Ebû Ya'lâ ve Taberanî'den.

حدثنا محمد بن بشار، قال ثنا عبد الوهاب قال ثنا أيوب، قال نبئت أن سعيد بن جبير قال: ,,ما بلغني حديث عن رسول الله ﷺ على وجهه، إلا وجدت مصداقه في كتاب الله تعالى، حتى قال: لا يسمع بي أحد من هذه الأمة ولا يهودي ولا نصراني ثم لا يؤمن بما أرسلت به، إلا دخل النار'' فقال سعيد: فقلت أين هذا في كتاب الله، حتى أتيت على هذه الآية ﴿وَمِنْ قَبْلِهِ كِتَابُ مُوسَى إِمَامًا وَرَحْمَةً أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْهُ﴾قال: من أهل الملل كلها.

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) "Bu ümmetten, Yahudi ve Hıristiyanlardan her kim beni işitir de, benimle gönderilenlere iman etmezse Cehennem'e girer." hadisi hakkında diyor ki: "Kendi kendime dedim: Resûlullah'ın söylediği her şey, Allah'ın kitabında vardır." Okuyup arayınca dayandığı âyeti buldum.[62] *"Hangi zümre de onu reddederse, bilsin ki varacağı yer ateştir. Bunda hiç şüphen olmasın."*

عن أبي موسى الأشعري: ''فقلت: ما قال رسول الله ﷺ، إلا في كتاب الله عز وجل فقرأت فوجدت: ﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ مِنَ الْأَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهُ﴾.

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.), "... Kendi kendime: 'Resûlullah (s.a.s.) ne demişse, mutlaka Allah'ın kitabında bulunur.' dedim." Nitekim Kur'ân okuyunca dayandığı o âyeti buldum. *"Hangi zümre de..."*

***

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَى عَلَى اللهِ كَذِبًا أُولَئِكَ يُعْرَضُونَ عَلَى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْأَشْهَادُ هَؤُلَاءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلَا لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾ (هود: ١٨)

"Uydurduğu bir yalanı Allah'a isnat edenden daha zalim kim olabilir? Onlar Rab'lerinin huzuruna getirilecek ve şahidler de: 'İşte Rab'leri hakkında yalan uyduranlar! İyi biliniz ki Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir.' diyeceklerdir." (Hûd, 18)

62 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 43a; Taberî, 15/281. M. Şakir tahriçte: Heysemî, *Mecmau'z-Zevaid*, 8/261-262'de Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, Bezzâr ve Taberanî'den. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hadisi Müslim'de de mevcuttur.

عن صفوان بن محرز المازني، قال: بينا نحن بالبيت مع عبد الله بن عمر وهو يطوف، إذ عرض له رجل فقال: يا ابن عمر ما سمعت رسول الله صلى الله لعيه وسلم يقول في النجوى؟ فقال: سمعت نبي الله ﷺ يقول: ''يدنو المؤمن من ربه حتى يضع عليه كنفه فيقرره بذنوبه، فيقول: هل تعرف كذا، فيقول: رب أعرف، مرتين، حتى إذا بلغ به ما شاء الله أن يبلغ، قال: ''فإني قد سترتها عليك في الدنيا، وأنا أغفرها لك اليوم''، قال: فيعطى صحيفة حسناته أو كتابه بيمينه، وأما الكفار والمنافقون، فينادى بهم على رؤوس الأشهاد ﴿ هَؤُلاَءِ الَّذِينَ كَذَبُوا عَلَى رَبِّهِمْ أَلاَ لَعْنَةُ اللهِ عَلَى الظَّالِمِينَ﴾.

Safvan İbn Muhriz şöyle demiştir: Kâbe'de Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) ile beraberdik. O tavaf ederken bir adam yanına gelerek: "Ey İbn Ömer! Resûlullah'ın (s.a.s.) necva hakkında ne söylediğini işittin?" diye sordu. O: "Resûlullah'ın şöyle dediğini işittim: "Kıyamet gününde mü'min Rabbine yaklaşır. Hatta Allah, onun üzerine şefkat kanadını koyar da (gizlice) ona yaptığı bütün günahları bildirir. Rabbi, kuluna: "Sen şu günahı biliyor musun?" der. Kul: "Biliyorum, ya Rabbi!" der. Bu, iki defa tekrarlanır. Bu sıkıntılı hâl, Allah'ın dilediği bir hadde ulaştıktan sonra Cenab-ı Allah buyurur ki: "Ey kulum! Ben senin aleyhindeki şeyleri dünyada iken halktan sakladım. Bu gün de senin lehine bunları affediyorum." Müteakiben ona hasenatının sahifesi (veya kitabı) sağ eline verilir. Kâfirlere ve münafıklara gelince, onlar birçok şahidin gözleri önünde: *"İşte Rab'leri hakkında yalan uyduranlar! İyi biliniz ki Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir."* diye ilân edileceklerdir."[63]

***

﴿لَوْ أَنَّ لِي بِكُمْ قُوَّةً أَوْ آوِي إِلَى رُكْنٍ شَدِيدٍ﴾ (هود: ٨٠)

"Lût: Keşke, dedi, size karşı yetecek bir gücüm olsaydı, yahut pek sağlam bir kaleye dayansaydım." (Hûd, 80)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: ''رحمة الله على لوط، إن كان ليأوي إلى ركن شديد، إذ قال لقومه: ''لو أن لي بكم قوة أو آوي إلى ركن شديد'' ما بعث الله

63 Taberî (Halebî), 12/21; Buhârî, *Tefsir*, 5/214 ve *Fethu'l-Bârî*, 5/75; Müslim, *Tövbe*, ha. no.52 (*Neveví Şerhi*, 2/329); Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/105; İbn Mâce, ha. no. 183; Taberî (Şakir neşri), 6/120; Abd İbn Humeyd, v. 111a.

بعده من نبي إلا في ثروة من قومه، قال محمد: و''الثروة'' الكثرة والمنعة.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah, Lût Peygamberi rahmetine gark etsin: Zaten pek sağlam bir kaleye sığınıp duruyorken, halkına *"Keşke size karşı yetecek bir gücüm olsaydı, yahut pek sağlam bir kaleye dayansaydım!"* demişti. Allah ondan sonra hiçbir peygamber göndermedi ki, bir cemaate dayanmış olmasın." Râvi Muhammed der ki: Bu hadisteki servet: "Sayıca çok ve güçlü topluluk" anlamına gelir.[64]

***

﴿وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ إِنَّ أَخْذَهُ أَلِيمٌ شَدِيدٌ﴾

(هود: ١٠٢)

"Halkı zalim olan ülkeleri cezaya çarptırdığı zaman Rabbinin yakalaması işte böyle olur! Şüphesiz ki O'nun yakalaması pek acı, pek çetindir." (Hûd, 102)

حدثنا أبو كريب .. عن أبي موسى، قال: قال رسول الله ﷺ: ''إن الله يملي ربما أمهل، قال: يمهل الظالم، حتى إذا أخذه لم يفلته، ثم قرأ: ﴿وَكَذَلِكَ أَخْذُ رَبِّكَ إِذَا أَخَذَ الْقُرَى وَهِيَ ظَالِمَةٌ﴾.

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah zalime biraz mühlet verir. Amma bir de yakaladı mı hiç iflâh etmez." Sonra da: *"Halkı zalim olan ülkeleri cezaya çarptırdığı zaman Rabbinin yakalaması işte böyle olur! Şüphesiz ki O'nun yakalaması pek acı, pek çetindir."* âyetini okudu.[65]

***

﴿وَأَقِمِ الصَّلَوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ اللَّيْلِ إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾ (هود: ١١٤)

---

64 Taberî (Halebî), 12/87; Hâkim, *Müstedrek*, 2/561; Müslim, *Fezail*, ha. no. 152; İbn Kesîr, 3/567.

65 Taberî (Halebî), 12/114; Buhârî (*Fethu'l-Bârî*), 8/267; Müslim (*Nevevî Şerhi*), 15/137; İbn Mâce, ha. no. 1332; Tirmizî, *Tefsir*.

"Gündüzün iki tarafında, gecenin gündüze yakın saatlerinde namaz kıl. Zira böyle güzel işler, günahları silip giderir." (Hûd, 114)

عن عبد الله قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: "يا رسول الله إني لقيت امرأة في البستان، فضممتها إليّ، وباشرتها وقبلتها، وفعلت بها كل شيء غير أني لم أجامعها". فسكت النبي ﷺ فنزلت هذه الآية: ﴿إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ ذَلِكَ ذِكْرَى لِلذَّاكِرِينَ﴾ فدعاه النبي ﷺ فقرأ عليه، فقال عمر: "يا رسول الله! أله خاصة، أم للناس كافة؟" قال: "لا بل للناس كافة" ولفظ الحديث لابن وكيع.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle dedi: Bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) gelip: "Ya Resûlallah, bahçede bir kadına rastladım. Ona sarıldım, öptüm ve cima hariç her şeyi yaptım (benim ne yapmam gerekir?" dedi. Hz. Peygamber sükût buyurdu. Bunun üzerine işbu *"Hasenat seyyiatı giderir."* âyeti nâzil oldu. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) onu çağırttı ve bu âyeti ona okudu. Ömer (r.a.) "Bu ona mı mahsus, yoksa herkes için geçerli mi?" diye sordu. Resûlullah: "Hayır, ona has değil, bütün insanlar için geçerlidir." diye cevap verdi.[66]

عن الحارث مولى عثمان بن عفان رضي الله عنه يقول: جلس عثمان يوما وجلسنا معه، فجاء المؤذن فدعا عثمان بماء في إناء أظنه سيكون فيه قدر مدّ، فتوضأ ثم قال: رأيت رسول الله ﷺ يتوضأ وضوئي هذا، ثم قال: من توضأ وضوئي هذا ثم قام فصلى الظهر، غفر له ما كان بينه وبين صلاة الصبح، ثم صلى العصر ..[وذكر الصلوات الخمس كلها]، وهن الحسنات يذهبن السيئات".

Hz. Osman İbn Affan'ın (r.a.) azatlısı Hâris şöyle anlattı: Bir gün Hz. Osman oturdu, biz de yanına oturduk. Müezzin geldi. Osman bir kap su istedi. Zannediyorum bir müd miktarı su alan bir kap idi. Abdest aldı sonra dedi ki: "Resûlullah'ın (s.a.s.) benim şu abdest alışım gibi abdest aldığını gördüm, sonra buyurdu ki: "Kim benim aldığım gibi abdest alır, sonra

---

66 Taberî, 12/134; Buhârî, *Tefsir*; Müslim, 49, ha. no. 42; Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/181); İbn Mâce, ha. no. 4254; Ebû Dâvud, ha. no. 4468; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 4a; Ebû Ya'lâ, v. 247b; Bezzâr (*Murat Molla*), v. 161b; İbn Kesîr, 3, 582.

kalkıp öğle namazını kılarsa, sabah namazından o zamana kadar vâki olan günahları affedilir. Sonra ikindi namazını kılarsa (sıra ile beş vakit namazı aynı şekilde sayar) işte bu namazlar, seyyiatı gideren hasenattır."[67]

67 Taberî (Halebî), 12/132-133. M. Şakir 15/512'de tahriçte: hadis sahihtir Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 513; *Mecmau'z-Zevaid*, 1/297; İbn Kesîr, 4/401 ve 5/289.

YUSUF SÛRESİ

﴿فَلَمَّا سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ مِنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ وَقُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا هَذَا بَشَرًا إِنْ هَذَا إِلاَّ مَلَكٌ كَرِيمٌ﴾

(يوسف: ٣١)

"Onlar meyvelerini soyup kesmekle meşgul oldukları sırada, beriden de Yusuf'a: 'Onların yanına çık!' dedi. Kadınlar onu görünce hayran kaldılar. Onun güzelliğine dalıp gittiklerinden farkında olmadan kendi ellerini kestiler ve: 'Hâşa! Allah için, bu bir insan olamaz, bu pek kıymetli bir melek! Başka bir şey olamaz!' dediler." (Yusuf, 31)

فإنه عليه السلام كان قد أعطى شطر الحسن كما ثبت ذلك في الحديث الصحيح في حديث الإسراء أن رسول الله ﷺ مرّ بيوسف عليه السلام في السماء الثالثة، قال: ''فإذا هو قد أعطي شطر الحسن''. وقال الإمام أبو القاسم السهيلي: ''معناه أن يوسف عليه السلام كان على النصف من حسن آدم عليه السلام، فإن الله خلق آدم بيده على أكمل صورة وأحسنها ..''.

Hz. Peygamber (s.a.s.) mi'racını anlatan uzun hadisinde üçüncü semada Hz. Yusuf'a (a.s.) uğradığını bildirir ve onun hakkında şöyle der: "Bir de ne göreyim! Güzelliğin yarısı ona verilmiş!"

Ebu'l-Kasım es-Süheylî bu hadisi şöyle açıklamıştır: Bundan maksat Hz. Yusuf'un (a.s.), Hz. Âdem'in (a.s.) güzelliğinin yarısına sahip olmasıdır.

Zira Allah Teâlâ, Hz. Âdem'i büyük bir ihtimamla en güzel bir surette yaratmıştı."[68]

***

﴿وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهِ فَلَمَّا جَاءَهُ الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ إِلَى رَبِّكَ فَاسْأَلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ اللاَّتِي قَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ إِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ﴾ (يوسف: ٥٠)

"Bunu duyan Hükümdar: 'Getirin bana onu!' dedi. Hükümdarın elçisi gelince Yusuf: 'Sen önce dönüp efendine de ki: O ellerini kesen kadınların meselesi neydi, kendisine soruver.' Zaten benim Efendim, o kadınların fendini pek iyi bilir." (Yusuf, 50)

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال ثم نحن أحق بالشك من إبراهيم إذ قال ﴿رَبِّ أَرِنِي كَيْفَ تُحْيِي الْمَوْتَى قَالَ أَوَ لَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي﴾ ويرحم الله لوطا لقد كان يأوي إلى ركن شديد ولو لبثت في السجن طول ما لبث يوسف لأجبت الداعي.

İbrahim (a.s.): "Ya Rabbi! Ölüleri nasıl dirilteceğini bana gösterir misin? (…)" diyerek itminan duymaya ihtiyacını belirtti ise, bu bizden de uzak değildir. Allah, Lût'a (a.s.) rahmet eylesin! Zaten sağlam bir kaleye dayandığı hâlde: "Keşke size karşı yetecek bir gücüm olsa, yahut pek sağlam bir kaleye dayansaydım!" demişti. Zindanda ben Yusuf'un kaldığı kadar kalsaydım, belli olmaz, belki ben de gelen haberciye olumlu cevap verirdim."[69]

Hz. Peygamber (s.a.s.) bu misallerden dolayı o büyük peygamberler hakkında yanlış zanları önlemek için tevazu göstererek, hazm-ı nefis kabîlinden böyle buyurmuştur.

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ في قوله تعالى: ﴿مَا بَالُ النِّسْوَةِ..﴾ فقال رسول الله ﷺ: "لو كنت أنا، لأسرعت الإجابة وما ابتغيت العذر".

Ebû Hureyre'den (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Resûlullah *"O ellerini kesen kadınların meselesi neydi?"* hakkında şöyle

68 İbn Kesîr, 4/24.
69 Buhârî, 3/1233 ha. no: 3192; Müslim, 1/123 ha. no: 151.

buyurdu: "Şayet ben Yusuf'un yerinde olsaydım, hemen icabet edip çıkardım, çıkmamak için böyle bir mazeret aramazdım."[70]

***

﴿قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ إِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهِ قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوءٍ قَالَتِ امْرَأَةُ الْعَزِيزِ اْلآنَ حَصْحَصَ الْحَقُّ أَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهِ وَإِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (يوسف: ٥١)

«Hükümdar o kadınları toplayıp: "Ne idi sizin Yusuf'la davanız?" Siz Yusuf'un gönlünü çelmeye çalıştığınızda durum ne idi, Yusuf nasıl davrandı? diye sordu. Onlar da: "Hâşa! Allah için söylemek gerekirse, onun yaptığı hiç bir kötülük bilmiş, görmüş değiliz." dediler.» (Yusuf, 51)

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "يرحم الله لوطاً لقد كان يأوي إلى ركن شديد ولو لبثت في السجن ما لبث يوسف لأجبت الداعي، ونحن أحق من إبراهيم إذ قال له: ﴿ أَوَ لَمْ تُؤْمِنْ قَالَ بَلَى وَلَكِنْ لِيَطْمَئِنَّ قَلْبِي ﴾

Ebû Hureyre'den (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediği rivâyet olunmuştur: Allah rahmet etsin Lût'a "Zaten sırtını pek kuvvetli bir yere dayadığı hâlde kavmine "Keşke size karşı bir gücüm olsaydı!" demişti. Hem, ben Yusuf'un kaldığı kadar hapishanede kalsaydım, hükümdarın davetçisi gelir gelmez icabet ederdim. Bir de biz, itminana ihtiyaç konusunda İbrahim'den daha ileriyiz. Zira Rabbi ona: "Yoksa inanmadın mı?" deyince o: *"Elbette inandım, fakat sırf kalbimin mutmain olması için böyle dedim."* demişti.[71]

***

﴿قَالَ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللّٰهِ وَأَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لاَ تَعْلَمُونَ﴾ (يوسف: ٨٦)

"Ben" dedi, "sıkıntımı, keder ve hüznümü sadece Allah'a arz ediyorum. Hem sizin bilemediğiniz birçok şeyi Allah tarafından vahiy yolu ile biliyorum." (Yusuf, 86)

70 İbn Kesîr, 4/31-32 *Sahiheyn*'den.
71 Buhârî, *Tefsir* (5/217); Ahmed İbn Hanbel *Müsned*. (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/182).

حدثنا الحسن بن يحي، عبد الرزاق، الثوري، عن عبد الرحمن بن زياد عن مسلم بن يسار يرفعه إلى النبي ﷺ قال: «من بثّ لم يصبر» ثم قرأ: ﴿ إِنَّمَا أَشْكُو بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللّٰهِ﴾

Müslim İbn Yesar Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kim üzülür (ve üzüntüsünü yayarsa) sabretmiş olmaz." Sonra da: *"Ben, dedi, sıkıntımı, keder ve hüznümü sadece Allah'a arzediyorum."* âyetini okudu.[72]

72 Taberî (Halebî), 13/48; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 43a.

RA'D SÛRESİ

﴿لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ أَمْرِ اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّى يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ وَإِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوءًا فَلاَ مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ﴾ (الرعد: ١١)

"O insanın önünde ve ardında, devamlı surette nöbetleşerek görevlendirilen melekler vardır. Bunlar, Allah'ın emrinden ötürü onu koruyup kollarlar (..)" (Ra'd, 11)

عن كنانة العدوي قال: دخل عثمان بن عفان على رسول الله ﷺ، فقال: يا رسول الله أخبرني عن العبد كم معه من ملك؟ قال: "ملك على يمينك، على حسناتك، وهو أمير على الذي على الشمال، فإذا عملت حسنة كتبت عشرا، وإذا عملت سيئة، قال الذي على الشمال للذي على اليمين، أأكتب؟ قال: لا لعله يستغفر الله ويتوب، فإذا قال ثلاثا، قال: نعم أكتب، أراحنا الله منه، فبئس القرين، ما أقل مراقبته لله، واقل استحياءه منا، يقول الله ﴿مَا يَلْفِظُ مِنْ قَوْلٍ إِلاَّ لَدَيْهِ رَقِيبٌ عَتِيدٌ﴾. وملكان من بين يديك ومن خلفك، يقول الله ﴿لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ﴾ يحفظونه من أمر الله. وملك قابض على ناصيتك، فإذا تواضعت لله رفعك، وإذا تجبرت على الله قصمك. وملكان على شفتيك ليس يحفظان عليك إلا الصلاة على محمد. وملك قائم على فيك. لا يدع الحية تدخل في فيك، وملكان على عينيك فهؤلاء عشرة أملاك على كل أدمي، ينزلون ملائكة الليل على ملائكة النهار، فهؤلاء عشرون ملكا على كل أدمي، وابليس بالنهار، وولده بالليل".

Kinane el-Adevî'den: Osman İbn Affan (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına

varıp dedi ki: "Ya Resûlallah, her kulun yanında kaç melek bulunduğunu bildirir misin?" O buyurdu ki: "Senin sevaplarını yazmak üzere bir melek sağ tarafında bulunur ve o sol taraftaki melek üzerinde de âmirdir. Eğer bir sevap işlersen, on sevap yazılır. Şayet bir günah işlersen, soldaki melek sağdakine der ki: "Ne dersin, yazayım mı?" O da: "Hayır! Yazma, olur ki Allah'tan mağfiret diler ve tövbe eder. Bunu üç defa tekrarladıktan sonra der ki: "Yaz! Allah bizi ondan kurtarsın, ne kötü bir arkadaş! Allah'ı sayıp hatırlaması ne kadar da az! Bizden utanması ne kadar az!" Allah buyuruyor ki: *"Ağzından çıkan bir tek söz olmaz ki yanında bu iş için hazırlanmış bir gözcü olmasın."* (Kâf, 18) İki melek senin önünde, iki melek senin ardında vardır, Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyuruyor: *"O insanların önünde ve ardında devamlı surette nöbetleşerek görevlendirilen melekler vardır. Bunlar Allah'ın emrinden ötürü onu koruyup kollarlar."* Bir melek de alnında yer alır, sen tevazu gösterdikçe o seni yükseltir; ama sen Allah'a karşı büyüklendikçe senin belini kırar. İki melek senin dudaklarında görevlidir; bunlar senin sadece Muhammed'e verdiğin salât ü selâmı kaydederler. Bir melek ağzının üstünde görevlidir, yılanın senin ağzına girmesini engeller. İki melek de gözlerinde görevlidir. Böylece her insanda görevli olan meleklerin sayısı on adettir. Gündüz melekleri, gece meleklerinin üzerine (nöbet devralmak için) inerler ki böylece her insan üzerinde toplam yirmi melek olmuş olur. İblis gündüzün, çocukları ise geceleyin bulunurlar."[73]

***

﴿اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ إِلَّا مَتَاعٌ﴾ (الرعد: ٢٦)

"Allah dilediği kimsenin rızkını bollaştırır, dilediği kimsenin rızkını ise daraltır. O inkârcılar sadece dünya hayatı ile sevinirler. Hâlbuki dünya hayatı, âhiretin yanında geçici, değersiz bir metadan başka bir şey değildir." (Ra'd, 26)

عن المستورد أخو بني فهر قال: قال رسول الله ﷺ: ''ما الدنيا في الآخرة إلا كما يجعل أحدكم أصبعه هذه في اليم، فلينظر بما ترجع''. وأشار بالسبابة.

73 Taberî, 13/115. İbn Kesîr bu haberi Taberî'den nakledip "cidden garib" der (4/74). İbn Hacer ise *Fethu'l-Bârî*'de nakledip isnadının sahih olduğunu söyler. (9/443)

Müstevrid'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle dedi: "Âhirette dünyanın şöyle olduğu anlaşılır: Herhangi biriniz parmağını denize batırsın ve denizden aldığı miktara baksın!"[74]

***

﴿اَلَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ طُوبَى لَهُمْ وَحُسْنُ مَآبٍ﴾ (الرعد: ٢٩)

"Tûbâ (Ne mutlu!) iman edip de makbul ve güzel işler yapanlara! Eninde sonunda dönüp gidilecek güzel yurt onların olacak." (Ra'd, 29)

عن أبي سعيد الخدري عن رسول الله ﷺ أن رجلا قال: يا رسول الله! طوبى لمن رآك وآمن بك. قال: "طوبي لمن رأني وآمن بي، وطوبى ثم طوبى ثم طوبى لمن آمن بي ولم يرني" قال له رجل: وما طوبى؟ قال: "شجرة في الجنة مسيرتها مائة عام، ثياب أهل الجنة تخرج من أكمامها".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) şöyle demiştir: Adamın biri Resûlullah'a (s.a.s.) şöyle dedi: "Tûbâ (Ne mutlu!) seni görüp iman edene ya Resûlallah!" O da şöyle buyurdu: "Tûbâ (Ne mutlu!) beni görüp iman edene! Ama tûbâ, tûbâ, yine tûbâ beni görmediği hâlde iman edene!" Soran kişi: "Tûbâ nedir ya Resûlallah?" Hz. Peygamber: "Tûbâ Cennet'te bir ağaçtır ki genişliği, binekli olarak yüz yıllık yürüme mesafesidir. Cennetliklerin elbiseleri, bu ağacın meyvelerinin kapçıklarından yapılır."[75]

عن سهل بن سعد عن رسول الله ﷺ قال: "إن في الجنة لشجرة يسير الراكب في ظلها مائة عام لا يقطعها".

Sehl İbn Sa'd (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Cennet'te öyle bir ağaç vardır ki, binekli olarak kişi yüz yıl yol aldığı hâlde, yine de ağacın gölgesini bitiremez."[76]

***

﴿يَمْحُوا اللهُ مَا يَشَاءُ وَيُثْبِتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾ (الرعد : ٣٩)

---

74 İbn Kesîr, 4/88'de Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned'i* ve Müslim'den.

75 İbn Kesîr, 4/89-90 *Müsnedu Ahmed*'den.

76 Buhârî, *Rikâk*, *Bâbu Sıfati'l-Cenne* (7/201); Müslim, 50/1, ha. no. 6 ve 7 Ebû Hureyre'den, aynısı; Taberî, 13/149.

"Allah dilediği hükmü iptal eder, dilediğini sabit bırakır. Ana kitap O'nun yanındadır." (Ra'd, 39)

عن علي أنه سال رسول الله ﷺ عن هذه الآية فقال: ''لأقرن عينك بتفسيرها ولأقرن عين أمتي من بعدي بتفسيرها: الصدقة على وجهها، وبر الوالدين واصطناع المعروف تحول الشقاء سعادة وتزيد في العمر''.

Rivâyete göre Hz. Ali İbn Ebî Talib, Resûlullah'a (s.a.s.) bu âyetin tefsirini sorduğunda O şu cevabı verdi: "Bu âyetin tefsiri ile hem seni sevindireceğim, hem de ümmetimi: Makbul şekliyle sadaka, anne babaya iyi davranma ve maruf (dince makbul) işler yapma bedbahtlığı mutluluğa dönüştürür ve ömrü artırır."[77]

77 Süyûtî, *İtkân*, 2/196'da İbn Merdeveyh'ten.

İBRAHİM SÛRESİ

﴿مِنْ وَرَائِهِ جَهَنَّمُ وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ • يَتَجَرَّعُهُ وَلاَ يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍ وَمِنْ وَرَائِهِ عَذَابٌ غَلِيظٌ﴾
(إبراهيم: ١٦-١٧)

"İş bununla bitmeyecek, ardından Cehennem'e girecek. Orada kendisine kanlı, irinli su içirilecek, yutmaya çalışacak ama boğazından geçiremeyecek. Ölüm her yanından ona geldiği hâlde yine de ölmeyecek. Bunun ardından da pek şiddetli bir azap daha vardır." (İbrahim, 16-17)

عن أبي أمامة عن النبي ﷺ في قوله ﴿وَيُسْقَى مِنْ مَاءٍ صَدِيدٍ﴾ قال: "يقرب إلى فيه، فيكرهه، فإذا أدني منه شوى وجهه ووقعت فروة رأسه، فإذا شربه قطع أمعاءه، حتى تخرج من دبره، يقول الله: ﴿وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ ويقول: ﴿وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ﴾.

Ebû Ümame (r.a.), bu âyetteki *"Orada kendisine kanlı, irinli su içirilecek, yutmaya çalışacak ama boğazından geçiremeyecek."* kısmı hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şu açıklamayı nakletmiştir: "Yüzüne yaklaştırılınca yüzü kebap olur, kafasının derisi düşer. İçtiğinde barsakları parça parça olup dübüründen dökülür. Nitekim Cenab-ı Allah: *"(...) Bu nimetlere erişenler, hiç Cehennem'de devamlı kalıp, kaynar sulardan içirilip bununla barsakları lime lime olan kimseler gibi olur mu?"* (Muhammed, 15) ve yine buyurur: *"Eğer*

susuzluktan feryat edecek olurlarsa kendilerine erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su verilir. O ne fena bir içecektir! Ve Cehennem ne fena bir barınaktır!" (Kehf, 29)[78]

***

﴿وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفَاءُ لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا إِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ أَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ قَالُوا لَوْ هَدَانَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْ سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ﴾ (إبراهيم: ٢١)

"Bir de bakarsın kıyamet gününde hepsi toplanıp Allah'ın huzuruna çıkmışlar (...) Şimdi bizler sabretsek de, feryat etsek de sonuç değişmez. Anlaşıldı: "Bizim için kaçıp sığınacağımız bir yer yok!" derler." (İbrahim, 21)

عن كعب بن مالك رفعه إلى النبي ﷺ فيما أحسب في قوله تعالى: ﴿سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ﴾ قال: يقول أهل النار هلموا فلنصبر فيصبرون خمسمائة عام فلما رأوا ذلك لا ينفعهم قالوا: هلموا فلنجزع فيبكون خمسمائة عام. فلما رأوا ذلك لا ينفعهم قالوا: ﴿سَوَاءٌ عَلَيْنَا أَجَزِعْنَا أَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍ﴾.

Bu âyet hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Kâ'b İbn Malik (r.a.) şu hadisi nakletmiştir: Cehennemlikler derler ki: "Gelin sabredelim!" Beş yüz yıl sabrederler. Bunun fayda vermediğini görünce: "Gelin feryat edelim!" derler. Beş yüz sene ağlarlar. Bunun da fayda etmediğini görünce: "Şimdi bizler sabretsek de, feryat etsek de sonuç değişmez. Anlaşıldı: "Bizim için kaçıp sığınacağımız bir yer yok!" derler.[79]

***

﴿وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِيَ الْأَمْرُ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَأَخْلَفْتُكُمْ وَمَا كَانَ لِي عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ إِلاَّ أَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِي فَلاَ تَلُومُونِي وَلُومُوا أَنْفُسَكُمْ مَا أَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَا أَنْتُمْ بِمُصْرِخِيَّ

78 Tirmizî, *Tefsir* (40, 4, ha. no. 2583); *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 47a-b; Hâkim, *Müstedrek*, 2/457; Taberî, 13/196. İbn Kesîr, 4/115'de İmam Ahmed İbn Hanbel rivâyetinden nakleder ve ayrıca İbn Ebî Hâtim'e nisbet eder. Bkz. *Fethu'r-Rabbânî*, 18/186-187.

79 Süyûtî, *İtkân*, 2/197'de İbn Ebî Hâtim, Taberanî ve İbn Merdeveyh'ten.

﴿إِنِّي كَفَرْتُ بِمَا أَشْرَكْتُمُونِي مِنْ قَبْلُ إِنَّ الظَّالِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ﴾

(إبراهيم: ٢٢)

"Hesaplar görülüp iş tamamlanınca şeytan onlara şöyle diyecek: "Allah size doğru vaatte bulundu. Ben de size bir şeyler vaat ettim ama sözümden caydım. Doğrusu benim size istediğimi yaptıracak bir gücüm yoktu. Sadece ben sizi davet ettim, siz de çağrımı kabul ettiniz. O hâlde beni ayıplamayın, kendi kendinizi kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim, ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Ben sizin daha önce beni Allah'a şerik yapmanızı da reddetmiştim. Elbette böyle zalimlerin hakkı gayet acı bir azaptır." (İbrahim, 22)

عن عقبة بن عامر عن رسول الله ﷺ [ذكر الحديث...]، ثم يقول الكافرون: قد وجد المؤمنون من يشفع لهم، فقم أنت فاشفع لنا، فإنك أنت أضللتنا، فيقوم فيثور من مجلسه انتن ريح شمها أحد، ثم يعظم نحيبهم، ويقول عند ذلك: ﴿ إِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ...﴾... الآية.

Ukbe İbn Âmir'in (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) naklettiği uzun bir hadiste, (kıyamette Hz. Peygamber'in şefaat için çağırılıp şefaatinin makbul olduğu bildirilir). Sonra kâfirler derler ki: "Mü'minler, kendileri için şefaat edecek kimseleri buldular. Haydi ey İblis! Sen de kalk bizim için şefaat et, zira bizi sen yoldan saptırdın!" İblis kalkar, kalktığında dünyanın en fena kokusu yayılır, sonra emellerini boşa çıkarır ve der ki: *"Allah size doğru vaatte bulundu. Ben de size bir şeyler vaat ettim ama sözümden caydım (...)"* diye âyette nakledilen sözünü sonuna kadar söyler.[80]

***

﴿أَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ﴾ (إبراهيم: ٢٤)

"Görmedin mi ki Allah nasıl bir benzetme yaptı: Güzel söz, kökü yerin derinliklerinde sabit, dalları da göğe doğru yükselmiş bir ağaç gibidir ki Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir." (İbrahim, 24)

80 Taberî, 13/201; İbn Kesîr, 4/120'de İbn Ebî Hâtim'den.

قال أبو جعفر الطبري: وأولى القولين في ذلك قول من قال: هي النخلة، لصحة الخبر عن رسول الله ﷺ، ... حدثنا الحسن قال: ثنا علي، قال: ثنا يحي بن سعيد، قال: ثنا عبيد الله، قال: ثنا نافع، عن عبد الله قال: قال رسول الله ﷺ: "أخبروني بشجرة كمثل الرجل المسلم، تؤتي أكلها كل حين، لا يتحات ورقها، قال: فوقع في نفسي أنها النخلة، فكرهت أن أتكلم، وثم أبو بكر وعمر، فلما لم يتكلموا قال رسول الله ﷺ: هي النخلة.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Bana Müslüman insana benzeyen bir ağaç söyler misiniz ki her zaman meyvesini versin, yaprakları dökülmesin." İçimden bunun hurma ağacı olduğuna dair bir fikir geçti, fakat Ebû Bekir, Ömer gibi zâtların olduğu yerde konuşmak istemedim. Onlar bir şey söylemeyince Resûlullah (s.a.s.) "O hurma ağacıdır." dedi.[81]

عن أنس بن مالك قال: أتى رسول الله ﷺ بقناع عليه رطب، فقال: ﴿مَثَلُ كَلِمَةٍ طَيِّبَةٍ كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ أَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا فِي السَّمَاءِ...﴾ قال: هي النخلة، ﴿وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ ...﴾ قال: هي الحنظلة.

Enes İbn Malik (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah'a (s.a.s.) taze hurma getirildi. Dedi ki: *"Kökü yerin derinliklerinde sabit, dalları da göğe yükselmiş bir ağaç gibidir ki Rabbinin izniyle her zaman meyvesini verir."* Bu, hurma ağacıdır. *"Gövdesi toprağın üstünden kolayca çıkarılabilen, kökleşip yerleşmeyen değersiz ağaç."* ise hanzaladır.[82]

***

﴿يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِي الْاٰخِرَةِ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَاءُ﴾ (إبراهيم: ٢٧)

«Allah iman edenleri hem dünyada hem âhirette o sabit söz üzerinde sağlam bir şekilde tutar. Zalimleri ise şaşırtır. Allah elbette dilediğini yapar.» (İbrahim, 27)

---

81 Taberî, 13/206-207; Buhârî, *İlim* (1/22) farklı isnad ve lâfızla; Müslim, 50/15, ha. no. 64; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/187; Abd İbn Humeyd, v. 105a; Taberanî, *Mu'cemu's-Sağîr*, v. 84a.

82 Tirmizî, *Tefsir*; Taberî, 13/211; İbn Kesîr, 4/122.

عن البراء بن عازب عن النبي ﷺ قال: ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾ قال: نزلت في عذاب القبر، فيقال له: من ربك؟ فيقول: ربي اللّٰه ونبيي محمد ﷺ، فذلك قوله عزوجل: ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾.

عن البراء أن رسول اللّٰه ﷺ قال: "وذكر قبض روح المؤمن، فتعاد روحه في جسده ويأتيه ملكان فيجلسانه في قبره، فيقولان: من ربك؟ فيقول: ربي اللّٰه. فيقولان: ما دينك؟ فيقول: ديني الإسلام. فيقولان له: ما هذا الرجل الذي بعث فيكم؟ فيقول: هو رسول اللّٰه فيقولان: ما يدريك؟ فيقول: قرأت كتاب اللّٰه فآمنت به، وصدقت. فينادي مناد من السماء، أن صدق عبدي قال: فذلك قول اللّٰه عزوجل: ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَوٰةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ﴾.

Bera (r.a.): Hz. Peygamber (s.a.s.) mü'minin ruhunu teslim etmesinden bahsetti ve dedi ki: "Kabre konunca ruhu tekrar bedenine gönderilir. Kabre iki melek gelip yanına otururlar ve sorarlar: "Rabbin kim?" o "Allah!" der. "Dinin ne?" o "İslâm!" der. Melekler "Peki size gönderilen bu Zât kimdir." deyince o "Allah'ın resûlüdür." der. "Peki nereden biliyorsun." o da: "Allah'ın kitabını okudum. Onu tasdik ettim." der. Sonra gökten bir münadi: "Kulum doğru söyledi!" diye nida eder. İşte Allah Teâlâ'nın: *"Allah iman edenleri hem dünyada, hem âhirette…"* âyetinin mânâsı budur.[83]

عن البراء قال: قال رسول اللّٰه ﷺ، وذكر الكافر حين تقبض روحه، قال: فتعاد روحه في جسده، قال: فيأتيه الملكان شديدا الانتهار، فيجلسانه فينتهرانه، فيقولان له: من ربك؟ فيقول: لا أدري. قال: فيقولان له: ما دينك؟ فيقول: لا أدري. قال: فيقال له: ما هذا النبي الذي بعث فيكم؟ قال: فيقول: سمعت الناس يقولون ذلك، لا أدري. قال: فيقولان: لا دريت، قال: وذلك قول اللّٰه ﴿وَيُضِلُّ اللهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللهُ مَا يَشَاءُ﴾.

Berâ İbn Âzib'den (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) kâfirin ruhunun kabzedilişi hakkında da şöyle dediği nakledilir: "Ruhu bedenine iade edilir. Şiddetli bir görünüm içinde iki melek gelip onu azarlayarak yanına otururlar. "Rabbin kim?" diye sorarlar." Bilmiyorum." der. "Dinin ne?" Yine "Bilmiyorum." diye cevap verir. "Peki size gönderilen Peygamber hakkında ne

83 Taberî, 13/214-215; İbn Kesîr, 2/532; Beyzâvî, 3/347.

dersin?" "Bazı insanların böyle birinden bahsettiklerini duydum, ama bilmiyorum." Melekler: "Hay bilmez olası!" derler. İşte: *"Zalimleri ise şaşırtır. Allah elbette dilediğini yapar."* buyruğunun mânâsı budur.[84]

***

﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ ٱلأَرْضُ غَيْرَ ٱلأَرْضِ وَالسَّمَوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ﴾

(إبراهيم:٤٨)

"Gün gelir, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir. Bütün insanlar kabirlerinden kalkıp Tek Hakim olan Allah'ın huzuruna çıkarlar." (İbrahim, 48)

قال سمعت سهل بن سعد يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "يحشر الناس يوم القيامة على أرض بيضاء عفراء كقرصة النقي" قال سهل: أو غيره: ليس فيها معلم لغيره.

Sehl İbn Sa'd (r.a.) diyor ki: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: "İnsanlar kıyamet günü bembeyaz, dümdüz, tıpkı değirmi yufka ekmeği gibi olan bir meydanda haşrolunurlar. Sehl veya başka bir râvi der ki: öyle ki orada başkasına ait hiçbir alâmet yoktur."[85]

عن عائشة أنها سألت رسول الله ﷺ عن قول الله ﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ ٱلأَرْضُ...﴾ قال: قالت: يا رسول الله فأين الناس يومئذ؟ قال: لقد سألتني عن شيء ما سألني عنه أحد من أمتي، ذاك إذا الناس على جسر جنهم".

Hz. Âişe (r.anhâ) işbu *"Gün gelir, yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir. Bütün insanlar kabirlerinden kalkıp Tek Hakim olan Allah'ın huzuruna çıkarlar."* âyeti hakkında sorup: "Ya Resûlallah, (yer bambaşka bir hâle çevrildiğine göre) o gün insanlar nerede olacaklar?" Resûlullah (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Öyle bir soru sordun ki ümmetimden şimdiye kadar başka hiç kimse onu sormadı: Bu, insanların Cehennem üzerindeki köprü (sırat) üzerinde olduğu zaman olacaktır."[86]

---

84 Taberî, 13/218; İbn Ebî Şeybe, *Musannaf, fi'l-Müsayele*, v. 12a Berâ'dan mevkuf olarak. Bu konuda geniş bilgi için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, *Cenaiz*, 3/474-476.

85 Taberî, 13/250-251; Müslim, 50, ha. no. 28; İbn Kesîr, 4/145'te *Sahiheyn*'e nisbet eder.

86 Taberî, 13/253; Müslim, 50/29 (bu mânâda); Tirmizî, *Tefsir*; Hâkim, *Müstedrek*, 2/352; İbn Mâce, ha. no. 4279. İbn Kesîr, 4/146'da fazla olarak Ebû Dâvud ve İmam Ahmed'e nisbet eder. Rivâyetlerin ekserisinde Cisr (köprü) yerine "ale's-sırat" kelimesi geçmektedir.

HİCR SÛRESİ

﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ (الحجر: ٢)

"Bir zaman olur, kâfirler: 'Keşke vaktiyle Müslüman olsaydık!' diye çok hasret çekerler." (Hicr, 2)

عن صالح بن أبي شريف قال: سألت أبا سعيد الخدري فقلت: هل سمعت رسول الله ﷺ في هذه الآية: ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ قال: نعم سمعته يقول: ''يخرج الله ناسا من المؤمنين من النار بعدما، يأخذ نقمته منهم، وقال: لما أدخلهم الله النار مع المشركين قال لهم المشركون: تزعمون أنكم أولياء الله في الدنيا فما بالكم معنا في النار؟ فإذا سمع الله ذلك منهم أذن في الشفاعة لهم فتشفع لهم الملائكة والنبيون ويشفع المؤمنون حتى يخرجوا بإذن الله، فإذا رأى المشركون ذلك قالوا: ''يا ليتنا كنا مثلهم فتدركنا الشفاعة فنخرج معهم'' قال: فذلك قول الله ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ فيسمون في الجنة ''الجهنمين'' من أجل سواد في وجوههم فيقولون: ''يا رب! أذهب عنا هذا الاسم ''فيأمرهم فيغتسلون في نهر الجنة فيذهب ذلك الاسم عنهم.

عن أبي موسى قال: بلغنا أنه إذا كان يوم القيامة، واجتمع أهل النار في النار ومعهم من شاء الله من أهل القبلة، قال الكفار لمن في النار من أهل القبلة: ألستم مسلمين؟ قالوا: بلى، قالوا: فما أغنى عنكم إسلامكم، وقد صرتم معنا في النار؟ قالوا: كانت لنا ذنوب، فأخذنا بها''. فسمع الله ما قالوا، فأمر بكل من كان من أهل القبلة في النار فأخرجوا، فقال من في النار من الكفار: يا ليتنا كنا مسلمين، ثم قرأ رسول الله ﷺ ﴿الر تِلْكَ آيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْآنٍ مُبِينٍ • رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾.

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) der ki: Bize ulaştığına göre kıyamet günü, cehennemlikler Cehennem'de toplanırlar. Yanlarında Ehl-i Kıble'den de Allah'ın dilediği epey kimse bulunur. Kâfirler o Ehl-i Kıble'ye: "Müslüman değil miydiniz yoksa?" Onlar: "Elbette Müslümandık." Onlar: "Ama Müslümanlığınız size fayda etmedi, siz de bizimle beraber ateşe girdiniz!" Onlar: "Ne yapalım, günahlarımız vardı, bu sebeple Allah bizi cezalandırdı, müstehakımız olarak buraya girdik!" derler. Allah Teâlâ onların bu sözlerini işitir (merhamet buyurur) ve emir vererek Cehennem'deki bütün Ehl-i Kıble'nin oradan çıkarılmalarını ister ve çıkarılırlar. İşte o zaman Cehennem'deki kâfirler: "Keşke vaktiyle biz de Müslüman olsaydık!" derler. Sonra da Resûlullah (s.a.s.): *"Elif Lâm Râ. Bunlar kitabın, Kur'ân-ı Mübîn'in âyetleridir. Bir zaman olur, kâfirler: 'Keşke vaktiyle Müslüman olsaydık!' diye çok hasret çekerler."* âyetlerini okudu."[87]

عن الطبري وابن مردويه وابن حبان: عن أبي سعيد الخدري أنه سئل هل سمعت من رسول الله صلى اله عليه وسلم يقول في هذه الآية ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾؟ قال: نعم سمعته يقول: يخرج الله ناسا من المؤمنين من النار بعدما يأخذ نقمته منهم لما أدخلهم النار مع المشركين. قال لهم المشركون: « تدعون بأنكم أولياء الله في الدنيا، فما بالكم معنا في النار؟» فإذا سمع الله ذلك منهم أذن في الشفاعة لهم فتشفع الملائكة والنبيون والمؤمنون حتى يخرجوا بإذن الله تعالى. فإذا رأى المشركون ذلك قالوا يا ليتنا كنا مثلهم فتدركنا الشفاعة فنخرج معهم! فذلك قول الله ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ وله شاهد من حديث أبي موسى الأشعري وجابر و عبد الله وعلي.

Ebû Said el-Hudrî'ye (r.a.) işbu (Hicr, 2) âyeti hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) bir şey işitip işitmediği sorulunca dedi ki: "Evet, onun şöyle dediğini duydum. Allah, Cehennem'e müşriklerle birlikte koyduğu bazı mü'minleri çıkaracaktır. Fakat onlar Cehennem'de iken müşrikler onlara: 'Siz dünyada Allah'ın dostları olduğunuzu iddia ederdiniz. Nasıl oldu da bizimle beraber Cehennem'e girdiniz?' Allah bu sözlerini işitince şefaat

[87] Taberî, 14, 2. Bu haber her ne kadar Ebû Mûsa'ya (r.a.) mevkuf ise de, içtihadla bilinecek bir konu olmadığından, mânen merfu sayılır. Ashabtan İbn Abbas (r.anhuma), Enes (r.a.) ve tabiûndan birçok imamın böyle tefsir etmeleri de, merfu olma keyfiyetini teyit eder.

izni verir. Melekler, peygamberler ve mü'minler onlara şefaat ederler. Onlar da Allah'ın izniyle Cehennem'den çıkarlar. Müşrikler bunu görünce: *'Keşke biz de onlar gibi olsaydık da şefaat imdadımıza yetişip buradan çıkabilseydik.'* derler. İşte Hicr 2 âyetinin mânâsı budur." Ebû Mûsa el-Eş'arî, Câbir, Abdullah ve Hz. Ali'nin hadislerinden de bu rivayetin şahidleri vardır.

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ في تفسير هذه الآية ﴿رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا مُسْلِمِينَ﴾ قال: ''إذا أخرج أهل التوحيد من النار وأدخلوا الجنة ود الذين كفروا لو كانوا مسلمين''.

Ebû Hureyre (r.a.) işbu: "Bir zaman olur, kâfirler: 'Keşke vaktiyle Müslüman olsaydık!' diye çok hasret çekerler." âyetinin tefsiri hakkında Resûlullah'tan (s.a.s.) şu hadisi nakletmiştir: "Tevhid ehli Cehennem'den çıkarılıp Cennet'e yerleştirildiklerinde kâfirler bu temenni ve hasretlerini dile getireceklerdir."[88]

***

﴿وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ إِخْوَانًا عَلَى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ﴾ (الحجر: ٤٧)

"Onların kalplerindeki kini söküp çıkarmışızdır. Dost ve kardeş olarak, divanlar üzerinde karşı karşıya otururlar." (Hicr, 47)

أن أبا سعيد الخدري حدثهم أن رسول الله ﷺ قال: ''يخلص المؤمنون من النار، فيحبسون على قنطرة بين الجنة والنار فيقتص لبعضهم من بعض مظالم كانت بينهم في الدنيا، حتى إذا هذبوا، ونقوا، أذن لهم في دخول الجنة. قال فوالذي نفس محمد بيده، لأحدهم أهدى بمنزله في الجنة، منه بمنزله الذي كان في الدنيا''.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Mü'minler Cehennem'den çıkar ve Cennet'le Cehennem arasında bir köprüde alıkonulurlar. Bu esnada, dünyada iken birbirlerindeki bazı hakları kısas edilip denkleştirilir. Alacak verecekleri tasfiye edilip temize çıkarıldıklarında Cennet'e girmeleri için izin verilir. Sonra şöyle buyurdu: "Ha-

88 Tirmizî, *İman*. *Tâc*, 4/154.

yatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, onlardan her biri, dünyadaki evini bulmasından çok daha kolay bir tarzda Cennet'teki evini bulur."[89]

***

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنْ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ﴾ (حجر: ٨٧)

"Şu kesin ki Biz sana Seb-i Mesanî ile şu yüce Kur'ân'ı verdik." (Hicr, 87)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: ''أم القرآن هي السبع المثاني والقرآن العظيم''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ümmü'l-Kur'ân (Fatiha sûresi), Seb-i Mesanî ve Yüce Kur'ân'dır."[90]

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ ''الحمد لله أم القرآن وأم الكتاب والسبع المثاني''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "El-Hamdü lillâh (Fatiha sûresi): Ümmü'l-Kur'ân, Ümmü'l-Kitab ve Seb-i Mesanî'dir."[91]

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: ''والذي نفسي بيده، ما أنزل الله في التوراة، ولا في الإنجيل ولا في الزبور ولا في الفرقان مثلها، يعني أم القرآن، وإنها لهي السبع المثاني، التي آتاني الله تعالى''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu: "Ümmü'l-Kur'ân'ı (Fatiha'yı) kastederek "Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki Allah onun mislini ne Tevrat'ta, ne İncil'de, Zebûr'da ve ne de Furkan'da indirmemiştir. Ve Allah Teâlâ'nın bana verdiği Seb-i Mesanî odur."[92]

***

89 Taberî, 14/37. İbn Kesîr de bu haberi nakledip sahih hadis olduğunu tasrih eder (4/164).
90 Buhârî, *Tefsir* (5/222).
91 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/190.
92 Taberî, 14/59.

﴿وَلَقَدْ كَذَّبَ أَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَ • وَآتَيْنَاهُمْ آيَاتِنَا فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَ • وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا آمِنِينَ • فَأَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَ • فَمَا أَغْنَى عَنْهُم مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (الحجر:٨٠-٨٤)

"Hicr halkı da peygamberleri yalancı saydı. Onlara delil ve mûcizelerimizi verdik, ama yüzçevirdi onlar bu delillerden. Dağlarda evler yontarak güven içinde bulunuyorlardı. Bir sabah, o korkunç ses tutuverdi onları. Kazanıp ele geçirdikleri mal ve imkânlar hiçbir fayda vermedi kendilerine." (Hicr, 80-84)

أن عبد الله ابن عمر قال: مررنا مع النبي ﷺ على الحجر، فقال لنا رسول الله ﷺ: "لا تدخلوا مساكن الذين ظلموا أنفسهم، إلا أن تكونوا باكين، حذرا أن يصيبكم مثل ما أصابهم، ثم زجر فأسرع حتى خلفها".

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.s.) ile beraber Hicr diyarından geçiyorduk. Resûlullah buyurdu ki: "O kendilerine yazık edenlerin evlerinin yanından, ancak ağlayarak, başlarına gelen felâketin size de isabet etmesinden korkarak geçin!" Sonra süratle yürüdü ve o şehri arkasında bıraktı."[93]

عن جابر بن عبد الله أن رسول الله ﷺ قال وهو بالحجر: "هؤلاء قوم صالح. أهلكهم الله إلا رجلا كان في حرم الله، منعه حرم الله من عذاب الله". قيل: يا رسول الله من هو؟ قال: أبو رغال".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) Hicr'de iken dedi ki: "İşte onlar Salih'in (a.s.) halkı idi. Allah onları helâk etti. Yalnız Allah'ın haremine sığınan bir adam kurtuldu." "O kim idi, ya Resûlallah?" diye sorulunca: "Ebû Riğal idi." dedi.[94]

***

﴿فَوَرَبِّكَ لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (الحجر: ٩٢)

---

93 Taberî, 14/49-50; Buhârî, *Tefsir* (5/222); Müslim, 53,1, ha. no. 39.

94 Taberî, 14/50. Taberî bir başka rivâyetinde (*Şakir Neşri*, 12/537) ve İmam Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*'inde (3/296) şu ilâve vardır: "Haremden çıkınca, diğerlerinin başına gelen azap ona da isabet etti."

"Rabbin hakkı için, sorguya çekeceğiz onların hepsini!" (Hicr, 92)

عن أنس عن النبي ﷺ في قوله تعالى ﴿لَنَسْأَلَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ • عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ قال: عن قول لا إله إلا الله.

Enes İbn Malik (r.a.) işbu: *"Rabbin hakkı için, onların hepsini sorguya çekeceğiz!"* âyeti hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) "Lâ İlâhe İllallah sözünden dolayı onları hesaba çekeceğiz." dediğini nakletmiştir.[95]

95 Tirmizî, *Tefsir* (*Tâc*, 4/156); Bezzâr, v. 30b; Süyûtî, *İtkân*, 2/197'de Tirmizî, Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdeveyh'ten.

NAHL SÛRESİ

﴿لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلاَ سَاءَ مَا يَزِرُونَ﴾ (النحل: ٢٥)

"Böylece kıyamet günü kendi günahlarını tastamam yüklenmelerinden başka, bilgisizlikleri sebebiyle saptırdıkları kimselerin günahlarının epey bir kısmını da yüklenmeleri için böyle derler. Bak! Ne fena bir yük yükleniyorlar!" (Nahl, 25)

عن علي قال: "لما خلق الله الأرض قصمت، قال: فأرسى الله فيها الجبال".

Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Allah Teâlâ yeryüzünü yaratınca sarsıldı ve üstündekini yere atan binek hayvanı gibi ürktü. Bunun üzerine Allah dağlarla onu perçinledi."[96]

عن الربيع ﴿ لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً...﴾ قال: قال النبي ﷺ: "أيما داع دعا إلى ضلالة فاتبع، فإن عليه مثل أوزار من أتبعه، من غير أن ينقص من أوزارهم شيء. و أيما داع دعا إلى هدى فاتبع، فله مثل أجورهم، من غير أن ينقص من أجورهم شيء".

er-Rebî' (r.a.) bu âyet hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Dalâlete davet eden her kime tâbi olunursa, ona tâbi olanların günahlarından bir şey eksilmeksizin, günahlarının bir misli de ona yüklenir. Ama her kim hidâyete davet ederse, davetine tâbi olanların ecirleri-

96 *Tâc*, 4/106 (Tirmizî'den). Süyûtî, *İtkân*, 2/197'de ayrıca Taberî, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdeveyh'e nisbet eder.

nin bir kısmı da, kendi ecirlerinden bir şey eksilmeksizin, o davet edene verilir."[97]

***

﴿أَوَلَمْ يَرَوْا إِلَى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَيْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلاَلُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ﴾ (النحل: ٤٨)

"Görmüyor musun ki Allah'ın yarattığı şeylerin gölgeleri bile nasıl sağdan soldan sürünüp Allah'a secde ederek dönmektedir?" (Nahl, 48)

عمر بن الخطاب يقول: قال رسول الله ﷺ: ''أربع قبل الظهر بعد الزوال تحسب بمثلهن من الصلاة السَحَر''. قال رسول الله ﷺ: ''وليس من شئ إلا وهو يسبح الله تلك الساعة'' ثم قرأ ﴿يَتَفَيّؤُا ظِلاَلُهُ عَنِ الْيَمِينِ وَالشَّمَائِلِ سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُونَ﴾ الآية كلها.

Ömer İbnu'l-Hattab (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Zeval vaktinden sonra öğle namazından önce kılınan dört rekât sünnet namaz, seher namazındaki dört rekât gibi hesap edilir. Hz. Peygamber devamla şöyle dedi: Çünkü hiçbir şey yoktur ki o vakitte Allah'ı tesbih etmesin." Sonra da *"Görmüyor musun ki Allah'ın yarattığı şeylerin gölgeleri bile nasıl sağdan soldan sürünüp Allah'a secde ederek dönmektedir?"* âyetini okudu.[98]

***

﴿وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُونَ • ثُمَّ كُلِي مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ فَاسْلُكِي سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلاً يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ (النحل: ٦٨-٦٩)

"Rabbin bal arısına şöyle vahyetti: 'Dağlardan, ağaçlardan ve insanların kurdukları çardaklardan kendine göz göz ev (kovan) edin. Sonra da her türlü meyveden ye de Rabbinin sana yayılman için belirlediği yolları tut!' Onların

---

97 Taberî, 14/96.
98 Tirmizî, *Tefsir*; Abd İbn Humeyd, v. 5b.

karınlarından renkleri çeşit çeşit bir şerbet çıkar ki onda insanlara şifa vardır. Elbette düşünen kimseler için bunda alacak ibret vardır." (Nahl, 68-69)

عن أبي سعيد أن رجلا أتى النبي ﷺ فقال: أخي يشتكي بطنه فقال: ''اسقه عسلا'' ثم أتى الثانية فقال: ''اسقه عسلا''. ثم أتاه الثالثة فقال: ''اسقه عسلا''. ثم أتاه فقال فعلتُ. فقال: ''صدق اللّٰه وكذب بطن أخيك اسقه عسلا'' فسقاه فبرأ.

Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.): Bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek: "Kardeşim karnından rahatsız." deyince Hz. Peygamber (s.a.s.): "Ona bal içir!". Adam tekrar geldi. Hz. Peygamber yine "Ona bal içir!" dedi. Adam üçüncü defa geldi. Resûlullah "Ona bal içir!" buyurdu. Sonra tekrar geldi ve: "Öyle yaptım." dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.): "Allah Teâlâ doğru söylemiştir, kardeşinin karnı ise yalan söylemiştir, sen ona bal içir!" Adam bal içirdi ve kardeşi iyileşti.[99]

عن قتادة قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فذكر أن أخاه اشتكى بطنه، فقال النبي ﷺ: ''اذهب فاسق أخاك عسلا''. ثم جاءه فقال: ما زاده إلا شدة، فقال النبي ﷺ: اذهب فاسق أخاك عسلا، فقد صدق الله وكذب بطن أخيك، فسقاه فكأنما نشط من عقال''.

99 Buhârî, *Tıb*, *babu'd-devâ bi'l-asel* (7/12); Müslim, 39/21, ha. no. 91; Tirmizî, *Tıb*, 31 (daha uzun ve farklı lâfızla); Abd İbn Humeyd, v. 123b; Taberî, 14/141.

İSRÂ SÛRESİ

﴿سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلاً مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (الإسراء: ١)

"Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye, has Kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa'ya götüren o Zât'ın şanı ne yücedir! Bütün eksiklerden uzaktır. Gerçekten her şeyi işiten, her şeyi gören O'dur." (İsrâ, 1)

قال الطبري بعد أن ذكر الأقوال في الإسراء: " والصواب من القول في ذلك عندنا: أن يقال: إن الله قد أسرى بعبده محمد ﷺ من المسجد الحرام إلى المسجد الأقصى، كما أخبر الله عباده، وكما تظاهرت به الأخبار عن رسول الله ﷺ، أن الله حمله على البراق، حين أتاه به، وصلى هنالك بمن صلى من الأنبياء والرسل، فأراه ما أراه من الآيات. ولا معنى لقول من قال: أسرى بروحه دون جسده. لأن ذلك لو كان كذلك، لم يكن في ذلك ما يوجب أن يكون ذلك دليلا على ثبوته، ولا حجة له على رسالته، ولا كان الذين أنكروا حقيقة ذلك من أهل الشرك... وذلك دفع لظاهر التنزيل وما تتابعت به الأخبار عن رسول الله ﷺ وجاءت به الآثار عن الأئمة من الصحابة والتابعين".

قال: سمعت أنس بن مالك يقول ليلة أسرى برسول الله ﷺ من مسجد الكعبة أنه جاءه ثلاثة نفر قبل أن يوحى إليه وهو نائم في المسجد الحرام. فقال أولهم أيهم هو؟ فقال أوسطهم: هو خيرهم، فقال آخرهم خذوا خيرهم. فكانت تلك الليلة فلم يرهم حتى أتوه ليلة أخرى فيما يرى قلبه وتنام عينه ولا ينام قلبه ـ وكذلك الأنبياء تنام أعينهم ولا تنام قلوبهم ـ فلم

يكلموه حتى احتملوه فوضعوه عند بئر زمزم فتولاه منهم جبريل فشق جبريل ما بين نحره إلى لبته حتى فرغ من صدره وجوفه فغسله من ماء زمزم بيده حتى أنقى جوفه ثم أتى بطست من ذهب فيه تور من ذهب محشو إيمانا وحكمة فحشا به صدره لغاديده ـ يعني عروق حلقه ـ.

ثم أطبقه ثم عرج به إلى السماء الدنيا فضرب بابا من أبوابها فناداه أهل السماء من هذا؟ فقال: جبريل؟ قالوا: ومن معك؟ قال: معي محمد. قالوا: وقد بعث إليه؟ قال: نعم. قالوا فمرحبا وأهلا، يستبشر به أهل السماء لا يعلم أهل السماء بما يريد الله به في الأرض حتى يعلمهم، فوجد في السماء الدنيا آدم فقال له جبريل: هذا أبوك آدم فسلم عليه، فسلم عليه ورد عليه آدم فقال مرحبا وأهلا يابنيّ! نعم الابن أنت!'' فإذا هو في السماء الدنيا بنهرين يطردان فقال ''ما هذان النهران يا جبريل؟ قال: ''هذان النيل والفرات عنصرهما. ثم مضى به في السماء فإذا هو بنهر آخر عليه قصر من لؤلؤ وزبرجد فضرب بيده فإذا هو مسك أذفر فقال: ما هذا يا جبريل؟ قال هذا الكوثر الذي خبأ لك ربك. ثم عرج به إلى السماء الثانية فقالت الملائكة له مثل ما قالت الأول: من هذا؟ قال: جبريل وقالوا: من معك؟ قال: محمد ﷺ. قالوا: وقد بعث إليه؟ قال: نعم. قالوا: مرحبا به وأهلا. ثم عرج به إلى السماء الثالثة فقالوا له مثل ما قالت الأولى والثانية. ثم عرج به إلى السماء الرابعة فقالوا له مثل ذلك، ثم عرج به إلى السماء الخامسة فقالوا له مثل ذلك، ثم عرج به إلى السماء السادسة فقالوا له مثل ذلك، ثم عرج به إلى السماء السابعة فقالوا له مثل ذلك. كل سماء فيها أنبياء قد سماهم فوعيت منهم إدريس في الثانية وهارون في الرابعة وآخر في الخامسة لم احفظ اسمه وإبراهيم في السادسة وموسى في السابعة بتفضيل كلام الله تعالى فقال موسى: ''رب لم أظن أن ترفع على أحدا''.

ثم علا به فوق ذلك بما لا يعلمه إلا الله عز وجل حتى جاء سدرة المنتهى ودنا الجبار رب العزة فتدلى، حتى كان منه قاب قوسين أو أدنى، فأوحى الله إليه فيما يوحى خمسين صلاة على أمتك كل يوم وليلة. ثم هبط به حتى بلغ موسى فاحتبسه موسى فقال : «يا محمد، ماذا عهد إليك ربك؟» قال: «عهد إلي خمسين صلاة كل يوم وليلة» قال: «إن أمتك لا تستطيع ذلك فارجع فليخفف عنك ربك وعنهم». فالتفت النبي ﷺ إلى جبريل كأنه يستشيره في ذلك، فأشار إليه جبريل أن نعم إن شئت فعلا به إلى الجبار تعالى وتقدس فقال وهو في مكانه «يا رب خفف عنا فإن أمتي لا تستطيع هذا.» فوضع عنه عشر صلوات. ثم رجع إلى موسى فاحتبسه فلم يزل يردده موسى إلى ربه حتى صارت إلى خمس صلوات ثم احتبسه موسى عند الخمس

فقال: «يا محمد والله لقد راودت بنى إسرائيل قومي على أدنى من هذا فضعفوا فتركوه فأمتك أضعف أجسادا وقلوبا وأبدانا وأبصارا وأسماعا، فارجع فليخفف عنك ربك». كل ذلك يلتفت النبي ﷺ إلى جبريل ليشير عليه ولا يكره ذلك جبريل فرفعه عند الخامسة وقال: «يا رب إن أمتي ضعفاء أجسادهم وقلوبهم وأسماعهم وأبصارهم وأبدانهم فخفف عنا». فقال الجبار تبارك وتعالى: «يا محمد!» قال: «لبيك وسعديك!» قال: «إنه لا يبدل القول لدى كما فرضت عليك في أم الكتاب قال فكل حسنة بعشر أمثالها فهي خمسون في أم الكتاب وهي خمس عليك». فرجع إلى موسى فقال كيف فعلت؟ فقال: «خفف عنا أعطانا بكل حسنة عشر أمثالها». قال موسى: «قد والله راودت بني إسرائيل علي أدنى من ذلك فتركوه فارجع إلى ربك فليخفف عنك أيضا». قال رسول الله ﷺ: «يا موسى، قد والله استحييت من ربي عز وجل مما أختلف إليه». قال: فاهبط باسم الله. قال: واستيقظ وهو في المسجد الحرام».

Enes İbn Malik (r.a.) dedi ki: "Resûlullah'ın (s.a.s.) Kâbe'den Mescid-i Aksa'ya götürüldüğü gece, o Mescid-i Haram'da uyurken, kendisine vahyedilmeden önce, üç kişi geldi. Birincileri: "O hangisi?" dedi. Ortancaları cevaben: "O, en hayırlılarıdır." dedi. Sonuncuları ise: "Öyleyse en hayırlılarını alın!" dedi. O gece böyle oldu, Resûlullah onları görmedi. Başka bir gece gözleri uyuyup da kalbinin uyumadığı bir sırada -ki peygamberler hep böyle olmuşlardır: Gözleri uyur ama kalpleri uyumaz- yine geldiler. Kendisine bir şey söylemeksizin alıp Zemzem kuyusuna götürdüler. Onlardan Cibril (a.s.) işe girişip boğazından yarmaya başladı, göğsünü ve içini, eliyle zemzem suyu ile iyice yıkadı. İçini tertemiz yaptı. Sonra altın bir leğen, içi iman ve hikmet dolu altın bir sürahi getirdi. Bütün içini ve boğaz damarlarını onunla doldurdu. Sonra bedeninde açtığı yeri kapadı.

Ardından, onu alıp dünya semasına çıkardı. Gök kapısını çalınca, yukarıdan: "Kim o?" nidası geldi. O: "Cibril!" deyince: "Peki yanındaki kim?" dediler. "Muhammed!" diye cevap verince, bu sefer: "Ona risalet verildi mi?" diye sordular: "Evet." dedi Cibril. Bunun üzerine onlar: "Hoş safa geldi! Gök ahalisi onunla şereflenecek. Ama onlar, Allah bildirmedikçe, yer ahalisi hakkında ne irade buyurduğunu bilemezler." dediler. Girip dünya semasında Hz. Âdem'i (a.s.) buldu. Cibril ona: "İşte bak, bu zât ceddin Âdem! Onu selâmla!" dedi. O selâm verdi, Âdem de selâmını aldı ve: "Hoş geldin, safa geldin evlâdım! Ne güzel evlâtmışsın sen öyle!" dedi. Baktı ki dünya

semasında iki nehir! "Cibril! Ne bunlar?" deyince. "Fırat ile Nil'in asılları!" dedi. Sonra gökte onu dolaştırırken başka bir nehir gördü ki üzerinde inciler, zebercedler var. Eliyle yokladı, baktı ki hâlis misk! "Bu ne ya Cibril!" dedi. "Bu da, Rabbinin sana sakladığı Kevser ırmağı!" dedi.

Sonra alıp ikinci göğe yükseltti. Bu katın melekleri de birincilerin dediği sözü söylediler: "Kim o?", "Cibril!", "Yanındaki kim?", "Muhammed (s.a.s.)!", "Peki ona risalet verildi mi?" "Evet!" "Öyleyse hoş geldi, safa geldi!" Sonra üçüncü semaya çıkardı. Onlar da birincilerin ve ikincilerin dediklerini dediler. Sonra dördüncü kat semaya çıkardı. Onlar da aynı sözleri söylediler. Sonra beşinci kat semaya çıkardı. Onlar da aynı sözleri söylediler. Sonra altıncı kat semaya çıkardı. Oradakiler de aynı sözleri söylediler. Sonra yedinci kat semaya çıkardı. Oradakiler de aynı sözleri söylediler. Her gökte isimlerini saydığı peygamberler vardı. Onlardan bellediklerim ikinci kat semada İdris (a.s.), dördüncüde Harun (a.s.). Beşincide ismini unuttuğum bir peygamber, altıncıda İbrahim (a.s.), yedincide ise, Kelâmullah'a mazhar olması fazileti vesilesiyle Mûsa (a.s.). Mûsa dedi ki: "Ya Rabbi, bana üstün kılacağın birinin olacağını zannetmezdim."

Sonra daha da yukarılara, Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği, yüce âlemlere çıkardı. Nihayet Sidretü'l-Münteha'ya yükseldi. Yüce Allah ona yaklaştıkça yaklaştı. Yayın iki ucu arasındaki mesafe kadar, hatta daha da az olacak kadar yakınlaştı. Allah ona vahyettiği şeyler arasında, ümmetine bir gün ve gecede elli vakit namaz farz ettiğini bildirdi. Bu emri alıp inince Mûsa'nın yanına vardı. Mûsa onu tutup: "Rabbin sana ne emretti ya Muhammed?" diye sordu. "Bir gün ve gecede elli vakit namaz emretti." Mûsa: "Ümmetin buna dayanamaz, geri dön, niyaz et de Rabbin hafifletsin!" Resûlullah (s.a.s.) danışmak istercesine Cibril'e baktı. O da "Evet!" işareti yaptı. "İstersen Hak Teâlâ Hazretleri'ne bunu arz et!" dedi. Olduğu yerden: "Ya Rabbi, yükümüzü hafiflet, zira ümmetim buna dayanamaz!" diye dua etti. Allah, on vakti indirdi. Dönüp Mûsa'ya geldiğinde yine aynı tavsiyede bulundu. Bu ısrara devam ede ede beş vakte indirdi. Beş vakit için de Mûsa: "Kavmim Benî İsrail'den bundan daha azını istedim, gevşeklik gösterip onu bile terk ettiler. Senin ümmetin ise bedence daha zayıf, beni dinlersen tekrar huzura çık ve Rabbinin hafifletmesini niyaz et!" dedi. Hz.

Peygamber, her defasında olduğu gibi, yine danışmak üzere Cibril'e baktı. Cibril olumlu işarette bulununca, beşinci sefer de niyaz edip: "Ya Rabbi! Ümmetimin bedenleri, kalpleri, gözleri, kulakları zayıftır. Biraz daha hafifletir misin?" dedi. Hak Teâlâ ise: "Ya Muhammed!" "Buyur ya Rabbi!" Allah Teâlâ: "Ümmü'l-Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) hükmettiğim üzere, Benim nezdimde hüküm değişikliği olmaz. Her haseneye on misli mükâfat verilmesi itibariyle, Levh-i Mahfuz'da elli vakit olmakla birlikte, senin yükün beş vakittir." buyurdu. Dönüp Mûsa'ya uğradığında o: "Ne yaptın ya Muhammed?" deyince: "Her haseneye on mükâfat vermek suretiyle yükümüzü hafifletti." diye cevap verdi. Mûsa: "Vallahi, Benî İsrail'den daha azını istediğimiz hâlde terk ettiler, Rabbine niyaz et de hafifletsin!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.): "Ya Mûsa!", dedi, "Bu kadar gide gele artık iyice utanır oldum Rabbimden!" Sonra (Cibril): "Allah'ın adıyla in!" dedi. Uyandığında kendisini Mescid-i Haram'da buldu.[100]

***

﴿وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ لَهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ كِتَابًا يَلْقَاهُ مَنْشُورًا﴾ (الإسراء: ١٣)

"Her insanın yaptıklarını boynuna doladık, her insan yaptıklarına göre muamele görür. Nitekim kıyamet günü hesap defterini önünde açılmış bulacaktır." (İsrâ, 13)

عن جابر بن عبد الله أن نبي الله ﷺ قال: "لا عدوى ولا طيرة، ﴿وَكُلَّ إِنْسَانٍ أَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِي عُنُقِهِ﴾.

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Adva (hastalığın kendiliğinden bulaşması) yoktur, tıyara (uğursuzluk inancı) da yoktur. *"Her insanın yaptıklarını boynuna doladık, her insan yaptıklarına göre muamele görür."*[101]

***

---

100 İbn Kesîr, Buhârî, *Tevhid*'den. (İsra sûresi, 1 tefsirinde.) İsra ve Miraç hakkındaki başka bir çok hadis için aynı yere bakılabilir.

101 Taberî, 15/50-51; İbn Kesîr, 4/286'da nakledip ayrıca Abd İbn Humeyd'e nisbet eder.

﴿مَنِ اهْتَدَى فَإِنَّمَا يَهْتَدِي لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَإِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَا وَلاَ تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً﴾ (الإسراء: ١٥)

"Kim doğru yolu seçerse, kendisi için seçmiş olur. Kim de doğru yoldan saparsa, kendi aleyhinde sapmış olur. Hiçbir kimse başkasının günah yükünü taşımaz. Biz peygamber göndermediğimiz hiçbir halkı cezalandırmayız." (İsrâ, 15)

عن أبي هريرة قال: إذا كان يوم القيامة، جمع الله تبارك وتعالى نسم الذين ماتوا في الفترة والمعتوه والأصم والأبكم والشيوخ الذين جاء الإسلام وقد خرفوا، ثم أرسل رسولا: أن أدخلوا النار! فيقولون: ''كيف ولم يأتنا رسول! و أيم الله لو دخلوها لكانت عليهم بردا وسلاما''. ثم يرسل إليهم فيطيعه من كان يريد أن يطيعه قبل، قال أبو هريرة: اقرؤا إن شئتم ﴿وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتَّى نَبْعَثَ رَسُولاً﴾.

Ebû Hureyre'den (r.a.) şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Kıyamet günü Allah Teâlâ fetret dönemlerinde ölenleri, ahmak, bunak, sağır, dilsiz gibi özürlüleri ve İslâm geldiğinde çok yaşlanmış pir-i fânileri toplayıp onlara bir Peygamber gönderir. O, onlara ateşe girmelerini söyler. Ötekiler: "Nasıl olur, bize dünyada peygamber gönderilmedi ki?" Yemin ederim ki, girselerdi o ateş kendilerine serin ve selâmet olurdu. Sonra tekrar Peygamber gönderir, itaat etmesini dileyip takdir ettiği kimseler ona itaat eder. Sonra Ebû Hureyre dedi ki: "İsterseniz: *"Biz peygamber göndermediğimiz hiçbir halkı cezalandırmayız."* âyetini okuyunuz.[102]

***

﴿اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ وَلَلآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلاً﴾ (الإسراء: ٢١)

"Bak nasıl dünyada onların kimini kimine üstün kıldık! Elbette âhirette erişilecek daha büyük mertebeler, kazanılacak daha yüksek mertebeler vardır.» (İsrâ, 21)

102 Taberî, 15/54. Bu hadis ile bu mânâda başka rivâyetler için bkz. İbn Kesîr, 4/287-294.

وفي الطبراني من رواية زادان عن سلمان مرفوعا ''ما من عبد يريد أن يرتفع في الدنيا درجة فارتفع إلا وضعه الله في الآخرة أكبر منها'' ثم قرأ ﴿وَلَلْآخِرَةُ أَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَأَكْبَرُ تَفْضِيلاً﴾.

Selman el-Farisî (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle rivâyet etmiştir: "Dünyada yükselmek istediği makama çıkan hiçbir kul yoktur ki Allah onu âhirette ondan daha büyüğüne eriştirmesin." Sonra da işbu: *"Elbette âhirette erişilecek daha büyük mertebeler, kazanılacak daha yüksek mertebeler vardır."* âyetini okudu.[103]

***

﴿وَقَضَى رَبُّكَ أَلاَّ تَعْبُدُوا إِلاَّ إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلاَهُمَا فَلاَ تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلاَ تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلاً كَرِيمًا﴾ (الإسراء: ٢٣)

"Rabbin şöyle buyurdu: Allah'tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanıp senin yanında bulunursa, sakın onlara hizmet etmekten yüksünme, 'Öf!' deme, onları azarlama. Onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle!" (İsrâ, 23)

عن أنس أن النبي ﷺ لما صعد المنبر قال: آمين آمين آمين، قيل: يا رسول الله علام أمنت؟ قال: ''أتاني جبريل فقال يا محمد: رغم أنف رجل ذكرت عنده فلم يصل عليك، قل: آمين فقلت آمين.ثم قال: رغم أنف رجل دخل عليه شهر رمضان ثم خرج فلم يغفر له، قل آمين فقلت آمين. ثم قال رغم أنف رجل أدرك والديه أو احدهما فلا يدخلاه الجنة قل آمين، فقلت آمين''.

Enes (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) minberin üzerinde üç defa: "Âmin. Âmin. Âmin!" dedi. "Ya Resûlallah!" dediler, "Ne hakkında âmin dediniz?" Şöyle cevap verdi: "Cibril (a.s.) yanıma geldi ve: "Ya Muhammed! Yanında adın anıldığı hâlde sana salât u selâm getirmeyen kimsenin burnu sürtülsün, sen de "Âmin!" de!" dedi, ben "Âmin!" dedim. Sonra: "Rama-

---

103 Taberanî'den İbn Kesîr, 4/297.

zan ayına rastladığı hâlde ondan yararlanmayıp günahını affettirmeyenin de burnu sürtülsün, sen de "Âmin!" de, dedi, ben yine "Âmin!" dedim. Sonra, "Ebeveynine veya onlardan birine yetiştiği hâlde, onların kendisini Cennet'e koymadığı kimsenin de burnu sürtülsün, sen de "Âmin!" de, dedi, ben de "Âmin!" dedim.[104]

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ: ''رغم أنف ثم رغم أنف ثم رغم أنف رجل أدرك أحد أبويه أو كلاهما عند الكبر ولم يدخل الجنة''.

Ebû Hureyre (r.a.) den: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Burnu sürtülsün! Burnu sürtülsün! Burnu sürtülsün! o adamın ki ebeveynine veya onlardan birine, yaşlı hâllerinde yetiştiği hâlde Cennet'e giremez."[105]

***

﴿وَرَبُّكَ أَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيِّينَ عَلَى بَعْضٍ وَآتَيْنَا دَاوُودَ زَبُورًا﴾ (الإسراء: ٥٥)

"(...) Biz nebilerden bazısını bazısına üstün kıldık. Nitekim Davud'a da Zebûr'u verdik." (İsrâ, 55)

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي ﷺ قال: ''خفف على داود القراءة فكان يأمر بدابته لتسرج فكان يقرأ قبل أن يفرغ يعني القرآن''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Davud'a (a.s.) kıraat öylesine kolaylaştırıldı ki bineğinin hazırlanmasını emrederdi, daha o iş bitmeden kitaptan okuyacağını tamamlamış olurdu."[106]

***

﴿أَقِمِ الصَّلَوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ (الإسراء: ٧٨)

---

104 Tirmizî, *ed-Daavât an Resûlillah*, ha. 3468; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. 7139.

105 Bu son iki hadisi Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'inden ve *Sahih-i Müslim*'den İbn Kesîr, İsra, 24 âyetinin tefsiri esnasında nakleder. Anne ve babaya iyi davranma hakkında başka hadisler hakkında, bir çok kaynak arasında yine bu kitaba bakılabilir.

106 Buhârî, *Tefsir*, 5/227.

"Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar belli vakitlerde namaz kıl ve özellikle sabah namazını! Zira sabah namazı şahidlidir." (İsrâ, 78)

أن أبا هريرة قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: ''تجتمع ملائكة الليل وملائكة النهار في صلاة الفجر'' ثم يقول أبو هريرة: اقرؤا إن شئتم ﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: Gece melekleri ile gündüz melekleri sabah namazında bir araya gelirler. Sonra da Ebû Hureyre: İsterseniz: " *Ve özellikle sabah namazını! Zira sabah namazı şahidlidir."* âyetini okuyunuz, dedi.[107]

عن عبد الله ابن عمر، عن النبي ﷺ أنه قال: ''وقت الظهر ما لم يصر ظل كل شيء مثله، وقت العصر ما لم تصفر الشمس. وقت المغرب ما لم يغب نور الشمس. ووقت العشاء إلى نصف الليل. وقت الفجر ما لم تطلع الشمس.

Namaz vakitleri konusunda Abdullah İbn Amr (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Öğle namazının vakti, her şeyin gölgesi, misli kadar olacağı vakte kadardır. İkindinin vakti güneşin ısfırar vaktine kadardır. Mağribin vakti şafak ışığı (beyazlığı) kayboluncaya kadardır. Yatsının vakti ise gece yarısına kadardır. Sabah namazının vakti ise güneş doğuncaya kadardır."[108]

***

﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾
(الإسراء: ٧٩)

"Sana mahsus bir namaz olmak üzere, gecenin bir kısmında kalkıp Kur'ân oku, teheccüd namazı kıl! Böylece Rabbinin seni Makam-ı Mahmud'a eriştireceğini umabilirsin." (İsrâ, 79)

قال الطبري بعد ذكره للأقوال الواردة في ﴿مَقَامًا مَحْمُودًا﴾: ''وأولى القولين في ذلك

[107] Taberî, 15/141; Buhârî, *Tefsir*, 5/228. İbn Kesîr ayrıca Müslim'e de nisbet eder. (1/23)
[108] Müslim, 5, ha. no. 173; Kâsımî, *Mehâsinu't-Te'vil*, 10/3963'te ayrıca Sünen sahiplerinin de bu hadisi rivâyet ettiklerini bildirir.

بالصواب: ما صح به الحبر عن رسول الله ﷺ. وذلك ما حدثنا به أبو كريب قال: ثنا وكيع عن داود بن يزيد، عن أبيه، عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ ﴿عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ سئل عنها، قال: هي الشفاعة".

Taberî bu âyetin tefsirinin sonunda hülâsa olarak der ki: Bu husustaki iki muhtemel tefsirden en isabetlisi, Resûlullah'tan (s.a.s.) sabit olan şefaat makamı olmasıdır. Bu hadislerden biri şudur: Ebû Hureyre (r.a.): "Böylece Rabbinin seni Makam-ı Mahmud'a eriştireceğini umabilirsin." âyeti hakkında Resûlullah'a soruldu. O da. "Bu, şefaat makamıdır." diye cevap verdi.[109]

Taberî, ayrıca ashaptan Kâ'b İbn Malik, Abdullah İbn Mes'ûd, Abdullah İbn Ömer, Huzeyfe (r.anhüm) gibi zâtlardan gelen, aynı mânâdaki hadisleri de rivâyet eder.[110]

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ في قوله عز وجل ﴿عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا﴾ قال هو المقام الذي اشفع لأمتي فيه.

Ebû Hureyre (r.a.), *"Böylece Rabbinin seni Makam-ı Mahmud'a eriştireceğini umabilirsin."* âyeti hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "O makam, ümmetim için şefaat ettiğim makamdır."[111]

عن كعب بن مالك رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: "يبعث الناس يوم القيامة فأكون أنا وأمتي على تل ويكسوني ربي حلة خضراء ثم يؤذن لي فأقول ما شاء الله أن أقول فذلك المقام المحمود".

Kâ'b İbn Malik (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "İnsanlar kıyamet günü diriltilirler. Ben ve ümmetim bir tepe üzerinde bulunuruz. Rabbim bana yeşil bir cübbe giydirir. Sonra bana şefaat izni verilir, ben de Allah'ın dilediği kadar niyazda bulunurum. İşte Makam-ı Mahmud budur."[112]

---

109 Taberî, 15/145; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 4/341.

110 Taberî, 15/145-146.

111 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/195). Bu mânâda Ebû Said Hudrî'den (r.a.) mervi şefaat hakkında bkz. Buhârî, *Tevhid*. (8/184)

112 Hâkim, *Müstedrek*, 2/363. (Buhârî ve Müslim'in şartlarını haiz olduğuna Zehebî de muvafakat eder.)

***

﴿وَقُلْ جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾ (الإسراء: ٨١)

"De ki: Hak geldi, bâtıl yıkılıp gitti. Çünkü bâtıl, yok olmaya mahkûmdur." (İsrâ, 81)

عن عبد الله قال: دخل النبي ﷺ مكة. وحول الكعبة ثلاثمائة وستون نصبا. فجعل يطعنها بعود كان بيده. ويقول ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا﴾. ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَمَا يُبْدِئُ الْبَاطِلُ وَمَا يُعِيدُ﴾ (سبأ :٣٩) زاد ابن أبي معمر: يوم الفتح.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) dedi ki: "Resûlullah (s.a.s.) Mekke'yi fethetti. O sırada Kâbe'nin etrafında 360 put vardı. Elindeki bir değnekle onlara dokunuyor bir yandan da şöyle diyordu: *"Hak geldi, bâtıl yıkılıp gitti. Çünkü bâtıl, yok olmaya mahkûmdur." "İşte gerçek geldi, bütün açıklığıyla ortaya çıktı. Yalan ve sahte olan ise sönüp gitmeye mahkûmdur."* (Sebe, 49) Râvi İbn Ebî Ma'mer: "Bu fetih günü olmuştu." ilâvesi ile rivâyet etmiştir.[113]

***

﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلاَّ قَلِيلاً﴾ (الإسراء: ٨٥)

"Bir de sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir, O'nun bileceği işlerdendir. Size sadece az bir ilim verilmiştir." (İsrâ, 85)

عن عبد الله قال: ''كنت مع النبي ﷺ ذات يوم، فمررنا بأناس من اليهود، فقالوا: يا أبا القاسم ما الروح؟ فسكت، فرأيت أنه يوحى إليه، قال: فتنحيت عنه إلى سباطة، فنزلت عليه ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾ الآية، فقالت اليهود: هكذا نجده عندنا''.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Bir gün Resûlullah (s.a.s.) ile yürüyorduk. Bazı Yahudilerin yanından geçtik. Bu arada dediler ki: "Ya Eba'l-Kasım! Ruh nedir?" Resûlullah sükût buyurdu. Anladım ki ona

[113] Müslim, 32, 33, ha. no. 87; Buhârî, *Meğazî* ve *Tefsir* (5/227); Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 52b; Humeydî, 1/46, ha. no. 86. 329 Müslim, 5, 4, ha. no. 32; Taberî, 15/156.

vahiy geliyor. Onun için ben yanından çöplüğe doğru az uzaklaştım. Bu sırada ona işbu *"Bir de sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: "Ruh, Rabbimin emrindendir, O'nun bileceği işlerdendir. Size sadece az bir ilim verilmiştir."* âyeti nâzil oldu.[114]

***

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَاسْأَلْ بَنِي إِسْرَائِيلَ إِذْ جَاءَهُمْ فَقَالَ لَهُ فِرْعَوْنُ إِنِّي لَأَظُنُّكَ يَامُوسَى مَسْحُورًا﴾ (الإسراء: ١٠١)

"Musâ'ya açık açık dokuz mûcize (açık belge) verdik. İşte İsrailoğullarına sor: Mûsa kendilerine geldiğinde Firavun ona: "Bana bak Mûsa! dedi, ben senin büyülendiğini zannediyorum." (İsrâ, 101)

عن صفوان بن عسال، قال: ''قال يهودي لصاحبه: ''اذهب بنا إلى النبي، حتى نسأله عن هذه الآية ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾'' قال: ''لا تقل له نبي، فإنه إن سمعك صارت له أربعة أعين''. فسألا، فقال النبي ﷺ: ''لا تشركوا بالله شيئا، ولا تسرقوا، ولا تزنوا، ولا تقتلوا النفس التي حرم الله إلا بالحق، ولا تسحروا، ولا تأكلوا الربا، ولا تمشوا ببرئ إلى ذي سلطان ليقتله، ولا تقذفوا محصنة، أو قال: لا تفروا من الزحف''، (شعبة الشاك) و أنتم يا يهود عليكم خاصة: لا تعدوا في السبت''، فقبلا يده ورجله، وقالا: نشهد أنك نبي، قال: فما يمنعكما أن تسلما؟ قال: ''إن داود دعا أن لا يزال من ذريته نبي، وأنا أخشى أن تقتلنا يهود''.

Safvan İbn Assal (r.a.) dedi ki: Bir gün bir Yahudi, arkadaşına: "Gel seninle şu Peygamber'e gidelim de *'Musâ'ya açık açık dokuz mûcize (açık belge) verdik.'* âyeti hakkında soralım." dedi. Öbürü: "Onun hakkında Peygamber deme, zira senin böyle söylediğini işitirse (sevincinden) gözü dört açılır." dedi. Derken gelip sordular. Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: O dokuz âyet şunlardır: Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmayın, hırsızlık etmeyin, zina etmeyin, Allah'ın muhterem kıldığı canı haksız yere öldürmeyin, sihir yapmayın, faiz yemeyin, suçsuz birini öldürmesi için idareciye teslim etmeyin, namuslu kadına zina iftirası atmayın (yahut: savaştan kaçmayın! dedi. (Bu tereddüt râvi Şu'be'dendir). Ve size mahsus olarak ey Yahudiler! Cumartesi günü hududu aşmayın! Bunun üzerine o iki Yahudi Hz. Pey-

[114] Taberî, 15/156; Müslim, 50, 4 ha. no. 32.

gamber'in ellerini ve ayaklarını öptüler ve: "Senin Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederiz." dediler. Hz. Peygamber: "Müslümanlığınızı ilâna mani olan nedir?" diye sordu. "Davud (a.s.), neslinden peygamber eksilmemesini niyaz etmişti. Bir de Yahudilerin bizi öldürmelerinden korkarız." diye cevap verdiler.[115]

حدثنا معمر عن قتادة عن ابن عباس في قوله ﴿تِسْعَ آيَاتٍ بَيِّنَاتٍ﴾ قال هي متتابعات فهي في سورة الأعراف: ﴿وَلَقَدْ أَخَذْنَا آلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ ونَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ﴾ قال "﴿السِّنِينَ﴾؟ لأهل البوادي ﴿وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ﴾ لأهل القرى. فهاتان آيتان والطوفان والجراد والقمل والضفادع والدم فهذه خمس ويد موسى إذا أخرجها بيضاء من غير سوء والسؤ: البرص وعصاه إذ ألقاها فإذا هي ثعبان مبين".

İbn Abbas'tan (r.a.): Dokuz âyet, A'raf sûresinde peşpeşe zikredilen hâdiselerdir. Şöyle ki: *"Biz Firavun hanedanı düşünüp ibret alsınlar diye senelerce onları kuraklık, kıtlık ve ürün azlığı ile cezalandırdık."* A'raf, 130 âyetinde, iki hâdise bulunur. Bunlar göçebeler için kıtlık ile köy ve şehir halkı için ürün azlığıdır. Müteakip 133. âyette tufan, çekirge, kımıl, kurbağa ve kan olarak beşi daha zikredilir. Çıkardığında son derece parlak ve baras hastalığı gibi her türlü arızadan uzak olan yed-i beyza, ve dokuzuncu olarak: bıraktığında koca ejderha kesilen asası.[116]

***

﴿قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ أَوِ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ الْحُسْنَى وَلاَ تَجْهَرْ بِصَلاَتِكَ وَلاَ تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلاً﴾ (الإسراء: ١١٠)

[115] Taberî, 15/172; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned (Fethu'r-Rabbânî)*, 18/197; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 4/358'de ayrıca Nesâî ile İbn Mâce'ye de nisbet ettikten sonra bu hadisi ta'lil ederek müşkil bir hadis olduğunu öne sürer. Zira râvilerden Abdullah İbn Seleme'nin hıfzındaki arıza sebebiyle muhtemelen dokuz âyetle, "on emir"i karıştırmış olduğuna, bu emirlerin Firavun'a karşı hüccet olmalarının düşünülemeyeceğini söyler. Fakat şöyle denebilir: Bu âyette, her insana muhkem, değişmez ve kendisiyle amel edebileceği esaslar bildirilmiştir. Zaten soranın maksadı da budur. Dolayısıyla "âyet"in geçen mânâsı ile bir aykırılık düşünülmemelidir. Zira bunlar da mûcize teşkil eden ve Mûsa'nın (a.s.) sıdkına delâlet eden açık belgelerdir.

[116] *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 52a. İbn Kesîr de bu rivâyeti zikrederek, mevkuf olmasına rağmen bunu tercih eder.

"De ki: Dua ederken ister 'Allah', ister 'Rahman' diye hitap edin. Hangisini derseniz hep O'nundur en güzel isimler (...)" (İsrâ, 110)

عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ، قال: ''إن لله تسعة وتسعين اسما، كلهن في القرآن، من أحصاهن دخل الجنة''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlulah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah'ın doksan dokuz ismi vardır. Bunların hepsi de Kur'ân'dadır. Kim bunları beller ve zikrederse Cennet'e girer."[117]

---

[117] Buhârî (*Fethu'l-Bârî*), 11/180-194; Müslim (*Nevevî Şerhi*), 17/524; Tirmizî, *Daavat*, 87.

KEHF SÛRESİ

عن أبي الدرداء، عن النبي ﷺ قال: «من حفظ عشر آيات من أول سورة الكهف عصم من الدجال».

Ebu'd-Derda (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kim Kehf sûresinin ilk on âyetini bellerse, Deccal'ın şerrinden korunur."[118]

***

﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى ٱلْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ أَيُّهُمْ أَحْسَنُ عَمَلاً﴾ (الكهف: ٧)

"Biz dünyada bulunan her şeyi ona bir zinet kıldık. Böylece insanlardan kimin daha iyi iş gerçekleştireceğini ortaya koymak istedik." (Kehf, 7)

عن قتادة، قوله ﴿إِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى ٱلْأَرْضِ زِينَةً لَّهَا﴾ ذكر لنا أن نبي الله ﷺ كان يقول: ''إن الدنيا خضرة حلوة، وإن الله مستخلفكم فيها، فناظرة كيف تعملون، فاتقوا الدنيا واتقوا النساء''.

Katade bu âyetle ilgili olarak Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Dünya caziptir, tatlıdır. Allah size yetki verip orada nasıl davranacağınıza bakacaktır, Dünya zevkine ve kadınlara aldanmaktan sakının!"[119]

***

118 İbn Kesîr, 3/71.
119 Taberî, 15/196; İbn Kesîr, 4/367.

﴿وَلاَ تَقُولَنَّ لِشَيْءٍ إِنِّي فَاعِلٌ ذَلِكَ غَدًا • إِلاَّ أَن يَشَاءَ اللّٰهُ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ إِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسَى أَن يَهْدِيَنِ رَبِّي لِأَقْرَبَ مِنْ هَذَا رَشَداً﴾ (الكهف: ٢٣-٢٤)

"Hiçbir konuda, Allah'ın dilemesine bağlamaksızın, 'yarın mutlaka şöyle şöyle yapacağım' deme! Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı zikret ve 'Umarım ki Rabbim beni daha isabetli davranışa muvaffak kılar.' de!" (Kehf, 23-24)

عن أبي هريرة، عن النبي صلى اله عليه وسلم قال: "قال سليمان بن داود نبي الله: "لأطوفن الليلة على سبعين امرأة، كلهن تأتي بغلام يقاتل في سبيل الله". فقال له صاحبه، أو الملك: قل: إن شاء الله. فلم يقل. ونسى. فلم تأت واحدة من نسائه. إلا واحدة جاءت بشق غلام". فقال رسول الله ﷺ: "ولو قال: إن شاء الله، لم يحنث وكان دركا له في حاجته".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: Süleyman (a.s.) bir defasında "Bu gece yetmiş zevcemle beraber olacağım, onlardan her biri Allah yolunda savaşacak birer erkek çocuk doğuracak." dedi. Ona arkadaşı veya bir melek: "İnşâallah de!" dedi. O anda demedi, sonra da unuttu. Eşlerinden hiç biri doğurmadı. Yalnız birisi eksik hilkatli bir çocuk doğurdu." Resûlullah devamla: "Eğer 'inşâallah' deseydi, sözü boşa çıkmazdı ve dileğine ulaşmasını temin ederdi."[120]

***

﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَوةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلاَ تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَلاَ تُطِعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَيهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا﴾ (الكهف: ٢٨)

"Rablerine, sırf O'nun rızasını ve cemaline kavuşmayı umdukları için, sabah akşam yalvaranlarla beraber, sıkıntılara karşı candan sabret. Dünya hayatının süslerini arzulayarak sakın gözlerini onlardan başkasına çevirme. Kalbini Bizi zikretmekten gafil bıraktığımız, heva ve hevesine tâbi olan ve işi hep aşırılık olan kimselere itaat etme!" (Kehf, 28)

120 Müslim, 27/5, ha. no. 23; İbn Kesîr, 4/379'da ayrıca Buhârî'ye de nisbet eder.

عن عبد الله بن عمر في هذه الآية ﴿وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَوةِ وَالْعَشِيِّ﴾ الآية إنهم الذين يشهدون الصلوات المكتوبة.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) bu âyet hakkında şöyle dedi: "Onlar farz namazları mescidde cemaatle kılanlardır."[121]

عن سلمان الفارسي قال: جاءت المؤلفة قلوبهم إلى رسول الله ﷺ: عيينة بن حصن، والأقرع بن حابس، وذووهم، فقالوا: "يا نبي الله، إنك لوجلست في صدر المسجد ونفيت عنا هؤلاء وأرواح جبابهم، (يعنون سلمان وأبا ذر، وفقراء المسلمين، وكانت عليهم جباب الصوف، ولم يكن عليهم غيرها) جلسنا إليك وحادثناك، وأخذنا عنك". فأنزل الله ﴿وَاتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ﴾ حتى بلغ ﴿إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا﴾ يتهددهم بالنار. فقام نبي الله ﷺ يلتمسهم، حتى أصابهم في مؤخر المسجد يذكرون الله، فقال: "الحمد لله الذي لم يمتني حتى أمرني أن أصبر نفسي مع رجال من أمتي، معكم المحيا ومعكم الممات".

Selman Farisî (r.a.) şöyle demiştir: Uyeyne İbn Hısn, Akra İbn Hâbis ve benzerleri müellefe-i kulûb Resûlullah'a (s.a.s.) gelip şöyle dediler: "Ya Nebiyyellah! Eğer Mescid'in baş tarafında oturursan ve şu adamları ve cübbelerinin kokusunu bizden uzaklaştırırsan (Bununla Selman, Ebû Zer ve diğer fakir Müslümanları kastediyorlardı. O zaman başka giyecek bulamadıkları için üzerlerinde yünden cübbeler bulunuyordu.) biz de yanında oturur ve sizinle sohbet eder, senden bir şeyler öğreniriz." Bunun üzerine Allah Teâlâ: *"Sana vahyedilen Rabbinin kitabını oku! O'nun sözlerini değiştirecek güç yoktur ve O'ndan başka sığınak bulman da mümkün değildir." "Rablerine, sırf O'nun rızasını ve cemaline kavuşmayı umdukları için, sabah akşam yalvaranlarla beraber, sıkıntılara karşı candan sabret! Dünya hayatının süslerini arzulayarak sakın gözlerini onlardan başkasına çevirme! Kalbini Bizi zikretmekten gafil bıraktığımız, heva ve hevesine tâbi olan ve işi hep aşırılık olan kimselere itaat etme!" (...) Şu da bir gerçektir ki Biz o zalimlere, duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış olan müthiş bir ateş hazırladık."* (Kehf, 27-29) âyetlerini indirdi ve onları Cehennem'le tehdit etti. Bunun üzerine

121 Taberî, 11/383, ha. no. 13274. M. Şakir tahriçte: İsnadı sahihtir. Süyûtî de *Dürru'l-Mensur*, 4/219'da tahriç edip ayrıca İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdeveyh'e nisbet eder.

Resûlullah onları aramak üzere kalktı, ta ki Mescid'in son tarafında onları Allah'a ibadet eder vaziyette buldu ve şöyle dedi: "Allah'a hamd olsun ki, beni vefat ettirmeden önce ümmetimden böyle kimselerle beraber olmamı emretti. Artık ölünceye kadar sizinle beraber olacağım."[122]

***

﴿وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَاءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَاءَ فَلْيَكْفُرْ إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلظَّالِمِينَ نَارًا أَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِي الْوُجُوهَ بِئْسَ الشَّرَابُ وَسَاءَتْ مُرْتَفَقًا﴾ (الكهف: ٢٩)

"De ki: İşte Rabbiniz tarafından gerçek geldi. Artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. (...) Şu da bir gerçektir ki Biz o zalimlere, duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmış olan müthiş bir ateş hazırladık Eğer susuzluktan feryat edecek olurlarsa, kendilerine erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su verilir. O ne fena bir içecektir ve Cehennem ne fena bir barınaktır!" (Kehf, 29)

عن أبي سعيد الخدري، عن النبي ﷺ قال: "سرداق النار أربعة جدر، كثف كل واحد مثل مسيرة أربعين سنة".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Cehennem binasının dört duvarı vardır ki onlardan her birinin kalınlığı kırk yıllık yol kadardır."[123]

عن أبي أمامة، عن النبي ﷺ في قوله ﴿وَيُسْقَى بِمَاءٍ صَدِيدٍ يَتَجَرَّعُهُ﴾ قال: يقرب إليه فيتكرهه، فإذا قرب منه، شوى وجهه ووقعت فروة رأسه. فإذا شربه قطع أمعاءه، يقول الله ﴿وَإِنْ يَسْتَغِيثُوا يُغَاثُوا بِمَاءٍ كَالْمُهْلِ يَشْوِى الْوُجُوهَ﴾.

Ebû Ümame (r.a.), bu âyetteki *"Orada kendisine kanlı, irinli su içirilecek, yutmaya çalışacak ama boğazından geçiremeyecek."* kısmı hakkında Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şu açıklamayı nakletmiştir: "Yüzüne yaklaştırılınca yüzü kebap olur, kafasının derisi düşer. İçtiğinde barsakları parça par-

---

122 Taberî, 15/236.

123 Taberî, 15/239. İbn Kesîr, 4/384'te nakledip ayrıca İmam Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* ve Tirmizî, *Sıfatu'n-Nar* bölümüne nisbet eder. Bkz. Tirmizî, 40/4.

ça olup dübüründen dökülür. Nitekim Cenab-ı Allah: *"(...) Bu nimetlere erişenler, hiç Cehennem'de devamlı kalıp, kaynar sulardan içirilip bununla barsakları lime lime olan kimseler gibi olur mu?"* (Muhammed, 15) ve yine buyurur: *"Eğer susuzluktan feryad edecek olurlarsa kendilerine erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su verilir. O ne fena bir içecektir! Ve Cehennem ne fena bir barınaktır!"* (Kehf, 29)[124]

***

﴿اَلْمَالُ وَالْبَنُونَ زِينَةُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلاً﴾ (الكهف: ٤٦)

"Mal mülk, çoluk çocuk... bütün bunlar dünya hayatının zinetleridir. Ama bâki kalacak yararlı işler ise Rabbinin katında hem mükâfat yönünden, hem de ümit bağlamak bakımından daha hayırlıdır." (Kehf, 46)

عن أبي سعيد الخدري، أن رسول الله ﷺ قال: ''استكثروا من الباقيات الصالحات''. قيل: وما هي يا رسول الله؟ قال: الملة، قيل: وما هي يا رسول الله؟ قال: التكبير والتهليل، والتسبيح والحمد ولا حول ولا قوة إلا بالله''.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Bâkiyat-ı salihatı (bâki kalacak yararlı işleri) çok yapın!" Bunlar nelerdir, ya Resûlallah?" diye sorulunca o dedi "Bunlar müteaddittir.": "Tekbir, tehlil, tesbih, el-hamdulillâh, ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah gibi zikirlerdir."[125]

***

﴿وَرَأَى الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا أَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا﴾ (الكهف: ٥٣)

"Suçlular ateşi gördüler, orayı boylayacaklarını iyice anladılar. Etrafı yokladılar, fakat kaçacak bir yer bulamadılar." (Kehf, 53)

---

124 Taberî, 15/240-241; Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebir*, v. 223a; Abd İbn Humeyd, v. 122b. Haberin tahrici hakkında bkz. İbrahim sûresi, 16-17.

125 Taberî, 15/255; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 57a; Ebû Ya'lâ, v. 78a; İbn Kesîr, 4/391-392'de ayrıca İmam Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'ine de nisbet eder.

عن أبي سعيد الخدري، عن رسول الله ﷺ، أنه قال: "إن الكافر يرى جهنم، فيظن أنها مواقعته، من مسيرة أربعين سنة".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Kâfir Cehennem'i görür, ta kırk yıllık mesafeden, orayı boylayacağını, ondan kurtuluş olmadığını iyice anlar."[126]

***

﴿وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِي هَذَا الْقُرْآنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلاً﴾ (الكهف: ٥٤)

"Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misal ve öğüdü, farklı üslûplarla tekrar tekrar ifade ettik. Fakat bir çoğu bunları anlamadı. Zira bütün varlıklar içinde tartışmaya en düşkün olan, insandır." (Kehf, 54)

أن علي بن أبي طالب رضي الله عنه قال: إن رسول الله ﷺ طرقه وفاطمة عليها السلام بنت رسول الله فقال لهم: "ألا تصلون؟" فقال علي: فقلت: "يا رسول الله إنما أنفسنا بيد الله فإذا شاء أن يبعثنا بعثنا" فانصرف رسول الله ﷺ حين قال له ذلك ولم يرجع إليه شيئا ثم سمعه وهو مدبر يضرب فخذه وهو يقول: ﴿وَكَانَ الْإِنْسَانُ أَكْثَرَ شَيْءٍ جَدَلاً﴾.

Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: Ben Fatıma (r.anhâ) ile evde iken Resûlullah (s.a.s.) kapıyı çaldı ve dedi ki: "Namaza kalkmıyor musunuz?" Şöyle cevap verdim: "Nefislerimiz Allah'ın elinde, bizi uyandırmak isterse uyandırır." Ben bunu deyince Resûlullah ayrıldı ve başka bir şey söylemedi. Fakat arkasını dönmüş giderken hayretinden elini dizine vurarak (bu âyetin son cümlesini okuyarak) *"Zira bütün varlıklar içinde tartışmaya en düşkün olan, insandır."* dediğini işittim.[127]

***

126 Taberî, 15/265; İbn Kesîr, 4/399'da İmam Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'inden; Süyûtî, *İtkân*, 2/198.

127 Buhârî, *İ'tisam*, 8/155-156; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 54b; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 54a; İbn Kesîr, ayrıca İmam Ahmed ile Müslim'e nisbet eder.

﴿فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾
(الكهف: ٦٥)

"Orada bizim seçkin kullarımızdan öyle bir has kulumuzu buldular ki Biz ona lütfedip, nezdimizden rabbanî bir ilim öğretmiştik." (Kehf, 65)

عن سعيد بن جبير: قلت لابن عباس أن نوفا البكالي يزعم أن موسى ليس بموسى بني إسرائيل إنما هو موسى آخر. فقال: كذب عدو الله، حدثنا أبي بن كعب عن النبي ﷺ: ''قام موسى النبي خطيبا في بني إسرائيل، فسئل: أي الناس أعلم؟ فقال: أنا أعلم. فعتب الله عليه إذ لم يرد العلم إليه، فأوحى الله إليه أن عبدا من عبادي بمجمع البحرين هو أعلم منك. قال: بلى رب وكيف به؟ فقيل له: احمل حوتا في مكتل، فإذا فقدته فهو ثم. فانطلق وانطلق بفتاه يوشع بن نون، وحملا حوتا في مكتل، حتى كانا عند الصخرة وضعا رؤسهما وناما، فانسل الحوت من المكتل فاتخذ سبيله في البحر سربا، وكان لموسى وفتاه عجبا. فانطلقا بقية ليلتهما ويومهما، فلما أصبح قال موسى لفتاه: آتنا غذاءنا، فلقد لقينا من سفرنا هذا نصبا. ولم يجد موسى مسا من النصب حتى جاوز المكان الذي أمر به. فقال له فتاه: أرأيت إذ أوينا إلى الصخرة فإني نسيت الحوت. قال موسى: ذلك ما كنا نبغي. فارتدا على آثارهما قصصا، فلما انتهيا إلى الصخرة إذا رجل مسجى بثوب ـ أو قال: تسجى بثوبه ـ فسلم موسى، فقال الخضر: وأني بأرضك السلام؟ فقال: أنا موسى. فقال: موسى بني إسرائيل؟ قال: نعم. قال: هل أتبعك على أن تعلمني مما علمت رشدا. قال: إنك لن تستطيع معي صبرا. يا موسى إني على علم من علم الله علمنيه لا تعلمه أنت، وأنت على علم علمكه لا أعلمه. قال: ستجدني إن شاء الله صابرا ولا أعصى لك أمرا. فانطلقا يمشيان على ساحل البحر ليس لهما سفينة، فمرت بهما سفينة، فكلموهم أن يحملوهما، فعرف الخضر فحملوهما بغير نول. فجاء عصفور فوقع على حرف السفينة، فنقر نقرة أو نقرتين في البحر. فقال الخضر: ياموسى، ما نقص علمي وعلمك من علم الله إلا كنقرة هذا العصفور في البحر. فعمد الخضر إلى لوح السفينة فنزعه. فقال موسى: قوم حملونا بغير نول عمدت إلى سفينتهم فخرقتها لتغرق أهلها. قال: ألم أقل لك إنك لن تستطيع معي صبرا. قال: لا تؤاخذني بما نسيت. فكانت الأولى من موسى نسيانا. فانطلقا، فإذا غلام يلعب مع الغلمان، فأخذ الخضر برأسه من أعلاه فاقتلع رأسه بيده. فقال موسى: أقتلت نفسا زكية بغير نفس؟ قال: ألم أقل لك إنك لن

تستطيع معي صبرا؟ (قال ابن عيينة: وهذا أوكد). فانطلقا حتى أتيا أهل قرية استطعما أهلها فأبوا أن يضيفوهما. فواجدا فيها جدارا يريد أن ينقض فأقامه، قال الخضر بيده فأقامه. فقال له موسى: لو شئت لا تخذت عليه أجرا. قال: هذا فراق بيني وبينك. قال النبي ﷺ: ''يرحم الله موسى، لوددنا لو صبر حتى يقص علينا من أمرهما''.

Said İbn Cübeyr dedi ki: İbn Abbas'a (r.anhümâ): "Nevf el-Bikâlî, Hızır (a.s.) ile görüşen Mûsa'nın, Benî İsrail'in peygamberi Mûsa (a.s.) olmadığını iddia ediyor, ne dersin?" diye sorunca o şöyle cevap verdi: "O Allah'ın düşmanı yalan söylüyor. Ubey İbn Kâ'b, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şunu nakletti:

Mûsa (a.s.) İsrailoğullarından bir cemaate hutbe veriyordu. Bu arada kendisine: "İnsanların en âlimi kimdir?" diye soruldu. "Ben!" diye cevap verip, bunu bilme işini Allah'a irca etmeyince, Allah ona bir ders vermek istedi. Ona vahyedip, "Mecmau'l-bahreyn'de bir kulum var ki o senden daha âlimdir." buyurdu. Mûsa: "Ya Rabbi, dedi, ona nasıl ulaşabilirim?" "Yanına bir balık al ve onu bir sepete koy. Balığın kaybolduğu yerde onu bulursun." buyurdu. Balık alıp onu sepete koydu ve hareket etti. Hizmetçisi Yuşa İbn Nûn da beraberinde idi. Sahraya (Kaya'ya) varınca, ara verdiler. Başlarını koyup uyudular.

Bu arada balık deprendi, sepetten çıkıp denizde açtığı yola daldı. Allah, balık üzerinden su akıntısını durdurdu. Su, balığın üstünde âdeta bir tak gibi durdu. Uyandıklarında, yardımcısı Yuşa, balığın kaçtığını Mûsa'ya söylemeyi unuttu. Günün kalan kısmında ve bütün gece yürümeye devam ettiler. Ertesi gün Mûsa: "Haydi, dedi, getir de bir şeyler yiyelim. Doğrusu bu yolculuğumuzda oldukça yorulduk." Aslında Mûsa, Allah'ın emrettiği yere kadar hiç yorgunluk hissetmemişti. Hizmetçisi: "Gördün mü, dedi, biz o Sahra'nın (kayanın) altında dinlenirken, balığı unutmuşum -ki onu bana unuttursa unuttursa şeytan unutturmuştur- işte balık orada sepetten kurtulup garip bir şekilde denize daldı. Bu gidiş balık için bir yol, Mûsa ve yardımcısı için ise bir hayret oldu.

Mûsa: "Biz de bunu kollayıp duruyorduk güya!" deyip, hemen geldikleri yoldan geriye dönmeye koyuldular. Ta ki o kayaya vardılar. Baktılar ki orada elbisesi ile yüzünü kapamış bir adam! Mûsa ona selâm verdi. Hızır:

"Burada böyle selâm veren de var mıymış!" dedi. Aralarında şöyle bir konuşma geçti:

– "Ben Mûsa'yım!"

– "Benî İsrail'in Mûsa'sı mı?"

– "Evet. Senin engin ilminden istifade etmek için geldim."

– "Mûsa! Sen benimle beraber olmaya sabredemezsin. Çünkü ben, Allah'ın bana öğretip beni yerleştirdiği ama senin bilmediğin bana mahsus bir yoldayım. Sen ise benim bilmediğim, ama Allah'ın sana öğrettiği bir başka ilim yolundasın."

– "Ben izninle, yine de sana tâbi olmak istiyorum. İnşâallah sabırlı olduğumu ve sana asla karşı koymayacağımı sen de göreceksin."

– "O hâlde, bana tâbi olduğuna göre, hangi konuda olursa olsun, ben onun hakkında sana bir söz açmadıkça, asla bana soru sormak yok, tamam mı?"

Deniz sahilinden yola koyuldular. Bir gemi geçti. Onlara, kendilerini taşımayı teklif ettiler. Kayıkçılar Hızır'ı tanıyınca ücret almadan taşıdılar. Gemiye binince Mûsa bir de ne görsün: Hızır, keserle geminin tabakalarından birini kırıp çıkarıyor!

– "Ne yapıyorsun, dedi, adamlar bizi ücret almadan taşıyorlar. Onların bu iyiliklerine karşı sen de batıp boğulsunlar diye gemilerini tahrip ediyorsun? Doğrusu çok tuhaf bir iş!"

– "Sen benimle beraberliğe katlanamazsın dememiş miydim? İşte sen de gördün!"

– "Ne olur! Lütfen unutarak söylediğim bu sözden ötürü beni azarlama, bu işimden dolayı bana güçlük çıkarma!"

Resûlullah (s.a.s.) şöyle devam etti: Birinci itirazı Mûsa unutarak yapmıştı. Bu sırada bir kuş gelip geminin kenarına kondu. Gagasını suya batırdı. Hızır, Mûsa'ya:

– "Benim de senin de ilmimiz, Allah'ın ilminin yanında, kuşun bir kere gagasını batırmakla denizden azalan suyun, deniz karşısındaki durumu gibidir." Sonra gemiden ayrıldılar.

Hızır, bazı arkadaşları ile oynayan bir çocuk gördü. Derhal başını tutup kopardı. Mûsa:

– "Ne yaptın öyle! Masum bir canı, kısas hükmü ile bir can karşılığında olmaksızın mı öldürdün? Doğrusu, görülmemiş derecede fena bir iş yaptın!."

– "Sen benimle arkadaşlık etmeye katlanamazsın, dememiş miydim?"

Bu, birinciden daha şiddetli bir azarlama oldu. Mûsa:

– "Eğer bir daha sana soracak olursam, bundan böyle benimle hiç arkadaşlık etme! Artık özür dileyemeyecek hâle geldim."

Tekrar yola koyuldular. Bir köye rastlayıp ahalisinden yiyecek istediler. Ama onlar kendilerini misafir etmemekte direndiler. Bu arada yıkılmak üzere olan bir duvar gördüler. Hızır derhal müdahele edip eliyle düzeltti. Mûsa:

– "Bunlar, kendilerine gelip yemek istediğimiz hâlde bize yiyecek vermeyen, bizi misafir etmeyen kimseler değil mi? Bari bir ücret alarak bu işlerini yapsaydın?"

– *"İşte seninle ayrılmamızın vakti gelmiş bulunuyor. Şimdi, hakkında sabırsızlık gösterdiğin o meselelerin içyüzlerini tek tek bildireceğim (...) İşte hakkında sabırsızlık gösterdiğin meselelerin içyüzü bunlardan ibarettir."* (Kehf, 78-82)

Sonra Resûlullah şöyle buyurdu: "Keşke Mûsa daha sabırlı davransaydı da Allah Teâlâ onların kıssalarını bize daha fazla anlatsaydı!"[128]

عن سعيد بن جبير قال: ''إنا لعند ابن عباس في بيته إذ قال سلوني. قلت: أي أبا عباس، جعلني الله فداءك، بالكوفة رجل قاص يقال له نوف يزعم أنه ليس بموسى بني إسرائيل. أما عمرو فقال لي: قد كذب عدو الله: وأما يعلي فقال لي: ابن عباس حدثني أبي بن كعب قال قال رسول الله ﷺ: موسى رسول الله عليه السلام قال ذكر الناس يوما، حتى إذا فاضت العيون ورقت القلوب ولى، فأدركه رجل فقال: أي رسول الله، هل في الأرض أحد أعلم منك؟ قال: لا. فعتب عليه إذ لم يرد العلم إلى الله. قيل: بلى. قال: أي رب فأين؟ قال: بمجمع البحرين. قال: أي رب اجعل لي علما أعلم ذلك منه. فقال لي عمرو: قال حيث يفارقك الحوت. وقال لي يعلي قال: خذ نونا ميتا حيث ينفخ فيه الروح فأخذ حوتا فجعله في مكتل، فقال

128 Buhârî, Kehf sûresi tefsirinde, 5/230-232.

لفتاه: لا أكلفك إلا أن تخبرني بحيث يفارقك الحوت. قال: ما كلفت كثيرا. فذلك قوله جل ذكره ﴿وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِفَتَاهُ﴾ يوشع بن نون ـ ليست عن سعيد ـ قال: فبينا هو في ظل صخرة في مكان ثريان إذ تضرب الحوت و موسى نائم، فقال فتاه: لا أوقظه. حتى إذا استيقظ نسي أن يخبره، وتضرب الحوت حتى دخل البحر، فأمسك الله عنه جرية البحر حتى كأن أثره في حجر. قال لي عمرو: هكذا كان أثره في حجر ـ وحلق بين إبهاميه واللتين تليانهما ـ ﴿لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هَذَا نَصَبًا﴾ قال قد قطع الله عنك النصب ـ ليست هذه عن سعيد ـ أخبره، فرجعا، فوجدا خضرا. قال لي عثمان بن أبي سليمان على طنفة خضراء على كبد البحر، قال سعيد ابن جبير: مسجى بثوبه قد جعل طرفة تحت رجليه وطرفة تحت رأسه، فسلم عليه موسى، فكشف عن وجهه وقال: هل بأرضي من سلام؟ من أنت؟ قال: أنا موسى. قال: موسى بني إسرائيل؟ قال: نعم. قال فما شأنك؟ قال: جئت لتعلمني مما علمت رشدا. قال: أما يكفيك أن التوراة بيديك، وأن الوحي يأتيك؟ يا موسى، إن لي علما لا ينبغي لك أن تعلمه، وإن لك علما لا ينبغي لي أن أعلمه. فأخذ طائر بمنقاره من البحر، فقال: والله ما علمي وما علمك في جنب علم الله إلا كما أخذ هذا الطائر بمنقاره من البحر. حتى إذا ركبا في السفينة وجدا معابر صغارا تحمل أهل هذا الساحل إلى أهل هذا الساحل الآخر عرفوه، فقالوا: عبد الله الصالح ـ قال قلنا لسعيد: خضر؟ قال: نعم ـ لا نحمله بأجر، فخرقها ووتد فيها وتدا. قال موسى أخرقتها لتغرق أهلها؟ لقد جئت شيئا إمرا ـ قال مجاهد: منكرا ـ قال ألم أقل إنك لن تستطيع معي صبرا؟ كانت الأولى نسيانا والوسطى شرطا والثالثة عمدا. قال لا تؤاخذني بما نسيت ولا ترهقني من أمري عسرا. لقيا غلاما فقتله. قال يعلي قال سعيد: وجد غلمانا يلعبون، فأخذ غلاما كافرا ظريفا فأضجعه ثم ذبحه بالسكين. قال أقتلت نفسا زكية بغير نفس لم تعمل بالحنث. وكان ابن عباس قرأها زكية زاكية مسلمة كقولك غلاما زكيا فانطلقا فوجدا جدارا يريد أن ينقض فأقامه، قال سعيد بيده هكذا ورفع يده فاستقام، قال يعلي حسبت أن سعيدا قال فمسحه بيده فاستقام. لو شئت لا تخذت عليه أجرا. قال سعيد: أجرا نأكله. وكان وراءهم، وكان أمامهم ـ قرأها ابن عباس أمامهم ـ ملك يزعمون من غير سعيد أنه هدد بن بدد، والغلام المقتول اسمه يزعمون جيسور ملك يأخذ كل سفينة غصبا. فأردت إذا هي مرت به يدعها لعيبها، فإذا جاوزوا أصلحوها فانتفوا بها. ومنهم من يقول سدوها بقارورة، ومنهم من يقول بالقارة. كان أبواه مؤمنين وكان كافرا، فخشينا أن ترهقهما طغيانا وكفرا: أن يحملهما حبه على أن يتابعاه على دينه، فأردنا أن يبدلهما ربهما خيرا منه زكاة وأقرب رحما

لقوله أقتلت نفسا زكية ـ وأقرب رحما. :هما به أرحم منهما بالأول الذي قتل خضر. وزعم غير سعيد أنهما أبدلا جارية. وأما داود بن أبي عاصم فقال عن غير واحد: إنها جارية''.

***

﴿قَالَ لاَ تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلاَ تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا﴾

(الكهف:٧٣)

"Ne olur, dedi Mûsa, lütfen unutarak söylediğim bu sözden ötürü beni azarlama ve bu işimden dolayı bana güçlük çıkarma!" (Kehf, 73)

عن ابن عباس فقال حدثنا أبي بن كعب أنه سمع رسول الله صلى اله عليه وسلم قال: ﴿لاَ تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلاَ تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْرًا﴾. قال كانت الأولى من موسى نسيانا.

Ubey İbn Kâ'b (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu açıklamasını nakletmiştir: "Mûsa'nın (a.s.) bu âyette zikredilen ilk itirazı, unutmasından ileri gelmişti."[129]

***

﴿وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلاَمَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا﴾ (الكهف: ٨٢)

"Gelelim duvara: O duvar şehirdeki iki yetim çocuğa aitti. Duvarın altında onlara ait bir define gömülü idi. Babaları salih, iyi bir insandı. Rabbin onların reşid olacakları çağa gelip, definelerini o zaman çıkarmalarını irade buyurdu (...)" (Kehf, 82)

وقال العوفي عن ابن عباس: كان تحته كنز علم، وكذا قال سعيد بن جبير، وقال مجاهد: ''صحف فيها علم''. وقد ورد في حديث مرفوع ما يقوى ذلك:

İbn Abbas'ın şöyle dediği rivâyet edilmiştir: "Duvarın altında ilim ha-

129 Buhârî, *Eyman ve Nüzûr* (7/227). Demek ki sonraki iki itirazı, unutarak değil, bilerek, kendini tutamayarak yapmıştı.

zinesi vardı." Said İbn Cübeyr ile Mücahid şöyle demiş "İçinde ilim olan kitaplar vardır: Bunu destekleyen merfû hadis de vardır:"[130]

قال الحافظ أبو بكر أحمد البزار في مسنده المشهور حدثنا...عن أبي ذر رفعه قال: ''أي الكنز الذي'' ذكره الله في كتابه من ذهب مصمت، مكتوب فيه: عجبت لمن أيقن بالقدر لم نصب؟ وعجبت لمن ذكر النار لم ضحك؟ وعجبت لمن ذكر الموت لم غفل؟ لا إله إلا الله محمد رسول الله''.

Ebû Zer (r.a.) Peygamberimiz'e (s.a.s.) isnad ederek şöyle nakleder: "Allah'ın kitabında zikrettiği define, som altından bir levha olup içinde şu yazılı idi: Kadere iman eden adamın niçin üzülüp yorulduğuna hayret ederim. Cehennem'i hatırlayan adama hayret ederim, nasıl olur da gülebilir? Ölümü bilen kimseye hayret ederim, nasıl gafil olabilir? La ilâhe illallah Muhammedun Resûlullah."[131]

عن أبي الدرداء رضي الله عنه عن النبي ﷺ في قول الله عز وجل وكان تحته كنز لهما قال ذهب وفضة.

Ebu'd-Derda (r.a.) "Duvarın altında onlara ait bir define gömülü idi." âyeti hakkında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: Onun altında kendileri için bir define, yani altın ve gümüş vardı."[132]

***

﴿وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا﴾ (الكهف: ٩٩)

"O gün onlar deniz dalgaları gibi birbirine çarparak çalkalanırlar. Sûr'a da üfürülür, insanların hepsini bir araya toplarız." (Kehf, 99)

عن عبد الله بن عمرو، عن النبي ﷺ ''أن أعرابيا سأله عن الصور، قال: ''قرن ينفخ فيه''.

Abdullah İbn Amr'dan (r.anhümâ): Bir bedevî Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Sûr'un ne olduğunu sordu. O da: "İçine üflenen bir boynuzdur." dedi.[133]

---

130 İbn Kesîr, 4/414.

131 İbn Kesîr, 4/415'de Bezzâr'dan. Süyûtî ise senedin zayıf olduğunu söyler (*İtkân*, 2/198).

132 Hâkim, *Müstedrek*, 2/369.

133 Taberî, 16/29; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/192; Ebû Dâvud, 39/21, ha. no. 4742; Kâsımî, *Mehasinu't-Te'vil*, 6/2367.

حدثنا أبو كريب قال: ثنا معاوية بن هشام، عن سفيان، عن سليمان التيمي عن العجلى، عن بشر ابن شغاف، عن عبد الله بن عمرو عن النبي ﷺ بنحوه.

عن أبي سعيد الخدري، قال: قال رسول الله ﷺ: "كيف أنعم وصاحب الصور قد التقم القرن وحنى الجبهة، وأصغى بالأذن متى يؤمر". فشق ذلك على أصحاب رسول الله ﷺ فقال: "قولوا حسبنا الله، وعلى الله توكلنا، ولو اجتمع أهل منى ما أقالوا ذلك القرن". كذا قال، وإنما هو ما أقلوا.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Nasıl dünyadan lezzet alabilirim ki Sûr görevlisi İsrafil (a.s.) Sûr ağzında, nefesini almış, bütün dikkatiyle "Haydi üfle!" emrini beklemektedir?" Bu haber, ashaba çok ağır geldi. Onların bu durumunu görünce Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Allah bize yeter! Allah'adır tevekkülümüz, istinadımız! deyiniz. Bu Sûr (tarifi mümkün olmayan) öyle muazzam bir sûrdur ki, Mina'da bulunan bütün hacılar ve ahali bir araya gelseler bile yerinden kaldıramazlar."[134]

***

﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلاَ نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾ (الكهف: ١٠٥)

"İşte onlar Rab'lerinin âyetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr etmiş, bu yüzden de yaptıkları iyi işler boşa gitmiştir. Tartılacak şeyleri kalmadığından, kıyamet günü onlar için tartı aleti koymayacağız." (Kehf, 105)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: "يؤتى بالأكول الشروب الطويل، فيوزن فلا يزن جناح بعوضة، ثم قرأ ﴿فَلاَ نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾.

عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ قال: "ليأتي الرجل العظيم السمين يوم القيامة لا يزن عند الله جناح بعوضة. اقرؤا: ﴿فَلاَ نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Kıyamet günü iri kıyım (dünyada ünlü) öyle adamlar gelir ki Allah'ın ölçü-

[134] Hâkim, *Müstedrek*, 4/603; İbn Hibban, *Sahih*, 3/105.

sünde sivrisinek kanadı kadar bile ağırlığı olmaz. İşte buyurun okuyun": *"Tartılacak şeyleri kalmadığından, kıyamet günü onlar için tartı aleti koymayacağız."*[135]

***

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلاً﴾
(الكهف:١٠٧)

"İman edip makbul ve güzel işler yapanlara gelince, onlara da konak olarak Firdevs cennetleri hazırlandı." (Kehf, 107)

عن رسول الله ﷺ أنه قال: ''إذا سألتم الجنة، فاسألوه الفردوس فإنه أعلى الجنة وأوسط الجنة ومنه تفجر أنهار الجنة''.

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Duanızda Cennet'i istediğinizde Allah Teâlâ'dan Firdevs'i isteyin. Zira o, Cennet'in en yüksek ve en âlâ kısmıdır. Cennet nehirleri de oradan çıkar."[136]

***

﴿قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلاً صَالِحًا وَلاَ يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا﴾(الكهف: ١١٠)

"De ki: Ben sadece sizin gibi bir insanım; ancak şu farkla ki bana 'Sizin İlâhınız tek İlâh'tır.' diye vahyediliyor. Artık kim Rabbine âhirette kavuşacağını umuyorsa makbul ve güzel işler işlesin ve sakın, Rabbine ibadetinde hiç bir şeyi O'na ortak koşmasın!" (Kehf, 110)

عن أبي ذر قال: قيل لرسول الله ﷺ: ''أ رأيت الرجل يعمل العمل من الخير، ويحمده الناس عليه؟ قال: ''تلك عاجل بشرى المؤمن''.

Ebû Zer (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber'e (s.a.s.) şöyle bir soru soruldu: "Ne dersiniz ya Resûlallah: Öyle insan var ki hayırlı, güzel işler

[135] Müslim, 50, ha. no. 18; Buhârî, *Tefsir*, (5/236); Taberî, 16/35; İbn Kesîr, 4/430. Şerh için bkz. *Fethu'l-Bârî*, 10/41-43. Âyet okunmasını tasrih eden son kısım, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) ait olmayabilir. (*Fethu'l-Bârî*, 10/43)

[136] Taberî, 16/37; İbn Kesîr, 4/431.

yapıyor, bundan dolayı da halk onu takdir ediyor (bu riya sayılır mı)?" Cevaben şöyle buyurdu: "Bu, mü'minin işlerinin (Allah katında makbul olduğunun) dünyadaki müjdesidir."[137]

عن محمود بن لبيد أن رسول الله ﷺ قال: ''إن أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر'' وقالوا: وما الشرك الأصغر يا رسول الله؟ قال: ''الرياء. يقول الله يوم القيامة إذا جزى الناس بأعمالهم: اذهبوا إلى الذين كنتم تراءون الناس في الدنيا فانظروا هل تجدون عندهم جزاء».

Mahmud İbn Lebid (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ümmetim hakkında en çok korktuğum şey, şirk-i asğar (küçük şirk)-tir." "Küçük şirk nedir ya Resûlallah?" denince cevaben dedi ki: "Riyadır. Allah Teâlâ kıyamet günü insanlara işlediklerinin karşılığını verirken, riya yapanlara "Dünyada kime riyakârlık yapıyor idiyseniz (bunu kimin için yapıyor idiyseniz), gidin[138] bulabilirseniz mükâfatını onlardan alınız."

عن أبي هريرة، قال: قال رسول الله ﷺ: ''قال الله تبارك وتعالى: أنا أغنى الشركاء عن الشرك، من عمل عملا أشرك فيه معي غيري، تركته وشركه''.

Ebû Hureyre'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle dedi: Allah Teâlâ buyurdu ki: "Ortaklıktan ve ortaklardan en müstağni olan, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan Ben'im. Kim yaptığı işte Ben'den başkasını ortak yaparsa Ben kendisini şirki (ortağı) ile başbaşa bırakırım."[139]

---

137 Müslim, 45/51.
138 İbn Kesîr, 4/434.
139 Müslim, 53, 5 (ha no. 46).

MERYEM SÛRESİ

﴿وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾

(مريم: ٣٩)

"Sen o hasret ve pişmanlık gününü, o haklarında ilâhî hükmün yerini bulacağı günü anlatarak uyar onları! Ama onlar gaflet içindedirler. Hâlâ iman etmiyorlar onlar." (Meryem, 39)

حدثنا أبو السائب قال: ثنا معاوية، عن الأعمش عن أبي صالح عن أبي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ ''يجاء بالموت يوم القيامة فيوقف بين الجنة والنار كأنه كبش أملح قال: فيقال: يا أهل الجنة هل تعرفون هذا؟ فيشرئبون وينظرون فيقولون: نعم هذا الموت. فيقال يا أهل النار، هل تعرفون هذا؟ فيشرئبون وينظرون فيقولون نعم هذا الموت. ثم يؤمر به فيذبح. قال: فيقول: يا أهل الجنة خلود فلا موت، ويا أهل النار، خلود فلا موت''. قال: ثم قرأ رسول الله ﷺ: ﴿وَأَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ إِذْ قُضِيَ الْأَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لاَ يُؤْمِنُونَ﴾.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) diyor ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü (cennetlikler Cennet'e, cehennemlikler de Cehennem'e ayrıldıktan sonra) ölüm, aklı karalı alaca bir koç suretinde getirilir. (Ebû Küreyb şunu ilâve etti: "Ve Cennet ile Cehennem arasında durdurulur.") Müteakiben: "Ey cennetlikler! Sizler bunu tanıyor musunuz?" denilir. Cennetlikler hemen boyunlarını uzatıp başlarını ona doğru kaldırırlar ve ona bakarlar. Ve: "Evet, tanıyoruz, bu ölümdür." derler. Sonra: "Ey cehennemlikler! Bakın bakalım, sizler bunu tanıyor musunuz?" diye sorulur.

Onlar da başlarını kaldırarak bakarlar ve: "Evet tanıyoruz, bu ölümdür, derler. Bunun ardından, koç suretindeki ölümün (Cennet'le Cehennem arasında kesilmesi emrolunur ve derhal boğazlanır. Bundan sonra: "Ey cennetlikler! Cennet'te ebedi yaşayacaksınız, artık ölüm yoktur! Ve ey Cehennem halkı! Sizler de ikametgâhınızda ebedisiniz, artık ölüm yoktur! denilir." Bundan sonra Resûlullah (s.a.s.) şu âyeti okudu: *"Sen o hasret ve pişmanlık gününü, o haklarında ilâhi hükmün yerini bulacağı günü anlatarak uyar onları! Ama onlar gaflet içindedirler. Hâlâ iman etmiyorlar onlar."*[140]

***

﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلٰوةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا﴾ (مريم: ٥٩)

"Kendilerinden sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki namazı zayi ettiler, şehvetlerinin peşine düştüler. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır." (Meryem, 59)

عن عقبة بن عامر رضي الله عنه قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: "سيهلك من أمتي أهل الكتاب وأهل اللبن". قال عقبة: ما أهل الكتاب يا رسول الله؟ قال: "قوم يتعلمون كتاب الله يجادلون به الذين آمنوا". قال: فقلت ما أهل اللبن يا رسول الله؟ قال قوم يتبعون الشهوات ويضيعون الصلوات".

Ukbe İbn Âmir (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ümmetimden Kitap ve süt davası güdenler (sadece sürüleri ve çiftlikleri ile meşgul olanlar) helâke gideceklerdir." Ukbe: "Kitap davası güdenler kimlerdir ya Resûlallah?" Buyurdu: "Onlar Allah'ın Kitabını öğrenip onu sloganlaştırarak mü'minlerle münakaşa edenlerdir." "Peki, dedim, süt davası güdenler kimlerdir ya Resûlallah?" Dedi ki: "Onlar şehvetlerine tâbi olup namazı zayi edenlerdir."[141]

إنه سمع أبا سعيد الخدري يقول سمعت رسول الله ﷺ وتلا هذه الآية ﴿فَخَلَفَ مِنْ

140 Müslim, 51, ha. no. 40; Buhârî, *Tefsir*, (5/237); Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 58b; İbn Mâce, ha. no. 4327; Yahya İbn Sellâm, *Tefsir*, v. 23a; Ebû Ya'lâ, v. 68a.

141 Hâkim, *Müstedrek*, 2/374.

بَعْدِهِمْ خَلْفٌ...﴾ فقال ﷺ: "يكون خلف من بعد ستين سنة أضاعوا الصلاة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غيا. ثم يكون وخلف يقرؤن القرآن لا يعدو تراقيهم".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) işbu: *"Kendilerinden sonra yerlerine öyle bir nesil geldi ki namazı zayi ettiler, şehvetlerinin peşine düştüler. İşte bunlar da azgınlıklarının cezasını bulacaklardır."* âyetini okuduktan sonra şöyle dediğini işittiğini bildirir: "Altmış sene sonra namazı zayi eden ve şehvetlerinin peşine düşen bir nesil gelir ve azgınlıklarının cezasını bulurlar. Ondan sonra da öyle bir nesil gelir ki Kur'ân okurlar, fakat Kur'ân onların boğazlarından ileri (kalp ve akıllarına) geçmez."[142]

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "لا يموت لأحد من المسلمين ثلاثة من الولد تمسه النار إلا تحلة القسم".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Müslümanlardan üç çocuğu ölüp de kendisine -Allah'ın yemini yerini bulacak kadar müstesna- Cehennem ateşi dokunacak hiç kimse yoktur."[143]

***

﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَّقْضِيًّا﴾ (مريم: ٧١)

"Sizden hiç kimse yoktur ki Cehennem'e varmasın. Bu Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür." (Meryem, 71)

عن عبد الله ابن مسعود ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا﴾ قال رسول الله ﷺ: "يرد الناس كلهم ثم يصدرون عنها بأعمالهم".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) işbu "*Sizden hiç kimse yoktur ki Cehennem'e varmasın. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür."* âyeti hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Bütün insanlar oraya gelir, sonra da amellerine göre oradan çıkarlar."[144]

---

142 Hâkim, *Müstedrek*, 2/374.

143 Müslim, 55, ha. no. 150; Buhârî, *Cenâiz*, 6; Tirmizî, *Cenâiz*, 64; *Muvatta*, *Cenâiz*, 38; İbn Mâce, *Cenâiz*, 25; Taberî, 16/114.

144 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/209. İbn Kesîr, 4/477'de ayrıca İbn Ebî Hâtim'e nisbet eder.

عن حفصة، قال: قال رسول الله ﷺ: "إني لأرجو أن لا يدخل النار أحد شهد بدرا والحديبية". قالت: فقلت: "يا رسول الله، أليس الله يقول ﴿وَإِنْ مِنْكُمْ إِلاَّ وَارِدُهَا﴾؟". قال: "أفلم تسمعيه يقول :﴿ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا﴾؟".

Hz. Hafsa (r.a.) diyor ki: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: "Bedir veya Hudeybiye gazvesine katılan herhangi bir Müslüman'ın Cehennem'e girmeyeceğini ümit ederim." Bunun üzerine dedim ki: "Ya Resûlallah, Allah Teâlâ *"Sizden hiç kimse yoktur ki Cehennem'e varmasın. Bu, Rabbinin katında kesinleşmiş bir hükümdür."* buyurmuyor mu?" Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle cevap verdi: Allah Teâlâ'nın *"Sonra Allah'ı sayıp fenalıklardan sakınan müttakileri kurtararak zalimleri dizüstü çökmüş vaziyette orada bırakacağız."* buyurduğunu işitmedin mi?"[145]

عن أبي سمية قال: "اختلفنا ههنا في الورود فلقيت جابر بن عبد الله رضي الله عنهما فقلت: "إنا اختلفنا في ذلك الورود". فقال بعضنا: "لا يدخلها مؤمن"، وقال بعضنا: "يدخلونها جميعا". فأهوى بأصبعيه إلى أذنيه وقال صمتا إن لم أكن سمعت رسول الله ﷺ يقول: "الورود الدخول، لا يبقى بر ولا فاجر إلا دخلها فتكون على المؤمنين بردا وسلاما كما كانت على إبراهيم حتى إن للنار أو قال لجهنم ضجيجا من بردهم ﴿ثُمَّ يُنَجِّي اللهُ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثِيًّا﴾.

Ebû Sümeyye diyor ki: Mezkûr âyetteki vürudun (Cehennem'e varmanın) mânâsı hakkında ihtilâfa düştük. Câbir İbn Abdullah'a (r.anhümâ) rastladım. İhtilâfımızı, bir kısmımızın "Mü'min Cehennem'e girmez." diğer bir kısmımızın da "Herkes Cehennem'e varacaktır." dediğini söyledim. Elleriyle kulaklarını tutarak: "Sağır olsun bu kulaklarım, Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle işitmediysem: "Vürud: dühul (girmek) mânâsınadır. Hiçbir müttaki veya kâfir yoktur ki Cehennem'e girmesin. Fakat mü'minlere İbrahim'e (a.s.) olduğu gibi serin ve selâmet olur. Hatta ateşin (yahut Cehennem'in, dedi) onların serinliğinden dolayı hışırtısı vardır. *"Sonra*

145 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/208-209); Yahya İbn Sellâm, *Tefsir*, v. 24b; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 59b; İbn Mâce, ha. no. 4281; Taberî, 16/112.

Allah'ı sayıp fenalıklardan sakınan müttakileri kurtararak zalimleri dizüstü çökmüş vaziyette orada bırakacağız."[146]

***

﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَدًا﴾ (مريم: ٧٧)

"O sözünü ettiği mal ve evlâda da Biz varis olacağız (...)" (Meryem, 77)

قال سمعت خبابا قال جئت العاصى بن وائل السهمى أتقاضاه حقا لي عنده فقال لا أعطيك حتى تكف بمحمد ﷺ فقلت :"لا حتى تموت ثم تبعث". قال: وإني لميت ثم مبعوث؟ قلت: نعم! قال: "إن لي هناك مالا وولدا فأقضيه فنزلت هذه الآية ﴿أَفَرَأَيْتَ الَّذِي كَفَرَ بِآيَاتِنَا وَقَالَ لأُوتَيَنَّ مَالاً وَوَلَدًا﴾.

Habbab (r.a.) şöyle dedi: Âs İbn Vâil es-Sehmî'nin yanına gidip kendisinde olan alacağımı istedim. Bana: "Sen Muhammed'i (s.a.s.) inkâr etmedikçe vermem!" dedi. Ben: "Hiç bir zaman bunu yapmam! Sen ölünceye, hatta kıyamette diriltilinceye kadar yapmam!" dedim. O, alayla: "Ne o? Yoksa öldükten sonra bir de dirileceğimi mi söylüyorsun?" dedi. "Evet!" diye cevap verdim. Bu sefer de: "Peki öyleyse, orada da benim elbet malım mülküm, evlâtlarım olur, ben de o zaman alacağını veririm!" dedi. İşte bunun üzerine işbu *"Baksana şu, âyetlerimizi inkâr edip 'Mutlaka malım mülküm de olacak, çoluk çocuğum da olacak.' diyen adamın hâline!"* diye başlayan âyetler nâzil oldu.[147]

***

﴿لاَ يَمْلِكُونَ الشَّفَاعَةَ إِلاَّ مَنِ اتَّخَذَ عِنْدَ الرَّحْمَنِ عَهْدًا﴾ (مريم: ٨٧)

"Rahman'ın huzurunda, söz almış olanlar dışında hiç kimse şefaat edemez." (Meryem, 87)

---

146 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/209); Yahya İbn Sellâm, *Tefsir*, v. 24b; Abd İbn Humeyd, v. 142b-143a; İbn Kesîr, 4/476'da İmam Ahmed İbn Hanbel'den naklettikten sonra, "Gariptir ki bunu *Kütüb-i Sitte* sahiplerinden hiçbiri rivâyet etmemiştir." der. *Kenzu'l-Ummal*, 2/4'te ayrıca Hâkim ile İbn Mâce'nin *Tefsir*'ine nisbet eder. *Mecmau'z-Zevâid*'de İmam Ahmed İbn Hanbel'in râvilerinin sikattan oldukları bildirilir.

147 Buhârî, *Tefsir*, 5/237 (Buhârî daha mufassal rivâyetlere de yer verir); Tirmizî, *Tefsir*.

عن عوف بن مالك قال: قال رسول الله ﷺ: "إن شفاعتي لمن مات من أمتي لا يشرك بالله شيئا".

Avf İbn Malik (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ümmetimden, şirk günahına girmemiş olmak şartıyla, herkes için şefaatim olacaktır."[148]

***

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا﴾ (مريم: ٩٦)

"İman edip makbul ve güzel işler yapanlar için, Rahman, insanların gönüllerinde sevgi yaratır." (Meryem, 96)

عن أبي هريرة: أن النبي ﷺ قال: "إذا أحب الله عبدا نادى جبريل: "إني قد أحببت فلانا فأحبه"، فينادى في السماء، ثم ينزل له المحبة في أهل الأرض فذلك قول الله عز وجل: ﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَيَجْعَلُ لَهُمُ الرَّحْمٰنُ وُدًّا﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Allah Teâlâ bir kulunu sevince Cebrail'e (a.s.) der ki: "Ben filânı sevdim, sen de sev!" Cebrail de gökteki meleklere aynı şekilde nida eder. Sonra onun hakkında, yeryüzünde de bir sevgi yerleşmiş olur. İşte Allah (c.c.) Hazretleri'nin *"İman edip makbul ve güzel işler yapanlar için, Rahman, insanların gönüllerinde sevgi yaratır."* buyruğunun mânâsı budur."[149]

---

148 Taberî, 16/128.

149 Müslim, *Birr ve Sıla*, ha. no. 4772; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 4/491'de İbn Ebî Hâtim'den nakledip ayrıca Müslim ile Tirmizî'ye de nisbet eder. s. 490'da ise İmam Ahmed İbn Hanbel, Buhârî ve Müslim'den nakleder, yalnız bu son rivâyetin sonunda âyet zikredilmez.

TÂHÂ SÛRESİ

﴿إِذْ تَمْشِي أُخْتُكَ فَتَقُولُ هَلْ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَنْ يَكْفُلُهُ فَرَجَعْنَاكَ إِلَى أُمِّكَ كَيْ تَقَرَّ عَيْنُهَا وَلاَ تَحْزَنَ وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا فَلَبِثْتَ سِنِينَ فِي أَهْلِ مَدْيَنَ ثُمَّ جِئْتَ عَلَى قَدَرٍ يَا مُوسَى﴾ (طه: ٤٠)

"Kız kardeşin, denizden seni alanların yanına varıp: 'Ona iyi bakacak birini size buluvereyim mi?' diyordu. Böylece seni annene kavuşturduk ki gözü aydın olsun, üzülmesin. Derken sen büyüdün, bir adam öldürdün de Biz seni o sıkıntıdan kurtardık. Seni, ey Mûsa, türlü türlü imtihanlarla sınayıp yetiştirdik. Bu yüzden de yıllarca Medyen halkı içinde kaldın. Sonra da takdirimizle, buraya geldin!" (Tâhâ, 40)

عن عبد الله بن عمر قال: سمعت رسول الله صلى الله عليه يقول: «إنما قتل موسى الذي قتل من آل فرعون خطأ، فقال الله له ﴿وَقَتَلْتَ نَفْسًا فَنَجَّيْنَاكَ مِنَ الْغَمِّ وَفَتَنَّاكَ فُتُونًا﴾.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) şöyle demiştir: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir defasında şöyle dediğini işitmiştim: Mûsa (a.s.), Firavun'un ahalisinden olan adamı hata neticesi öldürmüştü. Nitekim Allah Teâlâ: *"Derken sen büyüdün, bir adam öldürdün de Biz seni o sıkıntıdan kurtardık. Seni, ey Mûsa, türlü türlü imtihanlarla sınayıp yetiştirdik."* buyurmuştur."[150]

***

[150] Müslim, 52/16, ha. no. 50; Taberî, 16/164.

﴿وَأَلْقِ مَا فِي يَمِينِكَ تَلْقَفْ مَا صَنَعُوا إِنَّمَا صَنَعُوا كَيْدُ سَاحِرٍ وَلاَ يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى﴾ (طه: ٦٩)

"Elindeki değneği ortaya at, onların yaptıklarını yutacaktır. Çünkü onların yaptığı, sihirbaz oyunudur. Büyücü ise, nereye varırsa varsın, hiçbir yerde iflâh olmaz." (Tâhâ, 69)

عن جندب بن عبد الله البجلي قال: قال رسول الله ﷺ "إذا أخذتم (يعنى الساحر) فاقتلوه (ثم قرأ) ﴿وَلاَ يُفْلِحُ السَّاحِرُ حَيْثُ أَتَى﴾، قال: لا يؤمن حيث وجد".

Cündüb İbn Abdullah el-Becelî (r.a.) dedi ki: "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Büyücüyü ele geçirdiniz mi derhal öldürünüz. Sonra da şu âyeti okudu: *"Büyücü ise, nereye varırsa varsın, hiçbir yerde iflâh olmaz."* Ve buyurdu: "Nerede bulunsa ona barınma imkânı verilmez."[151]

***

﴿إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا فَإِنَّ لَهُ جَهَنَّمَ لاَ يَمُوتُ فِيهَا وَلاَ يَحْيَى﴾ (طه: ٧٤)

"Doğrusu kim Rabbine kıyamette suçlu olarak gelirse onun yeri Cehennem'dir. Orada ne ölür kurtulur, ne de yaşamı hayat sayılır." (Tâhâ, 74)

عن أبي سعيد أن رسول الله ﷺ خطب فأتى على هذه الآية ﴿إِنَّهُ مَنْ يَأْتِ رَبَّهُ مُجْرِمًا﴾ قال النبي ﷺ «أما أهلها الذين هم أهلها فلا يموتون فيها ولا يحيون. وأما الذين ليسوا من أهلها فالنار تمسهم ثم يقوم الشفعاء فيشفعون فتجعل الضبائر، فيؤتى بهم نهرا يقال له الحياة أو الحيوان، فينبتون كما ينبت العشب في حميل السيل».

Ebû Saîd el-Hudrî anlatıyor: Resûlullah bir gün hutbe irad edip *"Kim Rabbine suçlu olarak gelirse onun için Cehennem vardır, orada ne ölür ne de yaşar."* (Tâhâ, 74), âyetine gelince buyurdu ki: "Cehennem'de temelli kalacak olanlar vardır, ne ölürler ne de yaşarlar. Ama orada devamlı kalmayacak olanlara gelince, ateş onlara bir miktar dokunur, sonra şefaatçiler şefaat ederler. Müteakiben onlar bölük bölük alınıp "hayat" veya "haya" nehri

151 İbn Kesîr, İbn Ebî Hâtim'den, 4/524. İbn Kesîr: "Bunun aslını Tirmizî hem mevkuf hem de merfu olarak aslını rivâyet etmiştir.

denilen bir ırmağa atılıp oradan sel uğrağında kalan otlar gibi süratle biterler."[152]

***

﴿وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى • قَالَ رَبِّ لِمَ حَشَرْتَنِي أَعْمَى وَقَدْ كُنْتُ بَصِيرًا • قَالَ كَذَلِكَ أَتَتْكَ آيَاتُنَا فَنَسِيتَهَا وَكَذَلِكَ الْيَوْمَ تُنْسَى﴾ (طه: ١٢٤-١٢٦)

"Ama kim Benim zikrimden yüz çevirirse kitabımı dinlemez ve Beni anmaktan gaflet ederse, ona dar bir geçim vardır ve Biz onu kıyamet günü kör olarak diriltir, duruşmaya getiririz. 'Ya Rabbî' der, 'ben gözleri gören biri olduğum hâlde neden beni kör olarak haşrettin?' Buyurur ki: "Bu böyledir. Nasıl âyetlerimiz sana geldiğinde sen onları unuttuysan, bu gün de sen öyle unutulur, bir kenara atılırsın." (Tâhâ, 124-126)

عن أبي سعيد قال: قال رسول الله ﷺ في قول الله عز وجل ﴿فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ قال: «ضمه القبر له».

Ebû Said'den (r.a.): Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ﴿فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ *(ona dar bir geçim vardır)* ile alâkalı şöyle buyurmuştur: "Kabrin onu sıkmasıdır."[153]

وقال البزار.. عن أبي هريرة عن النبي ﷺ في قول الله عز وجل ﴿فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ قال" المعيشة الضنك الذي قال الله إنه يسلط عليه تسعة وتسعون حية ينهشون لحمه حتى تقوم الساعة".

Hz. Peygamber (s.a.s.), *"...onun hakkı da dar bir geçimdir"* hakkında buyurdular ki: "O, kâfirin kabrinde göreceği azaba dairdir..." Hz. Peygamber (s.a.s.), bundan sonra, ona doksan dokuz yılan musallat kılınıp, kıyamete kadar onu ısıracaklarını bildirmiştir.[154]

---

152 İbn Kesîr, 4/527. (İbn Ebî Hâtim'den, ayrıca âyet zikri geçmeksizin Ahmed İbn Hanbel ve Müslim'den.)

153 İbn Kesîr, 3/170.

154 İbn Kesîr, 3/170.

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ ﴿فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ قال (عذاب القبر).[155]

Ebû Hûreyre (r.a.) şöyle demiştir. Peygamber Efendimiz (s.a.s.) ﴿فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا﴾ âyetinin kabir azabı olduğunu buyurmuştur.

***

﴿وَلَوْ أَنَّا أَهْلَكْنَاهُمْ بِعَذَابٍ مِنْ قَبْلِهِ لَقَالُوا رَبَّنَا لَوْلاَ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولاً فَنَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ وَنَخْزَى﴾ (طه: ١٣٤)

"Şayet Biz peygamber gelmeden kendilerini azap ile helâk edecek olsaydık onlar: 'Ey Ulu Rabbimiz, ne olurdu bize bir elçi gönderseydin de, biz böyle rezil ve hakir olmadan önce senin âyetlerine uysaydık!' derlerdi." (Tâhâ, 134)

عن أبي سعيد الخدري، عن النبي ﷺ قال: «يحتج على الله يوم القيامة ثلاثة: الهالك في الفترة، والمغلوب على عقله، والصبي الصغير. فيقول المغلوب على عقله: لم تجعل لي عقلا أنتفع به؟ ويقول الهالك في الفترة: لم يأتني رسول ولا نبي، ولو أتاني لك رسول أو نبي لكنت أطوع خلقك لك، وقرأ ﴿لَوْلاَ أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولاً﴾؟ ويقول الصبي الصغير: كنت صغيرا لا أعقل، فترفع لهم نار، ويقال لهم: ردوها. قال: فيردها من كان في علم الله أنه سعيد، ويتلكؤ عنها من كان في علم الله أنه شقى، فيقول: «إياي عصيتم، فكيف برسلي لو أتتكم؟»».

Ebû Said el-Hudrî (r.a.), Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Şu üç kısım insan kıyamet günü Allah'a delil ileri sürmeye teşebbüs ederler: Peygamber daveti işitmeyen, aklı noksan olan ve küçük çocuk. Aklı noksan olan: "Ya Rabbi, neden bana istifade edeceğim tam akıl vermedin?" der. Fetret devrinde ölen: *"Bana tebliğde bulunan hiç bir peygamber olmadı, eğer bir resûl veya nebi gelseydi, Sana en itaatli bir kul olurdum."* der ve ilâve eder: "Ey Ulu Rabbimiz! Bize bir elçi gönderseydin de, biz böyle rezil ve hakir olmadan önce Senin âyetlerine uysaydık." derlerdi. Küçük çocuk da şöyle der: "Küçük olduğumdan aklım ermiyordu." Bunun üzerine önlerinde bir ateş yakılır ve onlara: "Buna girin." denilir. Allah'ın ilminde cennetlik olanlar girer, Allah'ın ilminde cehennemlik olanlar ise geri dururlar. Sonra Allah Teâlâ şöyle buyurur: "Siz bana bile isyan ettiniz, kim bilir Resûlüm size gelmiş olsaydı ona ne yapardınız?"[156]

155 Taberî, 16/228.
156 Taberî, 16/238.

ENBİYA SÛRESİ

﴿اِقْتَرَبَ لِلنَّاسِ حِسَابُهُمْ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ﴾ (الأنبياء: ١)

"İnsanların hesap verme vakti yaklaştı. Ama onlar hâlâ koyu bir gaflet içinde haktan yüz çevirmekteler." (Enbiya, 1)

عن أبي سعيد عن النبي ﷺ في ﴿فِي غَفْلَةٍ مُعْرِضُونَ﴾ قال : في الدنيا".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şöyle rivâyet etmiştir: Onların koyu gaflet içinde olmaları dünyada iken olmuştur.[157] (Dünyadan ayrılınca gerçekle yüz yüze gelmişlerdir.)

***

﴿وَلَهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَنْ عِنْدَهُ لاَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهِ وَلاَ يَسْتَحْسِرُونَ • يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ لاَ يَفْتُرُونَ﴾ (الأنبياء: ١٩-٢٠)

"Hâlbuki göklerde olsun, yerde olsun kim varsa O'nun mülküdür. O'nun nezdindeki melekler O'na ibadeti ne gurur meselesi yapar, ne de ibadetten yorulurlar. Gece gündüz, usanmadan ve ara vermeden tesbih ve ibadet ederler." (Enbiya, 19-20)

عن قتادة قوله ﴿يُسَبِّحُونَ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ..﴾ ..وذكر لنا "أن نبي الله ﷺ بينما هو جالس مع أصحابه، إذا قال: تسمعون ما أسمع؟ قالوا: ما نسمع من شيء يا نبي الله، قال: إني لأسمع أطيط السماء، وما تلام أن تئط. وليس فيها موضع راحة إلا وفيه ملك ساجد أو قائم".

Katade dedi ki: *"Gece gündüz, usanmadan ve ara vermeden tesbih ve ibadet ederler."* âyeti hakkında bize bildirildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.)

---

157 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 67b; Ebû Ya'lâ, v. 70a; Taberî, 17/1. (Ebû Hureyre'den (r.a.)

ashabı ile otururken şöyle dedi: "Benim işittiklerimi siz işitiyor musunuz?" "Hayır, ya Resûlallah, bir şey işitmiyoruz." dediler. "Ben, dedi, ağır yükü sebebiyle göğün gıcırtılarını işitiyorum. Gıcırdamasından ötürü ayıplanamaz da, zira orada secde veya kıyamda ibadet hâlinde olan meleklerden hali el ayası kadar bile boş bir yer yoktur."[158]

***

﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلاَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ أَتَيْنَا بِهَا وَكَفَى بِنَا حَاسِبِينَ﴾ (الأنبياء: ٤٧)

"Biz kıyamet gününe mahsus, öyle doğru ve hassas teraziler koyacağız ki hiçbir kimseye zerre kadar haksızlık edilmez. Hardal tanesi ağırlığınca da olsa, yapılan iyi veya kötü işi oraya getirip tartarız. Hesap görücü olarak Biz fazlasıyla yeteriz."[159] (Enbiya, 47)

عن عائشة أن رجلا قعد بين يدي النبي ﷺ فقال: "يا رسول الله إن لي مملوكين يكذبونني ويخونونني ويعصونني وأشتمهم وأضربهم فكيف أنا منهم؟" قال: يحسب ما خانوك وعصوك وكذبوك وعقابك إياهم، فإن كان عقابك إياهم بقدر ذنوبهم كان كفافا، لا لك ولا عليك. وإن كان عقابك إياهم دون ذنوبهم كان فضلا لك. وإن كان عقابك إياهم فوق ذنوبهم اقتص لهم منك الفضل. قال: فتنحى الرجل فجعل يبكي ويهتف، فقال رسول الله صلى اله عليه وسلم: "أما تقرأ كتاب الله ﴿وَنَضَعُ الْمَوَازِينَ الْقِسْطَ لِيَوْمِ الْقِيَامَةِ فَلاَ تُظْلَمُ نَفْسٌ شَيْئًا وَإِنْ كَانَ مِثْقَالَ﴾ الآية فقال الرجل: "والله يا رسول الله ما أجد لي ولهؤلاء شيئا خيرا من مفارقتهم، أشهدكم أنهم أحرار كلهم".

Hz. Âişe (r.anhâ) dedi ki: Bir adam gelip Resûlullah'ın (s.a.s.) önünde oturdu ve: "Ya Resûlallah, dedi, benim kölelerim var ki yalan söylerler, bana hıyanet ederler, bana isyan ederler. Ben de onlara kötü söyler, döverim. Onlara karşı benim durumum hakkında ne buyurursunuz?" O şöyle buyurdu: "Onların hıyanetleri, isyanları, yalanları ile senin cezalandırmaların toplanıp muhasebe edilir. Eğer cezalandırman suçları kadar ise denkleşir. Yok eğer cezalandırman suçlarından az ise bu da senin lehine olur. Ama cezalandırman, suçlarından fazla olursa bu hakları senden alınır."

---

158 Taberî, 17, 13. Aynı hadisi İbn Ebî Hâtim Ebû Said Hudrî'den merfu ve muttasıl olarak rivâyet eder. Bunu nakleden İbn Kesîr "garibdir ki başkaları bunu tahriç etmemişlerdir." der. (*Tefsi*r, Enbiya sûresi, 20)

159 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/3; İbn Kesîr, 4/626.

Bunun üzerine adam ağlayıp feryat ederek oradan biraz uzaklaştı. Resûlullah devamla buyurdu ki: *"Allah'ın kitabındaki 'Biz kıyamet gününe mahsus, öyle doğru ve hassas teraziler koyacağız ki hiçbir kimseye zerre kadar haksızlık edilmez. Hardal tanesi ağırlığınca da olsa, yapılan iyi veya kötü işi oraya getirip tartarız. Hesap görücü olarak Biz fazlasıyla yeteriz."* âyetini okumadın mı? Sonra o şahıs şöyle dedi: "Hem onların, hem kendimin iyiliği için, onlardan ayrı kalmamızdan daha iyi çözüm yok. İşte sizi şahid tutuyorum ki onların hepsi şu andan itibaren hürdürler!"[160]

***

﴿قَالُوا أَأَنْتَ فَعَلْتَ هَذَا بِآلِهَتِنَا يَاإِبْرَاهِيمُ • قَالَ بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ﴾ (الأنبياء: ٦٢-٦٣)

"Söyle bakalım İbrahim!" dediler, "Sen mi yaptın tanrılarımıza karşı bu işi?" "Belki de," dedi, "şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşurlarsa sorun bakalım onlara!" (Enbiya, 62-63)

عن أبي هريرة، أن رسول الله ﷺ قال ''لم يكذب إبراهيم النبي، عليه السلام، قط إلا ثلاث كذبات. ثنتين في ذات الله. قوله: ﴿إِنِّي سَقِيمٌ﴾ وَقَوْلُهُ: ﴿بَلْ فَعَلَهُ كَبِيرُهُمْ هَذَا﴾. وواحدة في شأن سارة. فإنه قدم أرض جبار ومعه سارة. وكانت أحسن الناس، فقال لها: ''إن هذا الجبار، إن يعلم أنك امرأتي، يغلبني عليك. فإن سالك فأخبريه أنك أختي. فإنك أختي في الإسلام. فإني لا أعلم في الأرض مسلما غيري وغيرك''. فلما دخل أرضه رآها بعض أهل الجبار. أتاه فقال له: لقد قدم أرضك امرأة لا ينبغي لها أن تكون إلا لك، فأرسل إليها فأتى بها. فقام إبراهيم عليه السلام إلى الصلاة. فلما دخلت عليه لم يتمالك أن بسط يده إليها. فقبضت يده قبضة شديدة. فقال لها: ادعى الله أن يطلق يدي ولا أضرك''. ففعلت. فعاد فقبضت أشد من القبضة الأولى. فقال لها مثل ذلك. ففعلت. فعاد فقبضت أشد من القبضتين الأولين. فقال: ''ادعى الله أن يطلق يدى. فلك الله أن لا أضرك''. ففعلت وأطلقت يده. ودعا الذي جاء بها فقال له: ''إنك إنما أتيتني بشيطان ولم تأتني بإنسان. فأخرجها من أرضى، وأعطها هاجر''. قال فأقبلت تمشي. فلما رآها إبراهيم عليه السلام انصرف. فقال لها: مهيم؟ قالت: ''خيرا كف الله الفاجر وأخدم خادما''. قال أبو هريرة: ''فتلك أمكم يا بنى ماء السماء''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İbrahim (a.s.) asla yalan söylemedi, ancak şu üç yerde, öyle zannedilen, ima-

160 Tirmizî, *Tefsir*.

larda bulundu: İkisi Allah'ın birliğini anlatma gayesine matuf idi: *"Belki de, dedi, şu büyükleri yapmıştır. Sorun bakalım onlara, eğer konuşurlarsa!"* sözü ile *"Yıldızlara bir göz atıp: "Ben galiba hastayım."* (Sâffât, 89) sözünde. Üçüncüsü ise (uzun bir kıssa içersinde) eşi Sare'yi Firavun'dan kurtarmak için onun hakkında (din kardeşliğini kastederek) "kız kardeşim" demesidir.[161]

***

﴿وَأَيُّـوبَ إِذْ نَـادَى رَبَّـهُ أَنِّـي مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْـتَ أَرْحَـمُ الرَّاحِمِينَ • فَاسْتَجَبْنَا لَهُ فَكَشَفْنَا مَا بِهِ مِنْ ضُرٍّ وَآتَيْنَاهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَذِكْرَى لِلْعَابِدِينَ﴾ (الأنبياء: ٨٣-٨٤)

"Eyyûb'u da an! (...) Biz de onun duasını kabul buyurup katımızdan bir lütuf ve ibadet edenlere bir ders olmak üzere hastalığını iyileştirmiş, kendisine aile ve dostlarını bir misliyle beraber vermiştik." (Enbiya, 83-84)

وقد رواه ابن أبي حاتم...عن أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ قال إن نبي الله أيوب لبث به بلاؤه ثماني عشرة سنة، فرفضه القريب والبعيد إلا رجلين من إخوانه كانا من أخص إخوانه له، كانا يغدوان إليه ويروحان...".

Enes İbn Malik (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Eyyûb Peygamber'in (a.s.) hastalıkları on sekiz yıl devam etmişti. Bu zaman zarfında, uzak yakın herkes onu terk etmişti. Sadece en has arkadaşlarından iki kişi kalmıştı. Bunlar sabah akşam ona uğrarlardı."[162]

عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه سلم "لما عافى الله أيوب أمطر عليه جرادا من ذهب، فجعل يأخذ منه بيده ويجعله في ثوبه. قال، فقيل له: يا أيوب! أما تشبع؟" قال: "يا رب ومن يشبع من رحمتك".

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şöyle rivâyet etmiştir: "Allah Teâlâ, Eyyûb'a (a.s.) şifa verince, altından çekirgeleri yağmur gibi üzerine yağdırdı. O da bir taraftan eliyle alıyor, kimisini cebine koyuyordu. Kendisine "Ya Eyyûb, doymuyor musun?" diye nida gelince: "Ya Rabbi, insan hiç Senin rahmetinden doyar mı?" dedi.[163]

***

161 Tirmizî, *Tefsir*; Buhârî, 60, 8; Müslim, *Fezâil*, ha. no. 154; Ebû Dâvud, 13/15.
162 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/304; İbn Kesîr, 4/582.
163 İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 4/582 "Aslı Sahiheyn'de vardır." diyerek nakleder.

﴿وَذَا النُّونِ إِذْ ذَهَبَ مُغَاضِبًا فَظَنَّ أَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾ (الأنبياء: ٨٧)

"Zünnûn'u da an! Hani o halkına kızmış, onlardan ayrılmış, Bizim kendisini sıkıştırmayacağımızı sanmıştı. Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı: Ya Rabbi! Sensin ilâh! Senden başka yoktur ilâh. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin! Doğrusu kendime zulmettim. Affını bekliyorum Rabbim!" (Enbiya, 87)

حدثنا ابن حميد قال: ثنا سلمة قال: ثنا ابن اسحاق عمن حدثه عن عبد الله ابن رافع، مولى أم سلمة زوج النبي ﷺ، قال: سمعت أبا هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ: ''لما أراد الله حبس يونس في بطن الحوت، أوحى الله إلى الحوت: أن اخذه، ولا تخدش له لحما، ولا تكسر عظما، فأخذه، ثم هوى به إلى مسكنه من البحر. فلما انتهى به إلى أسفل البحر، سمع يونس حسا، فقال في نفسه: ما هذا، قال: فأوحى الله إليه وهو في بطن الحوت إن هذا تسبيح دواب البحر، قال: فسبح وهو في بطن الحوت، فسمعت الملائكة تسبيحه فقالوا: ''يا ربنا !إنا نسمع صوتا ضعيفا بأرض غريبة''، قال: ''ذاك عبدي يونس، عصاني فحبسته في بطن الحوت في البحر''. قالوا: ''العبد الصالح الذي كان يصعد إليك منه في كل يوم وليلة عمل صالح؟'' قال: نعم، قال: فشفعوا له عند ذلك، فأمر الحوت، فقذفه في الساحل، كما قال الله تبارك وتعالى ﴿وَهُوَ سَقِيمٌ﴾.

Ezvac-ı Tahirat'tan Ümmü Seleme'nin (r.anhâ) azatlı kölesi Abdullah İbn Râfi, Ebû Hureyre'den (r.a.), o da Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle naklediyor: "Allah, Yunus'u (a.s.) balığın karnında hapsetmeyi dileyince balığa şöyle vahyetti: "Onu tut, al. Ama bedenine zarar verme, kemiklerini kırma!" Balık onu alıp mekânına doğru gitti. Onu denizin dibine indirince Yunus çok zayıf bir ses işitti, içinden: "Bu da ne?" diye geçti. O balığın karnında iken Allah ona vahyedip o seslerin denizdeki küçük mahlûkatın tesbihleri olduğunu bildirdi. O da balığın karnında tesbih etti. Melekler onun tesbihini işitip: "Garip bir yerde zayıf bir ses işitiyoruz." dediler. Allah Teâlâ: "Bu, kulum Yunus'un sesidir. Bana isyan edince Ben de onu balığın karnında hapsettim." Melekler: "O her gün ve her gece kendisinden Sana güzel ameller yükselen salih kul mu?" Allah Teâlâ: "Evet." buyurdu. Bu esnada onun lehinde şefaatte bulundular. Allah da emredip balık onu "Allah Teâlâ'nın buyurduğu gibi *'bitkin bir hâlde'* (Sâffât, 145) sahile attı."[164]

---

[164] Taberî, 17/81; İbn Kesîr, 4/588'de zikredip ayrıca bunu Bezzâr ve İbn Ebî Hâtim'den de

عن سعيد بن المسيب قال: سمعت سعد بن مالك يقول: سمعت رسول الله ﷺ يقول: ''اسم الله الأعظم الذي إذا دعى به أجاب، وإذا سئل به أعطى، دعوة يونس بن متى''. قال: فقلت يا رسول الله، هي ليونس بن متى خاصة، أم لجماعة المسلمين؟قال: ''هي ليونس بن متى خاصة، وللمؤمنين عامة إذا دعوا بها، ألم تسمع قول الله تبارك وتعالى ﴿فَنَادَى فِي الظُّلُمَاتِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ (...) وَكَذَلِكَ نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ﴾ فهو شرط الله لمن دعاه بها''.

Sa'd İbn Malik (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah'ın, kendisi ile dua edildiğinde icabet ettiği ve Zât'ından bir şey istendiğinde verdiği İsm-i A'zamı Yunus İbn Metta'nın duasıdır." Ben de: "Ya Resûlallah! Bu Yunus'a (a.s.) mı has idi, yoksa bütün Müslümanlar için de geçerli midir?" diye sordum. Buyurdu: "O özel olarak Yunus İbn Metta için idi. Fakat onu zikrederek dua ederlerse, genel olarak da bütün mü'minler için geçerlidir. Allah Tebareke ve Teâlâ Hazretleri'nin *"Sonra karanlıklar içinde şöyle yakarmıştı: 'Ya Rabbi! Sensin ilâh! Senden başka yoktur ilâh. Sübhansın, bütün noksanlardan münezzehsin, Yücesin. Doğrusu kendime zulmettim. Affını bekliyorum Rabbim!' Onun da duasını kabul buyurduk ve o sıkıntıdan kurtardık. İşte Biz, mü'minleri böyle kurtarırız."* buyurduğunu işitmedin mi? Bu, Allah'ın o dua ile dua edenlere bir şartı (vaadi)dir."[165]

***

﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ
أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾، ﴿لَوْ كَانَ هَؤُلَاءِ آلِهَةً مَّا وَرَدُوهَا وَكُلٌّ فِيهَا خَالِدُونَ﴾،
﴿لَهُمْ فِيهَا زَفِيرٌ وَهُمْ فِيهَا لَا يَسْمَعُونَ﴾ (الأنبياء: ٩٨-١٠٠)

"Hem siz, hem de Allah'tan başka taptığınız tanrılar, hepiniz cehennem odunusunuz, siz hep beraber cehenneme gireceksiniz!", "Eğer onlar gerçekten tanrı olsalardı oraya girmezlerdi. Ama hepsi orada ebedî olarak kalacaklardır.", "Onlar orada inim inim inleyecekler, kendilerini sevindirecek hiçbir haber de işitmeyeceklerdir." (Enbiya, 98-100)

عن ابن عباس قال: جاء عبد الله بن الزبعري إلى النبي ﷺ فقال: تزعم أن الله أنزل عليك هذه الآية ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾ فقال ابن

nakleder.

165 Taberî, 17/88; İbn Kesîr, 4/589'da bu rivâyeti zikrettiği gibi, bu hususta İmam Ahmed İbn Hanbel, Tirmizî ve Nesâî'den de rivâyetler nakleder.

الزبعري: "قد عُبدت الشمس والقمر والملائكة وعزير وعيسى ابن مريم، كل هؤلاء في النار مع آلهتنا؟" فنزلت: ﴿وَلَمَّا ضُرِبَ ابْنُ مَرْيَمَ مَثَلاً إِذَا قَوْمُكَ مِنْهُ يَصِدُّونَ﴾ وقالوا ﴿أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ ثم نزلت ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَى أُولَئِكَ عَنْهَا مُبْعَدُونَ﴾.

وقال محمد بن اسحاق بن يسار رحمه الله في كتاب السيرة وجلس رسول الله ﷺ فيما بلغني يوما مع الوليد بن المغيرة في المسجد فجاء النضر بن الحارث حتى جلس معهم. وفي المسجد غير واحد من رجال قريش فتكلمه رسول الله ﷺ حتى أفحمه. وتلا عليه وعليهم ﴿إِنَّكُمْ وَمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللهِ حَصَبُ جَهَنَّمَ أَنْتُمْ لَهَا وَارِدُونَ﴾ ـ إِلَى قَوْلِهِ ـ ﴿وَهُمْ فِيهَا لاَ يَسْمَعُونَ﴾ ثم قام رسول الله ﷺ وأقبل عبد الله بن الزبعري السهمي حتى جلس معهم. فقال الوليد بن المغيرة لعبد الله بن الزبعري: "والله ما قام النضر بن الحارث لابن عبد المطلب أنفا ولا قعد. وقد زعم محمد أنا وما نعبد من آلهتنا هذه حصب جهنم". فقال عبد الله بن الزبعري: "أما والله لو وجدته لخصمته، فسلوا محمدا: كل ما يعبد من دون الله في جهنم مع من عبده فنحن نعبد الملائكة واليهود تعبد عزيرا والنصارى تعبد المسيح عيسى ابن مريم؟ فعجب الوليد ومن كان معه في المجلس من قول عبد الله بن الزبعري ورأوا أنه قد احتج وخاصم. فذكر ذلك لرسول الله ﷺ فقال: "كل من أحب أن عبد من دون الله فهو مع من عبده. إنهم إنما يعبدون الشيطان ومن أمرهم بعبادته"

İbn-i İshak'ın bildirdiğine göre: Resûlullah (s.a.s) bir gün mescitte Velid İbn Muğire ile oturuyordu. O arada Nadr İbn Haris de gelip onlarla beraber oturdu. –Mescitte Kureyş'ten daha başka kimseler de vardı.– Hz. Peygamber (s.a.s.), Nadr İbn Haris'i, konuşmasıyla öyle ilzam etti ki, ona konuşmaya fırsat bırakmadı. O'na ve Kureyş'ten diğerlerine *"Hem siz hem de Allah'tan başka taptığınız tanrılar, hepiniz cehennemin odunusunuz.. Siz hep beraber cehenneme gireceksiniz! Eğer onlar gerçekten tanrı olsalardı oraya girmezlerdi. Ama hepsi orada ebedî olarak kalacaklardır. Onlar orada inim inim inleyecekler, kendilerini sevindirecek hiçbir haber de işitmeyeceklerdir."* (Enbiya, 98/100) âyetlerini okudu. Sonra Efendimiz (s.a.s) oradan ayrıldı. Abdullah İbn Zibe'ra es-Sehmî[166] de Kureyşlilerin yanına gelerek onlarla

[166] *Abdullah İbn Zibe'ra*: Cahiliye dönemi Kureyş şairlerinden biridir. Mekke'nin fethedilmesine kadar Müslümanlara karşı mücadele verdi. Sonradan Müslüman oldu ve Mekke'ye geri döndü. Müslümanlardan özür diledi. (A'lâm, Hayruddîn Zirikli, c. 4, s. 87, *Dâru'l-İlim*, 1986)

beraber oturdu. Velid, Abdullah'a dedi ki:" Nadr, Abdullah'ın oğluna gururundan ötürü kalkmadı. Muhammed iddia etti ki, biz ve tanrılarımız cehennem odunu olacağız."

A. İbn Zibe'ra da buna karşılık dedi: "Burada olsaydım onunla tartışıp derdim ki: 'Diyelim ki biz de tanrılarımız da cehenneme gireceğiz: Biz meleklere tapıyoruz; Yahudiler Uzeyr'e, Hıristiyanlar da İsa'ya tapıyorlar. Peki bunlar da mı cehenneme girecekler?' Velid ve onunla beraber mecliste bulunan diğer müşrikler, Zibe'ra'nın bu konuşmasını pek beğendiler.

Bu, Efendimiz'e nakledilince şöyle buyurdu: "Her kim Allah'tan başka tanrılaştırılmayı arzu ederse, o da kendisine tapanlarla beraberdir. Ama o müşrikler aslında (o makbul zatlara değil) şeytana ve şeytanın kulluk etmelerini emrettiği kimselere kulluk etmektedirler."[167]

***

﴿يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِّ لِلْكُتُبِ كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾ (الأنبياء: ١٠٤)

"Gün gelir, gök sahifesini, tıpkı kâtibin yazdığı kâğıdı dürüp rule yapması gibi düreriz. Biz ilkin yaratmaya nasıl başladıysak diriltmeyi de Biz gerçekleştiririz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Bunu gerçekleştirecek olan da Biziz." (Enbiya, 104)

عن ابن عباس، عن النبي ﷺ قال: يحشر الناس عراة غرلا، و أول من يكسي إبراهيم ﷺ، ثم قرأ ﴿كَمَا بَدَأْنَا أَوَّلَ خَلْقٍ نُعِيدُهُ وَعْدًا عَلَيْنَا إِنَّا كُنَّا فَاعِلِينَ﴾.

Abdullah İbn Abbas (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "İnsanlar çıplak ve sünnetsiz olarak diriltilip haşr meydanında toplanırlar. İlk giydirilen İbrahim (a.s.) olacaktır. Sonra da işbu: *"Biz ilkin yaratmaya nasıl başladıysak diriltmeyi de Biz gerçekleştiririz. Bu, üzerimize aldığımız bir vaaddir. Bunu gerçekleştirecek olan da Biziz."* âyetini okudu.[168]

---

167 İbn Kesîr, Enbiya, 98 tefsirinde İbn İshak'tan.

168 Taberî (Şakir), 12/386, ha. no. 14500. M. Şakir tahriçte: Buhârî (*Fethu'l-Bârî*), 8/332 ve 11/331'de uzun olarak; Müslim (*Nevevî Şerhi*), 17/193-194; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 1950 ve 2027 uzun ve kısa olarak; Nesâî, 4/117.

HAC SÛRESİ

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ • يَوْمَ تَرَوْنَهَا تَذْهَلُ كُلُّ مُرْضِعَةٍ عَمَّا أَرْضَعَتْ وَتَضَعُ كُلُّ ذَاتِ حَمْلٍ حَمْلَهَا وَتَرَى النَّاسَ سُكَارَى وَمَا هُم بِسُكَارَى وَلَكِنَّ عَذَابَ اللّٰهِ شَدِيدٌ﴾ (الحج: ١-٢)

"Ey insanlar! Rabbinize karşı gelmekten sakının! Gerçekten kıyamet saatinin depremi müthiş bir olaydır. Onu göreceğiniz gün... çocuğunu emziren anne, dehşetten çocuğunu unutup terk eder. Hamile olan her kadın çocuğunu düşürür. İnsanları sarhoş olmuş görürsün, hâlbuki gerçekte onlar sarhoş değildirler. Fakat Allah'ın azabı çetindir." (Hac, 1-2)

عن عمران بن حصين قال: «بينما رسول الله ﷺ في بعض مغازيه، وقد فاوت السير بأصحابه، إذ نادى رسول الله ﷺ بهذه الآية ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ﴾ قال: فحثوا المطى، حتى كانو حول رسول الله ﷺ، قال: «هل تدرون أي يوم ذلك؟ قالوا: الله ورسوله أعلم، قال: ذلك يوم ينادى آدم، يناديه ربه: ابعث بعث النار، من كل ألف تسع مئة وتسعة وتسعين إلى النار». قال: فأبلس القوم، فما وضح منهم ضاحك..

İmran İbn Husayn (r.a.) diyor ki: Resûlullah (s.a.s.) bir gazvede (Tebuk'te)[169] bulunuyordu. Yolda ilerlerken onun ashabı birbirlerinden uzaklaşmışlardı. Birden Resûlullah şu âyeti yüksek sesle okudu: *"Ey insanlar!*

---

169 Tebük seferi olduğunu, İbn Kesîr'in naklettiği İbn Ebî Hâtim rivâyetinden öğreniyoruz. (4/611)

Rabbinize karşı gelmekten sakının! Gerçekten kıyamet saatinin depremi müthiş bir olaydır." Ashab derhal bineklerini süratlendirerek Hz. Peygamber'in etrafında toplanınca: "O günün hangi gün olduğunu biliyor musunuz?" dedi. "Allah ve Resûlü pek iyi bilir." dediler. O gün, Allah Teâlâ'nın Âdem'i (a.s.) çağıracağı gündür. Ona: "Haydi Âdem! Ateşe girecekleri gönder!" der. O: "Ateşe girecekler ne kadardır?" diye sorar. Allah: "Her bin kişiden dokuz yüz doksan dokuzu Cehennem'de, biri Cennet'tedir." Bunun üzerine ashab derin bir sükûta gömülüp çok üzüldüler. Resûlullah (s.a.s.) bu hâllerini görünce onları müjdeledi ve "Sizden bir kişiye mukabil Ye'cûc ve Me'cûc'ten bin kişi Cehennem'e gönderilecektir." buyurdu.[170]

عن أبي سعيد عن النبي ﷺ قال يقال لآدم أخرج بعث النار قال فيقول وما بعث النار فيقول من كل ألف تسع مئة وتسعة وتسعين فعند ذلك يشيب الصغير وتضع الحامل حملها وترى الناس سكارى وما هم بسكارى ولكن عذاب الله شديد قال قلنا فأين الناجي يا رسول الله قال أبشروا فإن واحدا منكم وألفا من يأجوج ومأجوج...[171]

***

﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنْ كُنْتُمْ فِي رَيْبٍ مِنَ الْبَعْثِ فَإِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ مِنْ مُضْغَةٍ مُخَلَّقَةٍ وَغَيْرِ مُخَلَّقَةٍ لِنُبَيِّنَ لَكُمْ وَنُقِرُّ فِي الْأَرْحَامِ مَا نَشَاءُ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى ثُمَّ نُخْرِجُكُمْ طِفْلاً ثُمَّ لِتَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفَّى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ إِلَى أَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلاَ يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْئًا﴾ (الحج: ٥)

"Ey insanlar! Eğer siz öldükten sonra dirilmekten şüphe ediyorsanız bilin ki: Biz sizi ilkin topraktan, sonra bir nutfeden, sonra bir yapışkan hücreden, sonra esas unsurlarıyla hilkati tamamlanmış, ama bütün azalarıyla henüz tamamlanmamış bir çiğnem et görünümünde bir ceninden yarattık ki kudreti-

[170] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/211-212); Taberî, 17/111; Tirmizî, *Tefsir* (Baş tarafta âyeti zikretmeksizin Ebû Said Hudrî'den (r.a.); Buhârî, *Tefsir*; Müslim, 1, ha. no. 379; Abd İbn Humeyd, v. 121b; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 68a-68b; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 60a (Enes'ten (r.a.); Yahya İbn Sellâm, v. 39a. (Hasan el-Basrî'den)

[171] Taberî, 17/112.

mizi size açıkça gösterelim. Dilediğimizi belli bir süreye kadar ana rahminde durdururuz. Sonra da sizi bir bebek olarak dünyaya çıkarırız. Sonra güç kuvvet kazanıncaya kadar sizi büyütürüz. İçinizden kimi henüz çocukken öldürülür, kimi de hayatın en düşkün biçimine götürülür. Öyle ki daha önce bildiği şeyleri bilmez hâle gelir.” (Hac, 5)

عن ابن مسعود قال: ''حدثنا رسول اله ﷺ وهو الصادق المصدوق'' إن خلق أحدكم يجمع في بطن أمه أربعين ليلة، ثم يكون علقة مثل ذلك، ثم يكون مضغة مثل ذلك، ثم يبعث الله إليه الملك فيؤمر بأربع كلمات: فيكتب رزقه وعمله وأجله، وشقى أو سعيد، ثم ينفخ فيه الروح''.

Abdullah İbn Mes’ûd (r.a.) şöyle demiştir: Hem doğru söyleyen, hem de Allah Teâlâ tarafından doğrulanan Resûlullah (s.a.s.) bize dedi ki: Sizden her birinizin hilkati ilk kırk gün zarfında derlenip toparlanır. Bunun kadar bir zaman zarfında alâka (yapışkan bir hücre) olur. Sonra bu kadar bir müddet içinde bir çiğnem et parçası (gibi) olur. Daha sonra melek gönderilip ona ruh üflenir ve dört söz emredilir: yani rızkını, ecelini, amelini ve bir de cehennemlik mi cennetlik mi olacağını yazması emredilir.”[172]

***

﴿أَلَمْ تَرَ أَنَّ اللّٰهَ يَسْجُدُ لَهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ وَالشَّمْسُ وَالْقَمَرُ وَالنُّجُومُ وَالْجِبَالُ وَالشَّجَرُ وَالدَّوَابُّ وَكَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ وَكَثِيرٌ حَقَّ عَلَيْهِ الْعَذَابُ وَمَنْ يُهِنِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ مُكْرِمٍ إِنَّ اللّٰهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ﴾ (الحج: ١٨)

“Bilmez misin göklerde ve yerde bulunan kimseler, hatta Güneş, Ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, bütün canlılar ve insanların da bir çoğu Allah’ın yüceliğine secde ediyorlar. İnsanların çoğu hakkında ise azap hükmü kesinleşmiştir. Allah‘ın zelil kıldığını aziz edecek kuvvet yoktur. Şüphesiz ki Allah ne dilerse yapar.” (Hac, 18)

وروى أبو داود وابن ماجة...عن عمرو بن العاص أن رسول الله ﷺ: ''أقرأه خمس عشر سجدة في القرآن، منها ثلاث في المفصل وفي سورة الحج سجدتان''.

---

172 Müslim, *Kader*, 1, ha. no. 5; Buhârî, *Tefsir* ve *Hayz* (1/82); Taberanî, *Mu’cemu’s-Sağîr* v. 68b; Ebû Ya’lâ, v. 237b; Bezzâr (*Murad Molla*), v. 162b; İbn Kesîr, 4/615.

Amr İbnu'l-Âs'tan (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) bana Kur'ân-ı Kerîm'in tamamında on beş tilâvet secdesi âyeti[173] bulunduğunu öğretti ki onlardan üçü Mufassal sûrelerde, ikisi ise Hac sûresindedir."[174]

***

﴿يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ﴾ (الحج:٢٠)

«Öyle ki onunla içlerinde olan her şey, bütün organları, hatta derileri bile eritilir.» (Hac, 20)

عن أبي هريرة رضي الله عنه وتلا قول الله عز وجل ﴿فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِّعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ﴾ فقال سمعت رسول الله ﷺ يقول إن الحميم ليصب على رؤسهم فينفذ جمجمته حتى يخلص إلى جوفه فيسلت ما في جوفه حتى يمزق قدميه وهو الصهر ثم يعاد كما كان.

Ebû Hureyre (r.a.) *"Dini inkâr edenlere ateşten elbiseler biçilmiştir. Başlarının üstünden kaynar sular dökülür. Öyle ki onunla içlerinde olan her şey, bütün organları, hatta derileri bile eritilir. Bir de bunlara demirden kamçılar vardır."* âyetini okuyarak bu konuda Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Kaynar su başlarına dökülür, kafatasını geçerek karın boşluğuna ulaşır, içindekileri lime lime ederek ta ayaklarını bile parçalar. İşte âyette bildirilen sahr (eritme) budur. Ve bu tekrarlanır durur."[175]

***

﴿وَلَهُمْ مَقَامِعُ مِنْ حَدِيدٍ﴾ (الحج: ٢١)

«Bir de bunlara demirden kamçılar vardır." (Hac, 21)

عن أبي سعيد عن رسول الله ﷺ: "لو أن مقمعا من حديد وضع في الأرض، فاجتمع له الثقلان ما أقلوه من الأرض".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) naklen şöyle demiştir:

---

173 Tilâvet secdesi, Hanefî Mezhebinde vacip, diğer üç mezhepte sünnettir. Şu âyetlerde tilâvet secdesi yapmak gerekir. A'raf 206, Ra'd 15, Nahl 48, İsra 107, Meryem 58, Hac 18, Furkan 60, Neml 25, Secde 15, Fussilet 37, Sad 24, Necm 62, İnşikak 21, Alak 19. Hac 77 âyetinde de İmam Şafiî'ye göre tilâvet secdesi gerekir.

174 İbn Kesîr, 4/624. (Ebû Dâvud ve İbn Mâce'den.)

175 Hâkim, *Müstedrek*, 2/387 (Zehebî de sahih olduğuna muvafakat etmiştir); Tirmizî, *Cehennem*, 4; Taberî, 17/133-134; İbn Ebî Hâtim; İbn Kesîr, 4/625.

Eğer o kamçılardan biri yere konulsaydı, bütün insanlar ve cinler toplansa bile yerden kaldıramazlardı."[176]

عن أبي سعيد الخدري قال: قال رسول الله ﷺ: "لو ضرب الجبل بمقمع من جديد لتفتت ثم عاد كما كان، ولو أن دلوا من غساق يهراق في الدنيا لأنتن أهل الدنيا".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "O demir kamçılarlardan biri ile dağa vurulsa, dağ un ufak olur, sonra bu işlem tekrarlanır durur. Şayet gassak (Cehennem irinin)den bir kova dünyaya dökülse, bütün dünyayı kötü kokuya boğar."[177]

***

﴿ذَلِكَ وَمَنْ يُعَظِّمْ حُرُمَاتِ اللهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَأُحِلَّتْ لَكُمُ الْأَنْعَامُ إِلاَّ مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾ (الحج: ٣٠)

"İşte durum bundan ibaret. Artık kim Allah'ın hürmet edilmesini emrettiği şeyleri tazim ederse bu, Rabbinin nezdinde kendisi için bir hayırdır. Yenilmesi haram kılınanlar dışında, bütün davarlar size helâl edilmiştir. O hâlde Allah'ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden sakının!" (Hac, 30)

عن أيمن بن خريم بن فاتك أن النبي ﷺ قام خطيبا فقال: "يا أيها الناس عدلت شهادة الزور إشراكا بالله، ثم قرأ رسول الله ﷺ: ﴿فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَاجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ﴾.

Eymen İbn Hureym İbn Fâtik (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ey insanlar! Yalan şahidlik, Allah'a şirk koşmaya denk tutuldu." deyip sonra işbu: *"O hâlde Allah'ın yasakladığı her şeyden, özellikle pis putlardan ve yalan sözden sakının."* âyetini okudu.[178]

***

176 *Müsnedu Ahmed*'den İbn Kesîr, 4/626.

177 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/28; Tirmizî, *Cehennem*, 4; İbn Kesîr, 4/626.

178 Tirmizî, *Şehadat*, bab 3, ha. no. 2300; Ebû Dâvud, 3599; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (İbn Kesîr, 4/637); Taberî, 17/154.

﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنْسَكًا لِيَذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَإِلَهُكُمْ إِلَهٌ وَاحِدٌ فَلَهُ أَسْلِمُوا وَبَشِّرِ الْمُخْبِتِينَ • اَلَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَالصَّابِرِينَ عَلَى مَا أَصَابَهُمْ وَالْمُقِيمِ الصَّلَوٰةِ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ • وَالْبُدْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللّٰهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَاذْكُرُوا اسْمَ اللّٰهِ عَلَيْهَا صَوَافَّ فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ كَذَلِكَ سَخَّرْنَاهَا لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ (الحج: ٣٤-٣٦)

"Biz her ümmete kurban ibadeti koyduk ki Allah'ın kendilerine erzak olarak verdiği hayvanları keserken Allah'ın adını ansınlar. Şunu unutmayın ki hepinizin ilâhı bir tek İlâh'tır. Öyleyse yalnız O'na teslim olun! Sen ey Resûlüm: O alçak gönüllü, samimi ve ihlâslı olanları müjdele! Onlar ki; yanlarında Allah anıldığında kalpleri saygı ile ürperir. Başlarına gelen dertlere sabrederler. Namazlarını hakkıyla ifa eder, Allah'ın kendilerine nasip ettiği nimetlerden, O'nun rızasında harcayıp dururlar. Biz kurbanlık büyükbaş hayvanları da sizin hakkınızda Allah'ın dininin şeâirinden kıldık. Onlarda sizin için hayır vardır. Onlar boğazlanmak üzere saf hâlinde dururken onları kestiğiniz zaman Allah'ın adını anın! Yanı üstü yere yıkılınca da onlardan hem siz yiyin, hem kanaat gösterip istemeyene, hem de isteyen fakire yedirin! İşte şükredesiniz diye böylece onları sizin emrinize verdik." (Hac, 34-36)

عن عائشة أن رسول الله ﷺ قال: ''ما عمل ابن آدم يوم النحر عملا أحب إلى الله من هراقة دم، وإنه ليأتي يوم القيامة بقرونها وإظلافها وأشعارها وإن الدم ليقع من الله بمكان قبل أن يقع إلى الأرض فطيبوا بها نفساء''.

Hz. Aişe (r.anhâ) Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Ademoğlu bayram günü, kurban kesip kan akıtmaktan Allah'ı daha fazla razı eden bir şey yapmaz. Kurban edilen hayvan kıyamet günü boynuzları, yüzleri, kılları ile gelir ve kurbanlığın kanı yere düşmeden önce Allah'a ulaşır."

عن شداد بن أوس عن رسول الله ﷺ قال: إن الله كتب الإحسان على كل شيء، فإذا قتلتم فأحسنوا القتلة وإذا ذبحتم فأحسنوا الذبح. وليحد أحدكم شفرته وليرح ذبيحته''.

Şeddad İbn Evs, Hz. Peygamber'in (s.a.s) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: Allah Teâlâ her şeyi güzellikle yapmayı ister. Öyleyse hayvan boğazlarken güzelce boğazlayın: Bıçağınızı iyi bileyin de kesilen hayvanı rahatlatın"

عن جابر بن عبد الله قال: أمرنا رسول الله ﷺ أن نشترك في الأضحى البدنة عن سبعة والبقرة عن سبعة.

Câbir İbn Abdullah şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.s.) deve ile sığıra yedi kişinin pay sahibi olmasını tavsiye etti."[179]

***

﴿أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ اللّٰهَ عَلَى نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ﴾ (الحج: ٣٩)

«Kendilerine savaş açılan mü'minlere, savaşmaları için izin verildi. Çünkü onlar zulme mâruz kaldılar. Allah onlara zafer vermeye elbette kadirdir.» (Hac, 39)

عن عبد الله بن الزبير قال: قال: رسول الله ﷺ "إنما سمى البيت العتيق لأنه لم يظهر عليه جبار".

Abdullah İbn Zübeyr (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: Kâbe'ye "atîk (hür) ev" denilmesi, ona hiçbir zorbanın hükmedememiş olmasından ileri gelir.[180]

***

﴿وَجَاهِدُوا فِي اللّٰهِ حَقَّ جِهَادِهِ هُوَ اجْتَبَيكُمْ وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ مِلَّةَ أَبِيكُمْ إِبْرَاهِيمَ هُوَ سَمَّيكُمُ الْمُسْلِمِينَ مِنْ قَبْلُ وَفِي هَذَا لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ فَأَقِيمُوا الصَّلَوةَ وَآتُوا الزَّكَوةَ وَاعْتَصِمُوا بِاللّٰهِ هُوَ مَوْلَيكُمْ فَنِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ﴾ (الحج: ٧٨)

179 İbn Kesîr, 3/222.
180 Hâkim, *Müstedrek*, 2/391.

"(...) Allah din konusunda size hiç bir harec yüklemedi." (Hac. 78)

عن عائشة رضي الله عنها أنها سألت النبي ﷺ عن هذه الآية ﴿وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ﴾ قال الضيق.

Hz. Âişe (r.anhâ) bu âyetteki *harec* kelimesini Resûlullah'a (s.a.s.) sorduğunu, onun zorluk (dîk) diye cevap verdiğini bildirmiştir.[181]

181 Hâkim, *Müstedrek*, 2/391.

MÜ'MİNÛN SÛRESİ

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ • اَلَّذِينَ هُمْ فِي صَلاَتِهِمْ خَاشِعُونَ • وَالَّذِينَ
هُمْ عَنِ اللَّغْوِ مُعْرِضُونَ • وَالَّذِينَ هُمْ لِلزَّكَوةِ فَاعِلُونَ • وَالَّذِينَ هُمْ
لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ • إِلاَّ عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ
غَيْرُ مَلُومِينَ • فَمَنِ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْعَادُونَ • وَالَّذِينَ هُمْ
لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ • وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَوَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ •
أُولَئِكَ هُمُ الْوَارِثُونَ﴾ (المؤمنون: ١-١٠)

"Onlar namazlarında tam bir saygı ve tevazu içindedirler. Onlar boş şeylerden uzak dururlar. Onlar zekâtı ifa ederler. Onlar mahrem yerlerini günahlardan korurlar. Yalnız eşleri ve cariyeleri ile ilişki kurarlar. Çünkü bunu yapanlar ayıplanamazlar. Ama bu sınırın ötesine geçmek peşinde olanlar, işte onlardır haddi aşanlar! O mü'minler üzerlerindeki emanetleri gözetirler, verdikleri sözleri tam tamına tutarlar. Onlar namazlarını vaktinde eda edip zayi etmekten korurlar. Namazlarını vakti vaktine, huşû içinde devam ettirirler. İşte vâris olanlar, ebedî kalacakları Firdevs cennetine vâris olanlar onlardır onlar!" (Mü'minûn, 23/1-10)

Sûrenin ilk on âyetinde, yani bu âyete kadar sayılan vasıfları haiz olan mü'minler, aslında kendileri için hazırlandığı hâlde, bu haklarını kaybeden cehennemliklerin konaklarına da vâris olacaklardır. Âyetin bu anlamı ifade ettiğini şu hadis-i şeriften anlıyoruz:

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: ''ما منكم من أحد إلا وله منزلان: منزل في الجنة، ومنزل في النار، وإن مات ودخل النار ورث أهل الجنة منزله''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sizden hiç kimse yoktur ki onun biri Cennet'te, diğeri de Cehennem'de olarak iki konağı olmasın. Eğer bir kimse ölür de ateşe girerse, cennetlik birisi onun konağına varis olur. İşte Allah Teâlâ'nın *"İşte onlardır varis olanlar."* buyruğunun mânâsı budur."[182]

عمر بن الخطاب (...) ثم قال: ''يعني رسول الله ﷺ ''لقد أنزل على عشر آيات من أقامهن دخل الجنة ثم قرأ ''قد أفلح المؤمنون'' حتى ختم العشر''.

Ömer İbnu'l-Hattab (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Bana şu on âyet indirildi ki kim onlarda bildirilenleri yerine getirirse Cennet'e girer." buyurdu ve sonra: *"Muhakkak ki mü'minler mutluluk ve başarıya erdiler."* diye başlayan on âyeti sonuna kadar okudu.[183]

***

﴿يَاأَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنْ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (المؤمنون: ٥١)

«Siz ey peygamberler! Helâl ve hoş şeylerden yiyip için, makbul ve güzel işler işleyin! Zira Ben yaptığınız her şeyi bilmekteyim.» (Mü'minûn, 23/51)

عن أبي هريرة، قال رسول الله ﷺ: ''أيها الناس إن الله طيب لا يقبل إلا طيبا. وإن الله أمر المؤمنين بما أمر به المرسلين. فقال ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (المؤمنون: ٥١)، وقال: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ (البقرة: ١٧٢) ثم ذكر الرجل يطيل السفر. اشعث أغبر، يمد يديه إلى السماء: يارب! يارب! ومطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذى بالحرام. فأني يستجاب لذلك؟»

"Hz. Ebû Hureyre radıyallahu anh anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) (bir

---

182 Taberî, 18, 5-6; İbn Mâce, ha. no. 4341; İbn Kesîr (ayrıca İbn Ebî Hâtim'den), 5/15. *Mecmau'z-Zevaid*'de Buhârî ve Müslim'in şartları üzere sahih olduğu bildirilir.
183 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/34; Tirmizî, *Tefsir*; Nesâî, *Salât*; İbn Kesîr, 5/5-6.

gün) şöyle hitap ettiler: "Ey insanlar! Allah Teâlâ Hazretleri tayyiptir, tayyipten başka bir şey kabul etmez. Allah'ın mü'minlere emrettiği şeyler, peygamberlerin emretmiş olduklarının aynısıdır. Nitekim Allah Teâla Hazretleri (peygamberlere): *" Siz ey peygamberler! Helâl ve hoş şeylerden yiyip için, makbul ve güzel işler işleyin!"* (Mü'minûn, 23/51) emretmiş, mü'minlere de: *"Ey iman edenler! Size kısmet ettiğimiz rızıkların temiz ve helâlinden yiyiniz!"* (Bakara, 2/172) diye emirde bulunmuştur." Sonra seferi uzatıp, saçı başı dağınık, toz-toprak içinde kalan ve elini semaya kaldırıp: "Ya Rabbim, Ya Rabbim!" diye dua eden bir yolcuyu zikredip, dedi ki: "Bu yolcunun yediği haram, içtiği haram, giydiği haramdır ve (netice itibariyle) haramla beslenmektedir. Peki böyle bir kimsenin duasına nasıl icabet edilir?" buyurdular."[184]

***

﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ أَنَّهُمْ إِلَى رَبِّهِمْ رَاجِعُونَ • أُولَئِكَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ﴾ (المؤمنون: ٦٠-٦١)

"Rab'lerine döneceklerine inandıklarından kalpleri titreyenler, O'nun yolunda mallarını harcayanlar... Evet, işte onlardır hayırlara koşanlar ve o işlerde öne geçenler." (Mü'minûn, 23/60-61)

عن عائشة زوج النبي ﷺ سألت رسول الله ﷺ في هذه الآية ﴿وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ﴾ قالت عائشة: أهم الذين يشربون الخمر ويسرقون؟ قال: «لا يا بنت الصديق! ولكنهم الذين يصومون ويصلون ويتصدقون وهم يخافون أن لا يقبل منهم. ﴿أُولَئِكَ الَّذِينَ يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَهُمْ لَهَا سَابِقُونَ﴾.

Hz. Âişe (r.anhâ) bu âyeti şöyle anlamıştı: Korkması gereken kimseler, kötü iş yapanlardır. Dolayısıyla bu âyeti, Cahiliyede bu kötü işleri yapmış olanların endişe taşımaları gerektiği mânâsına hamletmişti.[185] -Anlaşılan, âyeti vermek mânâsına gelen if'al şekliyle "âtev" değil de, yapmak, getirmek mânâsına gelen sülâsi mücerret şekliyle "etev" diye okuyarak bu

---

184 Müslim, *Zekât* 65, (1015); Tirmizî, *Tefsir* (Bakara) (2992).
185 M. Fuad Abdulbâkî, İbn Mâce, ha. no. 4341 şerhinde.

tarzda anlıyordu. Yine de tereddüt ettiği için sormuştu-: Âişe (r.anhâ) dedi ki: Resûlullah'a (s.a.s.) bu âyeti okuyup dedim ki: "Ya Resûlallah, bu, zina eden, şarap içen, bu gibi günahları yaparken Allah'tan korkan kimseyi mi kastetmektedir?" Cevaben şöyle buyurdu: "Hayır, ey Ebû Bekir'in, ey Sıddik'in kerimesi, öyle değil! Bundan maksat namaz kılan, oruç tutan, zekât ve sadaka veren ve bunları yaparken kabul edilmeme ihtimali ile endişe duyan mü'minlerdir. *"... Evet, işte onlardır hayırlara koşanlar ve o işlerde öne geçenler."*[186]

***

﴿تَلْفَحُ وُجُوهَهُمُ النَّارُ وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ﴾ (المؤمنون: ١٠٤)

"Orada yüzlerini alevler yalar da, ateş dudaklarını yaktığında, dişleri açıkta kalıverir." (Mü'minûn, 23/104)

عن أبي سعيد الخدري عن النبي ﷺ قال: ﴿وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ﴾ قال تشويه النار فتقلص شفتيه العليا حتى تبلغ وسط رأسه وتسترخى شفته السفلى حتى تضرب سرته"

Ebû Said el-Hudrî (r.a.): İşbu ﴿وَهُمْ فِيهَا كَالِحُونَ﴾ âyeti hakkında Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Ateş onu kebap eder de, üst dudağı kasılarak başının ortasına ulaşır. Alt dudağı ise sarkar, nerdeyse göbeğine varır."[187]

***

﴿أَلَمْ تَكُنْ آيَاتِي تُتْلَى عَلَيْكُمْ فَكُنْتُمْ بِهَا تُكَذِّبُونَ • قَالُوا رَبَّنَا غَلَبَتْ عَلَيْنَا شِقْوَتُنَا وَكُنَّا قَوْمًا ضَالِّينَ • رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ • قَالَ اخْسَئُوا فِيهَا وَلاَ تُكَلِّمُونِ﴾ (المؤمنون: ١٠٥-١٠٨)

"Allah Teâlâ onlara şöyle buyurur: 'Âyetlerim size okunur da siz onları yalan sayardınız değil mi!' 'Ey Ulu Rabbimiz! derler, azgınlığımız, kötü talihimiz ağır bastı, biz de yoldan sapan kimseler olduk bir kere. Ama ne olur ey Kerim Rabbimiz, kurtar bizi bu ateşten. Eğer bir daha o kötülükleri yaparsak, işte o

---

186 Tirmizî, *Tefsir*; Humeydî, ha. no. 275; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/216).

187 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/217); Hâkim, *Müstedrek*, 2/395; Ebû Ya'lâ, v. 77b; İbn Kesîr, 5/41 (Ayrıca İbn Merdeveyh ile İbn Ebî Hâtim'den.)

zaman, kendimize iyice yazık eder, zalimin teki oluruz.' 'Kesin sesinizi! Sakın bir daha Bana bir şey söylemeye kalkışmayın!' buyurur." (Mü'minûn, 23/105-108)

عن أبي الدرداء، قال: يرسل أو يصب على أهل النار الجوع، فيعدل ماهم فيه من العذاب، فيستغيثون فيغاثون بالضريع الذي ﴿لاَ يُسْمِنُ وَلاَ يُغْنِي مِنْ جُوعٍ﴾، فلا يغني ذلك عنهم شيئا، فيستغيثون، فيغاثون بطعام ذي غصة، فإذا أكلوه نشب في حلوقهم، فيذكرون أنهم كانوا في الدنيا يحدرون الغصة بالماء، فيستغيثون، فيرفع إليهم الحميم في كلاليب الحديد، فإذا انتهى إلى وجوههم شوى وجوههم، فإذا شربوه قطع أمعاءهم ، قال فينادون مالكا ﴿لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾، قال: فيتركهم ألف سنة، ثم يجيبهم: ﴿إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ﴾، قال: فينادون خزنة جهنم: ﴿اُدْعُوا رَبَّكُمْ يُخَفِّفْ عَنَّا يَوْمًا مِنَ الْعَذَابِ﴾، قالوا: ﴿أَوَلَمْ تَكُ تَأْتِيكُمْ رُسُلُكُمْ بِالْبَيِّنَاتِ﴾؟ ﴿قَالُوا بَلَى قَالُوا فَادْعُوا وَمَا دُعَاءُ الْكَافِرِينَ إِلاَّ فِي ضَلاَلٍ﴾؛ قال: فيقولون ما نجد أحدا خيرا لنا من ربنا، فينادون ربهم: ﴿رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْهَا فَإِنْ عُدْنَا فَإِنَّا ظَالِمُونَ﴾ قال: فيقول الله ﴿اِخْسَئُوا فِيهَا وَلاَ تُكَلِّمُونَ﴾. قال: فعند ذلك يئسوا من كل خير، فيدعون بالويل والشهيق والثبور.

Ebu'd-Derda (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle rivâyet etmiştir: "Cehennemliklerin üzerine açlık dökülür. Bu azap, içinde bulundukları öbür azaplara denk olur. Feryat edip yardım isterler. *'Kendilerine sadece bir diken verilir ki bu diken ne besleyicidir, ne de açlığı giderir.'* (Gâşiye, 6-7) Dolayısıyla bundan fayda görmezler. Yine imdat isterler, bu sefer de "boğazlarına duran dikenli bir yiyecek verilir." Bunu yiyince boğazlarında düğümlenir. Dünyada iken böyle katı şeyleri su ile yuttuklarını hatırlarlar, su isterler. Demir kaplarda kendilerine kaynar su verilir. Öyle ki yüzlerine yaklaştırdıklarında yüzlerini kebap eder. İçince de barsaklarını lime lime eder. Bu sefer, Cehennem yönetiminin Başkanı olan Malik'e: *"Ey Malik! Rabbine söyle de lütfen canımızı alsın, artık dayanamıyoruz!"* Malik, bin sene onları bu hâlde bırakır, sonra cevap verip der ki: *"Siz burada kalıcısınız."*

Bu defa Cehennem bekçilerine: *"Rabbinize dua edin de bari azabı bir günlük de olsa hafifletsin!"* Onlar: *"Size Rabbinizin elçileri gelmediler mi?" "Evet, geldiler."* derler. Melekler: *"Haydi öyleyse siz dua edin." Hoş, kâfirlerin duası boşa çıkmaktan başka neye yarar ki!"* Onlardan da fayda görmeyince kâfirler: "Rabbimizden daha iyisini bulmamız mümkün değil!" der ve

Rab'lerine yalvarırlar: *"Ya Rabbena! N'olur, çıkar bizi buradan, bir daha bu kötülüklere dönersek, işte o zaman tam zalimiz demektir."* Bu sıra Cenab-ı Allah: *"Kesin sesinizi! Sakın bir daha bana bir şey söylemeye kalkışmayın!"* buyurur. İşte o zaman artık fayda görmekten tamamen ümitlerini keserler, eyvahlara, eseflere, feryatlara boğulurlar."[188]

***

﴿قَالَ كَمْ لَبِثْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ • قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ فَاسْأَلِ الْعَادِّينَ﴾ (المؤمنون: ١١٢-١١٣)

"Sonra Allah cehennemdekilere der ki: 'Size kalsa, dünyada kaç yıl kaldınız?' Onlar: 'Bir gün veya daha da az. Ne bilelim, istersen bunu tam tamına aklında tutanlara sor! Zira bizim aklımız başımızdan gitmiş durumda.' diye cevap verirler." (Mü'minûn, 23/112-113)

عن أيفع بن عبد الكلاعي أنه سمعه يخطب الناس فقال: رسول الله ﷺ: ''إن الله إذا أدخل أهل الجنة الجنة وأهل النار النار قال: ''يا أهل الجنة كم لبثتم في الأرض عدد سنين''؟ قالوا: لبثنا يوما أو بعض يوم''. قال: ''لنعم ما اتجرتم في يوم أو بعض يوم: رحمتي ورضواني وجنتي. امكثوا فيها خالدين مخلدين'' ثم قال: ''يا أهل النار ﴿كَمْ لَبِثْتُمْ فِي ٱلْأَرْضِ عَدَدَ سِنِينَ﴾؟'' ﴿قَالُوالَبِثْنَا يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ﴾، فيقول: ''بئس ما اتجرتم في يوم أو بعض يوم: ناري وسخطي. امكثوا فيها خالدين مخلَّدين''.

Eyfa' İbn Abdulkelâî dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ cennetlikleri Cennet'e, cehennemlikleri de Cehennem'e yerleştirince buyuracak: *"Ey cennetlikler! Size kalsa, dünyada ne kadar kaldınız? Onlar: "Bir gün, veya daha da az!"* derler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: "Bir gün veya daha da az zamanda, ne de güzel bir kazanç sağladınız! Rahmetim, rızam, Cennet'im! Haydi bunlarda ebedi olarak kalınız!" Sonra der ki: *"Ey Cehennemlikler! Size kalsa dünyada ne kadar kaldınız?"* Onlar: *"Bir gün veya daha da az kaldık."* Buyurur: "Ne kötü ticaret yaptınız öyle! Bir gün veya daha az zamanda Cehennem'imi ve gazabımı aldınız! Haydi siz de orada ebedî olarak kalınız!"[189]

---

[188] Taberî, 18/59. (İbn Kesîr, buna yakın bir hadisi İbn Ebî Hâtim'den nakleder, 5/43.)
[189] İbn Kesîr, 5/44'te İbn Ebî Hâtim'den.

NUR SÛRESİ

﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُمْ شُهَدَاءُ إِلاَّ أَنْفُسُهُمْ فَشَهَادَةُ أَحَدِهِمْ أَرْبَعُ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ • وَالْخَامِسَةُ أَنَّ لَعْنَةَ اللهِ عَلَيْهِ إِنْ كَانَ مِنَ الْكَاذِبِينَ • وَيَدْرَؤُ عَنْهَا الْعَذَابَ أَنْ تَشْهَدَ أَرْبَعَ شَهَادَاتٍ بِاللهِ إِنَّهُ لَمِنَ الْكَاذِبِينَ • وَالْخَامِسَةَ أَنَّ غَضَبَ اللهِ عَلَيْهَا إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ (النور: ٦-٩)

"Kendi eşlerini zina etmekle suçlayıp da buna dair kendileri dışında şahid bulamayan kocalar ise, kendilerinin doğru söylediklerine dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin eder, şahidlik eder. Beşinci kere ise, yalancı olması hâlinde, Allah'ın lânetinin kendisinin üzerine gelmesini ister." (Nur, 6-9)

عن ابن عباس أن هلال بن أمية قذف امرأته عند النبي ﷺ بشريك بن سحماء فقال النبي ﷺ: البينة أوحد في ظهرك'' فقال: يا رسول الله إذا رأى أحدنا على امرأته رجلا ينطلق يلتمس البينة؟'' فجعل النبي ﷺ يقول: ''البينة وإلا حد في ظهرك'' فقال هلال: ''والذي بعثك بالحق إني لصادق فلينزلن الله ما يبرئ ظهري من الحد'' فنزل جبريل وأنزل عليه ﴿وَالَّذِينَ يَرْمُونَ أَزْوَاجَهُمْ﴾ فقرأ حتى بلغ ﴿إِنْ كَانَ مِنَ الصَّادِقِينَ﴾ فانصرف النبي ﷺ فأرسل إليها فجاء هلال فشهد والنبي ﷺ يقول: ''إن الله يعلم أن أحدكما كاذب فهل منكما تائب؟'' ثم قامت فشهدت فلما كانت عند الخامسة وقفوها وقالوا إنها موجبة. قال ابن عباس فتلكأت ونكصت حتى ظننا أنها ترجع ثم قالت لا أفضح قومي سائر اليوم فمضت. فقال

النبي ﷺ ابصروها فإن جاءت به اكحل العينين سابغ الاليتين حدلج الساقين فهو لشريك بن سحماء فجاءت به كذلك فقال النبي ﷺ لولا ما مضى من كتاب الله لكان لي ولها شأن".

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: "Hilâl İbn Ümeyye, Resûlullah'a (s.a.s.) gelip, eşinin Şerik İbn Sehma ile zina ettiğini söyledi. Hz. Peygamber: "Ya delilini getirir ispat edersin, ya da sana had cezası uygulanır." dedi. O: "Ya Resûlallah, dedi, birimiz karısının üzerinde birini bulduğunda, kalkıp şahid bulmaya mı gidecek?" Hz. Peygamber yine: "Ya delilini getirir ispat edersin, ya da sana had cezası uygulanır." dedi.

Hilâl dedi ki: "Seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki ben doğru söylüyorum. Allah da beni bu cezadan kurtaracak bir hüküm indirecektir." Gerçekten, sonra Cibril inip bu âyeti getirdi. Resûlullah: *"Kendi eşlerini zina etmekle suçlayıp da buna dair kendileri dışında şahid bulamayan kocalar ise, kendilerinin doğru söylediklerine dair ayrı ayrı dört kere Allah adına yemin eder, şahidlik eder. Beşinci kere ise, yalancı olması hâlinde, Allah'ın lânetinin kendisinin üzerine gelmesini ister."* âyetini okuyup tebliğ etti. Sonra onun karısına haber gönderdi. Hilâl, âyetin bildirdiği şahidliği yaptı. Resûlullah: "Allah biliyor ki ikinizden biriniz yalan söylüyor. Bari şimdi pişman olup tövbe edeniniz var mı?" dedi. Sonra kadın kalkıp dört kere şahidliğini yaptı. Beşincisinde onu durdurdular ve dediler ki: "İyi dikkat et! Bu sefer artık hüküm kesinleşiyor!" Dili dolandı, durakladı. Öyle ki bazılarımız zannetti ki pişman olup söyleyecek. "Ama kabilemi rüsvay edemem." deyip şahidliğini tamamladı. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Onu takip edin. Eğer gözleri sürmeli, geniş kalçalı bir çocuk doğurursa bilin ki bu Şerik'tendir." dedi. Böyle oldu. Hz. Peygamber dedi ki: "Allah'ın kitabında bu hüküm gelmeden olsaydı, onun benden çekeceği vardı."[190]

Karısını zina yapmakla suçlayan ve bu iddiasını dört şahidle ispatlayamayan kocanın, karısıyla hâkim huzurunda özel bir şekilde yeminleşmesine "lian" denilir. Lian işlemi sonucunda Hâkim, karı ile kocayı ayırır. Üç İmam ile Ebû Yusuf'a göre ebedî olarak onlar birbirine haram olurlar. Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre lian bir talak sayıldığından, belli şartları yerine getirmeleri hâlinde tekrar evlenebilirler.

***

---

190 Buhârî, *Tefsir*.

﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاءُو بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لاَ تَحْسَبُوهُ شَرًّا لَكُمْ بَلْ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ مَا اكْتَسَبَ مِنْ الْإِثْمِ وَالَّذِي تَوَلَّى كِبْرَهُ مِنْهُمْ لَهُ عَذَابٌ عَظِيمٌ...﴾ (النور: ١١-٢٣)

"O iftirayı çıkaranlar içinizden küçük bir gruptur. Siz o iftirayı kendi hakkınızda fena bir şey sanmayın; bilâkis o sizin için hayırlıdır. O iftiracılara gelince, onlardan her birinin kazandığı günah nispetinde cezası vardır. Bu yaygaranın elebaşılığını yapan şahsa ise cezanın en büyüğü vardır. (...)" (Nur, 11-23)

حدثني عروة عن عائشة. أن عائشة رضي الله عنها زوج النبي ﷺ قالت كان رسول الله ﷺ إذا أراد أن يخرج أقرع بين أزواجه فأيتهن خرج سهمها خرج بها رسول الله ﷺ معه. قالت عائشة فأقرع بيننا في غزوة غزاها فخرج سهمي فخرجت مع رسول الله ﷺ بعد ما نزل الحجاب. فأنا أحمل في هودجي وأنزل فيه. فسرنا حتى إذا فرغ رسول الله ﷺ في غزوته تلك وقفل ودنونا من المدينة قافلين آذن ليلة بالرحيل فقمت حين آذنوا بالرحيل. فمشيت حتى جاوزت الجيش فلما قضيت شأني أقبلت إلى رحلي فإذا عقد لي من جزع ظفار قد انقطع. فالتمست عقدي وحبسني ابتغاؤه وأقبل الرهط الذين كانوا يرحلون لي فاحتملون هودجي فرحلوه على بعيري الذي كنت ركبت وهم يحسبون أني فيه. وكان النساء إذ ذاك خفافا لم يثقلهن اللحم إنما تأكل العلقة من الطعام فلم يستنكر القوم خفة الهودج حين رفعوه. وكنت جارية حديثة السن فبعثوا الجمل وساروا فوجدت عقدي بعدما استمر الجيش فجئت منازلهم وليس بها داع ولا مجيب! فأممت منزلي الذي كنت به وظننت أنهم سيفقدوني فيرجعون إلي فبينا أنا جالسة في منزلي غلبتني عيني فنمت. وكان صفوان بن المعطل السلمى ثم الذكواني من وراء الجيش فأدلج فأصبح عند منزلي فرأى سواد إنسان نائم فأتاني فعرفني حين رآني وكان يراني قبل الحجاب. فاستيقظت باسترجاعه حين عرفني فخمرت وجهي بجلبابي. والله ما كلمني كلمة ولا سمعت منه كلمة غير استرجاعه حتى أناخ راحلته فوطئ على يديها فركبتها فانطلق يقود بي الراحلة حتى أتينا الجيش بعد ما نزلوا موغرين في نحر الظهيرة. فهلك من هلك.

وكان الذي تولى الإفك عبد الله بن أبى ابن سلول فقدمنا المدينة فاشتكيت حين قدمت شهرا والناس يفيضون في قول أصحاب الإفك لا أشعر بشيء من ذلك وهو يريبني في وجعي أني لا أعرف من رسول الله ﷺ اللطف الذي كنت أرى منه حين أشتكي إنما يدخل

علي رسول الله ﷺ ثم يقول كيف تيكم ثم ينصرف، فذاك الذي يريبني ولا أشعر بالشر حتى خرجت بعد ما نقهت فخرجت معي أم مسطح قبل المناصع وهو متبرزنا وكنا لا نخرج إلا ليلا إلى ليل وذلك قبل أن نتخذ الكنف قريبا من بيوتنا وامرنا أمر العرب الأول في التبرز قبل الغائط فكنا نتأذى بالكنف أن نتخذها عند بيوتنا. فانطلقت أنا وأم مسطح وهي ابنة أبي رهم بن عبد مناف وأمها بنت صخر بن عامر خالة أبي بكر الصديق وابنها مسطح بن أثاثة. فأقبلت أنا وأم مسطح قبل بيتي قد فرغنا من شأننا فعثرت أم مسطح في مرطها فقالت: «تعس مسطح!» فقلت لها: «بئس ما قلت! اتسبين رجلا شهد بدرا؟» قالت أي هنتاه أو لم تسمعي ما قال؟» قالت، قلت: وما قال؟ قالت: فأخبرتني بقول أهل الإفك، فازددت مرضا على مرضي. قالت: فلما رجعت إلى بيتي ودخل علي رسول الله ﷺ تعنى سلم قال كيف تيكم؟ فقلت: «اتأذن لي أن آتي أبوى؟» قالت: وأنا حينئذ أريد أن أتيقن الخبر من قبلهما. قالت: فأذن لي رسول الله ﷺ فجئت ابويّ فقلت لأمي: يا أمتاه! ما يتحدث الناس؟ قلت يا بنية هوني عليك فوالله لقلما كانت امرأة قط وضيئة عند رجل يحبها ولها ضرائر إلا كثرن عليها. قالت: فقلت سبحان الله! ولقد تحدث الناس بهذا؟ قالت فبكيت تلك الليلة حتى أصبحت لا يرقأ لي دمع ولا أكتحل بنوم حتى أصبحت أبكي. فدعا رسول الله ﷺ علي بن أبي طالب وأسامة بن زيد رضي الله عنهما حين استلبث الوحي يستأمرهما في فراق أهله قالت فأما أسامة بن زيد فأشار على رسول الله ﷺ بالذي يعلم من براءة أهله. وبالذي يعلم لهم في نفسه من الود فقال يا رسول الله أهلك وما نعلم إلا خيرا. وأما علي بن أبي طالب فقال يا رسول الله لم يضيق الله عليك والنساء سواها كثير وإن تسأل الجارية تصدقك. قالت: فدعا رسول الله ﷺ بريرة فقال أي بريرة هل رأيت من شيء يريبك؟ قالت بريرة: «لا، والذي بعثك بالحق، إن رأيت عليها أمرا أغمصه عليها أكثر من أنها جارية حديثة السن تنام عن عجين أهلها فتأتى الداجن فتأكله». فقام رسول الله ﷺ فاستعذر يومئذ من عبد الله بن أبي ابن سلول قالت فقال رسول الله ﷺ وهو على منبر: «يا معشر المسلمين! من يعذرني من رجل قد بلغني أذاه في أهل بيتي فوالله ما علمت على أهلي إلا خيرا. ولقد ذكروا رجلا ما علمت عليه إلا خيرا. وما كان يدخل على أهلي إلا معي فقام سعد بن معاذ الأنصاري قال: «يا رسول الله، أنا أعذرك منه إن كان من الأوس ضربت عنقه، وإن كان من إخواننا من الخزرج أمرتنا ففعلنا أمرك» قالت: فقام سعد بن عبادة وهو سيد الخزرج وكان قبل ذلك رجلا صالحا

ولكن احتملته الحمية فقال لسعد: «كذبت لعمر الله! لا تقتله ولا تقدر على قتله». فقام أسيد بن حضير وهو ابن عم سعد فقال لسعد بن عبادة: كذبت لعمر الله لنقتلنه فإنك منافق تجادل عن المنافقين فتثاوروا الحيان الأوس والخزرج حتى هموا أن يقتتلوا ورسول الله ﷺ قائم على المنبر. فلم يزل رسول الله ﷺ يخفضهم حتى سكتوا وسكت. قالت فمكثت يومي ذلك لا يرقأ لي دمع ولا أكتحل بنوم. قالت: فأصبح أبواي عندي وقد بكيت ليلتين ويوما لا أكتحل بنوم ولا يرقأ لي دمع يظنان أن البكاء فالق كبدي. قالت فبينما هما جالسان عندي وأنا أبكي فاستأذنت علي امرأة من الأنصار فأذنت لها فجلست تبكي معي. قالت: فبينا نحن على ذلك، دخل علينا رسول الله ﷺ ثم جلس. قالت: ولم يجلس عندي منذ قيل ما قيل قبلها وقد لبث شهرا لا يوحى إليه في شأني. قالت فتشهد رسول الله ﷺ حين جلس ثم قال: «أما بعد، يا عائشة فإنه قد بلغني عنك كذا وكذا فإن كنت بريئة فسيبرئك الله، وإن كنت ألممت بذنب فاستغفري الله وتوبي إليه. فإن العبد إذا اعترف بذنبه ثم تاب إلى الله تاب الله عليه» قالت: فلما قضى رسول الله ﷺ مقالته قلص دمعي حتى ما أحس منه قطرة فقلت لأبتي أجب رسول الله ﷺ فيما قال. قال: والله ما أدري ما أقول لرسول الله ﷺ. فقلت لأمي: أجيبي رسول الله. قالت: ما أدري ما أقول لرسول الله ﷺ. قالت فقلت: وأنا جارية حديثة السن لا أقرأ كثيرا من القرآن إني والله لقد علمت لقد سمعتم هذا الحديث حتى استقر في أنفسكم وصدقتم به، فلئن قلت لكم إني بريئة ـ والله يعلم أني بريئة ـ لا تصدقوني بذلك. ولئن اعترفت لكم بأمر والله يعلم أني منه بريئة لتصدقني. والله ما أجد لكم مثلا إلا قول أبي يوسف قال ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾ قالت: ثم تحولت فاضطجعت على فراشي قالت وأنا حينئذ أعلم أني بريئة وأن الله يبرئني ببراءتي ولكن والله ما كنت أظن أن الله منزل في شأني وحيا يتلى ولشأني في نفسي كان أحقر من أن يتكلم الله في بأمر يتلى ولكن كنت أرجو أن يرى رسول الله ﷺ في النوم رؤيا يبرءني الله بها. قالت فوالله ما رام رسول الله ﷺ ولا خرج أحد من أهل البيت حتى أنزل عليه فأخذوه ما كان يأخذه من البرحاء حتى إنه لا يتحدر منه مثل الجمان من العرق وهو في يوم شات من ثقل القول الذي ينزل عليه. قالت فلما سري عن رسول الله ﷺ سرى عنه وهو يضحك، فكانت أول كلمة تكلم بها: «يا عائشة! أما الله عز وجل فقد برأك» فقالت أمي قومي إليه قالت فقلت: «والله لا أقوم إليه ولا أحمد إلا الله عز وجل». وأنزل الله عز وجل ﴿إِنَّ الَّذِينَ جَاؤُا بِالْإِفْكِ عُصْبَةٌ مِنْكُمْ لاَ تَحْسَبُوهُ﴾ العشر الآيات كلها فلما أنزل الله هذا في براءتي قال أبو بكر الصديق رضي الله عنه وكان ينفق على مسطح

بن أثاثة لقرابته منه وفقره: «والله لا أنفق على مسطح شيئا أبدا بعد الذي قال لعائشة ما قال». فأنزل الله ﴿وَلاَ يَأْتَلِ أُولُو الْفَضْلِ مِنْكُمْ وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْمُهَاجِرِينَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ وَلْيَعْفُوا وَلْيَصْفَحُوا أَلاَ تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ قال أبو بكر: «بلى والله إني أحب أن يغفر الله لي» فرجع إلى مسطح النفقة التي كان ينفق عليه وقال: والله لا أنزعها منه أبدا.» قالت عائشة: وكان رسول الله ﷺ يسأل زينب ابنة جحش عن أمري فقال: «يا زينب، ماذا علمت أو رأيت؟» فقالت: يا رسول الله أحمى سمعي بصري، ما علمت إلا خيرا قالت وهي التي كانت تساميني من أزواج رسول ﷺ فعصمها الله بالورع وطفقت أختها حمنة تحارب لها فهلكت فيمن هلك من أصحاب الإفك».

عن عائشة قالت: لما ذكر من شأني الذي ذكر وما علمت به قام رسول الله ﷺ في خطيبا فتشهد فحمد الله وأثنى عليه بما هو أهله ثم قال: «أما بعد: أشيروا عليّ في أناس أبنو أهلي. وأيم الله ما علمت على أهلي من سوء وأبنوهم بمن والله ما علمت عليه من سوء قط، ولا يدخل بيتي قط إلا وأنا حاضر ولا غبت في سفر إلا غاب معي.» فقام سعد بن معاذ فقال: «ائذن لي يا رسول الله، أن نضرب أعناقهم». وقام رجل من بني الخزرج وكانت أم حسان بن ثابت من رهط ذلك الرجل فقال: كذبت، أما والله أن لو كانوا من الأوس ما أحببت أن تضرب أعناقهم.» حتى كاد أن يكون بين الأوس والخزرج شر في المسجد. وما علمت فلما كان مساء ذلك اليوم خرجت لبعض حاجتي ومعي أم مسطح فعثرت وقالت: «تعس مسطح!» فقلت: «أي أم تسبين ابنك؟» وسكتت ثم عثرت الثانية قالت: «تعس مسطح!» فقلت لها: تسبين ابنك؟ ثم عثرت الثالثة، فقالت: «تعس مسطح!» فانتهرتها فقالت: «والله ما أسبه إلا فيك». فقلت: «في أي شأني؟» قالت: فبقرت لي الحديث. فقلت وقد كان هذا؟ قالت: نعم. والله فرجعت إلى بيتي كأن الذي خرجت له لا أجد منه قليلا ولا كثيروا وعكت فقلت لرسول الله ﷺ: «أرسلني إلى بيت أبي» فأرسل معي الغلام فدخلت الدار فوجدت أم رومان في الأسفل وأبا بكر فوق البيت يقرأ. فقالت أمي: ما جاء بك يا بنية؟ فأخبرتها وذكرت لها الحديث. وإذا هو لم يبلغ منها مثل ما بلغ مني. فقالت: «يا بنية خفضى عليك الشأن فإنه والله لقلما كانت امرأة قط حسناء عند رجل يحبها لها ضرائر إلا حسدنها، وقيل فيها». وإذا هو لم يبلغ منها ما بلغ مني، قلت: «وقد علم به أبي؟» قالت: نعم. قلت: ورسول الله ﷺ؟ قالت: نعم، ورسول الله ﷺ. واستعبرت وبكيت فسمع أبو بكر صوتي وهو فوق

البيت يقرأ فنزل فقال لأمي ما شأنها؟ قالت: بلغها الذي ذكر من شأنها، ففاضت عيناه قال: «أقسمت عليك أي بنية إلا رجعت إلى بيتك «.فرجعت ولقد جاء رسول الله ﷺ بيتي فسأل عني خادمتي فقالت: «لا والله ما علمت عليها عيبا إلا أنها كانت ترقد حتى تدخل الشاة فتأكل خميرها أو عجينها وانتهرها بعض أصحابه» فقال أصدقي رسول الله ﷺ حتى اسقطوا لها به» فقالت: سبحان الله! والله ما عملت علينا إلا ما يعلم الصانع على تبر الذهب الأحمر وبلغ الأمر إلى ذلك الرجل الذي قيل له فقال سبحان الله! ما كشفت كنف أنثى قط.» قالت عائشة: فقتل شهيدا في سبيل الله. قالت: وأصبح أبواي عندي فلم يزالا حتى دخل عليّ رسول الله ﷺ وقد صلى العصر ثم دخل وقد اكتنفنى أبواي عن يميني وعن شمالي فحمد الله واثنى عليه ثم قال: «أما بعد، يا عائشة! إن كنت قارفت سوأ أو ظلمت فتوبي إلى الله، فإن الله يقبل التوبة عن عباده.» قالت وقد جاءت امرأة من الأنصار فهي جالسة بالباب فقلت ألا تستحي من هذه المرأة أن تذكر شيئا فوعظ رسول الله ﷺ فالتفت إلى أبى فقلت: أجبه، قال: فماذا أقول؟ فالتفت إلى أمي فقلت: أجيبيه. فقالت: أقول ماذا؟ فلما لم يجيباه تشهدت فحمدت الله تعالى وأثنيت عليه بما هو أهله ثم قلت: «أما بعد فوالله لئن قلت لكم إني لم أفعل، والله عز وجل يشهد إني لصادقة ما ذاك بنافعي عندكم لقد تكلمتم به و أشربته قلوبكم، وإن قلت أني فعلت والله يعلم إني لم أفعل لتقولن قد باءت به على نفسها. وإني والله ما أجد لي ولكم مثلا، والتمست اسم يعقوب فلم أقدر عليه إلا أبا يوسف حين قال ﴿فَصَبْرٌ جَمِيلٌ وَاللّٰهُ الْمُسْتَعَانُ عَلَى مَا تَصِفُونَ﴾ وأنزل على رسول الله ﷺ من ساعته فسكتنا فرفع عنه وإني لأتبين السرور في وجهه وهو يمسح جبينه ويقول: «أبشري يا عائشة! فقد أنزل الله براءتك» قالت وكنت أشد ما كنت غضبا فقال لي أبواي: قومي إليه فقلت والله لا أقوم إليه ولا احمده ولا أحمدكما ولكن أحمد الله الذي انزل براءتي. لقد سمعتموه فما أنكرتموه ولا غيرتموه». وكانت عائشة تقول: أما زينب ابنة جحش فعصمها الله بدينها فلم تقل إلا خيرا، وأما أختها حمنة فهلكت فيمن هلك. وكان الذي يتكلم فيه مسطح وحسان بن ثابت والمنافق عبد الله بن أبي. وهو الذي كان يستوشيه ويجمعه. وهو الذي تولى كبره منهم هو وحمنة. قالت: فحلف أبو بكر أن لا ينفع مسطحا بنافعة أبدا. فأنزل الله عز وجل ﴿وَلاَ يَأْتَلِ أُولُوا الْفَضْلِ مِنْكُمْ﴾ إلى آخر الآية يعنى أبا بكر. ﴿وَالسَّعَةِ أَنْ يُؤْتُوا أُولِى الْقُرْبَى وَالْمَسَاكِينِ﴾ يعنى مسطحا إلى قوله ﴿أَلاَ تُحِبُّونَ أَنْ يَغْفِرَ اللّٰهُ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ حتى قال أبو بكر: بلى والله يا ربنا! إنا لنحب أن تغفر لنا» وعاد له بما كان يصنع».

Hz. Âişe (r.anhâ) dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) bir sefere çıkacağında, hanımlarından hangisini beraberinde götüreceği hususunda kura çektirirdi. Gazvelerden birinde de kura bana çıktı. Tesettür hükmü yakında indiğinden, ben deve üstünde bir hevdeç içinde götürülüyordum. Yürüdük, Resûlullah seferini bitirince Medine'ye doğru döndük. Medine'ye yaklaştığımız sırada mola vermiştik. Yola çıkılacağı haberi geceleyin ilân edildi. Haberin duyurulmasından hemen sonra, konaklama yerinin arkasına kadar yürüyüp tabiî ihtiyacımı giderip döndüğümde Zafar taşından olan kolyemin düştüğünü fark ettim.. Onu arıyorum derken farkında olmadan biraz vakit geçmiş. Meğer bu arada beni taşıyan insanlar, benim içinde olduğumu zannederek hevdecimi deveye yüklemişler. O zaman kadınlar zayıf idiler. Zira yiyecek az bir şey bulurlardı. Ben özellikle zayıf nahif olduğumdan, adamlar, içinde olmadığımı fark etmemişler. Çünkü henüz körpe bir kız idim.

Neyse, yüklemiş ve yola düşmüşler. Kolyemi bulduğumda, baktım ki kafile yürümüş! Konak yerine geldim, tek fert bile kalmamış! Bana ait yere gelip oturdum. Beni arayacaklarını düşünerek, yerimde bulmaları düşüncesiyle böylece oturdum. Bu arada yorgunluktan, dalıp uyumuşum. Safvan İbn Muattal'ın görevi, ordunun arkasından gelip, kalan bir şeyler olup olmadığını yoklamaktı. Karanlıkta teftiş ederken uzaktan bir insan karaltısı fark edince gelmiş, beni uyur vaziyette görmüş. Yanıma gelip beni tanımış. Tesettür emrinden önce beni gördüğünden beni tanımış. Onun "İnnâ lillâh ve innâ ileyhi râciûn" sesiyle uyandım. Derhal cilbabımla yüzümü örttüm. Vallahi bana bir tek kelime bile söylemedi. Bu istircâ sesinden başka bir sözünü duymadım.

Devesini çöktürdü. Bindim. O ise önden deveyi çekiyordu. Derken, arkadan orduya yetiştik. Artık benim hakkımda suizan edip helâk olan olmuş. Bu işin başını çeken de Abdullah İbn Übey imiş. Medine'ye geldik.

Geldikten sonra bir ay hasta yattım. Meğer halk iftiracıların dedikodularına dalmış. Bundan hiç haberim yok. Bu sırada beni üzen bir konu şu idi ki, Resûlullah'tan, hasta olduğumda görmeye alıştığım lütufkâr muameleyi pek göremiyordum. Yanıma geliyor, selâm veriyor, "Nasılsın?" deyip ayrılıyordu. Bu, beni şüphelendirdi. Ama yayılan şerden, hâlâ hiçbir şey bilmiyorum! Ta ki nekahat dönemimde Ümmü Mistah benimle gece-

leyin çıkıncaya kadar. Evlerimizin yakınında özel helâ edinmeden önce, ihtiyaç için ancak geceden geceye Menası denilen yere çıkardık. Bu husustaki tutumumuz eski Arapların tutumu idi. O zaman, helânın evimizin yakınında olmasından hoşlanmazdık. Ümmü Mıstah ile çıktık. Onun annesi, babam Ebû Bekir Sıddîk'in teyzesi kızı olur. Oğlu ise Mıstah'tır. İhtiyacımızı giderip evime doğru döndüğümüzde Ümmü Mıstah'ın ayağı kayınca: "Mıstah'ın yüzü sürtülsün!" dedi. Ben: "Ne fena söyledin öyle, dedim, Bedir Gazvesi'ne katılmış birine mi hakaret ediyorsun?" "Ya sen onun söylediğini duymadın mı?" dedi. Ben de "Ne?" diye sorunca, iftiracıların dediklerini olduğu gibi bana bildirdi. Hastalığım kat kat arttı.

Evime dönünce Resûlullah (s.a.s.) geldi. Selâm verip "Nasılsın?" dedi. "Ebeveynimin evine gitmeme izin verir misin?" dedim. Maksadım, onlar yönünden meseleyi olduğu gibi öğrenmekti. Resûlullah bana izin verdi. Onların yanına geldim. Anneme: "Anneciğim, halk neler söylüyormuş biliyor musun?" dedim. "Sabret evlâdım, bir kadın kocası tarafından sevilir ve onun da kumaları olursa, halk onun hakkında birtakım sözler çıkarırlar." "Fe sübhanellah! Yoksa halk böyle dedikodular mı yapıyor?" dedim.

Bütün gece ağladım. Gözüme en ufak bir uyku girmedi. Meğer, vahiy gelmeyince, ertesi sabah Resûlullah, Ali İbn Ebî Talib ile Üsame İbn Zeyd'i çağırtmış. Eşinden ayrılma konusunda onlarla istişare etmiş. Üsame, ailesinin günahtan beri olduğunu belirtip: "Ya Resûlallah, o sana lâyık bir aile, onun hakkında hayırdan başka hiç bir şey bilmiyoruz." demiş. Ali ise: "Ya Resûlallah, Allah eşlerin hakkında sana darlık göstermiş değildir. Ondan başka hanımlar çoktur. Hangi genç kızı istesen, seni seve seve kabul eder." demiş.

Resûlullah (s.a.s.) sonra hizmetçim Berire'yi çağırtmış. "Berire! Şimdiye kadar onda seni şüphelendiren bir şey gördün mü?" O: "Hayır, seni hak din ile gönderen Allah'a yemin ederim ki böyle bir şey görmedim. Onda tuhafıma giden tek şey, körpe bir genç kız olması sebebiyle uykuya düşkün olmasıdır. Öyle ki bazen uyuya kaldığından, hamurunu eve giren bir hayvan yese farkına varmadığı olur." Resûlullah (s.a.s.) minberden dedi ki: "Ey Müslümanlar! Bu adama karşı bana yardım edecek, bu adamdan hakkımı alacak kimse yok mu ki dilini mâsum aileme bile uzattı. Vallahi

bu eşim hakkında, şimdiye kadar hayırdan başka bir şey görmedim. Hem öyle bir kişiden bahsediyorlar ki onun hakkında da hayırdan başka bir şey bilmiyoruz. Ben yanında olmaksızın evime asla girmiş değildir."

Sa'd İbn Muaz kalkıp: "Ya Resûlallah, dedi, eğer bu kişi kabilem olan Evs'ten biri olsaydı, ben onun şerrinden seni kurtarırdım, boynunu vururdum. Eğer kardeşlerimiz Hazreç'ten ise, emir buyurursan yine aynı işi yaparız." Bundan sonra Hazrec'in reisi Sa'd İbn Ubade kalkıp şöyle dedi: (Bu zât aslında salih bir kişi idi, bu sırada kabile gayreti ona galip gelmişti) "Yalan söyledin vallahi! Ne onu öldürürsün, ne de buna gücün yeter!" Sonra Üseyd İbn Hudayr kalktı. O da Sa'd İbn Muaz'ın amcasının oğlu olup ona dedi ki: "Asıl sen yalan söyledin! Demek sen de münafıksın ki kalkmış bu münafıkları savunuyorsun." Evs ve Hazreç mensuplarının kabile taassupları depreşti. Nerdeyse birbirlerine gireceklerdi. Resûlullah ise hâlâ minberde! Onları teskin etti, derken yatıştılar, kendisi de sakinleşti.

O gün ve gece de gözüme uyku girmedi, gözyaşım dinmedi. Ertesi sabah annemle babam yanıma geldiler. Ben iki gece bir günden beri hep ağlar, uykusuz vaziyette olduğumdan, bu ağlamanın benim ciğerimi deleceğini zannetmişler. Onlar yanımda oturuyor, ben de ağlar durumda iken ensardan bir hanım yanıma girmek için izin istedi, ben de içeri aldım. O da benimle ağlamaya koyuldu. Bu hâlde iken Resûlullah (s.a.s.) içeri girdi. Selâm verip oturdu. Oysa bu dedikodu çıkalı beri yanıma oturmuş değildi. Bir ay kadar geçtiği hâlde, bu meselem hakkında bir vahiy de inmemişti. Hz. Peygamber şehadet getirip şöylece söze başladı: "Bak Âişe! Senin hakkında şöyle şöyle bir ittiham bana ulaştı. Sen masum isen, Allah seni mutlaka temize çıkaracaktır. Eğer bir günaha az da olsa adım attıysan, Allah'tan af dile, tövbe et. Zira kul günahını itiraf eder, tövbe edip dönüş yaparsa, Allah da tövbesini kabul eder."

Resûlullah sözünü bitirdikten sonra gözyaşım kesildi. Babama dönüp dedim ki: "Resûlullah'a bu konuda cevap verecek misin?" O: "Vallahi, Resûlullah'a ne diyeceğimi bilemiyorum." dedi. Bu sefer anneme dönüp: "Resûlullah'a bu konuda cevap verecek misin?" dedim. O da: "Vallahi, Resûlullah'a ne diyeceğimi bilemiyorum." dedi. Ben başlayıp dedim ki: "Ben dünyadan habersiz genç bir kızım. Kur'ân'dan bildiğim yerler fazla

sayılmaz. Şimdi anlıyorum ki siz bu dedikoduyu daha önce işitmişsiniz ve bu sizlerde bir yer etmiş ve hatta doğru bile kabul etmişsiniz. Şimdi kalkıp size desem ki "ben masumum" -ki Allah masum olduğumu biliyorsiz bana inanmayacaksınız. Yalan söyleyip, Allah'ın benim beri olduğumu bildiği bir işi yaptığımı söylesem bana inanacaksınız. Vallahi, sizin hâlinize uygun olacak, Yusuf'un (a.s.) babasının sözünden daha uygun bir söz hatırıma gelmiyor. Evet, Yusuf'un babasının dediği gibi diyorum: *"Bu söylenenlere karşı yardımcım ancak Allah'tır. Bana düşen de güzelce sabretmektir."*

Oradan kalkıp yatağıma yattım. Mâsum olduğumu elbette pek iyi biliyordum. Allah'ın beni temize çıkaracağına da kesinlikle inanıyordum. Fakat, Allah'ın benim hakkımda ebediyen tilâvet edilen Kelâmında yer vereceğini hatırımdan geçirmemiştim. Ben kim, Allah'ın tilâvet edilen Kur'ân'ında bahsedilecek dereceye çıkmak kim! Ama Resûlullah'a gösterilecek bir sâdık rüya ile Allah'ın beni temize çıkaracağını kuvvetle ümit ediyordum.

Resûlullah oradan ayrılmadan, başka hiç kimse de ayrılmadan, birden üzerinde vahiy hâli belirdi. Vahiy sırasında öyle bir hararet basardı ki, ilâhi kelâmın ağırlığından ötürü, soğuk bir kış gününde dahi olsa, yüzünden terler kolyedeki inci taneleri gibi damlar dururdu. Vahiy tamamlanınca bu hâl geçer ve gülümserdi. Resûlullah vahiy hâlinden gülümseyerek çıktı. Söylediği ilk söz: "Âişe! İşte Allah seni temize çıkardı!" oldu. Annem bana: "Kalk da Resûlullah'a teşekkür et!" dedi. Ben: "Vallahi ne kalkarım, ne de Allah'tan başkasına hamd ve teşekkür ederim!" dedim. İşte Allah Teâlâ o sırada işbu: *"O iftirayı çıkaranlar içinizden küçük bir gruptur. Siz o iftirayı kendi hakkınızda fena bir şey sanmayın; bilâkis o sizin için hayırlıdır. O iftiracılara gelince, onlardan her birinin kazandığı günah nispetinde cezası vardır. Bu yaygaranın elebaşılığını yapan şahsa ise cezanın en büyüğü vardır (...)"* âyeti ile başlayıp devam eden on âyetlik bölümü indirdi.

Benim mâsumluğumu ilân eden bu âyetler inince Ebû Bekir es-Sıddîk dedi ki: (Ki o, Mıstah'ın fakirliği ve bir de akrabası olması hasebiyle ona devamlı olarak nafaka bağlamıştı) Âişe aleyhinde yaptığı bu iftiradan sonra artık ona hiç bir şey vermem." Bunun üzerine:

"İçinizden fazilet ve imkân sahibi olanlar, akrabalara, fakirlere, Allah yolunda hicret etmiş olanlara infak etmeme hususunda yemin etmesinler. Affedip müsamaha göstersinler. Siz de Allah'ın sizi affedip müsamaha göstermesini arzu etmez misiniz? Allah, gerçekten Gafûr'dur, Rahîm'dir." (Nur, 22) âyetini indirdi. Bunun üzerine Ebû Bekir (r.a.) dedi ki: "Elbette, ya Rabbi, elbette Senin affını arzu ederim!" Sonra Mıstah'a eskiden veregeldiği nafakayı tekrar bağladı. "Vallahi, ebediyen artık ondan bunu geri çekmem, dedi.

Resûlullah, ezvac-ı tahirattan Zeyneb bintü Cahş'a da benim hakkımda sormuş. O da: "Gözümle görüp, kulağımla işitmediğim şeye inanmam. Ben onun hakkında şimdiye kadar hayırdan başka bir şey görmedim. Hâlbuki benimle yarışma durumunda olan sadece o idi. Takvası vesilesi ile Allah onu suizanna girmekten korudu. Hâlbuki kardeşi Hamne onu kızıştırıp duruyor, güya onu rağbetlendirmeye çalışıyordu. Böylece de felâkete düşen iftiracılarla birlikte o da felâkete sürüklenmişti."[191]

***

﴿يَوْمَ تَشْهَدُ عَلَيْهِمْ أَلْسِنَتُهُمْ وَأَيْدِيهِمْ وَأَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾

(النور: ٢٤)

"Gün gelecek, dilleri, elleri ve ayakları yapmış oldukları bütün kötülükleri tek tek bildirerek aleyhlerinde şahidlik edecektir." (Nur, 24)

عن أبي الهيثم عن أبي سعيد، عن رسول الله ﷺ قال: "إذا كان يوم القيامة عرف الكافر بعمله، فجحد وخاصم، فيقال له: هؤلاء جيرانك يشهدون عليك، فيقول: كذبوا. فيقول أهلك وعشيرتك، فيقول: كذبوا، فيقول: أتحلفون؟ فيحلفون ثم يصمتهم الله، وتشهد ألسنتهم، ثم يدخلهم النار".

Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.), o da Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kıyamet günü gelince kâfir amellerini karşısında görüp hatırlar: İnkâra kalkar ve tartışmaya başlar. Kendisine denilir ki: "İşte komşuların senin aleyhinde şahidlik ediyorlar." O: "Yalan söylüyorlar." der. "İşte aşiretin ve akrabaların da aleyhinde şahidlik ediyorlar." denilince: "Onlar da yalan söylüyorlar." der ve "Yemin eder misiniz?" der. Yemin

191 Buhârî, Nur sûresi tefsirinde, 6/5-9.

ederler, sonra Allah Teâlâ onları susturur. Bu sefer kendi dilleri şahidliğe başlar, sonra da Allah onları Cehennem'e sokar."[192]

قال ابن كثير: (...) ويحتمل أن ابن عباس ومن تابعه أرادوا تفسير ﴿مَا ظَهَرَ مِنْهَا﴾ بالوجه والكفين وهذا هو المشهور عند الجمهور ويستأنس له بالحديث الذي رواه أبو داود في سننه.

عن خالد بن دريك عن عائشة رضي الله عنها أن أسماء بنت أبي بكر دخلت على النبي ﷺ وعليها ثياب رقاق فأعرض عنها وقال: ''يا أسماء إن المرأة إذا بلغت المحيض لم يصلح أن يرى منها إلا هذا'' وأشار إلى وجهه وكفيه.

İbn Abbas ve ona tabi olanlar âyetteki "mazahara minhâ" yı "yüz ve iki el" olarak tefsir ederler. Şu hadis de bunu te'yid eder: Hz. Aişe (r.anhâ) der ki: Esma bintü Ebî Bekir Hz. Peygamber'in huzuruna girdi. Üzerinde şeffaf bir elbise vardı. Hz. Peygamber yüzünü öteye dönüp: "Esma! Bir kız bülûğa erdikten sonra ancak şu kısmı gösterebilir." deyip yüzüne ve ellerine işaret etti. (İbn Kesîr)

***

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ بُيُوتِكُمْ حَتَّى تَسْتَأْنِسُوا وَتُسَلِّمُوا عَلَى أَهْلِهَا ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ﴾ (النور: ٢٧)

"Ey iman edenler! Kendi evleriniz dışındaki evlere, sahiplerinden izin isteyip onlara selâm vermeden girmeyiniz. Böyle yapmanız sizin için daha münasiptir. Olur ki düşünür, hikmetini anlarsınız." (Nur, 27)

أن أبا موسى حين استأذن على عمر ثلاثا فلم يؤذن له انصرف، ثم قال عمر: ألم أسمع صوت عبد الله بن قيس يستأذن؟ ائذنوا له فطلبوه فوجدوه قد ذهب، فلما جاء بعد ذلك قال: ما أرجعك؟ قال إني استأذنت ثلاثا فلم يؤذن لي، وإني سمعت النبي ﷺ يقول: ''إذا استأذن أحدكم ثلاثا فلم يؤذن له فلينصرف'' فقال عمر: لتأتيني على هذا ببينة وإلا أوجعتك ضربا فذهب إلى ملأ من الأنصار فذكر لهم ما قال عمر فقالوا: لا يشهد لك إلا أصغرنا، فقام معه أبو سعيد الخدري فأخبر عمر بذلك، فقال: ألهاني عنه الصفق بالأسواق''.

192 Taberî, 18/105; İbn Kesîr, 5/77-78 İbn Ebî Hâtim'den.

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) Ömer İbnu'l-Hattap'tan (r.a.) izin isteyip üç kere tekrarladı. İzin verilmeyince geri döndü. (O sıra meşgul olan) Ömer: "Zannediyorum Abdullah İbn Kays'ın sesini işittim, galiba girmek için izin istiyordu? Onu içeri alın!" dedi. Baktılar, geri döndüğü anlaşıldı. Daha sonra gelince Ömer ona: "Neden döndün?" Ebû Mûsa: "Üç kere izin istedim, izin verilmedi. Ben de Resûlullah'ın (s.a.s.) "Sizden biriniz izin isteğini üç kere tekrarlayıp da kendisine izin verilmezse, geri dönsün!" dediğini işitmiştim. Bunun üzerine Ömer: "Ya bunun delilini getirirsin, yahut da seni döver, canını yakarım." Bunun üzerine Ebû Mûsa, ensara giderek durumu anlattı. Onlar dediler ki: "Bu hususta sana en küçüğümüz şahidlik eder." Bunun üzerine Ebû Said el-Hudrî kalkıp Ömer'e bunu bildirdi. Ömer bunu işitip (hadis kesinleşince) şöyle dedi: "Çarşı pazarda geçim için dolaşmak beni bu hadisi duymaktan engellemiş!"[193]

عن عبد الله بن بشر قال: '' كان رسول الله ﷺ إذا أتى باب قوم لم يستقبل الباب من تلقاء وجهه، ولكن من ركنه الأيمن أو الأيسر، ويقول ''السلام عليكم، السلام عليكم. وذلك أن الدور لم يكن عليها يومئذ ستور.''

Abdullah İbn Bişr'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) bir kimsenin evine geldiğinde kapının hemen karşısında durmaz, ya sağ yahut sol tarafında durur ve "es-selâmu aleyküm, es-selâmu aleyküm" derdi (Zira o zaman evlerin kapısının önünde kapı veya perde bulunmazdı.[194]

عن عمرو بن سعيد الثقفي، أن رجلا استأذن على النبي ﷺ فقال: ''أألج أو أنلج؟ فقال النبي ﷺ لأمة له يقال لها روضة: ''قومي إلى هذا فكلميه، فإنه لا يحسن يستأذن، قولي له يقول: السلام عليكم، أدخلُ؟'' فسمعها الرجل، فقال: ادخل.

Amr İbn Said es-Sekafî'den (r.a.): Birisi Peygamberimiz'den (s.a.s.) izin istedi ve "Gireyim veya girelim mi?" dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber, orada bulunan Ravda isimli cariyeye: "Bakıver de bu kişiye söyle! Zira o istizan etmeyi iyi bilmiyor. Ona de ki: "Es-Selâmu aleyküm, girebilir miyim?" Adam dışarıdan bunu işitince böyle söyledi. Resûlullah da ona: "Haydi gir!" dedi.[195]

---

193 Tirmizî, *İsti'zan*, 3.
194 Yalnız Ebû Dâvud rivâyet etmiştir (ha. no. 5186).
195 Ebû Dâvud, ha. no. 5177; Taberî, 18/110; İbn Kesîr, 5/82.

عن جابر قال: أتيت النبي ﷺ في دين كان على أبي فدققت الباب، فقال: ''من ذا؟''
فقلت: أنا، قال: ''أنا أنا'' كأنه كرهه.

Câbir (r.a.) diyor ki: Resûlullah'a (s.a.s.), babama ait bir borç meselesini sormaya gittim ve kapıyı çaldım. Hz. Peygamber içerden: "Kim?" dedi. Ben de: "Benim." dedim. Hz. Peygamber: "Ben! Ben!" diyorsunuz, dedi. Belliydi ki kendimi tanıtma tarzımı beğenmemişti.[196]

Tirmizî: Zira bu lâfzın kaili belli değildir Ancak ismini, veya meşhur olduğu vasfını söylemesi gerekir. Çünkü her insan kendisi hakkında "ene (ben)" diyebilir Bu durumda da, âyette asıl emredilen istizan, yani isti'nas (kendisini tanıtarak giriş izni) hasıl olmaz.

عن أبي أيوب قال: قلت: يا رسول الله! هذا السلام، فما الاستئناس؟ قال «يتكلم الرجل
بتسبيحة أو تكبيرة أو تحميدة ويتنحنح فيؤذن أهل البيت».

Ebû Eyyûb (r.a.) der ki: "Ya Resûlallah, dedim, âyette emredilen selâmı biliyoruz, peki bu "istisnas nedir?" buyurdu: İnsanın Subhanellah, Elhamdulillâh, Allahu Ekber demesi veya boğazını temizleyerek ses çıkarmasıdır. Böylece ev sahibi onun farkına varıp kendisine izin verir."

عن رسول الله ﷺ أنه قال ''لو أن امرأ اطلع عليك بغير إذن فخذفته بحصاة ففقأت عينه،
ما كان عليك من جناح''.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: Eğer bir kimse, senin iznin olmaksızın senin mahremiyetine (evine) muttali olur da sen de taş atarak gözünü çıkarırsan, sana bir sorumluluk düşmez."[197]

***

﴿فَإِنْ لَمْ تَجِدُوا فِيهَا أَحَدًا فَلاَ تَدْخُلُوهَا حَتَّى يُؤْذَنَ لَكُمْ وَإِنْ قِيلَ لَكُمُ
ارْجِعُوا فَارْجِعُوا هُوَ أَزْكَى لَكُمْ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ عَلِيمٌ﴾ (النور: ٢٨)

"Şayet orada hiçbir kimse bulamazsanız size izin verilmeden oraya girmeyi-

[196] Ebû Dâvud, ha. no. 5187; İbn Kesîr bütün *Sünen* sahiplerinin rivâyet ettiklerini bildirir. (5/81)
[197] Ebû Dâvud, ha. no. 5172.

niz! Eğer size: "Müsait değiliz, geri dönün!" denirse dönün! Bu sizin için daha nezih, daha münasiptir. Allah yaptığınız her şeyi tamamen bilir." (Nur, 28)

عن أبي سعيد الخدري قال...وقال رسول الله ﷺ: ''إذا استأذن أحدكم ثلاثا فلم يؤذن له فليرجع...''.

Ebû Said el-Hudrî'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: "Sizden biriniz izin isteğini üç kere tekrarlayıp da kendisine izin verilmezse, geri dönsün."[198]

عن أبو موسى الأشعري عن النبي ﷺ قال: ''الاستئذان ثلاث. فإن أذن لك. وإلا فارجع''

Ebû Musa'dan (r.a.): Peygamber efendimiz şöyle buyurmuşlardır. "İstîzan (izin isteme) üç keredir. Şayet sana izin verilirse ne âlâ yoksa geri dön."

***

﴿وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ أَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلاَّ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَلْيَضْرِبْنَ بِخُمُرِهِنَّ عَلَى جُيُوبِهِنَّ وَلاَ يُبْدِينَ زِينَتَهُنَّ إِلاَّ لِبُعُولَتِهِنَّ أَوْ آبَائِهِنَّ أَوْ آبَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ أَبْنَائِهِنَّ أَوْ أَبْنَاءِ بُعُولَتِهِنَّ أَوْ إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي إِخْوَانِهِنَّ أَوْ بَنِي أَخَوَاتِهِنَّ أَوْ نِسَائِهِنَّ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ أَوِ التَّابِعِينَ غَيْرِ أُولِي الْإِرْبَةِ مِنَ الرِّجَالِ أَوِ الطِّفْلِ الَّذِينَ لَمْ يَظْهَرُوا عَلَى عَوْرَاتِ النِّسَاءِ وَلاَ يَضْرِبْنَ بِأَرْجُلِهِنَّ لِيُعْلَمَ مَا يُخْفِينَ مِنْ زِينَتِهِنَّ وَتُوبُوا إِلَى اللهِ جَمِيعًا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ﴾ (النور: ٣١)

"Mü'min kadınlara da bakışlarını kısmalarını ve edep yerlerini günahtan korumalarını söyle! Yine söyle ki, mecburen görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini yakalarının üzerine örtsünler! Zinet takılan yerlerini kocaları, babaları, kocalarının babaları, oğulları,

198 Buhârî, *İsti'zan*, (7/130); Müslim, 38, 7, ha. no. 33.

üvey oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, mü'min kadınlar, ellerinin altında bulunanlar (köleler), erkeklikten kesilip kadınlara ihtiyaç duymayan hizmetçiler veya henüz kadınların mahrem yerlerini anlamayan çocukların dışında kimseye göstermesinler (...)" (Nur, 31)

عن خالد بن بن دريك عن عائشة رضي الله عنها أن أسماء بنت أبي بكر دخلت على النبي ﷺ وعليها ثياب رقاق فأعرض عنها وقال: ''يا أسماء إن امرأة إذا بلغت المحيض لم يصلح أن يرى منها إلا هذا'' وأشار إلي وجهه وكفيه''.

Hz. Âişe'den (r.anhâ) rivâyete göre, kız kardeşi Esma (r.anhâ) Peygamberimiz'in (s.a.s.) yanına girdi. Üzerinde şeffaf bir elbise olduğundan, Resûlullah yüzünü öteye çevirdi ve buyurdu ki: "Esma! Bir kız âdet görmeye başlayıp bâliğa olursa, ondan ancak şu kısımlar görünebilir diyerek yüzüne ve ellerine işaret etti."[199]

Âyetteki "ma zahara minha" (mecburen görünen kısım) bazı âlimlere göre dış elbise, bazılarına göre yüz ile ellerdir. İbn Abbas ile ona tâbi olanlar ikinci görüştedirler. Şu hadis de ikinci içtihadın delillerindendir. (Hadisin sübutu konusunda farklı görüşler olduğundan, bazılarınca kesin delil olmamaktadır.)

عن عائشة قالت: ''كان رجل يدخل على أزواج النبي ﷺ مخنث، فكانوا يعدونه من غير أولى الإربة، فدخل عليه النبي ﷺ يوما وهو عند بعض نسائه، وهو ينعت امرأة، فقال: إنها إذا أقبلت أقبلت بأربع، وإذا أدبرت أدبرت بثمان، فقال النبي ﷺ: لا أري هذا يعلم ما هاهنا، لا يدخلن هذا عليكم (كذا) فحجبوه''.

Hz. Âişe'nin (r.anhâ) dediğine göre ezvac-ı tâhirâtın yanına giren bir hünsa vardı. Onlar onu "kadınlara ihtiyaç duymayan" gruptan saydıklarından girmesinde sakınca görmüyorlardı. Günün birinde Hz. Peygamber (s.a.s.), onu eşlerinin birinin evinde gördü. O, kadının birinden bahsedip ayrıntılı olarak vasıflarını söylüyordu. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.s.): "Bu adam etrafında olup bitenden haberdar. Artık bundan böyle yanınıza girmesin!" buyurdu. Bunun üzerine onun rastgele girmesini engellediler.

***

199 Ebû Dâvud, *Libas*, 31; İbn Kesîr, 5/89. Ebû Dâvud hadis hakkında şöyle der: "Halid İbn Düreyk, Hz. Âişe'den (r.anha) hadis işitmediği için bu hadis mürseldir."

﴿وَلْيَسْتَعْفِفِ الَّذِينَ لاَ يَجِدُونَ نِكَاحًا حَتَّى يُغْنِيَهُمُ اللهُ مِنْ فَضْلِهِ وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِي آتَاكُمْ وَلاَ تُكْرِهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا لِتَبْتَغُوا عَرَضَ الْحَيَوةِ الدُّنْيَا وَمَنْ يُكْرِهْهُنَّ إِنَّ اللهَ مِنْ بَعْدِ إِكْرَاهِهِنَّ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (النور: ٣٣)

"(...) Eliniz altındaki köle ve cariyelerinizden mükâtebe yapmak isteyenler olursa ve siz de onlarda liyakat görürseniz mükâtebe yapınız! Allah'ın size ihsan ettiği maldan siz de onlara veriniz (...)" (Nur, 33)

عن علي بن أبي طالب رضي الله عنه عن النبي ﷺ أنه قال: ﴿وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللهِ الَّذِي آتَاكُمْ﴾. قال: "يترك للمكاتب الربع".

Ali İbn Ebî Talib (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) *"Allah'ın size ihsan ettiği maldan siz de onlara veriniz!"* hükmü hakkında şöyle dediğini nakletmiştir: "Mükâteb köleye, bedelin dörtte biri bağışlanır."[200]

Köle veya cariye efendisine başvurup hürriyetini satın almak istediğini söylerse, efendisi ona ödemesi gereken meblâğı bildirip bunu ödemesi hâlinde hür olacağına dair onunla bir akit imzalar. Bu akde, "*mükâtebe*" denilir. Bu durumda çalışıp para kazanma imkânı bulması için efendisi ona vakit imkânı da verir. Zekât fonunun sarfedileceği sekiz bölümden biri de "*rikab*" adı ile bu bölüm olduğundan mükâtepler bu yardımdan da yararlanırlar.

***

﴿وَعَدَ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُم فِي الْأَرْضِ كَمَا اسْتَخْلَفَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ وَلَيُمَكِّنَنَّ لَهُمْ دِينَهُمُ الَّذِي

200 Hâkim, *Müstedrek*, 2/398 (Zehebî de sıhhatine muvafakat eder, ayrıca "mevkuf olarak da rivâyet edilmiştir." der.); Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 5/46'ta ayrıca Abdurrezzak, İbn Ebî Hatim, Deylemî, İbnu'l-Münzir, Beyhakî ve İbn Merdeveyh'e de nisbet eder.

ارْتَضَى لَهُمْ وَلَيُبَدِّلَنَّهُمْ مِنْ بَعْدِ خَوْفِهِمْ أَمْنًا يَعْبُدُونَنِي لاَ يُشْرِكُونَ بِي شَيْئًا وَمَنْ كَفَرَ بَعْدَ ذَلِكَ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ﴾ (النور: ٥٥)

"Allah içinizden iman edip makbul ve güzel işler işleyenlere kesin olarak vaad buyurur ki: Daha önce mü'minleri dünyada hâkim kıldığı gibi kendilerini de hâkim kılacak. Kendileri için beğenip seçtiği İslâm dinini tatbik etme gücü verecek. Ve yaşadıkları korkulu dönemin arkasından kendilerini tam bir güvenliğe erdirecektir. Çünkü onlar yalnız Bana ibadet edip hiçbir şeyi Bana şerik yapmazlar. Artık bundan sonra kim küfrana saparsa, işte onlar yoldan çıkıp Allah'a karşı gelmiş olurlar." (Nur, 55)

ثبت في الصحيح أن رسول الله ﷺ قال: "إن الله زوى لي الأرض فرأيت مشارقها ومغاربها، وسيبلغ ملك أمتي ما زوى لي منها".

Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Allah Teâlâ bana dünyayı dürüp küçülttü, öyle ki doğusunu batısını, her tarafını gördüm. Ümmetimin mülkü, bana dürülüp gösterilen yerlere mutlaka ulaşacaktır."[201]

[201] İbn Kesîr, 5/120.

FURKAN SÛRESİ

﴿وَإِذَا أُلْقُوا مِنْهَا مَكَانًا ضَيِّقًا مُقَرَّنِينَ دَعَوْا هُنَالِكَ ثُبُورًا • لاَ تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾ (الفرقان: ١٣-١٤)

"Elleri boyunlarına kelepçelenmiş, ayakları bukağılı olarak Cehennem'in daracık bir yerine tıkılınca, orada yok olmak için can atarlar. 'Bugün bir kere değil, defalarca dövünüp durun, ölümü isteyin!' denilecek kendilerine." (Furkan, 13-14)

عن أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ قال: "أول من يكسى حلة النار إبليس، فيضعها على حاجبيه، ويسحبها من خلفه، وذريته من خلفه، وهو يقول: واثبوراه، وهم ينادون ياثبورهم حتى يقفوا على النار، وهو يقول: ياثبوراه، وهم ينادون ياثبورهم فيقال: ﴿لاَ تَدْعُوا الْيَوْمَ ثُبُورًا وَاحِدًا وَادْعُوا ثُبُورًا كَثِيرًا﴾.

Enes İbn Malik (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: Ateşten elbise biçilip giydirilecek ilk şahıs iblistir. Onu önüne koyacak, ardından sürüyecek. Zürriyeti de peşinde olacak. "Ölsem de kurtulsam!" diyecek, onun peşindekiler de öyle ölüm temenni edecekler. Nihayet ateşin yanına varacaklar. Yine "Ah! Ölsem de kurtulsam!" diyecek. Öbürleri de: "Ah! Ölsek de kurtulsak!" diye ölümü arayacaklar. İşte o zaman: *'Bugün bir kere değil, defalarca dövünüp durun, ölümü isteyin!' denilecek kendilerine."*[202]

***

[202] Taberî, 18/188; *Müsnedu Ahmed* ve İbn Ebî Hatim'den İbn Kesîr, 5/139.

﴿اَلْمُلْكُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ لِلرَّحْمٰنِ وَكَانَ يَوْمًا عَلَى الْكَافِرِينَ عَسِيرًا﴾
(الفرقان: ٢٦)

"İşte o gün, tam hâkimiyetin Rahman'a ait olduğu iyice açığa çıkacaktır. Kâfirler için çok çetin bir gün olacaktır o gün." (Furkan, 26)

عن أبي سعيد الخدري قال: قيل يا رسول الله "يوم كان مقداره خمسين ألف سنة" ما أطول هذا اليوم! فقال رسول الله ﷺ: "والذي نفسي بيده إنه ليخفف على المؤمن حتى يكون أخف عليه من صلاة مكتوبة يصليها في الدنيا".

Ebû Said el-Hudrî dedi ki: "Ya Resûlallah! Elli bin senelik bir gün ne demek, o ne uzun gün öyle?" diye soruldu. Hz. Peygamber cevaben şöyle buyurdu: "O gün, mü'min için öyle hafifletilir ki, âdeta dünyada iken kıldığı bir farz namazı kadar kısa gelir."[203]

***

﴿اَلَّذِينَ يُحْشَرُونَ عَلَى وُجُوهِهِمْ إِلَى جَهَنَّمَ أُولَئِكَ شَرٌّ مَكَانًا وَأَضَلُّ سَبِيلاً﴾ (الفرقان: ٣٤)

"O hâlde sen o kâfirlere de ki: "Yüzleri üstünde sürünen sürüler hâlinde Cehennem'e tıkılacak olanlar yok mu?.. İşte onlar yerce en fena, yolca da en sapıktırlar." (Furkan, 34)

عن أنس بن مالك أن رجلا قال: يا رسول الله! كيف يحشر الكافر على وجهه يوم القيامة! قال: "أليس الذي أمشاه على رجليه في الدنيا قادرا على أن يمشيه على وجهه يوم القيامة؟".

Enes İbn Malik (r.a.) şöyle demiştir: "Bir adam "Ya Resûlallah, dedi, Allah kıyamet günü kâfirleri nasıl yüzüstü haşredecek acaba?" Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Dünyada onu ayakları üzerinde yürüten Allah, kıyamet günü yüzüstü yürütmeye kadir olmaz olur mu?"[204]

---

203 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, İbn Kesîr, 5/149.

204 Buhârî, *Tefsir*, (6/14); Müslim, 50, 11, ha. no. 54; Taberî, 19/12-13; *Tefsiru'n-Nesâî*, 74a; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 100a; Bezzâr, v. 14a.

عن أبي هريرة، قال: ''يحشر الناس يوم القيامة على ثلاثة أصناف: صنف على الداوب وصنف على أقدامهم وصنف على وجوههم، فقيل: كيف يمشون على وجوههم؟ قال: إن الذي أمشاهم على أقدامهم، قادر أن يمشيهم على وجوههم''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Kıyamet günü insanlar üç sınıf olur: Bir sınıf bineklerine binmiş vaziyette, bir sınıf ayakları üzerinde, üçüncü bir sınıf ise yüzüstü vaziyette." Denildi ki: "Nasıl olur da yüzleri üstünde yürürler?" Şöyle cevap verdi: "Ayakları üzerinde onları yürüten, elbette yüzleri üstünde de yürütür."[205]

***

﴿وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ وَلاَ يَقْتُلُونَ النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللّٰهُ إِلاَّ بِالْحَقِّ وَلاَ يَزْنُونَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذٰلِكَ يَلْقَ أَثَامًا﴾ (الفرقان: ٦٨)

"Onlar Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar. Allah'ın muhterem kıldığı bir canı haksız yere öldürmezler. Zina etmezler onlar. Kim de bunları yaparsa günahının cezasını bulur." (Furkan, 68)

عن عبد الله قال: ''قلت يا رسول الله أي الذنب أعظم؟ قال: أن تجعل لله ندا وهو خلقك. قلت: ثم أي؟ قال: أن تقتل ولدك خشية أن يأكل معك. قلت: ثم أي؟ قال: ثم أن تزانى حليلة جارك''. فأنزل تصديق قول النبي ﷺ ﴿وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلَهًا آخَرَ...﴾.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) diyor ki: Resûlullah'a (s.a.s.) en büyük günahların neler olduğunu sordum. Şöyle cevap verdi: "Seni O yaratmış olduğu hâlde, Allah'a başka bir nazir (benzer) uydurmandır. Seninle beraber yemesinden korktuğun için çocuğunu öldürmendir. Sonra, komşunun hanımıyla zina etmendir. Sonra Resûlullah (s.a.s.) Allah'ın kitabından şu âyeti okudu: *"Onlar Allah ile beraber başka bir tanrıya yalvarmazlar. Allah'ın muhterem kıldığı bir canı haksız yere öldürmezler. Zina etmezler onlar. Kim de bunları yaparsa günahının cezasını bulur."*[206]

---

[205] Taberî, 19/13; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/109'da şöyle der: "Bu konudaki hadislerden çıkardığımız sonuca göre Allah'a yakın kullar binek üzerinde, onların dûnunda olan Müslümanlar ayakları üzerinde, kâfirler ise yüzüstü olarak haşrolunacaklardır."

[206] Buhârî, *Tefsir* (6/14); Tirmizî, *Tefsir*; Müslim, 1, ha. no. 141; Taberî, 19/41.

***

﴿إِلاَّ مَنْ تَابَ وَآمَنَ وَعَمِلَ عَمَلاً صَالِحًا فَأُولٰئِكَ يُبَدِّلُ اللهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ وَكَانَ اللهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ (الفرقان: ٧٠)

"Ancak şu var ki dönüş yapıp, tövbe edip iman edenler, güzel ve makbul işler işleyenler bundan müstesnadır. Allah onların kötülüklerini iyiliklere, günahlarını sevaplara çevirir. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir." (Furkan, 70)

عن أبي ذر، قال: قال رسول الله ﷺ: ''إني لأعرف آخر أهل النار خروجا من النار، وآخر أهل النار دخولا الجنة، قال: ''يؤتى برجل يوم القيامة، فيقال: نحوا كبار ذنوبه وسلوه عن صغارها، قال: فيقال له: عملت كذا وكذا، قال: فيقول: يا رب لقد عملت أشياء ما أراها هنا، قال: فضحك رسول الله ﷺ حتى بدت نواجذه، قال: فيقال له: لك مكان كل سيئة حسنة''.

Ebû Zer (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Ben cennetliklerin Cennet'e son girecek ve cehennemliklerin Cehennem'den son çıkacak olanını biliyorum. Bu öyle bir kimsedir ki, kıyamet günü gelir ve: "Ona günahlarının küçüklerini arz edip büyüklerini ondan kaldırınız!" denilir. Bunun üzerine ona küçük günahları gösterilir ve kendisine: "Sen şu ve şu günler, şunu ve şunu yaptın, falan günde de falan günahı yaptın." denildiğinde o: "Evet.", der ve inkâra imkân bulamaz. O, büyük günahlarının ortaya konmasından korkar bir hâlde iken kendisine: "Her seyyienin yerine senin için bir hasene var." denilir (Günahları affedildiği hâlde) o adam bir de kalkıp: "Ya Rabbi, ben birtakım işler yapmıştım ki onları burada görmüyorum." der. Bunun üzerine Resûlullah'ın (s.a.s.) dişleri görünecek derecede güldüğünü gördüm." Ona cevaben: "İşlediğin her günahın yerine senin için bir sevap var." denilir.[207]

[207] Taberî, 19/47; Müslim, 1, ha. no. 314; İbn Kesîr, bu âyetin tefsirinde; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 5/79-80'da ayrıca İmam Ahmed, Taberanî, Tirmizî, Beyhakî (Esma ve's-Sıfât) gibi zevata nisbet eder.

ŞUARÂ SÛRESİ

﴿وَلاَ تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ﴾ (الشعراء: ٨٧)

"(İbrahim): İnsanların diriltilip bir araya toplandığı mahşer günü rüsvay eyleme beni ya Rabbi!" (Şuarâ, 87)

عن أبي هريرة رضي الله عه عن النبي ﷺ قال يلقى إبراهيم أباه فيقول: ''يا رب إنك وعدتني أن لا تخزني يوم يبعثون''. فيقول الله: ''إني حرمت الجنة على الكافرين''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İbrahim (a.s.) kıyamette babası ile karşılaşır ve der ki: "Ya Rabbi! Sen kıyamet günü bana üzüntü vermeyeceğini vaat buyurmuştun?" Allah Teâlâ buyuracak: "Ben Cennet'i kâfirlere haram kıldım."[208]

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: إن إبراهيم عليه الصلاة والسلام رأى أباه يوم القيامة عليه الغبرة والقترة.

Ebû Hureyre'den (r.a.) Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuşlardır: "Hz. İbrahim (a.s.) kıyamet günü babasının toza toprağa bulanmış ve üstünü karanlığın kaplamış olduğunu görecek."

***

﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ﴾ (الشعراء: ٢١٤)

"Önce sen en yakın akrabalarını uyar!" (Şuarâ, 214)

---

208 Buhârî, *Tefsir* (6/16).

عن ابن عباس قال: لما نزلت هذه الآية ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ﴾ قام رسول الله ﷺ على الصفا، ثم نادى "يا صباحاه". فاجتمع الناس إليه، فبين رجل يجيء، وبين آخر يبعث رسوله، فقال: يا بني هاشم، يا بني عبد المطلب، يا بني فهد، يا بني، يا بني، أرأيتكم لو أخبرتكم أن خيلا بسفح هذا الجبل تريد أن تغير عليكم صدقتموني؟" قالوا: نعم، قال: "فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد". فقال أبو لهب: "تبا لك سائر اليوم، ما دعوتموني إلا هذا؟" فنزلت ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾.

Abdullah İbn Abbas (r.a.) şöyle demiştir: İşbu *"Önce sen en yakın akrabalarını uyar."* âyeti nâzil olunca. Resûlullah (s.a.s.) Safa tepesine çıktı. Sonra "Çok mühim haberim var! Yanıma gelin!" diye çağrıda bulundu. Derhal halk toplanmaya başladı. Kimi bizzat geldi. Gelemeyen vekilini gönderdi. Hz. Peygamber dedi ki: "Ey Benî Haşim! Ey Benî Abdilmuttalib! Ey Benî Fihr! Ey Benî Fülân! Ey Benî Fülân! Ne dersiniz, size şu dağın arkasında bir atlı ordunun size baskın yapmak üzere geldiğini söylesem bana inanır mısınız?" "Evet, inanırız." dediler. İmdi şunu bilin ki: şiddetli azaptan önce sizi uyarıyorum, aman dikkatli olun!" Ebû Leheb: "Hay eli kuruyasıca! Günümüzü mahvettin, bunun için mi çağırdın bizi!" dedi. Bunun üzerine: *"Kurusun Ebû Leheb'in elleri! Zaten de kurudu!"* (Tebbet Sûresi) nâzil oldu.[209]

أن أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ حين أنزل عليه ﴿وَأَنذِرْ عَشِيرَتَكَ ٱلْأَقْرَبِينَ﴾: "يا معشر قريش! اشتروا أنفسكم من الله، لا أغنى عنكم من الله شيئا. يا بني عبد المطلب! لا أغنى عنكم من الله شيئا. يا عباس بن عبد المطلب! لا أغنى عنك من الله شيئا. يا صفية عمة رسول الله! لا أغنى عنك من الله شيئا. يا فاطمة بنت محمد! سليني ما شئت، لا أغنى عنك من الله شيئا".

Ebû Hureyre'nin (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) nakline göre: Resûlullah'a *"Önce sen en yakın akrabalarını uyar!"* âyeti inince o şöyle demişti: "Ey Kureyş kabilesinin mensupları! Allah'ın azabına müstehak olmaktan kendinizi kurtarınız, sonra ben size hiçbir fayda sağlayamam. Ey Abdül-

[209] Buhârî, *Tefsir* (6/17); Müslim, 1/89, ha. no. 355; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/225); Taberî, 19/120; İbn Kesîr, 5/210'da bunlardan başka Tirmizî ve Nesâî'ye de nisbet eder.

muttaliboğulları! Sizlere de hiç bir fayda sağlayamam. Ey Abbas İbn Abdülmuttalib! Sana da hiç bir fayda sağlayamam. Ey Resûlullah'ın halası Safiyye! Sana da hiç bir fayda sağlayamam. Ve Ey Muhammed'in kızı Fâtıma! Sana da hiç bir fayda sağlayamam. Benden ne istersen iste, ama Allah'ın hükmüne karşı sana hiç bir faydam olmaz."[210]

***

﴿وَالشُّعَرَاءُ يَتَّبِعُهُمُ الْغَاوُونَ • أَلَمْ تَرَ أَنَّهُمْ فِي كُلِّ وَادٍ يَهِيمُونَ • وَأَنَّهُمْ يَقُولُونَ مَا لاَ يَفْعَلُونَ • إِلاَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ وَذَكَرُوا اللهَ كَثِيرًا وَانْتَصَرُوا مِن بَعْدِ مَا ظُلِمُوا وَسَيَعْلَمُ الَّذِينَ ظَلَمُوا أَيَّ مُنْقَلَبٍ يَنْقَلِبُونَ﴾ (الشعراء: ٢٢٤-٢٢٧)

"Şairler var ya, bunların peşine de sapkınlarla çapkınlar düşer. Görmez misin onlar her vâdide sözcüklerin, hayallerin peşinde dolaşır ve yapmayacakları şeyleri söylerler (..)" (Şuarâ, 224-227)

عن كعب بن مالك أنه قال للنبي ﷺ قد أنزل الله في الشعراء ما أنزل فكيف ترى فيه؟ فقال: ''أن المؤمن يجاهد بسيفه ولسانه والذي نفسي بيده لكأنما بوجههم مثل نضج النبل''.

Kâ'b İbn Malik (r.a.) Resûlullah'a (s.a.s.) gelip şöyle sormuştu: "Ya Resûlallah! Allah Teâlâ şairler hakkında, malûmunuz olan âyetleri indirdi, bizim hâlimiz ne olacak, ne buyurursunuz?" Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: "Mü'min hem kılıcı ile, hem de lisanı ile mücahede eder. Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki sizin düşmanlara karşı şiirleriniz, onlara ok gibi saplanmaktadır."[211]

---

210 Müslim, 1/89, ha. no. 351; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/226); Taberî, 19/119; Dârimî, v. 158b; İbn Kesîr, 5/210.

211 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 6/387, h. no: 25921; İbn Kesîr, 3/356.

NEML SÛRESİ

﴿وَإِذَا وَقَعَ الْقَوْلُ عَلَيْهِمْ أَخْرَجْنَا لَهُمْ دَابَّةً مِنَ الْأَرْضِ تُكَلِّمُهُمْ أَنَّ النَّاسَ كَانُوا بِآيَاتِنَا لاَ يُوقِنُونَ﴾ (النمل: ٨٢)

"Kıyamet hakkındaki sözün gerçekleşme zamanı yaklaşınca onlara yerden bir Dabbe çıkarırız. O da, insanların Bizim âyetlerimize, özellikle kıyamete dair âyetlerimize inanmadıklarını söyler." (Neml, 82)

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ "تخرج دابة الأرض ومعها عصا موسى وخاتم سليمان عليهما السلام، فتحطم أنف الكافر بالعصا، وتجلى وجه المؤمن بالخاتم، حتى يجتمع الناس على الخوان يعرف المؤمن من الكافر".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Dâbbetu'l-arz, beraberinde Mûsa'nın asâsı ve Süleyman'ın (a.s.) mührü olarak çıkacak. Asâ ile kâfirin burnunu kıracak, mühürle de mü'minin yüzünü parlatacak. Öyle ki insanlar bir masanın etrafında oturduklarında mü'min, kâfirden ayırt edilecek."[212]

وراه الإمام أحمد (...) وقال «فتحطم أنف الكافر بالخاتم، وتجلو وجه المؤمن بالعصا، حتى إن أهل الخوان الواحد ليجتمعون فيقول هذا: يا مؤمن ويقول هذا: يا كافر».

212 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/295 (farklı lâfızla); İbn Kesîr, 5/256'da ayrıca İbn Mâce'ye (*Fiten*, 31) nisbet eder.

KASAS SÛRESİ

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى بَصَائِرَ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةً لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ﴾ (القصص: ٤٣)

"Biz daha önceki bazı nesilleri imha ettikten sonra, insanların vicdanlarını aydınlatacak, basiretlerini açacak bir delil, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet tezahürü olmak üzere Mûsa'ya Tevrat'ı verdik ki düşünüp ibret alsınlar. Ama bunu yapmadılar." (Kasas, 43)

عن أبي سعيد الخدري قال: قال رسول الله ﷺ: "ما أهلك الله قوما ولا قرنا ولا أمة ولا أهل قرية بعذاب من السماء منذ أنزل التوراة على وجه الأرض غير القرية التي مسخت قردة ألم تر إلى قوله تعالى: ﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ مِنْ بَعْدِ مَا أَهْلَكْنَا الْقُرُونَ الْأُولَى﴾.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: Yüzleri silinip maymuna çevrilen bir kasaba dışında Tevrat'ı yeryüzüne indirdikten sonra gökten ve yerden bir azap ile bir kavmi Cenab-ı Hak toptan helâk buyurmamıştır. Allah Teâlâ'nın "*Biz daha önceki bazı nesilleri imha ettikten sonra, insanların vicdanlarını aydınlatacak, basiretlerini açacak bir delil, bir hidâyet rehberi ve bir rahmet tezahürü olmak üzere Mûsa'ya Tevrat'ı verdik…*" buyurduğunu görmedin mi?[213]

***

[213] İbn Kesîr, 5/283 (Bezzâr'dan).

﴿إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللهَ يَهْدِي مَن يَشَاءُ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ﴾ (القصص: ٥٦)

"Sen dilediğin kimseyi doğru yola eriştiremezsin! Lâkin ancak Allah dilediğini doğruya hidâyet eder. O, hidâyete gelecek olanları pek iyi bilir." (Kasas, 56)

قال الزهري عن سعيد بن المسيب عن أبيه وهو المسيب بن حزن المخزومي رضي الله عنه قال: "لما حضرت أبا طالب الوفاة، جاءه رسول الله ﷺ، فوجد عنده أبا جهل بن هشام وعبد الله بن أبي أمية بن المغيرة، فقال رسول الله ﷺ: "يا عم! قل لا إله إلا الله، كلمة أحاج لك بها عند الله"، فقال أبو جهل وعبد الله بن أبي أمية: "يا أبا طالب! أترغب عن ملة عبد المطلب؟" فلم يزل رسول الله ﷺ يعرضها عليه ويعودان له بتلك المقالة حتى كان آخر ما قال: هو على ملة عبد المطلب، وأبى أن يقول لا إله إلا الله، فقال رسول الله ﷺ: "والله لاستغفرن لك ما لم أنه عنك" فانزل الله تعالى: ﴿مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ وَلَوْ كَانُوا أُولِي قُرْبَى﴾ وأنزل في أبي طالب ﴿إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾.

Müseyyeb İbnu'l-Hazn anlatıyor: "Ebû Talib'in ölüm anı gelince, Resûlullah (s.a.s.) yanına geldi. Baş ucunda Ebû Cehil ile Abdullah İbn Ebî Umeyye İbni'l-Muğîre'yi buldu. "Ey Amcacığım! bir kelimelik 'Lâ ilâhe illallah' de! Onunla Allah indinde senin lehine şehadette bulunayım!" dedi. Ebû Cehil ve Abdullah atılarak (Ebû Talib'e): "Sen Abdülmuttalib'in dininden mi yüz çevireceksin?" diye müdahale ettiler... Resûlullah (s.a.s.), (kelime-i şehadeti) ona arzetmeye devam etti. Onlar da kendi sözlerini aynen tekrara devam ettiler. Öyle ki bu hâl Ebû Talib'in son söz olarak, onlara: "Ben Abdülmuttalib'in dini üzereyim!" demesine kadar devam etti. Ebû Talib 'Lâ ilâhe illallah' demekten kaçınmıştı. Resûlullah (s.a.s.): "Yasaklanmadığı müddetçe senin için istiğfar edeceğim!" dedi. Bunun üzerine Aziz ve Celil olan Allah şu vahyi indirdi. Kâfir olarak ölüp cehennemlik oldukları kendilerine belli olduktan sonra, akraba bile olsalar, müşriklerin affedilmelerini istemek, Peygamber'in de, mü'minlerin de yapacağı bir iş değildir." (Tövbe, 113) Cenab-ı Hak şu âyeti de Ebû Talib hakkında indirmiştir: *"Sen dilediğin kimseyi doğru yola eriştiremezsin! Lâ-*

kin ancak Allah dilediğini doğruya hidâyet eder. O, hidâyete gelecek olanları pek iyi bilir." (Kasas, 56)[214]

عن العباس يقول: قلت: ''يا رسول الله! إن أبا طالب كان يحوطك وينصرك فهل نفعه ذلك؟'' قال: ''نعم، وجدته في غمرات النار فأخرجته إلى ضحضاح''.

Hz. Abbas (r.a.) anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü dedim, amcana (istiğfarla yardım)dan seni alıkoyan nedir? O seni koruyor, senin için kâfirlere kızıyordu." "Evet! dedi, olacak. O ateşin sığ bir yerindedir. Eğer ben olmasaydım Cehennem'in en derin yerinde olacaktı.[215]

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ لعمّه: «قل لا إله إلا الله أشهد لك بها يوم القيامة، قال: لولا أن تعيرني بها قريش، أن ما يحمله عليه الجزع لأقررت بها عينك، فأنزل الله ﴿إِنَّكَ لاَ تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ وَلَكِنَّ اللّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ﴾. قال أبو عيسى هذا حديث حسن غريب لا نعرفه إلا من حديث يزيد بن كيسان.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Peygamber Efendimiz (s.a.s.), son deminde amcası Ebû Talib'e şöyle demişti: "Lâ ilâhe illallah de ki kıyamette sana onunla senin hakkında şahidlik edeyim." O ise şöyle mukabelede bulunmuştu: "Şayet Kureyş'in reisleri 'onu ölüm korkusu imana getirdi' şeklinde beni ayıplamayacak olsalardı seni bu konuda sevindirirdim." Bunun üzerine şu âyet-i kerime nâzil oldu: *Sen dilediğin kimseyi doğru yola eriştiremezsin! Lâkin ancak Allah dilediğini doğruya hidâyet eder. O, hidâyete gelecek olanları pek iyi bilir."* [216]

---

[214] Buhârî, *Kasas,* 1; Müslim, *İman,* 39, (34).
[215] Buhârî, *Menakıbu'l-Ensar*, 40; Müslim, *İman*, 357, (209).
[216] Tirmizî, ha. no. 3188.

ANKEBÛT SÛRESİ

﴿أَئِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ وَتَقْطَعُونَ السَّبِيلَ وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ فَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهِ إِلاَّ أَنْ قَالُوا ائْتِنَا بِعَذَابِ اللّٰهِ إِنْ كُنتَ مِنْ الصَّادِقِينَ﴾

(العنكبوت: ٢٩)

"Allah'ın bu uyarmasından sonra siz hâlâ şehvetle erkeklere varacak, yolu kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapmaya devam edecek misiniz? Halkının ona cevabı şundan ibaret oldu: 'Doğru söylüyorsan bizi tehdit ettiğin, Allah'ın o azabını getir de görelim!'" (Ankebût, 29)

عن أم هانئ رضي الله عنها أنها سألت رسول الله ﷺ قالت: قلت يا رسول الله: «أرأيت قول الله تبارك وتعالى: ﴿وَتَأْتُونَ فِي نَادِيكُمُ الْمُنكَرَ﴾ ما كان ذلك المنكر الذي كانوا يأتونه؟ قال: «كانوا يسخرون بأهل الطريق ويخذفونهم».

Ümmü Hâni (r.anhâ) anlatıyor: *"Siz hâlâ şehvetle erkeklere varacak, yolu kesecek ve toplantılarınızda edepsizlik yapmaya devam edecek misiniz?"* (Ankebût, 29) mealindeki âyette zikredilen toplantılarındaki fena şeyler'den maksad nedir? diye Resûlullah'a (s.a.s.) sordum. Bana şöyle cevap verdi: " Onlar orada sesli sesli yelleniyorlar, oradan geçen kimselere de çakıl ve saire fırlatıp onlarla eğleniyorlardı."[217]

***

[217] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 36354.

﴿اُتْلُ مَا أُوحِيَ إِلَيْكَ مِنَ الْكِتَابِ وَأَقِمِ الصَّلَوةَ إِنَّ الصَّلَوةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَلَذِكْرُ اللّٰهِ أَكْبَرُ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَصْنَعُونَ﴾ (العنكبوت: ٤٥)

"Sana vahyedilen kitabı okuyup tebliğ et, namazı hakkıyla ifa et! Muhakkak ki namaz, insanı, ahlâk dışı davranışlardan, meşrû olmayan işlerden uzak tutar. Allah'ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir." (Ankebût, 45)

عن أبي هريرة قال: جاء رجل إلى النبي ﷺ فقال: إن فلانا يصلي بالليل فإذا أصبح سرق، فقال: "إنه سينهاه ما تقول".

Ebû Hureyre'den: Bir adam Resûlullah'a gelip şöyle bir şikâyette bulundu: "Falanca, gece namaz kılıyor ama gündüz olunca da hırsızlık yapıyor." Peygamberimiz cevaben: "Namazı yakın zamanda yaptığı o kötü fiilden onu menedecektir."[218]

218 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 9468.

RUM SÛRESİ

﴿فِي بِضْعِ سِنِينَ لِلّٰهِ الْأَمْرُ مِنْ قَبْلُ وَمِنْ بَعْدُ وَيَوْمَئِذٍ يَفْرَحُ الْمُؤْمِنُونَ﴾
(الروم: ٤)

"Birkaç yıl içinde. Çünkü işleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün mü'minler de Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler." (Rum, 4)

عن ابن عباس قال: لما نزلت ﴿الم غُلِبَتِ الرُّومُ...﴾ الآية، ناحب أبو بكر قريشا، ثم أتى النبي ﷺ فقال: «إني قد ناحبتهم، فقال له النبي ﷺ: «هلا احتطت، فإن البضع ما بين الثلاث إلى السبع» (قال الجمحي: المناحبة: المراهنة. وذلك قبل أن يكون تحريم ذلك).

İbn Abbas'tan (r.anhümâ): Bu âyetler nâzil olduğunda Ebû Bekir (r.a.) Kureyşlilerle bahse girdi. Sonra da Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelip anlatınca o: "İhtiyatlı davransan daha iyi ederdin; zira bıd' 'üç ile dokuz arası' hakkında kullanılır."[219]

---

219 Taberî, 21/17; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 70a.
Bi'setin 5. yılında Mekke müşriklerinin Müslümanlara tazyikleri artmıştı. Müslümanlar Habeşistan'a hicrete yönelmişlerdi. Sasanîler de Bizanslıları çok müthiş şekilde mağlûp etmiş Ürdün, Filistin, Mısır, hatta Anadolu'yu onlardan alarak İstanbul Boğazı'na dayanmışlardı. Gerek Müslümanların, gerek Rumların üç-beş sene gibi bir zamanda düşmanlarını yenecekleri, hiç kimsenin hayal edemeyeceği bir şeydi. Böyle iken bu âyetler iki müjde verdi: Rumların galip geleceği sırada Müslümanların da zafer kazanacakları müjdelendi. Herakliyus 624'te Azerbaycan'a kadar ilerlediğinde mü'minler de Bedir zaferini kazandılar. 627 yılında Sasanîlere en büyük darbeyi vurup da nihaî zaferi kazanmalarından az sonra, mü'minler de Hudeybiye zaferini (628) gerçekleştirdiler.

عن ابن عباس رضي الله عنهما في قوله تعالى: ﴿الم غُلِبَتِ الرُّومُ...﴾ قال غُلِبَتْ وغَلَبَتْ. قال: «كان المشركون يحبون أن تظهر فارس على الروم لأنهم أهل الكتاب، فذكر ذلك لأبي بكر، فذكره أبو بكر لرسول الله ﷺ فقال رسول الله ﷺ: «أما أنهم سيغلبون» فذكره أبو بكر لهم، فقالوا: اجعل بيننا وبينك أجلا، فإن ظهرنا كان لنا كذا وكذا، وإن ظهرتم كان لكم كذا وكذا. فجعل أجلا خمس سنين فلم يظهروا فذكر ذلك أبو بكر لرسول الله ﷺ فقال: «ألا جعلتها إلى دون ـ أراه قال العشر ـ « قال سعيد بن جبير: البضع ما دون العشر. ثم ظهرت الروم بعد. قال: فذلك قوله: ﴿الم غُلِبَتِ الرُّومُ...﴾ إلى قوله ﴿وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ﴾.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) bu âyetler hakkında şöyle demiştir: "Rumlar önce yenildiler, sonra yendiler. Şöyle ki: Müşrikler, Farsların Rumlara galip gelmesini arzu ediyorlardı, zira onlar da kendileri gibi şirk inancına sahip idiler. Müslümanlar ise Rumların Farslara galip gelmelerini istiyorlardı, çünkü onlar Ehl-i Kitap idiler. Ebû Bekir (r.a.) bu durumdan Resûlullah'a (s.a.s.) bahsetti. O: "Rumlar galip gelecekler." dedi. Bunun üzerine Ebû Bekir, gidip müşriklere bunu söyledi. "Haydi, dediler, gel seninle bir vade tayin edelim. Eğer biz galip gelirsek siz bize şunu şunu verirsiniz; eğer siz galip gelirseniz biz size şunu şunu veririz." Ebû Bekir onlarla beş yıllık bir vade belirledi, ama galebe olmadı. Gidip durumu Hz. Peygamber'e anlattı. O: "Bu süre, on yılın altındaki herhangi bir vade olabilir, keşke böyle şart koşsaydın." dedi. İbn Abbas'tan rivâyet eden Said İbn Cübeyr diyor ki: "Âyetteki bıd' tabiri, on adedinin altında bir süre, anlamına gelir. Sonra bu müddet içinde Rumlar galip geldiler. İşte Allah Teâlâ'nın *"Rumlar yakın bir yerde mağlûp oldular. Ama bu yenilgilerinden sonra galip gelecekler. Birkaç yıl içinde. Çünkü işleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. (...)"* âyetlerinin mânâsı budur.[220]

***

﴿فَسُبْحَانَ اللّٰهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ • وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمٰوَاتِ

[220] Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/276; İbn Kesîr, 5/341-342'de ayrıca Taberî, İbn Ebî Hâtim ve Nesâî'ye de nisbet eder.

وَالْأَرْضِ وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ • يُخْرِجُ الْحَيَّ مِنْ الْمَيِّتِ وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنْ الْحَيِّ وَيُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا وَكَذَلِكَ تُخْرَجُونَ﴾ (الروم: ١٧-١٩)

"Haydi siz akşama girerken, sabaha çıkarken Allah'ı takdis ve tenzih edin, namaz kılın! Göklerde ve yerde hamd, güzel övgü O'na mahsustur. O, ölüden diriyi çıkarır, diriden ölüyü çıkarır ve ölmüş toprağa hayat verir. İşte siz de öldükten sonra böylece diriltileceksiniz." (Rum, 17-19)

عن عبد الله بن عباس عن رسول الله ﷺ قال: "من قال حين يصبح ﴿سُبْحَانَ اللهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ ...﴾ الآية بكاملها، أدرك ما فاته في يومه، ومن قالها حين يمسي أدرك ما فاته في ليلته".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: *"Her kim sabahleyin 'Haydi siz akşama girerken, sabaha çıkarken Allah'ı takdis ve tenzih edin, namaz kılın! Göklerde ve yerde hamd, güzel övgü Ona mahsustur.'* âyetini okursa o gün kaçırdığı bütün fırsatları elde etmiş olur. Her kim de akşamleyin okursa, o gece kaçırdığı bütün fırsatları tekrar elde etmiş olur."[221]

***

﴿وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَأَلْوَانِكُمْ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالِمِينَ﴾ (الروم: ٢٢)

"Onun varlığının ve kudretinin delillerinden biri de gökleri ve yeri yaratması, lisanlarınızın ve renklerinizin farklı olmasıdır. Elbette bunda bilen ve anlayan kimseler için ibretler vardır." (Rum, 22)

عن أبي موسى الأشعري، قال: قال رسول الله ﷺ: "إن الله خلق آدم من قبضة قبضها من جميع الأرض، فجاء بنو آدم على قدر الأرض، جاء منهم الأحمر والأسود والأبيض وبين ذلك، والسهل والحزن، والخبيث والطيب".

Ebû Mûsa el-Eş'arî (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah Teâlâ, Âdem'i, yeryüzünün her tarafından avuçladığı bir

---

[221] Taberanî ile Ebû Dâvud'dan İbn Kesîr, 5/352.

avuç topraktan yarattı. İşte ondan ötürüdür ki insanlar yeryüzü ölçülerine göre şekillendiler: Kimi beyaz, kimi siyah. Kimi esmer, kimi sarı. Kimi sert, kimi yumuşak. Kimi çorak, verimsiz, kimi verimli."[222]

***

﴿فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (الروم: ٣٠)

"O hâlde sen yüzünü ve özünü halis muvahhid olarak dine yönelt! Yani Allah'ın insanları yaratmasında esas aldığı o fitrata uygun hareket et! Allah'ın bu hilkatini kimse değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların ekserisi bunu bilmezler, anlamazlar." (Rum, 30)

أن أبا هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: ''ما من مولود إلا يولد على الفطرة''. ثم يقول: اقرؤا: ﴿فِطْرَةَ اللّٰهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا لاَ تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللّٰهِ ذَلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Her doğan çocuk, ancak fıtrat üzere doğar. Bundan sonra annesi, babası artık onu Yahudi yaparlar, Hıristiyan yaparlar, yahut Mecûsi ilh. yaparlar." Müteakiben Ebû Hureyre: "İsterseniz '*O hâlde sen yüzünü ve özünü halis muvahhid olarak dine yönelt! Yani Allah'ın insanları yaratmasında esas aldığı o fitrata uygun hareket et! Allah'ın bu hilkatini kimse değiştiremez. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların ekserisi bunu bilmezler, anlamazlar.' âyetini okuyunuz."* dedi.[223]

***

﴿فَإِنَّكَ لاَ تُسْمِعُ الْمَوْتَى وَلاَ تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ﴾ (الروم: ٥٢)

"Şunu bil ki: Sen ne ölülere sesini duyurabilirsin, ne de arkasını dönüp uzaklaşan sağırlara bu daveti işittirebilirsin." (Rum, 52)

---

222 Taberî (Şakir), 1/481, ha. no. 645. A. Şakir tahriçte: "Sahih"tir. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 4/400,406; İbn Sa'd, *Tabakat*, 1, 1/5-6; Ebû Dâvud, ha. no. 4693; Tirmizî, 4/67-68; Hâkim, *Müstedrek*, 2/261-262.

223 Müslim, *Kader*, 6, ha. no. 22; Buhârî, *Tefsir*, 6/20; Ebû Ya'lâ, v. 290a.

وقد استدلت أم المؤمنين عائشة رضي الله عنها بهذه الآية ﴿إِنَّكَ لاَ تُسْمِعُ الْمَوْتَى﴾ على توهيم عبد الله ابن عمر في روايته مخاطبة النبي ﷺ القتلى الذين ألقوا في قليب بدر ثلاثة أيام ومعاتبته إياهم وتقريعه لهم، حتى قال له عمر: ''يا رسول الله، ما تخاطب من قوم قد جيفوا؟'' فقال: ''والذي نفسي بيده ما أنتم بأسمع لما أقول منهم ولكن لا يجيبون''. وتأولته عائشة على أنه قال ''إنهم الآن ليعلمون أن ما كنت أقول لهم حق''. وقال قتادة أحياهم الله له حتى سمعوا مقالته تقريعا وتوبيخا ونقمة''. والصحيح عند العلماء رواية عبد الله بن عمر لما لها من الشواهد على صحتها من وجوه كثيرة، ومن أشهر ذلك ما رواه ابن عبد البر مصححا له:

عن ابن عباس مرفوعا ''ما من أحد يمر بقبر أخيه المسلم كان يعرفه في الدنيا فيسلم عليه إلا رد الله عليه روحه حتى يرد عليه السلام''.

وثبت عنه ﷺ لأمته إذا سلموا على أهل القبور أن يسلموا عليهم سلام من يخاطبونه فيقول المسلم السلام عليكم دار قوم مؤمنين وهذا خطاب لمن يسمع ويعقل ولولا هذا الخطاب لكانوا بمنزلة خطاب المعدوم والجماد، والسلف مجمعون على هذا. وقد تواترت الآثار عنهم بأن الميت يعرف بزيارة الحي له ويستبشر.

عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ: ''ما من رجل يزور قبر أخيه ويجلس عنده إلا استأنس به ورد عليه حتى يقوم''.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ), Hz. Peygamber'in (s.a.s.), Bedir'de öldürülüp orada kuyuya atılan müşriklere hitap ettiğini ve onları azarladığını rivâyet etmiştir. Hz. Âişe (r.anhâ) ise bu âyeti delil getirerek, onun yanlış bir zanna kapıldığını ileri sürmüştür. Bu rivâyete göre Hz. Ömer (r.a.) söz isteyip: "Ya Resûlallah, artık cife hâline gelmiş o kimselere mi hitap ediyorsun?" deyince Resûlullah şöyle cevap vermiştir: "Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin ederim ki söylediklerimi duymakta onlar sizden daha ileridedirler, ama onlar cevap veremezler."

Hz. Âişe ise bunu şöyle tevil etmiştir: "Onlar, benim kendilerine söylediğim şeylerin gerçek olduğunu şimdi anlamış bulunuyorlar."

Katade şöyle demiştir: "Allah onlara hayat verdi, böylece onlar da bir azarlama, bir ceza olsun diye Resûlullah'ın sözlerini işitecek duruma gel-

diler." Fakat âlimlerin ekserisi nezdinde isabetli olan, İbn Ömer'in rivâyet ettiği hadisin ifade ettiği mânâdır. Zira onun sıhhatine birçok başka delil vardır. Bunlardan en meşhuru, "sahih" kaydı ile İbn Abdilberr'in rivâyet ettiği şu hadistir:

İbn Abbas (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) şu hadisi nakletmiştir: "Bir Müslüman, hayatta iken tanıdığı bir din kardeşinin kabrine uğrayıp selâm verdiğinde, mutlaka Allah Teâlâ onun ruhunu o kişiye geri gönderir, o da selâmının karşılığını verir."

Keza Resûlullah'tan sabit olmuştur ki, ümmetinden biri kabir ehline selâm verdiğinde hitap sıgası ile selâm verip: "Ey mü'minler topluluğu! Allah'ın selâmı üzerinize olsun!" demelidirler. Bu hitap ise işiten ve aklı eren kimselere yapılır. Aksi hâlde cansız veya yok olan varlıklara hitap edilmiş olur. Selefin bu konuda ittifakları vardır. Yine onlardan tevatürle nakledildiğine göre, kabirdeki kişi akrabalarının ziyaretinden haberdar olup sevinir: Ezcümle:

Hz. Âişe, Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Bir kimse, din kardeşinin mezarını ziyaret eder, yanında oturursa, mutlaka o da onunla ünsiyet eder, ve yanından kalkıncaya kadar ona cevap verir."[224]

224 Bu son dört hadis için bkz. İbn Kesîr, bu âyetin tefsiri, 5/369.

LOKMAN SÛRESİ

﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللهِ بِغَيْرِ عِلْمٍ وَيَتَّخِذَهَا هُزُوًا أُولٰئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ مُهِينٌ﴾ (لقمان: ٦)

"Öyle insanlar var ki hiç bir delile dayanmaksızın, halkı Allah yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için lâf eğlencesi satın alır. İşte onları zelil ve perişan eden bir azap vardır." (Lokman, 31/6)

فقال بعضهم: "من يشتري الشراء المعروف بالثمن". ورووا بذلك خبرا عن رسول الله ﷺ. وهو ما حدثنا (...)

عن أبي أمامة، قال: قال رسول الله ﷺ: "لا يحل بيع المغنيات، ولا شراؤهن، ولا التجارة فيهن، ولا أثمانهن، وفيهن نزلت هذه الآية ﴿وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَشْتَرِي لَهْوَ الْحَدِيثِ﴾.

Ebû Ümame (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Şarkıcı cariyelerin ne satılmaları, ne de satın alınmaları helâl değildir. Bundan alınan bedel mübah değildir. Nitekim işbu *"Öyle insanlar var ki hiç bir delile dayanmaksızın, halkı Allah yolundan saptırmak ve onunla alay etmek için lâf eğlencesi satın alır. İşte onları zelil ve perişan eden bir azap vardır."* âyeti de onlar hakkında nâzil olmuştur."[225]

***

225 Taberî, 21/60; Tirmizî, *Tefsir* ve *Büyu'*, 51; İbn Mâce, ha. no. 3168; İbn Kesîr de bu hadisi İbn Ebî Hâtim'den naklettikten sonra (5/377) şöyle der: "Tirmizî ve Taberî de benzerini rivâyet etmişlerdir. Tirmizî râvilerden Ali İbn Yezid'in zayıf sayıldığına işaret etmiştir. Ben de derim ki: Gerek Ali, gerek hocası, gerek kendisinden rivâyet eden kişinin hepsi zayıf râvilerdir. Vallahu a'lem."

﴿وَإِذْ قَالَ لُقْمَانُ لِابْنِهِ وَهُوَ يَعِظُهُ يَابُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾ (لقمان: ١٣)

"Lokman oğluna nasihat ederken: "Evlâdım, dedi, sakın Allah'a eş, ortak uydurma! Çünkü şirk, pek büyük bir zulümdür." (Lokman, 31/13)

عن عبد الله قال: لما نزلت ﴿الَّذِينَ آمَنُوا وَلَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ﴾ شق ذلك على أصحاب رسول الله ﷺ وقالوا:أينا لم يلبس إيمانه بظلم؟ فقال رسول الله ﷺ: "إنه ليس بذلك، ألا تسمع إلى قول لقمان ﴿يَابُنَيَّ لاَ تُشْرِكْ بِاللهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ﴾؟".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) der ki: *"İman edip imanlarını zulümle de bulaştırmayanlar var ya, işte korkudan emin olma onların hakkıdır. Doğru yolda olanlar da onlardır."* (En'am, 6/82) âyeti inince: "İçimizde nefsine zulmetmeyen kim var ki?" diyerek, bu durum Resûlullah'ın (s.a.s.) ashabına ağır gelmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber dedi ki: "Zannettiğiniz gibi değil, buradaki zulüm, Lokman'ın oğlunu men ettiği zulümdür: *"Evlâdım, dedi, sakın Allah'a eş, ortak uydurma! Çünkü şirk, pek büyük bir zulümdür."*[226]

***

﴿وَلاَ تُصَعِّرْ خَدَّكَ لِلنَّاسِ وَلاَ تَمْشِ فِي الْأَرْضِ مَرَحًا إِنَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ (لقمان: ١٨)

"Kibirli davranarak insanlara yüzünü dönme, yerde çalımlı çalımlı yürüme! Çünkü Allah kibirle kasılan, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez." (Lokman, 31/18)

عن ثابت بن قيس بن شماس قال: ذكر الكبر عند رسول الله ﷺ فشدد فيه، فقال: ﴿إِنَّ اللهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ فقال رجل من القوم: والله يا رسول الله إني لأغسل ثيابي فيعجبني بياضها، ويعجبني شراك نعلي، وعلاقة سوطي؟ فقال "ليس ذلك الكبر، إنما الكبر أن تسفه الحق وتغمط الناس".

226 Buhârî, *Tefsir* (6/20); Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/140); *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 26b; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 31b; Bezzâr (M. Molla nüshası), v. 158a; Taberî, 11/95; Tirmizî, *Tefsir*.

Sabit İbn Kays (r.a.) şöyle anlatmıştır: Resûlullah'ın (s.a.s.) huzurunda kibirden bahsedilmişti. Resûlullah onun çirkinliği üzerinde durdular ve ﴿إِنَّ اللّٰهَ لاَ يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ "Allah kibirle kasılan, kendini beğenmiş, övünüp duran kimseleri asla sevmez." âyetini okudular. Bunun üzerine sohbette dinleyenlerden bir adam: "Ya Resûlelllah! Ben elbisemi yıkıyorum. Beyaz olması da hoşuma gidiyor. Ayakkabımın bağları ve kırbacımın ipi de hoşuma gidiyor." dedi. Resûlullah (s.a.s.): "Kibir bunda yoktur. Asıl kibir, hakkın ibtali, insanların tahkiridir." buyurdular." [227]

***

﴿إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَاذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (لقمان: ٣٤)

"Kıyamet saatinin ne zaman geleceğini yalnız Allah bilir. Yağmuru da O indirir, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Her şeyi mükemmel tarzda bilen ve her şeyden haberdar olan Allah'tır." (Lokman, 31/34)

عن ابن عمر قال: قال رسول الله صلى عليه السلام «مفاتيح الغيب خمس لا يعلمها إلا الله ﴿إِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ...﴾ اْلآيَةَ.

İbn Ömer (r.anhümâ) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.): «Gaybın anahtarı beştir. Onları Allah'tan başkası bilemez." dedi ve şu mealdeki âyeti okudu: "*Kıyamet saatinin ne zaman geleceğini yalnız Allah bilir. Yağmuru da O indirir, rahimlerde olanı O bilir. Hiç kimse yarın ne kazanacağını bilemez. Hiç kimse nerede öleceğini de bilemez. Her şeyi mükemmel tarzda bilen ve her şeyden haberdar olan Allah'tır."*[228]

---

[227] İbn Kesîr, 3/447.
[228] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 4752.

SECDE SÛRESİ

﴿الَّذِي أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ وَبَدَأَ خَلْقَ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ (السجدة: ٧)

"Yarattığı her şeyi güzel ve muhkem yapıp insanı ilkin çamurdan yarattı." (Secde, 32/7)

عن ابن عباس عن النبي ﷺ في قوله ﴿أَحْسَنَ كُلَّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ قال: "أما أن أست القردة ليست بحسنة ولكنه أحكم خلقها".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.s.) *"Yarattığı her şeyi güzel ve muhkem yapıp insanı ilkin çamurdan yarattı."* âyeti hakkında şöyle dedi: "Amma (meselâ) maymunun kıçı güzel değildir, fakat maksat 'onun yaratılışını muhkem (sağlam, hikmete uygun) kılmıştır.' demektir."[229]

***

﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَطَمَعًا وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ﴾ (السجدة: ١٦)

"Yataklarından kalkar, cezalandırmasından endişe ederek, rahmetinden ümit içinde olarak Rab'lerine dua edip yalvarırlar ve kendilerine nasip ettiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar." (Secde, 32/16)

عن معاذ بن جبل (...) ثم قال (يعني رسول الله ﷺ: "ألا أدلك على أبواب الخير؟

---

229 Suyûtî, *İtkân*, 2/199'da İbn Ebî Hâtim'den.

الصوم جنة، والصدقة تطفئ الخطيئة، وصلاة الرجل في جوف الليل - ثم قرأ - ﴿تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ﴾ حتى بلغ ﴿جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ ثم قال (...).

Yine Muaz İbn Cebel (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sonra Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Hayır kapılarını sana bildireyim mi? Oruç: kalkandır. Sadaka: günahları söndürür. (Bu kapılardan biri de) kişinin gecenin ortasında kalkıp namaza durmasıdır." dedi ve *"Yataklarından kalkar, cezalandırmasından endişe ederek, rahmetinden ümit içinde olarak Rab'lerine dua edip yalvarırlar ve kendilerine nasip ettiğimiz mallardan Allah yolunda harcarlar."* âyetini sonuna kadar okudu.[230]

***

﴿فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾
(السجدة: ١٧)

"İşte onların dünyada yaptıkları makbul işlere mükâfat olarak gözlerini aydın edecek, gönüllerini ferahlatacak hangi sürprizlerin, hangi nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez." (Secde, 32/17)

عن المغيرة بن شعبة قال سمعته على المنبر يرفعه إلى النبي ﷺ قال: سأل موسى عليه السلام ربه عز وجل ما أدنى أهل الجنة منزلة؟ قال: «هو رجل يجئ بعدما أدخل أهل الجنة فيقال له: ادخل الجنة فيقول: «أي رب كيف وقد أخذ الناس منازلهم وأخذوا أخذتهم؟» فيقال له: أترضى أن يكون لك مثل ملك من ملوك الدنيا؟ فيقول: رضيت رب فيقول: «لك ذلك ومثله ومثله ومثله!» فقال في الخامسة: رضيت رضيت رب! فيقول: «هذا لك وعشر أمثاله معه، ولك ما اشتهت نفسك ولذت عينك». فيقول «رضيت رب». قال: رب فأعلاهم منزلة؟» قال: «أولئك الذين أردت غرست كرامتهم بيدي وختمت عليهم. فلم تر عين ولم تسمع أذن ولم يخطر على قلب بشر قال ومصداقه من كتاب الله عز وجل ﴿فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾ الآية.

Muğîre İbn Şu'be (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) minberde şöyle söylediğini nakletmiştir: "Mûsa (a.s.), Rabbine cennetliklerin en alt derecesinin durumunu sordu, o da şöyle buyurdu: "O şöyle biridir ki, cennetliklerin hepsi

[230] Tirmizî, *Ebvabu'l-İman*, 8; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 77a-b; İbn Mâce, ha. no. 3973; Abd İbn Humeyd, v. 19a; İbn Kesîr, 5/410. (Ayrıca Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'ine nisbet eder.)

Cennet'e girdikten sonra getirilir, "Haydi gir!" denilir. O: "Nereye gireyim ya Rabbi, der, herkes yerine yerleşip alacaklarını aldılar?" Allah Teâlâ ona der: "İster misin, sana dünya hükümdarlarınınki kadar mülk vereyim?" O da: "İsterim, ya Rabbi!" der. Allah buyurur: "Sana onunla beraber, bir misli daha, bir misli daha... beşincide adam: "Yeter, yeter artık ya Rabbi!" der. Allah Teâlâ: "Bütün bunlar ve on misli daha senindir. Keza canın neyi isterse, gözün nelerden hoşlanırsa onlar da sana verilecektir." Adam: "Fazlasıyla razı oldum ya Rabbi!" der. Bu kere Mûsa (a.s.): "Ya Rabbi, der, ya cennetliklerin en üst derecede olanlarının mükâfatı nedir?" Allah şöyle buyurdu: "İşte onlar benim seçkin kullarımdır: Onların asalet ağaçlarını Kendi elimle diktim, onların mükâfatlarını mühürleyip saklı tuttum ki öylesini ne gözler görmüş, ne kulaklar işitmiş, ne de insanın hatır ve hayaline uğramıştır." Nitekim bunun tasdiki Kur'ân'ın işbu *"İşte onların dünyada yaptıkları makbul işlere mükâfat olarak gözlerini aydın edecek, gönüllerini ferahlatacak hangi sürprizlerin, hangi nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez."* âyetidir."[231]

عَنْ عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ قال الله: " أعددت لعبادي الصالحين ما لا عين رأت، ولا أذن سمعت ولا خطر على قلب بشر، واقرؤا إن شئتم، قال الله ﴿فَلاَ تَعْلَمُ نَفْسٌ مَا أُخْفِيَ لَهُمْ مِنْ قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Salih kullarım için gözlerin görmediği, kulakların işitmediği ve hiç bir beşerin kalbinden bile geçmeyen nimetler hazırladım." Bunun, Allah'ın kitabındaki tasdik edici delili ise *"İşte onların dünyada yaptıkları makbul işlere mükâfat olarak gözlerini aydın edecek, gönüllerini ferahlatacak hangi sürprizlerin, hangi nimetlerin saklandığını hiç kimse bilemez."* âyetidir."[232]

***

﴿وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِآيَاتِ رَبِّهِ ثُمَّ أَعْرَضَ عَنْهَا إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ﴾ (السجدة: ٢٢)

---

231 İbn Kesîr, bu âyet tefsirinde Müslim ve Tirmizî'den.

232 Müslim, 51, 1, ha. no. 2 (keza 4, 5 ve 6); *İman*, 84, ha. no. 312; Buhârî, *Tefsir*, 6/21; Ma'mer İbn Raşid, *Câmi'*, v. 68b; Dârimî, v. 164a-b; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 5/411. (Diğer rivâyetler için.)

"Rabbinin âyetleriyle kendilerine nasihat edildiğinde sırtını dönüp uzaklaşan kimseden daha zalim kimse olur mu? Biz o suçlulardan elbet intikam alıp onları cezalandıracağız." (Secde, 32/22)

عن معاذ بن جبل، قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "ثلاث من فعلهن فقد أجرم: من اعتقد لواء في غير حق، أو عق والديه، أو مشى مع ظالم ينصره فقد أجرم، يقول الله ﴿إِنَّا مِنَ الْمُجْرِمِينَ مُنْتَقِمُونَ﴾.

Muaz İbn Cebel (r.a.) diyor ki: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: Üç şey vardır ki onları yapan mücrim, yani suçlu olur: Haksız yere idari görev vermek, anneye babaya asi olmak ve onu desteklemek gayesiyle zalimle beraber yürümek. İşte bunları yapanlar cürüm işlemiştir. Nitekim Allah Teâlâ: *"Biz o suçlulardan elbet intikam alıp onları cezalandıracağız."* buyurmaktadır.[233]

***

﴿وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلاَ تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ (السجدة: ٢٣)

"Şu bir gerçektir ki sana verdiğimiz gibi Mûsa'ya da kitap vermiş, sana vahyettiğimiz gibi ona da vahyetmiştik. Dolayısıyla onun da böyle bir vahiy aldığından hiç tereddüdün olmasın (veya: onunla karşılaşacağından hiç tereddüdün olmasın). Biz ona verdiğimiz kitabı İsrailoğullarına rehber kıldık." (Secde, 23)

فكان قتادة يقول: معنى ذلك: فلا تكن في شك من أنك لقيته، أو تلقاه ليلة أسري بك، وبذلك جاء الأثر عن رسول الله ﷺ.

عن ابن عباس قال: قال نبي الله ﷺ: «أريت ليلة أسري بي موسى ابن عمران، رجلا آدم طوالا صعدا، كأنه من رجال شنوءة، ورأيت عيسى (...) ﴿فَلاَ تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِنْ لِقَائِهِ﴾، أنه رأى موسى، ولقى موسى ليلة أسري به".

Abdullah İbn Abbas'tan (r.anhümâ) o da Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle nakletmiştir: "Mûsa İbn İmran (a.s.), Miraç gecesi bana gösterildi. Esmer, uzun boylu, bir zât olduğunu gördüm. Şenûe halkına benziyordu."[234]

233 Taberî, 21/112; İbn Kesîr, 5/415'te Taberî ile İbn Ebî Hâtim'den nakleder.
234 Taberî, 21/112; İbn Kesîr, 5/416'da nakleder ve başkasına nisbet etmez.

AHZAB SÛRESİ

﴿اَلنَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَام بَعْضُهُمْ أَوْلَى بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللّٰهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلاَّ أَنْ تَفْعَلُوا إِلَى أَوْلِيَائِكُمْ مَعْرُوفًا كَانَ ذٰلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا﴾ (الأحزاب: ٦)

"Peygamberin mü'minler üzerindeki hakkı, onların bizzat kendileri hakkında haiz oldukları haktan daha fazladır. (O baba konumunda olduğundan) onun eşleri de mü'minlerin anneleridir." (Ahzab, 33/6)

عن أنس بن مالك، قال: قال رسول الله ﷺ: "لا يؤمن أحدكم حتى أكون أحب إليه من ولده ووالده والناس أجمعين".

Enes'ten (r.a.): "Ben, kendisine evlâdından, ebeveyninden ve bütün insanlardan daha sevimli olmadıkça, hiçbiriniz hakiki iman etmiş olmazsınız."[235]

عن أبي هريرة، أن رسول الله ﷺ قال: "ما من مؤمن إلا وأنا أولى الناس به في الدنيا والآخرة، اقرؤا إن شئتم ﴿اَلنَّبِيُّ أَوْلَى بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنْفُسِهِمْ﴾ وأيما مؤمن ترك مالا فلورثته وعصبته من كانوا، وإن ترك دينا أو ضياعا فليأتني وأنا مولاه".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Hiç bir mü'min yoktur ki ben ona dünyada da âhirette de insanların en yakını olmayayım. İsterseniz: *"Peygamber'in mü'minler üzerindeki hakkı, onların*

[235] Müslim, 1, ha. no.70

bizzat kendileri hakkında haiz oldukları haktan daha fazladır. (O baba konumunda olduğundan) onun eşleri de mü'minlerin anneleridir." âyetini okuyunuz. Hangi mü'min mal bırakırsa varislerine aittir. Ama kim borç veya ilgiye muhtaç çoluk çocuk bırakırsa bana gelsin, onun velisi benim."[236]

عن جابر بن عبد الله، قال: ''كان رسول الله ﷺ إذا خطب احمرت عيناه،...ثم يقول: ''أنا أولى بكل مؤمن من نفسه. من ترك مالا فلأهله، ومن ترك دينا أو ضياعا فإلي وعلي''.

***

﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ (الأحزاب: ٧)

"Bir vakit Biz, peygamberlerden kesin söz almıştık: Senden, Nuh'tan, İbrahim'den, Mûsa'dan ve Meryem'in oğlu İsa'dan. Evet onlardan pek sağlam bir söz almıştık ki vakti gelince o sadıklara sözlerine bağlılıklarını sorsun. Kâfirlere ise çok acı bir azap hazırladı." (Ahzab, 33/7)

عن قتادة، قوله ﴿وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ ...﴾ قال: ''وذكر لنا أن النبي ﷺ كان يقول: ''كنت أول الأنبياء في الخلق وآخرهم في البعث''.

Katade (r.a.) ﴿... وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ﴾ âyeti hakkında şöyle demiştir: Peygamber Efendimiz bu âyet hakkında şöyle buyurmuştur: Yaratılmış olmak bakımından peygamberlerin birincisiyim; dünyaya peygamber olarak gönderilmek itibariyle ise sonuncusuyum.[237]

***

﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا﴾ (الأحزاب: ١٢)

"Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık (şüphe) olanlar: "Allah ve Resûlünün bize zafer vaad etmesi, meğer bizi aldatmak içinmiş!" diyorlardı." (Ahzab, 33/12)

---

[236] Buhârî, *Tefsir*, 6/22; Taberî, 21/122. Bu mânâda Câbir'den (r.a.) Müslim, 7/13, ha. no. 43; Ebû Dâvud, ha. no. 2899 ve 2900 Mukaddem Kindî'den (r.a.). Keza Nesâî, 4/66; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 71b.

[237] Kurtubî, *Câmi'*, 7/155.

عن عبد الله بن عوف المزني قال: ثني أبي، عن أبيه الذي قص قصة حفر الخندق أثناء حصار الأحزاب المدينة المنورة، ثم قال: (..) قال رسول الله ﷺ: "صدقتم! ضربت ضربتي الأولى، فبرق الذي رأيتم، أضاء لي منه قصور الحيرة ومدائن كسرى، كأنها أنياب الكلاب. فأخبرني جبرائيل عليه السلام أن أمتي ظاهرة عليها، ثم ضربت ضربتي الثانية، فبرق الذي رأيتم، أضاء لي منه قصور الحمر من أرض الروم، كأنها أنياب الكلاب. وأخبرني جبرائيل عليه السلام أن أمتي ظاهرة عليها. ثم ضربت ضربتي الثالثة، وبرق منها الذي رأيتم، أضاءت لي منها قصور صنعاء، كأنها أنياب الكلاب. وأخبرني جبرائيل عليه السلام أن أمتي ظاهرة عليها، فأبشروا يبلغهم النصر وأنشروا يبلغهم النصر. وأبشروا يبلغهم النصر، فاستبشر المسلمون (...) فقال: المسلمون ﴿هٰذَا مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ..﴾ وقال المنافقون: ألا تعجبون؟ يحدثكم ويمنيكم ويعدكم الباطل يخبركم أنه يبصر من يثرب قصور الحيرة ومدائن كسرى (...) وأنزل القرآن: ﴿وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ مَا وَعَدَنَا اللّٰهُ وَرَسُولُهُ إِلاَّ غُرُورًا﴾.

Amr İbn Avf el-Müzenî babasından, o da dedesinden (hülâsa olarak) nakleder ki Hendek Gazası'nda Resûl-i Ekrem hendek hattını çizdi sonra hendeğin kazılmasına başlandı. Kazarken büyük bir kaya çıkınca Hz. Peygamber (s.a.s.) levyeyi alarak üç darbede kayayı parçaladı Her darbede Medine'nin iki yakası arasını aydınlatacak kadar kuvvetli bir ateş çıktı.. Selman Farisî: "Ya Resûlallah, dedi, şimdiye kadar hiç şahid olmadığım bir şey bu!" Hz. Peygamber oradakilere:

"Selman'ın dediğini siz de gördünüz mü?" diye sorunca: "Evet, dediler, anamız babamız sana feda olsun, sen vuruyordun, dalga hâlinde şimşek çakıyordu. Sen tekbir getirdin, biz de getirdik. Başka bir şey görmedik." Hz. Peygamber: "Doğru söylediniz: Ben ilk darbeyi indirince gördüğünüz şimşek çaktı, benim önümde Hire sarayları ile Kisra'nın Medain'deki sarayı aydınlandı. Âdeta köpeğin azı dişleri şeklinde idiler. Cibril, ümmetimin oralara hâkim olacağını söyledi. İkinci darbeyi vurup da siz de gördüğünüz ateşi görünce, Rum diyarından kırmızı saraylar gösterdi, bu da tıpkı köpeğin azı dişleri gibi idi. Keza Cibril buraya da ümmetimin hâkim olacağını bildirdi. Üçüncüyü vurup çıktığını gördüğünüz ateş ise bana San'a saraylarını gösterdi. Bunlar da köpeğin azı dişleri gibi idi. Cibril bunların da ümmetime nasip edileceğini bildirdi. Ve: Müjdele onları, zafer

onların olacak!" "Müjdele onları zafer onların olacak." "Müjdele onları zafer onların olacak!" diye üç kere tekrar etti. Müslümanlar çok sevindiler ve: *"İşte bu, dediler, Allah ve Resûlünün bize vaad ettiği zafer! Allah da, Resûlü de elbette doğru söylemişlerdir."* (Ahzab, 22) Münafıklar ise şöyle dediler: "Baksanıza, sizi nasıl oyalıyor: Medine'den, ta Hire'nin ve Medain'in saraylarını gördüğünü iddia ediyor!" İşte Allah Teâlâ bunun üzerine işbu: *"Hani münafıklar ve kalplerinde hastalık (şüphe) olanlar: "Allah ve Resûlü'nün bize zafer vaad etmesi, meğer bizi aldatmak içinmiş!" diyorlardı."* âyeti indirildi.[238]

***

﴿مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللّٰهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَنْ قَضَى نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا تَبْدِيلاً • لِيَجْزِيَ اللّٰهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيما﴾

(الأحزاب: ٢٣-٢٤)

"Mü'minlerden öyle yiğitler vardır ki Allah'a verdikleri sözü yerine getirip sadakatlarini ispat ettiler. Onlardan kimi adağını ödedi, canını verdi, kimi de şehitliği gözlemektedir. Onlar verdikleri sözü asla değiştirmediler." "Allah, böylece sadık kalanları doğruluklarına karşı ödüllendirecek; münafıkları da dilerse azaba uğratacak veya tövbe nasip edip tövbelerini kabul edecektir. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir." (Ahzab, 23-24)

عن طلحة: ''أن أعرابيا أتى رسول الله ﷺ، قال: ''وكانوا لا يجرؤن على مسألته، فقالوا للأعرابي: سله ﴿مَنْ قَضَى نَحْبَهُ﴾ من هو؟ فسأله؟ فأعرض عنه، ثم سأله، فأعرض عنه، ثم دخلت من باب المسجد وعلى ثياب خضر، فلما رآني رسول الله ﷺ قال: أين السائل عمن قضى نحبه؟ قال الأعرابي: أنا يا رسول الله، قال: هذا ممن قضى نحبه''.

ثنا عبد الحميد الحماني، عن اسحق بن يحى الطلحي عن معاوية بن أبي سفيان فقال: إني سمعت رسول الله ﷺ يقول: ''طلحة ممن قضى نحبه''..

Talha (r.a.) şöyle demiştir: Bir bedevi Resûlullah'a (s.a.s.) geldi. Ashab, Hz. Peygamber'e soru sormaya pek cesaret edemezlerdi. Ona dediler ki: "Adağını ödeyenler kimler? diye sor!" O da sordu, fakat Resûlullah (s.a.s.)

---

[238] Taberî, 21/22-24. Zerkanî, *Mevahibu'l-Ledünniyye* şerhinde 2/102'de bu haberi aynı sahabiden Taberanî'nin "lâ be'se bihî" bir senedle rivâyet ettiğini bildirir.

cevap vermedi. Tekrar sordu, yine cevap vermedi. O sırada Mescid'in kapısından ben girdim. Üzerimde yeşil elbiseler vardı. Resûlullah beni görünce, '"Demin 'adağını ödeyenleri' soran nerede?' deyince bedevi:

"Bendim" dedi. Resûlullah (s.a.s.): "İşte bu, adağını yerine getirenlerdendir." dedi.[239]

Talha (r.a.) diyor ki: "Uhud Gazvesi'nden dönüp Medine'ye vardığımızda Hz. Peygamber (s.a.s.) minbere çıkıp hutbe verdi. Mü'minlere taziyede bulundu ve şehitlerin vardıkları büyük mükâfatı bildirdi. Sonra işbu: *"Allah, böylece sadık kalanları doğruluklarına karşı ödüllendirecek; münafıkları da dilerse azaba uğratacak veya tövbe nasip edip tövbelerini kabul edecektir. Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir."* âyetini okudu. Sonra biri kalkıp, "Ya Resûlallah, dedi, kimdir bunlar?". Resûlullah etrafına baktı. Üzerimde iki parça yeşil elbise vardı. Beni gösterip: "İşte bu, onlardandır." buyurdu.[240]

***

﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعْكُنَّ وَأُسَرِّحْكُنَّ سَرَاحًا جَمِيلاً • وَإِنْ كُنْتُنَّ تُرِدْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَالدَّارَ الْاٰخِرَةَ فَإِنَّ اللّٰهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الأحزاب: ٢٨-٢٩)

"Ey Peygamber! Eşlerine de ki: 'Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi verip sizi güzelce boşayayım.' 'Yok, eğer Allah'ı, Resûlü'nü ve âhiret mülkünü isterseniz haberiniz olsun ki Allah sizin gibi iyi hanımlara büyük mükâfat hazırlamıştır.'" (Ahzab, 28-29)

عن عائشة: "أن النبي ﷺ لما نزل إلى نسائه أمر أن يخيرهن، فدخل عليّ فقال: "سأذكر لك أمرا ولا تعجلي حتى تستشيري أباك". فقلت: وما هو يا نبي الله؟ قال: "إني أمرت أن أخيركن"، وتلا عليها آية التخيير، إلى آخر الآيتين، قالت: قلت: "وما الذي تقول: لا تعجلي حتى تستشيري أباك، فإني أختار الله ورسوله". فسر بذلك، وعرض على نسائه، فتتابعن كلهن، فاخترن الله ورسوله".

239 Tirmizî, *Tefsir*; Taberî, 21/147 ve İbn Kesîr, 5/440'ta İbn Ebî Hâtim, Taberî ve Tirmizî'ye nisbet eder.

240 Taberî, 21/147; İbn Kesîr, 5/439-440'ta İbn Ebî Hâtim'den nakledip ayrıca Taberî ile Tirmizî'ye nisbet eder.

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Eşlerini muhayyer bırakmaya dair bu âyet nâzil olunca Resûlullah (s.a.s.) yanıma girip: "Sana bir şey söyleyeceğim, ama, babana danışmadan önce cevap vermede acele etme!" dedi. Ben: "Nedir ya Nebiyyellah?" deyince: "Bana, sizleri muhayyer bırakma emri geldi." deyip mezkûr iki âyeti okudu. Ben dedim ki: "Ya Resûlallah, ne diye "Babana danışmadan önce cevap vermede acele etme." diyorsun ki? Ben zaten Allah'ı ve Resûlünü seçtim gitti!" Hz. Peygamber memnun oldu. Sonra diğer eşlerine teklifte bulundu. Onların da hepsi Allah'ı ve Resûlünü seçtiler."[241]

***

﴿وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلاَ تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلٰوةَ وَآتِينَ الزَّكٰوةَ وَأَطِعْنَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ (الأحزاب: ٣٣)

"Hem vakarla evinizde durun da daha önceki cahiliye döneminde olduğu gibi süslenip dışarı çıkmayın! Namazı hakkıyla îfa edin, zekâtınızı verin! Hülâsa Allah ve Resûlü'ne itaat edin! Ey Peygamber'in şerefli hane halkı, ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor." (Ahzab, 33)

قالت عائشة: خرج النبي ﷺ غداة وعليه مرط مرحل، من شعر أسود، فجاء الحسن بن علي فأدخله. ثم جاء الحسين فدخل معه. ثم جاءت فاطمة فأدخلها. ثم جاء علي فأدخله. ثم قال: ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾.

Hz. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: Hz. Peygamber (s.a.s.) sabahleyin, üzerinde kıldan siyah bir cübbe olarak çıktı. Hasan İbn Ali geldi, onu cübbesinin içine aldı. Sonra Hüseyin geldi, ağabeyinin yanına girdi. Sonra Fatıma geldi, onu da cübbesine aldı. Derken Ali geldi, onu da yanına aldı. Sonra dedi ki: *"Ey Peygamber'in şerefli hane halkı, ey Ehl-i Beyt! Allah sizden her türlü kiri giderip sizi tertemiz yapmak istiyor."* [242]

241 Taberî, 21/158; Müslim, 18,4, ha. no. 22 (başka lâfız ve isnadla). İbn Kesîr, 5/448'de bu rivâyeti aynen aldıktan sonra Buhârî'nin, Müslim'in, İbn Ebî Hâtim ve Taberî'nin rivâyetlerini nakleder. Keza bkz. Buhârî, *Tefsir*, 6/23.

242 Müslim, 44, 9, ha. no. 61; Taberî, İbn Kesîr, 5/456.

عن أم سلمة رضي الله عنها قالت: إن هذه الآية نزلت في بيتي ﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ ...﴾. قالت: وأنا جالسة على باب البيت، فقلت: يا رسول الله ألست من أهل البيت؟ فقال ﷺ: "إنك إلى خير، أنت من أزواج النبي ﷺ." قالت: وفي البيت رسول الله ﷺ وعلي وفاطمة والحسن والحسين رضي الله عنهم".

Ümmü Seleme (r.anhâ) şöyle demiştir: Bu âyet, benim evimde nâzil oldu. Ben o sırada evin kapısında bulunuyordum. "Ya Resûlallah," dedim, "Ben de Ehl-i Beyt'ten değil miyim?" Resûlullah bana: "Elbette sen hayrın içindesin, sen zaten Peygamber hanımlarındansın." O zaman evde Resûlullah, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin bulunuyorlardı.[243]

***

﴿إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾ (الأحزاب: ٥٦)

"Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygamber'e hep salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selâm verin!" (Ahzab, 56)

عن موسى بن طلحة، عن أبيه، قال: "أتى رجل النبي ﷺ فقال: سمعت الله يقول ﴿إِنَّ اللّٰهَ وَمَلٰئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ﴾ الآية، فكيف الصلاة عليك؟ فقال: قل: اللّٰهم صل على محمد وعلى آل محمد، كما صليت على إبراهيم، إنك حميد مجيد وبارك على محمد وعلى آل محمد كما باركت على إبراهيم إنك حميد مجيد".

Mûsa İbn Talha babasından (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Bir adam Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelip dedi ki: "Allah'ın *'Muhakkak ki Allah ve melekleri Peygamber'e hep salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin ve tam bir içtenlikle selâm verin!'* buyurduğunu işittim. Sana salât vazifesini nasıl yerine getireceğiz?" O şöyle cevap verdi: "Şöyle deyiniz: Allah'ım! İbrahim'e salât ettiğin gibi, Muhammed'e ve âline de salât et, sen Hamid'sin, Mecid'sin. İbrahim'e bereket ihsan ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de bereket ihsan et! Zira Sen Hamid'sin, Mecid'sin."[244]

243 Tirmizî, *Tefsir*; Hâkim, *Müstedrek*, 2/416; Taberî, 22, 6; İbn Kesîr, 5/456.

244 Buhârî, *Tefsir*, 6/27 Kâ'b İbn Ucre'den (r.a.). Keza Tirmizî, *Tefsir*'de yaptığı rivâyette soranın

***

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَكُونُوا كَالَّذِينَ آذَوْا مُوسَى فَبَرَّأَهُ اللهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللهِ وَجِيهًا﴾ (الأحزاب: ٦٩)

"Ey iman edenler! Mûsa'ya eziyet edenler gibi olmayın! Eziyet ettiler de, Allah onu, onların dediklerinden akladı. Beri olduğunu ortaya koydu. O, Allah nezdinde itibarlı bir kişi idi." (Ahzab, 69)

عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال: "إن بني إسرائيل كانوا يغتسلون وهم عراة، وكان نبي الله موسى حييا، فكان يتستر إذا اغتسل، فطعنوا فيه بعورة، قال: فبينا نبي الله يغتسل يوما، إذا وضع ثيابه على صخرة، فانطلقت الصخرة، وأتبعها نبي الله ضربا بعصاه: "ثوبي ياحجر، ثوبي يا حجر!" حتى انتهت إلى ملأ من بني إسرائيل، أو توسطهم، فقامت، فأخذ نبي الله ثيابه، فنظروا إلى أحسن الناس خلقا، وأعدله مرؤة، فقال الملأ: قاتل الله كامنة بني إسرائيل، فكانت براءته التي برأه الله منها".

Ebû Hureyre'nin (r.a.) rivâyetine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "İsrailoğulları çırılçıplak yıkanırlar ve birbirlerinin mahrem yerlerini görürlerdi.. Hâlbuki Mûsa tek başına yıkanırdı. Bir gün dediler ki: "Allah'a yemin ederiz ki Mûsa'yı bizimle birlikte yıkanmaktan men eden, bedenindeki bir kusurdan başka bir şey değildir." Hz. Peygamber (s.a.s.) devam etti: "Bir gün Mûsa, yıkanmak için ayrılmıştı. Elbiselerini bir taşın üzerine koydu. Fakat taş, elbiseleriyle birlikte yuvarlandı. Mûsa: "Elbisem! Elbisem! Ey taş!" diyerek arkasından koşturunca İsrailoğulları mahrem yerlerini gördüler ve dediler ki "Allah'a yemin ederiz ki Mûsa'da hiçbir şey yokmuş." Hz. Peygamber ilâve etti: "Mûsa'nın mahrem yerleri görününce taş durdu. Mûsa elbiselerini aldı ve taşa vurmaya başladı." İşte Allah Teâlâ'nın "Ey iman edenler! Mûsa'ya eziyet edenler gibi olmayın! *Eziyet ettiler de, Allah onu, onların dediklerinden akladı. O, Allah nezdinde itibarlı bir kişi idi." buyruğu bunu ifade eder.*[245]

Bişr İbn Sa'd (r.a.) olduğu tasrih edilir. *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 81a; Abd İbn Humeyd, v. 36b; Taberanî, *Mu'cemu's-Sağîr*, v. 30b; Taberî, 22/43.

245 *Hemmâm İbn Münebbih'in Sahifesi*, s. 93; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/249; Buhârî, *Gusl*, 1/73; Müslim, *Fezail*, ha. no. 155-156; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 81a-b; Taberî, 22/52. (Âyeti okuma ziyadesi Tirmizî ile Taberî'de vardır.)

SEBE' SÛRESİ

﴿لَقَدْ كَانَ لِسَبَإٍ فِي مَسْكَنِهِمْ آيَةٌ جَنَّتَانِ عَنْ يَمِينٍ وَشِمَالٍ كُلُوا مِنْ رِزْقِ رَبِّكُمْ وَاشْكُرُوا لَهُ بَلْدَةٌ طَيِّبَةٌ وَرَبٌّ غَفُورٌ﴾ (سبأ: ١٥)

"Gerçekten Sebe' halkına, oturdukları diyarda bir ibret dersi vardı. Onların meskenleri sağdan soldan iki bahçe ile çevrili idi. Peygamberleri kendilerine dedi ki: "Allah'ın nimetlerinden yiyiniz, içiniz, Ona şükrediniz. Ne hoş bir diyar! Ne iyi, ne müsamahalı, ve bağışlayıcı bir Rab!" (Sebe', 15)

قال سمعت ابن عباس يقول: أن رجلا سأل رسول الله ﷺ عن سبأ: ما هو أرجل أم امرأة أم أرض؟ قال ﷺ: "بل هو رجل ولد له عشرة، فسكن اليمن منهم ستة، والشام منهم أربعة، فأما اليمانيون، فمزحج وكندة والازد والأشعريون وأنمار وحمير، وأما الشامية: فلخم وجذام وعاملة وغسان.

İbn Abbas (r.anhümâ) dedi ki: Birisi Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Sebe' hakkında sorup: "Ya Resûlallah! Sebe' nedir, erkek mi, kadın mı, yoksa bir yerin mi adıdır?" Resûlullah buyurdu ki: "Bir adamın adıdır. Onun on evlâdı oldu. Onlardan altısı Yemen'e, dördü de Şam'a yerleşti. Yemen'dekiler Muzhic, Kinde, Ezd, Eş'ariyyûn, Enmar ve Himyer'dir, hepsi de Arap'tır. Şam'dakiler ise Lâhm, Cüzam, Âmile ve Gassan'dır."[246]

***

[246] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/249-250); Tirmizî, *Tefsir*; Taberî, 22/76; İbn Kesîr, 5/539 (İsnad için hasen der, ayrıca İbn Abdi'l-Berr'e nisbet eder); İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/154. (Ayrıca Hâkim'in sahih diyerek rivâyet ettiğini söyler.)

﴿وَلاَ تَنْفَعُ الشَّفَاعَةُ عِنْدَهُ إِلاَّ لِمَنْ أَذِنَ لَهُ حَتَّى إِذَا فُزِّعَ عَنْ قُلُوبِهِمْ قَالُوا مَاذَا قَالَ رَبُّكُمْ قَالُوا الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾ (سبأ: ٢٣)

"Allah'ın huzurunda O'nun izin verdiğinden başkasının şefaati fayda vermez. Nihayet o dehşetten duydukları korku geçince, onlar birbirlerine: 'Rabbimiz neye hükmetti?' diye sorarlar. Ötekiler: 'Hak ve adalet neyi gerektiriyorsa o hükmü verdi. O yüceler Yücesi, Büyükler Büyüğüdür.' derler." (Sebe', 23)

سمعت أبا هريرة يقول أن نبي الله ﷺ قال: «إذا قضى الله تعالى الأمر في السماء ضربت الملائكة بأجنحتها خضعانا لقوله كأنه سلسلة على صفوان، فإذا فزع عن قلوبهم قالوا: ماذا قال ربكم؟ قالوا للذي قال ﴿الْحَقَّ وَهُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ﴾، فيسمعها مسترق السمع ومسترق السمع هكذا بعضه فوق بعض. ووصف سفيان بيده فحرفها ونشر بين أصابعه. فيسمع الكلمة فيلقيها إلى من تحته، ثم يلقيها الآخر إلى من تحته، حتى يلقيها على لسان الساحر أو الكاهن، فربما أدركه الشهاب قبل أن يلقيها، وربما القاها قبل أن يدركه، فيكذب معها مائة كذبة، فيقال: «أليس قد قال لنا يوم كذا وكذا»، كذا وكذا فيصدق بتلك الكلمة التي سمعت من السماء».

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Allah Teâlâ gökte bir emir çıkardı mı, melekler âdeta kaya üzerine zincirin vuruşu gibi, Allah'ın emrine inkıyattan dolayı, birden kanatlarını yumarlar, kapatırlar. Dehşet zamanı geçince: *"Rabbiniz ne buyurdu?" diye sorarlar. Öteki melekler: "Hak ve adalet neyi gerektiriyorsa o hükmü verdi. O Yüceler Yücesi, Büyükler Büyüğüdür."* derler. Derken, onu kulak hırsızlığı yapan bir (cinnî) işitir. Bir başkası ondan, bir başkası ondan derken, bir üstteki alttakine aktara aktara nihayet bir sihirbazın veya bir kâhinin diline ulaşır. Bazen haberi ulaştırmaya fırsat bulamadan bir şihap isabet eder, bazan şihap ulaşmadan aktarmış olur. O sihirbaz veya kâhin de ona yüz yalan katarak halka söyler. Halk sonra şöyle der: "Falan gün, bize falan şey şöyle şöyle olacak, dememiş miydi, dediği de çıktı." Hasılı, gökten aşırdığı o bir tek gerçek sayesinde halk onun öteki sözlerine de inanır."[247]

[247] Buhârî, *Tefsir*, 6/28-29; Şerh için bkz. *Fethu'l-Bârî*, 10/157; İbn Mâce, ha. no. 194; Taberî, 22/91; İbn Kesîr, 5/550'de ayrıca Tirmizî ve Ebû Dâvud'a da nisbet eder.

***

﴿قُلْ إِنَّ رَبِّي يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ لَهُ وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾ (سبأ: ٣٩)

"De ki: Rabbim dilediği kimsenin rızkını, nasibini bollaştırır, dilediğinin nasibini de kısar. Siz hayır yolunda her ne harcarsanız Allah onun yerini doldurur. O rızık verenlerin en hayırlısıdır." (Sebe', 39)

عن حذيفة رضي الله عنه أنه قال: قال رسول الله ﷺ: "ألا إن بعد زمانكم هذا زمان عضوض، يعض الموسر على ما في يده حذار الإنفاق." قال الله تعالى: ﴿وَمَا أَنْفَقْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَهُوَ يُخْلِفُهُ وَهُوَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ﴾.

Huzeyfe (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Bilin ki şu devrinizden sonra ileride insanların cimrileştiği bir zaman gelecektir. Zengin, hayırda harcamaktan korkarak elindekini adeta dişleriyle tutacak." Hâlbuki Allah Teâlâ: *"Siz hayır yolunda her ne harcarsanız Allah onun yerini doldurur. O rızık verenlerin en hayırlısıdır."* buyurmaktadır."[248]

---

[248] İbn Kesîr, 5/558'de Ebû Ya'lâ ile İbn Ebî Hâtim'den.

FÂTIR SÛRESİ

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ وَالَّذِينَ يَمْكُرُونَ السَّيِّئَاتِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ وَمَكْرُ أُولٰئِكَ هُوَ يَبُورُ﴾ (فاطر: ١٠)

"Kim izzet istiyorsa, bilsin ki izzet tamamıyla Allah'ındır. Güzel ve temiz sözler O'na yükselir. Amel-i salihi, güzel ve makbul işi de Allah yükseltir. (...)" (Fâtır, 10)

قال لنا عبد الله: "إذا حدثناكم بحديث أتيناكم بتصديق ذلك من كتاب الله "إن العبد المسلم إذا قال: سبحان الله وبحمده، الحمد لله لا إله إلا الله، والله أكبر، تبارك الله، أخذهن ملك، فجعلهن تحت جناحيه، ثم صعد بهن إلى السماء، فلا يمر بهن على جمع من الملائكة إلا استغفروا لقائلهن حتى يحييّ بهن وجه الرحمن، ثم قرأ عبد الله ﴿إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ وَالْعَمَلُ الصَّالِحُ يَرْفَعُهُ﴾.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle dedi: Biz size bir hadis söyledik mi, Allah'ın kitabından onu tasdik eden âyeti de zikrederiz. Müslüman kul *Sübhanellahi ve bihamdihî, elhamdu lillâh, Lâ ilâhe illallah, v'Allahu ekber, Tebarekallah* gibi zikirleri yapınca, bir melek onları alıp kanatlarının altına yerleştirip göğe yükseltir. Hiç bir melâike topluluğunun yanından geçmez ki onlar, o zikri yapan için istiğfar etmesinler. Melek ta Rahman'ın huzuruna çıkıncaya kadar onu yükseltir." Sonra Abdullah işbu: *"Güzel ve temiz sözler O'na yükselir. Amel-i salihi, güzel ve makbul işi de Allah yükseltir (...)"*

âyetini okudu."[249] Bu hadis her ne kadar mevkuf ise de, akılla bilinecek şey olmadığından, hükmen merfu sayılır.

***

﴿وَهُمْ يَصْطَرِخُونَ فِيهَا رَبَّنَا أَخْرِجْنَا نَعْمَلْ صَالِحًا غَيْرَ الَّذِي كُنَّا نَعْمَلُ أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ فَذُوقُوا فَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ نَصِيرٍ﴾ (فاطر: ٣٧)

"Onlar orada imdat istemek için şöyle feryat ederler: 'Ey Ulu Rabbimiz! Ne olur, çıkar bizi buradan, dünyaya geri gönder de, daha önce yaptıklarımızdan başka, güzel ve makbul işler yapalım!' Allah onlara şöyle buyurur: 'Biz, size, düşünüp ibret alacak, gerçeği görecek kimsenin düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi? Hem size peygamber de gelip uyardı. Öyleyse tadın azabı! Zalimlerin hiç bir yardımcısı yoktur!'" (Fâtır, 37)

عن ابن عباس قال: قال رسول الله ﷺ: إذا كان يوم القيامة نودي: أين أبناء الستين، وهو العمر الذي قال الله ﴿أَوَلَمْ نُعَمِّرْكُمْ مَا يَتَذَكَّرُ فِيهِ مَنْ تَذَكَّرَ وَجَاءَكُمُ النَّذِيرُ﴾.

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Kıyamet günü olunca şöyle nida edilir: Nerede altmış yaşındakiler. O öyle bir ömürdür ki Cenâb-ı Hak onun hakkında şöyle buyurmuştur: *'Biz, size, düşünüp ibret alacak, gerçeği görecek kimsenin düşüneceği kadar bir ömür vermedik mi?"*

عن أبي هريرة يقول: قال رسول الله صلى الله عليه و سلم: "لقد أعذر الله إلى صاحب الستين سنة والسبعين". قال: قال رسول الله ﷺ: من عمره الله ستين سنة فقد اعذر إليه في العمر".

Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor. Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Ecelini altmış ve yetmiş yaşına kadar uzattığı kimseden Cenab-ı Hak, her çeşit özür ve bahaneyi kaldırmıştır." Ebû Hureyre şöyle dedi: Resûlullah şöyle demiştir: Cenab-ı Hak, kime altmış sene ömür vermişse hayat adına onun bütün özrünü kaldırmıştır.[250]

---

249 Taberî, 22/120; İbn Kesîr, 5/572 (Taberî'den).
250 Taberî, 22/142.

***

﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ الَّذِينَ اصْطَفَيْنَا مِنْ عِبَادِنَا فَمِنْهُمْ ظَالِمٌ لِنَفْسِهِ وَمِنْهُمْ مُقْتَصِدٌ وَمِنْهُمْ سَابِقٌ بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللّٰهِ ذَلِكَ هُوَ الْفَضْلُ الْكَبِيرُ﴾ (فاطر: ٣٢)

"Sonra Biz kitabı seçtiğimiz kullarımıza miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmeder. Kimi mûtedildir, orta yolu tutar. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda öne geçer. İşte büyük lütuf budur." (Fâtır, 32)

عن أبي الدرداء رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "قال الله تعالى: ﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ (...) بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللّٰهِ﴾ فأما الذين سبقوا فأولئك الذين يدخلون الجنة بغير حساب. وأما الذين اقتصدوا فأولئك الذين يحاسبون حسابا يسيرا. وأما الذين ظلموا أنفسهم فأولئك الذين يحبون في طول المحشر ثم هم الذين تلافاهم الله برحمته، فهم الذين يقولون: ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ...﴾".

عن أبي سعيد الخدري عن النبي ﷺ أنه قال في هذه الآية ﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ ... بِالْخَيْرَاتِ بِإِذْنِ اللّٰهِ﴾ قال: "هؤلاء كلهم بمنزلة واحدة وكلهم في الجنة".

عن الأعمش قال: ذكر أبو ثابت أنه دخل المسجد، فجلس إلى جنب أبي الدرداء، فقال اللّهم آنس وحشتي، وارحم غربتي ويسر لي جليسا صالحا. فقال أبو الدرداء: لئن كنت صادقا لأنا أسعد به منك، سأحدثك حديثا سمعته من رسول الله ﷺ لم أحدث به منذ سمعته. ذكر هذه الآية ﴿ثُمَّ أَوْرَثْنَا الْكِتَابَ ...﴾ فأما السابق بالخيرات، فيدخلها بغير حساب، وأما المقتصد فيحاسب حسابا يسيرا، وأما الظالم لنفسه، فيصيبه في ذلك المكان من الغم والحزن فذلك قوله ﴿الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي أَذْهَبَ عَنَّا الْحَزَنَ﴾.

Ebû Sabit diyor ki: Mescid'e girdim. Ebu'd-Derda'nın (r.a.) yanına oturmuşum. Şöyle dua ettim: "Ya Rabbi! Yalnızlığımı ünsiyete çevir, gurbet sıkıntıma karşı bana merhamet eyle. Bana salih bir arkadaş nasip et!" Ebu'd-Derda dedi ki: "Eğer söylediğinde samimi isen, bundan dolayı ben senden daha mutluyum. Bak şimdi sana öyle bir hadis-i şerif söyleyeceğim ki Resûlullah'tan (s.a.s.) onu işiteli beri hiç kimseye söylemedim. Sonra işbu: *"Sonra Biz kitabı seçtiğimiz kullarımıza miras verdik. Onlardan kimi nefsine zulmeder. Kimi mûtedildir, orta yolu tutar. Kimi de Allah'ın izniyle hayırlarda*

öne geçer. İşte büyük lütuf budur." âyetini okuyup dedi ki: "hayırlarda öne geçen" Cennet'e sorgusuz hesapsız girer. "Mu'tedil olup orta yolu tutan" kolay bir hesabı mütaeakip Cennet'e girer. "Nefsine zulmeden ise" kendisine orada sıkıntı ve üzüntü isabet eder. İşte bir sonraki âyet: *"Hamd olsun bizden üzüntüyü gideren Allah'a. Gerçekten Rabbimiz Gafûr'dur, Şekûr'dur."* buna işaret eder."[251]

[251] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/252); Taberî, 22/137; İbn Kesîr, 5/584. (Ayrıca İbn Ebî Hâtim'e de nisbet eder.) *Mecmau'z-Zevaid*, râvilerinin sahih râvileri olduğunu söyler. (*Bülûğu'l-Emânî*)

YÂSÎN SÛRESİ

﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ وَكُلَّ شَيْءٍ أَحْصَيْنَاهُ فِي إِمَامٍ مُبِينٍ﴾ (يس: ١٢)

"Ölüleri diriltecek Biziz. Yaptıkları her şeyi ve bütün yaptıklarını kaydeden Biziz. Velhasıl her şeyi apaçık bir kitapta sayıp döken Biziz." (Yâsîn, 12)

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه قال: "كانت بنو سلمة في ناحية من المدينة، فأرادوا أن ينتقلوا إلى قريب من المسجد، فنزلت ﴿إِنَّا نَحْنُ نُحْيِي الْمَوْتَى وَنَكْتُبُ مَا قَدَّمُوا وَآثَارَهُمْ﴾ فقال لهم النبي ﷺ "إن آثاركم تكتب فلا تنتقلوا".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) şöyle demiştir: Benî Seleme kabilesi, Medine'nin uzak bir semtinde otururlardı. Mescid-i Nebevî'ye yakın bir yere yerleşmek istediler. *"Ölüleri diriltecek Biziz. Yaptıkları her şeyi ve bütün yaptıklarını kaydeden Biziz. Velhasıl her şeyi apaçık bir kitapta sayıp döken Biziz."* âyeti nâzil oldu. Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara dedi ki: "Bütün izleriniz kaydedilmektedir, öyleyse taşınmayınız."[252] Bu son rivâyet sebeb-i nüzûl rivâyeti sîgası ile varid olmuştur. Onun için İbn Kesîr bunun hakkında: "Bu âyetin nüzûlünden bahsetmesi itibariyle garabet vardır, zira Yâsîn sûresinin tamamı Mekkî'dir. V'allahu a'lem." der. Bunu, Müslim'in Câbir'den (r.a.) rivâyet ettiği, bir önceki hadis ışığında anlayıp, sebeb-i nüzûl söz konusu olmaksızın, Peygamber Efendimiz'in âyetle istidlâli olarak

[252] Tirmizî, *Tefsir*; Hâkim, *Müstedrek*, 2/428-429; Taberî, 22/154; İbn Kesîr, 5/604. (Ayrıca İbn Ebî Hâtim'e de nisbet eder.)

anlamak da mümkündür. Yahut bu âyetin nüzûlünün tekerrür ettiğini söylemek de mümkündür. Dolayısıyla rivâyeti olduğu gibi kabule de mani yoktur. V'allahu a'lem.

عن جابر قال: أراد بنو سلمة قرب المسجد قال: فقال لهم رسول الله ﷺ: ''يا بني سلمة! دياركم، إنها تكتب أثاركم''.

Câbir İbn Abdullah (r.a.) şöyle demiştir: "Benî Seleme kabilesi Mescid-i Nebevî'nin yakınında bir yere taşınmak istediler. Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara: "Kendi semtinizde durun; çünkü bütün izleriniz kaydedilmektedir. (Adımlarınızın sayısını azaltarak sevabınızı azaltmayın.)"[253]

***

﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا ذٰلِكَ تَقْدِيرُ الْعَزِيزِ الْعَلِيمِ﴾ (يس: ٣٨)

"Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde. Takdir-i Aziz u Alim böyle olur işte!" (Yâsîn, 38)

عن أبي ذر رضي الله عنه قال سألت النبي ﷺ عن قوله تعالى ﴿وَالشَّمْسُ تَجْرِي لِمُسْتَقَرٍّ لَهَا﴾ قال: مستقرها تحت العرش.

Ebû Zer (r.a.) der ki: Resûlullah'a (s.a.s.) işbu *"Güneş de bir delildir onlara, akar gider yörüngesinde. Takdir-i Aziz u Alim böyle olur işte."* âyeti hakkında sordum. Şöyle cevap verdi: "Onun müstekarrı (durup karar kılacağı yer) Arş-ı İlâhi'nin altındadır."[254]

عن أبي ذر قال: دخلت المسجد ورسول الله ﷺ جالس فلما غربت الشمس قال: ''يا أبا ذر، هل تدري أين تذهب هذه؟'' قلت: الله ورسوله أعلم. قال: فإنها تذهب وتستأذن في السجود فيؤذن لها وكأنها قد قيل لها ارجعي من حيث جئت فتطلع من مغربها ثم قرأ ﴿وَذٰلِكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا﴾ في قراءة عبد الله''.

Ebû Zer'den (r.a.) bir başka rivâyette şöyle demiştir: "Mescid'e girdim. Resûlullah (s.a.s.) de orada oturuyordu. Güneş batınca: "Ebû Zer!" dedi, "Onun nereye gittiğini biliyor musun?" "Asıl Allah ve Resûlü bilir."

253 Müslim, 5/50, ha. no. 281; Taberî, 22/154.
254 Buhârî, *Tefsir*, 6/30; Müslim, 1, ha. no. 251.

dedim. Buyurdu ki: "Gider ve secde etmek için izin ister, ona izin verilir. Sanki o hep "Artık durma (istikrar) vaktin geldi, geldiğin yerden dön!" emrini, yani Batıdan doğacağı vakti kollamaktadır." Sonra, Abdullah İbn Mes'ûd kıraatindeki şekliyle, ﴿وَذَلِكَ مُسْتَقَرٌّ لَهَا﴾ diye okudu."[255]

Bu hadis-i şerif müteşabih hadislerdendir. Onun içindir ki anlaşılmasında ve açıklanmasında farklı görüşler vardır. Hattâbî'nin izahını esas alarak şöyle diyebiliriz: Arş-ı İlâhi'nin altında karar kılması, bizim anlayamayacağımız bir tarzda olabilir. Şunu da ifade edebilir: "Güneş'in müstekarrına (varacağı yere) dair senin sorunun cevabı, Arş-ı İlâhi'nin altındaki bir kitaptadır ki o kitapta hilkatin başlangıcından ta sonuna kadar olacak bütün şeyler bulunmaktadır. Vakti gelecek, Güneş'in dönmesi duracak, karar kılacak ve vazifesi tamamlanacaktır. Güneş'in her gece Arş-ı İlâhi'nin önünde secde etmesinde, onun yörüngesinde dönmesine mani bir durum yoktur. V'allahu a'lem."[256]

***

﴿قَالُوا يَاوَيْلَنَا مَنْ بَعَثَنَا مِنْ مَرْقَدِنَا هَذَا مَا وَعَدَ الرَّحْمٰنُ وَصَدَقَ الْمُرْسَلُونَ﴾ (يس: ٥٢)

"Eyvah bize! Kim kaldırdı bizi yatağımızdan?" diyorlar... "İşte Rahman'ın vaadi: Resûller doğru söylerler!" (Yâsîn, 52)

عن أبي هريرة، قال رسول الله ﷺ: ما بين النفختين أربعون. قالوا: يا أبا هريرة: أربعون يوما؟ قال: أبيت. قالوا: أربعون شهرا؟ قال: أبيت. قالوا: أربعون سنة؟ قال: أبيت، ثم ينزل الله من السماء ماء فينبتون كما ينبت البقل. وليس من الإنسان شيء إلا يبلى، إلا عظما واحدا، وهو عجب الذنب ومنه يركب الخلق يوم القيامة».

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sûr'a iki üfleme (bütün mahlûkatın ölmesini başlatan üfleme ile dirilişlerini başlatan ikinci üfleme) arasında kırk vardır." Muhataplar: "Kırk gün mü?" Ebû Hureyre: "Olmadı." dedi. "Peki kırk ay mı?" Ebû Hureyre:

[255] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 5/614-615; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 82a; Taberî, 23/5.

[256] Hattâbî'nin işaret ettiğimiz izahını İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de, 10/191'de nakletmektedir.

"Olmadı." dedi. "Peki kırk sene mi?" Ebû Hureyre: "Olmadı." dedi. Ve şöyle ilâve etti: "Sonra Allah Teâlâ gökten bir su indirir, o ölüler tıpkı otların bittikleri gibi yerden biter. İnsan bedeninde, bir kemik hariç her şey çürür. Çürümeyen kısım acbu'z-zeneptir. Diriliş sırasında insanların bünyesi, ondan oluşturulur.

***

﴿سَلاَمٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ﴾ (يس: ٥٨)

"Onlara Rabb-i Rahîm'lerinden sözle olan bir selâm da vardır." (Yâsîn, 58)

عن جابر بن عبد الله رضي الله عنه قال: قال رسول الله: "بينا أهل الجنة في نعيمهم إذ سطع عليهم نور فرفعوا رؤسهم، فإذا الرب تعالى قد أشرف عليهم من فوقهم، فقال: "السلام عليكم يا أهل الجنة"، فذلك قوله تعالى: ﴿سَلاَمٌ قَوْلاً مِنْ رَبٍّ رَحِيمٍ﴾ قال: فينظر إليهم وينظرون إليه ...

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Cennetlikler, nimetlerden yararlanırken birden üzerlerinde bir nur parlar. Başlarını kaldırırlar ki ne görsünler: Rab Teâlâ tecelli etmiş, Kendilerine: "Es-Selâmu aleyküm, ey cennetlikler!" buyuruyor. İşte Allah Teâlâ'nın: *"Onlara Rabb-i Rahîm'lerinden sözle olan bir selâm da vardır."* buyruğu buna işaret etmektedir, dedi ve şöyle ilâve etti: O, onlara bakar, onlar da O'na bakarlar."[257]

***

﴿وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ﴾ (يس: ٥٩)

"Fakat bugün sizler! Şöyle bir tarafa çekilin ey mücrimler!" (Yâsîn, 59)

عن أبي هريرة: أن رسول الله ﷺ قال: "إذا كان يوم القيامة أمر الله جهنم فيخرج منها عنق ساطع مظلم، ثم يقول: ﴿أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لاَ تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ...﴾ الآية، إلى قوله ﴿هٰذِهِ جَهَنَّمُ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ﴾ فيتميز الناس ويجثون، وهي قول الله ﴿وَتَرَى كُلَّ أُمَّةٍ جَاثِيَةً...﴾ الآية.

---

257 İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 5/621-622; İbn Mâce, ha. no. 184. (Bu rivâyet hakkında Süyûtî râvilerden ikisinin za'fını bildirmektedir.)

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlulah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Kıyamet günü olunca Allah Cehennem'e emreder, oradan simsiyah bir boyun çıkar. Sonra buyurur: *"Fakat bugün sizler! Şöyle bir tarafa çekilin ey mücrimler! Ey Âdem'in evlâtları! Size emretmemiş miydim: Şeytana tapmayın sakın! Çünkü o size aşikar düşman... Lâkin Bana tapın: İşte sırat-ı müstakim! İçinizden nice nesilleri saptırdı o. Bunu düşünmeli değil miydiniz? İşte tehdit edildiğiniz Cehennem! İnkârınız sebebiyle girin oraya bugün."* İşte o zaman insanlar birbirlerinden ayrılırlar ve diz çökerler. İşte Allah Teâlâ'nın *"O gün bütün ümmetleri bir araya toplanmış ve diz çökmüş vaziyette görürsün. Her ümmet hesap defterlerini okumaya çağırılır. Daha önce ne yaptıysanız bugün sadece onun karşılığını alırsınız."* (Câsiye, 28) buyruğu buna işaret etmektedir."[258]

---

[258] Taberî, 23/22; İbn Kesîr, 5/623'te Taberî'nin bu rivâyetini nakletmektedir.

SÂFFÂT SÛRESİ

﴿لاَ يَسَّمَّعُونَ إِلَى الْمَلإِ الْأَعْلَى وَيُقْذَفُونَ مِنْ كُلِّ جَانِبٍ﴾ (الصافات: ٨)

"O şeytanlar Mele-i A'lâ'ya yükselip gaybı dinleyemezler ve her taraftan bombardımana tutulurlar." (Sâffât, 8)

عن ابن عباس قال: حدثني رهط من الأنصار قالوا: بينا نحن جلوس ذات ليلة مع رسول الله ﷺ إذ رأى كوكبًا رُمي به، فقال: ما تقولون في هذا الكوكب الذي يُرمى به؟ فقلنا: ''يولد مولود، أو يهلك هالك، ويموت ملك ويملك ملك''. فقال رسول الله ﷺ: ''ليس كذلك، ولكن الله كان إذا قضى أمرًا في السماء، سبّح لذلك حملة العرش، فيسبح لتسبيحهم من يليهم من تحتهم من الملائكة، فما يزالون كذلك حتى ينتهي التسبيح إلى السماء الدنيا، فيقول أهل السماء الدنيا لمن يليهم من الملائكة: ممّ سبحّتم؟ فيقولون: ''ما ندري سمعنا من سمعنا من فوقنا من الملائكة سبّحوا، فسبحنا لتسبيحهم ولكنا سنسأل''، فيسألون من فوقهم، فما يزالون كذلك حتى ينتهي إلى حملة العرش فيقولون: قضى الله كذا وكذا. فيخبرون به من يليهم حتى ينتهوا إلى السماء الدنيا، فتسترق الجن ما يقولون، فينزلون إلى أوليائهم من الإنس، فيلقونه على ألسنتهم، بتوهم منهم، فيخبرونهم به، فيكون بعضه حقًا وبعضه كذبًا. فلم تزل الجن كذلك حتى رموا بهذه الشهب.

Abdullah İbn Abbas (r.a.) ensardan bir cemaatten şöyle nakletmektedir: "Bir gece Resûlullah (s.a.s.) ile otururken bir yıldız kaydı. Dedi ki: "Bu kayan yıldız hakkında ne dersiniz?" Biz: "Ya biri doğmuştur, yahut biri ölmüştür, ya bir hükümdar ölmüş veya biri hükümdar olmuştur." dedik.

Hz. Peygamber buyurdu ki: "Öyle değil, gerçek şudur ki: Allah gökte bir emir verince Hamele-i Arş tesbih eder. Onların tesbihlerini işiten bir alt tabakadaki melekler de tesbih eder. Böyle böyle, tesbih yere en yakın semaya ulaşır Bu semanın melekleri üstlerindeki meleklere: Neden ötürü tesbih ettiniz?" diye sorunca onlar: "Doğrusu bilmiyoruz, sadece üstümüzdekilerin tesbihlerini duyunca biz de tesbih getirdik, ama durumu soracağız." deyip sorarlar. Sıra ile sora sora ta Hamele-i Arş'a sorunca onlar derler ki: "Allah Teâlâ falan falan hükmü verdi." Bunun üzerine yine her tabaka bir alttakine söyleyerek ta yere en yakın semaya ulaşır. Bu arada cinler onların dediklerinden kulak hırsızlığı yaparlar. Onlar da insanlardan olan dostlarına ulaştırıp, zan hâlinde onların dillerine bırakırlar. Artık, berikilerin söylediklerinin bazısı doğru çıkar, bazısı yalan çıkar. Cinnîler bu işi (hırsızlama) sürdürürken bu şihaplarla bombardıman edilirler."[259]

***

﴿وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ﴾ (الصافات: ٢٤)

"Hem tutuklayın onları; çünkü onlar sorguya çekilecekler." (Sâffât, 24)

عن أنس بن مالك قال: قال رسول الله: ''ما من داع دعا إلى شيء إلا كان موقوفًا يوم القيامة لازمًا له لا يفارقه وإن دعا رجل رجلا'' ثم قرأ قول الله عزوجل: ﴿وَقِفُوهُمْ إِنَّهُمْ مَسْئُولُونَ • مَا لَكُمْ لاَ تَنَاصَرُونَ﴾.

Enes İbn Malik (r.a.) Resûlulah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Hangi şeye çağırırsa çağırsın, davette bulunan herkes mutlaka kıyamet günü tutuklanır. Öyle ki bir şahsın diğerine yönelttiği sıradan bir davet bile buna dahildir." Sonra da işbu *"Hem tutuklayın onları; çünkü onlar sorguya çekilecekler."* âyetini okudu."[260]

***

[259] Taberî, 23/27; Müslim, 39, 35, ha. no. 124 (yakın lâfızlarla İbn Abbas'tan); Tirmizî, Sebe' sûresinin tefsirinde.
[260] Tirmizî, *Tefsir*.

﴿طَلْعُهَا كَأَنَّهُ رُءُوسُ الشَّيَاطِينِ فَإِنَّهُمْ لَآكِلُونَ مِنْهَا فَمَالِئُونَ مِنْهَا الْبُطُونَ﴾ (الصافات: ٦٥-٦٦)

"Biz o zakkumu zalimler için bir dert ve azap yaptık. O öyle bir ağaçtır ki Cehennem'in ta dibinden çıkar. Meyveleri sanki şeytanların başları! İşte o zalimler bunları yer ve karınlarını tıka basa doldururlar." (Sâffât, 65-66)

عن ابن عباس رضي الله عنهما أن رسول الله تلا هذه الآية، وقال: "اتقوا الله حق تقاته، فلو أن قطرة من الزقوم قطرت في بحار الدنيا لأفسدت على أهل الأرض معاشهم فكيف بمن يكون طعامه؟".

Abdullah İbn Abbas (r.a.) şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.s.) bu âyeti okudu ve buyurdu ki: "Allah'tan gereği gibi korkun: Eğer zakkumdan bir damla dünya denizlerine damlamış olsaydı, bütün dünya halkının hayatının düzeni bozulurdu. Artık varın da yiyeceği zakkum olan kişinin hâlini düşünün!"[261]

***

﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ (الصافات: ٧٧)

"Hayatta kalıp payidar olmayı da onun soyuna has kıldık." (Sâffât, 77)

عن سمرة عن النبي في قوله: ﴿وَجَعَلْنَا ذُرِّيَّتَهُ هُمُ الْبَاقِينَ﴾ قال: سام وحام ويافث.

Semure (r.a.) nakline göre Nuh'un (a.s.) zürriyeti hakkında Hz. Peygamber (s.a.s.): "Sâm, Hâm ve Yafes"tir.[262]

***

﴿وَاللهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ﴾ (الصافات: ٩٦)

"Hâlbuki sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratan Yüce Allah'tır." (Sâffât, 96)

قال ابن كثير: يحتمل أن تكون ما مصدرية فيكون تقدير الكلام خلقكم وعملكم ... لما رواه البخاري في كتاب أفعال العباد:

---

261 İbn Kesîr, 6/18'de İbn Ebî Hâtim'den nakledip Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'ye nisbet eder.

262 Tirmizî, 5/365; Hâkim, *Müstedrek*, 2/595.

İbn Kesîr şöyle demiştir: Bu âyette geçen "mâ" masdariyye olabilir ve bu durumda şöyle takdir edilir: "Allah sizi yarattığı gibi yaptıklarınızı da yaratmıştır."

عن حذيفة رضي الله عنه مرفوعا قال: ''إن الله تعالى يصنع كل صانع وصنعته''.

Huzeyfe (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Bütün iş yapanları ve onların yaptıklarını yaratan Allah'tır."[263]

***

﴿وَفَدَيْنَاهُ بِذِبْحٍ عَظِيمٍ﴾ (الصافات: ١٠٧)

"Oğluna bedel ona büyük bir kurbanlık verdik." (Sâffât, 107)

عن العباس بن عبد المطلب عن النبي في حديث ذكره، قال: هو اسحاق.

Abbas İbn Abdilmuttalib (r.a.) Hz. Peygamber'den (s.a.s.) naklen bu âyette geçen "kurbanlık"ın İshak (a.s.) olduğunu söylemiştir.

***

﴿وَإِنَّ يُونُسَ لَمِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾ (الصافات: ١٣٩)

"Yunus da şüphesiz resûllerdendi." (Sâffât, 139)

عن أبي هريرة رضي الله عنه عن النبي قال: ''من قال: أنا خير من يونس بن متى فقد كذب''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Kim 'Ben Yunus İbn Metta'dan daha hayırlıyım.' derse yalan söylemiş olur."[264]

***

﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ﴾ (الصافات: ١٤٧)

"Biz onu yüz bin nüfuslu veya ahalisi bundan da fazla bir şehre göndermiştik." (Sâffât, 147)

---

263 Buhârî, *Ef'âlu'l-İbad* kitabından İbn Kesîr, 6/23.
264 Buhârî, Tirmizî.

عن أبيّ بن كعب: أنه سأل رسول الله عن قوله: ﴿وَأَرْسَلْنَاهُ إِلَى مِائَةِ أَلْفٍ أَوْ يَزِيدُونَ﴾ قال: يزيدون عشرين ألفًا.

Ubey İbn Kâ'b'dan (r.a.): Resûlullah'a (s.a.s.) bu âyet hakkında sordum. Yüz binden fazlalığın yirmi bin olduğunu söyledi."[265]

***

﴿وَمَا مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ • وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ﴾ (الصافات: ١٦٤-١٦٥)

"Bizim her birimizin belli bir makamı ve yeri vardır. Saf saf dizilenler biziz." (Sâffât, 164-165)

عن الضحاك يقول في قوله تعالى: ﴿وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ • وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ﴾ كان مسروق بن الأجدع يروي عن عائشة أنها قالت: قال النبي : "ما في سماء الدنيا موضع قدم إلا عليه ملك ساجد أو قائم" فذلك قول الملائكة: ﴿وَمَا مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ • وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ • وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ﴾.

Hz. Âişe (r.anhâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Yere en yakın semada, secdede veya kıyamda (ibadette) olan meleklerden bir ayak koyacak kadar bile boş bir yer yoktur. İşte meleklerin: *"Bizim her birimizin belli bir makamı ve yeri vardır. Saf saf dizilenler biziz. Allah'ı zikredip O'nu tenzih edenler biziz."* sözlerinden maksat budur."[266]

عن عبد الرحمن بن العلاء بن سعد عن أبيه وكان ممن بايع يوم الفتح أن رسول الله قال يومًا لجلسائه: "أطت السماء وحق لها أن تئط ليس فيها موضع قدم إلا عليه ملك راكع أو ساجد" ثم قرأ: ﴿وَمَا مِنَّا إِلاَّ لَهُ مَقَامٌ مَعْلُومٌ• وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُّونَ • وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ﴾.

İbn Alâ İbn Sa'd, o da babasından (r.a.) şöyle nakletmiştir: Kendisinin Mekke'nin fethedildiği gün biat edenlerden olduğunu söyledikten sonra: Resûlullah (s.a.s.) bir gün yanındakilere dedi ki: "Gök gıcırdadı, gıcırda-

265 Tirmizî, *Tefsir* "hadîsun garib" diyerek; Taberî, 23/104; İbn Kesîr, 6/37'de ayrıca İbn Ebî Hâtim'e nisbet ederek.
266 Taberî, 23/111.

mada da haklıdır. Zira orada secdede veya rükûda olan meleklerden bir ayak koyacak kadar bile boş bir yer yoktur." Sonra da Resûlullah (s.a.s.) işbu *"Bizim her birimizin belli bir makamı ve yeri vardır. Saf saf dizilenler biziz. Allah'ı zikredip O'nu tenzih edenler biziz."* [267] âyetlerini okudu.

[267] İbn Kesîr, 6/40'ta İbn Asâkir'den.

SÂD SÛRESİ

﴿اِصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَاذْكُرْ عَبْدَنَا دَاوُدَ ذَا الْأَيْدِ إِنَّهُ أَوَّابٌ﴾ (ص: ١٧)

"Onlar ne derlerse desinler, sen sabret ve güçlü, kuvvetli bir kulumuz olan Davud'u hatırla. Çünkü o daima Allah'a yönelirdi." (Sâd, 17)

عن رسول الله أنه قال: "أحب الصلاة إلى الله تعالى صلاة داود. وأحب الصيام إلى الله عزوجل صيام داود، كان ينام نصف الليل ويقوم ثلثه، وينام سدسه، وكان يصوم يومًا ويفطر يومًا، ولا يفر إذا لاقى، وإنه كان أوّابًا". وهو الرجاع إلى الله عزوجل في جميع أموره وشؤونه.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Allah Teâlâ'nın en çok sevdiği namaz, Davud'un (a.s.) namazıdır. En çok sevdiği oruç da Davud'un (a.s.) orucudur. O, gece yarısına kadar uyur, gecenin son üçte birinde ibadet eder, südüsünde (altıda bir) tekrar uyurdu. Bir gün oruç tutar, ertesi gün oruçsuz olurdu. Düşmanla karşılaşınca kaçmazdı. "Çünkü o daima Allah'a yönelirdi."[268]

***

﴿إِنَّا سَخَّرْنَا الْجِبَالَ مَعَهُ يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ﴾ (ص: ١٨)

"Biz, sabah akşam kendisiyle zikir ve ibadet etmeleri için dağları, toplu hâldeki kuşları onun hizmetine ram etmiştik. Her biri onun ahengine katılır, beraber zikrederlerdi." (Sâd, 18)

[268] Buhârî, *Savm*, 57; Müslim, *Sıyam*, 37; İbn Kesîr, 6/50.

عن ابن عباس رضي الله عنهما أنه بلغه أن أم هانئ رضي الله عنها ذكرت أن رسول الله يوم فتح مكة صلى الضحى ثمان ركعات فقال ابن عباس رضي الله عنه: كنت ظننت أن لهذه الساعة صلاة يقول الله عزوجل ﴿يُسَبِّحْنَ بِالْعَشِيِّ وَالْإِشْرَاقِ﴾.

Abdullah İbn Abbas'ın (r.anhümâ) anlattığına göre, Ümmü Hâni (r.anhâ) vasıtasıyla, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke'nin fethedildiği gün duha namazını sekiz rekât olarak kıldığını öğrenip İbn Abbas şöyle dedi: "Ben de, bu vakitte kılınacak bir namaz olduğunu düşünüp dururdum. Zira Allah Teâlâ: *"Biz, sabah akşam kendisiyle zikir ve ibadet etmeleri için dağları, toplu hâldeki kuşları onun hizmetine ram etmiştik. Her biri onun ahengine katılır, beraber zikrederlerdi."* buyurmaktadır."[269] Bir rivâyete göre de İbn Abbas: "Duha namazını irca edecek, bu âyetten başka âyet bulamadım demiştir."[270]

***

﴿وَاذْكُرْ عَبْدَنَا أَيُّوبَ إِذْ نَادَى رَبَّهُ أَنِّي مَسَّنِيَ الشَّيْطَانُ بِنُصْبٍ وَعَذَابٍ • ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هٰذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ • وَوَهَبْنَا لَهُ أَهْلَهُ وَمِثْلَهُمْ مَعَهُمْ رَحْمَةً مِنَّا وَذِكْرَى لِأُولِي الْأَلْبَابِ﴾ (ص: ٤١-٤٣)

"Eyyûb'a: 'Ayağını yere vur!' dedik. İşte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin soğuk bir su! Nezdimizden bir rahmet ve sağduyu sahiplerine bir ibret olmak üzere ailesini, çevresini ve onların bir mislini lütfettik." (Sâd, 41-43)

عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: إن رسول الله ﷺ قال "إن نبي الله أيوب عليه الصلاة والسلام لبث به بلاؤه ثماني عشر سنة. فرفضه القريب والبعيد إلا رجلين كانا من أخص إخوانه به. كانا يغدوان إليه ويروحان، فقال أحدهما لصاحبه تعلم والله قد أذنب أيوب ذنبا ما أذنبه أحد من العالمين؟" قال له صاحبه: وما ذاك؟ قال "منذ ثماني عشر سنة لم يرحمه الله تعالى فيكشف ما به". فلما راحا إليه لم يصبر الرجل حتى ذكر ذلك له، فقال له أيوب عليه الصلاة والسلام: "لا أدرى ما تقول، غير أن الله عز وجل يعلم أني كنت أمر علي الرجلين يتنازعان فيذكران الله تعالى، فأرجع إلى بيتي فأكفر عنهما، كراهية أن يذكر الله تعالى إلا في الحق، قال: "وكان يخرج إلى حاجته فإذا قضاها أمسكت

269 İbn Kesîr, 6/51. (Taberî'den)
270 Beyzâvî, *Envaru't-Tenzil*, bu âyetin tefsirinde, 4/146.

امرأته بيده حتى يبلغ. فلما كان ذات يوم أبطأ عليها فأوحى الله تبارك وتعالى إلى أيوب عليه الصلاة والسلام أن ﴿ارْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرَابٌ﴾ فاستبطأته فالتفت تنظر فأقبل عليها قد أذهب الله ما به من البلاء وهو على أحسن ما كان. فلما رأته قالت: ''أي بارك الله فيك هل رأيت نبي الله هذا المبتلى؟ فوالله على ذلك ما رأيت رجلا أشبه به منك إذا كان صحيحا؟'' قال: فإني أنا هو. قال وكان له اندران اندر للقمح واندر للشعير. فبعث الله تعالى سحابتين فلما كانت إحداهما على اندر القمح أفرغت فيه الذهب حتى فاض وأفرغت الأخرى في اندر الشعير حتى فاض''.

Enes İbn Malik (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle nakletmiştir: "Allah'ın Peygamberi Eyyûb'un (a.s.) hastalığı on sekiz sene sürdü. Bu süre zarfında, has dostlarından ikisi dışında, uzaktan yakından kendisiyle münasebeti olan herkes ilişkisini kesti. Bu iki kişi sabah akşam yanına uğrarlardı. Onlardan biri arkadaşına dedi ki: "Biliyor musun, bu Eyyûb galiba insanlardan hiç kimsenin işlemediği bir günah işlemiş "Öbürü: "Nedir acaba, nereden biliyorsun bunu?" Arkadaşı: "Ne bileyim işte, on sekiz seneden beri Allah ona merhamet edip hastalığına şifa vermedi, bundan çıkarıyorum." Akşam üstü döndüklerinde, muhatabı, dilini tutamayıp o arkadaşının kendisi hakkında söylediğini Eyyûb'a (a.s.) aktardı. Eyyûb (a.s.) dedi ki: "Ne demek istediğini bilmiyorum, ama Allah Teâlâ biliyor ki tartışıp çekişen iki adamın yanından geçmiştim. Çekişirken Allah'ın adını da anıyorlardı. Evime dönünce, Allah'ın mübarek adı meşru olmayan bir durumda anıldı diye, onlar hesabına keffaret verdim."

Eyyûb (a.s.) o derecede düşkün idi ki, tabii ihtiyacını gidereceği sırada eşi ile dışarı çıkar, işini bitirince eşi onun elinden tutarak tekrar eve getirirdi. Günün birinde Eyyûb (a.s.) eşinin elini tutmakta gecikti. Zira bulunduğu yerde kendisine vahiy gelip: "Ayağını yere vur! İşte sana kullanıp yıkanacağın ve içeceğin soğuk bir su!" Gecikmesi sebebiyle hanımı kendisini ararken, Eyyûb hastalıktan eser kalmamış, fevkalâde güzel olarak onun yanına geldi. Hanımı, gelen kişiyi başkası zannederek: "Hay Allah senden razı olası efendi! Şu hasta, musibetzede Eyyûb Peygamberi buralarda gördün mü acaba? Bakıyorum da, onun sağlığındaki vaziyetine çok benziyorsun." dedi. Muhatabı: "İşte ben oyum!"

Hz. Peygamber (s.a.s.) devamla dedi ki: "Onun iki tarlası vardı: biri buğday, öbürü de arpa için. Allah Teâlâ iki bulut gönderdi. Bunlardan biri buğday tarlası üstüne gelince dolup taşacak kadar altın doldurdu. Öbür bulut da arpa tarlasına dolup taşacak kadar gümüş doldurdu."[271]

أبو هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وآله وسلم: "بينما أيوب يغتسل عريانا، خر عليه جراد من ذهب، فجعل أيوب عليه الصلاة والسلام يحثو في ثوبه فناداه ربه عز وجل: "يا أيوب! ألم أكن أغنيتك عما ترى؟" قال عليه الصلاة والسلام: "بلى يا رب ولكن لا غنى بي عن بركتك".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Eyyûb (a.s.) çıplak olarak yıkanırken üstüne altından bir çekirge kondu. O da onu elbisesinin içine koymaya teşebbüs etti. Allah Teâlâ buyurdu ki: "Ben seni, gördüğün bunca servetle zengin kılmadım mı?" Eyyûb da: "Elbette kıldın, ya Rabbi, fakat Sen'den gelen bereketten müstağni olamam."[272]

---

271 Taberî, 23/167; İbn Kesîr, 6/68'de Taberî ve İbn Ebî Hâtim'den.

272 İbn Kesîr, Buhârî ve *Müsnedu Ahmed*'den.

ZÜMER SÛRESİ

﴿إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ • ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ﴾

(الزم: ٣٠-٣١)

"Hiç şüphe yok ki sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Sonra da büyük duruşmanın olacağı kıyamet gününde Rabbinizin huzurunda birbirinizle davalaşacaksınız." (Zümer, 30-31)

عن عبدالله بن الزبير عن أبيه قال: لما نزلت ﴿ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عِنْدَ رَبِّكُمْ تَخْتَصِمُونَ﴾ قَالَ الزبير: يا رسول الله أتكرر علينا الخصومة بعد الذي كان بيننا في الدنيا؟ قال: نعم، فقال: إن الأمر إذن لشديد".

Hz. Zübeyr'in (r.a.) anlattığına göre, bu âyet nâzil olunca o Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanına varıp: "Ya Resûlallah! Aramızda dünyada olup bitenden sonra yine mi muhakeme tekerrür edecek?" diye sordu. Resûlullah (s.a.s.) "Evet, her hak sahibine hakkı verilene kadar." cevabını verince Zübeyr: "Öyleyse vaziyet müthiş!" dedi.[273]

***

﴿أَوَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَقْدِرُ إِنَّ فِي ذٰلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ﴾ (الزمر: ٥٢)

---

[273] Tirmizî, *Tefsir*; Humeydî, ha. no. 60 ve 63; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/21; Hâkim, *Müstedrek*, 2/435.

"Hâlâ şunu anlamadılar mı ki Allah dilediği kulunun nasibini bollaştırır, dilediğinin nasibini ise daraltır. Elbette bunda inanacak kimseler için alacak ibretler vardır." (Zümer, 39/52)

عن ابن عباس رضي الله عنهما أن ناساً من أهل الشرك كانوا قد قتلوا فأكثروا وزنوا فأكثروا، فأتوا محمداً فقالوا: إن الذي تقول وتدعو إليه لحسن لو تخبرنا أن لما عملنا كفارة فنزل ﴿وَالَّذِينَ لاَ يَدْعُونَ مَعَ اللهِ ... وَلاَ يَزْنُونَ﴾ ونزل ﴿قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ﴾.

Abdullah İbn Abbas'tan (r.anhümâ): "Müşriklerden bazı kimseler çok sayıda adam öldürmüş, çok zina etmişlerdi. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gelip dediler ki: "Senin davet ettiğin din güzel. Fakat bizim yaptığımız bunca kötü işlerin affının olup olmayacağını bize bildirir misin?" Bunun üzerine: *"Onlar Allah ile beraber başka tanrıya yalvarmazlar. Allah'ın muhterem kıldığı canı haksız yere öldürmezler. Zina etmezler onlar. Kim de bunları yaparsa günahının cezasını bulur."* (Furkan, 25/68) âyeti nâzil oldu.[274]

***

﴿قُلْ يَاعِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لاَ تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللهِ إِنَّ اللهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ﴾ (الزمر: ٥٣)

"De ki: Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz. Allah, bütün günahları mağfiret eder. Çünkü O Gafûr'dur. Rahîm'dir." (Zümer, 39/53)

(...) أنه سمع ثوبان مولى رسول الله يقول: سمعت رسول الله يقول: "ما أحب أن لي الدنيا وما فيها بهذه الآية: ﴿قُلْ يَاعِبَادِي الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ...﴾ الآية. فقال رجل: يا رسول الله، ومن أشرك؟ فسكت النبي، ثم قال: "ألا ومن أشرك، ألا ومن أشرك، ثلاث مرات".

Sevban (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: *"De ki: Ey çok günah işleyerek kendi öz canlarına kötülük etmede ileri giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyiniz! Allah, bütün günahları mağfi-*

[274] Buhârî, Müslim, Ebû Dâvud, Nesâî'den İbn Kesîr, 6/100.

ret eder. Çünkü O Gafûr'dur. Rahîm'dir." âyetindeki müjde, bence bütün dünyadan ve dünyadaki bütün şeylerden daha kıymetlidir. Bunu duyan bir adam: "Şirk koşanı da affeder mi?" diye sordu. Peygamberimiz sükût etti. Sonra: "Evet, dilerse, şirk koşanı da, şirk koşanı da." diye üç kere tekrarladı.[275]

***

﴿وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمٰوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾ (الزمر: ٦٧)

"Ama onlar Allah'ın kudret ve azametini hakkıyla takdir edemediler. Hâlbuki bütün dünya kıyamet günü O'nun avucunda, gökler âlemi de bükülmüş olarak elinin içindedir. Böyle bir hâkimiyet sahibi olan Allah, onların uydurdukları şeriklerden münezzehtir." (Zümer, 67)

(...) أنه سمع عبد الله بن عمر يقول: ''رأيت رسول الله صلى الله عليه و سلم وهو على المنبر يقول: يأخذ الجبار سماواته وأراضيه بيديه، وقبض رسول الله يديه، وجعل يقبضها ويبسطها، قال: ثم يقول: ''أنا الرحمن أنا الملك، أين الجبارون، أين المتكبرون؟'' وتمايل رسول الله عن يمينه وعن شماله، حتى نظرت إلى المنبر يتحرّك من أسفل شيء منه، حتى إني لأقول: أساقط هو برسول الله ''.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah'ın (s.a.s.) minber üzerinde iken şöyle dediğini işittim: Cebbar (olan Allah) göklerini ve yerini eline alır (bunu derken Hz. Peygamber elini yumup açtı) sonra şöyle buyurur: "Rahman Ben'im! Hükümdar Ben'im! Nerede dünyadaki zorbalar? Nerede o kibirliler? (Bunu derken Resûlullah sağına soluna eğiliyor, minber sarsılıyordu. Endişelenip içimden "Minber Resûlullah'ı düşürmese!" diyordum. [276]

---

[275] Taberî, 24/16; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/260); İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/170'de İmam Ahmed İbn Hanbel ile Taberanî *Mu'cemu'l-Evsat*'tan nakleder. Bkz. İbn Kesîr, 6/100-101. (*Mecmau'z-Zevaid*'de Heysemî, seneddeki İbn Lehîa'nın za'fına işaret etmiştir.)

[276] Taberî, 24/27; Müslim, 50, ha. no. 25; Ebû Dâvud, ha. no. 4722; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/263): Buhârî, *Rekaik*, 7/194 (bu mânâda Ebû Hureyre'den); İbn Kesîr, 6/107'de ayrıca Nesâî ile İbn Mâce'ye de nisbet eder.

قال عبد الله: جاء رجل إلى النبي من أهل الكتاب فقال: "يا أبا القاسم إن الله يمسك السموات على اصبع والأراضين على اصبع والشجر والثرى على اصبع، و الخلائق على اصبع ثم يقول: أنا الملك أنا الملك". فرأيت النبي ضحك حتى بدت نواجذه ثم قرأ ﴿وَمَا قَدَرُوا اللّٰهَ حَقَّ قَدْرِهِ﴾.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) dedi ki: Ehl-i Kitap'tan biri Resûlullah'a (s.a.s.) gelip: "Ya Eba'l-Kasım! Allah gökleri bir parmağında, yerleri bir parmağında, ağaçları ve toprağı bir parmağında, bütün mahlûkatı bir parmağında tutup buyurur ki: "Hükümdar Ben'im! Hükümdar Ben'im!" Hz. Peygamber'in, dişleri görünecek derecede gülümsediğini fark ettim. Sonra da işbu *"Ama onlar Allah'ın kudret ve azametini hakkıyla takdir edemediler. Hâlbuki bütün dünya kıyamet günü O'nun avucunda, gökler âlemi de bükülmüş olarak elinin içindedir. Böyle bir hâkimiyet sahibi olan Allah, onların uydurdukları şeriklerden münezzehtir."* âyetini okudu.[277] Buhârî ve başkaları aynı hadisin başka bir tarikinde Abdullah İbn Mes'ûd'un: "Resûlullah, onun dediğini beğenip tasdik etmek üzere gülümsedi." dediğini ilâve ederler.

***

﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلاَّ مَنْ شَاءَ اللّٰهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ﴾ (الزمر: ٦٨)

"Sûr'a üflenir; Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde kim varsa çarpılıp cansız yere düşer. Sonra ona bir daha üflenir: Bir de bakarsın bütün insanlar, kabirlerinden ayağa kalkmış, etrafa bakınıp duruyorlar!" (Zümer, 68)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله : «ما بين النفختين أربعون». قالوا: يا أبا هريرة أربعون يوما؟ قال: «أبيت». قالوا: أربعون شهراً، قال: «أبيت». قالوا: أربعون سنة؟ قال: «أبيت» ثم ينزل الله من السماء ماء، فتنبتون كما ينبت البقل، قال: وليس من الإنسان شيء إلا يبلى، إلا عظما واحدا، وهو عجب الذنب، ومنه يركب الخلق يوم القيامة.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sûr'a iki üfleme (bütün mahlûkatın ölmesini başlatan üfleme ile dirilişle-

277 Buhârî, *Tevhid*, 8/174; Müslim, 50, ha. no. 19; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 85b; İbn Kesîr, 6/107' de ayrıca İmam Ahmed İbn Hanbel'e de nisbet eder.

rini başlatan ikinci üfleme) arasında kırk vardır." Muhataplar: "Kırk gün mü?" Ebû Hureyre: "Olmadı." dedi. "Peki kırk ay mı?" Ebû Hureyre: "Olmadı." dedi. "Peki kırk sene mi?" Ebû Hureyre: "Olmadı." dedi. Ve şöyle ilâve etti: "Sonra Allah Teâlâ gökten bir su indirir, o ölüler tıpkı otların bittikleri gibi yerden biter. İnsan bedeninde, bir kemik hariç her şey çürür. Çürümeyen kısım acbu'z-zeneptir. Diriliş sırasında insanların bünyesi, ondan oluşturulur."[278]

عن عبد الله بن عمرو (في ذكر القيامة) قال: سمعتها من رسول الله، "ثم ينفخ في الصور فلا يسمعه أحد إلا أصغى له وأول من يسمعه رجل يلوط حوضه فيصعق ثم لا يبقى أحد إلا صعق، ثم يرسل الله تعالى أو ينزل الله عزوجل مطراً كأنه الطل ـ أو الظل شك نعمان ـ فتنبت منه أجساد الناس ثم ينفخ فيه أخرى فإذا هم قيام ينظرون، ثم يقال: أيها الناس هلموا إلى ربكم وقفوهم إنهم مسؤولون ـ قال ـ ثم يقال: أخرجوا بعث النار، فيقال: كم؟ فيقال: من كل ألف تسعمائة وتسعة وتسعين فيومئذ تبعث الولدان شيبا، ويومئذ يكشف عن ساق.

عن أنس بن مالك قال: قرأ رسول الله ﴿وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ إِلاَّ مَنْ شَاءَ اللّٰهُ﴾ فقيل: من هؤلاء الذين استثنى الله يا رسول الله؟ قال: جبرائيل، وميكائيل، وملك الموت. فإذا قبض أرواح الخلائق قال: يا ملك الموت من بقي؟ وهو أعلم قال: يقول: سبحانك تباركت يا ذا الجلال والاكرام، بقي جبريل وميكائيل وملك الموت، قال: يقول: يا ملك الموت، خذ نفس ميكائيل، قال: فيقع. كالطود العظيم، قال: ثم يقول: يا ملك الموت من بقي؟ فيقول: سبحانك ربي يا ذا الجلال والاكرام، بقي جبريل، وملك الموت، قال: فيقول: يا ملك الموت مت، قال: فيموت، قال: ثم يقول يا جبريل من بقي؟ قال: فيقول: جبريل، سبحانك ربي يا ذا الجلال والاكرام، بقي جبريل؟ وهو من الله بالمكان الذي هو به، قال: فيقول: يا جبريل، لابد من موتة، قال: فيقع ساجدًا يخفق بجناحيه، يقول: سبحانك ربي، وتعاليت يا ذا الجلال والاكرام، أنت الباقي، وجبيريل الميت الفاني. قال: ويأخذ روحه في الخلقة التي خلق منها، قال: فيقع على ميكائيل إن فضل خلقه على خلق ميكائيل كفضل الطود العظيم على الضرب من الظراب

Kıyamet hakkında Abdullah İbn Amr'dan (r.anhümâ) şöyle dediği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'den (s.a.s.) işittim: "Sonra sûra üflenir işiten herkes ona kulak verir. Onu ilk işiten havuzunu sıvayan bir adamdır. İşitir

[278] Müslim, 52, 28, ha. no. 141; Taberî (Şakir), 12/494.

işitmez düşüp ölür. Sonra işiten herkes ölür. Sonra Cenab-ı Allah hafif bir yağmur gönderir. Onunla bütün insanların bedenleri bitki gibi biter. Sûra bir daha üflenir, birden bütün insanlar kalkıp etraflarına bakınırlar. Sonra şöyle nidâ edilir: "Haydi ey insanlar! Rabbinizin huzurunda durun. Sorguya çekileceksiniz." Sonra: "Cehennemlikleri gönderin!" denilir. "Ne kadar?" diye sorulunca: "Bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz kişi!" diye cevap verilir. İşte gençleri ihtiyarlatan gün, o gündür. Paçaların tutuştuğu gün, o gündür!

Enes İbn Malik (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) *"Sûra üflenir, Allah'ın diledikleri dışında, göklerde ve yerde kim varsa cansız yere düşer"* âyetini okuyunca oradakiler: "Allah Teala'nın istisna ettikleri kimlerdir ya Resûlallah?" diye sordular. "Cebrail, Mikâil ve ölüm meleği Azrail" diye cevap verdi. Cenab-ı Allah bu tür yaratıkların ruhlarını alınca kendisi pek iyi bildiği hâlde: "Azrail! Geriye kim kaldı?" der. O: "Sübhansın, Yüceler Yücesisin, ey Azamet ve ikram sahibi! Cebrail, Mikâil ve Azrail kaldı" diye cevap verir. "Ey ölüm meleği! Mikâil'in canını al!, buyurur. O da dağ gibi yere düşer." Sonra: "Azrail! Geriye kim kaldı?" buyurur. O: "Sübhansın ya Rabbi. Azamet ve ikram sahibisin! Cebrail ile ölüm meleği kaldı" der. Şöyle buyurur: "Ey ölüm meleği! Haydi sen de öl." O da ölür. Sonra şöyle buyurur: "Cebrail! Geriye kim kaldı?" O da "Sübhansın ya Rabbi! Azamet ve ikram sahibisin Cebrail kaldı" der. O, Allah'ın kendisi için tayin ettiği mevkide bulunmaktadır. Cenab-ı Allah: "Cebrail! Çare yok, sen de öleceksin!" buyurur. O da derhal kanatlarını indirerek secdeye kapanır. "Sübhansın, münezzehsin ya Rabbi! Yüceler Yücesi Sensin ey azamet ve ikram sahibi! Sensin Bâki! Cebrail ise ölümlü ve fanidir" der. Sonra Allah Teâlâ onun da ruhunu alır. O da Mikâil'in yanına düşer. Onun hilkatinin Mikâil'in hilkatine olan üstünlüğü, büyük bir dağın küçücük bir taştan üstünlüğü derecesindedir.

MÜ'MİN SÛRESİ

﴿اَلنَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾ (المؤمن: ٤٦)

"Onlar sabah akşam ateşin karşısına getirilirler. Kıyamet koptuğunda da: "Haydi, Firavun hanedanını en şiddetli azaba sokun!" denir." (Mü'min, 40/46)

Bu âyet, kabir azabına işaret eden âyetlerdendir. Bu hususta Kur'ân'da sarahat olmasa da çok sayıda hadis vardır. İbn Kesîr gibi birçok müfessir bunları naklederler. Biz burada birkaç tanesini iktibas edeceğiz:

عن ابن أبي حاتم...عن عبد الله بن مسعود رضي الله عنه قال: إن أرواح الشهداء في أجواف طيور خضر تسرح بهم في الجنة حيث شاءوا، وإن أرواح ولدان المؤمنين في أجواف عصافير تسرح في الجنة حيث شاءت فتأوى إلى قناديل معلقة في العرش. وإن أرواح آل فرعون في أجواف طيور سود تغدو على جهنم وتروح عليها فذلك عرضها.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Şüphesiz şehitlerin ruhları, cennette istedikleri yöne akan yeşil kuşların kursaklarındadır. Mü'minlerin (küçükken ölen) çocuklarının ruhları da yeşil kuşların kursaklarındadır, onlar cennette istedikleri yöne doğru uçarlar ve arşın üzerinde asılı kandillere sığınırlar. Firavun hanedanının ruhları ise, cehennemde siyah kuşların kursaklarındadır. Geceleri (ateşe) doğru aceleyle akarlar. İşte Cehennem'e arz olunmaları budur."

عن أبي سعيد الخدري رضي الله عنه عن رسول الله ﷺ قال فيه: (...) ثم انطلق إلى خلق كثير من خلق الله كل رجل منهم بطنه مثل البيت الضخم مصفدون على سابلة آل

فرعون وآل فرعون يعرضون على النار غدوا وعشيا ﴿وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ﴾. وآل فرعون كالإبل المسمومة يخبطون الحجارة والشجر ولا يعقلون.

عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ ''إن أحدكم إذا مات عرض عليه مقعده بالغداة والعشي، إن كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة، وإن كان من أهل النار فمن أهل النار، فيقال هذا مقعدك حتى يبعثك الله عز وجل إليه يوم القيامة.

İbn Ömer'den (r.anhümâ): Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz ölünce, kabrinde, âhiretteki mekânı kendisine sabah akşam gösterilir: Artık cennetliklerden ise Cennet'ten, cehennemliklerden ise Cehennem'den. Ve kendisine denir ki: "İşte senin mekânın! Sonuçta Allah seni oraya yerleştirecektir."[279]

عن ابن عمر أن النبي ﷺ قال: ألا إن أحدكم إذا مات عرض عليه مقعده بالغداة والعشي، إن كان من أهل الجنة فمن أهل الجنة وإن كان من أهل النار فمن أهل النار حتى يبعثه الله يوم القيامة.

***

﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي سَيَدْخُلُونَ جَهَنَّمَ دَاخِرِينَ﴾ (المؤمن: ٦٠)

"Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin ki size icabet edeyim. Zira Bana ibadeti yani dua etmeyi kibirlerine yediremeyenler, zelil ve rezil olarak Cehennem'e gireceklerdir." (Mü'min, 40/60)

عن النعمان بن بشير،قال: قال رسول الله ﷺ: ''الدعاء هو العبادة'' وقرأ رسول الله ﷺ ﴿وَقَالَ رَبُّكُمُ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ إِنَّ الَّذِينَ يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِي..﴾.

Nu'man İbn Beşir (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Dua, ibadetin ta kendisidir." Sonra Resûlullah işbu *"Rabbiniz buyurdu ki: "Bana dua edin ki size icabet edeyim. Zira Bana ibadeti yani dua etmeyi kibirlerine yediremeyenler, zelil ve rezil olarak Cehennem'e gireceklerdir."* âyetini okudu.[280]

---

279 Buhârî, *Cenâiz*, 90; Malik, *Muvatta*, *Cenâiz*, 48; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/16.

280 Ebû Dâvud, ha. no. 1479; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 87a; Taberî, 24/78; İbn Mâce,

علي بن أبي طالب رضي الله عنه وكرم الله وجهه قال: قال رسول الله ﷺ: ''الدعاء سلاح المؤمن وعماد الدين ونور السموات والأرض''.

Hz. Ali (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Dua mü'minin silahı, dinin direği, göklerin ve yerin nûrudur."

عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول الله ﷺ: «لا يغنى حذر من قدر. والدعاء ينفع مما نزل ومما لم ينزل. وإن البلاء لينزل فيلقاه الدعاء فيعتلجان إلى يوم القيامة».

Hz. Aişe (r.anhâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Tedbir, takdiri değiştirmez, Dua başa gelmiş olana da, gelecek olana da fayda eder. Bazen belâ iner, fakat dua onun karşısına çıkar. Birbirleriyle mücadeleye girişirler ve bu kıyamete kadar devam eder."

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: «من لا يسأله يغضب عليه».

Ebû Hûreyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Kim Allah Teâlâ'dan istemezse Allah ona gazap eder."

عن أبي سعيد أن النبي ﷺ قال: «ما من مسلم يدعو الله عز وجل بدعوة ليس فيها إثم ولا قطيعة رحم، إلا أعطاه الله بها إحدى ثلاث خصال: إما أن يعجل له دعوته، وإما أن يدخرها له في الأخرى، وإما أن يصرف عنه من السوء مثلها» قالوا: إذا نكثر؟ قال: «الله أكثر».

Ebû Said el-Hudri (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu bildirmiştir. "İçinde günah veya akraba ile ilişkileri kesme bulunmayacak şekilde dua eden kimseye Cenab-ı Hak şu üç şeyden birini mutlaka verir: Ya istediğini verir veya duasını kendisi için âhiret azığı olarak yığar yahut başına gelecek bir felâketten onu korur." Dinleyenler: "Öyleyse biz de çok dua ederiz." deyince Hz. Peygamber: "Allah da daha çok verir." buyurdu.

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: يا أيها الناس إن الله طيب لا يقبل إلا الطيب وإن الله أمر المؤمنين بما أمر به المرسلين فقال: ﴿يَا أَيُّهَا الرُّسُلُ كُلُوا مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا﴾ وقال: ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ﴾ ثم ذكر الرجل يطيل سفره

ha. no. 3828.

أشعث أغبر يمد يديه إلى السماء يا رب. مطعمه حرام ومشربه حرام وملبسه حرام وغذي بالحرام فأنى يستجاب له.

Ebû Hureyre'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Allah temizdir, onun için temiz olandan başkasını kabul buyurmaz. Allah Teâlâ resûllerine ne emrettiyse mü'minlere de emretmiştir. Şöyle ki: *"Siz ey peygamberler! Helâl ve hoş şeylerden yiyip için, makbul işler işleyin! Zira Ben yaptığınız her şeyi bilmekteyim."* (Mü'minûn, 23/51) ve mü'minlere de: *"Ey iman edenler! Size rızık olarak verdiklerimizin temiz, helâl olanlarından yiyin!"* buyurmuştur. Sonra Resûlullah, uzun mesafeler katederek saçı başı toz toprak içinde sefer edip ellerini göğe kaldırarak: "Ya Rabbi! Ya Rabbi!" diye dua eden bir kişiyi andı ve ilâve etti: "Ama onun duası nasıl kabul edilsin ki yediği haram, içtiği haram, giydiği haram, haramla beslenmiş."[281]

***

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يُجَادِلُونَ فِي آيَاتِ اللّٰهِ أَنّٰى يُصْرَفُونَ﴾ (المؤمن: ٦٩)

"Baksanıza Allah'ın âyetleri hakkında tartışanlara, ileri geri konuşanlara! Nasıl oluyor da haktan vazgeçiyorlar?" (Mü'min, 40/69)

عن عقبة بن عامر الجهني أن رسول الله ﷺ قال: سيهلك من أمتي أهل الكتاب وأهل اللبن، فقال عقبة: يا رسول الله، وما أهل الكتاب؟ قال: قوم يتعلمون كتاب الله يجادلون الذين آمنوا فقال عقبة: يا رسول الله، وما أهل اللبن؟ قال: قوم يتبعون الشهوات ويضيعون الصلوات».

Ukbe İbn Âmir (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Ümmetimden Kitap ve süt davası güdenler (sadece sürüleri ve çiftlikleri ile meşgul olanlar) helâke gideceklerdir." Ukbe: "Kitap davası güdenler kimlerdir ya Resûlallah?" Buyurdu: "Onlar Allah'ın Kitabını öğrenip onu sloganlaştırarak mü'minlerle münakaşa edenlerdir." "Peki, dedim, süt davası güdenler kimlerdir ya Resûlallah?" Dedi ki: "Onlar şehvetlerine tâbi olup namazı zayi edenlerdir."[282]

---

281 Müslim, *Zekât*, ha. no. 65; Tirmizî, *Tefsir* (Bakara sûresi).
282 Hâkim, *Müstedrek*, 2/374.

FUSSILET SÛRESİ

﴿وَقَالُوا لِجُلُودِهِمْ لِمَ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللّٰهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ وَهُوَ خَلَقَكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ• وَمَا كُنْتُمْ تَسْتَتِرُونَ أَنْ يَشْهَدَ عَلَيْكُمْ سَمْعُكُمْ وَلاَ أَبْصَارُكُمْ وَلاَ جُلُودُكُمْ وَلَكِنْ ظَنَنْتُمْ أَنَّ اللّٰهَ لاَ يَعْلَمُ كَثِيرًا مِّمَّا تَعْمَلُونَ﴾ (فصلت: ٢١-٢٢)

"Derilerine: 'Niçin aleyhimizde şahidlik ettiniz?' deyince, onlar: 'Bizi söyleten, her şeyi konuşturan Allah'tır. Zaten sizi ilk yaratan ve sonunda da huzuruna götürüleceğiniz Rabbiniz de O'dur.' 'Siz kulaklarınızın, gözlerinizin, derilerinizin aleyhinizde şahidlik edecekleri bir günün geleceğine inanmıyor ve ondan sakınmıyordunuz. Fakat siz yaptıklarınızın çoğunu Allah'ın bilmediğini zannediyordunuz." (Fussılet, 21-22)

عن أنس بن مالك قال: كنا عند رسول الله ﷺ فضحك فقال: هل تدرون مم أضحك؟ قال: قلنا: الله ورسوله اعلم. قال: ''من مخاطبة العبد ربه. يقول: يا رب! ألم تجرني من الظلم؟ قال: يقول: بلى. قال فيقول: فإني لا أجيز على نفسي إلا شاهدا منى. قال فيقول: كفى بنفسك اليوم عليك شهيدا، وبالكرام الكاتبين شهودا. قال فيختم على فيه. فيقال لأركانه: انطقي. قال: فتنطق بأعماله. قال ثم يخلي بينه وبين الكلام. قال فيقول: بعداً لكن وسحقا! فعنكن كنت أناضل''.

Enes (r.a.) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber'in (s.a.s.) huzurunda bulunuyorduk. Güldü ve "Biliyor musunuz neye gülüyorum?" dedi. "Allah

ve Resûlü pek iyi bilir." dediler. Buyurdu ki: "Kıyamet gününde, kulun Rabbiyle tartışmasına gülüyorum." Kul diyecek ki: "Ya Rabbi, Sen bana zulümden masun olduğuma dair teminat vermedin mi?" "Evet, buyuracak Allah." "Öyleyse, diyecek kul, ben kendi hakkımda sadece kendimden şahid isterim, başkasını kabul etmem." Allah Teâlâ: "Şahid olarak Ben kâfi değil miyim, kiramen kâtibin melekleri kâfi değil mi?" defalarca tekrar buyurur. Sonra da o kulun ağzı mühürlenir. Azaları ne yapmışlarsa hepsini anlatırlar. Kul da onlara: "Defolun! İstemiyorum sizi! Ben sizi kurtarmak için tartışıyordum." der.[283]

***

﴿وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدٰيكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ مِنَ الْخَاسِرِينَ﴾
(فصلت: ٢٣)

"İşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu kötü zannınızdır ki sizi mahvetti de o yüzden hüsrana uğrayanlardan oldunuz." (Fussılet, 23)

وقال الإمام أحمد...عن جابر رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "لا يموتن أحد منكم إلا وهو يحسن بالله الظن فإن قوما قد أرداهم سوء ظنهم بالله فقال تعالى: ﴿وَذٰلِكُمْ ظَنُّكُمُ الَّذِي ظَنَنْتُمْ بِرَبِّكُمْ أَرْدٰيكُمْ ...﴾[284]

Hz. Cabir'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Sizden her biriniz, Cenâb-ı Allah'a hüsn-ü zan ederek ölsün! Zira birçok kimseyi Allah hakkında sü-i zan beslemeleri helâk etmiştir. Nitekim O, "İşte Rabbiniz hakkında beslediğiniz bu kötü zannınızdır ki sizi mahvetti." âyetini okumuştu.

***

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ﴾ (فصلت: ٣٠)

283 Müslim, 53, ha. no. 18; Bezzâr, v. 18a; Taberî, 24/107; İbn Kesîr, 6/168 ve 5/624'de İbn Ebî Hâtim'den nakleder, ayrıca Müslim ile Nesâî'ye nisbet eder.
284 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 3/390.

"Rabbimiz Allah'tır." deyip sonra da istikamet üzere, doğru yolda yürüyenler yok mu, işte onların üzerine melekler inip: "Hiç endişe etmeyin, hiç üzülmeyin ve size vaad edilen Cennet'le sevinin!" derler." (Fussılet, 30)

عن أنس بن مالك ...أن رسول الله ﷺ قرأ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ قال ''قد قال الناس ثم كفر أكثرهم فمن مات عليها فهو ممن استقام''.[285]

Enes İbn Malik'ten (r.a.): Peygamber Efendimiz ﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللّٰهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا﴾ âyetini tilâvet buyurdu. Sonra şöyle buyurdular: "İnsanlar bu sözü söyledi, sonra da çoğu küfre döndü. Ölünceye kadar bu sözü söyleyenler ancak dosdoğru yolda yürüyenlerdir."

285 Tirmizî, 5/376 ha. no: 3256.

ŞÛRÂ SÛRESİ

﴿وَكَذٰلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لِتُنْذِرَ أُمَّ الْقُرَى وَمَنْ حَوْلَهَا وَتُنْذِرَ يَوْمَ الْجَمْعِ لاَ رَيْبَ فِيهِ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾ (الشورى: ٧)

"Böylece sana Arapça bir Kur'ân vahyettik ki sen Anakent olan Mekke ile bütün etrafını uyarıp irşad edesin ve gerçekleşeceğinde hiç şüphe olmayan mahşer günündeki büyük buluşmayı haber veresin. O ne müthiş manzara: Bir kısım, Cennet'te… bir kısım, alevli Cehennem'de!" (Şûrâ, 7)

حدثني يونس قال أخبرنا ابن وهب، قال: أخبرني عمرو بن الحارث عن أبي قبيل المعافري، عن شفى الأصبحي عن ابن عمر قال: «خرج علينا رسول الله ﷺ وفي يده كتابان، فقال: هل تدرون ما هذا؟ فقلنا: لا، إلا أن تخبرنا يا رسول الله، قال: هذا كتاب من رب العالمين، فيه أسماء أهل الجنة، وأسماء آبائهم وقبائلهم ثم أجمل على آخرهم، فلا يزاد فيهم ولا ينقص منهم أبدا، وهذا كتاب أهل النار بأسمائهم وأسماء آبائهم، ثم أجمل على آخرهم، فلا يزاد ولا ينقص منهم أبدا. قال أصحاب رسول الله ﷺ: ففيم إذن نعمل إن كان هذا أمر قد فرغ منه؟ فقال رسول الله ﷺ: «بل سددوا وقاربوا، فإن صاحب الجنة يختم له بعمل الجنة، وإن عمل أي عمل، وصاحب النار يختم له بعمل النار وإن عمل أي عمل، فرغ ربكم من العباد». ثم قال رسول الله ﷺ بيديه فنبذهما: «فرغ ربكم من الخلق فِيهِ ﴿فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ﴾". قالوا: سبحان الله! فلم نعمل وننصب؟ فقال رسول الله ﷺ: العمل إلى خواتمه".

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) der ki: Hz. Peygamber (s.a.s.) bir gün yanımıza geldi, elinde iki kitap vardı. "Bunların ne olduğunu biliyor mu-

sunuz?" dedi. "Hayır. Sen bildirmedikçe bilemeyiz ya Resûlallah." dedik. Buyurdu ki: "Bu Rabbu'l-âlemin katından gelen bir kitaptır. İçinde Cennetliklerin isimleri, onların babalarının, kabilelerinin isimleri vardır, en sonuna varıncaya kadar hepsinin adlarını buraya koymuştur. Bu isimler ne artar ne de eksilirler. Diğeri de cehennemliklerin isimleriyle, babalarının isimlerinin bulunduğu Cehennemliklerin kitabıdır. En sonuna varıncaya kadar, hepsinin adlarını buraya koymuştur; ne artar ne de eksilirler." Bunun üzerine ashap sordular: "İşler kesinleştiğine göre artık çalışmamız neye yarar ki?" Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Hayır! Mutedil olun! Cennetlik olan hangi işi yaparsa yapsın sonunda Cennet'e götüren işi yapar. Cehennemlik olan da hangi işi yaparsa yapsın sonunda Cehennem'e götüren işi yapar. Rabbiniz kulları hakkında takdirini kesinleştirmiştir." Sonra elleriyle işaret (bitirme işareti) yaparak şöyle dedi: "Rabbiniz yaratıkların işini sonuçlandırmıştır. Bir kısım Cennet'te bir kısım alevli Cehennem'dedir."[286]

***

﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾ (الشورى: ٢٠)

"Kim âhiret mahsûlü isterse, onun ürünlerini fazla fazla artırırız. Kim de sırf dünya menfaati isterse ona da ondan veririz, ama âhirette onun hiç nasibi olmaz." (Şûrâ, 20)

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال تلا رسول الله ﷺ: ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾ ثم قال رسول الله ﷺ: يقول الله عز وجل: «ابن آدم! تفرغ لعبادتي املأ صدرك غنى وأسد فقرك، وإلا تفعل ملأ صدرك شغلا ولم أسد فقرك».

Ebû Hureyre (r.a.) der ki: Resûlullah (s.a.s.): "İşbu *"Kim âhiret mahsûlü isterse, onun ürünlerini fazla fazla artırırız (...)"* âyetini okudu. Sonra da de ki: Cenab-ı Hak şöyle buyurur: Ey Âdemoğlu! Sen Bana ibadet et

[286] Taberî, Şûra, 7. âyetin tefsirinde.

ki Ben de senin kalbine zenginlik vereyim ve ihtiyacını gidereyim. Böyle yapmazsan kalbini meşgalelerle doldururum. İhtiyaçlarını da gidermem."

***

﴿ذٰلِكَ الَّذِي يُبَشِّرُ اللهُ عِبَادَهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ قُلْ لاَ أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلاَّ الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى وَمَن يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا إِنَّ اللهَ غَفُورٌ شَكُورٌ﴾ (الشورى: ٢٣)

"İşte bu, Allah'ın iman edip makbul işler işleyen kullarına verdiği mutluluk müjdesidir. De ki: "Ben, bu risalet hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiç bir karşılık yoktur. (...)" (Şûrâ, 23)

Bu âyet hakkında me'sur tefsirde nakledilen başlıca üç anlayış vardır:

1- İbn Abbas (r.anhümâ) kendisine mevkuf rivâyette: "Yani "Sizden beklediğim tek şey, sizinle olan akrabalık bağımdan ötürü bana sahip çıkmanızdır."[287] Burada hitap özellikle Kureyş'edir. "Kurba"dan maksat, soy akrabalığıdır. Bu durumda Resûlullah'ın (s.a.s.) onlara şöyle demesi kastedilmiştir: "Bana peygamber olmam itibariyle tâbi olmuyorsanız, bari akrabalık sebebiyle sahip çıkın!"[288] İbn Abbas'ın bu sözü, merfu olarak da nakledilmiştir.[289] Taberî de bu tefsiri tercih eder.[290]

2- İbn Abbas'tan (r.anhümâ) rivâyete göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle demiştir: "Size getirdiğim bu hidayet ve hakikatlerden ötürü herhangi bir ücret beklemiyorum; beklediğim sadece kendinizi Allah'a sevdirecek işler yapmanız ve emirlerine itaat etmekle O'na yaklaşmanızdır."[291]

Taberî bu haberi rivâyet etmekle beraber tercih etmez. Anlaşılan hadisin isnadından emin değildir. İbn Hacer de isnadda zaaf olduğunu tahkik eder.[292]

3- Said İbn Cübeyr'den (r.a.): "Âyetin mânâsı: 'Sizden beklediğim tek

---

[287] Buhârî (*Fethu'l-Bârî*), 10, 184. Keza Tirmizî, *Tefsir*.

[288] Aynı yerde İbn Hacer'in açıklamasından.

[289] Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/6'da İbn Ebî Hâtim, Taberanî, İbn Merdeveyh'den.

[290] Taberî, 25/25.

[291] Taberî, 25,25; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, İbn Kesîr, 6/197'de; Sa'lebî, 4, 1261b

[292] İbn Hecer, *Fethu'l-Bârî*, 10/185.

şey, benimle beraber akrabalarımı da sevmeniz, yani onlara iyi davranmanız, onlara sadakat göstermenizdir.'[293] Bu tefsir İbn Abbas'tan merfu olarak da rivâyet edilmiştir.[294]

Bu hususta zayıf bir senedle şu nüzûl sebebi rivâyet edilmiştir:

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: "İşte bu, Allah'ın iman edip makbul işler işleyen kullarına verdiği mutluluk müjdesidir. *'De ki: Ben, bu risalet hizmetinden ötürü, sizden akrabalık sevgisinden başka beklediğim hiç bir karşılık yoktur. (...)'* âyeti nâzil olunca, "Ya Resûlallah, dediler, Allah'ın sevmemizi emrettikleri kimlerdir?" O da: "Fatıma ile iki oğludur." dedi.[295] İbn Kesîr seneddeki bir râvinin za'fını bildirmekten başka, ayrıca hülâsa olarak şöyle der: "Âyet Mekkî'dir. Hz. Fatıma (r.ahnâ) Bedir Gazvesi'nden sonra hicri 2. yılda evlenmiştir. Bu hususta sahih tefsir, Buhârî'nin İbn Abbas'tan (r.anhümâ) rivâyet ettiği mânâdır."[296]

***

﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَعْفُو عَنِ السَّيِّئَاتِ وَيَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ﴾

(الشورى: ٢٥)

"O'dur ki kullarının tövbesini kabul eder, günahlarını affeder. Hem sizin bütün yaptıklarınızı da bilir." (Şûrâ, 25)

عن أبي هريرة قال: قال النبي ﷺ: «لله أشد فرحا بتوبة عبد من أحدكم يجد ضالته في المكان الذي يخاف أن يقتله فيه العطش».

Ebû Hureyre'den (r.a.): Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Allah, mü'min kulunun tövbesinden, tıpkı birinizin üzerinde yiyeceği ve içeceği yüklü bulunan bineğini kaybedip de susuzluktan ölmeden korktuğu anda onu bulunca sevindiği gibi sevinir."[297]

***

[293] İbn Kesîr, 6/197'de Buhârî ve başkalarından naklen.

[294] Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/7'de Ebû Nuaym ile Deylemî'den.

[295] İbn Kesîr, 6/198; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/7'de İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Taberanî ve İbn Merdeveyh'ten "zayıf bir senedle."

[296] İbn Kesîr, 6/198. Bu rivâyeti İbn Hacer de tenkit ve reddetmiştir: *Fethu'l-Bârî*, 10/184.

[297] İbn Kesîr, 4/116.

﴿وَلَوْ بَسَطَ اللّٰهُ الرِّزْقَ لِعِبَادِهِ لَبَغَوْا فِي الْأَرْضِ وَلَكِنْ يُنَزِّلُ بِقَدَرٍ مَا يَشَاءُ إِنَّهُ بِعِبَادِهِ خَبِيرٌ بَصِيرٌ﴾ (الشورى: ٢٧)

"Eğer Allah kullarına rızık ve imkânları bol bol yaysaydı, onlar dünyada azarlardı. Lâkin O, bu imkânları dilediği bir ölçüye göre indirir. Çünkü O, kullarından haberdar olup onların bütün yaptıklarını ve yapacaklarını görmektedir." (Şûrâ, 27)

وأخرج أحمد والطيالسي، والبخاري ومسلم، والنسائي، وأبو يعلي وابن حبان عن أبي سعيد رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ:« إن أخوف ما أخاف عليكم ما يخرج الله لكم من زهرة الدنيا وزينتها». فقال له رجل: يا رسول الله هل يأتي الخير بالشر فسكت عنه رسول الله ﷺ فرأينا أنه ينزل عليه. فقيل له: ما شأنك تكلم رسول الله صلى اله عليه وسلم ولا يكلمك فسرى عن رسول الله ﷺ فجعل يمسح عنه الرخصاء فقال: أين السائل فرأينا أنه حمده فقال: ان الخير لا يأتي بالشر وإن مما ينبت الربيع يقتل حبطا أو يلم إلا الآكلة الخضر فإنها أكلت حتى امتلأت خاصرتاها فاستقبلت عين الشمس فثلطت وبالت ثم رفعت وإن المال حلوة خضرة ونعم صاحبها المسلم هو إن وصل الرحم وأنفق في سبيل الله. ومثل الذي يأخذ بغير حقه كمثل الذي يأكل ولا يشبع ويكون عليه شهيدا يوم القيامة».

Ebû Said (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Sizin için korktuğum şeylerden biri, dünyanın süs ve güzelliklerinin sizlere açılmasıdır!" Bir adam (araya girerek söze karıştı ve): "Yani (nail olacağımız) hayır, şer mi getirecek?" dedi. Resûlullah (s.a.s.) bu soru üzerine sükût etti. Adama: "Sana ne oluyor da Resûlullah'ın sözünü kesip, onunla konuşmaya kalkıyorsun? O sana konuşmuyor ki!.." diye paylıyanlar oldu. Gördük ki, kendisine vahiy gelmekte. Derken vahiy hâli açılmış, yüzündeki terleri silmekte idi. "Şu soru soran nerede?" diye söze başladı. Ve sanki adamı (sorusu sebebiyle) takdir ediyor gibiydi: Sözlerine şöyle devam etti: "Muhakkak ki, hayır, şer getirmez. Ancak derenin bitirdikleri arasında, ya çatlatarak öldüren ya da ölüme yaklaştıran bitki de var. Yalnız yeşil ot yiyen hayvanlar müstesna. Zira bunlar yeyip böğürleri şişince güneşe karşı dururlar. (Geviş getirir), bevleder ve rahatça defi hacet yapar, sonra tekrar

dönüp yayılırlar. Şüphesiz ki, bu mal hoştur, tatlıdır. Ondan fakire, yetime ve yolcuya veren bu malın Müslüman sahibi en iyi (insan)'dir. Bunu hak etmeden alan, yediği hâlde doymayan kimse gibidir. O mal, kıyamet günü aleyhinde şahidlik yapacaktır."[298]

***

﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ﴾ (الشورى: ٣٠)

"Başınıza gelen her musibet, irtikap ettiğiniz günahlar, ihmal ve kusurlarınız sebebiyledir; hatta Allah günahlarınızın çoğunu da affeder." (Şûrâ, 30)

عن أبي موسى أن رسول الله ﷺ قال: ''لا تصيب عبدا نكبة فما فوقها أو دونها إلا بذنب وما يعفو الله عنه أكثر. قال وقرأ ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ﴾.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) ile Ebû Hureyre'nin (r.a.) bildirdiklerine göre Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Canım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, mü'mine gelen hiç bir yorgunluk, meşakkat, tasa ve sıkıntı yoktur ki Allah onlar sebebiyle günahlarını affetmesin. Hatta bir dikenin batmasından dolayı bile (günahını affeder)."[299]

عن علي رضي الله عنه قال: ألا أخبركم بأفضل آية في كتاب الله عز وجل، وحدثنا به رسول الله ﷺ، قال: ﴿وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُو عَنْ كَثِيرٍ﴾، وسأفسرها لك يا علي: ''ما أصابكم من مرض أو عقوبة أو بلاء في الدنيا فبما كسبت أيديكم والله تعالى أحلم من أن يثنى عليه العقوبة في الآخرة وما عفا عنه في الدنيا فالله تعالى أكرم من أن يعود بعد عفوه''.

Hz. Ali (r.a.) der ki: "Size en büyük müjde ihtiva eden bir âyet bildireyim mi? O âyet şudur: *"Başınıza gelen her musibet, irtikâp ettiğiniz günahlar, ihmal ve kusurlarınız sebebiyledir; hatta Allah günahlarınızın çoğunu da affeder."* Resûlullah (s.a.s.) bu âyeti okuyup bana dedi ki: "Ey Ali! Bu âyeti sana tefsir edeceğim: Size dünyada gelen her türlü hastalık, ceza ve belâ yaptıklarınız sebebiyledir. Allah Teâlâ, âhirette onları ayrıca tekrar

298 Buhâri, *Zekât* 47, *Cum'a* 28, *Cihad* 37, *Rikâk* 7; Müslim, *Zekât* 123 (1052); Nesâî, *Zekât* 81.
299 Buhârî, *Merda*, 1.

cezalandırmayacak bir kerem sahibidir. Dünyada affedip de ceza vermediği duruma gelince, Allah Teâlâ, affından sonra cezalandırmaya dönmeyecek olan bir hilim sahibidir."[300]

***

﴿وَلَمَنِ انْتَصَرَ بَعْدَ ظُلْمِهِ فَأُولٰئِكَ مَا عَلَيْهِمْ مِنْ سَبِيلٍ﴾ (الشورى: ٤١)

"Kim zulme uğradıktan sonra hakkını alırsa, bunlara hiç bir sorumluluk yoktur." (Şûrâ, 41)

عن عائشة رضي الله عنها قالت: قال رسول اله ﷺ: ''من دعا على من ظلمه فقد انتصر''.[301]

Hz. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Her kim, kendine zulmedene beddua ederse, ondan intikamını (dünyada) almış olur."[302]

---

300 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/266); Taberî, 25/32; İbn Kesîr, 6/205 (İbn Ebî Hâtim'den); Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/9.

301 Tirmizî, 5/554 ha. no: 3552; İbn Kesîr, 4/120.

302 Tirmizî, *Daavât* 115 (3547).

ZUHRUF SÛRESİ

﴿فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ﴾ (الزخرف: ٥٥)

"Onlar bizi gazaba dâvet edince, Biz de onların hepsini suda boğarak, onlardan mü'minlerin intikamını aldık." (Zuhruf, 55)

عن عقبة بن عامر رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: إذا رأيت الله تبارك وتعالى يعطي العبد ما يشاء وهو مقيم على معاصيه فإنما ذلك استدراج منه له ثم أصحهما ﷺ ﴿فَلَمَّا آسَفُونَا انْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَأَغْرَقْنَاهُمْ أَجْمَعِينَ﴾.

Ukbe İbn Âmir'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kul, isyanlarına devam ettiği hâlde, Allah'ın ona istediklerini verdiğini görürsen, bil ki bu, Allah tarafından ona bir istidraçtan ibarettir. Sonra Resûlullah (s.a.s.) işbu: *"(Firavun) bizi gazaba davet edince Biz de onların hepsini suda boğarak, mü'minlerin intikamını onlardan aldık."* âyetini okudu."[303]

***

﴿وَقَالُوا أَآلِهَتُنَا خَيْرٌ أَمْ هُوَ مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾ (الزخرف: ٥٨)

"Ve 'Bizim tanrılarımız mı üstün,' dediler, 'yoksa o mu?' Bunu, sırf bir münakaşa olsun diye sana misal verdiler. Zaten onlar kavgacı bir toplumdur." (Zuhruf, 58)

303 İbn Kesîr, 6/231'de İbn Ebî Hâtim'den.

عن أبي أمامة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ''ما ضل قوم بعد هدى كانوا عليه إلا أورثوا الجدل'' ثم تلا رسول الله ﷺ هذه الآية ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً بَلْ هُمْ قَوْمٌ خَصِمُونَ﴾.

Ebû Ümame (r.a.) rivâyet ediyor: Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Bir kavim, içinde bulunduğu hidayetten sonra sapıttı ise bu, mutlaka cedel sebebiyle olmuştur." Resûlullah (s.a.s.) bunu söyledikten sonra, delil olarak şu âyeti okudu: *"Ve 'Bizim tanrılarımız mı üstün,' dediler, 'yoksa o mu?' Bunu, sırf bir münakaşa olsun diye sana misal verdiler. Zaten onlar kavgacı bir toplumdur."* [304]

عن أبي أمامة ''أن رسول الله ﷺ خرج على الناس وهم يتنازعون في القرآن، فغضب غضبا شديدا، حتى كأنما صب على وجهه الخل، ثم قال ﷺ: ''لا تضربوا كتاب الله بعضه ببعض، فإنه ما ضل قوم قط إلا أوتوا الجدل، ثم تلا ﴿مَا ضَرَبُوهُ لَكَ إِلاَّ جَدَلاً..﴾.

Ebû Ümame (r.a.) rivâyet ediyor: İnsanlar Kur'ân âyetleriyle birbirleriyle cidal ettikleri bir sırada Peygamber Efendimiz geldi. Onların bu durumu Peygamberimiz'i o kadar celâllendirdi ki yüzü kıpkırmızı kesildi. Sonra şöyle buyurdular: Kur'ân'ın âyetlerini kullanarak cidal etmeyin. Hiç bir topluluk yoktur ki cidal etsin de helâk edilmesin. Sonra şu âyeti okudu: *"Ve 'Bizim tanrılarımız mı üstün,' dediler, 'yoksa o mu?' Bunu, sırf bir münakaşa olsun diye sana misal verdiler. Zaten onlar kavgacı bir toplumdur."*[305]

***

﴿يُطَافُ عَلَيْهِمْ بِصِحَافٍ مِنْ ذَهَبٍ وَأَكْوَابٍ وَفِيهَا مَا تَشْتَهِيهِ الْأَنفُسُ وَتَلَذُّ الْأَعْيُنُ وَأَنْتُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾ (الزخرف: ٧١)

"Altın tepsi ve kâselerle kendilerine ikram eden hizmetçiler, etraflarında fır döner. Hülasa orada canınız ne isterse, gözleriniz hangi manzaralardan hoşlanırsa hepsi var! Hem siz burada devamlı kalacaksınız." (Zuhruf, 71)

عن زيد بن أرقم قال جاء رجل من اليهود إلى رسول اله صلى اله عليه وسلم فقال

[304] Tirmizî, 5, 378 ha. no: 3250; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 5, 252.
[305] Tirmizî, ha. no. 2544; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 22473

أتزعم أن أهل الجنة يأكلون ويشربون؟ قال: أي والذي نفسي بيده أن الرجل منهم ليعطى قوة مائة رجل من الأكل والشرب والجماع والشهوة''. فقال الرجل: فإن الذي يأكل ويشرب يكون له الحاجة وليس في الجنة أذى''. فقال ﷺ: ''حاجة أحدهم رشح يفيض من جلده فإذا بطنه قد ضم'' [ضمر، عند عبد بن حميد].

Zeyd İbn Erkam (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Yahudilerden bir adam Peygamber Efendimiz'e gelip şu soruyu sordu: "Sen ehl-i cennetin yiyip içtiklerini mi zannediyorsun?" Cevaben Peygamber Efendimiz: "Vallahi nefsimi kudret elinde tutan Allah'a yemin olsun ki! Cennetlik bir adama yüz kişilik yeme-içme, cima ve şehvet kuvveti verilir." diye cevap verdi. O Yahudi şahıs: "Cennetlik olan kişi yer ve içer pekâlâ o def-i hacet ihtiyacını nasıl giderecek? Ancak şu da var ki Cennet'te herhangi bir çirkinlik yok." diye sordu. Peygamberimiz: "Onlardan birinin def-i haceti geğirmek ve misk sızıntısı gibi ter olur. Onlara tıpkı nefes ilham olunduğu gibi tesbih ve tahmid de ilham olunur."

عن ابن سابط أن رجلاً قال: يا رسول الله! إني أحب الخيل فهل في الجنة خيل؟ فقال: «إن يدخلك الجنة إن شاء، فلا تشاء أن تركب فرسًا من ياقوتة حمراء تطير بك في أي الجنة شئت ألا فعلت»، فقال: أعرابي يا رسول الله! إني أحب الإبل، فهل في الجنة إبل؟ فقال: يا أعرابي إن يدخلك الله الجنة، إن شاء الله ففيها ما اشتهت نفسك، ولذت عيناك».

"Bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) "Cennet'te at var mı?" diye sordu. Peygamberimiz de: "Allah Teâlâ seni Cennet'e koyduğu takdirde, kızıl yakuttan bir at üzerinde orada dolaşmak isteyecek olsan, o at seni istediğin her yere uçuracaktır." buyurdular. Bunun üzerine diğer biri de: "Cennet'te deve var mı?" diye sordu. Ama buna Aleyhissalâtu vesselâm öncekine söylediği gibi söylemedi. Şöyle buyurdular: "Eğer Allah seni Cennet'e koyarsa, orada canının her çektiği, gözünün her hoşlandığı şey bulunacaktır."[306]

***

﴿وَنَادَوْا يَامَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ قَالَ إِنَّكُمْ مَاكِثُونَ﴾ (الزخرف: ٧٧)

"Cehennem bekçisine şöyle feryat ederler: "Malik! Ne olur, tükendik artık!

---

[306] Taberî, 25/97.

Rabbin canımızı alsın, bitirsin işimizi!" O da: "Ölüp kurtulmak yok, ebedî kalacaksınız burada!" der." (Zuhruf, 77)

عن صفوان بن يعلي عن أبيه رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقرأ على المنبر ﴿وَنَادَوْا يَامَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾ أي يقبض أرواحنا فيريحنا مما نحن فيه.

Ya'lâ İbn Ümeyye (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah'ı (s.a.s) minberde ﴿وَنَادَوْا يَامَالِكُ لِيَقْضِ عَلَيْنَا رَبُّكَ﴾ âyetini okurken işitim." Bundan maksatları şudur: ruhlarımızı kabzet ki bulunduğumuz sıkıntılı hâlden kurtulalım.[307]

[307] Buhârî, ha. no. 3230, 3266; Müslim, ha. no. 771.

DUHAN SÛRESİ

﴿فَارْتَقِبْ يَوْمَ تَأْتِي السَّمَاء بِدُخَانٍ مُّبِينٍ﴾ (الدخان: ١٠)

"O hâlde sen, göğün bütün insanları saracak olan aşikâr bir duman çıkaracağı günü gözle. Bu, gayet acı bir azaptır." (Duhan, 10)

عن أبي مالك الأسدي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "إن ربكم أنذركم ثلاثاً: الدخان يأخذ المؤمن كالزكمة، ويأخذ الكافر فينتفخ حتى يخرج من كل مسمع منه والثانية الدابة والثالثة الدجال".

Ebû Malik el-Eş'arî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Rabbiniz sizi şu üç şey ile uyarmıştır: Birincisi bir duman olup mü'minde bir nezle etkisi uyandırır, kâfirin ise bedenini şişirir, ta ki kulaklarından, genzinden çıkar. İkincisi: Dâbbetu'l-arz, üçüncüsü ise: Deccal'dır."[308]

***

﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَمَا كَانُوا مُنْظَرِينَ﴾ (الدخان: ٢٩)

"Perişan hâllerine gök de ağlamadı, yer de ağlamadı. Artık onlara yeni bir mühlet de verilmedi." (Duhan 29)

عن أنس بن مالك قال: قال رسول الله ﷺ: "ما من مؤمن إلا وله بابان، باب يصعد منه عمله وباب ينزل منه رزقه، فإذا مات بكيا عليه فذلك قوله: ﴿فَمَا بَكَتْ عَلَيْهِمُ....﴾.

308 Taberî, 25/114; İbn Kesîr, 6/248'de Taberî'den nakledip ayrıca Taberanî'ye de nisbet eder ve isnadın ceyyid olduğunu bildirir.

Enes İbn Malik (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Hiç bir mü'min yoktur ki onun iki kapısı olmasın: Bunlardan birinden amelleri yükselir, öbüründen ise rızkı iner. Mü'min ölünce her ikisi de ağlarlar. İşte *"Perişan hâllerine gök de ağlamadı, yer de ağlamadı. Artık onlara yeni bir mühlet de verilmedi."* âyeti buna işaret etmektedir."[309]

***

﴿أَهُمْ خَيْرٌ أَمْ قَوْمُ تُبَّعٍ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ أَهْلَكْنَاهُمْ إِنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ﴾

(الدخان: ٣٧)

"Onlar mı daha güçlü kuvvetli, yoksa Tübba' halkı ve onlardan önceki toplumlar mı? Belli ki onlar daha güçlü idiler. Ama ağır suçlar işlediklerinden imha ettik onları." (Duhan, 37)

قالت عائشة: كان تُبَّع رجلا صالحًا. وقال ابن أبي حاتم (...): سمعت سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه يقول: قال رسول الله ﷺ: ''لا تسبوا تبعا فإنه كان قد أسلم''.

Sehl İbn Sa'd es-Saidî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Tübba' hakkında kötü söz söylemeyin. Çünkü o Müslüman olmuştu."[310]

---

309 Tirmizî, *Tefsir* "Garib" diyerek ve râvilerden Rekkaşî'nin za'fına işaret ederek; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/30'da ayrıca Ebû Ya'lâ, İbn Ebi'd-Dünya, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdeveyh, Ebû Nuaym (*Hilye*) ve Hâtib Bağdadî'ye nisbet eder. İbn Kesîr, 6/253'te Ebû Ya'lâ'dan nakleder.

310 İbn Ebî Hâtim ve *Müsnedu Ahmed*'den İbn Kesîr, 6/258 (O ayrıca Taberanî'nin İbn Abbas'tan benzeri bir hadisi naklettiğini zikreder); Taberî, 25/129; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/191-192.

CÂSİYE SÛRESİ

﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلاَّ الدَّهْرُ وَمَا لَهُمْ بِذٰلِكَ مِنْ عِلْمٍ إِنْ هُمْ إِلاَّ يَظُنُّونَ﴾ (الجاثية: ٢٤)

"Âhireti inkâr eden kâfirler bir de şöyle dediler: "Hayat, sadece bu dünyada yaşadığımız hayattan ibarettir. İşte ölürüz, yaşarız. Bizi yalnız, zamanın akışı helâk eder." Aslında buna dair hiç bir kesin bilgileri yoktur. Onlar sadece zanlarıyla böyle söylüyorlar." (Câsiye, 24)

عن النبي ﷺ قال: كان أهل الجاهلية يقولون: "إنما يهلكنا الليل والنهار، وهو الذي يهكلنا ويميتنا ويحيينا". فقال الله في كتابه: ﴿وَقَالُوا مَا هِيَ إِلاَّ حَيَاتُنَا الدُّنْيَا نَمُوتُ وَنَحْيَا وَمَا يُهْلِكُنَا إِلاَّ الدَّهْرُ﴾ قال: فيسبون الدهر، فقال الله تبارك وتعالى: "يؤذيني ابن آدم يسبّ الدهر، وأنا الدهر، بيدي الأمر، أقلب الليل والنهار".

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Cahiliye halkı: 'Bizi sadece gece ve gündüzün geçmesi helâk eder. Evet, bizi imha eden, can veren ve öldüren sadece odur.' derlerdi. İşte Kitabullah'taki "Âhireti inkâr eden kâfirler bir de şöyle dediler: *'Hayat, sadece bu dünyada yaşadığımız hayattan ibarettir. İşte ölürüz, yaşarız. Bizi yalnız, zamanın akışı helâk eder.' Aslında buna dair hiç bir kesin bilgileri yoktur. Onlar sadece zanlarıyla böyle söylüyorlar."* âyeti buna işaret eder. Bundan ötürü dehre (zamana) küfrederlerdi. Oysa Allah Teâlâ buyurur ki: "Âdemoğlunun dehr hakkında kötü sözler sarfetmesi Beni incitiyor: Zaman (yani

zamanın akışı içindeki bütün olanları) yaratan Ben'im. Bütün işler Ben'im elimdedir, geceyi gündüzü evirip çeviren Ben'im."[311]

***

﴿وَقِيلَ الْيَوْمَ نَنْسٰيكُمْ كَمَا نَسِيتُمْ لِقَاءَ يَوْمِكُمْ هٰذَا وَمَأْوٰيكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ نَاصِرِينَ﴾ (الجاثية: ٣٤)

"Ve kendilerine şöyle denildi: Siz, Bizi daha önce nasıl unutup terk ettiyseniz Biz de bugün sizi unutup kendi hâlinize bırakacağız. Kalacağınız yer ateştir. Hiç bir yardımcınız da yoktur." (Casiye, 34)

عن أبي هريرة وعن أبي سعيد قالا: قال رسول الله ﷺ: "يؤتى بالعبد يوم القيامة فيقول الله له: ألم أجعل لك سمعًا وبصرًا ومالاً وولدًا، وسخرت لك الأنعام والحرث، وتركتك ترأس وتربع فكنت تظن أنك ملاقي يومك هذا؟" قال: فيقول: لا، فيقول له: "اليوم أنساك كما نسيتني".

Ebû Hureyre ve Ebû Said el-Hudrî (r.anhümâ) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmişlerdir: "Kıyamet günü kul Allah'ın huzuruna getirilir. Allah Teâlâ ona şöyle buyurur: 'Ben sana göz, kulak, mal ve evlât vermedim mi? Sana davarlar ve ekinler ihsan etmedim mi, seni iş başına geçirmedim mi? Sen böyle bir günün seni beklediğini düşünmüyor muydun?' O: 'Hayır!' der. Allah da şöyle buyurur: 'Sen Beni dünyada unuttuğun gibi Ben de seni bugün terk edeceğim."[312]

---

311 Taberî, 25/153; İbn Kesîr, 6/229'da Taberî'den nakledip ayrıca İbn Ebî Hâtim'e, hadisin son bölümünü ise Buhârî ile Müslim'e nisbet eder.

312 Tirmizî, *Kıyame*, 6.

AHKÂF SÛRESİ

﴿قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمٰوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ﴾ (الأحقاف: ٤)

"Müşriklere de ki: 'Şimdi baksanıza sizin Allah'tan başka ilâhlaştırıp yalvardığınız putlarınıza! Söyler misiniz onlar yerde hangi şeyi yaratmışlar? Yoksa göklerde mi bir ortaklıkları var?'" (Ahkaf, 4)

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال سفيان (راوي الحديث): "لا أعلم إلا عن النبي ﷺ ﴿أَوْ أَثَارَةٍ مِنْ عِلْمٍ﴾ قال: الحظ".

İbn Abbas (r.anhümâ), bu âyette geçen *"yahut hiç değilse bir bilgi kalıntısı varsa getirin görelim, eğer bu iddianızda tutarlı iseniz"* kısmı hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) "Bu, hat (yazı) demektir." dediğini nakleder. [313]

***

﴿أُولٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجَاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ فِي أَصْحَابِ الْجَنَّةِ وَعْدَ الصِّدْقِ الَّذِي كَانُوا يُوعَدُونَ﴾ (الأحقاف: ١٦)

313 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/269-270) (*Şerhu Bülûğu'l-Emânî* tahriçte: Heysemî *Mecmau'z-Zevaid*'de *Müsnedu Ahmed* ile Taberanî'ye nisbet eder ve Ahmed'in râvilerinin sahih hadis râvileri olduğunu bildirir). İbn Kesîr, 6/275; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/37 ayrıca İbn Ebî Hâtim, İbnu'l-Münzir, İbn Merdeveyh'e de nisbet eder.

"İşte Biz, onların yaptıkları en güzel işlerini, taatlerini kabul edip kötülüklerini affedeceğiz. Bunlar cennetlikler arasındadırlar. Bu, onlara söz verilen gerçek bir vaaddir." (Ahkaf, 16)

عن ابن عباس رضي الله عنهما عن رسول الله ﷺ عن الروح الأمين عليه السلام قال: ''يؤتى بحسنات العبد وسيئآته فيقتص بعضها ببعض، فإن بقيت حسنة وسع الله تعالى له في الجنة''. قال: فدخلت على يزداد فحدث بمثل هذا قال: قلت فإن ذهبت الحسنة؟ قال: ﴿أُولٰئِكَ الَّذِينَ نَتَقَبَّلُ عَنْهُمْ أَحْسَنَ مَا عَمِلُوا وَنَتَجاوَزُ عَنْ سَيِّئَاتِهِمْ﴾.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) Hz. Peygamber'den (s.a.s.), o da Cibril'den (a.s.) şöyle nakletmiştir: "Kulun sevapları ve günahları kıyamet günü getirilir. Birbirleriyle mukabele edilir. Bir tek hasenesi kalsa bile, Allah Teâlâ o kulu Cennet'inde ihsanına mazhar kılar." Râvilerden biri diyor ki: Yezdad'ın yanına vardım. O da bu hadisi söyledi. Ben: "Eğer o hasene de giderse ne olacak?" o bu âyeti: *"İşte Biz, onların yaptıkları en güzel işlerini, taatlerini kabul edip kötülüklerini affedeceğiz. Bunlar cennetlikler arasındadırlar. Bu, onlara söz verilen gerçek bir vaaddir."* okuyarak cevap verdi.[314]

***

[314] Taberî, 21/105; İbn Kesîr, 4/159, Taberî'den nakledip ayrıca İbn Ebî Hâtim'e de nisbet eder ve isnadın ceyyid olduğunu belirtir; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/41'de ayrıca Abd İbn Humeyd ile İbnu'l-Münzir'e de nisbet eder.

MUHAMMED SÛRESİ

﴿مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعِدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى وَلَهُمْ فِيهَا مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ وَمَغْفِرَةٌ مِنْ رَبِّهِمْ كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءً حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ﴾ (محمد: ١٥)

"Allah'a karşı gelmekten sakınanlara vaad edilen Cennet'in durumu ise şudur: Orada bozulmayan su ırmakları, tadı değişmeyen süt ırmakları, içerken lezzet veren şarap ırmakları ve süzme bal ırmakları vardır (...)" (Muhammed, 15)

وقال الإمام أحمد ... عن حكيم بن معاوية عن أبيه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "في الجنة بحر اللبن وبحر الماء وبحر العسل وبحر الخمر، ثم تشتق الأنهار منها بعد".

Hâkim İbn Muâviye babasından (r.a.) naklediyor: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: "Cennet'te süt denizi, bal denizi, şarap denizi vardır. Irmaklar oralardan çıkar."[315]

***

﴿فَهَلْ يَنْظُرُونَ إِلاَّ السَّاعَةَ أَنْ تَأْتِيَهُمْ بَغْتَةً فَقَدْ جَاءَ أَشْرَاطُهَا فَأَنّٰى لَهُمْ إِذَا جَاءَتْهُمْ ذِكْرٰيهُمْ﴾ (محمد: ١٨)

[315] Tirmizî, *Cennet* ve *Müsnedu Ahmed*'den İbn Kesîr, 6/315.

"Yoksa onlar kıyametin kendilerine ansızın gelmesini mi gözlüyorlar? Zaten alâmetleri geldi bile! Ama kıyamet gelip çattıktan sonra ibret almaları neye yarar ki!" (Muhammed, 18)

عن أنس رضي الله عنه سمعت رسول الله ﷺ يقول: ''إن من أشراط الساعة أن يرفع العلم ويظهر الجهل، ويشرب الخمر، ويظهر الزنا ويقل الرجال ويكثر النساء ..''.

Enes'ten (r.a.): Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: "Kıyamet alâmetleri arasında şunlar vardır: İlim çekilip alınır, cehalet yaygınlaşır, şarap çokça içilir, zina iyice açığa çıkar, erkekler azalıp kadınlar fazlalaşır."[316]

عن أبي هريرة قال: كان رسول الله ﷺ يوما بارزا للناس فأتاه رجل فقال: يا رسول الله: متى الساعة فقال: ''ما المسؤول عنها بأعلم من السائل، ولكن سأحدثك عن أشراطها: إذا ولدت الأمة ربتها فذاك من اشراطها، وإذا كانت الحفاة العراة رعاء الشاء رؤوس الناس، فذاك من أشراطها، وإذا تطاول رعاء الغنم في البنيان فذاك من أشراطها''.

Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Bir gün Hz. Peygamber (s.a.s.) bir grup insanla beraber iken birisi gelip: "Ya Resûlellah kıyamet ne zaman?" diye sordu. O: "Kendisine sorulan, sorandan daha iyi bilmiyor" dedi, fakat ben onun bazı alâmetlerini sana bildireyim: "Cariye efendisini doğurursa, yalın ayak koyun çobanları başa geçersere, koyun çobanları yüksek bina yapmada yarışırlarsa bütün bunlar kıyamet alametlerindendir."

***

﴿فَاعْلَمْ أَنَّهُ لاَ إِلَهَ إِلاَّ اللّٰهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مُتَقَلَّبَكُمْ وَمَثْوٰيكُمْ﴾ (محمد: ١٩)

"O hâlde şu gerçeği hiç unutma ki: Allah'tan başka ilâh yoktur. Sen hem kendi günahından, hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarından ötürü Allah'tan af dile. Allah, dönüp dolaşacağınız yeri de, varıp duracağınız yeri de pek iyi bilir." (Muhammed, 19)

---

316 Buhârî, *İlim*, 21; Müslim, *İlim* 9.

عبد الله بن سرجس قال: أتيت رسول الله ﷺ فأكلت معه من طعامه فقلت: غفر الله لك يا رسول الله فقال ﷺ: "ولك". فقلت: استغفر لك؟ فقال رسول ﷺ: نعم ولكم، وقرأ: ﴿وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ﴾ ثم نظرت إلى نغض كتفه الأيمن - أو كتفه الأيسر، شعبة الذي شك - فإذا هو كهيأة الجُمْع عليه الثآليل.

Abdullah İbn Sercis (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına vardım. İkram ettiği yiyecekten yedim ve "Allah seni mağfiret etsin!" diye dua ettim. O da: "Allah, seni de mağfiret etsin!" diye karşılık verdi. Ben: "Ya Resûlallah, senin için mağfiret dileyebilir miyim?" O: "Evet, sizin için de!" dedi ve şu âyeti: *"Sen hem kendi günahından, hem de mü'min erkeklerin ve mü'min kadınların günahlarından ötürü Allah'tan af dile!"* okudu.[317]

وفي الصحيح أنه ﷺ قال: "يا أيها الناس توبوا إلى ربكم فإني استغفر الله وأتوب إليه في اليوم أكثر من سبعين مرة".

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Ey Müslümanlar! Rabbinize tövbe ediniz; zira ben de günde yetmiş defadan fazla istiğfar ve tövbe ederim."[318]

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ أنه قال: "إني لاستغفر الله في اليوم مائة مرة".

***

﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾

(محمد: ٢٢)

"Demek ey münafıklar! Siz iş başına geçecek olursanız, ülkede fesat çıkaracak, nizamı bozacak, akrabalık bağlarını parçalayacaksınız." (Muhammed, 22)

عن ابن طاووس عن أبيه قال: قال رسول الله ﷺ: "إن الرحم شعبة من الرحمن تجيء يوم القيامة (...) تقول: "اللّهم صلى من وصلني واقطع من قطعني".

İbn Tâvûs babasından (r.a.) o da Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Rahim (akrabalık) Rahman'ın hukukundan bir bölüm-

[317] Müslim, Tirmizî, Nesâî'den İbn Kesîr, 6/317-318. Ayrıca bkz. Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 5/82.

[318] Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 94b; İbn Kesîr, 6/317.

dür. Kıyamet günü gelip şöyle diyecektir: (...) Ya Rabbi! Benim hukukumu gözeteni Sen de gözet, benimle olan bağlarını kesenle sen de münasebetini kes."[319]

عن عبد الله بن عمرو عن النبى ﷺ قال ليس الواصل بالمكا فىء ولكن الواصل الذى اذا قطعت رحمه وصلها.

Abdullah İbn Amr (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Rahim (akrabalık) Arş-ı İlâhi'ye bitişiktir. Sıla-i rahim yapan, karşılık veren değildir. Asıl sıla-i rahim yapan, akrabası münasebetini kestiğinde onunla ilgisini devam ettirendir."[320]

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: ''إن الله خلق الخلق حتى فرغ من خلقه قالت الرحم: هذا مقام العائذ بك من القطيعة قال: ''نعم، أما رضيت أن أصل ما وصلك وأقطع من قطعك''. قالت: بلى يا رب، قال: فهو لك. قال رسول الله ﷺ: فاقرأوا: ﴿فَهَلْ عَسَيْتُمْ إِنْ تَوَلَّيْتُمْ أَنْ تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ وَتُقَطِّعُوا أَرْحَامَكُمْ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Yüce Allah yaratacağı mahlûkların hangi hâl üzere bulunacaklarını takdir edip de onlara ait kazayı tamamladığı zaman, akrabalık ayağa kalkıp: "Ya Rabbi! Burası, akrabalık münasebetlerini kesmekten sana sığınanların makamıdır." dedi. Allah Teâlâ: "Evet, buyurdu, seninle olan hukukunu koruyanı Benim de korumam, sana olan bağını kesenle de Benim münasebetimi kesmem sana kâfi gelmez mi?" Akrabalık da: "Elbette kâfidir ya Rabbi!" dedi. Cenab-ı Allah: "İşte bu, sana verilmiştir." dedi. Bundan sonra Resûlullah (s.a.s.) "İsterseniz şu âyeti okuyunuz!" dedi: *"Demek ey münafıklar! Siz iş başına geçecek olursanız, ülkede fesat çıkaracak, nizamı bozacak, akrabalık bağlarını parçalayacaksınız."*[321]

---

319 Mâmer İbn Raşid, *Câmi'*, v. 29b; Bu mânâda bir hadisi İbn Kesîr, 6/320'de zikredip *Müsnedu Ahmed*, Ebû Dâvud, Tirmizî'ye nisbet eder.

320 Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 10; İbn Kesîr, 6/320'de ayrıca *Müsnedu Ahmed* ile Buhârî'ye nisbet eder.

321 Buhârî, *Tefsir*, 6/43 ve *Edeb*, 7/72; Müslim, 45/6, ha. no. 16; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/274); *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 91b.

***

﴿ذٰلِكَ بِأَنَّهُمُ اتَّبَعُوا مَا أَسْخَطَ اللّٰهَ وَكَرِهُوا رِضْوَانَهُ فَأَحْبَطَ أَعْمَالَهُمْ﴾
(محمد: ٢٨)

"Bu böyledir: Çünkü onlar Allah'ın gazabına sebep olan şeylerin peşine düştüler, O'nu razı edecek şeyleri ise beğenmediler. Bu yüzden Allah da onların bütün işlerini boşa çıkardı." (Muhammed, 28)

***

﴿هَاأَنْتُمْ هٰؤُلاَءِ تُدْعَوْنَ لِتُنْفِقُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَمِنْكُمْ مَنْ يَبْخَلُ وَمَنْ يَبْخَلْ فَإِنَّمَا يَبْخَلُ عَنْ نَفْسِهِ وَاللّٰهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لاَ يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ﴾ (محمد: ٣٨)

"İşte sizler Allah yolunda harcamaya dâvet ediliyorsunuz. İçinizden bazıları cimrilik ediyor. Her kim cimri davranırsa, ancak kendine cimrilik eder. Müstağni (hiçbir şeye ihtiyacı olmayan), Allah'tır; muhtaç olan ise sizlersiniz. Şayet imandan ve takvadan yüz çevirirseniz O, yerinize başka bir millet getirir de, onlar sizin gibi hayırsız olmazlar." (Muhammed, 38)

(...) عن أبي هريرة قال: لما نزلت ﴿وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لاَ يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ﴾ كان سلمان إلى جنب رسول الله ﷺ فقالوا: يا رسول الله من هؤلاء القوم الذين إن تولينا استبدلوا بنا، قال: فضرب الله النبي ﷺ على منكب سلمان فقال: من هذا وقومه، والذي نفسي بيده لو أن الدين تعلق بالثريا لنالته رجال من أهل فارس''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "İşbu "Şayet imandan ve takvadan yüz çevirecek olursanız Allah yerinize başka bir millet getirir de, onlar sizin gibi hayırsız olmazlar." âyeti nâzil olduğunda Selman (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında bulunuyordu. Ashap: "Biz yüz çevirdiğimizde bizim yerimize getirilecek olanlar kimlerdir acaba?" deyince Resûlullah elini Selman'ın omuzuna koyarak "Bunun kavminden kimseler olacaktır. Nefsimi

elinde tutan Allah'a yemin ederim ki din, Ülker yıldızında asılı olsaydı bile Fars diyarından bazı şahıslar ona ulaşabilirlerdi." buyurdu.[322]

[322] Taberî, 26/66; Tirmizî, *Tefsir* (illetine işaret eder); İbn Kesîr, 6/325; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/67'de ayrıca Abdürrezzak, Abd İbn Humeyd, İbn Ebî Hâtim, Taberanî (*Mu'cemu'l-Evsat*), ve Beyhakî (*Delâil*) eserlerine nisbet eder.

FETİH SÛRESİ

عن عمر بن الخطاب رضي الله عنه (...) فقال: النبي ﷺ: «نزل علي البارحة سورة هي أحب إلى من الدنيا وما فيها ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾.

Hz. Ömer (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Dün gece bana öyle bir sûre vahyedildi ki o benim için, bütün dünyadan ve dünyada olan her şeyden daha sevimlidir: O sûre: "İnnâ fetehnâ (...)" sûresidir."[323]

***

﴿لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا • وَيَنْصُرَكَ اللّٰهُ نَصْرًا عَزِيزًا﴾ (الفتح: ٢-٣)

"Bu da Allah'ın senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlaması, sana yaptığı ihsan ve in'amı tamamlaması, seni dosdoğru yola hidayet etmesi, ve sana şanlı şerefli bir zafer vermesi içindir." (Fetih, 2-3)

وقال الإمام أحمد ... قال: سعمت مغيرة بن شعبة يقول: كان النبي ﷺ يصلي حتى ترم قدماه فقيل له: أليس قد غفر الله لك ما تقدم من ذنبك وما تأخر؟ فقال ﷺ: ''أفلا أكون عبدًا شكورًا؟.

Mugîre İbn Şu'be (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) kıyamda durmaktan ayakları şişecek kadar namaz kılardı. Kendisine: "Ya Resûlallah,

323 Buhârî, *Tefsir*; Tirmizî, *Tefsir* (Hz. Ömer'in (r.a.) uzun kıssasının sonunda); Müslim (başka lâfızla bu mânâda), 32, 34, ha. no. 97 (Hz. Enes'ten); İbn Kesîr, 6/327.

Allah senin geçmiş ve gelecek bütün kusurlarını bağışlamış değil mi? (Neden kendine bu kadar zahmet veriyorsun?)" denilince cevap olarak şöyle buyurdu: "Allah'a çok şükreden bir kul olmayayım mı?"[324]

عن أنس بن مالك في قوله تعالى: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا﴾ قال: نزلت على النبي ﷺ مرجعه من الحديبية، وقد حيل بينهم وبين نسكهم، فنحر الهدي بالحديبية، واصحابه مخالطوا الكآبة والحزن. فقال: لقد أنزلت علي آية، أحب إلى من الدنيا جميعا، فقرأ: ﴿إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُبِينًا • لِيَغْفِرَ لَكَ اللّٰهُ ...﴾ إلى قوله: ﴿عَزِيزًا﴾ فقال أصحابه: ''هنيئا لك يا رسول الله، قد بين الله لنا ماذا يفعل بك، فماذا يفعل بنا؟'' فأنزل الله هذه الآية بعدها ﴿لِيُدْخِلَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ﴾ إلى قوله ﴿وَكَانَ ذٰلِكَ عِندَ اللّٰهِ فَوْزًا عَظِيمًا﴾.

Enes (r.a.) Fetih sûresi hakkında şöyle der: "İnnâ fetahnâ (...) Hz. Peygamber (s.a.s.) Hudeybiye'den dönerken nâzil oldu. O sıra Müslümanların umre yapıp kurban kesmeleri engellenmişti. Onun için kurbanlarını Hudeybiye'de kestiler. Resûlullah'ın ashabını büyük bir üzüntü kaplamıştı. Buyurdu ki: "Bana öyle bir âyet indirildi ki, benim için bütün dünyadan ve dünyada bulunan her şeyden daha sevimlidir." deyip: *"Biz sana aşikâr bir fetih ve zafer ihsan ettik. Bu da Allah'ın senin geçmiş ve gelecek kusurlarını bağışlaması, sana yaptığı ihsan ve in'amı tamamlaması, seni dosdoğru yola hidayet etmesi, ve sana şanlı şerefli bir zafer vermesi içindir."* âyetlerini okudu.

Bunun üzerine ashabı: "Seni tebrik ederiz, bu beşaretler kutlu olsun senin için ya Resûlallah! Allah Teâlâ sana ne yapacağını açıkladı. Ama bize ne yapacak acaba?" dediler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: *"Bu da Allah'ın mü'min erkekleri ve mü'min kadınları içinde ebedi kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetlere yerleştirmesi, onların günahlarını bağışlaması içindir. Bu, Allah katında büyük bir nailiyettir, büyük bir başarıdır."* âyetini indirdi.[325]

عن أبي وائل قال: تكلم سهل بن حنيف يوم صفين (...) قال: فنزلت سورة الفتح، فأرسل رسول الله ﷺ إلى عمر، فأقرأه إياها، فقال: يا رسول الله أو فتح هو؟ قال: نعم''.

324 Buhârî, *Tefsir*, 6/44; İbn Kesîr, 6/328'de Ebû Dâvud dışında *Kütüb-i Sitte*'nin rivâyet ettiğini bildirir.

325 Taberî, 26/69; Tirmizî, *Tefsir*. (Aynı konuda başka rivâyetler için Taberî'ye bakılabilir.)

Sehl İbn Huneyf (r.a.) (uzun kıssasının devamında...) "Derken Fetih sûresi nâzil oldu. Resûlullah (s.a.s.) onu (Hudeybiye antlaşmasını hazmedemeyen) Hz. Ömer'e gönderip okuttu. Ömer (r.a.) hayretle: "Hudeybiye antlaşması fetih (zafer) midir ya Resûlallah?" dedi. Resûlullah (s.a.s.): "Evet!" diye cevap verdi.[326]

***

﴿إِنَّ الَّذِينَ يُبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ فَمَنْ نَكَثَ فَإِنَّمَا يَنْكُثُ عَلَى نَفْسِهِ وَمَنْ أَوْفَى بِمَا عَاهَدَ عَلَيْهُ اللّٰهَ فَسَيُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الفتح: ١٠)

"Sana biat edenler, gerçekte Allah'a biat etmektedirler. Allah'ın eli, hepsinin ellerinin üstündedir. Kim sözünden dönerse, kendi aleyhine olarak döneklik eder. Ama kim Allah'a verdiği sözünde durursa, Allah ona pek büyük mükâfat verir." (Fetih, 10)

عن معقل بن يسار قال: لقد رأيتني يوم الشجرة والنبي صلى الله عليه ويبايع الناس وأنا رافع غصناً من أغصانها عن رأسه ونحن أربع عشرة مائة، قال: ولم نبايعه على الموت ولكن بايعناه على أن لا نفر.

Ma'kıl İbn Yesar (r.a.) şöyle demiştir: Biat günü beni görmeliydin: Hz. Peygamber (s.a.s.) ashabın biatını alıyordu. Ben de ağacın bir dalını başının üstünde tutuyordum. O gün bin dört yüz kişi idik. Biz ölümü göze almak üzere değil, düşmandan kaçmamak için biat etmiştik.

***

﴿إِذْ جَعَلَ الَّذِينَ كَفَرُوا فِي قُلُوبِهِمُ الْحَمِيَّةَ حَمِيَّةَ الْجَاهِلِيَّةِ فَأَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلَى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى وَكَانُوا أَحَقَّ بِهَا وَأَهْلَهَا وَكَانَ اللّٰهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا﴾ (الفتح: ٢٦)

"Kâfirlerin kalplerine taassubu, Cahiliye taassup ve tarafgirliğini yerleştirdikleri o sırada, Allah da Resûlünün ve mü'minlerin gönüllerine huzur ve

326 Taberî, 26/70; Müslim, 32, 34, ha. no. 94 (bu mânâda); İbn Kesîr, 6/328'de Ahmed İbn Hanbel ile Ebû Dâvud'dan naklettiği hadiste de bu izah vardır.

güven duygusu verdi. Onlara takva kelimesini gerekli kıldı. Zaten onlar bu söze pek lâyık ve ehil idiler. Allah her şeyi hakkıyla bilir." (Fetih, 26)

عن الطفيل عن أبيه قال: (يعني كعب بن مالك) سمع رسول الله ﷺ يقول: ﴿وَأَلْزَمَهُمْ كَلِمَةَ التَّقْوَى﴾ قال: لا إله إلا الله''.

Tufeyl, babası Kâ'b İbn Malik'ten (r.a.) o da Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle nakletmektedir: "Onlara takva kelimesini gerekli kıldı." yani "Lâ ilâhe illallah" kelimesini."[327]

***

﴿مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللّٰهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرٰيهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذٰلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرٰيةِ وَمَثَلُهُمْ فِي الْاِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللّٰهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا﴾ (الفتح: ٢٩)

"Onların alâmeti simalarındaki secde izidir (...)." (Fetih, 29)

عن أبي بن كعب رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: في قوله ﴿سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ﴾ قال: النور يوم القيامة.

Ubey İbn Kâ'b (r.a.) şöyle demiştir: *"Onların alâmeti simalarındaki secde izidir."* hakkında Resûlullah (s.a.s.) "Kıyamet günü simalarında parlayacak nurdur." dedi.[328]

---

327 Taberî, 26/104; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr Taberî ile Abdullah İbn Ahmed İbn Hanbel'den ve Tirmizî'den "garib" diyerek nakleder; *Tefsiru Sa'lebî*, 4, v. 1321a; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/80'de ayrıca Darekutnî (*Efrad*), İbn Merdeveyh ve Beyhakî (*Esma ve's-Sıfât*) eserlerine nisbet eder ve sahabeden Seleme İbn Ekva', Hz. Ali, Hz. Osman, İbn Abbas ve İbn Ömer (r.anhüm) tarafından merfu olarak rivâyet edildiğini bildirir.

328 Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/82'de; Taberanî, İbn Merdeveyh tarafından "hasen" bir senedle nakledildiğini, Buhârî'nin *Tarih*'inde İbn Abbas'a mevkuf olarak bu haberin rivâyet edildiğini bildirir.

HUCURAT SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلاَ تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ وَأَنْتُمْ لاَ تَشْعُرُونَ﴾ (الحجرات: ٢)

"Ey iman edenler! Seslerinizi Peygamberin sesinden fazla yükseltmeyin! Birbirinizle yüksek sesle konuştuğunuz gibi onunla da öylece konuşmayın! Yoksa siz farkında olmadan bütün emekleriniz hiçe iniverir." (Hucurat, 2)

عن أنس بن مالك رضي الله عنه أن النبي ﷺ افتقد ثابت بن قيس رضي الله عنه فقال رجل: يا رسول الله أنا أعلم لك علمه، فأتاه فوجده في بيته منكسا رأسه فقال له: ما شأنك؟ فقال: شر، كان يرفع صوته فوق صوت النبي ﷺ فقد حبط عمله فهو من أهل النار. فأتى الرجل النبي ﷺ فأخبره أنه قال: كذا وكذا، قال موسى: أنس راوى فرجع إليه المرة الآخرة ببشارة عظيمة، فقال: اذهب إليه فقل له إنك لست من أهل النار ولكنك من أهل الجنة".

Enes İbn Malik (r.a.) anlatıyor: "Hz. Peygamber (s.a.s.) bir süreden beri görünmeyen Sabit İbn Kays'ı sordu. Birisi kalkıp dedi ki: "Ben gidip onun durumunu öğreneyim." dedi. Evine vardığında onu başı önünde, üzgün vaziyette buldu. "Hâlin nedir, nasılsın?" diye sordu. O: "Vaziyet fena! Sesi Resûlullah'ın sesinden daha yüksek olan ve ameli boşa çıkacak olan, Cehennem'e gidecek olan birinin hâli nasıl olur?" Adam dönüp Sabit'in (r.a.) sözlerini Resûlullah'a nakletti. Sonra tekrar döndüğünde büyük bir müjde

ile gitti, zira Resûlullah (s.a.s.) şöyle dedi: "Git, ona de ki: "Sen cehennemlik değil, lâkin cennetliklerdensin."[329]

***

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لاَ يَسْخَرْ قَومٌ مِنْ قَوْمٍ عَسَى أَنْ يَكُونُوا خَيْرًا مِنْهُمْ وَلاَ نِسَاءٌ مِنْ نِسَاءٍ عَسَى أَنْ يَكُنَّ خَيْرًا مِنْهُنَّ وَلاَ تَلْمِزُوا أَنفُسَكُمْ وَلاَ تَنَابَزُوا بِالْأَلْقَابِ بِئْسَ ا لاِسْمُ الْفُسُوقُ بَعْدَ الْإِيمَانِ وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (الحجرات: ١١)

"Ey iman edenler! Sizden hiç bir topluluk bir başka toplulukla alay etmesin, ne malum belki alay edilenler, edenlerden daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler, belki de alay edilenler, edenlerden daha hayırlıdır. Kendi nefislerinizi karalamayın. Birbirinize kötü lâkaplar takmayın (...)." (Hucurat, 11)

روى الخبر عن رسول الله ﷺ أنه قال: "المؤمنون كالجسد الواحد، إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر جسده بالحمى والسهر".

Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Mü'minler birbirine merhamet etmede, birbirini sevmede bir bedenin azaları gibidirler. Nitekim bedenin azalarından biri rahatsız olursa, öbürleri de onun acısını ateşle, uykusuz kalmakla paylaşırlar"[330]

***

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِنْ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلاَ تَجَسَّسُوا وَلاَ يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللهَ إِنَّ اللهَ تَوَّابٌ رَحِيمٌ﴾ (الحجرات: ١٢)

"Ey iman edenler! Zandan çok sakının, çünkü zanların bir kısmı günahtır. Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın! Kiminiz kiminizi gıybet etmesin!

[329] Buhârî, *Tefsir*, 6/46-47; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 94a. *Müsnedu Ahmed* rivâyeti daha tafsilâtlıdır (İbn Kesîr, 6/369).
[330] Taberî, 26/131; Taberanî, *Mu'cemu's-Sağîr*, v. 57b.

Hiç sizden biriniz ölmüş kardeşinin cesedini dişlemekten hoşlanır mı? Hemen tiksindiniz değil mi? Öyleyse Allah'ın azabından korkun da bu çirkin işten kendinizi koruyun! Allah Tevvab'dır, Rahîm'dir." (Hucurat, 12)

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: ''إياكم والظن، فإن الظن أكذب الحديث، ولا تجسسوا ولا تناجشوا ولا تحاسدوا ولا تباغضوا ولا تدابروا وكونوا عباد الله اخوانا''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sakın sû-i zan etmeyin! Çünkü zan, sözün en yalan kısmıdır. Birbirinizin gizli hâllerini araştırmayın, birbirinizle rekabet etmeyin, birbirinizi kıskanmayın, birbirinize kin beslemeyin, birbirinize arka çevirmeyin! Hülâsa, ey Allah'ın kulları! Kardeş olun!"[331]

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ''إذا ذكرت أخاك بما يكره فإن كان فيه ما تقول فقد اغتبته، وإن لم يكن فيه ما تقول فقد بهته''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Eğer din kardeşini onun hoşlanmayacağı tarzda anarsan ve eğer dediğin şey onda gerçekten mevcut ise onu gıybet etmiş olursun; şayet dediğin şey kendisinde bulunmuyorsa ona iftira etmiş olursun."[332]

عن معاوية رضي الله عنه قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: ''إنك إن اتبعت عورات الناس أفسدتهم أو كدت أن تفسدهم''.

Muaviye (r.a.) şöyle dedi: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bizzat işittim: "Eğer sen insanların mahrem (saklı) hâllerini araştırırsan onları bozarsın veya bozulmasalar bile çok geçmeden bozulacak bir duruma sokarsın."[333]

***

331 Buhârî, *Edeb*, 7/89; Müslim, 45, 9, ha. no. 28; Ebû Dâvud, ha. no. 4917; Tirmizî, *Birr ve Sıla*, 56; Taberî, 26/137.

332 Müslim, 45, ha. no. 70; Taberî, 26/137; *Dârimî*, 157a; Ebû Ya'lâ, 294a; *Tâc* (ayrıca Ebû Dâvud ile Tirmizî'den).

333 Ebû Dâvud'dan İbn Kesîr, 6/380.

﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ﴾ (الحجرات: ١٣)

"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli olanınız takvada en ileri olandır. Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır." (Hucurat 13)

عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال: "إن الله عزوجل يقول يوم القيامة: "أمرتكم فضيعتم ما عهدت إليكم فيه ورفعت أنسابكم فاليوم أرفع نسبي واضع أنسابكم أين المتقون؟ ﴿إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ أَتْقَاكُمْ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah Teâlâ kıyamet günü şöyle buyurur: "Ben size emrettim, ama siz yerine getirmediniz ve kendi soylarınızı yücelttiniz. Ama bugün ben kendi nazarımda önemli olan soyu yüceltip, sizin neseplerinizi indireceğim. Nerede o müttakiler? *Evet, Allah katında en değerli olanınız takvada en ileri olandır.*"[334]

عن ابن عمر أن رسول الله ﷺ خطب الناس يوم فتح مكة، فقال: "يا أيها الناس! إن الله قد أذهب عنكم عبية الجاهلية وتعاظمها بآبائها، فالناس رجلان: رجل بر تقي كريم على الله وفاجر شقي هين على الله. والناس بنو آدم وخلق الله آدم من التراب، قال الله تعالى: ﴿يَاأَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى ....﴾

İbn Ömer (r.anhümâ) der ki: "Resûlullah (s.a.s.) Mekke'nin fethi gününde hutbede şöyle buyurdu: "Ey insanlar! Allah sizden Cahiliye taassubunu ve atalarınızla öğünme âdetini kaldırdı. İnsanlar sadece iki kısımdır: Müttaki, hayırlı, Allah nazarında şerefli yahut facir, hayırsız ve Allah'ın nazarında hakir kısım. Bütün insanlar, Hz. Âdem'in (a.s.) evlâtlarıdır. Allah Teâlâ Âdem'i de topraktan yaratmıştır. Nitekim Allah şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip*

[334] Hâkim, *Müstedrek*, 2/464. Bu mânâda bir başka hadis Taberî, 26/140; İbn Kesîr, 6/389'da bu hadisi *Müsnedu Ahmed*'den nakleder.

çıkmanız için milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allah'ın nazarında en değerli olanınız takvada en ileri olandır. Muhakkak ki Allah her şeyi mükemmelen bilir, her şeyden hakkıyla haberdardır."[335]

***

﴿قَالَتِ ٱلْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا وَلَمَّا يَدْخُلِ ٱلْإِيمَانُ فِي قُلُوبِكُمْ وَإِنْ تُطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ لاَ يَلِتْكُمْ مِنْ أَعْمَالِكُمْ شَيْئًا إِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الحجرات: ١٤)

"Bedeviler: 'İman ettik.' dediler. De ki: 'Siz iman etmediniz, lâkin 'İslâm olduk, size inkiyat ettik.' deyiniz. Zira iman henüz kalplerinize girmiş değildir (...)" (Hucurat, 14)

عن عامر بن سعد عن أبيه قال: أعطى النبي ﷺ رجالا، ولم يعط رجلا منهم شيئا، فقال سعد: "يا رسول الله أعطيت فلانا وفلانا ولم تعط فلانا شيئا، وهو مؤمن. فقال النبي ﷺ: "أو مسلم". حتى أعادها سعد ثلاثا، والنبي ﷺ يقول: أو "مسلم ".ثم قال النبي ﷺ: إني أعطي رجالا، وأدع من هو أحب إلى منهم لا أعطيه شيئا مخافة أن يكبوا في النار على وجوههم".

Âmir İbn Sa'd, o da babası Sa'd İbn Ebî Vakkas'tan (r.a.): "Resûlullah (s.a.s.) bir kısım kimselere mal verdi, yalnız birine vermedi. Sa'd dedi ki: "Ya Resûlallah! Şunlara şunlara verdin, ama falan kişiye vermedin, hâlbuki o mü'min bir insandır." Hz. Peygamber benim sözümü düzelterek: "Veya müslim" dedi. Sa'd aynı sözünü, yani "mü'min" vasfını üç defa tekrarladı, Resûlullah da her defasında "müslim" diye düzeltti. Sonra buyurdu ki: "Ben (bazen) bazı kimselere bir şeyler veririm, ama onlardan daha fazla sevdiğim hâlde birine vermediğim olur. Öbürlerinin yüz üstü Cehennem'e girmelerinden korktuğum için (kalplerini İslâm'a kazandırmak için) böyle yaparım."[336]

***

---

[335] Tirmizî, *Tefsir*. (Seneddeki Abdullah İbn Cafer'in bazılarınca taz'if edildiğini kaydeder.)

[336] Taberî, 26/141; Ebû Dâvud, ha. no. 4683; Nesâî, *İman*, 8/104; İbn Kesîr, 6/390'da *Müsnedu Ahmed*'den nakledip Sahiheyn'e de nisbet eder.

﴿إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ أُولٰئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ﴾ (الحجرات: ١٥)

"Mü'minler ancak o kimselerdir ki Allah'ı ve Resûlünü tasdik eder ve sonra da hiç bir şüpheye düşmezler. Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla mücahede ederler. İşte imanına bağlı gerçek mü'minler bunlardır." (Hucurat, 15)

عن أبي سعيد رضي اللّٰه عنه قال: إن النبي ﷺ قال: المؤمنون في الدنيا على ثلاثة أجزاء: ﴿الَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ لَمْ يَرْتَابُوا وَجَاهَدُوا بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنفُسِهِمْ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ﴾. والذي يأمنه الناس على أموالهم وأنفسهم. والذي إذا أشرف على طمع تركه للّٰه عز و جل".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: "Dünyada mü'minler üç kısımdır: Allah'ı ve Resûlünü tasdik edip sonra da hiç bir şüpheye düşmeyerek Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla mücahede edenler. İkinci kısım: İnsanların mallarını ve canlarını güvendiği kimseler. Üçüncü kısım ise: İhtiras duyduğu bir şeyi elde etmek üzere iken Allah rızası için onu terk edenler."[337]

---

337 *Müsnedu Ahmed*'den İbn Kesîr, 6/391.

KAF SÛRESİ

﴿يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ • وَأُزْلِفَتِ الْجَنَّةُ لِلْمُتَّقِينَ غَيْرَ بَعِيدٍ﴾ (ق: ٣١)

"O gün Cehennem'e Biz: 'Doldun mu,?' dedikçe O: 'Daha yok mu?' diye iştahını dile getirir. Cennet de takva sahiplerine yaklaştırılır." (Kaf, 31)

عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال: "احتجت الجنة والنار فقالت الجنة: ما لي لا يدخلني إلا فقراء الناس. وقالت النار: ما لي لا يدخلني إلا الجبارون، والمتكبرون. فقال للنار:أنت عذابي أصيب بك من أشاء، وقال للجنة: أنت رحمتي أصيب بك من أشاء، ولكل واحدة منكما ملؤها. فأما الجنة فإن الله عزوجل ينشيء لها ما شاء ، وأما النار فيلقون فيها وتقول: هل من مزيد حتى يضع قدمه فيها. هنالك تمتليء وينزوي بعضها إلى بعض وتقول: قط قط".

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Cennet ve Cehennem münakaşa ettiler. Cennet şöyle dedi: "Niçin bana insanların yalnız fakirleri giriyor?" Cehennem de: "Neden bana sadece zorbalarla mütekebbirler giriyor?" dedi. Cenab-ı Allah Cehennem'e: "Sen Benim azabımsın, dilediğimi seninle tazip ederim." Cennet'e de: "Sen Benim rahmetimsin, seninle dilediğime rahmet ederim, sizin her biriniz için dolmak mukadderdir." buyurur. Allah Teâlâ Cennet'in boşluklarını doldurmak için yeniden birtakım halk yaratır. Cehennem'e gelince, insanlar oraya atıldıkça o: "Daha yok mu?" der. Nihayet Allah Teâlâ ayağını Cehennem'e

koyar (onu zorla hükmüne inkiyat ettirir), o da: "Yetişir! Yetişir! Yetişir!" der. İşte o zaman Cehennem dolar ve büzülüp bazı kısımları bazı kısımlarına bitişip toplanır."[338]

***

﴿فَاصْبِرْ عَلَى مَا يَقُولُونَ وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾ (ق: ٣٩)

"O hâlde sen onların söylediklerine karşı sabret! Gerek Güneş'in doğuşundan, gerek batışından önce Rabbine hamd ederek ibadet et." (Kaf, 39)

عن جرير بن عبد الله البجلي (..) فقال رسول الله ﷺ: "فإن استطعتم أن لا تغلبوا على صلاة قبل طلوع الشمس وصلاة قبل غروبها فافعلوا". ثم قرأ: ﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ الْغُرُوبِ﴾.

Cerir İbn Abdullah el-Becelî (r.a.) Resûlullah' ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "(...) Bunun üzerine Hz. Peygamber dedi ki: Elinizden geldiğince Güneş'in doğuşundan önce ve batışından önce (mendup olarak) namazı kaçırmamaya çalışın." Sonra da işbu *"O hâlde sen onların söylediklerine karşı sabret! Gerek Güneş'in doğuşundan, gerek batışından önce Rabbine hamd ederek ibadet et!"* âyetini okudu.[339]

***

﴿وَمِنَ الَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَأَدْبَارَ السُّجُودِ﴾ (ق: ٤٠)

"Geceleyin de, edbare's-sücûd vaktinde de O'na ibadet et!" (Kaf, 40)

عن ابن عباس قال: قال لي رسول الله ﷺ: "يا ابن عباس! ركعتان بعد المغرب أدبار السجود".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) bana

---

[338] Buhârî, *Tefsir*, 6/48; Müslim, 51, ha. no. 35; Ma'mer İbn Raşid, *Câmi'*, v. 71b; Hemmam İbn Münebbih, *Sahife*, s. 89; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 95a; Tirmizî, *Tefsir*; Abd İbn Humeyd, v. 120a (Ebû Said'den); *Dârimî*, v. 165b; Taberî, 26/170.

[339] Tirmizî, 39/16; Buhârî, *Tefsir* (*Fethu'l-Bârî*, 10/220); İbn Mâce, ha. no. 177.

dedi ki: "Ey İbn Abbas, Güneş'in batışından sonraki iki rekât, (âyetteki) "edbare's-sücud"dur."[340]

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: "بت ليلة عند رسول الله ﷺ فصلى ركعتين حفيفتين اللتين قبل الفجر، ثم خرج إلى الصلاة فقال: يا ابن عباس ركعتين قبل صلاة الفجر ﴿إِدْبَارَ النُّجُومِ﴾ وركعتين بعد المغرب ﴿أَدْبَارَ السُّجُودِ﴾.

İbn Abbas'ın (r.anhümâ) naklettiğine göre o bir gece Resûlullah'ın (s.a.s.) evinde kalmıştı. Hz. Peygamber sabah namazından önce iki rekât sünnet namazı kılıp farzı kılmak üzere Mescid'e çıktı ve dedi ki: "Ey İbn Abbas! Sabah namazından önceki iki rek'at *idbare'n-nücûm* (Tûr, 49), magripten, yani Güneş'in batışından sonraki iki rekât namaz da *edbare's-sücûd*'dur."[341]

---

340 Taberî, 26/181; Sa'lebî, *Keşfü'l-Beyân an Tefsiri'l-Kur'ân*, v. 4, 1349a. İbn Hacer: "Bu isnad zayıftır. Fakat İbnu'l-Münzir, Ebû Temim tarikiyle "Ashab-ı Resûl'e göre edbare's-sücud, mağripten sonraki iki rek'at namazdır." diye nakletmiştir. İbnu'l-Münzir bu tefsiri Hz. Ömer'den (r.a.) de nakleder. Taberî de Hz. Ali ve Ebû Hureyre'den rivâyet eder." (*Fethu'l-Bârî*, 10/220)

341 Tirmizî ve İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 6/411'de nakleder, râvilerden birinin zayıf olduğunu, muhtemelen bu haberin İbn Abbas'a mevkuf olduğunu ifade eder. Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/110'da ilâveten İbn Merdeveyh ile Hâkim, *Müstedrek* eserlerine nisbet eder.

ZARİYÂT SÛRESİ

﴿وَفِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾ (الذاريات: ١٩)

"Onların mallarında sail (isteyen)ler ve mahrum (yoksul)lar için bir hak vardır." (Zariyat, 19)

عن الزهري أن النبي ﷺ قال: "ليس المسكين الذي تردّه التمرة والتمرتان والأكلة والأكلتان". قالوا: فمن المسكين يا رسول الله؟ قال: الذي لا يجد غنىً، ولا يعلم بحاجته فيُتصدّقَ عليه، فذلك المحروم".

Zührî Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Fakir, birkaç hurma ile, veya bir iki yiyecekle savuşturulan kimse değildir." "Öyleyse fakir kimdir, ya Resûlallah?" dediler. Dedi ki: "İhtiyacını karşılayacak şeyi olmayan, bununla beraber başkalarınca da ihtiyaçlı olduğu bilinip de kendisine yardım (tasadduk) edilmeyen kimsedir. İşte mahrum, odur."[342]

عن الحسين بن علي رضي الله عنهما قال: قال رسول الله ﷺ: "للسائل حق وإن جاء على فرس".

Hz. Hüseyin İbn Ali (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "İsteyen için bir hak vardır, ata binmiş olarak gelse bile."[343]

342 Taberî, 26/202; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 91a. (Hadis mürseldir).
343 Ebû Dâvud, ha. no. 1665; *Müsnedu Ahmed*, İbn Kesîr, 6/418 (İmam Ahmed İbn Hanbel ve Ebû Dâvud'dan). Ma'mer İbn Raşid, *Câmi'*, v. 18b (mürsel olarak).

TÛR SÛRESİ

﴿وَالْبَيْتِ الْمَعْمُورِ﴾ (الطور: ٤)

"Beyt-i Ma'mûr'a da yemin olsun ki." (Tûr, 4)

عن أنس عن النبي ﷺ قال: ''البيت المعمور في السماء السابعة، يدخله كل يوم سبعون ألف ملك ثم لا يعودون إليه حتى تقوم الساعة.''

Enes (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Beyt-i Ma'mur yedinci kat göktedir. Oraya her gün yetmiş bin melek girer. Artık kıyamete kadar oraya bir daha girme imkânı bulamazlar."[344]

***

﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَسَبِّحْهُ وَإِدْبَارَ النُّجُومِ﴾ (الطور: ٤٩)

"(...)Geceleyin de, idbare'n-nücûm vaktinde de O'nu tenzih edip ibadet et." (Tûr, 49)

وقد ثبت في الصحيحين عن عائشة رضي الله عنها قالت: لم يكن رسول الله ﷺ على شيء من النوافل أشد تعاهداً منه على ركعتي الفجر. وفي لفظ مسلم: ركعتا الفجر خير من الدنيا وما فيها''.

Hz. Âişe (r.anhâ) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) nafilelerden hiçbirine, sabah namazının iki rekâtlık nafilesi kadar aşırı ilgi göstermemiştir." Di-

344 Buhârî ve Müslim'den İbn Kesîr, 6/428. *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 96a; Abd İbn Humeyd, v. 160a; Hâkim, *Müstedrek*, 2/468; Taberî, 27/17.

ğer bir rivâyette sabah namazının iki rekâtı dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.[345]

[345] Buhârî, ha. no. 1163; Müslim, ha. no. 725; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, ha. no. 23750.

NECM SÛRESİ

﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى • فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى﴾ (النجم: ٨-٩)

"Sonra o yaklaştı ve iyice sarktı. Öyle ki araları, yayın iki ucu arası veya daha az kaldı." (Necm, 8-9)

عن زر بن حبيش عن قول الله عزوجل: ﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى﴾ ، قال: أخبرني ابن مسعود أن النبي ﷺ رأى جبريل له ستمائة جناح.

Şeybanî diyor ki: Zirr İbn Hubeyş'ten işbu *"Sonra o yaklaştı ve iyice sarktı. Öyle ki araları, yayın iki ucu arası veya daha az kaldı."* âyetinin mânâsını sordum. O şöyle cevap verdi: Abdullah İbn Mes'ûd'un (r.a.) bana bildirdiğine göre Resûlullah (s.a.s.) Cibril'i (a.s.) asli hâliyle altı yüz kanatlı olarak gördü."[346]

***

﴿فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى • فَأَوْحٰى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحٰى • مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأٰى﴾ (النجم: ٩-١١)

"... Gözlerinin gördüğünü kalbi yalan saymadı." (Necm, 9-11)

عن مسروق قال: قلت لعائشة: فأين قوله: ﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلّٰى • فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنٰى • فَأَوْحٰى إِلَى عَبْدِهِ مَا أَوْحٰى﴾ قالت: ''إنما ذلك جبريل ﷺ، كان يأتيه في صورة الرجال. وإنه أتاه في هذه المرة في صورته التي هي صورته فسدّ أفق السماء''.

346 Müslim, 1, ha. no. 280; Taberî, 27/45.

Mesruk diyor ki: Hz. Âişe'ye (r.anhâ) dedim: "Peki, *"Sonra o yaklaştı ve iyice sarktı. Öyle ki araları, yayın iki ucu arası veya daha az kaldı."* âyetini nasıl anlayacağız? O şöyle cevap verdi: "Bundan maksat Cibril'dir (a.s.). Diğer zamanlarda o, Hz. Peygamber'e bir insan suretinde geliyordu. Ama bu defa ona asıl suretiyle geldi ki bütün sema ufkunu kaplamış vaziyette idi."[347]

عن عبد الله قال: ﴿مَا كَذَبَ الْفُؤَادُ مَا رَأٰى﴾ قال: رأى جبريل عليه السلام له ستمائة جناح.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) *"Gözlerinin gördüğünü kalbi yalan saymadı."* âyeti hakkında "Resûlullah (s.a.s.) Cibril'i (a.s.) altı yüz kanatlı olarak gördü."[348]

***

﴿وَلَقَدْ رَآهُ نَزْلَةً أُخْرٰى﴾ (النجم: ١٣)

.. فقالت (أي عائشة) أنا أول هذه الأمة سأل عن ذلك رسول الله ﷺ، فقال: "إنما هو جبريل، لم أره على صورته التي خلق عليها غير هاتين المرتين. رأيته منهبطا من السماء ساداً عظم خلقه ما بين السماء إلى الأرض". فقالت: أو لم تسمع أن الله يقول: ﴿لاَ تُدْرِكُهُ الْاَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْاَبْصَارَ﴾ (الأنعام: ١٠٣) أو لم تسمع أن الله يقول: ﴿وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللّٰهُ إِلاَّ وَحْيًا ... ﴾ (الشورى: ٥١)

Hz. Âişe (r.anhâ) bir başka münasebetle şöyle demişti: Bu ümmet içinde, bu meseleyi Resûlullah'a (s.a.s.) ilk soran benim: O cevaben: "O, Cibril'dir. Ben onu asli suretiyle sadece iki defa gördüm. Onu gökten sarkıp muazzam hilkatiyle gökle yer arasını kaplamış vaziyette gördüm." dedi.[349]

عن أبي ذر قال: سألت رسول الله ﷺ: هل رأيت ربك؟ قال: "نور أنى أراه".

Ebû Zer (r.a.) der ki: "Resûlullah'a (s.a.s.): "Rabbini gördün mü?" diye sordum. Şöyle cevap verdi: "O muazzam bir Nur'dur, nasıl görebilirim?"[350]

347 Müslim, 1, ha. no. 290.
348 Müslim, 1/281; Ebû Ya'lâ, v. 230a. Keza Müslim, ha. no. 287 bu hususta daha tafsilâtlıdır.
349 Müslim, 1/287.
350 Müslim, 1, ha. no. 291.

وعنه رضي الله عنه قد سألت فقال: (أي رسول الله): ''رأيت نورًا''.

Ebû Zer'den başka rivâyette رأيت نورًا tarzında olup Hz. Peygamber (s.a.s.): "Bir Nur gördüm." demiştir.[351]

***

﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشَى﴾ (النجم: ١٦)

"O dem ki Sidre'yi bir feyiz sarıyor, sardıkça sarıyordu..." (Necm, 16)

عن عبد الله قال: ''لما أسري برسول الله ﷺ انتهى به إلى سدرة المنتهى وهي في السماء السادسة، إليها ينتهي ما يعرج به من الأرض، فيقيض منها، وإليه ينتهي ما يهبط به من فوقها، فيقبض منها قال: ﴿إِذْ يَغْشَى السِّدْرَةَ مَا يَغْشٰى﴾ ، قال: فراش من ذهب، قال: فأعطى رسول الله ﷺ ثلاثاً: أعطى الصلوات الخمس، وأعطى خواتيم سورة البقرة، وغفر لمن لم يشرك بالله من أمته شيئا من المقحمات''.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Hz. Peygamber (s.a.s.) geceleyin gezdirilip miraca çıkarılınca en sonunda Sidretü'l-Münteha'ya yükseldi. O altıncı kat göktedir. Yerden yükselen her şey en son oraya çıkar, orada durdurulur. Üstündeki gökten inenler de en son oraya iner, orada durdurulur. Sidre'yi o zaman altından bir yaygı kaplıyordu. Allah Teâlâ miracın sonunda Resûlullah'a (s.a.s.) şu üç hediyeyi verdi: Beş vakit namaz, Bakara sûresinin sonu ve ümmetinden şirk koşmaksızın ölenlerin mağfiret edileceği müjdesi."[352]

***

﴿اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ اْلإِثْـمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلاَّ اللَّمَمَ إِنَّ رَبَّك وَاسِعُ الْمَغْفِرَةِ هُوَ أَعْلَمُ بِكُمْ إِذْ أَنشَأَكُمْ مِنَ اْلأَرْضِ وَإِذْ أَنْتُمْ أَجِنَّةٌ فِي بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ فَلاَ تُزَكُّوا أَنفُسَكُمْ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنِ اتَّقَى﴾ (النجم: ٣٢)

"O iyiler, ufak kusur ve günahlardan olmasa da büyük günahlardan, aşikâr hayasızlıklardan sakınırlar. Senin Rabbinin mağfireti boldur. O sizi

351 Müslim, ha. no. 292.
352 Müslim,1, ha. no. 279.

topraktan yaratırken ve siz annelerinizin karınlarında döl hâlinde iken mayanızın ne olduğunu pek iyi bilir. Öyleyse kendinizi temize çıkarmayın, övünüp durmayın! Çünkü kimin Allah'ı daha çok sayıp O'na karşı gelmekten sakındığını O pek iyi bilmektedir." (Necm, 32)

قال ابن جرير عن عطاء عن ابن عباس ﴿اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَائِرَ اْلإِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ إِلاَّ اللَّمَمَ﴾ قال: ''هو الرجل يلم بالفاحشة ثم يتوب وقال: قال رسول الله ﷺ: إن تغفر اللّهم تغفر جما وأي عبد لك ما ألما؟''

İbn Abbas (r.anhümâ) *"O iyiler, ufak kusur ve günahlardan olmasa da büyük günahlardan, aşikâr hayasızlıklardan sakınırlar."* Hakkında şöyle demiştir: "Lemem, kişinin günaha temas edip tövbe etmesidir. Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Ya Rabbena, bizi çok geniş bir afla affet! Günaha bulaşmayan hangi kul vardır ki?"[353]

[353] Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 6/458'de nakleder. Ayrıca Bezzâr'ın: "Muttasıl rivâyeti, sadece bu vecihle biliyoruz." Keza İbn Ebî Hâtim ile Begavî de rivâyet etmişlerdir. Merfu olarak sıhhati biraz su götürür." der.

KAMER SÛRESİ

﴿اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَانْشَقَّ الْقَمَرُ﴾ (القمر: ١)

"Kıyamet yaklaştı, Ay bölündü." (Kamer, 1)

عن عبد الله قال: انشق القمر ونحن مع رسول الله ﷺ بمنى، حتى ذهبت منه فرقة خلف الجبل، فقال رسول الله ﷺ: اشهدوا".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Biz Resûlullah (s.a.s.) ile Mina'da iken Ay bölündü. Bir kısmı dağın arkasına doğru gitti. Hz. Peygamber: "Şahid olun!" dedi."[354]

***

﴿إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ (القمر: ٤٩)

"Muhakkak ki Biz her şeyi bir kaderle, bir ölçü ile yarattık." (Kamer, 49)

عن ابن زرارة عن أبيه عن النبي ﷺ أنه تلا هذه الآية ﴿ذُوقُوا مَسَّ سَقَرٍ، إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾ قال: "نزلت في أناس من أمتى يكونون في آخر الزمان يكذبون بقدر الله".

عن ابن عمر قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "سيكون في أمتي أقوام يكذبون بالقدر".

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) şöyle dedi: "Resûlullah'ın (s.a.s.) şöy-

354 Müslim, 5/8, ha. no. 43; Tirmizî, *Tefsir*; Taberî, 27/85.

le dediğini bizzat işittim: "Ümmetim içinde kaderi yalan sayan bir kısım kimseler çıkacaktır."[355]

عن أبي هريرة قال: "جاء مشركوا قريش إلى النبي ﷺ يخاصمونه في القدر فنزلت ﴿يَوْمَ يُسْحَبُونَ فِي النَّارِ عَلَى وُجُوهِهِمْ ذُوقُوا مَسَّ سَقَرٍ إِنَّا كُلَّ شَيْءٍ خَلَقْنَاهُ بِقَدَرٍ﴾

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir. Kureyş müşrikleri, kader konusunda tartışmak için Resûlullah'a (s.a.s.) geldiler. Bunun üzerine bu âyet nazil oldu.

---

355 *Müsnedu Ahmed* ve İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 6/480. Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/137'de Taberanî, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdeveyh, Hâtib Bağdadî, İbn Mende, İbn Şahin, İbn Asakir gibi muhaddislerin Hz. Zürare (r.a.) vasıtasıyla, bu mânâdaki bir hadisi nakletmektedir. Tirmizî, *Tefsir*'de bu âyetin, kader konusunda itirazda bulunan müşrikler hakkında indiğini nakleder.

RAHMÂN SÛRESİ

عن جابر قال: خرج رسول الله ﷺ على أصحابه فقرأ عليهم سورة الرحمن من أولها إلى آخرها فسكتوا، فقال: لقد قرأتها على الجن ليلة الجن فكانوا أحسن مردوداً منكم، كنت كلما أتيت على قوله: ﴿فَبِأَيِّ آلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ قالوا: لا بشيء من نعم ربنا نكذب فلك الحمد.

Câbir (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) ashabının yanına geldi. Onlara Rahman sûresini baştan sonuna kadar okudu. Bunun üzerine onlar sükut murakabesine daldılar. Peygamber Efendimiz: Rahman sûresini Cin gecesinde cinlere okudum. Onlar sizden daha güzel bir şekilde onu tekrarlayıp duruyorlardı. Her ne zaman ﴿فَبِأَيِّ آلاَءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ âyetine geldimse onlar: hayır, Rabbimiz'in hiçbir nimetini inkâr etmiyoruz. Hamd de sadece Sana mahsus![356]

***

﴿يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ (الرحمن: ٢٩)

"Göklerde olan, yerde olan herkes, ihtiyaçları için O'na yalvarır (bütün bunları gerçekleştirmek için) O, her an yeni tecellilerle iş başındadır." (Rahmân, 29)

عن منيب بن عبد الله الأزدي عن أبيه قال: تلا رسول الله ﷺ هذه الآية: ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ فقلنا يا رسول الله، وما ذلك الشأن؟ قال: «يغفر ذنباً، ويفرج كرباً، ويرفع أقواماً ويضع آخرين».

[356] Tirmizî, 5/399 (ha. no. 3291).

Ebu'd-Derda (r.a.) Resûlullah (s.a.s.) *"O, her an yeni tecellilerle iş başındadır."* âyetini okudu. Biz: "Yâ Resûlallah! Cenab-ı Hakk'ın her an bir şe'nde olması ne demektir." diye sorduk. O da: "Günahları affeder, sıkıntıları giderir, toplulukları yükseltir, diğer başkalarını alçaltır." diye cevap vermiştir![357]

***

﴿فَيَوْمَئِذٍ لاَ يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنْسٌ وَلاَ جَانٌّ﴾ (الرحمن: ٣٩)

"Artık o gün insanlara ve cinlere günahları sorulmaz. Herkesin siması, soruya hacet bırakmaz." (Rahmân, 39)

عن عائشة رضي الله عنها أن رسول الله ﷺ قال: لا يحاسب يوم القيامة أحد فيغفر له. يرى المسلم عمله في قبره ويقول الله عزوجل: ﴿فَيَوْمَئِذٍ لاَ يُسْأَلُ عَنْ ذَنْبِهِ إِنسٌ وَلاَ جَانٌّ﴾ ﴿يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ بِسِيمَاهُمْ﴾.

Âişe (r.anhâ) Peygamber Efendimiz'in şöyle buyurduğunu rivâyet etmektedir: "Kıyamet günü hesaba çekilip de affedilen kimse olmaz." Müslüman amelini, kabrinde görür. Nitekim Allah Teala: *"Artık o gün ne insanlara, ne de cinlere günahları sorulmaz. Herkesin siması, soruya hacet bırakmaz." "Suçlular simalarından tanınır, perçemlerinden ve ayaklarından tutulup yaka paça Cehenneme atılırlar."*

***

﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ (الرحمن: ٤٦)

"Rabbinin huzuruna çıkmaktan endişe duyan mü'mine iki cennet var." (Rahmân, 46)

عن أبي الدرداء أن رسول الله ﷺ قرأ يوما هذه الآية: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ فقلت: وإن زنى وإن سرق يا رسول الله؟ قال: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ قال: فقلت: يا رسول الله وإن زنى وإن سرق؟ قال: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ ، فقلت يا رسول الله وإن زنى وإن سرق؟ فقال: وإن زنى وإن سرق رغم أنف أبي الدرداء.

357 Taberî, 27/135.

Ebu'd-Derda'dan (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) birgün ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ (Rabbinin huzuruna çıkmaktan endişe duyan mü'mine iki cennet var.) âyetini okudu. Ben: "Zina ve hırsızlık etmiş olsa da mı ya Resûlallah?" diye sordum. O tekrar: ﴿وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ﴾ (Rabbinin huzuruna çıkmaktan endişe duyan mü'mine iki cennet var.) âyetini okudu. Ben yine: "Zina ve hırsızlık etmiş olsa da mı ya Resûlallah?" diye sordum. O tekrar: (Rabbinin huzuruna çıkmaktan endişe duyan mü'mine iki cennet var.) âyetini okudu. Ben yine: "Zina ve hırsızlık etmiş olsa da mı ya Resûlallah?" diye sordum. O zaman Peyamber Efendimiz: "Ebu'd-Derda'nın burnu toprakla sürtülmesine rağmen zina ve hırsızlık etmiş olsa da." buyurdu.[358]

***

﴿هَلْ جَزَاءُ ٱلْإِحْسَانِ إِلاَّ ٱلْإِحْسَانُ﴾ (الرحمن: ٦٠)

"Öyle ya, iyiliğin neticesi iyilikten başka mı olacaktı!" (Rahmân, 60)

عن أنس بن مالك قال: قرأ رسول الله ﷺ ﴿هَلْ جَزَاءُ ٱلْإِحْسَانِ إِلاَّ ٱلْإِحْسَانُ﴾ وقال: هل تدرون ما قال ربكم؟ قالوا: الله ورسوله أعلم. قال: يقول هل جزاء من أنعمت عليه بالتوحيد إلا الجنة.

Enes (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) ﴿هَلْ جَزَاءُ ٱلْإِحْسَانِ إِلاَّ ٱلْإِحْسَانُ﴾ (Öyle ya, iyiliğin neticesi iyilikten başka mı olacaktı!) âyetini okuyarak, oradakilere: "Biliyor musunuz Rabbiniz ne buyuruyor?" diye sormuş, bunun üzerine onlar da, "Allah ve Resûlü en iyisini bilir!" diye cevap vermişler. Hz. Peygamber (s.a.s.) de: "O, "Benim kendisine tevhidi nimet olarak verdiğim kimsenin mükâfatı ancak Cennet'tir, buyuruyor." diye karşılık vermiştir."[359]

***

﴿مُدْهَامَّتَانِ﴾ (الرحمن: ٦٤)

"Bunlar da yemyeşildir." (Rahmân, 60)

عن أبي أيوب قال: سألت النبي ﷺ عن قوله: ﴿مُدْهَامَّتَانِ﴾ قال: «خضراوان».

---

358 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 36945.

359 Beyhakî, *Şuabu'l-İman*, 1/372; İbn Kesîr, 4/279.

Ebû Eyyûb (r.a.) demiştir ki; "Hz. Peygmber'den (s.a.s.) ﴿مُدْهَامَّتَانِ﴾ âyeti hakkında sordum, onun hadravân (yemyeşil iki cennet bahçesi) mânâsına geldiğini söyledi."[360]

***

﴿حُورٌ مَقْصُورَاتٌ فِي الْخِيَامِ﴾ (الرحمن: ٧٢)

"Otaklarda eşlerine hasredilmiş güzeller." (Rahmân, 72)

قال البخاري: (...) أن رسول الله ﷺ قال: إن في الجنة خيمة من لؤلؤة مجوفة عرضها ستون ميلاً في كل زاوية منها أهل ما يرون الآخرين يطوف عليهم المؤمنون.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Cennet'te bir çadır vardır. Onun içi boş bir incidir. Boyu altmış mildir. Her köşesinde mü'minin bir ehli (yakını) vardır. Diğerleri onları görmezler, mü'min bunları dolaşır."[361]

360 Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân*, ha. no. 4880; Müslim, *Cennet*, ha. no. 3838.
361 Buhârî, *Tefsîru'l-Kur'ân,* 4/1849 ha. no. 4598.

VÂKIA SÛRESİ

﴿كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ • جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ • لاَ يَسْمَعُونَ فِيهَا لَغْوًا وَلاَ تَأْثِيمًا • إِلاَّ قِيلاً سَلاَمًا سَلاَمًا • وَأَصْحَابُ الْيَمِينِ مَا أَصْحَابُ الْيَمِينِ • فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ • وَطَلْحٍ مَنْضُودٍ • وَظِلٍّ مَمْدُودٍ • وَمَاءٍ مَسْكُوبٍ • وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ • لاَ مَقْطُوعَةٍ وَلاَ مَمْنُوعَةٍ • وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ • إِنَّا أَنْشَأْنَاهُنَّ إِنْشَاءً • فَجَعَلْنَاهُنَّ أَبْكَارًا • عُرُبًا أَتْرَابًا﴾ (الواقعة: ٢٣-٣٧)

"... Bütün bunlar dünyada yaptıkları güzel işlere mükâfat olarak verilecek. Onlar Cennet'te ne boş bir söz, ne de günaha sokan bir lâf işitirler. İşittikleri söz, hep: 'Selâm! selâm!' sesleridir. Ashab-ı yemin ki ne ashab-ı yemin! Ne mutludur onlar!..." (Vâkıa, 23-37)

عن الحسن عن أمه عن أم سلمة قالت: قلت يا رسول الله أخبرني عن قول الله تعالى: ﴿حُورٌ عِينٌ﴾ قال: حور بيض عين ضخام العيون شفر الحوراء بمنزلة جناح النسر، قلت: أخبرني عن قوله تعالى: ﴿كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ﴾ قال: صفاؤهن صفاء النور الذي في الأصداف الذي لم تمسه الأيدي، قلت: أخبرني عن قوله: فيهن خيرات حسان قال:خيرات الأخلاق حسان الوجوه، قلت: أخبرني عن قوله: ﴿كَأَنَّهُنَّ بَيْضٌ مَكْنُونٌ﴾ قال: رقتهن كرقة الجلد الذي رأيت في داخل [في داخل] البيضة مما يلي القشر وهو الغرقئ قلت يا رسول الله أخبرني عن قوله تعالى: ﴿عُرُبًا أَتْرَابًا﴾ قال: هن اللواتي قبضن في الدار الدنيا عجائز رمصاً شمطاً، خلقهن الله بعد الكبر فجعلن غذارى عربا متعشقات محببات أترابا على ميلاد واحد، قلت يا رسول الله نساء الدنيا أفضل أم الحور العين؟ قال: بل نساء الدنيا أفضل من الحور العين كفضل الظهارة على البطانة،

قلت يا رسول الله وبم ذلك؟ قال: بصلاتهن وصيامهن وعبادتهن الله عزوجل. ألبس الله وجوههن النور وأجسادهن الحرير، بيض الألوان، خضر الثياب، صفر الحلي مجامرهن الدر وأمشاطهن الذهب، يقلن: «نحن الخالدات فلا نموت أبداً ونحن الناعمات فلا نبأس أبداً، ونحن المقيمات فلا نظعن أبداً، ألا ونحن الراضيات فلا نسخط أبداً، طوبى لمن كنا له وكان لنا».

Ümmü Seleme'den nakletti ki o; ey Allah'ın Resûlü, bana Allah Teâlâ'nın *"Şahin gözlü hûriler de."* kavli hakkında bilgi ver, dedim. Rasûlullah (s.a.s.) buyurdu ki: ﴿حُورٌ﴾ kelimesi beyaz demektir. ﴿عِينٌ﴾ kelimesi ise; gözü büyük, kaşları şahin kanadı gibi siyah demektir. Ben dedim ki: Allah Teâlâ'nın *"Gün görmemiş saklı inciler gibi."* kavlini bana bildir. Buyurdu ki: Onların parlaklıkları hiç bir elin değmediği, sedef içindeki inci parlaklığındadır. Ben dedim ki: Allah Teâlâ'nın *"Onların da içinde iyi huylu, güzel hanımlar."* (Rahman, 70) hakkında bana bilgi ver. Buyurdu ki: Ahlâkı iyi, yüzleri güzel. *"Gün yüzü görmemiş yumurtanın pembe beyaz renginde eşleri..."* (Sâffât, 49) kavlini bana bildirir misin? dediğimde buyurdu ki: Yumurtanın içinde kabuktan sonra gördüğün zar inceliğinde bir inceliğe sahiptirler. Ben dedim ki: Ey Allah'ın Resûlü bana Allah Teâlâ'nın *"Kocalarına âşık yaşıtlar kıldık."* kavlini haber verir misin? Buyurdu ki: Onlar dünya hayatında iken yaşlı, çapaklı ve saçı kırlaşmış olarak ruhları alınmış olan kadınlardır. Allah Teâlâ bu yaşlılıktan sonra onları yeniden yaratır ve sevimli, alımlı bakireler hâline getirir. Hepsi aynı yaştadırlar. Ben dedim ki: Ey Allah'ın Resûlü, dünya kadınları mı değerlidir, yoksa şahin gözlü huriler mi? Buyurdu ki: Dünya kadınları hûrilerden daha değerlidir. Tıpkı elbisenin dış yüzünün iç yüzünden değerli oluşu gibi. Ben dedim ki: Ey Allah'ın Resûlü, bu da neden? Buyurdu ki: Namazları, oruçları ve Allah Azze ve Celle'ye ibadet etmelerinden dolayı. Allah onların yüzlerine nur, bedenlerine ipek giydirmiştir. Renkleri bembeyazdır, elbiseleri yemyeşildir, süsleri sapsarıdır. Buhurdanlıkları inciden, tarakları altındandır. Onlar derler ki: Biz ölümsüzleriz, kat'iyen ölmeyeceğiz. Biz zarifleriz, asla yıpranmayacağız. Biz ayakta duranlarız, asla eğilmeyeceğiz. Dikkat edin biz, hoşnut olanlarız asla gazaba uğratılmayacağız. Müjdeler olsun bizim kendilerine, onların da bize ait olduğu kişilere.

عن أم سلمة قالت: قلت يا رسول الله! أخبرني عن قول الله: ﴿كَأَمْثَالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَكْنُونِ﴾ قال: صفاؤهن كصفاء الدرّ الذي في الأصداف الذي لا تمسه الأيدي».

***

﴿فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ﴾ (الواقعة: ٢٨)

"Dalbastı kirazlar," (Vâkıa, 28)

عن سليم بن عامر قال: كان أصحاب رسول الله ﷺ يقولون: إن الله لينفعنا بالأعراب ومسائلهم، قال: أقبل أعرابي يومًا فقال: "يا رسول الله ذكر الله! في الجنة شجرة تؤذي صاحبها". فقال رسول الله ﷺ، وما هي؟ قال: السدر فإن له شوكًا مؤذيًا. فقال رسول الله ﷺ: "أليس الله تعالى يقول ﴿فِي سِدْرٍ مَخْضُودٍ﴾ خضد الله شوكه فجعل مكان كل شوكة ثمرة، فإنها لتنبت ثمرًا تفتق الثمرة منها عن اثنين وسبعين لونًا من الطعام، ما فيها لون يشبه الآخر".

Süleym İbn Âmir (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah'ın (s.a.s.) ashabı derlerdi ki: "Allah Teâlâ bizi çölde yaşayan Araplardan ve onların meselelerinden istifade ettiriyor. Meselâ, bir gün bir çöl bedevisi Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek, "Ya Resûlallah, Allah Teâlâ Kur'ân'da sıkıntı veren bir ağaç zikrediyor. Hâlbuki ben Cennet'te sahibine eziyet verecek bir ağacın bulunacağını zannetmezdim." dedi. Resûlullah, "Nedir o?" diye sorunca bedevi: "Sidr ağacı, zira onun dikeni vardır." dedi. Bunun üzerine Resûlullah da buyurdu ki: "Allah Teâlâ buyurmuyor mu? Allah onun dikenlerini silmiştir de her dikeninin yerine bir meyve koymuştur ve onun meyvelerinden her biri yetmiş iki renk ile açar ve bir rengi diğerine benzemez."[362]

***

﴿وَظِلٍّ مَمْدُودٍ﴾ (الواقعة: ٣٠)

"Yayılmış gölgeler..." (Vâkıa, 30)

عن أبي هريرة يقول: سمعت النبي ﷺ يقول: «إن في الجنة شجرة يسير الراكب في ظلها مئة عام لا يقطعها، واقرءوا إن شئتم ﴿وَظِلٍّ مَمْدُودٍ﴾.

Ebû Hureyre'den (r.a.): Resûlullah (s.a.s) buyurdular ki: "Cennette bir ağaç vardır ki, binekli bir kimse yüz yıl gölgesinde yürüse onu katedemez. İsterseniz şu âyeti okuyun: ﴿وَظِلٍّ مَمْدُودٍ﴾ (Yayılmış gölgeler...)"[363]

***

362 Kurtubî, *Câmi'*, 17/207; İbn Kesîr, 4/289.
363 Buhârî, *Tefsiru'l-Kur'ân*, 4/1851 ha. no. 4881; Taberî, 27/183.

﴿وَفَاكِهَةٍ كَثِيرَةٍ﴾ (الواقعة: ٣٢)

"Birçok meyveler içindedirler." (Vâkıa, 32)

عن عتبة بن عبد السلمي يقول: جاء أعرابي إلى النبي ﷺ فسأله عن الحوض وذكر الجنة، ثم قال الأعرابي: فيها فاكهة؟ قال: "نعم، وفيها شجرة تدعى طوبى". فذكر شيئا لا أدري ما هو قال: أي شجرة أرضنا تشبه؟ قال: "ليست تشبه شيئا من شجر أرضك". فقال النبي ﷺ: "أتيت الشام؟" قال: لا. قال: "تشبه شجرة بالشام تدعى الجوزة، تنبت على ساق واحد وينفرش أعلاها".قال: ما عظم أصلها؟ قال: "لو ارتحلت جذعة من أبل أهلك ما أحاطت بأصلها حتى تنكسر ترقوتها هرما".قال: فيها عنب قال: نعم. قال: فما عظم العنقود؟ قال: "مسيرة شهر للغراب الأبقع ولا يفتر". قال: فما عظم الحبة؟ قال: "هل ذبح أبوك تيسا من غنمه قط عظيمًا؟" قال: نعم. قال: "فسلخ اهابه فأعطاه أمك" و قال: "اتخذي لنا منه دلوًا؟" قال: نعم، قال الأعرابي: "فإن تلك الحبة لتشبعني وأهل بيتي"، قال: "نعم وعامة عشيرتك".

Utbe İbn Abdüssülemî şöyle rivâyet ediyor: Bir bedevi, Resûlullah'a gelip Havz'ı sordu. Ve Cennet'ten bahsetti. Sonra da: "Cennet'te meyve var mıdır?" diye sordu. Resûlullah da buyurdu ki: "Evet orada bir ağaç vardır ki, ona Tûbâ denilir." buyurdu. O zât: "Ya Resûlallah! Bizim arazimizdeki hangi ağaç ona benzer?" dedi. Resûlullah: "Senin arazindeki ağaçlardan hiçbiri ona benzemez. Sen hiç Şam'a gittin mi? Orada ceviz denilen bir ağaç var ki bir gövde üzerine biterek yukarısı -yani dalları- yayılır. İşte bu ağaç Tûbâ ağacına benzer." buyurdular. O zât: "Ya Resûlallah, o ağacın dip gövdesinin kalınlığı ne kadardır?" dedi. Resûlullah: "Senin ev halkının develerinden beş yaşına basan genç bir deve yola çıksa dibini dolaşıp kuşatamaz da nihayet ihtiyar olduğu hâlde boynu kırılır." buyurdular. O zât: "Cennet'te üzüm var mı?" diye tekrar sordu. Resûlullah: "Evet vardır." buyurdular. O zât: "O üzümün salkımının büyüklüğü ne kadardır?" dedi. Resûlullah: "Alaca karganın hiç durmadan bir aylık uçup gideceği mesafe kadardır." buyurdular. O zât: "O üzümün tanelerinin büyüklüğü ne kadardır?" dedi. Resûlullah: "Büyük kova gibidir." buyurdular. O zât: "O zaman, o üzüm tanesi beni ve ailemi kesinlikle doyurur." dedi. Resûlullah: "Evet seni ve bütün sülâleni doyurur." buyurdular.[364]

***

[364] İbn Hibban, *Sahih*, 16/432; Taberanî, *Mu'cemu'l-Kebir*, 17/128.

﴿لاَ مَقْطُوعَةٍ وَلاَ مَمْنُوعَةٍ﴾ (الواقعة: ٣٣)

"Tükenmeyen, eksilmeyen, hiçbir surette esirgenmeyen." (Vâkıa, 33)

وقد تقدم في الحديث إذا تناول الرجل الثمرة عادت مكانها أخرى.

Cennet'te insan meyveyi yediğinde hemen onun yerine başka bir meyve gelir.

***

﴿وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ﴾ (الواقعة: ٣٤)

"Onlara, pek değerli eşler de verdik." (Vâkıa, 34)

عن أبي سعيد عن النبي ﷺ في قوله ﴿وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ﴾ قال: "إن ارتفاعها لكما بين السماء والأرض، وإن ما بين السماء والأرض لمسيرة خمس مئة عام".

Ebû Said el-Hudrî'den: ﴿وَفُرُشٍ مَرْفُوعَةٍ﴾ (Onlara, pek değerli eşler de verdik.) âyeti hakkında Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: Cennet'in yüksekliği sema ile yer arası gibidir. Sema ile yer arası ise beş yüz senelik bir yürüyüş mesafedir.

***

﴿عُرُبًا أَتْرَابًا﴾ (الواقعة: ٣٧)

"(Böylece onları, ashab-ı yemin) için bakire kızlar, (kocalarına âşık yaşıtlar kıldık)." (Vâkıa, 37)

***

﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ •وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ (الواقعة: ٣٩-٤٠)

"Birçoğu önceki ümmetlerden, birçoğu da sonrakilerden." (Vâkıa, 39-40)

وقد روي عن النبي ﷺ خبر من وجه عنه صحيح، أنه قال: "الثلثان جميعا من أمتي". عن ابن عباس ﴿ثُلَّةٌ مِنَ الْأَوَّلِينَ •وَثُلَّةٌ مِنَ الْآخِرِينَ﴾ قال: قال النبي ﷺ: "هما جميعا من أمتي".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ), *"Birçoğu önceki ümmetlerden, birçoğu da sonrakilerden."* (Vâkıa, 39-40) âyeti hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: Her iki grubun hepsi benim ümmetimdendir."[365]

[365] İbn Kesîr, 4/295.

عن عبد الله بن مسعود قال: تحدثنا ليلة عند رسول الله ﷺ حتى أكرينا أو أكثرنا (...) ثم قال: رسول الله ﷺ: ''إني لأرجو أن تكونوا ربع أهل الجنة''. فكبر الصحابة ثم قال: ''إني لأرجو أن تكونوا ثلث أهل الجنة''.فكبر أصحابه، ثم قال: ''إني لأرجو أن تكونوا شطر أهل الجنة''. ثم قرأ: ﴿ثُلَّةٌ مِنَ ٱلأَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِنْ ٱلآخِرِينَ﴾.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) bir gece Resûlullah'ın yanında konuştuk öyleki bizim konuşmamız onun sözünü geçti... Sonra Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdular: "Cennet ehlinin dörtte birini sizin oluşturmanızı ümit ediyorum." Bütün Sahabiler tekbir getirdi. Peygamber Efendimiz: "Üçte birini oluşturmanızı ümit ediyorum." buyurdular. Ashab bunun üzerine yine tekbir getirdi. Efendimiz: "Cennet ehlinin yarısını sizin oluşturacağınızı ümit ediyorum." buyurdular ve ﴿ثُلَّةٌ مِنَ ٱلأَوَّلِينَ وَثُلَّةٌ مِنْ ٱلآخِرِينَ﴾ "Birçoğu önceki ümmetlerden, birçoğu da sonrakilerden." âyetlerini okudular.[366]

***

﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ • أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾ (الواقعة: ٦٣-٦٤)

"Ektiğiniz tohuma baksanıza! Siz mi onu yetiştiriyorsunuz Biz mi?" (Vâkıa, 63-64)

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ''لا تقولن زرعت ولكن قل حرثت''. قال أبو هريرة: ألم تسمع إلى قول الله ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ • أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle rivâyet etmiştir: Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Tohum ektiğinizde زرعت demeyiniz! Onun yerine حرثت deyiniz."

***

﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾ (الواقعة: ٨٢)

"Bu nimete teşekkürünüz, onu yalan saymanız mı olmalıydı!" (Vâkıa, 82)

عن أبي عبد الرحمن عن علي رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾ تقولون مطرنا بنوء كذا، وكذا، بنجم كذا وكذا.

---

366 Bkz. Taberî, 27/190-191.

Hz. Ali (r.a.) ﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ﴾ (Bu nimete teşekkürünüz, onu yalan saymanız mı olmalıydı!) (Vâkıa, 82) âyeti hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: "Siz Cenâb-ı Hakk'ın size verdiği şükür makamında, 'Falanca falanca yıldızın batışı veya falanca falanca yıldızın doğuşu sayesinde yağmura kavuştuk.' diyorsunuz."[367]

***

﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ﴾ (الواقعة: ٨٨)

"Ama eğer ölen kimse Allah'a yakın olanlardan ise," (Vâkıa, 88)

قال ابن كثير: وقد قدمنا أحاديث الاحتضار عند قوله تعالى في سورة ابراهيم ﴿يُثَبِّتُ اللهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ وأجلها حديث:

تميم الداري عن رسول الله ﷺ يقول: "يقول الله تعالى لملك الموت: انطلق إلى فلان فائتني به فإنه قد جربته بالسراء والضراء فوجدته حيث أحب، ائتني فلأريحه". ـ قال ـ فينطلق إليه ملك الموت ومعه خمسمائة من الملائكة معهم أكفان وحنوط من الجنة، ومعهم ضبائر الريحان ـ أصل الريحانة واحد ـ وفي رأسها عشرون لونا لكل لون منها ريح سوى ريح صاحبه، ومعهم الحرير الأبيض فيه المسك. وذكر تمام الحديث.

Temim ed-Dârî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet etmiştir: Allah (c.c.) ölüm meleğine şöyle buyurur: "Çabuk falanın yanına git! Onu huzuruma getir. Ben, onu genişlikle ve sıkıntıyla imtihan ettim. Her seferinde onu hoşlanacağım hâl üzere buldum. Onu huzuruma getir ki onu sevindireyim." Ölüm meleğinin yanında beş yüz melek de bulunduğu hâlde hemen o şahsın yanına gider. Beraberlerinde Cennet'ten kefen ve kefene sürülecek hanût ve reyhan kokuları; başlarında yirmi renk, her bir renkte de diğer birinde olmayan koku; yine onlarda misk kokan beyaz ipekler vardı…"[368]

***

﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ • فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ • وَأَمَّا إِنْ كَانَ

---

367 Tirmizî, *Tefsir*, ha. no. 3295; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/89.
368 İbn Kesîr, 2/537.

مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ • فَسَلَامٌ لَكَ مِنْ أَصْحَابِ الْيَمِينِ • وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ الضَّالِّينَ • فَنُزُلٌ مِنْ حَمِيمٍ﴾ (الواقعة: ٨٨-٩٣)

"Allah'a yakın olanlardan ise, onun için rahatlık, güzel nasip ve Naîm Cennet'i var. Eğer ashab-ı yeminden ise 'Selâm sana ashab-ı yeminden!' denilecek. Ama eğer dini yalan sayan sapıklardan ise onun ziyafeti kaynar su." (Vâkıa, 88-93)

عن عبد الرحمن ابن أبي ليلى قال: حدثني فلان بن فلان سمع رسول الله صلى الله عليه يقول: "من أحب لقاء الله أحب الله لقاءه، ومن كره لقاء الله كره الله لقاءه"، قال: فأكب قوم يبكون فقال: ما يبكيكم؟ فقالوا: إنا نكره الموت. قال: "ليس ذاك، ولكنه إذا احتضر ﴿فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ •فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ وَجَنَّةُ نَعِيمٍ﴾ فإذا بشر بذلك أحب لقاء الله عزوجل، والله عزوجل للقائه أحب ﴿وَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُكَذِّبِينَ﴾ فإذا بشر بذلك كره لقاء الله والله للقائه أكره".

Abdurrahman İbn Ebî Leylâ falanca oğlu falancanın kendisine şu hadisi rivâyet ettiğini nakleder: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu işittim: "Kim Allah'a kavuşmayı severse, Allah da ona kavuşmayı sever. Kim Allah'a kavuşmaktan hoşlanmazsa Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz!" Bunun üzerine dinleyenler yüz üstü yere kapaklanıp hüngür hüngür ağlamaya durdular. Resûlullah (s.a.s.): "Sizi ağlatan nedir ki?" diye onlara sordu. Onlar: "Biz de ölmekten hoşlanmıyoruz ya!" dediler. Resûlullah (s.a.s.): "Kasdım bu değil. Kasdım şu ki mü'mine ölüm gelince, *"Allah'a yakın olanlardan ise, onun için rahatlık, güzel nasip ve Naîm Cennet'i var."* Böylece Cennet'le müjdelenir. O, Allah'a kavuşmayı sever, Allah da ona kavuşmayı sever. Kâfir ise, ölüm kendisine gelince *"Ama eğer dini yalan sayan sapıklardan ise onun ziyafeti kaynar su."* Böylece Allah'ın azabı ve cezasıyla müjdelenir. Bu sebeple de Allah'a kavuşmaktan hoşlanmaz, Allah da ona kavuşmaktan hiç bir şekilde hoşlanmaz."[369]

[369] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 17567.

HADÎD SÛRESİ

﴿هُوَ ٱلْأَوَّلُ وَٱلْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ (الحديد: ٣)

"Evvel O'dur, Âhir O, Zâhir O'dur, Bâtın O. O her şeyi hakkıyla bilir." (Hadîd, 3)

عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ كان يدعو عند النوم: ... "أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن ليس دونك شيء...".

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) uyuyacağı sırada şöyle dua ederdi: "(...) Allah'ım! Sen Evvel'sin ki Sen'den önce hiç bir şey yoktur. Âhir Sensin ki Sen'den sonra bâkî kalacak yoktur. Zâhir Sensin ki Sen'den daha üstün, daha âşikâr hiç bir şey yoktur. Sen Bâtın'sın ki Sen'den daha gizli (nüfuz edilmez) hiç bir şey yoktur."[370]

***

﴿يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ بُشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا ٱلْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾ (الحديد: ١٢)

"Gün gelir, mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, önlerinde ve sağ taraflarındaki nurlarıyla koşarcasına Cennet'e doğru ilerlediklerini görürsün (...) O

370 Müslim, 48, ha. no. 61; Tirmizî, *Daavat*, 68; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/381; İbn Kesîr, 6/544; Kâsimî, *Mehâsinü't-Te'vil*, 16/5672.

gün münafık erkek ve kadınlar, mü'minlere: 'N'olur, derler, yüzümüze bir bakın da nurunuzdan biz de yararlanalım." Bunun üzerine onlara şöyle denilir: "Arkanıza dönün de bir nur arayın!' Derken, aralarına bir duvar çekilir. Bu duvarın bir kapısı olup bu kapının iç tarafında rahmet, dış tarafında ise azap vardır." (Hadîd, 12-13)

عن ابن عباس قال: قال رسول الله ﷺ: "إن الله تعالى يدعو الناس يوم القيامة بأسمائهم سترًا على عباده. وأما عند الصراط فإن الله تعالى يعطي كل مؤمن نورًا وكل منافق نورًا. فإذا استووا على الصراط سلب الله نور المنافقين والمنافقات، فقال المنافقون: ﴿اُنْظُرُونَا نَقْتَبِسْ مِنْ نُورِكُمْ﴾، وقال المؤمنون: ﴿رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا﴾. فلا يذكر عند ذلك أحد أحدًا.

Abdullah İbn Abbas (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "(...) Allah Teâlâ sırat köprüsünün yanında hem her mü'mine, hem de her münafığa bir nur verir. Sıratın üzerine çıktıklarında münafık erkek ve münafık kadınların nurları geri alınır (karanlıkta kalırlar). İşte o zaman münafıklar mü'minlere: *'N'olur, derler, yüzümüze bir bakın da nurunuzdan biz de yararlanalım!'* derler. Mü'minler ise: *'Ey Kerim Rabbimiz! Nurumuzu daha da artır!'* (Tahrim, 8) derler. O sırada kimse kimseyi hatırlayamaz."[371]

عن عبد الله بن مسعود ﴿يَسْعَى نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ﴾ قال على قدر أعمالهم يمرون على الصراط منهم من نوره مثل الجبل، ومنهم من نوره مثل النخلة وأدناهم نورًا من نوره في إبهامه يتقد مرة ويطفأ أخرى".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) *"Gün gelir, mü'min erkekleri ve mü'min kadınları, önlerinde ve sağ taraflarındaki nurlarıyla koşarcasına Cennet'e doğru ilerlediklerini görürsün."* hakkında şöyle demiştir: Nurları, yaptıkları güzel işler ölçüsündedir. Sıratın üstünden geçerken kiminin nuru dağ gibi, kimininki bir hurma ağacı gibidir. Nuru en az olan ise baş parmağındaki az bir nurdur ki gâh yanar, gâh söner."[372]

***

371 Taberanî'den İbn Kesîr, 6/556.

372 İbn Kesîr, 1/97'de Taberî ile İbn Ebî Hâtim'den. (Aklî muhakeme ile bilinecek kabîlden olmadığından bu hadis, hükmen Resûlullah tarafından söylenmiş merfu hadis sayılır.)

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ أُولَئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ لَهُمْ أَجْرُهُمْ وَنُورُهُمْ وَالَّذِينَ كَفَرُوا وَكَذَّبُوا بِآيَاتِنَا أُولَئِكَ أَصْحَابُ الْجَحِيمِ﴾ (الحديد: ١٩)

"Allah'a ve resûllerine iman edenler, evet işte onlardır Rabbinin nezdinde sıddıklar ve Hakk'a şahidlik edenler! Kendilerine mükemmel ecirler ve nurlar vardır. Ama kâfir olup âyetlerimizi yalan sayanlar. İşte onlar da cehennemliktirler." (Hadîd, 19)

عن البراء بن عازب قال: سمعت رسول الله ﷺ يقول: "مؤمنوا أمتي شهداء". قال: ثم تلا النبي ﷺ هذه الآية: ﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللّٰهِ وَرُسُلِهِ أُولٰئِكَ هُمُ الصِّدِّيقُونَ وَالشُّهَدَاءُ عِنْدَ رَبِّهِمْ﴾.

Berâ İbn Âzib'den (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle demiştir: "Ümmetimden mü'min olanlar şahidlerdir." sonra Hz. Peygamber (s.a.s.) işbu *"Allah'a ve resûllerine iman edenler, evet işte onlardır Rab'lerinin nezdinde sıddıklar ve Hakk'a şahidlik edenler."* âyetini okudu."[373]

***

﴿ثُمَّ قَفَّيْنَا عَلَى آثَارِهِم بِرُسُلِنَا وَقَفَّيْنَا بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ وَآتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ رَأْفَةً وَرَحْمَةً وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ إِلاَّ ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللّٰهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾. (الحديد: ٢٧)

"Sonra bunların ardından peşpeşe peygamberler gönderdik. Özellikle Meryem'in oğlu Îsa'yı arkalarından gönderdik, kendisine İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine bir şefkat, bir merhamet yerleştirdik. Uydurdukları rehbaniyeti ise Biz kendilerine farz kılmadık, lâkin Allah'ın rızasına nail olmak için kendileri icat ettiler. Kaldı ki ona gereği gibi riayet de etmediler. Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik. Onların çoğu ise büsbütün yoldan çıkmışlardır." (Hadîd, 27)

---

[373] Taberî, 27/231; İbn Kesîr, 6/561'de Taberî'den nakleder.

ذكر من قال: الذين لم يرعوا الرهبانية حق رعايته كانوا غير الذين ابتدعوها، ولكنهم كانوا المريدي الاقتداء بهم: عن عبد الله بن مسعود، قال: قال رسول الله ﷺ: إختلف من كان قبلنا على احدى وسبعين فرقة، نجا منهم ثلاث وهلك سائرهم. فرقة من الثلاث وزادت الملوك وقاتلتهم على دين الله ودين عيسى ابن مريم صلوات الله عليه فقتلتهم الملوك. وفرقة لم تكن لهم طاقة بموازاة الملوك فأقاموا بين قومهم يدعونهم إلى دين الله ودين عيسى بن مريم صلوات الله عليه. فقلتهم الملوك، ونشرتهم بالمناشير. وفرقة لم تكن لهم طاقة بموازاة الملوك ولا بالمقام بين ظهراني قومهم، يدعونهم إلى دين الله ودين عيسى بن مريم صلوات الله عليه، فلحقوا بالبراري والجبال، فترهبوا فيها. فهو قول الله عزوجل: ﴿ وَرَهْبَانِيَّةً ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاهَا عَلَيْهِمْ﴾. قال: ما فعلوها ﴿ إِلاَّ ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللهِ فَمَا رَعَوْهَا حَقَّ رِعَايَتِهَا﴾ قال: وما رعاها الذين من بعدهم حق رعايتها. ﴿فَآتَيْنَا الَّذِينَ آمَنُوا مِنْهُمْ أَجْرَهُمْ﴾ قال: وهم الذين آمنوا بي وصدقوني، قال: ﴿وَكَثِيرٌ مِنْهُمْ فَاسِقُونَ﴾ قال: فهم الذين جحدوني وكذبوني.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: "Bizden öncekiler yetmiş bir fırkaya ayrıldılar. Onlardan üçü kurtuldu, diğerleri ise helâk oldu. Bu üç fırkadan biri krallara karşı gelip Allah'ın ve Meryem oğlu Îsa'nın dini uğruna onlarla savaştılar, krallar da onları öldürdüler. Bunlardan ikinci fırkanın krallara karşı duracak kuvvetleri olmadığından, kavimleri arasında kalıp onları, Allah'ın ve Meryem'in oğlu Îsa'nın dinine davet ettiler. Krallar onları da öldürdüler, testerelerle biçtiler. Üçüncü fırkanın ise, ne kralların karşısına çıkacak, ne de halklarının içinde kalarak onları Allah'ın ve Meryem'in oğlu Îsa'nın dinine davet edecek güçleri yoktu. Onlar da dağlara ve sahralara gidip oralarda zühd hayatına girdiler. İşte Allah Teâlâ'nın. *"Uydurdukları rehbaniyeti ise Biz kendilerine farz kılmadık, lâkin Allah'ın rızasına nail olmak için kendileri icat ettiler. Kaldı ki ona gereği gibi riayet de etmediler."* buyruğundan maksat budur. Devamla buyurdu ki: "Bunu sırf Allah'ın rızasına ulaşmak için yapmışlardı." Âyetteki: *"Kaldı ki ona gereği gibi riayet de etmediler."* kısmı hakkında da dedi ki: "Yani kendilerinden sonra gelenler buna hakkıyla riayet etmediler." *"Biz de onlardan iman edenlere mükâfatlarını verdik."* kısmı hakkında da: "İşte onlar, bana iman edip benim risaletimi tasdik edenlerdir."

"Onların çoğu ise büsbütün yoldan çıkmışlardır." kısmı ise beni inkâr ve tekzip edenlerdir."[374]

***

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الحديد: ٢٨)

"Ey (önceki resûllere) iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakının ve Allah'ın bu Resûlüne de iman edin ki rahmet hazinesinden size iki hisse versin ve size, sayesinde karanlığı dağıtıp yürümenizi sağlayan bir nur versin ve sizi affetsin. Çünkü Allah gafûr ve rahîmdir. (Affı, merhamet ve ihsanı boldur.)" (Hadîd, 28)

عن أبي بردة بن أبي موسى عن أبيه قال: قال رسول الله ﷺ: «ثلاثة يؤتون أجرهم مرتين: رجل آمن بالكتاب الأول والكتاب الآخر. ورجل كانت له أمة فأدبها وأحسن تأديبها، ثم أعتقها فتزوجها. وعبد مملوك أحسن عبادة ربه، ونصح لسيده».

Ebû Bürde, babası Ebû Mûsa el-Eş'ârî'den (r.a.) şöyle nakleder: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdular: "Üç kişi vardır ki mükâfatları iki katıyla verilir. Birisi, Cenab-ı Hakk'ın önce indirmiş olduğu Kitab'a iman ettikten sonra müteakiben indirdiği Kur'ân'a da iman eden kişi. Birisi, bir cariyeye sahip olup onu güzel bir şekilde eğittikten sonra azat edip onunla evlenen kişi. Diğer birisi de sahibine karşı dürüst ve samimi olup ibadetini iyi yapan köle."[375]

"عن ابن عباس رضي الله عنهما أنه ﷺ كتب إلى هرقل عظيم الروم: "أسلم تسلم يؤتك الله أجرك مرتين".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ), Resûlullah'ın (s.a.s.) Romalıların reisi Hirakliyus'a gönderdiği mektupta şunların yazılı olduğunu nakletmiştir:

---

[374] Taberî, 27/239-240; İbn Kesîr, 6/568. (İbn Ebî Hâtim'den nakil ve Taberî rivâyetine işaret eder, mütabeat sebebiyle hadisin kuvvet kazandığını söyler.) Bu mânâda Enes (r.a.) hadisi için bkz. Ebû Dâvud, ha. no. 4904; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/179. Keza bu mânâda bir hadis İbn Abbas'a mevkuf olarak *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 100a-b yer alır.

[375] Taberî, 27/243.

"Müslüman ol ki kurtulasın. Müslüman ol ki Allah senin ecrini iki kat versin."

***

﴿لِأَلاَّ يَعْلَمَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَلاَّ يَقْدِرُونَ عَلَى شَيْءٍ مِنْ فَضْلِ اللهِ وَأَنَّ الْفَضْلَ بِيَدِ اللهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ﴾ (الحديد: ٢٩)

"Ehl-i Kitap şunu bilsinler ki: Allah'ın lütfundan malik oldukları hiç bir şey, hiç bir kısım mevcut değildir. Bütün lütuf ve inayet Allah'ın elindedir, onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir." (Hadîd, 29)

(...) قال سمعت ابن عمر رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال: "إنما أجلكم في أجل من خلا من الأمم، كما بين صلاة العصر ومغرب الشمس ومثلكم ومثل اليهود والنصارى كمثل رجل استعمل عمالاً فقال: "من يعمل لي إلى نصف النهار على قيراط قيرط؟" فعملت اليهود فقال: "من يعمل لي من نصف النهار إلى العصر؟" فعملت النصارى. ثم انتم تعملون من العصر إلى المغرب بقراطين قيراطين، قالوا: نحن أكثر عملاً، وأقل عطاء؟" قال: "هل ظلمتكم من حقكم؟" قالوا: لا قال: "فذاك فضلي أوتيه من شئت".

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Sizden önceki ümmetlerin ömür müddetleri ile sizin ömür müddetinizin durumu, ikindi namazı ile akşam namazı arasındaki süre gibidir. Sizinle Yahudi ve Hıristiyanların durumu ise şuna benzer: Bir zât birtakım işçiler tutar, ve onlara der ki: "Kim benim işimde günün yarısına kadar bir kırata çalışmak ister?" Yahudiler kabul edip çalıştılar. Sonra o zât der ki: "Kim benim işimde günün ortasından ikindiye kadar çalışmak ister?" Hıristiyanlar kabul edip çalıştılar. İşte şimdi de siz, ikindiden akşama kadar iki kırata çalışıyorsunuz. Durum böyle olunca onlar itiraz edip dediler ki: "Niçin biz daha çok çalıştığımız hâlde daha az ücret alıyoruz?" O zât cevaben dedi ki: "Size zulmedip hakkınızdan noksan verdim mi?" Onlar: "Hayır, noksan vermedin." deyince o zât: "İşte bu benim lütfumdur ki dilediğime veririm." dedi.[376]

---

[376] Buhârî, *Fezâilu'l-Kur'ân*, 5/107; Tirmizî, *Emsal*, 7; Taberî, 27/244; İbn Kesîr, 6/571.

عن أبي موسى عن النبي ﷺ قال: ''مثل المسلمين واليهود والنصارى كمثل رجل استأجر قوما يعملون له عملا يوما إلى الليل على أجر معلوم، فعملوا إلى نصف النهار، فقالوا: لا حاجة لنا إلى أجرك الذي شرطت لنا وما عملنا باطل'' فقال لهم: ''لا تفعلوا، أكملوا بقية عملكم وخذوا أجركم كاملاً''. فأبوا وتركوا، واستأجر آخرين بعدهم فقال: ''أكملوا بقية يومكم ولكم الذي شرطت لهم من الأجر''. فعملوا حتى إذا كان حين صلوا العصر، قالوا: ''ما عملنا باطل، ولك الأجر الذي جعلت لنا فيه''. فقال: ''أكملوا بقية عملكم فإن ما بقي من النهار شيء يسير''. فأبوا، واستأجر قوما أن يعملوا له بقية يومهم. فعملوا بقية يومهم حتى غابت الشمس فاستكملوا أجر الفريقين كليهما، فذلك مثلهم ومثل ما قبلوا من هذا النور..

Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Müslümanlarla Yahudi ve Hıristiyanların meseli, şu adamın durumuna benzer ki, o, kendisine muayyen bir iş yapmaları için birtakım kimseleri geceye kadar, belli bir ücret karşılığında işçi olarak tutar. O adamlar gün ortasına kadar çalışırlar, sonra derler ki: "Bizim, şart koştuğun ücrete ihtiyacımız yok, boşuna çalıştık." İş sahibi zât onlara: "Böyle yapmayın, işinizin kalan kısmında tamamlayın, ücretinizi tam olarak alın." dediyse de onlar kabul etmeyip işi bıraktılar. O, onlardan sonra başkalarını tuttu ve dedi ki: "Günün geriye kalan kısmını tamamlayın, onlara (yani daha önce çalışanlara) şart koştuğum ücreti size vereceğim." Onlar da çalıştılar. İkindi vakti girip de ikindi namazını kılınca dediler ki: "Çalıştığımız boşuna, bu iş için bize vereceğin ücret de senin olsun." Bunun üzerine o işveren zât: "Kalan işinizi tamamlayın, günün bitmesine çok az bir şey kaldı." dediyse de kabul etmediler. Müteakiben günün kalan kısmını tamamlamak güneş batıncaya kadar çalışmak üzere başkalarını tuttu. Onlar da her iki takımın yaptıkları işi tamamladılar. Ücretlerini aldılar. İşte Müslümanların kabul ettikleri (mazhar oldukları) nur bakımından durumları bu temsildeki gibidir."[377]

---

[377] Buhârî, *İcare*, 11; Ma'mer İbn Raşid, *Câmi'*, v. 72b.

MÜCADİLE SÛRESİ

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ نُهُوا عَنِ النَّجْوَى ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا نُهُوا عَنْهُ وَيَتَنَاجَوْنَ بِالْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ وَمَعْصِيَةِ الرَّسُولِ وَإِذَا جَاءُوكَ حَيَّوْكَ بِمَا لَمْ يُحَيِّكَ بِهِ اللَّهُ وَيَقُولُونَ فِي أَنفُسِهِمْ لَوْلَا يُعَذِّبُنَا اللَّهُ بِمَا نَقُولُ حَسْبُهُمْ جَهَنَّمُ يَصْلَوْنَهَا فَبِئْسَ الْمَصِيرُ﴾ (المجادلة: ٨)

"(…) Senin yanına vardıklarında, Allah'ın sana öğrettiği selâmdan başka bir şekilde selâm verirler. Kendi içlerinden de: 'Allah bizi bu söylediğimizden ötürü cezalandırsa ya!' diye alay ederler. Onların hakkından ancak Cehennem gelir! Muhakkak onlar oraya girecekler. Gidilecek ne fena yerdir orası!" (Mücadile, 8)

عن أنس بن مالك أن رسول الله ﷺ بينما هو جالس مع أصحابه إذ أتى عليهم يهودي فسلم عليهم. وردوا عليه فقال نبي الله ﷺ: "هل تدرون ما قال؟" قالوا: سلم يا رسول الله قال: "بل قال: سام عليكم". أي تسامون دينكم قال رسول الله ﷺ: "ردوه" عليه. فقال النبي ﷺ: أقلت: "سام عليكم؟" قال: نعم. فقال رسول الله ﷺ: "إذا سلم عليكم أحد من أهل الكتاب، فقولوا: عليك أي عليك ما قلت".

Enes İbn Malik (r.a.) anlatıyor: Resûlullah (s.a.s.) ashab ile sohbet ederken bir Yahudi geldi ve onlara selâm verdi. Onlar da selâmına mukabelede bulundular. Peygamberimiz (s.a.s.): "Biliyor musunuz o Yahudi ne dedi?" diye sordu. Sahabiler: "O selâm verdi, ya Resûlallah." dediler. Peygambe-

rimiz: "Hayır, o size "Ölüm sizin üzerinize olsun!" dedi. Yani dininizle birlikte ölünüz dedi. Peygamberimiz (s.a.s.): "Ona sözünü iade ediniz!" buyurdular. Sonra Peygamber Efendimiz o Yahudi'ye: "Sen bize 'ölüm size olsun' mu dedin." diye sorunca o: "Evet." cevabını verdi. Daha sonra da Peygamberimiz, mecliste bulunanlara: "Size ehl-i kitaptan birisi selâm verecek olursa ona 'Söylediğin şey senin üzerine olsun!' şeklinde karşılık verin buyurdular.[378]

عن عائشة رضي الله عنها أن يهود أتوا النبي ﷺ فقالوا: ''السام عليكم''. فقالت عائشة: ''عليكم ولعنكم الله وغضب الله عليكم'' قال: مهلاً يا عائشة، عليك بالرفق، وإياك والعنف. والفحش''. قالت: أو لم تسمع ما قالوا؟. قال: ''أو لم تسمعي ما قلت: رددت عليهم فيستجاب لي فيهم ولا يستجاب لهم فيّ''.

Hz. Âişe (r.anhâ) diyor ki: "Bazı Yahudiler Resûlullah'a (s.a.s.) gelip (selâm veriyor gibi göstererek) "es-samu aleyküm" dediler. Âişe de onlara: "Sam da (ölüm de), Allah'ın lâneti de, Allah'ın gazabı da size olsun!" diye karşılık verdi. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Biraz sabırlı ol, ya Âişe! Sana yakışan rıfk (yumuşaklık)tır. Şiddetten sakın, kaba sözden sakın!" Hz. Âişe: "Duymadın mı dediklerini?" Hz. Peygamber: "Peki sen benim dediğimi işitmedin mi? Ben onların temennilerini iade ettim, "Size de öyle olsun." dedim. Onlar hakkında benim duam geçerli olur, ama benim hakkımda onların bedduaları kabul olmaz."[379]

---

378 İbn Hibban, *Sahih*, 2/256; İbn Kesîr, 4/324.

379 Buhârî, *Edeb*, 7/81; Taberî, 28/14; Müslim, 39/4, ha. no. 10-12 (bu mânâda); *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 101a.

HAŞR SÛRESİ

قال الإمام أحمد ...عن معقل بن يسار عن النبي ﷺ قال: ''من قال حين يصبح ثلاث مرات: أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم، ثم قرأ ثلاث آيات من آخر سورة الحشر، وكل الله به سبعين ألف ملك يصلون عليه حتى يمسي. وإن مات في ذلك اليوم مات شهيدا. ومن قالها حين يمسي كان بتلك المنزلة''.

Ma'kıl İbn Yesâr (r.a.) anlatıyor: "Resûlullah (s.a.s.) buyurdular ki: "Kim sabaha erdiği zaman üç kere "أعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم" der ve Haşr sûresinin son üç âyetini okursa, Allah onun için yetmiş bin meleği vekil tayin eder de onlar, akşam oluncaya kadar kendisine rahmet okurlar. Şayet o gün ölecek olsa şehid olarak ölür. Akşam vaktinde aynı şekilde okuyacak olsa, (keza sabaha kadar aynı husus sözkonusudur).[380]

***

﴿مَا أَفَاءَ اللّٰهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلّٰهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ كَيْ لاَ يَكُونَ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللّٰهَ إِنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ﴾ (الحشر: ٧)

"(...) Resûlullah size ne verirse onu kabul ediniz ve sizi neden men ederse onu terk ediniz! Allah'a karşı gelmekten sakınınız! Muhakkak ki Allah'ın cezası pek çetindir." (Haşr, 7)

---

380 Tirmizî, *Fezâilu'l-Kur'ân*, 22, ha. no. 2923.

وقال النسائي (...) عن عمر و ابن عباس أنهما شهدا على رسول الله ﷺ أنه نهى عن الدباء والحنتم والنقير والمزفت، ثم تلا رسول الله ﷺ: وما آتاكم الرسول فخذوه وما نهاكم عنه فانتهوا. ونهاهم عن أربع عن الحنتم والدباء والنقير والمزفّت وربما قال المقبّر.

Hz. Ömer (r.a.) ve Hz. İbn Abbas (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.), hantem (topraktan mâmul küp), dübbâ (su kabağından yapılmış testiler), nakîr (hurma kökünden ayrılan çanak), müzeffet (içi katranla cilâlanmış kap) kaplarının (şıra yapmada) kullanılmalarını yasakladığına şahid olmuşlardır.[381]

عن المقدام بن معديكرب قال: قال رسول الله ﷺ: "ألا هل عسى رجل يبلغه الحديث عني وهو متكئ على أريكته، فيقول: "بيننا وبينكم كتاب الله، فما وجدنا فيه حلالاً استحللناه، وما وجدنا فيه حراما حرمناه" وإن ما حرم رسول الله ﷺ كما حرم الله.

Mikdam İbn Ma'dikerib (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Kendisine benden hadis ulaşan hiç kimseyi, koltuğuna kurulmuş vaziyette: "Ey Müslümanlar, sizinle bizim aramızda Allah'ın kitabı esastır. Onda neyi helâl bulursak helâl sayar, onda neyi haram bulursak haram sayarız (başka hiç bir merci kabul etmeyiz)." der vaziyette görmeyeyim. Çünkü Resûlullah'ın haram kıldığı, Allah'ın haram kıldığı gibidir."[382]

وقد ثبت في الصحيحين عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال: إذا أمرتكم بأمر فائتوا منه ما استطعتم، وما نهيتكم عنه فاجتنبوه"

Ebû Hureyre (r.a.) rivâyet ediyor: Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "Size ne emrettiysem onu gücünüz yettiğince yerine getirin. Neden de nehyettiysem ondan uzak durun!"[383]

***

﴿وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلاَ

381 Nesâî, *Eşribe*, ha. no. 5643.
382 Tirmizî, *Ebvabu'l-İlim*, 10; İbn Mâce, ha. no. 12.
383 İbn Kesîr, 4/337.

يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَى أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾ (الحشر: ٩)

"(...) Hatta kendileri ihtiyaç duysalar bile o kardeşlerine öncelik verir, onlara verilmesini tercih ederler. Her kim nefsinin hırsından ve mala düşkünlüğünden kendisini kurtarırsa, işte felâh ve mutluluğa erenler onlar olacaklardır." (Haşr, 9)

عن عبد الله بن عمرو بن العاص، قال: قال رسول الله ﷺ: "إياكم والشح فإنه أهلك من كان قبلكم. أمرهم بالظلم فظلموا، وأمرهم بالفجور ففجروا وأمرهم بالقطيعة فقطعوا".

Abdullah İbn Amr (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Mal hırsından sakının, çünkü sizden öncekilerin helâkine sebep olmuştur: Hırs; onlara zulmü emredince zulmetmişler, fücur emretmiş facir olmuşlar, yakınlarla münasebeti kesmeyi emretmiş ilgilerini kesmişlerdir."[384]

384 Ebû Dâvud, ha. no. 1698; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 2/159; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 102b; İbn Kesîr, 6/608.

MÜMTAHİNE SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَى أَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا وَلاَ يَسْرِقْنَ وَلاَ يَزْنِينَ وَلاَ يَقْتُلْنَ أَوْلاَدَهُنَّ وَلاَ يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلاَ يَعْصِينَكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللهَ إِنَّ اللهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (الممتحنة: ١٢)

"Ey Peygamber! Mü'min hanımlar; Allah'a hiç bir surette ortak tanımamak hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, hiç yoktan yalan uydurup iftira atmamak, bulduğu bir çocuğu, kocasına isnat etmemek veya gayr-ı meşrû bir çocuk dünyaya getirip onu kocasına mal etmemek, senin kendilerine emredeceğin meşrû olan herhangi bir konuda sana karşı gelmemek hususlarında sana biat etmeye geldiklerinde, sen de onların biatlarını kabul et ve onlar için Allah'tan af dile! Çünkü Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir (affı ve ihsanı boldur)." (Mümtahine, 12)

أن عائشة رضي الله عنها زوج النبي ﷺ قالت: إن رسول الله ﷺ كان يمتحن من هاجر من المؤمنات بهذه الآية: ﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ...﴾.

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.), hicret eden mü'min hanımları ﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ﴾ (Ey Peygamber! Mü'min

hanımlar (…) hususlarında sana biat etmeye geldiklerinde sen de onların biatlarını kabul et!") (Mümtahine, 12) âyeti ile imtihan ediyordu."[385]

عن أم عطية قالت: "بايعنا رسول الله ﷺ فقرأ علينا ﴿أَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا...﴾، ونهانا عن النياحة"

Ümmü Atiyye (r.anhâ) diyor ki: "Resûlullah (s.a.s.) bizden biat aldı ve ﴿أَنْ لاَ يُشْرِكْنَ بِاللهِ شَيْئًا...﴾ âyetini okudu ve bizi niyaheden men etti."[386]

Niyahe: Cahiliye devri âdetlerinden olup, ölünün arkasından yüksek sesle feryat kopararak ağlamak demektir. Bu merasim için bu işte uzmanlaşmış kadınlar takımı tutulurdu.

---

[385] Buhârî, *Meğazî*, *Hudeybiye 5/68*; Müslim, 33, 21, ha. no. 88; Taberanî, *Mu'cemu's-Sağîr*, v. 88b.

[386] Buhârî, 23/46; Müslim, 11, ha. no. 31; Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*), 18/302-303; İbn Kesîr, 6/639; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/262.

SAF SÛRESİ

﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ﴾ (الصف: ٩)

"O, Resûlünü diğer bütün dinlere üstün kılmak için hidayet ve hak din ile gönderdi. İsterse müşrikler hoşlanmasınlar." (Saf, 9)

عن عائشة قالت: "إن رسول الله ﷺ كان يقول: لا يذهب الليل والنهار حتى تعبد اللات والعزى". فقالت عائشة: "والله يا رسول الله إن كنت لأظن حين أنزل الله ﴿هُوَ الَّذِي أَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدَى ..﴾ الآية: أن ذلك سيكون تامًا. فقال: "إنه سيكون من ذلك ما شاء الله ثم يبعث الله ريحًا طيبة، فيتوفى من كان في قلبه مثقال حبة من خردل من خير، فيبقى من لا خير فيه، فيرجعون إلى دين آبائهم".

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: "Bir zaman gelecek, Lât ve Uzza'ya tekrar tapanlar olacaktır." Ben dedim ki: "Ya Resûlallah! Allah Teâlâ işbu *"O Resûlünü diğer bütün dinlere üstün kılmak için hidayet ve hak din ile gönderdi. İsterse müşrikler hoşlanmasınlar."* âyetini indirince, artık bu işin tamama erdiğini düşünüyordum." Cevaben şöyle buyurdu: "Evet, bu iş, Allah'ın dilediği kadarıyla böylece tamamlanacaktır. Sonraları Allah Teâlâ hoş bir rüzgâr gönderecek, kalbinde hardal kadar bile hayır olanlar vefat edecek, hayır olmayanlar ise hayatta kalacaklar ve atalarının dinlerine dönecekler."[387]

[387] Müslim, 52, 17, ha. no. 51; Taberî, 28/ 88.

CUMA SÛRESİ

﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (الجمعة: ٣)

"Bu Peygamber, henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da gönderilmiştir. O, gerçekten Aziz'dir, Hakim'dir. (Üstün kudret ve tam hikmet sahibidir.)" (Cuma, 3)

عن أبي هريرة قال: "كنا جلوسا عند النبي ﷺ إذ نزلت عليه سورة الجمعة. فلما قرأ: ﴿وَآخَرِينَ مِنْهُمْ لَمَّا يَلْحَقُوا بِهِمْ﴾ قال رجل: من هؤلاء يا رسول الله؟ فلم يراجعه النبي ﷺ حتى سأله مرة أو مرتين أو ثلاثا. قال: وفينا سلمان الفارسي. قال فوضع النبي ﷺ يده على سلمان، ثم قال" لو كان الإيمان عند الثريا، لناله رجال من هؤلاء".

Ebû Hureyre (r.a.) diyor ki: "Biz Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında oturuyorduk. O sırada ona Cuma sûresi nâzil oldu. Sûreyi bize okurken işbu *"Bu Resûl, henüz kendilerine katılmamış bulunan diğer insanlara da gönderilmiştir. O, gerçekten Aziz'dir, Hakim'dir."* âyetine gelince bir adam: "Kimdir acaba onlar ya Resûlallah?" diye sordu. O, iki üç kere tekrarladı ama Resûlullah cevap vermedi. Aramızda Selman Farisî de bulunuyordu. Bu sırada Hz. Peygamber (s.a.s.) elini Selman'ın sırtına koyarak şöyle buyurdu: "İman Ülker yıldızında bile bulunsaydı, onlardan bazı şahıslar yine ona ulaşırlardı."[388]

***

388 Buhârî, *Tefsir 6/63*; Müslim, 44, ha. no. 59; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/305); Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 104b; İbn Kesîr, 7/7; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/267-268. (şerh için bkz.)

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِي لِلصَّلَوةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَى ذِكْرِ اللّٰهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنتُمْ تَعْلَمُونَ﴾ (الجمعة: ٩)

"Ey iman edenler! Cuma namazına ezan ile çağırıldığınız zaman, derhal Allah'ı zikretmeye (hutbe ve namaza) gidin, alışverişi bırakın! Eğer bilirseniz, bu sizin için çok hayırlıdır." (Cuma, 9)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: "أضل الله عن الجمعة من كان قبلنا فكان لليهود يوم السبت، وكان لنصارى يوم الأحد. فجاء الله بنا فهدانا الله ليوم الجمعة..."

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Bizden önceki ümmetleri Allah şaşırttı da Cuma ibadetinden mahrum kaldılar. Yahudiler Sebt (Cumartesi) gününe, Hıristiyanlar ise Pazar gününe kaydılar. Fakat Allah Teâlâ bizi getirdi ve Cuma gününe isabet ettirdi."[389]

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: "إذا سمعتم الإقامة فامشوا إلى الصلاة وعليكم السكينة والوقار. ولا تسرعوا، فما أدركتم فصلوا وما فاتكم فأتموا".

Ebû Hureyre Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu rivâyet eder: "İkameti işittiğinizde namaza gidin! Ancak size yaraşan sekine ve vakardır. Acele etmeyin! İmama yetiştiğiniz yerde uyun! Fevt ettiğiniz kısmı da tamamlayın!"[390]

---

389 Müslim, *Cum'a*, 3/7; İbn Kesîr, 7/10.
390 Buhârî, *Cum'a*, ha. no. 908; Müslim, *Mesacid*, 602.

MÜNAFİKÛN SÛRESİ

﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لاَ تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا
وَلِلّٰهِ خَزَائِنُ السَّمٰوَاتِ وَالأَرْضِ وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لاَ يَفْقَهُونَ • يَقُولُونَ
لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلأَذَلَّ وَ لِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ
وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَلٰكِنَّ الْمُنَافِقِينَ لاَ يَعْلَمُونَ﴾ (المنافقون: ٧-٨)

"Onlar: "Resûlullah'ın etrafındaki fakirlere infak etmeyin, destek olmayın ki dağılsınlar." diyen bedbahtlardır. Hâlbuki göklerin ve yerin bütün hazineleri Allah'ındır, lâkin münafıklar bunu bilmezler, anlamazlar. Hem derler ki: 'Medine'ye bir dönelim; göreceksiniz aziz olan zelil olanı oradan dışarı atacaktır.' Heyhat! İzzet, Allah'ın, Resûlünün ve mü'minlerindir. Ne var ki münafıklar bunu bilmezler." (Münafikûn, 63/7-8)

عن زيد ابن أرقم قال: كنت مع رسول الله ﷺ في غزوة تبوك فقال عبد الله بن أبي: "لئن رجعنا إلى المدينة ليخرجن الأعز منها الأذل" قال: فأتيت النبي ﷺ فأخبرته. قال: فحلف عبد الله بن أبي أنه لم يكن شيء من ذلك. قال: فلامني قومي وقالوا: "ما أردت إلا هذا". قال: "فانطلقت فنمت كئيبا حزينًا، قال: فارسل إلى نبي الله ﷺ، فقال: إن الله عزوجل قد أنزل عذرك وصدّقك. قال: فنزلت هذه الآية: ﴿هُمُ الَّذِينَ يَقُولُونَ لاَ تُنْفِقُوا عَلَى مَنْ عِنْدَ رَسُولِ اللّٰهِ حَتَّى يَنْفَضُّوا﴾ حتى بلغ ﴿لَيُخْرِجَنَّ ٱلْأَعَزُّ مِنْهَا ٱلأَذَلَّ﴾.

Zeyd İbn Erkam (r.a.) anlatıyor: Bir gazada bulunuyorduk. Abdullah

İbn Übeyy'in şöyle dediğini işittim: "Resûlullah'ın etrafındaki fakirlere infak etmeyin, destek olmayın ki dağılsınlar. Buradan bir ayrılalım, göreceksiniz aziz olan zelil olanı şehirden çıkaracaktır." Ben bunu amcama veya Ömer'e söyledim. O da Resûlullah'a (s.a.s.) söyledi. Resûlullah beni çağırttı, kendisine de anlattım. (Sonra İbn Übeyy'e ve arkadaşlarına haberci gönderip çağırttı. Onlar böyle bir şey söylemediklerine dair yemin billâh ettiler. Bunun üzerine Resûlullah beni yalanlayıp, İbn Übeyy'i tasdik etti. Artık, hayatımda hiç çekmediğim bir hüzün beni kapladı. Kapıda oturdum. Amcam da beni azarladı: "Başka şey kalmamış gibi, kendini zorla Resûlullah'a yalancı çıkardın!") Bundan sonra Allah işbu: "Münafıklar sana geldiğinde: *'Biz senin Allah'ın Resûlü olduğuna şehadet ederiz.' derler (...)"* diye başlayan ve: *"Onlar, "Resûlullah'ın etrafındaki fakirlere infak etmeyin, destek olmayın ki dağılsınlar!" diyen bedbahtlardır. (...) "Hem derler ki: "Medine'ye bir dönelim: göreceksiniz aziz olan, zelil olanı oradan dışarı atacaktır. Heyhat! İzzet, Allah'ın, Resûlünün ve mü'minlerindir. Ne var ki münafıklar bunu bilmezler."* (Münafikûn, 63/7-8) âyetlerini de ihtiva eden sûreyi, sonuna kadar indirdi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) bu âyetleri okudu ve bana hitaben: "Allah seni tasdik etti ya Zeyd!" dedi.[391]

---

[391] Buhârî, *Tefsir*, 6/63.

TEGÂBUN SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ وَأَوْلاَدِكُمْ عَدُوًّا لَكُمْ فَاحْذَرُوهُمْ وَإِنْ تَعْفُوا وَتَصْفَحُوا وَتَغْفِرُوا فَإِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ (التغابن: ١٤)

"Ey iman edenler! Eşlerinizden ve evlâtlarınızdan size düşman olanlar da çıkabilir. Böyle olanlara karşı dikkatli olun! Bununla beraber müsamaha eder, kusurlarına bakmaz, affederseniz bu da sizin için bir fazilettir. Çünkü Allah da Gafûr'dur, Rahîm'dir." (Tegâbun, 14)

عن أبي مالك الأشعري أن رسول الله ﷺ قال: ''ليس عدوك الذي إن قتلته كان فوزا لك وإن قتلك دخلت الجنة. ولكن الذي لعله عدو لك ولدك الذي خرج من صلبك. ثم اعدى عدو لك مالك الذي ملكت يمينك''.

Ebû Malik el-Eş'arî (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Kendisini öldürdüğünde sana Cennet'i kazandıran, kendisi seni öldürdüğünde de yine Cennet'e girdiğin kimse düşman sayılmaz bile. Ama senin asıl düşmanın, senin neslinden çıkan çocuğundur. Ondan da beter düşmanın, sahip olduğun malındır."[392]

***

﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلاَدُكُمْ فِتْنَةٌ وَاللّٰهُ عِنْدَهُ أَجْرٌ عَظِيمٌ﴾ (التغابن: ١٥)

"Mallarınız ve evlâtlarınız sizin için sadece bir imtihandır. Asıl büyük mükâfat ve mutluluk ise Allah nezdindedir." (Tegâbun, 15)

392 Taberanî'den İbn Kesîr, 7/31.

عن عبد الله بن بريدة عن أبيه قال: رأيت رسول الله ﷺ يخطب فجاء الحسن والحسين رضي الله عنهما، عليهما قميصان أحمران يعثران ويقومان. فنزل رسول الله ﷺ فأخذهما ورفعها فوضعهما في حجره، ثم قال: ''صدق الله ورسوله: ﴿إِنَّمَا أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾. رأيت هذين فلم أصبر. ثم أخذ في خطبته. اللفظ لأبي كريب عن زيد.

Abdullah İbn Büreyde, babası Bureyde'den (r.a.): "Resûlullah'ı (s.a.s.) hutbe verirken gördüm. O esnada torunları Hasan ile Hüseyin (r.anhümâ), kırmızı elbise giymiş olarak düşe kalka, oynayarak girdiler. Resûlullah (s.a.s.) hutbeyi kesip indi, onları kucağına alıp sevdi. Sonra dedi ki: "Sadakallah! Allah Teâlâ elbette doğru söylemiş: *"Mallarınız ve evlâtlarınız sizin için sadece bir imtihandır. İşte şunları görünce dayanamadım!"* dedi. Sonra hutbesine devam etti."[393]

[393] Taberî, 28/126; Tirmizî, *Menakıb*, 109; İbn Kesîr, 7/31'de *Müsnedu Ahmed*'den buna yakın şekilde nakleder ve bütün Sünen sahiplerine de nisbet eder. Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/228'de ayrıca İbn Ebî Şeybe, *Müstedrek* (Hâkim), İbn Merdeveyh'e nisbet eder.

TALÂK SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ فَطَلِّقُوهُنَّ لِعِدَّتِهِنَّ وَأَحْصُوا الْعِدَّةَ وَاتَّقُوا اللّٰهَ رَبَّكُمْ لاَ تُخْرِجُوهُنَّ مِنْ بُيُوتِهِنَّ وَلاَ يَخْرُجْنَ إِلاَّ أَنْ يَأْتِينَ بِفَاحِشَةٍ مُبَيِّنَةٍ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللّٰهِ فَقَدْ ظَلَمَ نَفْسَهُ لاَ تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ أَمْرًا﴾ (الطلاق: ١)

"Ey Peygamber! Eşlerinizi boşayacağınız vakit onların iddetlerini dikkate alarak (âdet bitiminde) boşayın ve iddeti iyi hesaplayın! Rabbiniz olan Allah'a karşı gelmekten, özellikle eşlerinizin hukukuna zarar vermekten sakının! (...)" (Talâk, 1)

عن ابن عمر قال: ''طلقت امرأتي وهي حائض، قال: فأتى عمر رسول الله ﷺ يخبره بذلك، فقال: ''مره فليراجعها حتى تطهر ثم تحيض، ثم تطهر، ثم إن شاء طلقها قبل أن يجامعها، وإن شاء أمسكها. فإنها العدة التي قال الله عز وجل''.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) diyor ki: "Eşimi o âdet gördüğü sırada boşadım.. Babam Ömer (r.a.), durumu bildirmek üzere Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına vardı. Hz. Peygamber ona: "Ona emret, eşine dönsün! Sonra temizlenip, sonra bir âdet daha görüp temizlenene kadar tutsun! Sonra onunla cima etmeden, isterse boşasın, isterse yanında tutsun! İşte Allah Teâlâ'nın âyette bildirdiği iddetten maksat budur."[394]

---

394 Buhârî, *Tefsir 6/67*, *Talâk*, *1 6/163*; Müslim, 18/1; Ebû Dâvud, ha. no. 2179, 2180 (Müslim ile Ebû Dâvud'da "bir talâkla boşadığı" kaydı vardır); Taberî, 28, 131; Tahavî, *Şerhu Meâni'l-Âsâr*, 3/53.

عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال: ''ثلاث جدهن جد وهزلهن جد: النكاح، والطلاق، والرجعة''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) "Üç şey vardır ki bunların şakası da gerçeği de ciddîdir: Nikâh, talâk ve rec'a. (Eşine dönmek.)"[395]

عن محارب بن دثار، عن ابن عمر عن النبي ﷺ قال: ''أبغض الحلال إلى الله الطلاق''.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) dedi ki: Hz Peygamber'in (s.a.s.): "Allah Teâlâ'nın en sevmediği mübah şey, talâktır." dediğini bizzat işittim."[396]

أن فاطمة بنت قيس، أخت الضحاك بن قيس أخبرته، أن أبا حفص ابن المغيرة المخزومي طلقها ثلاثا. ثم انطلق إلى اليمن. فقال لها أهله: ليس لك علينا نفقة. فانطلق خالد بن الوليد في نفر. فأتوا رسول الله ﷺ في بيت ميمونة: فقالوا: إن أبا حفص طلق امرأته ثلاثا، فهل لها من نفقة؟ فقال رسول الله ﷺ: ''ليست لها نفقة، وعليها العدة''. وأرسل إليها أن لا تسبقين بنفسك'' وأمر أن تنتقل إلى أم شريك. ثم أرسل إليها ، أن أم شريك يأتيها المهاجرون الأولون، فانطلقي إلى ابن أم مكتوم الأعمى. فإنك إذا وضعت خمارك لم يرك''. فانطلقت إليه فلما مضت عدتها أنكحها رسول الله ﷺ أسامة بن زيد بن حارثة.

Fatıma bintü Kays'ın (r.anhâ) dediğine göre kocası Ebû Hafs el-Mahzumî, kendisini üç talâkla boşadı, sonra Yemen'e gitti. Ailesi Fatıma'ya: "Senin nafakan bize ait değil." dediler. Halid İbn Velid (r.a.) bu meseleyi sormak için Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına gitti. O sırada Hz. Peygamber, Meymune'nin (r.anhâ) çadırında idi. "Ebû Hafs, eşini üç talâkla boşadı. Onun nafaka hakkı var mı?" dediler. Hz. Peygamber: "Nafaka hakkı yoktur. İddet beklemesi lâzımdır." dedi. Ve ona şu haberi de gönderdi: "İddetten sonra evlenme konusunda, benden haber gelmeden, acele etme." Keza ona, Ümmü Şerik'in evine geçmesini söyledi. Daha sonra: "Ümmü Şerik'in yanına kıdemli muhacirler gelebilir. İyisi mi sen gözleri görmeyen

---

395 Ebû Dâvud, ha. no. 2194; Tirmizî, 11/9; İbn Mâce, ha. no. 2039.
396 Ebû Dâvud, ha. no. 2178; İbn Mâce, ha. no. 2008.

İbn Ümmi Mektum'un evine geç, zira sen baş örtünü çıkardığında o seni görmez (rahat edersin)." diye haber gönderdi. O da oraya geçti. İddetini tamamlayınca Resûlullah (s.a.s.) onu Üsame İbn Zeyd İbn Hârise ile evlendirdi.[397]

***

﴿وَأَشْهِدُوا ذَوَىْ عَدْلٍ مِنْكُمْ وَأَقِيمُوا الشَّهَادَةَ لِلّٰهِ ذٰلِكُمْ يُوعَظُ بِهِ مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ (الطلاق: ٢)

"(...) Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona sıkıntıdan çıkış kapıları açar. Onu hiç ummadığı yerlerden rızıklandırır. Allah'a dayanıp güvenene Allah kâfidir. Allah buyruğunu elbette yerine getirir. Gerçekten Allah, her şey için bir ölçü, her iş için bir vade belirlemiştir." (Talâk, 2)

عن أبي ذر قال جعل نبي الله ﷺ يتلو هذه الآية: ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ حتى ختم الآية ثم قال: "يا أبا ذر لو أن الناس كلهم أخذوا بها لكفتهم".

Ebû Zer (r.a.) dedi ki: "Hz. Peygamber (s.a.s.) işbu: *"Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa, Allah ona sıkıntıdan çıkış kapıları açar. Onu hiç ummadığı yerlerden rızıklandırır."* âyetini sonuna kadar okudu, sonra şöyle buyurdu: "Ya Eba Zer! Bütün insanlar bu âyeti rehber yapıp uygulasalardı bile, hepsine kâfi gelirdi."[398]

عن ابن عباس قال: قال رسول الله ﷺ في قوله ٱلْآخِرِ ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ قال: "من شبهات الدنيا ومن غمرات الموت ومن شدائد يوم القيامة".

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) ﴿وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا﴾ hakkında "Kim Allah'a karşı gelmekten sakınırsa Allah ona dünya şüphelerinden, ölüm zorluklarından ve kıyamet gününün şiddetlerinden kurtuluş verir." buyurdu.[399]

***

397 Müslim, 18/6, ha. no. 38; Nesâî, *Nikâh*, (6/74); Taberî, 28/147; Humeydî, ha. no. 363; Ebû Dâvud, ha. no. 2284-2290; Tirmizî, *Talâk*, 5.

398 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 106b.

399 Ebû Ya'lâ, Ebû Nuaym ve Deylemî'den Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/232.

﴿وَاللاَّئِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِنْ نِسَائِكُمْ إِنِ ارْتَبْتُمْ فَعِدَّتُهُنَّ ثَلاَثَةُ أَشْهُرٍ وَاللاَّئِي لَمْ يَحِضْنَ وَأُولاَتُ ٱلأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ وَمَنْ يَتَّقِ اللّٰهَ يَجْعَلْ لَهُ مِنْ أَمْرِهِ يُسْرًا﴾ (الطلاق: ٤)

"Kadınlarınızdan âdetten kesilenlerin iddetlerinde tereddüt ederseniz onların iddet süreleri üç aydır. Henüz âdet görmeyenlerin süreleri de böyledir. Hamile olan kadınların iddetleri, çocuklarını doğurdukları vakit biter (...)." (Talâk, 4)

عن أبي بن كعب قال: لما نزلت هذه الآية، قلت لرسول الله ﷺ: "يا رسول الله! هذه الآية مشتركة أم مبهمة؟" قال رسول الله ﷺ: أية آية؟ قلت: ﴿وَأُولاَتُ ٱلأَحْمَالِ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ المطلقة والمتوفى عنها زوجها؟ قال نعم.

Ubey İbn Kâ'b (r.a.) şöyle demiştir: *"Hamile olan kadınların iddetleri, çocuklarını doğurdukları vakit biter (...)"* âyeti nâzil olunca Hz. Peygamber'e (s.a.s.) dedim ki: Ya Resûlallah, bu âyet (hüküm) müşterek midir, müphem midir?" Resûlullah "Hangi âyet?" diye sorunca, bu âyeti okudum ve dedim ki: "Gerek boşanmış, gerek kocası ölmüş kadına şamil midir?" O: "Evet." dedi.[400]

***

﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ سَكَنْتُمْ مِنْ وُجْدِكُمْ وَلاَ تُضَارُّوهُنَّ لِتُضَيِّقُوا عَلَيْهِنَّ وَإِنْ كُنَّ أُولاَتِ حَمْلٍ فَأَنْفِقُوا عَلَيْهِنَّ حَتَّى يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ وَأْتَمِرُوا بَيْنَكُمْ بِمَعْرُوفٍ وَإِنْ تَعَاسَرْتُمْ فَسَتُرْضِعُ لَهُ أُخْرَى﴾ (الطلاق: ٦)

"Boşadığınız eşlerinizi, imkânlarınız nispetinde, oturduğunuz meskenlerin bir bölümünde iddetlerini tamamlayıncaya kadar oturtun! Onlar üzerinde, çıkıp gitmelerini sağlamak için bir baskı kurmak niyetiyle onlara zarar vermeye kalkışmayın! Eğer onlar hamile iseler, çocuklarını doğuruncaya kadar

400 Taberî, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdeveyh, Darekutnî'den Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/235.

nafakalarını verin. Sonra boşadığınız eşlerle ilginiz kesilince, sizin hesabınıza çocuklarınızı emzirirlerse ücretlerini verin! (...)" (Talâk, 65/6)

قال الترمذي بعد روايته للحديث: هذا الحديث حسن صحيح وهو قول بعض أهل العلم، فهم الحسن البصرى وعطاء بن ابي رباح والشعبي، وبه يقول أحمد واسحق وقالوا: ليس للمطلقة سكني ولا نفقة، إذ لم يملك زوجها الرجعة.

وقال بعض أهل العلم من أصحاب النبي ﷺ، منهم عمر وعبد الله: أن المطلقة ثلاثا، لها السكنى والنفقة. وهو قول سفيان الثورى وأهل الكوفة، وقال بعض أهل العلم: لها السكنى ولا نفقة لها. وهو قول مالك بن أنس والليث بن سعد والشافعي...

قال عمر: "لا نترك كتاب الله وسنة نبينا ﷺ لقول امرأة. لا ندري لعلها حفظت أو نسيت لها السكنى والنفقة. قال الله عز وجل لا تخرجوهن من بيوتهن ولا يخرجن إلا أن يأتين بفاحشة مبينة..

Tirmizî de bu mânâdaki hadisi rivâyet ettikten sonra şöyle der: "Bu sahih bir hadistir. Hasan el-Basrî, Atâ İbn Ebî Rebah, Şa'bî, Ahmed İbn Hanbel, İshak gibi bir kısım fakihler de bu şekilde boşanan kadının, -kocasının kadına dönme hakkı kalmadığından- sükna ve nafaka hakkı olmadığı içtihadındadırlar. Ashabdan bazı âlimler (Hz. Ömer de bunların başında gelir) üç talâkla boşanan kadının sükna ve nafaka hakkı olduğu içtihadındadırlar. Süfyan Sevrî ve Kûfe fukahası (İmam Ebû Hanife ve başkaları) da bu içtihaddadırlar. İmam Malik, Leys İbn Sa'd ve Şafiî gibi bazı zâtlara göre ise sükna hakkı olup nafaka hakkı yoktur."

Hz. Ömer (r.a.) bu konuda: "Biz Allah'ın kitabını ve Peygamber Efendimiz'in sünnetini bir kadının sözüne bakarak terk edemeyiz. Zira ne derece iyi anladı, ne derece hafızasında tutabildi, ne kadarını unuttu, emin değiliz. Kitaptaki hüküm bellidir: *"Onlar zina gibi açık bir hayasızlık irtikâp etmedikçe siz onları evlerinizden çıkarmayın, kendileri de çıkıp gitmesinler!"* (Talâk, 65/1) [401]

فقالت عائشة: ما لفاطمة بنت قيس خير في أن تذكر هذا الحديث.

[401] Müslim, 18/6, ha. no. 46; Ebû Dâvud, ha. no. 2291.

TAHRİM SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاةَ أَزْوَاجِكَ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ • قَدْ فَرَضَ اللّٰهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللّٰهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ • وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللّٰهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ • إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلَاهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلٰئِكَةُ بَعْدَ ذَلِكَ ظَهِيرٌ • عَسَى رَبُّهُ إِنْ طَلَّقَكُنَّ أَن يُبْدِلَهُ أَزْوَاجًا خَيْرًا مِنْكُنَّ مُسْلِمَاتٍ مُؤْمِنَاتٍ قَانِتَاتٍ تَائِبَاتٍ عَابِدَاتٍ سَائِحَاتٍ ثَيِّبَاتٍ وَأَبْكَارًا﴾ (التحريم: ١-٥)

"Ey Peygamber! Niçin eşlerini memnun etmek için sen kendini sıkıntıya sokup Allah'ın sana helâl kıldığı şeyleri nefsine âdeta haram kılıyor, kendini onlardan mahrum bırakıyorsun? Allah Gafûr'dur, Rahîm'dir. Allah gerektiğinde yeminlerinizi çözmek için keffaret yolunu göstermiştir. Allah sizin yardımcınızdır, sahibinizdir. O her şeyi mükemmelen bilen, tam hüküm ve hikmet sahibidir. Hani bir ara Peygamber, eşlerinden birine sır olarak bir söz söylemişti. Fakat o, bunu kumalarından birine haber verince, Allah da bu durumu elçisine bildirdi. O da eşine söylediğinin bir kısmını bildirip, bir kısmından ise vazgeçmişti. Peygamber, o eşine bu durumu anlatınca o hayret ederek: 'Bunu sana kim bildirdi?' dedi. Peygamber de: 'Her şeyi bilen, her şeyden haberdar

olan Allah, bana haber verdi.' diye cevap verdi. Şimdi ikiniz de ey Peygamber eşleri, eğer kalplerinizin matlup olan durumdan kayması sebebiyle Allah'a tövbe ederseniz ne âlâ! Yok eğer hislerinize mağlup olup Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah da onun yardımcısıdır. Cebrail de, salih müminler ve melekler de ayrıca onun yardımcılarıdır. Eğer o sizi boşayacak olursa Rabbi ona, sizden daha hayırlı, Allah'a teslimiyet gösteren, mü'min, gönülden itaat eden, tövbe eden, kendisini ibadete vermiş, oruca düşkün dul veya bâkireler olarak başka eşler nasip edebilir. " (Tahrim, 1-5)

ثم قال البخارى في كتاب الطلاق...عن عائشة قالت: كان رسول الله ﷺ يحب الحلوى والعسل. وكان إذا أنصرف من العصر دخل على نسائه فيدنو من احداهن. فدخل على حفصة بنت عمر فاحتبس أكثر ما كان يحتبس. فغرت فسألت عن ذلك فقيل لي أهدت لها امرأة من قومها عكة عسل، فسقت النبي ﷺ منه شربة. فقلت: أما والله لنحتالن له، فقلت لسودة بنت زمعة: "إنه سيدنو منك، فإذا دنا منك فقولى "أكلت مغافير" فإنه سيقول لك لا، فقولى له: ما هذا الريح التي أجد؟ فإنه سيقول لك سقتنى حفصة شربة عسل، فقولى خرست نحله العرقط وسأقول ذلك وقولى له أنت يا صفية ذلك، قالت: تقول سودة (...) فلما دار إلى حفصة قالت له: يا رسول الله ألا أسقيك منه؟ قال: "لا حاجة لي فيه".

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) tatlıyı ve balı severdi. İkindi namazından çıkınca, eşlerinden sırası gelene uğrar, yanına yaklaşıp biraz sohbet ederdi. Hafsa'nın yanına girip mutadından biraz fazla kaldı. Kıskandım ve sebebini araştırdım. Öğrendim ki akrabalarından bir hanım Hafsa'ya bal hediye etmiş, o da Resûlullah'a ikram etmiş. İçimden dedim ki: "O hâlde bizim de bir tedbir düşünmemiz gerekiyor!" Sevde'ye dedim ki: "Resûlullah elbette sana yaklaşacaktır, yaklaşınca: "Meğafir mi yedin?" de! O: "Hayır!" diyecektir. Bu sefer sen: "Peki öyleyse bu nahoş koku nereden acaba?" O sana: "Ne bileyim, Hafsa bana bal şerbeti ikram etmişti." diyecektir. Sen de de ki: "Anlaşılan arısı arfat yemiş." Aynısını biz de söyleriz. (Hz. Sevde, Hz. Âişe ve Hz. Safiyye (r.anhünne) üçü de sözleştikleri gibi yaptılar. Tekrar Hafsa'nın sırası gelip de Resûlullah ona uğradığında "Ya Resûlallah, bal şerbeti vereyim mi?" deyince o: "Sağ ol, ihtiyacım yok." dedi."[402]

[402] Buhârî, *Talâk*, 9.

أنه سمع عائشة تخبر، أن النبي ﷺ كان يمكث عند زينب بنت جحش فيشرب عندها عسلا. قالت فتواطيت أنا وحفصة، أن أيتنا ما دخل علينا النبي ﷺ فلتقل: ''إني أجد منك ريح مغافير، أكلت مغافير؟'' فدخل على احداهما فقالت ذلك له. فقال: ''بل شربت عسلا عند زينب بنت جحش، ولن أعود له'' فنزل: ﴿لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللّٰهُ لَكَ﴾ إلى قوله: ﴿إِنْ تَتُوبَا﴾ (لعائشة وحفصة) ﴿وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا﴾ (لقوله: بل شربت عسلا).

Hz. Âişe'nin (r.anhâ) bildirdiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.s.) Hz. Zeyneb'in (r.anhâ) yanına uğradığında bal şerbeti içip biraz fazlaca kalmıştı. Hz. Âişe devamla: Hafsa (r.anhâ) ile ittifak ettik ki Hz. Peygamber hangimizin yanına girecek olursa şöyle desin: "Senden meğafir kokusu geliyor, yoksa meğafir mi yedin? (Bu, kokusu güzel olmayan bir bitkidir). Resûlullah onlardan birinin yanına gelince bunu söyledi. Peygamberimiz cevaben: "Hayır meğafir yemedim, Zeyneb'in yanında bal şerbeti içtim, madem böyle, artık hiç içmem. Ama bunu kimseye söyleme!"

İşte bunun üzerine*: "Şimdi ikiniz de, ey Peygamber eşleri, eğer kalplerinizin matlup olan durumdan kayması sebebiyle Allah'a tövbe ederseniz ne âlâ! Yok eğer hislerinize mağlûp olup Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkacak olursanız, bilin ki Allah da onun yardımcısıdır. Cebrail de, salih mü'minler ve melekler de ayrıca onun yardımcısıdırlar. (...)*[403]

عن عائشة رضي الله عنها قالت كان رسول الله ﷺ يحب العسل والحلوة وكان إذا انصرف من العصر دخل على نسائه فيدنو من إحداهن فدخل على حفصة بنت عمر فاحتبس أكثر ما كان يحتبس. فغرت فسألت عن ذلك فقيل لي: ''أهدت لها امرأة من قومها عكة من عسل فسقت النبي ﷺ منه شربة''. فقلت: أما والله لنحتالن له. فقلت لسودة بنت زمعة إنه سيدنو منك فإذا دنا منك فقولي أكلت مغافير فإنه سيقول لك: لا. فقولي له: ما هذه الريح التي أجد منك؟ فإنه سيقول لك: ''سقتني حفصة شربة عسل'' فقولي له: جرست نحله العرفط''. وسأقول ذلك وقولي أنت يا صفية ذاك. قالت: ''تقول سودة فوالله ما هو إلا أن قام على الباب فأردت أن أبادئه بما أمرتني به فرقا منك'' فلما دنا منها قالت له سودة: ''يا رسول الله، أكلت مغافير؟'' قال: لا .قالت: فما هذه الريح التي أجد منك؟ قال: سقتني

403 Buhârî, *Tefsir* (6/68-69); Müslim, 18/3; Ebû Dâvud, 3714; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 106a-107a; İbn Kesîr, 7/52.

حفصة شربة عسل. فقالت: جرست نحله العرفط .فلما دار إلي قلت له نحو ذلك، فلما دار إلى صفية قالت له مثل ذلك. فلما دار إلى حفصة قالت: "يا رسول الله، ألا أسقيك منه؟" قال: "لا حاجة لي فيه" قالت: "تقول سودة: والله حرمناه قلت اسكتي".

***

﴿إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلاَهُ وَجِبْرِيلُ وَصَالِحُ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمَلاَئِكَةُ بَعْدَ ذٰلِكَ ظَهِيرٌ﴾ (التحريم: ٤)

"Şimdi ikiniz de ey Peygamber eşleri, eğer kalplerinizin matlup olan durumdan kayması sebebiyle Allah'a tövbe ederseniz ne âlâ! Yok eğer hislerinize mağlûp olup Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah da onun yardımcısıdır. Cebrail de, salih müminler ve melekler de ayrıca onun yardımcılarıdır." (Tahrim, 4)

عن ابن عباس رضي الله عنهما يقول: لم أزل حريصا أن أسأل عمر عن المرأتين من أزواج النبي ﷺ اللتين قال الله عز وجل ﴿إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾ حتى حج عمر وحججت معه فصببت عليه من الإداوة فتوضأ. فقلت: يا أمير المؤمنين من المرأتان من أزواج النبي ﷺ اللتان قال الله ﴿إِنْ تَتُوبَا إِلَى اللّٰهِ فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا وَإِنْ تَظَاهَرَا عَلَيْهِ فَإِنَّ اللّٰهَ هُوَ مَوْلاَهُ﴾ فقال لي واعجبا لك يا ابن عباس! قال الزهري: وكره ما سأله عنه ولم يكتمه، فقال: هي عائشة وحفصة، قال: ثم أنشأ يحدثني الحديث فقال: كنا معشر قريش نغلب النساء، فلما قدمنا المدينة وجدنا قوما تغلبهم نساؤهم، فطفق نساؤنا يتعلمن من نسائهم فتغضبت على امرأتي يوما فإذا هي تراجعني، فأنكرت أن تراجعني، فقالت: ما تنكر من ذلك؟ فوالله إن أزواج النبي ﷺ ليراجعنه وتهجره إحداهن اليوم إلى الليل. قال: اعظم من ذلك طلق رسول الله ﷺ نساءه. قال قلت في نفسي: قد خابت من فعلت ذلك منهن وخسرت. قال: وكان منزلي بالعوالي في بني أمية، وكان لي جار من الأنصار، كنا نتناوب النزول إلى رسول الله ﷺ فينزل يوما فيأتيني بخبر الوحي وغيره وأنزل يوما فآتيه بمثل ذلك. قال: وكنا نحدث أن غسان تنعل الخيل لتغزونا. قال: فجاءني يوما عشاء فضرب على الباب فخرجت إليه، فقال: حدث أمر عظيم. قلت، أجاءت غسان؟ قال: قلت في نفسي: خابت حفصة وخسرت، قد كنت أظن هذا كائنا: قال: فلما صليت الصبح شددت على ثيابي، ثم انطلقت حتى دخلت

على حفصة فإذا هي تبكي، فقلت أطلقكن رسول الله ﷺ؟ قالت لا أدري، هو ذا معتزل في هذه المشربة. قال: فانطلقت فأتيت غلاما أسود، فقلت: استأذن لعمر، قال: فدخل ثم خرج إلي. قال: قد ذكرتك له فلم يقل شيئا. قال: فانطلقت إلى المسجد فإذا حول المنبر نفر يبكون فجلست إليهم، ثم غلبني ما أجد فأتيت الغلام فقلت: استأذن لعمر، فدخل ثم خرج إلى، فقال: قد ذكرتك له فلم يقل شيئا. قال: فانطلقت إلى المسجد أيضا فجلست، ثم غلبني ما أجد، فأتيت الغلام، فقلت استأذن لعمر فدخل ثم خرج فقال: قد ذكرتك له فلم يقل شيئا. قال: فوليت منطلقا فإذا الغلام يدعوني، فقال ادخل فقد أذن لك، فدخلت فإذا النبي ﷺ متكئ على رمل حصير قد رأيت أثره في جنبه فقلت: يا رسول الله أطلقت نساءك؟ قال لا. قلت: الله أكبر، لقد رأيتنا يا رسول الله ونحن معشر قريش نغلب النساء، فلما قدمنا المدينة وجدنا قوما تغلبهم نساؤهم، فطفق نساؤنا يتعلمن من نساؤهم، فتغضبت يوما على امرأتي فإذا هي تراجعني، فأنكرت ذلك، فقالت: ما تنكر؟ فوالله إن أزواج النبي ﷺ ليراجعنه وتهجره إحداهن اليوم إلى الليل. قال: فقلت لحفصة: أتراجعين رسول الله ﷺ؟ قالت نعم، وتهجره إحدانا اليوم إلى الليل، فقلت: قد خابت من فعلت ذلك منكن وخسرت، أتأمن إحداكن أن يغضب الله عليها لغضب رسوله فإذا هي قد هلكت؟ فتبسم النبي ﷺ. قال: فقلت لحفصة: لا تراجعي رسول الله ﷺ ولا تسأليه شيئا وسليني ما بدا لك، ولا يغرنك إن كانت صاحبتك أو سم منك وأحب إلى رسول الله ﷺ. قال: فتبسم أخرى، فقلت يا رسول الله أستأنس؟ قال: نعم. قال: فرفعت رأسي فما رأيت في البيت إلا أهبة ثلاثة. قال: فقلت : يا رسول الله ادع الله أن يوسع على أمتك فقد وسع على فارس والروم وهم لا يعبدونه، فاستوى جالسا، فقال أو في شك أنت يا ابن الخطاب؟ أولئك قوم عجلت لهم طيباتهم في الحياة الدنيا. قال: وكان أقسم أن لا يدخل على نسائه شهرا، فعاتبه الله في ذلك وجعل له كفارة اليمين.

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: Allah Teâlâ'nın *"Şimdi ikiniz de Allah'a tövbe ederseniz ne âlâ! (...)"* âyetinde kastettiği hanımlar hakkında Ömer'e (r.a.) sormayı çok istiyor, bunun için münasip bir vakit kolluyordum. Nihayet o hacca gittiğinde ben de gittim. Bir defasında abdest alırken yardımcı olup suyunu döktüm. Derken: "Ya Emire'l-mü'minîn! Allah Teâlâ'nın: *"Şimdi ikiniz de ey Peygamber eşleri, Allah'a tövbe ederseniz ne âlâ! Yok eğer hislerinize mağlûp olup Peygamber'e karşı birbirinize arka çıkarsanız bilin ki Allah da onun yardımcısıdır."* âyetinde kastettiği iki hanım

kimlerdir?" diye sordum. "Doğrusu bunu sormana hayret ederim, ey İbn Abbas!" dedi. (Râvi Zührî dedi ki: Bunu sormasından hoşlanmadı, ama bununla beraber gizlemeyip açıkladı) dedi ki: "Âişe ile Hafsa'dır. Sonra da hâdiseyi ayrıntılı olarak şöylece anlattı: "Biz Kureyşliler eşlerimiz üzerinde hâkim idik. Medine'ye hicret edince baktık ki eşleri kocalarına hâkim durumda. Bizimkiler de onların eşlerinden bunu öğrenmeye başladılar. Bir gün eşime kızdım, bir de ne göreyim, bana cevap vermeye kalkıyor! Bu davranışını ben reddedince o: "Sen ne diye reddediyorsun ki! Vallahi Resûlullah'ın hanımları da ona cevap veriyorlar da hatta bazen onlardan birinin, bütün gün ve gece küsüp onunla konuşmadığı oluyor." İçimden dedim ki: "Onlardan kim böyle yaptıysa mahvoldu gitti!"

Anlatmaya devam edip dedi ki: "Evim, Benî Ümeyye'nin oturduğu Avali tarafında idi. Ensar'dan bir komşum vardı. Vahiy haberini veya başka bilgileri almak üzere Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına nöbetleşe olarak bir gün o, bir gün ben giderdik. O sıralarda Gassanî krallığının Medine'ye hücum etmek üzere atlarını nallattığı (savaş hazırlığında olduğu) haberi yayılmıştı. Bir gün yatsı vakti kapımı çaldı, yanına çıktım: "Müthiş bir olay var!" dedi. Ben: "Yoksa Gassanîler mi hücum etti?" deyince: "Ondan da önemli bir şey: Resûlullah (s.a.s.) eşlerini boşadı!" İçimden: "Eyvah, Hafsa mahvoldu! Zaten böyle bir şeyden korkup duruyordum!" dedim.

Sabah namazını kılar kılmaz giyindim hemen çıkıp Hafsa'nın yanına vardım. Baktım ki ağlıyor. Resûlullah'ın sizi boşadığı doğru mu?" deyince, "Tam tamına bilmiyorum, ama işte şu yukarıdaki hücresinde ayrı yaşıyor!" dedi. Oraya doğru gidince, kapıda zenci bir hizmetçi gördüm, "Resûlullah'tan Ömer için izin iste!" dedim. İçeri girip çıktıktan sonra: "Dediğini söyledim ama herhangi bir cevap vermedi." dedi. Bunun üzerine Mescid'e gittim, minber civarında bir grubun ağlaştıklarını gördüm.. Ben de yanlarına oturdum. Az sonra içimdeki hisse mağlûp olup yine hizmetçinin yanına varıp: "Ömer için izin iste!" dedim. Girip çıkınca: "Senden bahsettim, ama herhangi bir cevap vermedi." dedi. Tekrar Mescid'e gidip oturdum. Derken yine içimdeki duygu bana galip geldi ve Hizmetçi çocuğa: "Gir ve Ömer için izin iste!" dedim. Girip çıkınca yine: "Söyledim ama hiç bir cevap vermedi." dedi.

Ayrılıp dönerken birden çocuğun sesini işittim: “Gel gir, Resûlullah sana izin verdi!” dedi. Hz. Peygamber’in huzuruna girdim. Baktım ki, bir hasırın üzerinde oturuyor. Hasırın örgülerinin izi yanlarında görülüyordu. “Ya Resûlallah, dedim, eşlerini boşadın mı?” “Hayır!” diye cevap verince: “Allahu Ekber!” (diye sevincimi izhar ettim ve cesaret alıp devamla) dedim ki: “Ya Resûlallah! Biz Kureyşliler eşlerimiz üzerinde hâkim idik, Medine’-ye gelince öyle bir topluluk bulduk ki eşleri kendilerine hâkim! Bizim eşlerimiz de onlarınkinden öğrenmeye başladılar. Bir gün hanımıma kızınca, bana cevap yetiştirdiğini gördüm. Bu davranışını reddedince o: “Ne diye kızıyorsun ki! Vallahi Resûlûllah’ın hanımları da ona cevap veriyorlar da hatta bazen onlardan birinin bütün gün ve gece boyunca kendisiyle konuşmadığı da oluyor. Hafsa’ya: “Sen Resûlullah’a cevap veriyor musun?” dedim, o da: “Evet, bazen bizden birinin onu bütün gün ve geceye kadar terk ettiği de olur.” dedi. Ben bunu duyunca: “İçinizden böyle yapan mahvoldu gitti! Resûlullah’ı kızdırmanız sebebiyle Allah’ın gazabına maruz kalmaktan hanginiz emin olabilirsiniz ki? Evet, ya Allah gazap eder de mahvolup giderseniz?” dedim. Sözün burasında Resûlullah (s.a.s.) tebessüm etti. Sözüme devam edip dedim ki: Bunun üzerine Hafsa’ya şöyle demiştim: “Sakın Resûlullah’a cevap vermeyesin! Sakın ondan bir şey istemeyesin! İsteyeceğini benden iste, onu üzme! Senin ev arkadaşının Resûlullah nezdinde daha değerli ve sevimli olup nazlanması da seni sakın aldatmasın!”

Sözümün bu noktasında da tekrar tebessüm etti. “Biraz daha devam edebilir miyim?” deyince “Evet!” dedi. Başımı kaldırıp odanın etrafına baktım. Tabaklanmamış üç deri parçasından başka bir şey göremedim. “Ya Resûlallah, dedim, Allah’a dua etseniz de ümmetinin rızkını bollaştırsa. Farslar, Rumlar Kendisine ibadet etmedikleri hâlde onlara bol bol nimet veriyor.” Arkasına yaslanmış vaziyette iken doğrulup dedi ki: “Ey Hattab’ın oğlu! Sen de mi şüphe ediyorsun yoksa? Onlar öyle topluluklardır ki bütün iyiliklerinin karşılığını sadece bu dünyada göreceklerdir.” Anladım ki Resûlullah bir ay boyunca eşlerinin yanına girmemeye yemin etmişti. Allah Teâlâ, onu bundan dolayı uyarıp yemin için keffareti meşru kıldı.

قال الزهري: فأخبرني عروة عن عائشة قالت: فلما مضت تسع وعشرون دخل علي النبي ﷺ بدأ بي فقال: يا عائشة إني ذاكر لك شيئا فلا تعجلي حتى تستأمري أبويك، قالت

ثم قرأ هذه الآية ﴿يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ﴾ الآية. قالت: علم والله أن أبوي لم يكونا يأمراني بفراقهن فقلت: أفي هذا أستأمر أبوي؟ فإني أريد الله ورسوله والدار الآخرة. قال معمر: فأخبرني أيوب أن عائشة قالت له: يا رسول الله لا تخبر أزواجك أني اخترتك، فقال النبي ﷺ: إنما بعثني الله مبلغا ولم يبعثني متعنتا".

Zührî dedi ki: Urve'nin bana Hz. Âişe'den naklettiğine göre o şöyle demişti: "Yirmi dokuz gün geçince Resûlullah önce benden başlayıp yanıma girdi ve: "Bak Âişe! dedi, sana bir şey söyleyeceğim, ama cevap vermede acele etme, annene babana danışıp öyle cevap ver." Sonra şu âyeti okudu: *"Ey Peygamber! Eşlerine de ki: Eğer dünya hayatını ve süsünü istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi verip güzelce boşayayım. Yok, eğer Allah'ı, Resûlünü ve âhiret mülkünü isterseniz haberiniz olsun ki Allah sizin gibi iyi hanımlara büyük mükâfat hazırlamıştır."* (Ahzab, 28-29) Allah da bilir ki, annem babam ondan ayrılmamı kesinlikle istemezlerdi. Ama ben, daha bunu işitir işitmez: "Ya Resûlallah," dedim, "bu konuda mı ebeveynime danışacağım! Hiç düşünmeden vereceğim cevap besbelli: Ben elbette Allah'ı, Resûlünü ve âhiret mülkünü isterim." dedim."

Râvi Ma'mer, Eyyub'dan naklen diyor ki: Bunun üzerine Âişe (r.anhâ): "Ya Resûlallah," dedim, "öbür eşlerine benim seni tercih ettiğimi söyleme, olur mu?" O şöyle cevap verdi: "Allah beni gerçekleri tebliğ etmek için gönderdi, yoksa zora koşmak için göndermedi."[404]

***

﴿يَاأَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللهِ تَوْبَةً نَصُوحًا عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُكَفِّرَ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيُدْخِلَكُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ يَوْمَ لاَ يُخْزِي اللهُ النَّبِيَّ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ﴾ (التحريم: ٨)

"Ey iman edenler! Allah'a tövbe-i nasûh ile tövbe ediniz. Böyle yaparsanız Rabbinizin sizin günahlarınızı affedeceğini, sizi içinden ırmaklar akan

404 Tirmizî, Tahrim sûresi tefsirinde. Buhârî de Tahrim sûresi tefsirinde biraz daha kısa olarak rivâyet eder.

cennetlere yerleştireceğini ümit edebilirsiniz. O gün Allah, Peygamber'ini ve onun beraberindeki mü'minleri utandırmaz. Onların nuru, önlerinden ve sağ taraflarından süratle ilerler. Şöyle derler onlar: "Ey Kerim Rabbimiz! Nurumuzu daha da artır, tamamına erdir, kusurlarımızı affet, çünkü Sen her şeye kadirsin!" (Tahrim, 8)

عن ابن مسعود قال: قال رسول الله ﷺ: ''التوبة من الذنب لا تعود إليه أبدا''.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) tövbe-i nasuh hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.): "Bir daha hiç dönmeyecek şekilde yapılan tövbedir." dediğini nakletmiştir.[405]

405 İmam Ahmed İbn Hanbel, İbn Merdeveyh ve Beyhakî'den Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/245. Aynı yerde bu mânâda başka rivâyetler de yer alır.

KALEM SÛRESİ

﴿نٓ وَالْقَلَمِ وَمَا يَسْطُرُونَ﴾ (ن: ١)

"Nûn. Kalem ve ehl-i kalemin satırlara dizdikleri ve dizecekleri şeyler hakkı için ki (...)" (Kalem, 1)

عن عبادة بن صامت قال سمعت رسول الله ﷺ يقول: ''إن أول ما خلق الله القلم، فقال له: أكتب! فجرى في تلك الساعة بما هو كائن إلى يوم القيامة''.

Übade İbn Samit (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah'ın ilk yarattığı şey Kalem'dir. Yaratıp ona dedi ki: "Haydi yaz bakalım!" O vakit, kıyamete kadar olacak şeylerin hepsini yazdı."[406]

***

﴿وَإِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾ (ن: ٤)

"Ve sen pek yüksek bir ahlâk üzerindesin." (Kalem, 4)

عن عائشة قالت: ''كان خلقه القرآن، أما تقرأ ﴿وَإِنَّكَ لَعَلٰى خُلُقٍ عَظِيمٍ﴾.

Hz. Âişe, Peygamberimiz'in (s.a.s.) ahlâkını soran birine: "Onun ahlâkı Kur'ân'dan ibaret idi. Şu âyeti okumuyor musun: *"Ve sen pek yüksek bir ahlâk üzerindesin."*[407]

---

[406] Taberî, 29/17 (Bu mânâdaki diğer rivâyetler için buraya bkz.); Taberanî bu mânâdaki bir hadisi İbn Abbas'tan (r.anhümâ) nakleder (İbn Kesîr, 7/77). İbn Kesîr, İbn Ebî Hâtim'den de buna yakın bir haber nakleder. Keza İbn Asakir bu tefsiri Ebû Hureyre'den merfu olarak nakleder. Keza bkz. Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/250.

[407] Taberî, 29/19; Müslim, 6/18, ha. no. 139.

***

﴿يَوْمَ يُكْشَفُ عَنْ سَاقٍ وَيُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلاَ يَسْتَطِيعُونَ﴾ (ن: ٤٢)

"O gün işler son derece de güçleşir, paçalar tutuşur. Bütün insanlar secdeye davet olunur, fakat kâfirler secde edemezler." (Kalem, 42)

عن أبي سعيد رضي الله عنه قال سمعت النبي ﷺ يقول: "يكشف ربنا عن ساقه فيسجد له كل مؤمن ومؤمنة. ويبقى من كان يسجد في الدنيا رياء وسمعة، فيذهب ليسجد، فيعود ظهره طبقا واحدا".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) dedi ki: Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: "Yüce Rabbimiz Sâkını açacak, bütün mü'min erkek ve mü'min kadınlar O'na secde edecek. Geriye, dünyada riya ve şöhret için secde edenler kalacak. Onlar secdeye teşebbüs edecekler ama sırtları, eğilmeyen (tahta gibi) bir tabaka hâline gelecek."[408]

عن أبي سعيد الخدري أن ناسا في زمن رسول الله ﷺ قالوا يا رسول الله هل نرى ربنا يوم القيامة قال رسول الله ﷺ نعم قال هل تضارون في رؤية الشمس بالظهيرة صحوا ليس معها سحاب وهل تضارون في رؤية القمر ليلة البدر صحوا ليس فيها سحاب قالوا لا يا رسول الله قال ما تضارون في رؤية الله تبارك وتعالى يوم القيامة إلا كما تضارون في رؤية أحدهما إذا كان يوم القيامة أذن مؤذن ليتبع كل أمة ما كانت تعبد فلا يبقى أحد كان يعبد غير الله سبحانه من الأصنام والأنصاب إلا يتساقطون في النار حتى إذا لم يبق إلا من كان يعبد الله من بر وفاجر وغبر أهل الكتاب فيدعى اليهود فيقال لهم ما كنتم تعبدون قالوا كنا نعبد عزير ابن الله فيقال كذبتم ما اتخذ الله من صاحبة ولا ولد فماذا تبغون قالوا عطشنا يا ربنا فاسقنا فيشار إليهم ألا تردون فيحشرون إلى النار كأنها سراب يحطم بعضها بعضا فيتساقطون في النار ثم يدعى النصارى فيقال لهم ما كنتم تعبدون قالوا كنا نعبد المسيح ابن الله فيقال لهم كذبتم ما اتخذ الله من صاحبة ولا ولد فيقال لهم ماذا تبغون فيقولون عطشنا يا ربنا فاسقنا قال فيشار إليهم ألا تردون فيحشرون إلى جهنم كأنها سراب يحطم بعضها بعضا فيتساقطون في النار حتى إذا لم يبق إلا من كان يعبد الله تعالى من بر وفاجر أتاهم رب العالمين سبحانه وتعالى في أدنى صورة من التي رأوه فيها

408 Buhârî, *Tefsir* (6/72).

قال فما تنتظرون تتبع كل أمة ما كانت تعبد قالوا يا ربنا فارقنا الناس في الدنيا أفقر ما كنا إليهم ولم نصاحبهم فيقول أنا ربكم فيقولون نعوذ بالله منك لا نشرك بالله شيئا مرتين أو ثلاثا حتى إن بعضهم ليكاد أن ينقلب فيقول هل بينكم وبينه آية فتعرفونه بها فيقولون نعم فيكشف عن ساق فلا يبقى من كان يسجد لله من تلقاء نفسه إلا أذن الله له بالسجود ولا يبقى من كان يسجد اتقاء ورياء إلا جعل الله ظهره طبقة واحدة كلما أراد أن يسجد خر على قفاه ثم يرفعون رءوسهم وقد تحول في صورته التي رأوه فيها أول مرة فقال أنا ربكم فيقولون أنت ربنا ثم يضرب الجسر على جهنم وتحل الشفاعة ويقولون اللّهم سلم سلم قيل يا رسول الله وما الجسر قال دحض مزلة فيه خطاطيف وكلاليب وحسك تكون بنجد فيها شويكة يقال لها السعدان فيمر المؤمنون كطرف العين وكالبرق وكالريح وكالطير وكأجاويد الخيل والركاب فناج مسلم ومخدوش مرسل ومكدوس في نار جهنم حتى إذا خلص المؤمنون من النار فوالذي نفسي بيده ما منكم من أحد بأشد مناشدة لله في استقصاء الحق من المؤمنين لله يوم القيامة لإخوانهم الذين في النار يقولون ربنا كانوا يصومون معنا ويصلون ويحجون فيقال لهم أخرجوا من عرفتم فتحرم صورهم على النار فيخرجون خلقا كثيرا قد أخذت النار إلى نصف ساقيه وإلى ركبتيه ثم يقولون ربنا ما بقي فيها أحد ممن أمرتنا به فيقول ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال دينار من خير فأخرجوه فيخرجون خلقا كثيرا ثم يقولون ربنا لم نذر فيها أحدا ممن أمرتنا ثم يقول ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال نصف دينار من خير فأخرجوه فيخرجون خلقا كثيرا ثم يقولون ربنا لم نذر فيها ممن أمرتنا أحدا ثم يقول ارجعوا فمن وجدتم في قلبه مثقال ذرة من خير فأخرجوه فيخرجون خلقا كثيرا ثم يقولون ربنا لم نذر فيها خيرا وكان أبو سعيد الخدري يقول إن لم تصدقوني بهذا الحديث فاقرءوا إن شئتم إن الله لا يظلم مثقال ذرة وإن تك حسنة يضاعفها ويؤت من لدنه أجرا عظيما فيقول الله عز وجل شفعت الملائكة وشفع النبيون وشفع المؤمنون ولم يبق إلا أرحم الراحمين فيقبض قبضة من النار فيخرج منها قوما لم يعملوا خيرا قط قد عادوا حمما فيلقيهم في نهر في أفواه الجنة يقال له نهر الحياة فيخرجون كما تخرج الحبة في حميل السيل ألا ترونها تكون إلى الحجر أو إلى الشجر ما يكون إلى الشمس أصيفر وأخيضر وما يكون منها إلى الظل يكون أبيض فقالوا يا رسول الله كأنك كنت ترعى بالبادية قال فيخرجون كاللؤلؤ في رقابهم الخواتم يعرفهم أهل الجنة هؤلاء عتقاء الله الذين أدخلهم الله الجنة بغير عمل عملوه ولا خير قدموه ثم يقول ادخلوا

الجنة فما رأيتموه فهو لكم فيقولون ربنا أعطيتنا ما لم تعط أحدا من العالمين فيقول لكم عندي أفضل من هذا فيقولون يا ربنا أي شيء أفضل من هذا فيقول رضاي فلا أسخط عليكم بعده أبدا قال مسلم قرأت على عيسى بن حماد زغبة المصري هذا الحديث في الشفاعة وقلت له أحدث بهذا الحديث عنك أنك سمعت من الليث بن سعد فقال نعم قلت لعيسى بن حماد أخبركم الليث بن سعد عن خالد بن يزيد عن سعيد بن أبي هلال عن زيد بن أسلم عن عطاء بن يسار عن أبي سعيد الخدري أنه قال قلنا يا رسول الله أنرى ربنا قال رسول الله ﷺ هل تضارون في رؤية الشمس إذا كان يوم صحو قلنا لا وسقت الحديث حتى انقضى آخره وهو نحو حديث حفص بن ميسرة وزاد بعد قوله بغير عمل عملوه ولا قدم قدموه فيقال لهم لكم ما رأيتم ومثله معه قال أبو سعيد بلغني أن الجسر أدق من الشعرة وأحد من السيف وليس في حديث الليث فيقولون ربنا أعطيتنا ما لم تعط أحدا من العالمين وما بعده فأقر به عيسى بن حماد و حدثناه أبو بكر بن أبي شيبة حدثنا جعفر بن عون حدثنا هشام بن سعد حدثنا زيد بن أسلم بإسنادهما نحو حديث حفص بن ميسرة إلى آخره وقد زاد ونقص شيئا.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) mahşere ait uzunca bir hadisin devamında Hz, Peygamber'in şöyle dediğini nakleder: (...) Allah Teâlâ buyuracak: "Sizinle O'nun (Rabbinizin) aranızda bir alâmet var mı?" "Evet!" derler. İşte o zaman, iş iyice güçleşir. Artık dünyada iken kim kendi iradesi ile Allah'a secde ediyor idiyse Allah onlara secde etmek nasip eder. İnsanlara gösteriş için, onlardan çekindiği için secde edenlerin ise sırtlarını bir tabaka hâline getirir. Ne zaman secde etmek istese arkası üstü düşer. Sonra secdeden başlarını kaldırdıklarında O'nu ilk gördükleri suretinde görürler…"[409]

[409] Müslim, 1/302; Hâkim, *Müstedrek*, 4/582-584.

HÂKKA SÛRESİ

﴿وَأَمَّا عَادٌ فَأُهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ﴾ (الحاقة: ٦)

"Âd halkı ise azgın bir kasırga ile imha edildi." (Hâkka, 6)

عن ابن عباس رضي الله عنهما عن النبي ﷺ قال: "نصرت بالصبا وأهلكت عاد بالدبور".

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Allah beni Saba rüzgârı ile destekledi. Ad halkı ise Debûr ile imha edildiler."[410]

***

﴿يَوْمَئِذٍ تُعْرَضُونَ لاَ تَخْفَى مِنْكُمْ خَافِيَةٌ﴾ (الحاقة: ١٨)

"O gün bütün yaptıklarınızla Allah'a arz olunursunuz. Öyle ki sizden en ufak bir şey bile gizli kalmaz." (Hâkka, 18)

عن أبي موسى قال: قال رسول الله ﷺ:

"يعرض الناس يوم القيامة ثلاث عرضات. فأما عرضتان فجدال ومعاذير، وأما الثالثة فعند ذلك تطير الصحف في الأيدي فآخذ بيمينه وآخذ بشماله"

Ebû Musa el-Eş'arî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "İnsanlar kıyamet günü Allah Teâlâ'ya üç kere arz olunurlar. Bu arzların

---

410 Buhârî, *Meğazî* (5/47); Müslim, 9/4, ha. no. 17; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 108a; İbn Kesîr, 7/101.

ikisi, cidal ve itirazlardır. Üçüncüsüne gelince, işte asıl o zaman sahifeler ellerde uçuşur, kimi sağından alır, kimi solundan!"[411]

***

﴿ثُمَّ فِي سِلْسِلَةٍ ذَرْعُهَا سَبْعُونَ ذِرَاعًا فَاسْلُكُوهُ﴾ (الحاقة: ٣٢)

"Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğundaki zincire vurun." (Hâkka, 32)

عن عبد الله بن عمرو قال: قال رسول الله ﷺ "لو أن رصاصة مثل هذه - وأشار إلى جمجمة - أرسلت من السماء إلى الأرض - وهي مسيرة خمسمائة سنة - لبلغت الأرض قبل الليل. ولو أنها أرسلت من رأس السلسلة لسارت أربعين خريفا الليل والنهار قبل أن تبلغ قعرها أو أصلها".

Abdullah İbn Amr (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Şayet gökten yere -kafatasına işaret ederek bunun kadar bir mermi gönderilse -ki araları beş yüz yıllık bir mesafedir- akşama kalmazdan yere ulaşırdı. Eğer o zincirin başından gönderilseydi kırk yıl geçmesine rağmen yine de onun dibine ulaşmazdı."[412]

411 Tirmizî, 35/4; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 4/414; İbn Mâce, *Zühd*, 39; Suyûtî, *Durru'l-Mensur*, 6/260'da ayrıca Abd İbn Humeyd, İbn Ebî Hâtim, İbn Merdeveyh'e nisbet eder.
412 Tirmizî, 40/6; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*; İbn Kesîr, 7/107.

MEÂRİC SÛRESİ

﴿سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ • لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ • مِنَ اللّٰهِ ذِي الْمَعَارِجِ • تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾ (المعارج: ٤-١)

"Biri çıkıp, gelecek azabı sordu. O azap ki onu kâfirlerden uzaklaştıracak hiç bir kuvvet yoktur. Çünkü bu azap Yüceler Yücesi Allah'tan gelecektir. Melekler ve Ruh (o gün) O'nun Arşına, miktarı elli bin sene olan bir günde yükselirler." (Meâric, 1-4)

عن أبي سعيد: "أنه قال لرسول الله ﷺ ﴿فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ﴾: ما أطول هذا! فقال النبي ﷺ: "والذي نفسي بيده، إنه ليخفف على المؤمن، حتى يكون أخف عليه من الصلاة المكتوبة يصليها في الدنيا".

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) şöyle demiştir: O bu âyeti okuyarak: "Ya Resûlallah, ne uzun gün öyle! (Buna nasıl dayanılır?)" deyince Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle cevap verdi: "Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki, o gün, mü'min için öyle hafifleştirilir ki, dünyada iken kıldığı bir farz namaz miktarı kadar olur."[413]

***

﴿فَمَالِ الَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ • عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ﴾ (المعارج: ٣٦-٣٧)

---

413 Taberî, 29/72; Ebû Ya'lâ, v. 78b; İbn Kesîr, 7/112-113'te ayrıca Müslim, İmam Ahmed İbn Hanbel, Ebû Dâvud, Nesâî'nin de bu mânâdaki rivâyetlerini nakleder.

"O kâfirlere ne oluyor ki seninle alay etmek maksadıyla, sağdan soldan ızîn bir şekilde boyunlarını uzatarak sana doğru koşuyorlar?" (Meâric, 36-37)

عن أبي هريرة أن النبي ﷺ خرج على أصحابه وهم حلق حلق، فقال مالي أراكم عزين''.

عن جابر بن سمرة (...) قال ثم خرج علينا فرآنا حلقا. فقال ﷺ: ''مالي أراكم عزين؟'' قال ثم خرج علينا فقال ''ألا تصفون كما تصف الملائكة عند ربها؟''..

Câbir İbn Semure (r.a.) diyor ki: "(...) Sonra Resûlullah (s.a.s.) yanımıza çıktı ve bizi ayrı ayrı halkalar hâlinde buldu. Bunun üzerine dedi ki: "Niçin sizi böyle *ızîn* görüyorum?" dedi..."[414]

عن يسر بن جحاش القرشي قال: تلا رسول الله ﷺ الآية: ﴿فَمَا لِلَّذِينَ كَفَرُوا قِبَلَكَ مُهْطِعِينَ • عَنِ الْيَمِينِ وَعَنِ الشِّمَالِ عِزِينَ • أَيَطْمَعُ كُلُّ امْرِئٍ مِنْهُمْ أَنْ يَدْخُلَ جَنَّةَ نَعِيمٍ • كَلاَّ إِنَّا خَلَقْنَاهُمْ مِمَّا يَعْلَمُونَ﴾ ثم بزق رسول الله ﷺ على كفه فقال ''يقول الله عز وجل: يا ابن آدم أني تعجزني! وقد خلقتك من مثل هذه. حتى إذا سويتك وعدلتك ومشيت بين بردتين وللأرض منك ووئيد، فجمعت ومنعت حتى إذا بلغت التراقى قلت :''أتصدق'' وأنى أوان الصدقة!''.

Bişr İbn Cehhaş el-Kureşî (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) ﴿...فَمَا لِلَّذِينَ كَفَرُوا...﴾ (âyet 36)'dan "Çünkü Biz onları da, öbür insanlar gibi, o bildikleri nesneden yarattık." âyetine kadar okudu. Sonra eline tükürüp: "Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Ey Âdemoğlu! Ben seni böyle bir şeyden yarattığım hâlde sen mi Benim kudretimden kurtulacaksın! Sana bu mükemmel yaratılışı Ben verdim. Ama sen kendine benlik verdin, gaflete daldın, öyle ki bastığın yer bile senden şikâyet eder oldu. Mal biriktirdin ama gereken yerlere vermedin. Ta ki yaşama ümidin kalmadı, can boğazına geldi, o zaman: "Şunu şunu tasadduk ediyorum." diyorsun? Tasadduk zamanın çoktan geçti!"[415]

---

414 Müslim, 4/27, ha. no. 119; Ebû Dâvud, ha. no. 4823; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 108b; Taberî, 29/86; İbn Kesîr, 7/119'da ayrıca *Müsnedu Ahmed*'e nisbet eder.

415 Hâkim, *Müstedrek*, 2/502 (Zehebî de sıhhatine muvafakat eder); Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/267'de Beyhakî'den.

CİN SÛRESİ

﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنَ الْجِنِّ فَقَالُوا إِنَّا سَمِعْنَا قُرْآنًا عَجَبًا﴾ (الجن: ١)

"De ki: Bana vahyolundu ki bir cin cemaati Kur'ân'ı dinledikten sonra şöyle dediler: Biz gerçekten, doğru yolu gösteren harikulâde bir Kur'ân dinledik." (Cin, 1)

عن ابن عباس قال: «انطلق رسول الله ﷺ في طائفة من أصحابه عامدين إلى سوق عكاظ وقد حيل بين الشياطين وبين خبر السماء وأرسلت عليهم الشهب فرجعت الشياطين فقالوا: مالكم؟ قالوا: «حيل بيننا وبين خبر السماء وأرسلت علينا الشهب». قال: «ما حال بينكم وبين خبر السماء إلا ما حدث فاضربوا مشارق الأرض ومغاربها فانظروا ما هذا الأمر الذي حدث». فانطلقوا فضربوا مشارق الأرض ومغاربها ينظرون ما هذا الأمر الذي حال بينهم وبين خبر السماء. قال فانطلق الذين توجهوا نحو تهامة إلى رسول الله ﷺ بنخلة وهو عامد إلى سوق عكاظ وهو يصلي بأصحابه صلاة الفجر فلما سمعوا القرآن تسمعوا له فقالوا هذا الذي حال بينكم وبين خبر السماء». فهنالك رجعوا إلى قومهم فقالوا: يا قومنا إنا سمعنا قرآنا عجبا. وأنزل الله عز وجل على نبيه ﷺ: ﴿قُلْ أُوحِيَ إِلَيَّ أَنَّهُ اسْتَمَعَ نَفَرٌ مِنْ الْجِنِّ﴾. وإنما أوحى إليه قول الجن''.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) ashabından birkaç kişi ile Sûk-i Ukaz (çarşısına) doğru gidiyordu. Peygamberimiz'in bi'seti ile şeytanların gökten gelen haberleri alması engellenmiş, onlar şihaplarla püskürtülmüş, şeytanlar dönüp şöyle demişlerdi: "Haberlerin engellenmesinin muhakkak önemli bir sebebi var, dünyanın Doğusunu

Batısını, her tarafını dolaşın da bu hâdiseyi anlamaya çalışın!" Her bir tarafa doğru dağılıp araştırmaya koyuldular. Tihame cihetine giden grup, Resûlullah Sûk-i Ukaz'a giderken Nahle semtinde onunla karşılaştılar. O sırada Hz. Peygamber, ashabına sabah namazını kıldırıyordu. Kur'ân okunduğunu fark edince hemen onu dinlemeye koyuldular ve: "Anlaşılan o ki, dediler, sizinle semanın haberi arasına giren engel bu!" İşte o sırada yerlerine dönüp halklarına: "Biz, gerçekten, doğru yolu gösteren harikulâde bir Kur'ân dinledik (...)" dediler. Allah Teâlâ da Resûlüne *"De ki: Bana vahyolundu ki bir cin cemaati Kur'ân'ı dinledikten sonra şöyle dediler: "Biz, gerçekten, doğru yolu gösteren harikulâde bir Kur'ân dinledik."* âyetlerini indirdi.[416]

[416] Buhârî, *Tefsir*, (6/73); Tirmizî, *Tefsir*; Şerh için bkz. *Fethu'l-Bârî*, 10/297 vd.

MÜZZEMMİL SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ • قُمِ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً﴾ (المزمل: ١-٢)

"Ey Müzzemmil! Ey örtüsüne bürünen Resûlüm! Geceleyin kalk da, az bir kısmı hariç, geceyi ibadetle geçir!" (Müzzemmil, 1-2)

عن عائشة بعد أن تحدثت عن بدء الوحى وتبليغ جبريل للآيات الأولى من سورة العلق و رجوع النبي ﷺ إلى بيته. "فدخل على خديجة بنت خويلد فقال: "زملوني زملونى". فزملوه حتى ذهب عنه الروع".

Hz. Âişe (r.anhâ) (vahyin Hira'da ilk gelişini ve إِقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ diye başlayan beş âyetin inişini anlattıktan sonra Hz. Peygamber'in (s.a.s.) evine döndüğünü söylerken:) "Hatice bintü Huveylid'in (r.anhâ) yanına girdi ve: زَمِّلُونِي زَمِّلُونِي "(Üstümü örtün, üstümü örtün!) dedi. Üstünü örttüler, nihayet korkusu ve heyecanı yatıştı."[417]

***

﴿قُمِ اللَّيْلَ إِلاَّ قَلِيلاً﴾ (المزمل: ٢)

"Geceleyin kalk da, az bir kısmı hariç geceyi ibadetle geçir!" (Müzzemmil, 2)

عن سعد بن هشام أنه سأل عائشة زوج النبي ﷺ قائلا: أنبئيني عن قيام رسول الله ﷺ. فقالت: ألست تقرأ: يا أيها المزمل؟ قلت: بلى. قالت: فإن الله عز وجل افترض قيام الليل في أول هذه السورة فقام نبي الله ﷺ وأصحابه حولا. وأمسك الله خاتمتها اثنى

417 Buhârî, 1/3.

عشر شهرا في السماء. حتى أنزل الله في آخر هذه السورة التخفيف. فصار قيام الليل تطوعا بعد فريضة...“

Sa'd İbn Hişam Hz. Âişe'den (r.anhâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) gece namazını sordu. O: Sen, يَاأَيُّهَا الْمُزَّمِّلُ âyetini okumuyor musun? dedi. Ben: "Elbette okuyorum." dedim. Hz. Âişe bunun üzerine şöyle dedi: Allah Teâlâ bu sûrenin başında gece namazını farz kıldı. Hz. Peygamber bir sene bu emri yerine getirdi. Allah Teâlâ sûrenin son kısmını on iki ay alıkoyup göndermemişti. Nihayet, bu sûrenin sonundaki kolaylık hükmü geldi. Gece namazı farz olmasından sonra ihtiyarî (tatavvu) hâline dönüştü."[418]

***

﴿أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً﴾ (المزمل: ٤)

"Ve Kur'ân'ı tam bir tertil ile oku!" (Müzzemmil, 4)

عن علي أن رسول الله ﷺ سئل عن قول الله ﴿وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً﴾. قال: ”بينه تبيينا ولا تنثره نثر الدقل ولا تهذه هذ الشعر قفوا عند عجائبه وحركوا به القلوب ولا يكن هم أحدكم آخر السورة“.

Hz. Ali'den (r.a.): Resûlullah'a (s.a.s.) *"Ve Kur'ân'ı tam bir tertil ile oku!"* âyetinin mânâsı sorulmuştu. O: *Rettil*: *Beyyin* demektir, yani Kur'ân'ı tana tane, harfleri iyice belirterek, hakkını vererek oku. Kalitesiz hurmanın ağızdan savrulması gibi savurmayın, şiir gibi süratle okuyup geçmeyin, bedi' mânâlarını durup düşünün, onunla kalpleri harekete geçirin, arzunuz bir an önce sûrenin sonuna gelmek olmasın."[419]

***

﴿فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِنْ كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا﴾ (المزمل: ١٧)

"Kâfirliğinize devam ederseniz, dehşetinden çocukları birden ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o müthiş günden kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?" (Müzzemmil, 17)

---

418 Müslim, 6/18, ha. no. 139; İbn Kesîr, 7/144-145'de *Müsnedu Ahmed*'den nakledip Müslim rivâyetine de işaret eder.

419 Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/277'de Askerî ile Deylemî'den merfu olarak nakleder.

عن ابن عباس رضي الله عنهما أن رسول الله ﷺ قرأ ﴿يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا﴾ قال ذلك يوم القيامة وذلك يوم يقول الله لآدم: ''قم فابعث من ذريتك بعثا إلى النار! قال كم يا رب؟ قال: ''من كل ألف تسعمائة وتسعة وتسعون وينجو واحد''.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) diyor ki: Resûlullah (s.a.s.) "Kâfirliğinize devam ederseniz, dehşetinden çocukları birden ak saçlı ihtiyarlara çevirecek o müthiş günden kendinizi nasıl koruyabilirsiniz?" âyetini okuyup şöyle dedi: "Bu, kıyamet günüdür. O gün Allah Teâlâ, Âdem'e (a.s.) emir verip: "Haydi neslinden cehennemlikleri gönder!" buyurduğu gündür. Âdem: "Ne kadar?" diye sorunca Allah: "Bin kişiden dokuz yüz doksan dokuz! Kurtulan yalnız bir kişi!" buyuracak."[420]

***

﴿إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَى مِنْ ثُلُثَيِ اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصُوهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَى وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَوةَ وَآتُوا الزَّكَوةَ وَأَقْرِضُوا اللهَ قَرْضًا حَسَنًا﴾ (المزمل: ٢٠)

"(...) Namazda artık Kur'ân'dan kolay gelen miktarı okuyun!(...)" (Müzzemmil, 20)

عن رسول الله ﷺ قال: ''ثم اقرأ ما تيسر معك من القرآن''. وعن عبادة بن الصامت أن رسول الله ﷺ قال» لاصلاة لمن لم يقرأ بفاتحة الكتاب».

Ubade İbn Samit (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Namazda Fatiha'yı okumayanın hiç namazı yoktur."[421] Cumhur-u

[420] İbn Kesîr, 7/149'da Taberanî'den; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/279'da Taberanî ile İbn Merdeveyh'ten.

[421] Buhârî, *Salât*, 1/191; Müslim, *Salât*, 2/10. (Mezhep imamlarından İmam Malik, İmam Şafiî ve İmam Ahmed bu hadisle istidlâl ederler.)

fukahaya göre bu hadis, mezkûr âyeti takyit etmekte, kıraatin Fatiha olarak tayini söz konusu olmaktadır. İmam Ebû Hanife âyetin ıtlakından ve "Sonra da Kur'ân'dan bildiğin kısmı oku."[422] hadisinden hareketle, namazda Fatiha'nın taayyün etmeyip, farzı ifa için, Kur'ân'dan herhangi bir âyeti okumanın kâfi geleceğini söyler. Fakat mezhebinde Fatiha'yı okumak vacip, yani amelî farz olarak yerini alır.

[422] Buhârî, *İsti'zan*, 8/268; Müslim, *Salât*, 2/11. (İmam Ebû Hanife ve bazı müçtehidler bu hadisi delil getirirler.)

MÜDDESSİR SÛRESİ

﴿يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ • قُمْ فَأَنذِرْ • وَرَبَّكَ فَكَبِّرْ • وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ • وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾ (المدثر: ١-٥)

"Ey örtüye bürünen! Ayağa kalk ve insanları uyar! Rabbinin büyüklüğünü an! Elbiseni tertemiz tut, maddî ve manevî kirlerden arın! Pis ve murdar olan her şeyden kaçın!" (Müddessir, 1-5)

وذكر أن هذه الآية أول شيء نزل من القرآن...كما حدثنا يونس قال أخبرنا ابن وهب قال أخبرنا يونس عن ابن شهاب قال: أخبرني أبو سلمة بن عبد الر حمن، أن جابر بن عبد الله الأنصاري قال: قال رسول الله ﷺ وهو يحدث عن فترة الوحى: ''بينا أنا أمشى سمعت صوتا من السماء، فرفعت رأسي، فإذا الملك الذي جاءني بحراء جالس على كرسي بين السماء والأرض. قال رسول الله ﷺ: فجثثت منه فرقا، وجئت أهلى، فقلت زملوني زملوني فدثروني'' فأنزل الله ﴿يَاأَيُّهَا الْمُدَّثِّرُ • قُمْ فَأَنذِرْ • ... ﴾ إلى قوله ﴿وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ﴾ قال: ثم تتابع الوحى''.

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) vahyin kesilmesi (fetret) döneminden bahsederken şöyle dedi: "Yolda yürürken gökten bir ses duydum. Başımı kaldırıp bakınca bir de ne göreyim: Hira'da bana gelen Melek, gökle yer arasında bir taht üzerinde oturuyor!. Oldukça korktum, aileme döndüm. "Üstümü örtün! Üstümü örtün!" dedim. Üstümü örttüler. Bunun üzerine Allah Teâlâ: *"Ey örtüye bürünen! Ayağa kalk ve insanları uyar! (...) Pis ve murdar olan her şeyden kaçın!"* âyetlerini indirdi. Sonra da vahiy artık peşpeşe devam etti."[423]

***

423 Taberî, 29/143; Tirmizî, *Tefsir*. (Buna benzer rivâyet.)

﴿سَأُرْهِقُهُ صَعُودًا﴾ (المدثر: ١٧)

"Ben de onu Sauda sardıracağım." (Müddessir, 17)

قال الإمام أحمد حدثنا حسن حدثنا ابن لهيعة عن دراج عن أبي الهيثم عن أبي سعيد الخدري عن رسول الله ﷺ قال: «ويل واد في جهنم، يهوى فيه الكافر أربعين خريفا قبل أن يبلغ قعره. و الصعود جبل من نار يتصعد فيه الكافر سبعين خريفا ثم يهوى به كذلك فيه أبدا».

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "*Veyl* Cehennem'de bir vâdidir ki üstünden atılan kâfir, dibine varmadan kırk sene boyunca düşmeye devam eder. *Saud* ise ateşten bir dağ olup kâfir onun tepesine çıkmak için yetmiş sene çırpınır, sonra oradan düşer ve bu hep böyle devam eder."[424]

***

﴿وَمَا يَذْكُرُونَ إِلاَّ أَنْ يَشَاءَ اللهُ هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ﴾ (المدثر: ٥٦)

"Ama Allah dilemedikçe onlar ders almazlar. Saygı duyulup cezasından sakınmaya lâyık olan da, günahları bağışlama şanına yaraşan da, yalnız O'-dur." (Müddessir, 56)

عن أنس بن مالك رضي الله عنه قال: قرأ رسول الله صلى الله عليه سلم هذه الآية ﴿هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ﴾ وقال "قال ربكم أنا أهل أن أتقى فلا يجعل معي إله. فمن اتقى أن يجعل معى إلها كان أهلا أن أغفر له".

Enes İbn Malik (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) ﴿هُوَ أَهْلُ التَّقْوَى وَأَهْلُ الْمَغْفِرَةِ﴾ âyeti hakkında şu açıklamayı yaptığını nakletmiştir: "Allah Tebareke ve Teâlâ buyuruyor ki: "Cezasından sakınılmaya lâyık olan, Benim. Her kim Beni sayıp Benden başka İlâh tanımazsa, onu affetmek, Bana ait olur."[425]

---

424 Tirmizî, *Sıfatu'n-Nar*, 2 ve *Tefsir*; Hâkim, *Müstedrek*, 2/468 ve 4/596 (Zehebî de sıhhatine muvafakat eder); Ebû Ya'lâ, v. 78a; *Müsnedu Ahmed* (İbn Kesîr, 7/156. Ayrıca İbn Ebî Hâtim, Taberî ve Bezzâr'ın da rivâyetlerini nakleder.)

425 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/321); Hâkim, *Müstedrek*, 2/508 (Zehebî de muvafakat eder); *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 110a; İbn Mâce, ha. no. 4299; İbn Kesîr, 7/165 (Ayrıca İbn Ebî Hâtim, Bezzâr ve Begavî rivâyetlerini de zikreder.); Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/287.

KIYAME SÛRESİ

﴿لاَتُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ • إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ (القيامة: ١٦-١٧)

"Sana vahyedileni unutmamak için tekrarlarken, hemen anında bellemek için dilini kımıldatma. Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu okutmak, Bize ait bir iştir." (Kıyame, 16-17)

عن ابن عباس في قوله تعالى (لا تحرك به لسانك لتعجل به) قال: ''كان رسول الله ﷺ يعالج من التنزيل شدة وكان مما يحرك شفتيه. فقال ابن عباس فأنا أحركهما كما كان رسول الله ﷺ يحركهما. وقال سعيد...فأنزل الله تعالى: ﴿لاَ تُحَرِّكْ بِهِ لِسَانَكَ لِتَعْجَلَ بِهِ • إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُ وَقُرْآنَهُ﴾ قال: جمعه لك صدرك وتقرأه ﴿فَإِذَا قَرَأْنَاهُ فَاتَّبِعْ قُرْآنَهُ﴾ قال: فاستمع له وأنصت. ﴿ثُمَّ إِنَّ عَلَيْنَا بَيَانَهُ﴾ ثم إن علينا أن تقرأه. فكان رسول الله ﷺ بعد ذلك إذا أتاه جبريل استمع فإذا انطلق جبريل قرأه النبي ﷺ كما قرأ.

İbn Abbas (r.anhümâ) bu âyetler hakkında şöyle demiştir: "Vahiy hâli Resûlullah'a (s.a.s.) ağır gelirdi ve vahiy esnasında dilini kımıldatırdı. İşte şimdi ben nasıl dilimi hareket ettiriyorsam, Hz. Peygamber de öyle kımıldatırdı (...) İşte bu sebeple Allah Teâlâ *"Sana vahyedileni unutmamak için tekrarlarken, hemen anında bellemek için dilini kımıldatma! Çünkü vahyi senin kalbinde toplamak ve onu okutmak, Bize ait bir iştir."* âyetlerini indirdi.(...) Bu âyetler indikten sonra Resûlullah, Cibril geldiğinde sadece onu dinlemeye koyuldu. Cibril (a.s.) ayrılınca, o nasıl okuduysa, kendisi de aynı şekilde okurdu."[426]

***

[426] Buhârî, 1/4 (*Bed'u'l-Vahiy*) ayrıca *Fezâilu'l-Kur'ân*, babu't-tertîl (6/112); Müslim, 4/32, ha. no. 147; İbn Kesîr ayrıca *Müsnedu Ahmed* ile Müslim'e nisbet eder 7/170.

﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ • إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ (القيامة: ٢٢-٢٣)

"Yüzler vardır o gün, pırıl pırıl. O güzel ve Yüce Rab'lerine bakakalır." (Kıyame, 22-23)

عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ: إن أدنى أهل الجنة منزلة، لمن ينظر في ملكه ألفي سنة. قال: وإن أفضلهم منزلة لمن ينظر في وجه الله كل يوم مرتين. قال، ثم تلا: ﴿وُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ نَاضِرَةٌ • إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ قال: بالبياض والصفاء، قال: ﴿إِلَى رَبِّهَا نَاظِرَةٌ﴾ قال: تنظر كل يوم في وجه الله عز وجل''.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Cennetliklerin en aşağı mertebesi, mülkünde iki bin sene bakar. En üstün mertebede olanı, günde iki defa Allah'ın cemalini görmekle müşerref olur. Sonra da *"Yüzler vardır o gün, pırıl pırıl. O güzel ve Yüce Rab'lerine bakakalır."* âyetlerini okudu. Sonra dedi ki: "pırıl pırıl oluşu, beyazlık ve saffet, *"Rablerine bakma"* ise, günde iki defa Allah Teâlâ'nın cemaline bakma demektir."[427]

***

﴿أَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى﴾ (القيامة: ٤٠)

"Bütün bunları yapan, ölüleri diriltmeye kadir olmaz mı?" (Kıyame, 40)

وقال أبو داود عن إسماعيل بن أمية سمعت أعرابيا يقول سمعت أبا هريرة يقول: قال رسول الله ﷺ: ''من قرأ منكم بالتين والزيتون فانتهى إلى آخرها ﴿أَلَيْسَ اللهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ فليقل: ''بلى وأنا على ذلك من الشاهدين''. ومن قرأ ﴿لاَ أُقْسِمُ بِيَوْمِ الْقِيَامَةِ﴾ فانتهى إلى قوله ﴿أَلَيْسَ ذٰلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى﴾ فليقل بلى، ومن قرأ ﴿وَالْمُرْسَلاَتِ﴾ فبلغ ﴿فَبِأَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ﴾ فليقل ''آمنا بالله''.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Sizden kim Tîn sûresini okuyup son âyeti olan. *"Allah, hâkimlerin Hâkimi değil midir?"* âyetini okursa: "Elbette öyledir! Ben de buna şahidlik

427 Taberî, 29/191; Tirmizî, *Sıfatü'l-Cenne*, 17 (Tirmizî'de âyetten sonraki kısım yoktur), keza *Tefsir* bölümünde; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/290'da ayrıca İbn Ebî Şeybe, Abd İbn Humeyd, Darekutnî, *Müstedrek* (Hâkim), İbn Merdeveyh, Beyhakî gibi zâtlara nisbet eder.

edenlerdenim." desin. Her kim Kıyame sûresini okuyup sonunda: *"Bütün bunları yapan, ölüleri diriltmeye kadir olmaz mı?"* âyetini okursa: "Elbette kadirdir." desin. Her kim Mürselât sûresini okuyup: *"Artık bu Kur'ân'a da inanmazlarsa hangi söze inanırlar acaba?"* âyetine gelirse: "Âmenna billâh! Biz Allah'a da, O'nun sözlerine de inandık." desin!"[428]

---

[428] Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, Ebû Dâvud, Tirmizî, İbn Kesîr, 7/175.

İNSAN SÛRESİ

﴿مُتَّكِئِينَ فِيهَا عَلَى الْأَرَائِكِ لَا يَرَوْنَ فِيهَا شَمْسًا وَلَا زَمْهَرِيرًا﴾ (الإنسان: ١٣)

"(O cennetlikler) koltuklarında diledikleri gibi dinlenirler. Orada ne Güneş sıcağı görürler, ne de dondurucu soğuk." (İnsan, 13)

عن أبي هريرة، عن النبي ﷺ قال: اشتكت النار إلى ربها، فقالت: "رب أكل بعضي بعضا، فنفسني". فأذن لها في كل عام بنفستين. فأشد ما تجدون من البرد من زمهرير جهنم، وأشد ما تجدون من الحر من حر جهنم".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Cehennem, Rabbine şikâyette bulunup: "Ya Rabbi, şiddetimden vücudumun bir kısmı, öbür kısmını yiyip tüketecek nerdeyse, izin ver de bir nefes alayım! " Allah Teâlâ da ona senede iki defa nefes alma izni verdi. Sizin dünyada en soğuk bulduğunuz gün, Cehennem'in zemheririnden; en sıcak bulduğunuz gün de Cehennem'in hararetindendir."[429]

429 Müslim, 5/32, ha. no. 185; Tirmizî, 4/9; İbn Mâce, ha. no. 4319; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 111a-b; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 103a; Taberî, 29/214.

NEBE' SÛRESİ

﴿يَوْمَ يَقُومُ الرُّوحُ وَالْمَلاَئِكَةُ صَفًّا لاَ يَتَكَلَّمُونَ إِلاَّ مَنْ أَذِنَ لَهُ الرَّحْمٰنُ وَقَالَ صَوَابًا﴾ (النبأ: ٣٨)

"O gün rûh ve melekler saf saf sıralanır. Rahman'ın izin verdiklerinin dışında, asla konuşmazlar. Konuşan da yerli yerinde söz söyler." (Nebe', 38)

وفي الصحيحين عن رسول الله ﷺ في حديث الشفاعة الطويل: ''ولا يتكلم يومئذ إلا الرسل و دعوى الرسل يومئذ: ''اللّٰهم سلم سلم''!

Buhârî ile Müslim'in naklettikleri şefaata dair uzunca hadiste şu cümle yer alır: "O gün peygamberlerden başka kimse konuşamaz. O gün onların söylediği de: "Selâmet ver Allahım! Selâmet ver Allahım!" duasıdır. "

***

﴿إِنَّا أَنذَرْنَاكُمْ عَذَابًا قَرِيبًا يَوْمَ يَنْظُرُ الْمَرْءُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ وَيَقُولُ الْكَافِرُ يَالَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا﴾ (النبأ: ٤٠)

"Biz, gelmesi yaklaşmış bir azabı bildirerek sizi uyarıyoruz. O gün gelecek, ve her şahıs önünde, yalnız yapıp ettiklerini bulup bakacak ve kâfir: 'Ah ne olurdu, keşke toprak olaydım!' diyecek." (Nebe', 40)

عن أبي هريرة رضي الله عنه أن رسول الله ﷺ قال: ''يقضي الله بين خلقه الجن والإنس والبهائم. وإنه ليقيد يومئذ الجمّاء من القرناء، حتى إذا لم يبق تبعة عند واحدة لأخرى قال الله: ''كونوا ترابا''. فعند ذلك يقول الكافر: ﴿ يَالَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah Teâlâ cinler, insanlar, hayvanlar, hasılı bütün mahlûklar hakkında hükmünü verecektir. Boynuzsuz hayvanın hakkını boynuzludan alacak, kısas yapacaktır. Artık kimsenin kimsede alacağı vereceği kalmayınca o hayvanlara: "Haydi toprak olunuz!" emredecektir. İşte o zaman kâfir: "Ah ne olurdu, keşke ben de toprak olsaydım!" der. [430]

عن أبي هريرة في قوله تعالى: ﴿إِلاَّ أُمَمٌ أَمْثَالُكُمْ (...) ثُمَّ إِلَى رَبِّهِمْ يُحْشَرُونَ﴾ قال: يحشر الخلق كلهم يوم القيامة،البهائم والدواب والطير وكل شيء فيبلغ من عدل الله يومئذ أن يأخذ للجماء من القرناء، ثم يقول كوني ترابا، فلذلك يقول الكافر: ﴿ يَالَيْتَنِي كُنتُ تُرَابًا﴾ وقد روى هذا مرفوعا في حديث الصور.

Ebû Hureyre (r.a.) *"Hem yerde hareket eden hiç bir canlı, kanatlarıyla uçan hiç bir kuş türü yoktur ki sizin gibi birer toplum teşkil etmesinler. Biz o kitapta hiç bir şeyi ihmal etmedik. Sonra hepsi Rab'lerinin huzuruna toplanacaklardır."* (En'am, 6/38) âyeti hakkında şöyle demiştir: "Kıyamet günü bütün mahlûkat haşredilir: hayvanlar, haşereler, kuşlar... her şey. Allah'ın adaleti öyle bir adalettir ki o gün boynuzsuz hayvanın hakkını boynuzludan alır. Sonra o hayvanlara: "Haydi, toprak olunuz!" der. İşte bundan ötürüdür ki kâfir o zaman: "Ah ne olurdu, keşke ben de toprak olsaydım!" der.[431]

---

[430] Taberî, 30/26.
[431] İbn Kesîr, 3/21'de Abdürrezzak'tan; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 25b; Hâkim, *Müstedrek*, 2/316.

NÂZİAT SÛRESİ

﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ • تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ (النازعات: ٦-٧)

"Gün gelir, râcife sarsar, peşinden de râdife gelir." (Nâziat, 6-7)

عن الطفيل بن أبي، عن أبيه، قال: "قرأ رسول الله ﷺ ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ • تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ فقال: جاءت الراجفة تتبعها الرادفة، جاء الموت بما فيه".

Tufeyl İbn Übey, babası Übey'den (r.a.) rivâyet eder ki: Resûlullah (s.a.s.) işbu ﴿يَوْمَ تَرْجُفُ الرَّاجِفَةُ • تَتْبَعُهَا الرَّادِفَةُ﴾ âyetini okuyup dedi ki; "Râcife geldi, râdife de peşinden gelecektir: Ölüm bütün dehşetiyle geldi."[432]

---

432 Taberî, 30/32. Bu hadis Tirmizî, Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, İbn Ebî Hâtim tarafından da rivâyet edilmiştir. (İbn Kesîr, 7/205)

ABESE SÛRESİ

﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى • أَنْ جَاءَهُ الْأَعْمَى • وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّهُ يَزَّكَّى • أَوْ يَذَّكَّرُ فَتَنْفَعَهُ الذِّكْرَى﴾ (عبس: ١-٤)

"Yanına görmeyen (âma) biri geldi diye yüzünü ekşitti ve sırtını döndü. Ne bilirsin, belki de alacağı öğütle arınacaktı. Yahut nasihati dinleyip ondan yararlanacaktı." (Abese, 1-4)

عن عائشة رضي الله عنه قالت: أنزلت ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى﴾ في ابن أم مكتوم. قالت: "أتى إلى رسول الله ﷺ فجعل يقول: أرشدني. قالت: وعند رسول الله ﷺ من عظماء المشركين، قالت: فجعل النبي ﷺ يعرض عنه، ويقبل على الآخر ويقول: أترى بما أقوله بأسا؟ فيقول: لا. ففي هذا أنزلت ﴿ عَبَسَ وَتَوَلَّى﴾.

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: ﴿عَبَسَ وَتَوَلَّى﴾ İbn Ümmi Mektum hakkında nâzil oldu. O Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına gelip: "Beni irşad eyle!" demişti. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında o sırada müşriklerin ileri gelenleri bulunuyordu. Bu sebeple, onu duymamazlıktan gelerek, ona bakmaksızın onlarla olan konuşmasını sürdürdü." Bu rivayeti kitabına alan Tirmizî, senedi yönünden bu hadisin "garîb" olduğunu söyler. Ayrıca Hz. Âişe'den olmaksızın başka bir rivayete de yer verir. Kütüb-i Sitte'den Tirmizî dışında bu rivayeti nakleden muhaddis yoktur. Fakat müfessirler, bu rivayete dayanarak, bu âyetlerin nüzul sebebinin, bu hâdise olduğunu yazarlar. Abese sûresinin baş tarafındaki âyetler başka türlü tefsire de müsaittir. Fakat nüzul sebebi bu hâdise olsa ve âyetler buna göre tefsir edilse dahi,

burada Hz. Peygamber'e (s.a.s.) itap edildiğini söylemek doğru olmaz. Zira Hz. Peygamber görevi olan tebliğ işini yapmaktadır. Gelen kişi, sözün arasına girmekle âdaba aykırı davranmıştır. Peygamberimiz'in işine müdahele ederek, görgü kuralına aykırılığın ötesinde ma'siyet bile işlediği söylenebilir. Hz. Peygamber, onu azarlamamış, sadece can sıkıcı bir iş yaptığını yüz ifadesiyle belirtip onu eğitmiştir. Bu eğitme de onun hem hakkı, hem görevi idi. Dolayısıyla burada itap için hiçbir sebep yoktur. Bu arada dedi ki: "Söylediğimde bir mahzur görüyor musun?" O da: "Hayır." dedi. İşte işbu ﴿عَبَسَ وَتَوَلّٰى﴾ âyetleri bu vesile ile nâzil oldu."[433]

***

﴿لِكُلِّ امْرِئٍ مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ شَأْنٌ يُغْنِيهِ﴾ (عبس: ٣٧)

"O gün onlardan her birinin başından aşkın derdi ve tasası vardır." (Abese, 37)

عن ابن عباس عن النبي ﷺ قال: تحشرون حفاة عراة غرلاً. فقالت امرأة: ''أيبصر أو يرى بعضنا عورة بعض؟''. قال: ''يا فلانة لكل امرئ منهم يومئذ شأن يغنيه''.

İbn Abbas (r.anhümâ) dedi ki: "Resûlullah (s.a.s.) "Siz yalın ayak, çırıl çıplak ve sünnetsiz şekilde haşrolunacaksınız." deyince bir hanım: "Ne o: birbirimizin mahrem yerlerine mi bakacağız?" dedi. Bunun üzerine Resûlullah: "Ey falanca hanım! "O gün onlardan her birinin başından aşkın derdi ve tasası vardır."[434]

---

433 Taberî, 30/50; Tirmizî, *Tefsir*; İbn Hişam, *Sîre*, 1/262-263; Ebû Ya'lâ, v. 219b; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 104a; İbn Kesîr, 7/212.

434 Tirmizî ve Nesâî'den İbn Kesîr, 7/218.

TEKVİR SÛRESİ

﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ (التكوير: ١)

"Güneş dürülüp ışığı söndürüldüğü zaman..." (Tekvir, 1)

عن ابن يزيد بن أبي مريم عن أبيه أن رسول الله ﷺ قال في قول الله ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ قال: "كورت في جهنم".

İbn Yezid İbn Ebî Meryem, babası Yezid İbn Ebî Meryem'den (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) ﴿إِذَا الشَّمْسُ كُوِّرَتْ﴾ âyeti hakkında كورت في جهنم dediğini bildirmektedir.[435]

***

﴿وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ﴾ (التكوير: ٢)

"Yıldızlar yerlerinden düşüp dağıldığı zaman." (Tekvir, 2)

وقال يزيد بن أبي مريم عن النبي ﷺ ﴿وَإِذَا النُّجُومُ انْكَدَرَتْ﴾ قال: "انكدرت في جهنم وكل من عبد من دون الله فهو في جهنم إلا ما كان من عيسى وأمه ولو رضيا أن يعبدا لدخلاها".

Yezid İbn Ebî Meryem (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.), bu âyet hakkında, "Yıldızlar, yerlerinden Cehennem'e düşüp dağıldığı zaman" demektir. Hz. Îsa ile Annesi hariç, Allah'tan başka tapılan herkes Cehennem'dedir. Faraza onlar tanrılaştırılmaya razı olsaydılar onlar da oraya girerlerdi."[436]

***

435 İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 7/221.
436 İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 7/222.

﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ (التكوير: ٧)

"Nefisler eşleştirildiği zaman..." (Tekvir, 7)

عن النعمان بن بشير قال: قال رسول الله ﷺ ﴿وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ﴾ قال: "الضرباء: كل رجل من قوم كانوا يعملون عمله. وذلك بأن الله تعالى يقول: ﴿وَكُنْتُمْ أَزْوَاجًا ثَلَاثَةً • فَأَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ مَا أَصْحَابُ الْمَيْمَنَةِ • وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ﴾ قال: هم الضرباء.

Nu'man İbn Beşir (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: *"Nefisler eşleştirildiği zaman..."* dan maksat "birbirine benzer olanlar", yani değişik kavimlerden aynı işleri yapanlardır. İşte bundan dolayıdır ki Allah Teâlâ: *"Sizler üç sınıfa ayrılırsınız. Ashab-ı yemin ki ne ashab-ı yemin! Ne mutludur onlar! Ashab-ı şimal ki ne ashab-ı şimal! Ne bedbahttır onlar! Ve bir de imanda, fazilette öncüler ki ne öncüler! Onlar herkesi geçerler."* (Vâkıa, 7-10) buyurmuştur. Bu üç sınıf (her kavimden) benzer olanlardır."[437]

***

﴿وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ • بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ﴾ (التكوير: ٨-٩)

"Diri diri gömülen kız çocuğuna, hangi suçtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman..." (Tekvir, 8-9)

عن عائشة رضي الله عنها عن جذامة بنت وهب أخت عكاشة (...) ثم سألوه (يعني النبي ﷺ) عن العزل، فقال. رسول الله ﷺ: "ذلك الوأد الخفي وهو الموؤدة سئلت".

Ukkaşe'nin (r.a.) kız kardeşi Cüzame bintü Vehb (r.anhâ) şöyle demiştir: Bazı kimselerle birlikte Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına gitmiştik. Bu arada azlin[438] hükmü soruldu. Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Bu, gizli bir ve'd (diri çocuğu gömmek)tir". (Rivâyetin sonunda Müslim şunu ilâve eder ve râvisi Ubeydullah'ı kastederek:) "Ubeydullah, hadisinde âyetin okunuşunu da zikrederek: "Diri diri gömülen kız çocuğuna, hangi suçtan ötürü öldürüldüğü sorulduğu zaman..." ilâvede bulundu."[439]

437 İbn Ebî Hâtim'den İbn Kesîr, 6/509 (Vâkıa sûresinin tefsirinde); Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/154.

438 Azl: Cinsî münasebet sonunda, hamileliği önlemek maksadıyla, meninin rahime değil de dışarıya akıtılmasıdır.

439 *Müslim*, 16/24, ha. no. 141; İbn Kesîr, 7/225'te *Müsnedu Ahmed*'den nakledip ayrıca Müslim, Ebû Dâvud, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'ye de nisbet etmektedir.

İNFİTAR SÛRESİ

﴿اَلَّذِي خَلَقَكَ فَسَوّٰيكَ فَعَدَلَكَ﴾ (الانفطار: ٧)

"Bütün vücut sistemini düzenleyen ve sana dengeli bir hilkat veren?" (İnfitar, 7)

عن بشر بن جحاش القرشي أن رسول الله ﷺ بصق يوما في كفه فوضع عليها اصبعه ثم قال: قال الله عزوجل: "يا ابن آدم أني تعجزني وقد خلقتك من مثل هذه؟ حتى إذا سويتك وعدلتك ومشيت بين بردين وللأرض منك وئيد، فجمعت ومنعت حتى إذا بلغت التراقي قلت: أتصدق وأنى أوان الصدقة؟".

Bişr İbn Cehhaş el-Kureşî (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) *Fema lillezîne keferû* ...(âyet 36)dan *"Çünkü Biz onları da, öbür insanlar gibi, o bildikleri nesneden yarattık."* âyetine kadar okudu. Sonra eline tükürüp: "Allah Teâlâ buyuruyor ki: "Ey Âdemoğlu! Ben seni böyle bir şeyden yarattığım hâlde sen mi Benim kudretimden kurtulacaksın! Bütün vücut sistemini Ben düzenledim, sana dengeli bir hilkat verdim (Sana bu mükemmel yaratılışı Ben verdim). Ama sen kendine benlik verdin, gaflete daldın, öyle ki bastığın yer bile senden şikâyet eder oldu. Mal biriktirdin ama gereken yerlere vermedin. Ta ki yaşama ümidin kalmadı, can boğazına geldi, o zaman:"Şunu şunu tasadduk ediyorum." diyorsun? Tasadduk zamanın çoktan geçti!"[440]

***

[440] Hâkim, *Müstedrek*, 2/502 (Zehebî de sıhhatine muvafakat eder); Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/267'de Beyhakî'den.

﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ (الانفطار: ٨)

"(O değil mi seni Yaratan) Ve seni dilediği bir surette terkip eden?" (İnfitar, 8)

عن موسى بن علي بن أبي رباح اللخمي قال: ثني ابي عن جدي، أن النبي ﷺ قال له: ما ولد لك؟ قال: ''يا رسول الله، ما عسى أن يولد لي، إما غلام وإما جارية''. قال: فمن يشبه؟ قال: ''يا رسول الله، من عسى يشبه؟ إما أباه وإما أمه''. فقال النبي ﷺ: عندها'' مه! لا تقولنّ هكذا، إن النطفة إذا استقرت في الرحم أحضر الله كل نسب بينها وبين آدم، أما قرأت هذه الآية في كتاب الله ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ قال: سلكك.

Ebû Rebah el-Lâhmî dedi ki: Babamın dedemden babasından, o dedemden (r.a.) nakline göre, Resûlullah (s.a.s.) ile dedem arasında şöyle bir konuşma geçmişti: Hz. Peygamber ona: "Ne evlâdın oldu?" "Ya Resûlallah, ne evlâdım olabilir: ya oğlan, ya kız." "Peki kime benziyor?" "Ya Resûlallah, kime benzeyebilir: ya babasına, ya anasına." İşte bu noktada Resûlullah (s.a.s.) ona şöyle dedi: "Öyle deme! Nutfe rahimde yerleşince, Allah onunla ta Âdem (a.s.) arasında gelmiş geçmiş bütün nesepleri ihzar eder (âdeta resimlerini bir anda ekrana çıkarır). Allah'ın kitabında şu âyeti okumadın mı: "(O değil mi seni Yaratan) Ve seni dilediği bir surette terkip eden?" İşte رَكَّبَكَ (seni terkip etti) demek, seni bir dizi içine yerleştirdi, sana özel bir suret verdi." demektir."[441]

وبعد أن أشار ابن كثير إلى ضعف في إسناد الحديث المتقدم قال: ولكن في الصحيحين: عن أبي هريرة أن رجلا قال: «يا رسول الله إن امرأتي ولدت غلانا أسود»، قال: «هل لك من إبل»؟. قال: «نعم»، «فما ألوانها» قال: «حمر»، قال: «فهل فيها من أورق» قال: «نعم»، قال: «فأنى أتاها ذلك»، قال: «عسى أن يكون نزعه عرق»، قال: «وهذا عسى أن يكون نزعه عرق».

Ebû Hureyre'den (r.a.): "Bir adam Resûlullah'a (s.a.s.) gelerek: "Ey Allah'ın Resûlü! Benim siyah bir çocuğum dünyaya geldi." dedi. Adam, târiz

441 Taberî, 30/87. Bu hadisi İbn Kesîr, 7/233'te Taberî'den nakleder (yalnız son cümlede, Taberî'de سَلَكَ (bir dizi içine yerleştirdi) yerine İbn Kesîr'de شَكَّلَكَ (sana şekil, suret verdi) tarzındadır). İbn Kesîr ayrıca bu hadisin İbn Ebî Hâtim ile Taberanî tarafından da rivâyet edildiğini bildirir, fakat râvilerden biri sebebiyle za'fına işaret eder.

yoluyla çocuğu nefyetmeyi teklif ediyordu. Resûlullah, onun nefyedilmesine ruhsat vermedi. "Senin bir deven var mı?" dedi. Adam: "Evet" deyince: "Bunların renkleri nasıldır?" diye sordu. Adam: "Kırmızı!" dedi. Resûlullah tekrar sordu: "Bunlar arasında boz renkli var mı?" "Evet!" dedi. Resûlullah: "Peki bu nereden (geldi)?" dedi. Adam: "Belki de bir damar çekmiştir." deyince, Resûlullah da: "Senin oğlun da bir damara çekmiştir!" buyurdular."[442]

---

[442] Buhârî, *Hudûd*, ha. no. 6847; Müslim, *Lian*, ha. no. 1500; İbn Kesîr, 4/483.

MUTAFFİFÎN SÛRESİ

﴿أَلاَ يَظُنُّ أُولٰئِكَ أَنَّهُمْ مَبْعُوثُونَ • لِيَوْمٍ عَظِيمٍ • يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ (المطففين: ٤-٦)

"Sahi onlar, en mühim günde, yani bütün insanların Rabbü'l-âlemîn'in divanında duracakları günde diriltilip toplanacaklarını düşünmezler mi?" (Mutaffifîn, 4-6)

عن ابن عمر قال: قال رسول الله ﷺ: ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ يوم القيامة حتى يغيب أحدهم إلى أنصاف أذنيه في رشحه.

Abdullah İbn Ömer (r.anhümâ) *"Sahi onlar, en mühim günde, yani bütün insanların Rabbü'l-âlemîn'in divanında duracakları günde diriltilip toplanacaklarını düşünmezler mi?"* âyeti hakkında Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Bu kıyamet günü olup, o gün insan, kendisinden çıkan terlerinde, kulaklarının yarısına kadar kaybolur."[443]

عن أبي هريرة أن رسول الله ﷺ قال لبشير الغفاري: "كيف أنت صانع في يوم ﴿يَوْمَ يَقُومُ النَّاسُ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ مقدار ثلاث مئة سنة من أيام الدنيا، لا يأتيهم خبر من السماء، ولا يؤمر فيهم بأمر". قال بشير: المستعان الله يا رسول الله فقال رسول الله ﷺ إذا أنت أويت إلى فراشك فتعوذ بالله من كرب يوم القيامة وسوء الحساب".

---

443 Buhârî, *Rekaik* ve *Tefsir 6/81*; Müslim, 51/15, ha. no. 60; Tirmizî, *Kıyame*, 2; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 113a; İbn Mâce, ha. no. 4278; Abd İbn Humeyd, v. 102b; Taberî, 30/ 92.

Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.s.) Beşir el-Gıfarî'ye (r.a.) şöyle dedi: "İnsanların Rabbü'l-âlemîn'in divanında duracakları o günde ne yapacaksın? O gün ki dünya günleriyle üç yüz yıllık bir müddet sürer. Ne gökten gelen bir haber var, ne yapmaları emredilen bir durum! (Büyük sıkıntı içinde bir bekleyiş)" Beşir: "Ya Resûlallah, ne yapalım, Allah yardımcımız olsun!" Resûlullah şöyle buyurdu: "Durum böyle olduğuna göre, sen yatacağın sırada, kıyamet gününün sıkıntılarından ve hesap sonucunun kötü çıkmasından Allah'a sığın!"[444]

***

﴿كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾ (المطففين: ١٤)

"Hayır! Gerçek öyle değil! Onların yapageldikleri kötü işler, gitgide kalplerini paslandırdı da, (onun için âhireti inkâr ederler)." (Mutaffifîn, 14)

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ: إن العبد إذا أخطأ خطيئة نكت في قلبه نكتة سوداء، فإن هو نزع واستغفر وتاب صقل قلبه. فإن عاد زيد فيها حتى تعلو قلبه. فهو الران الذي قال الله تعالى: ﴿كَلاَّ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: "Kul bir günah işledi mi, kalbine siyah bir nokta konulur. O, bunu tövbe ve istiğfar ile koparıp attığı zaman kalbi cilâlanır. Fakat tekrar günaha dönerse o noktalar artırılır. Nihayet kalbinin her tarafını kaplar. İşte bu, Cenab-ı Allah'ın şu âyette buyurduğu pastır: *"Hayır! Gerçek öyle değil! Asıl onlardır ki yapmaya alıştıkları kötü işler, gitgide kalplerini paslandırdı da, onun için âhireti inkâr ederler."* [445]

---

444 Taberî, 30/93; İbn Kesîr, 7/238'de İbn Ebî Hâtim'den nakledip Taberî'ye de nisbet eder; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/324 bunlardan başka İbn Merdeveyh'e de nisbet eder.

445 Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 113b; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 7/240; İbn Mâce, ha. no. 4344; Taberî, 30/98; İbn Kesîr, 1/82 ve 7/240-241.

İNŞİKÂK SÛRESİ

﴿وَأَذِنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ﴾ (الانشقاق: ٢)

"Hep yapageldiği gibi Rabbinin buyruğunu dinlediği zaman." (İnşikâk, 2)

والعرب تقول: إذن لك في هذا الأمر أذنا، بمعنى ''استمع لك''.ومنه الخبر الذي روي عن ''النبي ﷺ: ما أذن الله لشيء كأذنه لنبي يتغنى بالقرآن''. يعني بذلك: ما استمع الله لشيء كاستماعه لنبي يتغنى بالقرآن ..''

Bu âyetteki أَذِنَتْ kelimesinin "dinlemek, kulak vermek" mânâsına geldiğini, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şu hadisindeki kullanışından öğrenmekteyiz: Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Allah Teâlâ, Kur'ân tilâvet eden Peygamberini dinlediği gibi hiçbir şeyi dinlemez."[446]

***

﴿وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ﴾ (الانشقاق: ٣)

"Yer yayılıp dümdüz edildiği zaman." (İnşikâk, 3)

عن علي بن حسين أن النبي ﷺ قال: ''إذا كان يوم القيامة مد الله الأرض حتى لا يكون لبشر من الناس إلا موضع قدميه. فأكون أول من يدعى، وجبريل عن يمين الرحمن (والله ما رآه قبلها). فأقول: ''يا رب! إن هذا أخبرني أنك أرسلته إليّ، فيقول: صدق ثم أشفع فأقول: ''يا رب! عبادك عبدوك في أطراف الأرض''. قال: وهو المقام المحمود''.

Ali İbn Hüseyin, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle buyurduğunu nakletmiştir: "Kıyamet günü gelince, Allah Teâlâ yeryüzünü (derinin yayılışı)

446 Taberî, 30/112.

gibi yayar. O şekilde ki, insanlardan her birine ancak ayaklarını basacak kadar yer olur. İlk çağırılan ben olurum. Cibril, Rahman Hazretleri'nin sağında yer alır. -Vallahi daha önce O'nu görmüş değildi- Ben derim ki: "Ya Rabbi! Bu Elçin (Cibril) Senin, kendisini bana elçi olarak gönderdiğini söyledi." Allah Teâlâ: "Evet, doğru söyledi." buyurur. Sonra şefaat etmek üzere şöyle niyaz ederim: "Ya Rabbi, Senin kulların dünyanın her tarafında Sana ibadet ettiler (onlara rahmet eyle)!" İşte makam-ı mahmud budur."[447]

***

﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ • فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ (الانشقاق: ٧-٨)

"Hesap defteri sağ eline verilen kimsenin hesabı kolayca görülür." (İnşikâk, 7-8)

عن عائشة قالت: قال رسول الله ﷺ: "ليس أحد يحاسب يوم القيامة إلا هلك". قالت: فقلت: يا رسول الله ﴿فَأَمَّا مَنْ أُوتِيَ كِتَابَهُ بِيَمِينِهِ • فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا﴾ فقال: "ذلك العرض، ليس أحد يحاسب يوم القيامة إلا هلك".

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kıyamet günü hesaba çekilen kimse, mutlaka helâk olur." Ben de dedim ki: "Ya Resûlallah, Kur'ân'da: *"Hesap defteri sağ eline verilen kimsenin hesabı kolayca görülür."* buyrulmuyor mu?" Şöyle cevap verdi: "Bu, arz (hesap defterini gösterme)dir, yoksa kıyamet günü hesaba çekilen kimse, mutlaka helâk olur."[448]

***

﴿لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ﴾ (الانشقاق: ١٩)

"Siz hâlden hâle geçeceksiniz." (İnşikak, 19)

قال ابن عباس ﴿لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ﴾ حالاً بعد حال. قال هذا نبيكم ﷺ."

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle dedi: "﴿لَتَرْكَبُنَّ طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ﴾: Bir hâlden bir hâle geçmek, demektir. Bunu, bizzat Peygamberiniz (s.a.s.) söyledi."[449]

---

447 Taberî, 30/113; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 105b; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/329 Hâkim'den. (Ceyyid bir sened ile)

448 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/324); Buhârî, *Rekaik*, (7/198, bu mânâda); Müslim, 51/18, ha. no. 79; Ebû Dâvud, ha. no. 3093; Taberî, 30/116; Hâkim, *Müstedrek*, 4/579-580; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 113b.

449 Buhârî, *Tefsir*, 6/81; Hâkim, *Müstedrek*, 2/518.

BÜRÛC SÛRESİ

﴿وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ • وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ﴾ (البروج: ٢-٣)

"Geleceği vaad olunan güne, şahid ile meşhuda kasem ederim ki..." (Bürûc, 2-3)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: "اليوم الموعود: يوم القيامة. "واليوم المشهود": يوم عرفة. و "الشاهد" يوم الجمعة".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Vaad olunan gün, kıyamet günüdür; meşhud gün, Arefe günü; şahid ise Cuma günüdür."[450]

Bu hususta başka rivâyetler de vardır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.s.) bazen, genel bir ismin kapsamına giren nevilerden bir kısmını, temsil yolu ile zikretmiş olabilir. Maksat, muhatabın dikkatini nev'e çekmektir. Yoksa umum ve hususu ile o ismi, tam tamına tahdit etmek değildir: Bu rivâyetlerin hepsinin de sahih olmasına mâni yoktur. Ezcümle *meşhud* hakkında: hem kıyamet günü,[451] hem Cuma günü,[452] hem de Arefe günü[453] rivâyetleri vardır.

---

450 Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 7/253'te İbn Ebî Hâtim ve İbn Huzeyme'den; *Tefsiru's-Sa'lebî* (*Keşf*), v. 4, 1582b.

451 İbn Kesîr, 7/253 (*Müsnedu Ahmed*'den); *Dürru'l-Mensur*, 6/331-332 (Hâkim, Beyhakî, İbn Merdeveyh'ten); Taberî, 30/130.

452 Taberî, 30/13; *Tefsiru's-Sa'lebî*, v. 4, 1583a; İbn Kesîr, 7/254.

453 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/324); *Tefsiru's-Sa'lebî*, v. 1582b; İbn Kesîr, 7/253, (İbn Ebî Hâtim'den); Taberî, 30/129.

A'LÂ SÛRESİ

﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ (الأعلى: ١)

"Tenzih et Rabbinin yüce adını!" (A'lâ, 1)

عن قتادة ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾: ''ذكر لنا أن نبي الله ﷺ كان إذا قرأها قال: ''سبحان ربي الأعلى''.

Katade (r.a.) bize şöyle anlattı: Resûlullah (s.a.s.) ﴿سَبِّحِ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ okuduğunda سُبْحَانَ رَبِّيَ الْأَعْلَى derdi.[454]

***

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى • وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ (الأعلى: ١٤-١٥)

"Kendini arındıran, Rabbinin yüce adını zikredip namaz kılan felâha erer." (A'lâ, 14-15)

عن جابر بن عبد الله عن النبي ﷺ ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ قال: ''من شهد أن لا إله إلا الله وخلع الأنداد، وشهد أني رسول الله ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ قال: هي الصلوات الخمس والمحافظة عليها والاهتمام بها''. ثم قال البزار: ''لا يروى عن جابر إلا من هذا الوجه''. وكذا قال ابن عباس: إن المراد بذلك الصلوات الخمس. وزاد ابن كثير ''واختاره ابن جرير''.

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) Hz Peygamber'in (s.a.s.) bu âyetlerle ilgili olarak şöyle dediğini nakletmiştir: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ (kendini arındıran)

454 Ebû Dâvud, *Salat*, ha. no. 883; Hâkim, *Müstedrek*, 1/395; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/232 ha. no. 2067

demek: La ilâhe illallah şehadetini yapan, putları terk eden ve benim risaletime de şehadet eden" demektir. ﴿وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾'dan maksat, beş vakit namazı muhafaza etmek ve namazlara ihtimam göstermektir."[455]

عن كثير بن عبد الله بن عمرو بن عوف عن أبيه عن جده عن النبي ﷺ أنه كان يأمر بزكاة الفطر قبل أن يصلي صلاة العيد، ويتلو هذه الآية: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى • وَذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾. وفي لفظ قال: "سئل رسول الله ﷺ عن زكاة الفطر قال: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ فقال: "هي زكاة الفطر".

Avf (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) zekât-ı fıtrî (fitre sadakasının), bayram namazının kılınmasından önce verilmesini emreder ve *"Kendini arındıran, Rabbinin yüce adını zikredip namaz kılan felâha erer."* âyetlerini okurdu."[456]

***

﴿إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى • صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى﴾ (الأعلى: ١٨-١٩)

"Bu, elbette önceki Sahifelerde İbrahim ile Mûsa'ya verilen Sahifelerde de bildirilmiştir." (A'lâ, 18-19)

عن ابن عباس رضي الله عنهما قال: لما نزلت ﴿إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى • صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى﴾ قال رسول الله ﷺ: هي كلها في صحف إبراهيم وموسى".

İbn Abbas (r.anhümâ) anlatıyor: ﴿إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى • صُحُفِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى﴾ âyetleri nazil olunca Resûlullah şöyle buyurdu: "Onların tamamı İbrahim ile Mûsa'ya verilen Sahifelerde vardır."[457]

عن ابن عباس رضي الله عنهما في قوله: ﴿إِنَّ هَذَا لَفِي الصُّحُفِ الْأُولَى﴾ قال: "نسخت هذه السورة من صحف إبراهيم وموسى". ولفظ سعيد: "هذه السورة في صحف إبراهيم وموسى" ولفظ ابن مردويه: "وهذه السورة وقوله ﴿وَإِبْرَاهِيمَ الَّذِي وَفَّى﴾ إلى آخر السورة من صحف إبراهيم وموسى".[458]

455 İbn Kesîr, 7/271'de Bezzâr'dan; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/339'da ayrıca İbn Merdeveyh'e nisbet eder.

456 Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/339'da Bezzâr, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim, Hâkim (*Küna*'da), İbn Merdeveyh ve Beyhakî'den.

457 İbn Kesîr, 4/502.

458 İbn Kesîr, 4/503.

عن أبي ذر قال: دخلت المسجد فإذا رسول الله ﷺ جالس وحده، فجلست إليه (...) قلت: : يا رسول الله فهل في أيدينا شيء مما كان في أيدي إبراهيم وموسى. وما أنزل الله عليك؟» قال: نعم اقرأ يا أبا ذر ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾ إلى آخر السورة.

Ebû Zer (r.a.) uzun bir hadisin son kısmında şöyle der: (...) "Ya Resûlallah, İbrahim ile Mûsa'ya verilen Sahifelerden bizim elimizde şimdi bir şey var mı?" diye sordum: "Evet, deyip sonra ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى﴾'dan başlayarak, sûrenin sonuna kadar okudu."[459]

[459] İbn Kesîr, 2/452-453'de Acurrî'den; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/341'de İbn Merdeveyh, Abd İbn Humeyd ve İbn Asakir'den.

GÂŞİYE SÛRESİ

﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ • لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُسَيْطِرٍ﴾ (الغاشية: ٢١-٢٢)

"İşte böyle! Sen insanları irşada devam et. Zaten senin görevin sadece irşad edip düşündürmektir. Yoksa sen kimseyi zorlayacak değilsin." (Gâşiye, 21-22)

عن جابر، قال: قال رسول الله ﷺ: ''أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا لا إله إلا الله. فإذا قالوا: لا إله إلا الله، عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحقها، وحسابهم على الله'' ثم قرأ: ﴿فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ • لَسْتَ عَلَيْهِمْ بِمُسَيْطِرٍ﴾.

Câbir (r.a.), Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "İnsanlar, Lâ ilâhe illallah deyinceye kadar onlarla mücadele etmem emredildi. Lâ ilâhe illallah derlerse, bu kelimenin gereği hariç olmak üzere, artık kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar. Onları hesaba çekmek ise Allah'a aittir."[460] Sonra da işbu: *"İşte böyle! Sen insanları irşada devam et. Zaten senin görevin sadece irşad edip düşündürmektir. Yoksa sen kimseyi zorlayacak değilsin."*

---

460 Müslim, 1, ha. no. 35; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 115b; İbn Ebî Şeybe, v. 55b; Taberî, 30/166; İbn Kesîr, 7/278.

FECR SÛRESİ

﴿وَالْفَجْرِ • وَلَيَالٍ عَشْرٍ • وَالشَّفْعِ وَالْوَتْرِ﴾ (الفجر: ٣-١)

"Fecre. O on geceye, çifte ve teke (...) yemin olsun ki (kıyamet gelecektir)." (Fecr, 1-3)

قال ابن كثير: والليال العشر المراد بها عشر ذي الحجة كما قاله ابن عباس وابن الزبير ومجاهد وغير واحد من السلف والخلف. وقد ثبت في صحيح البخاري عن ابن عباس مرفوعًا: "ما من أيام العمل الصالح أحب إلى الله فيهن من هذه الأيام" يعني عشر ذي الحجة.

İbn Kesîr bu on gün ile alâkalı şöyle demektedir: On günden maksat Zilhiccenin on günüdür. Nitekim İbn Abbas (r.anhümâ) İbn Zübeyr (r.anhümâ) Mücahid, selef ve haleften birçoğu bu kanaattedir. Buhârî'de İbn Abbas'tan merfu bir hadiste de şöyle geçmektedir: "Salih amellerin Allah'a en ziyade sevgili olduğu günler bu on gündür!"[461]

***

عن جابر بن عبد الله أن رسول الله ﷺ قال: ﴿وَالْفَجْرِ وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾ قال: "عشر النحر والوتر عرفة، والشفع يوم النحر".

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.s.) ﴿وَالْفَجْرِ وَلَيَالٍ عَشْرٍ﴾ hakkında: "Kurban bayramından önceki on gündür. Vetr: Arefe günü, Şef' ise Nahr, yani kurban bayramının birinci günüdür." buyurmuştur.[462]

---

461 İbn Kesîr, 4/506.

462 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 115b; *Müsnedu Ahmed*'den İbn Kesîr, 7/281; *Tefsiru's-Sa'lebî*, 4/1597a; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/345 (bunlardan başka Bezzâr, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Merdeveyh, Hâkim (*Müstedrek*); İbnu'l-Münzir, Beyhakî (*Şuabu'l-İman*) gibi eserlere nisbet eder).

عن عمران بن حصين أن النبي ﷺ سئل عن الشفع والوتر قال: "هي الصلاة، بعضها شفع وبعضها وتر".

İmran İbn Husayn (r.a.) dedi ki: "Resûlullah'a (s.a.s.) "şef' ve vetr" soruldu. O dedi ki: "Bunlar namazlara işarettir, bazısı çift, bazısı ise tek rekâtlıdır."[463]

***

﴿إِرَمَ ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ (الفجر: ٧)

"Yüksek sütunlar (imadlarla) dolu ve şehirler içinde benzeri yaratılmamış olan İrem'e." (Fecr, 7)

عن المقدام بن معد يكرب قال: قال رسول الله ﷺ في قوله ﴿ذَاتِ الْعِمَادِ﴾ قال: كان الرجل يأتي الصخرة فيحملها على كاهله فيلقيها على أي حي أراد فيهلكه.

Mikdam İbn Ma'dîkerib'in (r.a.) rivâyetine göre Hz. Peygamber (s.a.s.) "İmadlarla dolu" kelimesinin açıklaması ile ilgili olarak şöyle demiştir: "İnsanlar kayaları omuzlarına alıp istedikleri kabilenin üstüne atıyorlar, böylece orayı imha ediyorlardı."[464]

***

﴿وَجِيءَ يَوْمَئِذٍ بِجَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ يَتَذَكَّرُ الْإِنْسَانُ وَأَنَّى لَهُ الذِّكْرَى﴾ (الفجر: ٢٣)

"Ve Cehennem getirildiği gün." (Fecr, 23)

عن ابن مسعود رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: "يؤتى بجهنم يومئذ لها سبعون ألف زمام، مع كل زمام سبعون ألف ملك يجرونها".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) dedi ki: O gün Cehennem, yetmiş bin dizgini olduğu hâlde (hırçın bir at gibi) getirilir. Her dizgininde ise yetmiş bin melek vazifelidir."[465]

---

463 Tirmizî, *Tefsir* "garib" diyerek; Taberî, 30/172; Hâkim, *Müstedrek*, 2/528. Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/346'da ayrıca *Müsnedu Ahmed*, Abd İbn Humeyd, İbn Ebî Hâtim'e nisbet eder. İbn Kesîr, 7/282'de, İmran'dan rivâyet edilen hadisin ona mevkuf olmasının daha yüksek bir ihtimal olduğunu ifade eder.

464 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/329'da İbn Merdeveyh'ten.

465 Müslim, Tirmizî, Taberî, İbnu'l-Münzir, İbn Ebî Hâtim ve İbn Merdeveyh'den *Dürru'l-Mensur*, 6/350.

BELED SÛRESİ

﴿وَأَنْتَ حِلٌّ بِهَذَا الْبَلَدِ﴾ (البلد: ٢)

"Senin bu Beldeye girişin hakkı için!" (Beled, 2)

عن أبي شريح العدوي أنه قال: .. ثم قال: (أي رسول الله ﷺ) "إن مكة حرّمها الله ولم يحرمها الناس. لا يحل لامرئ يؤمن بالله واليوم الآخر أن يسفك بها دمًا، ولا يعضد بها شجرا. فإنْ أحد ترخّص لقتال رسول الله ﷺ فيها فقولوا له: إن الله أذن لرسول الله ولم يأذن لكم. وإنما أذن لي فيها ساعة من نهار وقد عادت حرمتها اليوم كحرمتها بالأمس وليبلغ الشاهد الغائب".

Ebû Şureyh el-Adevî (r.a.) şöyle demiştir: "(...) Resûlullah (s.a.s.) sonra şöyle devam etti: "Mekke'yi hürmetli (dokunulmaz) kılan Allah Teâlâ'-dır, yoksa insanlar değildir. Onun için, Allah'a ve âhirete inanan hiç bir kimsenin orada kan dökmesi veya oranın ağacını kesmesi mübah olmaz. Eğer birileri çıkıp da Resûlullah'ın orada savaşmasından kendisine ruhsat çıkarmak isterse ona deyiniz ki: "Allah, Resûlüne izin vermişti, ama size vermedi. Bana da sadece günün bir saatinde mübah kılmıştı. Artık bu andan itibaren, dünkü hürmeti (dokunulmazlığı) avdet etmiştir. İşitenler burada olmayanlara da ulaştırsınlar."[466]

***

﴿فَكُّ رَقَبَةٍ﴾ (البلد: ١٣)

"Sarp yokuş: Bir köleyi, bir esiri hürriyetine kavuşturmaktır." (Beled, 13)

466 Buhârî, *Meğazî*, (5/94).

قال ابن حجر: لم يذكر (البخاري) في سورة البلد حديثا مرفوعا ويدخل فيها حديث البزار، قال: جاء أعرابي فقال: "يا رسول الله! علمني عملا يدخلني الجنة". قال: "لئن كنت أقصرت الخطبة لقد أعرضت المسألة: أعتق النسمة أو فك الرقبة". قال: أو ليستا بواحدة؟ قال: "لا، إن عتق النسمة أن تنفرد بعتقها، وفك الرقبة أن تعين في عتقها".

Berâ İbn Âzib (r.a.) şöyle demiştir: "Bir bedevi Resûlullah'a gelerek: "Ya Resûlallah! Beni Cennet'e götürecek bir iş bildirir misin?" dedi. O cevaben buyurdu ki: "Veciz söylersem, meseleyi daha geniş anlatmış olurum: "Neseme i'tak (azat) et veya fekk-i rakabe et (kölelik boyunduruğu altında olan birini hürriyetine kavuştur)." dedi. Bunun üzerine bedevi: "Bu ikisi aynı şey değil midir?" deyince Hz. Peygamber: "İ'tak-ı neseme: tek başına azat etmendir; fekk-i rakabe ise, azat edilmesine yardımda bulunmandır."[467]

عن عقبة بن عامر الجهني أن رسول الله ﷺ قال: "من أعتق رقبة مؤمنة فهي فداؤه من النار".

Ukbe İbn Âmir (r.a.) diyor ki: "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Kim mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturursa o, kendisinin Cehennem ateşinden fidyesi olur."[468]

***

﴿عَلَيْهِمْ نَارٌ مُوصَدَةٌ﴾ (البلد: ٢٠)

« Onların cezası da, kapıları, üzerlerine sımsıkı kapatılmış ateş deposuna konulmak olacaktır." (Beled, 20)

عن أبي هريرة أن خزاعة قتلوا رجلاً من بني ليث عام فتح مكة (...) فخطب (اي رسول الله ﷺ) فقال: "إن الله حبس عن مكة القتل والفيل شك ـ أبو عبد الله ـ وسلط عليهم رسول الله ﷺ والمؤمنون. ألا وإنها لم تحل لأحد قبلي ولا تحل لأحد بعدي. ألا وإنها أحلت لي ساعة من نهار. ألا وإنها ساعتي هذه حرام، لا يختلى شوكها، ولا يعضد شجرها".

---

467 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 4/299; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/332-333'te ayrıca İbn Hibban ile İbn Merdeveyh'ten.

468 Taberî, 30/202. Köle azadı hakkında hadisler için İbn Kesîr tefsirinde bu âyetin tefsirine bakılabilir. (7/295-297)

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Mekke'nin fethedildiği senede Huzâa kabilesi Benî Leys kabilesinden birini öldürdü. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.s.) hutbe verip dedi ki: "Allah Mekke'yi katilden muhafaza etti (Filden de muhafaza etti). Fakat onlara Resûlü ile mü'minleri musallat etti. İyi bilin ki burası, benden önce hiç kimseye mübah kılınmadığı gibi benden sonra da kimseye mübah olmayacaktır. Bana da ancak günün belli bir saatinde mübah kılınmıştı. İşte şu andan itibaren asli dokunulmazlığı başlamıştır: Buranın dikeni ve bitkisi koparılmaz, ağacı kesilmez (...)"[469]

[469] Buhârî, *İlim*, (1/36); Ebû Dâvud, ha. no. 2017.

ŞEMS SÛRESİ

﴿فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوَاهَا﴾ (الشمس: ٨)

"Ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham eden Zât'a yemin ederim ki..." (Şems, 8)

(...) قال لي عمران بن حصين : "أن رجلا من مزينة أو جهينة أتى النبي ﷺ فقال: "يا رسول الله، أ رأيت ما يعمل الناس فيه، ويتكادحون: أشيء قضى عليهم ومضى عليهم من قدر سبق، أو فيما يستقبلون مما أتاهم به نبيهم عليه السلام وأكدت به عليهم الحجة؟" قال: "في شيء قد قضي عليهم". قال: ففيم نعمل؟ قال: "من كان الله خلقه لاحدى المنزلتين يهيئه لها، وتصديق ذلك في كتاب الله : ونفس وما سواها فألهمها فجورها وتقواها.

İmran İbn Husayn (r.a.) şöyle demiştir: "Müzeyne veya Cüheyne kabilesinden biri gelerek: "Ya Resûlallah! "İnsanların amel etmeleri, ömür boyu didinip çabalamaları hakkında ne dersiniz? Geçmiş bir kaderle haklarında zaten verilmiş bir hüküm mü var, yoksa Peygamberlerinin kendilerine getirdiği ve bütün hüccetlerini ortaya koydukları istikbale dair yapacak bir şey var mıdır?" dedi. Hz. Peygamber (s.a.s.): "Haklarında takdir edilen icraata göre icraatta bulunurlar. O kişi: "Öyleyse daha bu çalışmamız niçin?" Buyurdu ki: "Allah insanı o iki yerden hangisi için yaratmışsa, oraya girecek şekilde hazırlar." İşte bunun Allah'ın Kitabından delili, işbu *"Ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham eden Zât'a yemin ederim ki ..."* âyetidir."[470]

---

[470] Taberî, 30/211; Müslim, 46, 1, ha. no. 10; İbn Kesîr, Taberî'nin bu rivâyetini zikredip İmam Ahmed İbn Hanbel ile Müslim'e de nisbet eder.

***

﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا • وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَا﴾ (الشمس: ٩-١٠)

"Nefsini maddî ve manevî kirlerden arındıran felâha erer. Onu günahlarla örten ise ziyana uğrar." (Şems, 9-10)

عن ابن عباس سمعت رسول الله ﷺ يقول: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا﴾ الآية، أفلحت نفس زكاها الله وخابت نفس خيبها الله من كل خير''.

İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: "Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini işittim: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَا﴾ demek 'Allah'ın arındırdığı kimse felâha erer, her türlü hayırdan mahrum bıraktığı ise hüsrana uğrayacaktır."[471]

عن ابن عباس قال: ''كان رسول الله ﷺ إذا مر بهذه الآية: ﴿وَنَفْسٍ وَمَا سَوّٰيهَا • فَأَلْهَمَهَا فُجُورَهَا وَتَقْوٰيهَا﴾ وقف ثم قال: ''اللّٰهم آت نفسي تقواها، وأنت وليها ومولاها وخير من زكاها''.

İbn Abbas (r.anhümâ) dedi ki: Hz. Peygamber okurken işbu: *"Ona hem kötülüğü, hem de ondan sakınma yolunu ilham eden Zât'a yemin ederim ki..."* âyetlerine geldiğinde durur, sonra: "Ya Rabbi, nefsime takvasını ver, kendisine zarar veren şeylerden koru, çünkü onun Velisi de, Mevlâsı da, onu en iyi arındıracak olan da ancak Sensin!" diye dua ederdi."[472]

***

﴿إِذِ انْبَعَثَ أَشْقٰيهَا﴾ (الشمس: ١٢)

"Birden onların en azılı olanları öne doğru atıldığında, bu yalanlamaları iyice şiddetlendi." (Şems, 12)

عن عبد الله بن زمعة قال: خطب رسول الله ﷺ في ذكر الناقة وذكر الذي عقرها، فقال: ﴿إِذِ انْبَعَثَ أَشْقٰيهَا﴾، انبعث بها رجل عزيز عارم منيع في رهطه مثل أبي زمعة''.

Abdullah İbn Zem'a (r.a.) diyor ki: "Resûlullah (s.a.s.) bir defasında hut-

471 Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/357'de İbn Ebî Hâtim, İbn Merdeveyh, Ebû'ş-Şeyh ve Deylemî'den nakleder.

472 İbn Kesîr, 7/302'de İbn Ebî Hâtim, Taberanî ve *Müsnedu Ahmed*'den nakleder. Ancak *Müsned*'de âyet zikredilmemektedir.

be verirken, Semûd kavminden ve onlara verilen mûcizevî deveden ve onu boğazlayan adamdan bahsetti. *"Birden onların en azılı olanları öne doğru atıldığında, bu yalanlamaları iyice şiddetlendi."* âyetini okuyup: "Halkı için-de muteber, şımarık (Zübeyr İbn Avvam'ın amcası) Ebû Zem'a gibi güçlü kuvvetli bir adam, deveye doğru boğazlamak üzere ayaklanmıştı."[473]

---

473 Buhârî, *Tefsir*, (6/83-84); Müslim, 51, ha. no. 49; Bu meselenin şerhi için bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/334.

LEYL SÛRESİ

﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى﴾ (الليل: ٦)

"Ve o en güzel kelimeyi tasdik eden." (Leyl, 6)

عن أبي الدرداء قال: قال رسول الله ﷺ: "ما من يوم غربت فيه شمسه إلا وبجنبيها ملكان يناديان، يسمعه خلق الله كلهم إلا الثقلين: "اللّهم أعط منفقا خلفا وأعط ممسكا تلفا". فأنزل الله في ذلك القرآن: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى • وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى﴾ إلى قوله: للعسرى.

Ebu'd-Derda (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Güneş'i batıp sona eren hiç bir gün yoktur ki onun iki tarafında, cin ve insanlar dışında bütün kâinatın işitecekleri şekilde şöyle dua eden iki melek olmasın: "Ya Rabbi, infak edenin sadakasının yerini doldur, vermeyip tutanın malını da telef eyle!" Nitekim Allah Teâlâ bu konuda Kur'ân âyeti indirmiştir: *"Malını Allah yolunda harcayıp O'na saygı duyarak haramdan sakınan ve o en güzel kelimeyi tasdik edeni, Biz de en kolay yola muvaffak ederiz."*[474]

***

﴿فَأَمَّا مَن أَعْطَى وَاتَّقَى • وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى • فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى • وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى • وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى • فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى﴾ (الليل: ٥-١٠)

"Malını Allah yolunda harcayıp O'na saygı duyarak haramdan sakınan, ve o en güzel kelimeyi tasdik edeni Biz de en kolay yola muvaffak ederiz. Cimri

474 Taberî, 30/221; Abd İbn Humeyd, v. 33b; İbn Kesîr, 7/307'de Taberî'den nakil, ayrıca İbn Ebî Hâtim'e de nisbet eder.

davranan, bir de kendini güçlü sanıp Allah'tan müstağni gören, ve o en güzel kelimeyi yalan sayanı ise, en güç yola sardırırız." (Leyl, 5-10)

عن ابن عمر قال: قال عمر: ''; يا رسول الله أ رأيت ما نعمل فيه أفي أمر قد فرغ أو مبتدأ أو مبتدع؟'' قال: ''فيما قد فرغ منه، فاعمل يا بن الخطاب، فإن كلا ميسر. أما من كان من أهل السعادة فإنه يعمل للسعادة، وأما من كان من أهل الشقاء فإنه يعمل للشقاء''.

İbn Ömer (r.anhümâ) der ki: Hz. Ömer (r.a.): "Ya Resûlallah, ne buyurursunuz yaptığımız işler, olup bitmiş olan bir kaderin mi neticesidir, yoksa yeni başlayan bir iş midir?" Hz. Peygamber (s.a.s.) ona: "Bunlar takdirin neticesidir. Sen, ey Hattab'ın oğlu çalışmaya bak, çünkü herkese, yapacağı işler kolaylaştırılır. Kim saadet ehlinden ise, o Cennet'e götürecek işlerle meşgul olur. Ama kim de cehennemlik ise o da bedbaht edecek işler yapar."[475]

عن علي رضي الله عنه قال: ,,كنا جلوسًا مع النبي ﷺ فتناول شيئا من الأرض بيده، فقال: ,,ما منكم من أحد إلا وقد علم مقعده من الجنة والنار''. قالوا: يا نبي الله، أفلا نتكل؟ قال: ,,لا، اعملوا فكل ميسر لما خلق له''، ثم قرأ: ﴿فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى﴾ الآيتين.

Hz. Ali (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) bir gün oturmuş, elinde bulunan bir değneği düşünceli bir hâlde yere vurup dürtüştürüyordu. Bir ara başını kaldırdı ve: "Sizden hiç bir kimse müstesna olmamak üzere, Cennet'teki yeri de, ateşteki yeri de bilinmektedir." buyurdu. Bunun üzerine sahabiler: "Ya Resûlallah, o hâlde niçin amel edip çalışıyoruz? Biz bu malum olan kaderimiz üzerine dayanmalı değil miyiz? (Yani, o hâlde amelin faydası nedir?) dediler. Hz. Peygamber: "Hayır! Siz o bilinen yazınıza dayanıp durmayınız. Gayretle amel edip çalışınız. Çünkü herkes niçin yaratıldıysa, kendisine o kolaylaştırılır." buyurdu. Sonra da şu mealdeki âyetleri okudu: *"Malını Allah yolunda harcayıp O'na saygı duyarak haramdan sakınan ve o en güzel kelimeyi tasdik edeni Biz de en kolay yola muvaffak ederiz. Cimri davranan, bir de kendisini güçlü sanıp Allah'tan müstağni gören ve o en güzel kelimeyi yalan sayanı ise, en güç yola sardırırız."*[476]

---

475 *Müsnedu Ahmed*, İbn Kesîr ondan nakleder, ayrıca kitaplarına nisbet eder. Tirmizî, *Kader*.

476 Buhârî, *Edeb* (7/123); Ma'mer İbn Raşid, *Câmi'*, v. 21b; Müslim, *Kader*, ha. no. 6; Ebû Dâvud. Ha. no. 4694; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 116b; Abd İbn Humeyd, v. 14a; İbn Mâce; ha. no. 78; Taberî, 30/223.

DUHA SÛRESİ

﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾ (الضحى: ٥)

"Elbette Rabbin sana ileride öyle ihsan edecek, ta ki sen de O'ndan ve verdiğinden razı olacaksın." (Duha, 5)

عن عبد الله بن عمرو بن العاص، أن النبي ﷺ تلا قول الله عزوجل في إبراهيم: ﴿رَبِّ إِنَّهُنَّ أَضْلَلْنَ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ فَمَنْ تَبِعَنِي فَإِنَّهُ مِنِّي﴾ (إبراهيم: ٣٦) الآية. وقال عيسى عليه السلام: ﴿إِنْ تُعَذِّبْهُمْ فَإِنَّهُمْ عِبَادُكَ وَإِنْ تَغْفِرْ لَهُمْ فَإِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ﴾ (المائدة: ١١٨)، فرفع يديه وقال: «اللّهم أمتي، أمتي!» وبكى، فقال الله عزوجل: «يا جبريل، اذهب إلى محمد - وربك اعلم - فسله ما يبكيك؟». فأتاه جبريل عليه السلام فسأله فأخبره رسول الله ﷺ بما قال - وهو أعلم - فقال الله: يا جبريل! اذهب إلى محمد فقل: إنا سنرضيك في أمتك ولا نسوءك».

Abdullah İbn Amr (r.anhümâ) dedi ki: "Hz. Peygamber (s.a.s.) Allah'ın (c.c.) İbrahim (a.s.) hakkındaki sözünü okudu: *"Ya Rabbi! O putlar insanların çoğunu saptırdılar. Artık bundan sonra kim bana tâbi olursa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, o da Senin merhametine kalmıştır. Şüphesiz Sen Gafûr'sun, Rahîm'sin."* (İbrahim, 36). Îsa (a.s.) da şöyle söylemişti: *"Eğer onları cezalandırırsan, şüphe yok ki onlar Senin kullarındır. Onları affedersen, Azîz u Hakim Sensin."* (Mâide, 118) Peygamberimiz (s.a.s.) de ellerini kaldırıp şöyle dua etti: "Ya Rabbi! Ümmetimi bağışla, ümmetimi bağışla!" deyip ağladı. Allah Teâlâ Cibril'e (a.s.) emretti:" Muhammed'e git, -senin Rabbin pek iyi bilir ama- ona: "Niçin ağlıyorsun?" diye sor. Cibril onun yanına gelip sordu. Resûlullah da bildirdiği mezkûr şeyi söyledi. Cibril -Allah'ın

zaten pek iyi bildiği- durumu haber verince Cenab-ı Allah ona: "Ya Cibril! Git Muhammed'e bildir ki "Biz, ümmetin hakkında seni razı edeceğiz, seni asla üzmeyeceğiz."[477]

عن عبد الله قال: قال رسول الله ﷺ: إنا أهل بيت اختار الله لنا الآخرة على الدنيا: ﴿وَلَسَوْفَ يُعْطِيكَ رَبُّكَ فَتَرْضَى﴾.

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Biz, öyle bir aileyiz ki Allah bizim için, işin sonunu başına (âhireti dünyaya) tercih etmiştir. *"Elbette Rabbin sana ileride öyle ihsan edecek, ta ki sen de O'ndan ve verdiğinden razı olacaksın."*[478]

***

﴿أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى • وَوَجَدَكَ ضَالاً فَهَدَى • وَوَجَدَكَ عَائِلاً فَأَغْنَى﴾ (الضحى: ٦-٨)

"Seni yetim bulup barındırmadı mı? Seni Dinin hükümlerinden habersiz bulup seçerek dosdoğru yola koymadı mı? Seni muhtaç bulup ihtiyacını gidermedi mi?" (Duha, 6-8)

عن رجل من أصحاب النبي ﷺ قال: "سألت ربي مسألة ووددت أني لم أكن سألته، فقلت: "قد كانت قبلي الأنبياء منهم من سخرت له الريح، ومنهم من كان يحي الموتى". فقال تعالى: "يا محمد! ألم أجدك يتيما فآويتك، ألم أجدك ضالاً فهديتك، ألم أجدك عائلا فأغنيتك، ألم أشرح لك صدرك، ألم أضع عنك وزرك. ألم أرفع لك ذكرك؟" قلت: "بلى يا رب".

Hz. Peygamber'in ashabından olup ismi belirtilmeyen o zât Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Rabbimden bir şey istedim. Ama sonra "Keşke istemiş olmasaydım!" dedim. Demiştim ki: "Ya Rabbi! Benden önce çok peygamberlerin oldu: Kimine rüzgârı amade kıldın, kimi ölüleri diriltiyordu." Cenab-ı Allah buyurdu ki: "Ben seni yetim bulup barındırmadım mı? Dinin hükümlerinden habersiz bulup seni seçip dosdoğru yola koymadım mı? Seni muhtaç bulup ihtiyacını gidermedim mi?

---

477 Müslim, 1/87, ha. no. 346.

478 İbn Kesîr, 7/315'te İbn Ebî Şeybe'den; Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/361.

Senin göğsünü genişletmedim mi? Senin belini çatırdatan o ağır yükünü indirmedim mi? Hem senin şanını yüceltmedim mi?" Ben de: "Elbette yaptın bunları ya Rabbi!" dedim."[479]

***

﴿وَأَمَّا بِنِعْمَةِ رَبِّكَ فَحَدِّثْ﴾ (الضحى: ١١)

"Rabbinin nimetlerini ise daima söyle!" (Duha, 11)

عن أبي هريرة عن النبي ﷺ قال: ''لا يشكر الله من لا يشكر الناس''.

Ebû Hureyre'den (r.a.), Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: "İnsanlara teşekkür etmeyen, Allah'a da şükretmez."

عن جابر عن النبي ﷺ قال: ''من أبلى بلاء فذكره فقد شكره، ومن كتمه فقد كفره''

Câbir İbn Abdullah (r.anhümâ) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Her kime nimet verilir, o da bunu söylerse o nimetten ötürü teşekkür etmiş olur. Ama gizlerse, ona nankörlük etmiş olur."[480]

---

479 Süyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/362'de İbn Ebî Hâtim, Taberanî, Hâkim (*Müstedrek*), Ebû Nuaym ve Beyhakî (ikisi de *Delâil* adlı kitaplarında), İbn Merdeveyh ve İbn Asakir'den naklediyor.

480 İbn Kesîr, 7/316'da Ebû Dâvud'dan.

İNŞİRAH SÛRESİ

﴿وَرَفَعْنَا لَكَ ذِكْرَكَ﴾ (الانشراح: ٤)

"Hem senin şanını yüceltmedik mi?" (İnşirah, 4)

عن أبي سعيد الخدري عن رسول الله ﷺ: أنه قال: ''أتاني جبريل فقال: إن ربي وربك يقول: كيف رفعت لك ذكرك؟ قال: الله أعلم قال:'' إذا ذكرتُ ذكرت معي''.

Ebû Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Cibril (a.s.) bana gelip: "Benim ve Senin Rabbin, senin şanını nasıl yücelttim, biliyor musun?" diye soruyor. Ben: "Asıl Rabbim bilir." dedim. Buyurdu ki: "Ben ne zaman zikredilirsem, sen de benimle beraber zikredilirsin."[481]

***

﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا • إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾ (الانشراح: ٥-٦)

"Demek ki güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet. Güçlükle beraber kolaylık vardır." (İnşirah, 5-6)

عن أنس بن مالك قال: ''كان رسول الله ﷺ جالسا وحياله حجر فقال: لو جاء العسر فدخل هذا الحجر لجاء اليسر حتى يدخل عليه فيخرجه'' فانزل الله ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾. ولفظ الطبراني وتلا رسول الله ﷺ ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾.

481 Taberî, 30/235; Ebû Ya'lâ, v. 78a; Şafiî, *Risale*, s. 12; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/341'de ayrıca Said İbn Mansur, Abdürrezzak'a nisbet eder, İbn Hibban'ın sahih saydığını bildirir; İbn Kesîr, 7/319'da ayrıca İbn Ebî Hâtim'e nisbet eder. Hâkim, *Müstedrek*, 2/301.

Enes İbn Malik (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) oturuyordu. Karşısında bir delik gördü ve dedi ki: "Eğer güçlük bu deliğe girseydi, mutlaka kolaylık da peşinden buraya girer, neticede onu çıkarıncaya kadar uğraşırdı. Müteakiben Resûlullah: "Demek ki güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet. Güçlükle beraber kolaylık vardır." âyetlerini okudu."[482]

عن الحسن قال: خرج النبي ﷺ يوما مسرورا فرحا وهو يضحك، وهو يقول: "لن يغلب عسر يسرين ﴿فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا • إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا﴾.

Hasan el-Basrî (r.a.) şöyle demiştir: "Bir gün Resûlullah (s.a.s.) sevinçli, gülümseyerek ve şöyle diyerek ashabının yanına çıktı: "Bir güçlük iki kolaylığa galip gelemez: *"Demek ki güçlükle beraber kolaylık vardır. Evet! Güçlükle beraber kolaylık vardır."*[483]

Konunun dil yönünden izahı şöyledir: Nekre olan kelime, yine nekre olarak tekrar edildiğinde, gerçekte tekrar sayılmaz, çünkü ilk zikredilişinden ayrı bir şey ifade eder. Âyette el-usr iki defa, fakat mârife olduğundan bir sayılır. Ama *yüsren* iki defa nekre olarak geldiğinden iki kolaylık olmuş olur.[484]

---

482 Hâkim, *Müstedrek*, 2/532; Süyûtî, *Dürrul-Mensur*, 6/364'de Bezzâr, Taberanî, İbn Ebî Hâtim, Hâkim, İbn Merdeveyh, Beyhakî (*Şuabu'l-İman*) eserlerine nisbet eder.

483 Taberî, 30/236 (Hasan el-Basrî ve Katade'den mürsel olarak); *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 108a; İbn Kesîr, 7/321; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/341-342'de özetle der ki: Bu haber merfu, mürsel ve mevkuf olarak rivâyet edilmiştir. Merfu olan: İbn Merdeveyh, Said İbn Mansur, Abdürrezzak tarafından. Mürsel olan: Taberî, Abdürrezzak, Abd İbn Humeyd tarafından. Mevkuf olan İmam Malik (*Muvatta'*). İbn Hacer merfu isnadlardaki za'fa işaret eder. Hâkim, *Müstedrek*'te Hz. Ömer (r.a.) vasıtasıyla merfu olarak rivâyet eder. (Nedense İbn Hacer *Fethu'l-Bârî*'de bu merfu rivâyete temas etmez.) Hâkim, *Müstedrek*, 2/301 (Hâkim'in Hasan el-Basrî'den mürsel rivâyeti için bkz. 2/532).

484 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/341; İbn Kesîr, 7/321; M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'ân Dili*, 8/5294.

TÎN SÛRESİ

وقد قدمنا في حديث أبي هريرة مرفوعا: فإذا قرأ أحدكم والتين والزيتون فأتى على آخرها ﴿أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ فليقل: "بلى وأنا على ذلك من الشاهدين".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Sizden herhangi biri Ve't-tîni ve'z-zeytûni sûresini okuyup da sonunda ﴿أَلَيْسَ اللّٰهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ﴾ âyetine ulaşınca: Elbette öyledir, ben de buna şahidlik edenlerdenim." desin!"[485]

---

485 Tirmizî, *Tefsir*; İbn Kesîr, 7/324.

ALÂK SÛRESİ

﴿كَلاَّ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى • أَنْ رَآهُ اسْتَغْنَى • إِنَّ إِلَى رَبِّكَ الرُّجْعَى •
أَرَأَيْتَ الَّذِي يَنْهَى • عَبْدًا إِذَا صَلَّى • أَرَأَيْتَ إِنْ كَانَ عَلَى الْهُدَى •
أَوْ أَمَرَ بِالتَّقْوَى • أَرَأَيْتَ إِنْ كَذَّبَ وَتَوَلَّى • أَلَمْ يَعْلَمْ بِأَنَّ اللّٰهَ يَرَى •
كَلاَّ لَئِنْ لَمْ يَنْتَهِ لَنَسْفَعًا بِالنَّاصِيَةِ • نَاصِيَةٍ كَاذِبَةٍ خَاطِئَةٍ • فَلْيَدْعُ نَادِيَهُ •
سَنَدْعُ الزَّبَانِيَةَ • كَلاَّ لاَ تُطِعْهُ وَاسْجُدْ وَاقْتَرِبْ﴾ (العلق: ٦-١٩)

"Hayır! Rabbinin bunca nimetlerine rağmen kâfir insan, kendisini ihtiyaçsız zannetti diye azar. Ama dönüş, elbette Rabbinedir. Baksana o namaz kılan mükemmel kulu engelleyen kimseye! Ne dersin, o hidayette olsa ve Allah'ı sayıp O'na karşı gelmemeyi tavsiye etse, ne iyi olurdu! O bilmiyor mu ki Allah, olan biten her şeyi görür? Hayır, hayır! Olmaz böyle şey! Eğer bu tutumundan vazgeçmezse onu perçeminden tutup Cehennem'e sürükleriz. Evet... o yalancı ve suçlu perçeminden tutup sürükleriz. İstediği kadar grubunu yardıma çağırsın! Biz de Zebanileri çağırırız!" (Alâk, 6-19)

عن ابن عباس قال: قال أبو جهل: لئن رأيت رسول الله ﷺ يصلى عند الكعبة لآتينّه حتى أطأ على عنقه" فقال رسول الله ﷺ: "لو فعل لأخذته الملائكة عيانًا.

İbn Abbas (r.anhümâ) anlatıyor: Ebû Cehil Resûlullah'ı (s.a.s.) kastederek şöyle demişti: Şayet Kâbe'de onu namaz kılarken görürsem boynunu ayağımla çiğneyeceğim." İbn Abbas (r.anhümâ) der ki: "Allah'a kasem olsun ki, dediğini yapsaydı, Allah'ın zebânileri onu anında yakalayacaklardı."[486]

---

[486] Taberî, 30/257.

عن أبي هريرة قال: قال أبو جهل: ''هل يعفّر محمد وجهه بين أظهركم؟'' قال: فقيل: نعم. فقال: ''واللات والعزى، لئن رأيته يفعل ذلك لأطأن على رقبته، أو لأعفرن وجهه في التراب''. قال: فأتى رسول الله ﷺ وهو يصلي، زعم ليطأ على رقبته، قال: فما فجئهم منه إلا وهو ينكص على عقبيه ويتقي بيديه. قال: فقيل له: ما لك؟ فقال: إن بيني وبينه لخندقًا وهولا وأجنحة. فقال رسول الله ﷺ: ''لو دنا مني لأختطفته الملائكة عضوا عضوا''. قال: فأنزل الله عزوجل: ـ لا ندري في حديث أبي هريرة أو شيء بلغه ـ ﴿كَلاَّ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَيَطْغَى...﴾.

Ebû Hureyre (r.a.) diyor ki: "Ebû Cehil şöyle demişti: Muhammed sizin yanınızda toprağa eğiliyor mu?" Muhatapları: "Evet." deyince o: "Lât ve Uzza'ya yemin ederim ki, öyle yaptığını görürsem boynunu ayağımla çiğneyeceğim yahut yüzünü toprağa bulayacağım." dedi. Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına gitti. O da namaz kılıyordu. Hz. Peygamber'in boynunu çiğneyeceğini iddia etmişti. Ama kendisinin böyle yapacağını bekleyenler, onun gerisin geri kaçtığını ve elleriyle de yüzünü bir şeylerden koruduğunu hayretle gördüler. Kendisine: "Ne oldu, ne bu hâl?" diye sordular. O şöyle cevap verdi: "Onunla benim aramda geniş bir hendek, korkulu hâller, kanatlı varlıklar vardı." Hz. Peygamber (s.a.s.) dedi ki: "Şayet bana yaklaşsaydı, melekler onu lokma lokma edeceklerdi." İşte bunun üzerine Allah Teâlâ işbu: *"Hayır! Rabbinin bunca nimetlerine rağmen kâfir insan, kendisini ihtiyaçsız zannetti diye azar. Ama dönüş, elbette Rabbinedir. Baksana o namaz kılan mükemmel Kulu engelleyen kimseye! Ne dersin, o hidayette olsa ve Allah'ı sayıp O'na karşı gelmemeye tavsiye etse, ne iyi olurdu!(...)"* âyetlerini indirdi." (Râvi diyor ki: âyetin nüzûl sebebine dair son kısmın, hadise dahil mi, yoksa Ebû Hureyre'ye ulaşan bir bilgi mi olduğundan emin değilim.)[487]

[487] Müslim, 50, 5, ha. no.38: Ebû Ya'lâ, v. 282b; İbn Kesîr, 7/327-328'de ayrıca Buhârî, Nesâî, Tirmizî'ye nisbet eder. Buna benzer bir haber Taberî, 30/256 ve İbn Kesîr, 7/328'de yer alır *Müsnedu Ahmed*, Tirmizî ve Nesâî'ye nisbet eder.

KADR SÛRESİ

﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ • وَمَا أَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِ﴾ (القدر: ١-٢)

"Biz Kur'ân'ı indirdik Kadir gecesi. Bilir misin nedir Kadir gecesi?" (Kadr, 1-2)

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: لما حضر رمضان قال رسول الله ﷺ: "قد جاءكم شهر رمضان، شهر مبارك افترض الله عليكم صيامه. تفتح فيه أبواب الجنة وتغلق فيه أبواب الجحيم، وتغل فيه الشياطين فيه ليلة خير من ألف شهر. من حرم خيرها فقد حرم".

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Ramazan gelince Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Sizi öyle bir ay şereflendirdi ki Allah onun gündüzünü oruçla geçirmenizi farz kılmıştır. Bu ayda Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapatılır ve şeytanlar kelepçelenir. O ayda öyle bir gece vardır ki bin aydan daha hayırlıdır. Öyle ki bu gecenin feyzini kaybeden gerçekten mahrum kalmıştır."[488]

[488] *Müsnedu Ahmed* Nesâî'den İbn Kesîr. Gecenin kaçıncı gece olduğu konusunda tartışmaya girmek münasip değildir. Bu konuda İbn Kesîr. 7/332, 340. sayfalarına bakılabilir.

ZİLZAL SÛRESİ

﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا﴾ (الزلزال: ٤)

"İşte o gün yer, üstünde olan biten her şeyi anlatır." (Zilzal, 4)

عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله ﷺ: ''تقئ الأرض أفلاذ كبدها أمثال الأسطوان من الذهب والفضة. فيجيئ القاتل فيقول في هذا قتلت. ويجيء القاطع فيقول في هذا قطعت رحمي. ويجيء السارق فيقول في هذا قطعت يدي، ثم يدعونه فلا يأخذون منه شيئا''.

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: "Yeryüzü ciğerini kalıplar halinde kusacak. Bu ciğer parçaları altın ve gümüş sütunlar büyüklüğünde olacak. Katil gelecek: "Bunun için mi cana kıydım!" diyecek. Akrabasını terk eden gelecek: "Bunun için mi akrabamı terk ettim!" diyecek. Hırsız gelecek: "Bunun için mi elim kesildi!" diyecek. Sonra da onları bir tarafa bırakıp hiç bir şey almayacaklar."[489]

عن أبي هريرة قال: قرأ رسول الله ﷺ هذه الآية: ﴿يَوْمَئِذٍ تُحَدِّثُ أَخْبَارَهَا﴾ قال: ''أتدرون ما أخبارها؟'' قالوا: الله ورسوله أعلم. قال: ''فإن أخبارها أن تشهد على كل عبد وأمة بما عمل على ظهرها، أن تقول عمل كذا وكذا يوم كذا، وكذا. فهذه أخبارها.[490]

Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) işbu *"İşte o gün yer, üstünde olan biten her şeyi anlatır."* âyetini okuyup dedi ki: "Onun haberle-

---

489 Müslim, *Zekât*; 62, Tirmizî, *Fiten*, 36
490 Hâkim, *Müstedrek*, 2/281, 580.

rinin ne olduğunu biliyor musunuz?" Onlar: "Asıl Allah ve Resûlü bilir." dediler. Hz. Peygamber: "Onun haberleri, üstünde gezen her erkek ve kadın kulun yaptıklarına şahidlik etmesidir: falan gün, falan yerde, falan işi yaptı tarzında. İşte onun haberleri bunlardır."[491]

***

﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ • وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾
(الزلزال: ٧-٨)

"Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur. Zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur." (Zilzal, 7-8)

عن أنس قال: كان أبو بكر رضي الله يأكل مع النبي ﷺ فنزلت هذه الآية: ﴿فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ • وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ﴾ فرفع أبو بكر يده من الطعام، وقال: ''يا رسول الله، إني أجزى بما عملت من مثقال ذرة من الشر؟'' فقال: ''يا أبا بكر! ما رأيت في الدنيا مما تكره فمثاقيل ذر الشر، ويدّخر لك الله مثاقيل الخير حتى توفاه يوم القيامة''.

Enes (r.a.) dedi ki: "Hz. Ebû Bekir, Resûlullah'ın (s.a.s.) yanında bulunuyor ve beraber yemek yiyorlardı. *"Zerre ağırlığınca hayır yapan onu bulur. Zerre ağırlığınca şer yapan da onu bulur."* âyeti nâzil oldu. Ebû Bekir yememeye başladı ve dedi ki: "Ya Resûlallah, demek zerre ağırlığındaki her kötülükten dolayı bile cezalandırılacağım (işim çok zor)." Hz. Peygamber ona şöyle cevap verdi: "Ebâ Bekir! Dünyada karşılaşıp hoşlanmadığın her türlü sıkıntı şer zerrelerinin ağırlıklarıdır. Hayır zerrelerinin ağırlıklarını ise Allah Teâlâ senin için yığıyor ki kıyamet günü tamamını alasın."[492]

عن عبد العزيز بن بشير الضبى عن جده سلمان بن عامر، أن سلمان بن عامر جاء رسول الله ﷺ فقال: ''إن أبي كان يصل الرحم، ويفي بالذمة ويكرم الضيف'' قال: ''مات

---

491 Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 118a; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/234) (Sened hakkında tetkik için bu kitabın şerhi *Bülûğu'l-Emânî*'de bu sayfaya bakınız.); Hâkim, *Müstedrek*, 2/532; İbn Kesîr, 7/349 (Bunlardan başka Taberanî'den bu mânâda bir hadis nakleder.); *Dürru'l-Mensur*, 6/380'de, bunlardan başka İmam Ahmed İbn Hanbel, Abd İbn Humeyd, Taberî'den.

492 Taberî, 30/268; İbn Kesîr, 7/350-351'de Taberî'den nakleder, ayrıca İbn Ebî Hâtim'e nisbet eder; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/380'de ayrıca İbnu'l-Münzir, Taberanî, Hâkim (*Tarih*), İbn Merdeveyh'e nisbet eder.

قبل الإسلام؟'' قال: نعم. قال: ''لن ينفعه ذلك. فولى فقال رسول الله ﷺ: ''علي بالشيخ''. فجاء فقال رسول الله ﷺ: ''إنها لن تنفعه، ولكنها تكون في عقبه، فلن تخزوا أبدا، ولن تذلوا أبدا، ولن تفتقروا أبدا''.

Selman İbn Âmir (r.a.) diyor ki: Resûlullah'a (s.a.s.) gidip şunu sordum: "Ya Resûlallah! Babam, yakınların hukukunu gözetir, taahhütlerini yerine getirir, misafirperver bir kişi idi." O: "İslâm'dan önce mi öldü?" diye sordu. "Evet." dedim. Hz. Peygamber: "Bunlar ona fayda vermez." dedi. Dönüp ayrıldım. Arkamdan Resûlullah: "Şu soran yaşlı zâtı bana getirin!" demiş. Yanına varınca buyurdu: "O faziletlerin ona faydası olmaz, fakat onun nesline dünyada faydası olur, siz rüsvay olmaz, utanç duymazsınız, zillet ve fakirlik çekmezsiniz."[493]

عن أنس أن رسول الله ﷺ قال: ''إن الله لا يظلم المؤمن حسنة، يثاب عليها الرزق في الدنيا، ويجزى بها في الآخرة. وأما الكافر فيعيطه بها في الدنيا، فإذا كان يوم القيامة لم تكن له حسنة''.

Enes (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: "Allah Teâlâ mü'mine hiç bir iyiliğinden ötürü haksızlık etmez, iyilikleri sayesinde dünyada rızıklandırılır, âhirette de yine onların karşılığı kendisine verilir. Ama kâfire ise iyiliklerinin karşılığını dünyada verir, kıyamet gününe artık hasenesi kalmaz."[494]

493 Taberî, 30/270.
494 Taberî, 30/270.

KÂRİA SÛRESİ

﴿نَارٌ حَامِيَةٌ﴾ (القارعة : ١١)

"Hâviye, kızgın mı kızgın bir ateştir!" (Kâria, 11)

عن أبي هريرة قال: قال رسول الله ﷺ: "أوقد على النار ألف سنة حتى احمرت. ثم أوقد عليها ألف سنة حتى ابيضت، ثم أوقد عليها ألف سنة حتى اسودت فهي سوداء مظلمة. وقد روى هذا من حديث أنس وعمر بن الخطاب.

Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şöyle dediğini rivâyet etmiştir: Cehennem ateşi bin yıl süre ile tutuşturuldu, iyice kızardı. Sonra bin sene daha tutuşturuldu, öyle ki artık ak kor hâline geldi. Sonra bin sene daha tutuşturuldu, ta simsiyah oldu. O artık zifiri siyah bir ateştir."[495]

قال ابن كثير: نار حامية أي حارة شديدة الحر قوية اللّهب والسعير. عن أبي هريرة أن النبي ﷺ قال: نار بني آدم التي توقدون جزء من سبعين جزءا من نار جهنم. قالوا: "يا رسول الله إن كان لكافية؟ فقال: إنها فضلت عليها بتسعة وستين جزءا".

Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini bildirmiştir: "Âdemoğullarının dünyadaki ateşleri, Cehennem ateşinin yetmişte biri şiddetindedir." Oradakiler: "Ya Resûlallah, bu ateş de zaten yeterince şiddetlidir!" dediler. Hz. Peygamber: "Evet, ama yine de Cehennem ateşi ondan altmış dokuz kat daha kuvvetli kılındı." dedi."[496]

---

495 İbn Kesîr (Tirmizî ve İbn Mâce'den) 7/358.
496 İbn Kesîr, 7/357 (Buhârî ile Müslim'den. Ayrıca başka hadisler de nakleder.)

TEKÂSÜR SÛRESİ

﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ • حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ (التكاثر: ١-٢)

"Dünyalıklarla böbürlenmek oyaladı sizleri, ta boylayıncaya kadar kabirleri." (Tekâsür, 1-2)

عن مطرف بن عبد الله بن الشخير، عن أبيه أنه انتهى إلى النبي ﷺ وهو يقرأ: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ • حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ قال: "ابن آدم ليس لك من مالك إلا ما أكلت فأفنيت، أو لبست فأبليت، أو تصدقت فأمضيت".

Abdullah İbn Şihhir (r.a.) o da babasından: Bu rivâyete göre Şihhir, Resûlullah'ın (s.a.s.) huzuruna vardığında o, ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ sûresini okuyordu. Okuyup şöyle dedi: "Ey Âdemoğlu! Gerçekte senin olan mal sadece yiyip doyduğun, giyinip eskittiğin yahut infak edip de verimli kıldığın kısımdan başka bir şey değildir."[497]

عن مطرف عن أبيه قال انتهيت إلى رسول الله ﷺ وهو يقول: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ • حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ قال يقول ابن آدم مالي مالي وأن مالك من مالك إلا ما أكلت فأفنيت أو لبست فأبليت أو أعطيت فأمضيت.

Mutarrif (Abdullah İbn Şihhîr) babasından şöyle nakleder: Resûlullah'ın (s.a.s.) yanına vardığımda ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ • حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ âyetlerini okuyordu. Sonra şöyle buyurdular: "Âdemoğlu, malım malım der. Hâlbuki

[497] Müslim, 53, ha. no. 3; Tirmizî, *Tefsir*; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 118b; Abd İbn Humeyd, v. 74b; Taberî, 30/284.

senin yiyip tükettiğin giyip eskittiğin veya sadaka verip geçtiğinden başka malın mı var?"

عن ابن زيد بن أسلم عن أبيه قال: قال رسول الله ﷺ: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ ـ عن الطاعة ـ ﴿حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ ـ حتى يأتيكم الموت".

İbn Mes'ûd'dan (r.a.): Resûlullah (s.a.s.) ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ âyeti hakkında: "Emniyet ve sıhhat." buyurmuştur.

Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdular: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ "Dünyalıklarla böbürlenmek oyaladı sizleri." taatten. ﴿حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ "Ta boylayıncaya kadar kabirleri." Ta ölüm gelinceye kadar demektir."[498]

عن زيد بن أسلم عن أبيه قال قرأ رسول الله ﷺ: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ قال يعني عن الطاعة ﴿حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ﴾ قال يقول حتى يأتيكم الموت. ﴿كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ يعني لو قد دخلتم قبوركم ﴿ثُمَّ كَلاَّ سَوْفَ تَعْلَمُونَ﴾ يقول لو قد خرجتم من قبوركم إلى محشركم ﴿كَلاَّ لَوْ تَعْلَمُونَ عِلْمَ الْيَقِينِ﴾ قال لو قد وقفتم على أعمالكم بين يدي ربكم ﴿لَتَرَوُنَّ الْجَحِيمَ﴾ وذلك أن الصراط يوضع وسط جهنم فناج مسلم ومخدوش مسلم ومكدوش في نار جهنم ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ يعني شبع البطون وبارد الشراب وظلال المساكن واعتدال الخلق ولذة النوم.

عن معاذ بن عبد الله الجهني عن أبيه عن عمه قال خرج علينا رسول الله ﷺ وعليه أثر غسل وهو طيب النفس فظننا أنه ألم بأهله فقلنا يا رسول نراك طيب النفس فقال أجل والحمد لله ثم ذكر الغنى فقال: «لا بأس بالغنى لمن اتقى الله والصحة لمن اتقى خير من الغنى وطيب النفس من النعيم».

(...) Bir mecliste bulunuyorduk. Birden Resûlullah (s.a.s.) yanımıza geldi. Hâlinden, yeni yıkanıp temizlenmiş olduğu anlaşılıyordu. Dedik ki: "Ya Resûlallah! Seni hâlinden memnun, afiyet içinde görüyoruz." "Evet, öyle." dedi. Sonra oradakiler zenginlikten bahsettiler. Hz. Peygamber (s.a.s.) buyurdu: "Allah'ın hukukunu çiğnemekten sakınan için zenginlikte be's yoktur. Allah'a karşı gelmekten sakınan sıhhat hâli zenginlikten daha hayırlıdır. İnsanın huzurlu olması da, sorulacak nimetler arasındadır."[499]

---

498 İbn Kesîr, 4/545.

499 İbn Kesîr, 7/363 *Müsnedu Ahmed* ile İbn Mâce'den; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*, 6/391'de ayrıca Hâkim Tirmizî (*Nevâdir*), İbn Merdeveyh'e de nisbet eder.

عن ابن مسعود عن النبي ﷺ في قوله ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ قال "الأمن والصحة".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ "Sonra o gün nimetlerden hesaba çekileceksiniz!" âyeti hakkında şöyle buyurduğunu rivâyet eder: Huzur, emniyet ve sıhhattir.[500]

وقال زيد بن أسلم عن رسول الله ﷺ ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ يعني شبع البطون وبارد الشراب وظلال المساكن واعتدال الخلق ولذة النوم".

Zeyd İbn Eslem'in rivâyet ettiği hadiste Resûlullah (s.a.s.) ﴿ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ "Sonra o gün nimetlerden hesaba çekileceksiniz!" âyeti hakkında şöyle buyurmuşlardır: "Nimet karınların doyması, içeceklerin soğukluğu, meskenlerin rahatlığı, yaratılışın eksiksiz tastamam olması ve uykunun zevkidir."[501]

عن ابن عباس قال: قال رسول الله ﷺ: "ما فوق الإزار وظل الحائط وجر، يحاسب به العبد يوم القيامة أو يسأل عنه".

İbn Abbas'ın (r.anhümâ) rivâyet ettiği hadiste Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurmuşlardır: "Kıyamet gününde kul, giydiği elbise, duvarın gölgeliği ve su testisinden başka her şeyden hesaba çekilecektir. (Sorgulanacaktır.)"[502]

عن محمود بن لبيد قال: لما نزلت ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ (فقرأها) حتى بلغ ﴿ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ قالوا: "يا رسول الله عن أي نعيم نسئل؟ وإنما هما الأسودان الماء والتمر، وسيوفنا على رقابنا والعدو حاضر فعن أي نعيم نسأل؟ قال: "أما إن ذلك سيكون".

Mahmud İbn Lebid (r.a.) diyor ki: ﴿أَلْهَاكُمُ التَّكَاثُرُ﴾ nâzil olunca Resûlullah (s.a.s.) sûreyi bize okudu. Sonundaki "Sonra o gün nimetlerden hesaba çekileceksiniz." âyetine gelince, "Hangi nimetlerden sorguya çekileceğiz ki, ola ola bir suyumuz, bir de hurmamız var. Kılıçlarımız ise boynumuzda asılı (daimi savaş içinde olduğumuzdan, hazır kıt'a bekliyoruz), düşma-

---

500 Taberî, 30/285.
501 İbn Kesîr, 4/548.
502 İbn Kesîr, 4/548.

nımız ise karşıda, daha hangi nimetlerden sorulacak bize?" deyince şöyle buyurdu: "Bu nimetler ileride olacaktır."[503]

عن أبي هريرة قال: قال النبي ﷺ لأبي بكر وعمر: ''انطلقوا بنا إلى أبي الهيثم بن التيهان الأنصاري فأتوه فانطلق بهم إلى ظل حديقته، فبسط لهم بساطا، ثم انطلق إلى نخلة، فجاء بقنوة، فقال رسول الله ﷺ: فهلا تنقيت لنا منن رطبه؟ فقال: أردت أن تخيروا من رطبه وبسره، فأكلوا وشربوا من الماء، فكلما فرغ رسول الله ﷺ قال: ''هذا والذي نفسي بيده من النعيم الذي أنتم فيه مسؤولون عنه يوم القيامة، هذا الظل البارد والرطب البارد، عليه الماء البارد''.

Ebû Hureyre (r.a.) anlatıyor: Bir defasında Hz. Peygamber (s.a.s.) Ebû Bekir ile Ömer'e (r.anhümâ): "Haydi, sizinle Ebu'l-Heysem'e uğrayalım!" dedi. Ona uğradılar. O da onları bahçesindeki gölgelik bir yere aldı. Sonra bir hurma ağacına giderek ondan bir salkım getirdi. Resûlullah: "Bize onun rutab (taze hurma) kısmından seçer misin?" dedi. Ebu'l-Heysem: "Ben rutab veya büsr kısmını beraber koyup, isteğinize göre seçersiniz diye düşünmüştüm." dedi. Derken yiyip içtiler. Hz. Peygamber: "Hayatım elinde olan Allah'a yemin ederim ki bu nimetler: bu serin gölgeli yer, bu serin taze hurma, üstüne de soğuk su... bütün bunlar kıyamet günü size sorulacak nimetlerdendir."[504]

وقال ابن أبي حاتم ... قال الزبير: لما نزلت ﴿ ثُمَّ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ﴾ قالوا: يا رسول الله لأي نعيم نسأل عنه وإنما هما الأسودان التمر والماء، قال: ''إن ذلك سيكون''.

Zübeyr (r.a.) diyor ki: *"Sonra o gün nimetlerden hesaba çekileceksiniz."* âyeti nâzil olunca, ashabdan bazıları: "Ya Resûlallah, bütün varımız su ile hurmadan ibaret, hangi nimetlerden sorulacağız?" Hz. Peygamber (s.a.s.): "Bunlar ileride olacaktır." buyurdu.[505]

عن أبي عسيب مولى رسول الله ﷺ قال: ''مرّ بي النبي ﷺ فدعاني وخرجت ومعه أبو

---

503 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/335); Tirmizî, *Tefsir*; İbn Mâce, ha. no. 4158; Humeydî, 1/33, ha. no. 61; *Tefsiru Abdirrezzak*, v. 109b; Taberî, 30/287; İbn Kesîr, 7/363.

504 *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 118b; Taberî, 30/287.

505 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/326-327); İbn Kesîr, 7/263-264.

بكر وعمر رضي الله عنهما، فدخل حائطا لبعض الأنصار، فأتي ببسر عذق منه، فوضع بين يديه، فأكل هو وأصحابه، ثم دعا بماء بارد فشرب، ثم قال: لتسئلن عن هذا يوم القيامة، فقال عمر: عن هذا يوم القيامة؟ فقال: نعم، إلا من ثلاثة، خرقة كفّ بها عورته، أو كسرة سدّ بها جوعته، أو جحر يدخل فيه من الحرّ والقرّ".

Resûlullah'ın azatlısı Ebû Asîb (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) bana uğradı ve beraberinde gitmeyi teklif etti. Çıktık, yanında Ebû Bekir ile Ömer (r.anhümâ) da bulunuyordu. Ensardan birinin bahçesine girdi. Bir hurma salkımı ikram edildi. O ve arkadaşları yediler. Sonra soğuk su istedi ve içti. Müteakiben buyurdu ki: "Kıyamet günü bunlardan sorulacaksınız." Ömer: "Bu bile bize sorulacak mı?" Hz. Peygamber (s.a.s.): "Evet sorulacak, yalnız üç şeyden size sorulmayacak. Onlar da: mahremiyetini örtecek giyecek. Açlığını giderecek bir iki lokma yiyecek ve bir de sıcaktan veya soğuktan barınacak bir yerdir."[506]

506 Taberî, 30/287; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*; İbn Kesîr, 7/263'te İmam Ahmed'den nakleder. (Taberî rivâyeti ile çok az lâfız farkı vardır.)

MÂÛN SÛRESİ

﴿وَيَمْنَعُونَ الْمَاعُونَ﴾ (الماعون: ٧)

"Ve onlar ki mâûnu esirgeyip vermezler." (Mâûn, 7)

عن أبي داود والنسائي عن ابن مسعود بلفظ: كنا نعد الماعون على عهد رسول الله ﷺ عارية الدلو والقدر".

Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.s.) zamanında kova, tencere vb. şeyleri emanet olarak almayı bile mâûn (yardımlaşma) cümlesinden sayardık."[507]

---

507 İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/361 (Ebû Dâvud ile Nesâî'den). Merfu rivâyete de şöyle yer verir: Bezzâr ile Taberanî ise İbn Mes'ûd'dan sarih tarzda merfu (yani Hz. Peygamber'den (s.a.s.)) olarak rivâyet etmişlerdir. Bu mânâdaki Ebû Hureyre'den gelen merfu bir hadis *Dürru'l-Mensur*, 6/400'de Ebû Nuaym, Deylemî, İbn Asakir rivâyetlerinden nakledilir.

KEVSER SÛRESİ

﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ (الكوثر: ١)

"Biz gerçekten sana Kevseri verdik." (Kevser, 1)

عن عطاء بن السائب قال: قال لي محارب بن دثار: ما قال سعيد بن جبير في الكوثر؟ قلت: حدثنا عن ابن عباس أنه قال: هو الخير الكثير، فقال: صدق والله، إنه للخير الكثير، ولكن حدثنا ابن عمر قال: لما نزلت ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ قال رسول الله ﷺ: "الكوثر نهر في الجنة، حافتاه من ذهب يجري على الدّر والياقوت".

Atâ İbn Saib'e Muharib soruyor: "Said İbn Cubeyr Kevser hakkında ne diyor?" Ata: "O İbn Abbas'ın "Çok hayır." diye açıkladığını söyledi." deyince o: "Gerçekten o güzel ve doğru söylemiş, öyledir, ama İbn Ömer bize şöyle söyledi: ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ nâzil olunca Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdu: Kevser, Cennet'te bir nehirdir. Kenarları altındandır. İnci ve yakut bir zemin üzerinden akar."[508]

عن أنس بن مالك قال: أغفى رسول الله ﷺ اغفاءة، فرفع رأسه متبسما إما قال لهم وإما قالوا له: لم ضحكت؟ فقال رسول الله ﷺ: "إنه انزلت على آنفا سورة" فقرأ ﴿بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ حتى ختمها فقال: "هل تدرون ما الكوثر؟ قالوا: الله ورسوله أعلم" قال: "هو نهر أعطانيه ربي عزوجل في الجنة عليه خير كثير، ترد عليه أمتى

508 Müslim, 4/14, ha. no. 52; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/327-328); *Dârimî*, v. 165a; Taberî, 30/325; İbn Kesîr, 7/387.

يوم القيامة آنيته عدد الكواكب يحتلج العبد منهم، فأقول يا رب إنه من أمتي، فيقال: إنك لا تدري ما أحدثوا بعدك" هكذا رواه الإمام أحمد بهاذ الاسناد الثلاثي.

Enes (r.a.) şöyle anlatıyor: Resûlullah (s.a.s.) ile beraber bulunuyorduk. Hafif bir şekerleme yaptı. Müteakiben tebessüm ederek başını kaldırıp: (Gülüşünün sebebini ya Hz. Peygamber onlara sordu, yahut onlar kendisine sordular) Resûlullah: "Az önce bana bir sûre nâzil oldu: ﴿بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ diye sonuna kadar okudu. Sonra dedi ki: "Kevser nedir bilir misiniz?" Muhataplar: "Asıl Allah ve Resûlü bilir." deyince şöyle buyurdu: O, Rabbimin bana ihsan ettiği, Cennet'te olan bir nehirdir. Onda çok hayır ve bereket vardır. Ümmetim kıyamet günü orada yanıma gelirler. Maşrabalar yıldızlar sayısıncadır. (...) Ben derim ki: "Ya Rabbi, bu benim ümmetimdendir." O zaman denilir ki: "Senden sonra, onların neler yaptıklarını sen bilmiyorsun."[509]

عن عائشة رضي الله عنها قال: سألتها عن قوله ﴿إِنَّا أَعْطَيْنَاكَ الْكَوْثَرَ﴾ قالت: نهر أعطيه نبيكم ﷺ شاطئاه عليه در مجوف، آنيته كعدد النجوم، ثم قال البخاري: رواه زكريا وأبو الأحوص ومطرف عن أبي اسحاق ورواه أحمد والنسائي.

Hz. Âişe (r.anhâ), kendisine Kevser'i soran birine: Kevser, Peygamberiniz'e (s.a.s.) verilen bir nehirdir. Kıyıları incidendir. Maşrabaları gökteki yıldızlar sayısıncadır."[510]

عن أنس بن مالك عن النبي ﷺ قال: "بينما أنا أسير في الجنة إذا أنا بنهر حافتاه قباب الدرّ والمجوّف قلت: ما هذا يا جبريل؟ قال: "هذا الكوثر الذي أعطاك ربك فإذا طينه أو طيبه مسك أذفر".

Enes İbn Malik (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.): "(...) Ben Cennet'te gezerken, birden karşıma muazzam bir nehir çıktı ki kıyıları inciden çadırlarla dolu. "Ya Cibril, bu nedir?" diye sordum. O dedi ki: "Bu, Rabbinin sana ihsan ettiği Kevser'dir."[511]

509 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/328); Müslim; Ebû Dâvud, ha. no. 4747; *Tefsiru'n-Nesâî*, v. 119a; İbn Kesîr, 7/384.
510 Buhârî, *Tefsir*, 6/93.
511 Buhârî, *Rikâk*, 7/207; Tirmizî, *Tefsir*.

***

﴿فَصَلِّ لِرَبِّكَ وَانْحَرْ﴾ (الكوثر: ٢)

"Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kesiver!" (Kevser, 2)

قال ابن كثير بعد أن ذكر بعض الأقوال في النحر: «وكل هذه الأقوال غريبة جدا» والصحيح القول الأول أن المراد بالنحر ذبح المناسك. ولهذا كان رسول الله ﷺ يصلي العيد ثم ينحر نسكه، ويقول: «من صلى صلاتنا ونسك نسكنا فقد أصاب النسك ومن نسك قبل الصلاة فلا نسك له».

İbn Kesîr bu kurbanla alâkalı farklı görüşleri zikrettikten sonra şöyle der: Bu sözler cidden gariptir. Sahih olan görüş ise birinci görüştür. O görüşte "nahr"dan maksat kurban kesilmesi olduğu ifade edilmişti. Bundan dolayı Resûlullah (s.a.s.) bayram namazını kılar, sonra kurbanını keserdi. Sonra da şöyle buyururlardı: "Kim bizim namazımızı kılar, bu kurbanımızı keserse kurbanında isabet etmiştir. Kim namazdan önce kurban kesmişse onun kurbanı sahih olmamıştır."[512]

[512] Buhârî, 1/325 ha. no. 912; İbn Kesîr, 4/560.

NASR SÛRESİ

﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ • وَرَأَيْـتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا • فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا﴾ (النصر: ١-٣)

"Allah'ın yardım ve zaferi geldiği zaman, ve insanların kafile kafile Allah'ın dinine girdiklerini gördüğün zaman, Rabbine hamd ile tesbih et ve O'ndan af dile! Çünkü O Tevvab'dır." (Nasr, 1-3)

عن عائشة قالت: كان رسول الله ﷺ يكثر من قول: سبحان الله وبحمده، وأستغفر الله وأتوب إليه قالت: فقلت: يا رسول الله أراك تكثر قول سبحان الله وبحمده وأستغفر الله وأتوب إليه، فقال: ''خبّرني ربي أني سأرى علامة في أمتي، فإذا رأيتها أكثرت من قول سبحان الله وبحمده وأستغفره وأتوب إليه، فقد رأيتها ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ﴾ فتح مكة ﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ.... ﴾ إلخ السورة.

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle diyor: Resûlullah'ın (s.a.s.) "Sübhanallahi ve bihamdihî" ve "Estağfirullahe ve etûbu ileyh" zikirlerini çokça yaptığını gördüm. Dedim ki: "Ya Resûlallah, "Sübhanellahi ve bihamdihî" ve "Estağfirullahe ve etûbu ileyh" gibi zikirleri bu sıra çokça yaptığını görüyorum." Resûlullah şöyle dedi: Rabbim, bana ümmetimde bazı alâmetler göreceğimi, onları gördüğüm zaman da "Sübhanellahi ve bihamdihî" ve "Estağfirullahe ve etûbu ileyh" zikirlerini çokça yapmamı bildirmişti. Artık

onları gördüm: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ﴾: Mekke'nin fethidir. ﴿وَرَأَيْتَ النَّاسَ....﴾ diye sûrenin sonuna kadar okudu."[513]

عن عائشة قالت: كان رسول الله ﷺ يكثر أن يقول في ركوعه وسجوده "سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي"، يتأول القرآن.

Âişe (r.anhâ) şöyle rivâyet ediyor: Resûlullah (s.a.s.) rükû ve secdelerinde "سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ رَبَّنَا وَبِحَمْدِكَ، اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي" "Noksan sıfatlardan Seni tenzih ederim Allah'ım! Rabbimiz seni hamd ile tesbih ederim! Allah'ım Senden beni affetmeni niyaz ederim!" duasını çok okuyordu. Böylece Kur'ân'ı tefsir ediyordu.

عن ابن عباس قال: لما نزلت ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ﴾ قال رسول الله ﷺ: "نعيت إليّ نفسي، كأني مقبوض في تلك السنة".

İbn Abbas (r.anhümâ) rivâyet ediyor: ﴿إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللهِ وَالْفَتْحُ﴾ nâzil olunca Resûlullah (s.a.s.) şöyle buyurdular: "Ölüm haberimin verildiğini anladım. Sanki bu sene vefat edeceğim."[514]

513 Müslim, 4/42, ha. no. 220; Taberî, 30/332-333; Buhârî, *Tefsir*, 6/93; İbn Mâce, ha. no. 889; İbn Kesîr 7/397'de bu hadisi Buhârî'den nakledip Tirmizî dışındaki bütün *Kütüb-i Sitte* sahiplerinin rivâyet ettiklerini bildirir.

514 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned*, 1/217 ha. no. 1873.

MESED SÛRESİ

﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ (المسد: ١)

"Kurusun Ebû Leheb'in elleri! Zaten de kurudu!" (Tebbet, 1)

عن ابن عباس قال: صعد رسول الله ﷺ ذات يوم الصفا فقال: ''يا صباحاه'' فاجتمعت إليه قريش، فقالوا: ما لك؟ قال: أرأيتكم إن أخبرتكم أن العدوّ مصبحكم أو ممسيكم، أما كنتم تصدقونني؟ قالو: بلى، قال: ''فإني نذير لكم بين يدي عذاب شديد'' فقال: أبو لهب: ''تباً لك، ألهذا دعوتنا وجمعتنا، فأنزل الله ﴿تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ﴾ إلى آخرها.

Abdullah İbn Abbas (r.anhümâ) şöyle demiştir: İşbu *"Önce sen en yakın akrabalarını uyar!"* âyeti nâzil olunca. Resûlullah (s.a.s.) Safa tepesine çıktı. Sonra "Çok mühim haberim var! Yanıma gelin!" diye çağrıda bulundu. Derhal halk toplanmaya başladı. Kimi bizzat geldi. Gelemeyen vekilini gönderdi. Hz. Peygamber dedi ki: "Ey Benî Haşim! Ey Benî Abdilmuttalib! Ey Benî Fihr! Ey Benî fülân! Ey Benî fülân! Ne dersiniz, size desem ki şu dağın arkasında bir atlı ordunun size baskın yapmak üzere geldiğini söylesem bana inanır mısınız?" "Evet, inanırız." dediler. İmdi şunu bilin ki: şiddetli azaptan önce sizi uyarıyorum, aman dikkatli olun!" Ebû Leheb: "Hay eli kuruyasıca! Günümüzü mahvettin, bunun için mi çağırdın bizi!" dedi. Bunun üzerine: *"Kurusun Ebû Leheb'in elleri! Zaten de kurudu!"* (Tebbet sûresi) nâzil oldu.[515]

515 Buhârî, *Tefsir* (6/17); Müslim, 1/89, ha. no. 355; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/225); Taberî, 19/120; İbn Kesîr, 5/210'da bunlardan başka Tirmizî ve Nesâî'ye de nisbet eder.

İHLÂS SÛRESİ

﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ • اَللّٰهُ الصَّمَدُ • لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ • وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ (الإخلاص: ١-٤)

"De ki O, Allah'tır, tektir. Allah Samed'dir. Ne doğurdu, ne de doğuruldu. Ne de herhangi bir şey O'na denk oldu." (İhlâs, 1-4)

عن أبي الدرداء عن النبي ﷺ قال: ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ تعدل ثلث القرآن.

Ebu'd-Derda (r.a.) Resûlullah'tan (s.a.s.) şöyle dediğini nakletmiştir: *"Kul Huvellahu ehad"* Kur'ân'ın üçte birine denktir."[516]

عن أبي بن كعب رضي الله عنه أن المشركين قالوا لرسول الله ﷺ: انسب لنا ربك فأنزل الله تعالى: ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ • اَللّٰهُ الصَّمَدُ • لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ﴾ لأنه ليس شيء يولد إلا سيموت ولا شيء يموت إلا سيورث والله عزوجل لا يموت ولا يورث، ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ قال لم يكن له شبيه ولا عدل وليس كمثله شيء".

Ubey İbn Kâ'b (r.a.) şöyle demiştir: Müşrikler Resûlullah'a (s.a.s.) dediler ki: "Rabbinin nesebini bize bildir." Bunun üzerine işbu ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ sûresi nâzil oldu. Çünkü doğan her şey mutlaka ölür. Ölen her varlığın da vârisleri mallarını bölüşür. Ama Allah Teâlâ ne ölür, ne de varisleri bulunur. ﴿وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ﴾ yani O'nun benzeri, O'na denk olan yoktur, O'nun misli asla olamaz, demektir.[517]

---

516 Müslim, 6/45, ha. no. 259

517 Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*Fethu'r-Rabbânî*, 18/343); Tirmizî; İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, 10/370'de Ahmed, Tirmizî, İbn Huzeyme ve Hâkim (*Müstedrek*)'e nisbet eder.

FELÂK VE NÂS SÛRELERİ

عن عقبة بن عامر قال: قال لي رسول الله ﷺ: أنزل الله أو أنزلت علي آيات لم ير مثلهن قط: المعوذتين».

Ukbe İbn Âmir (r.a.) şöyle diyor: Resûlullah (s.a.s.) bana dedi ki: "Bana öyle âyetler indirildi ki onların benzeri hiç görülmüş değil: onlar Muavvizeteyn'dir."[518]

***

﴿وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ﴾ (الفلق: ٣)

"Karanlığı çöktüğü zaman gecenin şerrinden." (Felâk, 3)

قال الطبري: "وقال أخرون: بل الغاسق إذا وقب القمر، ورووا بذلك عن النبي ﷺ خبرا: عن عائشة عن النبي ﷺ: نظر إلى القمر، فقال: يا عائشة! استعيذي بالله من شر هذا، فإن هذا [هو] الغاسق إذا وقب.

Hz. Âişe (r.anhâ) şöyle diyor: Bir gece Resûlullah (s.a.s.) Ay'a baktı ve dedi ki: "Âişe! Bunun şerrinden Allah'a sığın. Çünkü Ay'ın görünmez olması: işte ğasik odur."[519]

***

﴿ مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ﴾ (الناس: ٤)

518 Müslim, 6/46, ha. no. 265

519 Tirmizî, *Tefsir*; Ahmed İbn Hanbel, *Müsned* (*el-Fethu'r-Rabbânî*, 18/352); Taberî, 30/352.

"O sinsi şeytanın şerrinden." (Nâs, 4)

عن أبي يعلى الموصلي ... عن أنس بن مالك قال: قال رسول الله ﷺ: ''إن الشيطان واضع خطمه على قلب ابن آدم فإن ذكر الله خنس وإن نسي التقم قلبه فذلك الوسواس الخناس''.

Enes (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.s.) şöyle dediğini nakleder: Şeytan ağzını ve burnunu Âdemoğlunun kalbine koyar. Eğer o Allah'ı zikrederse sus pus döner. Eğer zikretmeyi unutursa kalbini yemeye başlar. İşte vesvas-ı hannas budur."[520]

عن أبي ذر قال: أتيت رسول الله ﷺ (...) فقال: ''يا أبا ذر تعوذ بالله من شر شياطين الأنس والجن''، قال: فقلت: يا رسول الله وللإنس شياطين؟ قال: نعم''.

Ebû Zer (r.a.) şöyle demiştir: Hz. Peygamber'i (s.a.s.) ziyarete gittim. O sırada bana: "Ebâ Zer! İns ve cin şeytanlarının şerlerinden Allah'a sığın!" dedi. Ben: "Ya Resûlallah! İnsanların da şeytanları var mı?" diye sordum. "Evet." diye cevap verdi.[521]

520 İbn Kesîr, 7/423'de Ebû Ya'lâ'dan; Suyûtî, *Dürru'l-Mensur*'da ayrıca İbn Ebi'd-Dünya, İbn Şahin ve Beyhakî'ye (*Şuabu'l-İman*) nisbet eder.

521 İbn Kesîr, 7/423-424'te *Müsnedu Ahmed*'den nakledip ayrıca Nesâî ile İbn Hibban'ın Sahih'ine nisbet eder.

BİBLİYOGRAFYA

Abd İbn Humeyd İbn Nasr el-Keşşî (ö.249/865), *Müsned* (Yazma), Süleymaniye (Ayasofya) Ktp. No. 894.

Abdurrezzâk İbn Hemmam (ö.211/826), *Tefsîru Abdirrezzâk* (Yazma), Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp. İsmail Saib Sencer Koleksiyonu, No. 4216.

Alâuddîn Ali el-Muttakî İbn Husâmiddîn el-Hindî (ö. 975/1567), *Kenzu'l-Ummâl fî Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl*, Haydarâbâd, 1950/1369.

Ahmed Emin, *Fecru'l-İslâm*, Kâhire, 1965.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdullah eş-Şeybânî, ö. (241) *Müsned*, Kahire, Halebî 1313.

Âsım Efendi, Ebu'l-Kemâl Ahmed, *el-Ukyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi-'l-Muhît* (Kâmûs Tercümesi), İstanbul, 1250.

Askalânî Ahmed İbn Ali (773-852), (ö. 852/1449), *Fethu'l-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Kâhire 1378/1959.

Bennâ Ahmed Abdurrahman, *Fethu'r-Rabbânî li Tertibi Müsnedi Ahmed İbn Hanbel* (Fethu'r-Rabbânî), Mısır, 1372.

Beyhakî, Ebû Bekir Ahmed İbn el-Hüseyin (384-458), *Şuabu'l-İmân*, Beyrut 1410.

Beyzâvî, Kâdî Nâsıruddîn (ö. 685/1286), *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl*, Kâhire, 1311 (Hatîbu'ş-Şirbînî'nin Sirâcu'l-Münîr'inin hamişinde).

Bezzâr, Ebû Bekir Ahmed İbn Amr (ö. 292/905), *Müsned* (Yazma), c. VI, Köprülü Ktp. No. 426. *Müsned* (Yazma), Murat Molla Ktp. No. 578 (Mutlak olarak zikredilirse maksat Köprülü nüshası, (Murat Molla) denildiğinde de maksat bu nüshadır.)

Bilmen, Ömer Nasûhî, *Hukuki İslâmiyye ve İstilâhatı Fıkhiyye Kamusu*, c. I, İstanbul, 1967.

Buhârî, Muhammed İbn İsmâîl (ö. 256/870), *Câmiu's-Sahîh* (el-Buhârî), İstanbul, 1315.

Bülûğu'l-Emânî min Esrâri'l-Fethi'r-Rabbânî (el-Fethu'r-Rabbânî ile bir arada), Bkz. Ahmed Abdurrahman Bennâ.

Burhân, Bkz. ez-Zerkeşî.

Câmiu Beyâni'l-İlm, Bkz. İbn Abdilberr.

Cerrahoğlu, İsmail, *Kur'ân Tefsirinin Doğuşu ve Buna Hız Veren Âmiller*, Ankara, 1968.

———, *Tefsir Usûlü*, Ankara, 1971.

Çantay, Hasan Basrî, *Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm* (üçüncü baskı), İstanbul, 1377/1958.

Dârimî, Ebû Muhammed (ö. 255/869), *Müsnedu'd-Dârimî* (Yazma), Bayezit Umumî (Veliyyüddin Ef.) Ktp. No. 824, *Sünen*, Kâhire, 1386/1966.

Dürru'l-Mensûr, Bkz. Suyûtî.

Ebû Dâvud, Süleyman İbn Eş'as Sicistânî (ö. 275/88), *Sünenu Ebî Dâvud*, Kâhire, 1369/1950.

Ebû Ya'lâ Mevsılî, *Müsned* (Yazma), Süleymaniye (Fatih) Ktp. No. 1149.

Fethu'r-Rabbânî, Bkz. Ahmed Abdurrahman Bennâ.

Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed (ö. 505/1111), *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, c. I, Kâhire, 1306.

Goldziher, I, *Mezâhibu't-Tefsîri'l-İslâmî* (Arapça'ya çeviren Abdulhalîm en-Neccâr), Kâhire, 1374/1955 (Mezâhibu't-Tefsîr).

Hâkim, Ebû Abdirrahman Abdullah Neysâbûrî (ö. 405/1014-15), *Müstedrek alâ's-Sahîheyn*, Haydarâbâd, 1342). (Zehebî'nin *Telhîsu'l-Müstedrek* adlı eseri ile bir arada).

Hemmam İbn Münebbih, Ebû Ukbe (101/718), *Hemmam İbn Munebbih'in Sahîfesi* (ö. 101/718), Nşr. Muhammed Hamidullah, Trc. Talât Koçyiğit, Ankara, 1967.

Humeydî, Ebû Bekir Abdulâh İbn Zübeyr (ö. 219/834), *Müsned*, Nşr. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî, Haydarâbâd, 1963/ 1382.

İbn Abdilberr en-Nemerî, Ebû Amr Yûsuf (ö. 463/1070-71), *Camiu Be-*

yâni'l-İlm ve Fadlih, Nşr. Abdurrahman Muhammed Usmân, el-Medîne-tu'l-Munevvere, 1388/1968.

İbn Ebî Hatim Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman (ö. 327/ 939), *Tefsir* (Yazma), Süleymaniye (Ayasofya) Ktp. No. 175. (Âl-i İmrân başından en-Nisâ sûresinin âhirine kadar, eksik tefsir. Hamişinde İbnu'l-Munzir Tefsirinden geniş ölçüde iktibaslar vardır).

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekir Abdullah (ö. 235/849), *Musannaf* (Yazma), Köprülü Ktp. No. 438.

İbnu'l-Esîr, Mecduddîn Ebû's-Sa'âdât Muhammed, *Camiu'l-Usûl fî Ehâdîsi'r-Resûl* (Yazma), Köprülü Ktp. No. 276 (ö. 51-79).

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak İbn Ebî Bekir (ö. 542/1147), *el-Muharreru'l-Vecîz fî Tefsiri Kelâmi'l-Azîz*, (Yazma), c.1, Bayezit Umumî (Veliyüddin Ef.), No.95.

İbn Hacer Askalâni (ö.852/1449), *Feth'ul-Bârî bi Şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, Kahire, 1378/1959.

İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed el-Büstî (ö. 354/965), *Sahih*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1414.

İbn Huzeyme, Muhammed İbn İshak İbn Huzeyme en-Neysâbûrî (ö. 311/923), *Sahîh* (Yazma), Topkapı Sarayı (III. Ahmed) Ktp. No. A. 348.

İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ İmâduddîn İsmail (ö. 774/1373), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm* (İbn Kesîr), Beyrut, 1385/1966.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed İbn Müslim (ö. 276/889), *Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs*, Nşr. Muhammed Zuhrî en-Neccâr, Kâhire 1966/1386.

İbn Mâce, Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/886), *Sünenu'l-Mustafâ*, Mısır, 1372/1952.

İbnul-Munzir, Muhammed İbn İbrâhim Ebû Bekir en-Neysâbûrî (ö. 319/931), *Tefsir*. Bkz. İbn Ebî Hatim.

İbnu'n-Nedîm, Ebu'l-Ferec Muhammed İbn İshak (ö. 385/995), *Kitâbu'l-Fihrist*, Nşr. Rızâ Teceddud, Tahran 1391 H. 1350 HŞ./1971.

İbn Teymiyye, Takiyyuddîn Ebu'l-Abbâs Ahmed (ö. 728/1328), *Mukaddime fî Usûli't-Tefsîr*, Dimaşk 1936/1355.

———, *Tefsîru Sûreti'l-İhlâs*, Mısır, tarihsiz.

İtkân, Bkz. Suyûtî.

Kasım el-Kaysî, *Târîhu't-Tefsîr*, Bağdâd 1385/1966.

Kâsımî, Muhammed Cemâluddîn (1332/1914), *Tefsîru'l-Kâsımî* (el-Musammâ: *Mehâsinu't-Te'vîl*), Nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Kâhire 1376/1957.

Kur'ân Tefsirinin Doğuşu, Bkz. Cerahoğlu, İsmail.

Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed İbn Ahmed (ö. 671/1273), *el-Câmi' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'ş-Şa'b, Mısır tarihsiz.

Lübâbü'n-Nukûl. Bkz. Suyûtî.

Mehâsinu't-Te'vîl. Bkz. Kâsımî.

Mâlik İbn Enes (ö. 179/795), *Muvattâ*, Nşr. Muhammed Fuâd Abdulbâkî, 1370/1951.

Mamer İbn Râşid (ö. 153/770), *Câmi'* (Yazma), Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Ktp. İsmail Saib Sencer Koleksiyonu, No. 2164.

Mansûr Ali Nâsıf, *Tâcu'l-Câmi' li'l-Usûl fi Ehâdîsi'r-Resûl*, 3. basım, Kâhire 1382/1962.

Mukaddime fi Usûli't-Tefsîr, Bkz. İbn Teymiyye.

Mukaddemetân fi Ulûmi'l-Kur'ân *ve humâ Mukeddemetu Kitâbi'l-Mebânî ve Mukaddemetu İbn Atiyye* (Mukaddemetân), Mısır, 1954. (A. Jeffery tarafından neşr edilmiştir).

Mukâtil İbn Süleyman (ö. 150/767), *Tefsîru Mukâtil* (Yazma), Süleymaniye (Hamidiye) Ktp. No. 58.

Müsnedu'd-Dârimî, Bkz. Dârimî.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (261/875), *Câmiu's-Sahîh*, Thk. Muhammed Fuad Abdulbâkî, Mısır 1374/1955.

Müstedrek, Bkz. el-Hâkim.

Muvâfakât, Bkz. Şâtıbî.

Muvatta, Bkz. Mâlik İbn Enes.

Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed İbn Ali İbn Şuayb (ö. 303/915), *Sünenu'n-Nesâî*, Mısır, 1348/1930. (Suyûtî'nin şerhi ve Sindî'nin Haşiyesi ile bir arada.)

———, *Tefsîru'n-Nesâî* (Yazma), İstanbul Üniversitesi Ktp. Arapça yazmalar kısmı, No. 3257.

Râzî, Ebû Muhammed Abdurrahman (327/939), Süleymaniye Kütüphanesi (Ayasofya Kısmı), Rakam, 175, (Âl-i İmrân sûresinin başından Nisâ sûresinin sonuna kadar), (Tefsirin haşiyesinde Tefsiru İbni'l-Münzir'den iktibaslar var.)

Sa'lebî, Ebû İshak Ahmed İbn Muhammed, (ö. 427/1035), *el-Keşf ve'l-Beyân an Tefsîri'l-Kur'ân* (Yazma), Bayezit Umumi (Veliyüddin) Ktp. No. 130, 133.

Sofuoğlu, Mehmed, *Sahîh-i Müslim ve Tercemesi*, İstanbul 1386/ 1967-1390/1970.

Subhi es-Sâlih, *Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları*, Trc. M. Yaşar Kandemir, Ankara 1971.

Süfyan es-Sevrî (ö. 161/777), *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Nşr. İmtiyaz Ali Arşî, Rampur 1385/1965.

Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman (ö. 911/1505), *Dürru'l-Mensûr fi't-Tefsîri bil-Me'sûr*, Mısır 1314.

———, *İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Mısır, 1370/1951.

———, *Lubâbu'n-Nukûl fî Esbâbi'n-Nuzûl*, Dimaşk, 1379.

Şafiî, Ebû Abdillâh Muhammed İbn İdrîs (ö. 204/819-20), *Ahkâmu'l-Kur'ân* (Yazma), Murat Molla Ktp. No. 16.

———, *Risâle*, Nşr. Muhammed Seyyid Keylânî, Mısır 1388/1969.

Şerhu Meâni'l-Âsâr, Bkz. Tahâvî.

Şâtıbî, Ebû İshak İbrâhim İbn Mûsa (ö. 790/1388), *Muvâfakât fî Usûli'l-Ahkâm*, Nşr. Muhammed Muhyiddîn Abdulhamîd, Kâhire 1969-1970.

Taberânî, Ebu'l-Kâsım Muhammed İbn Ahmed (ö. 360/971), *eMu'cemul-Kebîr* (Yazma), İstanbul Millet (Feyzullah Ef.) Ktp. No. 546.

———, *Mu'cemu's-Sagîr* (Yazma), İstanbul Millet (Feyzullah Ef.) Ktp. No. 545.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed İbn Cerîr (ö. 310/922), *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli'l-Kur'ân* (Taberî), Nşr. Ahmed Muhammed Şâkir (A.M. Şakir) ve Mahmûd Muhammed Şâkir (M.M. Şakir, C. 1-16, Mısır, 1374/1955.

Aynı eser Kâhire, Matbaatu'l-Halebî, 2. basım, 1373/1954. (Bu neşirden yapılan nakillere (Halebî) şeklinde kayıt konmuştur).

Tâc. Bkz. Mansur Ali Nâsıf.

Tefsîru'n-Nesâî, Bakınız. Nesâî.

et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn, Bkz. Zehebî.

Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed İbn Muhammed (321/933), *Şerhu Meânî'l-Âsâr*, Kâhire, 1386.

Te'vîlu Muhtelifi'l-Hadîs, Bkz. İbn Kuteybe.

Tirmizî, Ebû Îsa (ö. 279/892), *Sünenu't-Tirmizî*, Nşr. Ahmed Muhammed Şâkir ve arkadaşları, Kâhire, 1356-13. (Tirmizî).

Vâhidî, Ebû Huseyn Ali İbn Ahmed (ö. 468/1076), *Esbâbu'n-Nüzûl*, Mısır, 1379/1959.

Weinsinck, A. J., *el-Mu'cemul-Mufehresu li Elfâzil-Hadîsi'n-Nebevî* (*Concordance et indice de la Tradition Musulmane*), Leiden, 1936-1969.

Yahya İbn Sellâm İbn Salebe et-Teymî (ö. 200/815), *Tefsîru Yahya İbn Sellâm* (Yazma), Tunus Abdeliyye Ktp. No. 134'te kayıtlı bulunan bu tefsirin fotokopisini Muhterem İsmail Cerrahoğlu Bey lütfetmiştir.)

Yazır, Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, İstanbul, 1935-1939.

Zehebî, Muhammed Huseyn, *et-Tefsîr ve'l-Mufessirûn*, c. 1, Kâhire, 1381/1961.

Zerkeşî, Bedruddîn Muhammed İbn Abdillâh (ö. 794/1392), *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Nşr. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrâhim, Mısır, 1376/1957, (*Burhân*).

KARMA İNDEKS

Not:
İndekste kitap ve şahıs isimleri sadece zikre değer bir husus olduğu zaman alınmıştır.

A

B

C

D

E

F

G

H

İ

N

O/Ö

P/R

S

Ş

T

U/Ü

V

Y

Z

SÖZLÜK

Âbid: Çok ibadet eden, zahid.

Acbu'z zeneb: Kuyruk sokumu kemiği. Hadiste bu kemiğin çürümeyeceği, kıyamet günü insan vücudunun bu kemikten itibaren yeniden dirileceği belirtilmiştir.

Adalet ve zabt: Hadis rivayet eden kimsede aranan şartlar. Adalet, râvînin Allah ve Resûlü'nün emirlerine uygun yaşaması, halk arasında kişiliğini zedeleyici söz ve işlerden uzak durması. Zabt ise râvînin hadisi başkasına rivayet edinceye kadar aldığı gibi koruması demektir.

Ahbar: Haber'in çoğulu. Haber lügatte konuşulan söz, bilgi demektir. Terim olarak ise, doğru veya yalan olması muhtemel olan söze denir.

Ahvâl: Haller, hadiseler, olup bitenler, vak'alar. Durum, vaziyet.

Âkile: Kasıtsız olarak işlenen cinayet diyetini veya malî tazminatı yüklenip ödeyen asabe (akraba), aşiret, divan üyeleri, meslek kuruluşları vb.dir. Her birine âkil, tümüne birden âkile denir.

Akur köpek: (Kelb-i akur) ısırgan, kudurmuş köpek.

Amel: Maksatlı iş, çalışma. Dinî buyrukların yerine getirilmesi.

Arz etmek: Sunmak. Hadislerin Kur'âna arzı: Peygamberimiz'den nakledilen söz ve davranışların Kur'ân'a uygun olup olmadığını kontrol etmek.

Asabe: Baba tarafından olan akrabadır. Terim anlamı: Ashab-ı feraiz (asıl mirasçı) ile beraber bulundukları zaman onların sehimlerinden arta kalan kısmı alan ve ashab-ı feraizle bulunmadığı halde ise terikenin (miras) tümünü alan yakındır.

Âsâr ehli: Ehlu'l-Eser: Lügat olarak eser sahibi demek ise de ıstılah olarak, haber ve rivayet nakleden; muhaddis demektir.

Ashab-ı feraiz: Mirastan hisseleri nass ile belirlenmiş olan varislerdir ki dördü erkek, sekizi kadın olmak üzere on iki kimsedir. Mesela; 1.karı, 2.koca, 3. baba, 4. ana… gibi.

Atavizm: Atalara benzeme durumu, atalardaki bazı özelliklerin torunlarda ortaya çıkması, atacılık, ceddâniyet.

Atîk: Âzad edilmiş olan, hür. Beyt-i Atîk: Kâbe.

Baras hastalığı: Vücutta yer yer lekeler halinde görülen hastalık, abraşlık, alaca hastalığı.

Batınî: İçte olan, iç alemle ilgili. Karşıtı, zahirî. Batınîlik, Kur'ân-ı Kerîmin zahirî manası üzerinde durmayıp dinî emirleri gereksiz sayacak şekilde mecazî manalar vererek te'vil eden batıl mezhep.

Bedi': Duruma uygun açık ve düzgün sözleri, aynı zamanda süslü söyleme sanatına bedi' denir. Belâgat ilminin üç dalından (Meânî, Beyan, Bedî') birini teşkil eder. Kur'ân-ı Kerîm'de, hadîs-i şerîflerde ve eski Arap şiirlerinde mevcuttur.

Belâgât: Sözün etkili, güzel ve hitap edilen kimseye, içinde bulunulan duruma uygun düşecek şekilde söylenmesi. En hatasız en açık sözler; Kur'ân-ı Kerîm'in âyetleri ve Peygamberimizin sözlü hadisleridir.

Belîğ kelam: Edebî, belâgatlı. Etkili, güzel ve yerinde söylenmiş söz.

Bevaik: Şer.

Beyan: Açıklama, anlatma, söyleme. Belâgat ilimlerinden biridir. İster söz olsun, ister iş olsun gerçekleşen bir olaydan murat edilenin ne olduğunu, o şey ile alakası ve ilgisi bulunan başka bir söz veya fiille açıklamaktır.

Beyan-ı tağyir: Sözün baş tarafının ne anlama geldiğini, diğer kısımla açıklayarak değiştirmek. "Alış veriş helal, ribâ haramdır" sözü gibi.

Beyan-ı tefsir: Kendisinde kapalılık bulunan bir şeyi izah etmektir. "Zekatınızı verin" emrinin hadiste kırkta bir olarak açıklanması gibi.

Bi'z-zat veya bi'l-vasıta: Doğrudan veya dolayısıyla. Peygamberimizin (s.a.s.) Kur'-

ân-ı Kerîmi bazen doğrudan, bazen de dolaylı olarak açıklaması, tefsir etmesi.

Bid'at: Aslında olmayan, sonradan ortaya çıkan şey. Hz. Peygamber'den sonra ortaya çıkan ekseriya sünnete aykırı uygulama.

Busr: Koruk, (hurma vb) meyvenin ham şekli.

Ceberût: 1.Allah'ın her şeyin üstünde olan büyüklüğü, kudreti.2. Zorbalık, merhametsizlik.

Cedel: Tartışma, münakaşa, ağız dalaşı. Mantık ilminde karşılıklı konuşma ve tartışma sanatı, diyalektik, eytişim.

Cedelu'l Kur'ân: Kur'ân'ın muarızlarına karşı kullandığı ve uygulamasını istediği üsluptur. Bu bağlamda Allah Teâla şöyle buyurur: "Sen hikmetle, güzel öğütle Rabbi'nin yoluna çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et" (Nahl 125).

Cedîd mezheb: Yeni mezheb.

Celb etmek: Kendine doğru çekmek, üzerine çekmek.

Cerh ve ta'dîl: Hadis ilminde râvînin, adalet ve zabt sıfatları yönünden değerlendirilmesi.

Cerh: Yaralamak. Bir iddia, fikir ve düşünceyi çürütmek, reddetmek, kabul etmemek. Hadis rivayetinin kusurlu olması.

Ceyyid: İyi, latif, hoş. Bir râvinin rivayetlerinin umumi vasfının ceyyid olduğunu gösteren bir tabirdir. Vasfı bu olan râvinin hadisleriyle itibar edilir.

Cima: Cinsel ilişki.

Cumhur: 1.Halk topluluğu, halk.2.Bir ilim dalındaki alimlerin çoğunluğu.

Debûr: Âd kavmini helak eden kasırga. Batıdan esen rüzgâr.

Değnek cezası (celd): Deri üzerine vurmak. Deri ile (kamçı gibi deriden yapılmış bir şeyle) vurmak.

Delalet: Söz ile anlam arasındaki münasebet. Terim olarak, söz davranış vb. şeylerin belirli bir bilgi, anlam ve hükümle bağlantısını ifade etme demektir.

Develeri seyipleme adeti: Azad etme, salıverme, serbest bırakıp terk etme.

Dirâyet tefsiri: Rivayetlere münhasır kalmayıp Arap dili ve edebiyatı, dînî ve felsefî ilimler ile çeşitli müspet ilimlere dayanılarak yapılan tefsirdir. Ayrıca rey ile tefsir ya da ma'kûl tefsir de denir. Ör-

nek: Fahruddin Râzi'nin Mefâtihu'l Gayb'ı (Tefsir-i Kebir) gibi.

Dirâyet: Akıl, zekâ, kabiliyet, bilgi.

Diyât: Diyetler (çoğul):Kan bedeli. Öldürme ya da yaralama gibi işlenen cinayet sebebiyle mağdura ya da varislerine bir tür tazminat mahiyetinde olarak ödenmesi gereken mal.

Dübür: Kıç, makat, verâ.

Edebî lehçe: Bir dilin edebiyat yönünden bir değer taşıyan dil kurallarına uygun söyleyiş tarzı.

Efdal: Çok faziletli, yüksek derecede. Daha üstün, daha sevaplı.

Ehl-i Kitab: Esas itibariyle semavî bir dine, vahiy yoluyla nazil olmuş ilahi bir kitaba inanmakta olan gayr-i Müslim kimse.

Erkan-ı mahsûsa: Muayyen rükunler. Mesela namazın şartları.

Ezdat: Zıt anlamları bir arada taşıyan kelimeler. Mesela Kuru' gibi, hem hayız (âdet) hem de temizlik (âdet dışındaki durum) anlamına gelir.

Fail: Yapan, eden, işleyen, âmil.

Fail-i müessir: Etkin fail. Müessir fiil sahibi.

Fehvâ: Anlam, mana.

Fevt etmek: (Bir fırsatı) kaçırmak, kaybetmek.

Firak: Ayrılık, ayrılma.

Gaybî ve uhrevî: Hazırda olmayan, görünmeyenlere ait, âhirete ait.

Garazkar: Garazı olan. Kötü kasıt sahibi

Garîb: Sözlükte yalnız, yurdundan uzak, yabancı, benzeyeni olmayan anlamına gelir. Hadiste ise,1.Hangi tabakada olursa olsun, senedinin bir veya birkaç tabakasında râvi sayısı bire düşen hadîse denir.2. Mânası açık olmayan kelimelere de garib denir.

Garîbu'l Kur'ân: Kur'ân-ı Kerîm'deki kapalı gibi görünen lafızları açıklayan ve mânalarını izah eden ilim dalıdır. Abese sûresindeki 'ebben' kelimesinin anlamı gibi.

Gavres hadisesi: Hicretin 4. veya 5. yılı Zatu'r Rikâ'da (Gazvetu Muharip denen gazve sırasında) meydana gelir: Öğle sıcağında, ağaçlık bir yerde asker istirahate çekilir. Peygamberimiz (s.a.s) de tek başına bir ağacın altında uyuduğu bir sırada, birden Gavres adında cesur bir müşrik (Muhârip kabilesinin reisi) sessizce Peygamberimiz'in başının üzerine gelir ve kılıcını çe-

ker, 'Şimdi seni kim kurtaracak!' der. Peygamberimiz (s.a.s.) 'Beni Allah korur.'dediğinde sanki Gavres omzundan darbe almış gibi yere düşer ve kılıcını da yere düşürür. Bu sefer Peygaber efendimiz (s.a.s.) kılıcı Gavres'e çevirir ve 'Şimdi seni kim kurtaracak?' der. Peygamberimiz O'nu affeder, düşmanlık etmeme sözü verip kabilesine döner.

Gayri Metlüv vahiy: Tilavet edilmeyen, mana bakımından vahiy olan yani sünnet. Kur'ân ise tilavetiyle ibadet edilen vahiy olarak Vahy-i Metlüv'dür.

Ğabîler: Aptallar.

Haber(hadis): Ulemadan bir kısmına göre H.z. Peygamber'den rivayet edilen hadislere denir. Diğer bir kısmına göre ise sadece Hz. Peygamberin söz, fiil ve takrirlerine hadis, sahabe ve tâbiînin kine ise haber denir.

Haber-i vâhid: Her tabakada birden fazla kişi tarafından rivayet edilmiş olsa da mütevâtir derecesine ulaşmayan haber (hadis).

Hâciyyât: İnsanların, dünyevî ve uhrevî vazifelerini yerine getirmede, zorluk ve meşakkatin kaldırılması için ihtiyaç duyulan şeyler. Hâciyyât yerine getirilmediğinde sıkıntıya düşülür.

Hadd: Sınır, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı Kerîmde bazı suçlara tayin ettiği cezalar. İnsanların hareket ve davranışları için belirlediği sınır.

Hide'e: Delice kuşu.

Hadis ve âsar ehli, ashâbu'l hadis: Bütün gayretleriyle hadise yönelmiş, fıkhî meselelerde ihtiyaç duyulan ahkamı zayıf bile olsa hadislere dayandırıp, imkan nisbetinde kıyastan kaçanlar, Mâlik, Şâfiî ve Ahmed İbn Hanbel'in mezhebinde olanlar umumiyetle bu ismi alırlar.

Hadravân: Yemyeşil iki cennet bahçesi.

Hakikat: Bir kelimenin sadece delalet ettiği ilk mânada kullanılmasıdır. Mecazın zıddıdır.

Hamletmek: Taşıma, yüklenme, yükletme. Yorma, atıf ve isnat etme.

Hamr: Sarhoşluk verici hal alan, yaş üzüm suyu.

Hanût: Ölü kefenine serpilen kokulu madde.

Hanzala: Ebû Cehil karpuzu veya acı hıyar denen bitki.

Harem: Mekke'nin kutsal kılınan çevresi.

Hasen li zâtihî: Adalet ve zabt sahibi olan, ancak zabt yönünden sahih hadis ravilerinin derecesine ulaşamayan kimseler tarafından rivayet edilen hadisler.

Hasen: Güzel, iyi. Hadiste sahih, hasen, zayıf şeklinde hadis sınıflandırması içinde orta derecede olanı. Tirmizî bu tabiri çok kullanmıştır. Onun tarifine göre, senedinde adalet yönünden kusuru olmayan, ancak zabt yönünden kusuru olan râvinin, kusursuz olarak rivayet ettiği ve benzeri de başka tariklerle gelmiş olan rivayettir.

Hasene: İyilik, iyi ve güzel iş. Karşıtı seyyie olup kötülük, günah demektir

Hasr: Tahsis etmek, daraltmak. Belâgat terimidir. Bir şeyin başka bir şeye tahsîsi, yani bir şeyin başkalarında bulunmayıp ancak o şeyde bulunduğunu söylemek. Başka bir deyişle kavramlar arasındaki tahsisin gerçeğe uygun şekilde, alışılmış ifadeden daha azı ile karşılamaktır. Örnek: 'Muhammed, ancak bir peygamberdir.' (Hadid, 20)

Hasretmek: Bir şeyi yalnız belli bir şeye ayırmak, ona tahsis etmek.

Haşiye: Bir kitaba yapılan açıklama ve ilaveler. Bu şekilde ortaya konan kitap.

Havf namazı (salâtu'l-havf): Korku namazı. Savaş sırasında, tehlikeli anda cemaat halinde nasıl namaz kılınacağı Kur'ân'da tarif edilmiştir (Nisâ, 101-102).

Hazf: Söylenilmesi icab etmeyen sözün ibarede zikredilmemesidir. Kur'ân-ı Kerîm'de; mânanın ve şeklin etkilenmemesi şartıyla kendine ait ip ucu olan bir veya daha fazla kelimenin düşürülmesine hazf, kelimenin zikredilmesine de zikr denir.

Hazm-ı nefs: Tevazu göstererek, kişinin kendisiyle ilgili faziletleri göstermemesi.

Hılfu'l Fudul: Cahiliye döneminde mazlumları korumak için bir takım şerefli, değerli insanların kurduğu birlik müessesesidir. Peygamber efendimiz de üyeleri arasında bulunmuştur.

Hikmet: Hikmet, hak ve hakikate uygun, kısa ve manalı söze denir. Kur'ân'da 'Kitap'la birlikte geçen bu kelime İmam Şâfiî ve başka alimlerce 'sünnet' olarak tevil edilmiştir.

Hilf (anlaşma): Cahiliye döneminde yemin edilerek yapılan anlaşmalar.

Huccet: Kesin olsun olmasın mutlak anlamda delil. Bir davayı ispat eden, şahit, yemin.

Hulle ve Muhallil: Üç talakla boşanmış bir kadının, yeniden kocasına dönebilmesi için başkasına nikahlanıp ayrılmasına hulle, bu nikahı yapana muhallil denir.

Husûs: Has olma. Umûm'un zıddıdır. Tek anlamda kullanılan (hususi) lafızdır. Husûsun delaleti kesindir.

Hükmen merfu': Rivayeti Hz. Peygambere yükseltilmiş hadis. Görünüşte sahabe veya tabiîn sözü olduğu halde, ifade ettiği meseleyi ancak vahye mazhar bir peygamber söyleyebilecekse buna hükmen merfu' denir. Âhiret alemiyle ilgili açıklamalar, sahabenin naklettiği nüzül sebebi ile ilgili rivayetler gibi.

Istılah: Bir kelimenin sözlük anlamından farklı olarak özel bir ilim dalındaki kullanılışı. Terim.

Itlak: Bir ibarenin veya sözün kayıt ve şarta bağlı olmayarak delalet ettiği manaya kullanılması. Bir kelimeyi terim anlamında kullanma. Karşıtı, "takyid".

Ittıla': Haberli olmak. Öğrenmek. Haberi malûmatı bulunmak.

İbham: Belirsiz, zor anlaşılır, kapalı ifade. Müphem söyleme.

İ'câz: Âciz hale düşürme; mûcize gösterme, kimsenin yapamayacağı şeyi yapma.

Îcaz: Edebiyatta sözü kısa ve anlaşılır söyleme, az sözle çok şey anlatma.

İ'câzu'l Kur'ân: Kur'ân'ın lafzı, nazmı, üslûbu ve içeriğiyle insan ve cinleri kendisine benzer getirmekten âciz bırakmasıdır.

İ'mal-i fikir etmek: Fikir üretme, düşünme.

İcabet: Soruya cevap, çağrıya karşılık verme.

İcma: Bir asırda bulunan tüm İslâm müctehidlerinin şer'î bir hüküm üzerinde görüş birliği etmeleri.

İcmâlî mâna: Kısa, ayrıntısız, ana fikir, özet.

İctihat: Kısaca dini anlamak ve pratik hayata uygulamak demektir. Bir alimin kıyas yolu ile Kur'ân ve sünneti esas alarak yeni bir hükme ulaşması.

İddet: Boşanma veya kocasının ölmesinden ötürü yeniden evlenecek kadının beklemesi gereken süre.

İddia: Bir kimsenin bir şey için şöyledir diye davada bulunmasıdır. Kişi iddiasında doğru da olabilir, haksız da.

Îhâm etmek: Vehim vermek, zannettirmek. Belâgât alimleri şöyle tarif eder: Bir sözde övme-yerme, dua-beddua gibi iki zıt anlama gelmesi eşit derecede muhtemel olan lafızların kullanılmasıdır. Yani bir lafzın iki zıt manası olup bunlardan hangisinin kastedildiği bilinmiyorsa, bu îhamdır.

İhata: Bir şeyi kuşatma, çerçeveleme, çevirme kavrama.

İhtisar: Sözü kısa kesme kısaltma, uzun bir ayetten ya da hadisten bir parçayı almak.

İktiza: Gerektirme, lâzım gelme, ihtiyaç hissedilme.

İlhâk: Katma, bir şeyi başka bir şeye ekleme, katma.

İlhâm: Esin. Vahiyden ayrı olarak feyiz yolu ile kalbe doğan bilgi.

İlimde rüsuh: Bir ilimde sağlam bilgi sahibi olma, o ilmin derinliğine inme.

İllet: Hastalık. Sebep. Hadiste herkesin göremeyeceği sıhhat bozucu unsur.

Îmâ ile namaz: İşaretle namaz kılma.

Îmâ: Uzuv (organ)larla işarete denir.

İmtina: Bir fiili yapmaktan kaçınma, çekinme, içtinap.

İnkişâf: Gelişme, belirli hale gelme, açığa çıkma.

İntifa hakkı: Mülkiyeti başkasına ait bir gayri menkulün yalnız gelirinden faydalanma hakkı.

İntifa: Faydalanma, yararlanma.

Îrâd: Bir mülkün kira ve geliri.

İrca etme: Geri getirme, döndürme geri çevirme.

İrtidat: Geri dönme, İslâm dinini terk etme.

İrtikâp: Kötü, fena, günah teşkil edecek bir şey yapma.

İsnad: Bir durumu bir şahsa veya sebebe bağlama. Hadiste isnad: bir rivayeti, Hz. Peygamber'den ilk duyandan müellife kadar araya giren râvileri hoca talebe düzeni içerisinde tarihi sırayla zikretmek.

İsnatta zaaf: Senedi zayıf olan hadis.

İsrâiliyyat: İsrâiliyye'nin çoğulu. İslâm'a, özellikle tefsire, diğer dinlerden girmiş olan bilgi ve kültür.

İsti'mal: Kullanma.

İstiâre: Ödünç almak, ariyet istemek. Istılahta bir kelime yerine herhangi bir bakımdan kendisine benzerliği bulunan başka bir

kelime kullanma şeklindeki edebî sanat, benzeyen veya benzetilenden yalnız biri bulunan teşbih. Mesela: 'Onlara (ebeveynin üzerine) tevazu kanadını ger!' (İsra, 24).

İstidlal: Bir delile dayanarak, bir konu hakkında hüküm çıkarmak.

İstidraç: 1. Derece derece arttırma, bir şeye yaklaştırma.
2. Allah'ın bazı kimselere sapıklıklarını arttırmak ve sonunda şiddetle cezalandırmak için nimetler verip mühlet tanıması.
3. İmansız kimseden keramete benzer olağanüstü durum meydana gelmesi.

İstiğrak: Boğulmak, bir şeyin içine gömülmek.

İstihdaf: Hedef alma, gaye edinme, amaçlama.

İstihlal: Helâl sayma, helâl kabul etme.

İstihrâc: Bir şeyin içinden başka bir şeyi çıkarma, sonuç ve hüküm çıkarma.

İstikrâ: Tek tek olaylardan umumî sonuçlar çıkarma, tümevarım.

İstilam: Teslim alma. Selamlama.

İstimta': Bir şeyden yararlanmak, faydalanmak. Kadın veya erkeğin cinsel ilişki yönünden birbirinden meşrû şekilde yararlanmaları.

İstinâd etmek: Dayanmak, güvenmek; dayanak. Bir şeyi delil sayıp bir meseleyi onun üzerine dayandırma.

İstinas: Alışma, ünsiyet, yakınlaşma, bir şeye veya kimseye ısınma.

İstinbat etmek: Kur'ân ve sünnet nasslarını anlayabilme ve onlardan hüküm çıkarma çalışması.

İstişhâd: Şahitlik talep etmek, şahit getirmek. Şer'î bir hükme dayanak teşkil etmek üzere bir ayet, hadis veya dil konusunda şiir gibi edebî metni şahit olarak göstermek.

İstizah: İzahat, açıklama, isteme.

İş'âr etmek: Bildirmek hissettirmek, haber vermek.

İşârî mana: Açık olmayan işaret yoluyla ifade edilen mana.

İşkâl: Zorlaştırma, güçleştirme, güçlük çıkarma. Yanlış anlaşılmaya müsait, müşkil olmak.

İtab: Azarlama, uyarma, ikaz etme.

İz'aç: Taciz etme, can sıkma, bunaltma.

İzah: Açıklama.

İzale: Giderme, yok etme, ortadan kaldırma.

Kâdı: Hâkim (sünnet Kur'ân'a kâdıdır):
Hükmeder, sünnet Kur'ân'ın kapalı, zor kısımlarının nasıl anlaşılması gerektiğinin yollarını gösterir.

Kadîm mezheb: Eski mezheb.

Kar': Kadının hem hayız dönemi hem de temizlik dönemi için kullanılır (ezdaddandır). Buna göre iddet süresi üç kurû, Hanefî ve Hanbelîlere göre üç hayız, Şâfiîlere ve Mâlikîlere göre üç temizlik süresidir.

Karîne: Bir şeyin varlığına delalet eden belirti, emare, delil, ipucu.

Karz: Borç verme. Terim olarak, faydalanmak ve sonra da bedelini geri ödemek üzere birisine bir miktar para ya da malı ödünç vermektir.

Kasâmat: Katili meçhul olan ve üzerinde katl eseri bulunan bir maktulün bulunduğu yer ahalisinden seçilen elli kimsenin, onu öldürmediklerine, öldüreni bilmediklerine dair yemin etmeleridir. Bunun üzerine ölünün kanını heder olmaktan korumak ve o yer ahalisinin alaka ve dikkatsizliğine bir tür ceza olmak için üzerlerine diyet ile hükmolunur.

Kasr: Kısaltma. Bir hükmü bir şeye özgü kılmak. Belagat terimi olarak, belli bir yol ile bir şeyi bir şeye tahsis etmek demektir. 'Yalnız sana ibadet eder, yalnız senden yardım isteriz.' (Fatiha, 5) gibi.

Kelâle: Baba ve oğul dışında akrabalar. Kardeşler Ölüp geride baba ya da oğul bırakmayan kimse.

Keler (zabb): Kertenkele.

Kıraat: Kur'ân kelimeleri üzerinde, med, kasır, hareke, sükun, nokta, i'rab gibi hususlarda olan değişiklikleri ihtiva edip Hz. Peygamber'den (s.a.s.) nakl edilen okunuş vecihleri.

Kısas: Suç ile ceza arasında eşitlik. Suçluya işlediği suçun dengi bir cezayı uygulama.

Kinaye: Lügatte açıklığı terk etmek, gizlemek anlamına gelir. Istılahta ise, hakiki manayı düşünmeye engel olacak bir karine bulunmak şartıyla bir sözü gerçek manasına da gelebilmek üzere, onun dışındaki bir mana için kullanmaktır.Örnek: 'Kadınlar sizin tarlanızdır' (Bakara, 223) ayetinde 'tarla' hanımdan kinayedir.

Kur'ân'a râci: Sünnetin Kur'âna dönmesi.

Lâakal: En az, en aşağı, en azından, hiç olmazsa.

Lâhik: Arkadan gelip birleşen, yetişip ulaşan, eklenen, ilave edilen.

Lehçe: Bir dilin çeşitli bölge ve topluluklarda konuşulan şekli. Dilin alt şubeleri.

Levh-i mahfuz: Allah'ın takdir ettiği, olmuş ve olacak bütün şeylerin üzerinde yazılı bulunduğu kabul edilen levha, ana defter, kütük.

Liân: Lanetleşmek. Kocanın karısına zina isnadında bulunması ve dört şahit getirememesi sonucunda karı ile kocanın, hâkim huzurunda şer'î usulüne uygun olarak dörder defa şehadette bulunduktan sonra, yalan şahitlik yapmaları halinde kendilerine lanet ve gazap okumalarıdır.

Lugavî tefsir: Kur'ân-ı Kerim'i, Arap dili açısından açıklamaya çalışan tefsir şeklidir.

Lukâta: Buluntu; kaybolmuş düşürülmüş yitik mal.

Lümme: Alıcı, telefon ahizesi gibi gelen sesi kabul eden, kulak veren yoldaş.

Makam (münasebetiyle): Bulunduğu yer, konum veya bağlam münasebetiyle.

Makam-ı mahmûd: Mahşer günü hamd sancağı altında sadece Hz. Muhammed'in dilediği her kese şefaat edebileceği en yüce makam, şefâat-ı Kübra makamı.

Maksud: Kast edilen, murad olunan.

Maruf: Herkesçe tanınan, bilinen, ma'lum olan, iyi iş. Örfe uygun güzel iş.

Mâsadak: Uygun, muvafık, bildirilen bir durumu gerçekleştiren, doğrulayan örnek.

Masiyet: Günah. İtaatsizlik, isyan.

Mavsul: Bitiştirilmiş, vasl olunmuş.

Me'lüf: Alışılmış, ünsiyet peydahlanmış şey.

Me'sûr tefsir: Peygamberimizden (s.a.s.) veya sahabeden rivayetlerle yapılan tefsir. Rivayet tefsiri veya naklî tefsir de denir.

Meal: Bir sözü, her yönüyle aynen değil de biraz noksanıyla ifade etmeye meal denilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'in tefsîrî tercümesi.

Mecaz: Lügatte, gelip geçilen yer, gelip geçilen zaman veya gelip geçmek demektir. Belagat terimi olarak mecaz, bir alâkadan dolayı hakiki manasının dışında kullanılan ve asli manasının

kast edilmesine karîne-i mânia (engel delil) bulunan kelimedir. Örnek; 'Onlara (mü'minlere) Allah'ın ayetleri okunduğu zaman, bu onların imanlarını artırır' (Enfal, 2), 'Şehre sor!' (Yusuf, 82) gibi ki 'Şehir halkına sor' demektir.

Mefâsit: Mefsedet'in çoğulu, fesat, münafıklık, bozgunculuk.

Mefhum: Telaffuz durumu olmadan, doğrudan kelimeden anlaşılan manadır. 'Sakın onlara 'öf' deme' (İsra, 23) örneğinde olduğu gibi.

Megâzî: Gazve'nin çoğuludur. Resulullah'ın katıldığı gazveler kastedilir. Bunları anlatan kitaplara da megazi denilmiştir.

Mehir: Kocanın maddi imkanlarına göre nikah akdinde karısına vermeyi kabul ettiği mal.

Melâhim: Destan, kahramanlık öyküleri.

Menasik (haccın): İbadetgah anlamına gelen mensek kelimesinin çoğuludur. Umumiyetle hacla alakalı ibadetler hakkında kullanılıp menâsik-i hac diye tabir edilir. Böylece mecaz olarak, Kâbe'yi tavaf, şeytan taşlaması, Safâ ile Merve arasında koşma, Arafat'ta vakfe, kurban kesmek, ihram giymek gibi hacla alakalı amellerin hepsi bu tabirle ifade edilir.

Mensûh: Nesh edilmiş, hükmü kaldırılmış, geçersiz kılınmış.

Merfû: Senedi nasıl olursa olsun, Rasûlullah'a (s.a.s.) nisbet edilen hadis.

Mesâlih: Maslahatlar. Fayda, yarar, çıkar. Karşıtı mefasittir.

Mesel: Misal, örnek, hal, sıfat.

Metlüv: Okunan, tilavet edilen.

Metrûku'l hadis: Hadisi alınmayan ravi.

Mev'ize: Va'z, nasihat, öğüt. Nasihat eden anlamında Kur'ân'ın isimlerinden biridir.

Mevhum: Vehmî, hayalî, evham ürünü olan, hakikatte olmayan.

Mevkûf: Durdurulmuş, alıkonulmuş. Senedi itibarıyle Hz. Peygambere kadar ulaşmayıp sahabede son bulan hadis.Yani sahabenin söz veya fiilleri.

Mevzu: Resûlullah'a yalan olarak nisbet edilen her çeşit rivayet.

Meyte: Lâşe, murdar ölmüş hayvan, leş. Yenilmesi haramdır.

Mezmûm: Zemmedilen, aşağılanan, yerilen.

Mirsad: Rasad, gözetleme yeri.

Misdâk: Delil, bir şeyin doğruluğunu ortaya koyan şey.

Muâ'rız: Muhalefet eden, karşı çıkan. Muhalif anlamlı hadis.

Muahhar: Sonra olan, sonraki.

Muâmelât: İslâm hukukunun ibadetler ve cezalar dışında kalan ve günlük yaşantımızda karşılaştığımız her türlü işlemleri içine alan en geniş bölümü.

Muâraza: Kavga etme, çekişme, söz mücadelesi. Hasmın getirdiği delile hücum etmeyip, zıddını ısbat edici başka bir delil getirmektir.

Muarref: Tarif edilmiş, tanımlanmış. Ma'rife. Karşıtı münekker.

Muâtebe: Azarlama, uyarma, tekdir etme.

Muattâl: Âtıl halde bulunan, bırakılmış, terkedilmiş, kullanılmaz, boş, işsiz.

Mubâhale: İki tarafın karşılıklı delil gösterme ile sonuca varamadıkları bir durumda, bir yere toplanarak, yalancı olana Allah'ın lanet etmesini, bütün kalbiyle yalvarıp niyaz etmeleri. Buna bedduâlaşmak ta denir.

Mufassal: Ayrıntılara girilerek geniş biçimde anlatılan, ayrıntılı. Mushaf-ı şerifin son bölümü olup, tercih edilen görüşe göre, başlangıcı 50.olan Kâf suresinden itibaren sonuncu 114. Nâs suresine kadar olan kısım, bu kısımda yer alan sûreler.

Mugayyebât: Gizli şeyler, görünmez şeyler.

Muhallil: Parçalara unsurlara ayıran, tahlil eden, çözümleyen. Üç talak ile boşanmış olan kadını sırf eski kocasına helal kılmak için nikahlayan kimse.

Muhavere: Konuşma, mükâleme, görüşme, sohbet etme, karşılıklı konuşma.

Muhkem: Sağlamlaştırılmış, kuvvetli sağlam. Manası açık,net, tek manası olup başka bir ihtimalin söz konusu olmadığı ayetlerdir ki Kur'ân'ın anlaşılmasında esas ölçü bunlardır. Karşıtı müteşabih.

Muhtasar: İhtisar edilmiş, kısaltılmış, hülâsa edilmiş, tafsilatsız, kısa.

Muhtemil: İhtimali olan.

Muhtevî: İhtiva eden, içine alan, içinde bulunduran.

Mukaddem: Önce gelen, zaman bakımından evvel olan, önceki.

Mukârin: Bitişik, yakınlık, beraberlik arz eden.

Mukarreb: Yaklaşmış, yakın, yaklaştırılan.

Mukavele: Akit, sözleşme. Miras mukavelesi: Mirasçı tayin etme veya belli bir mal vasiyetine dair diğer bir şahıs ile yapılan sözleşme.

Mukaveleli mirasçı: Sözleşmeli mirasçı (halif). Aslında soy bakımından varis olmadığı halde, herhangi bir kişi ile sözleşme suretiyle onu kendisine varis kılma. Cahiliye döneminde uygulanırdı.

Mukayyed: Kaydedilmiş, mutlak olmayan, özel olan. Sınırlı.

Munkatı: Kesilmiş, ara verilmiş. Hadiste; Senedinde peş peşe olmayarak iki, veya sahabeden sonra bir râvi düşürülen hadis.

Musakat: Sulama. Bağ bahçe gibi yerlerin bakımı ve sulanması karşılığında elde edilecek ürünün, sahibiyle bakıcı arasında önceden kararlaştırılan bir nisbete göre paylaşılması esasına dayanan ortaklık şekli.

Mutavvel: Uzun, ayrıntılı.

Mutlak: Herhangi bir kayda tabi olmayan bir şeye bağlı bulunmayan. Kayıtsız şartsız, salt. Istılahta mutlak; şart, istisna, sayı ve sıfattan soyutlanmış olup kelamın mahiyetine veya bütün fertlerine şamil olan lafızdır.

Muttali(olma): Bilgi sahibi, haberdar, haber almış, ıttılaı olan, vakıf, bilgili.

Muttasıl: Sürekli, aralıksız, bitişik. Muttasıl hadis, ilk kaynağına, sahibine kadar kesintisiz bir senetle varan hadis.

Muvâfakât: Uygunluk, uyma, uygun olma. Birbirine uygun olan.

Muvâlat akdi: Cahiliye döneminde, nesebi bilinmeyen bir kişi nesebi belli bir kimseye, 'gel anlaşalım; eğer ben bir cinayet işlersem diyetimi ailen ile birlikte sen öde, ben de ölürsem mallarım senin olsun' der, o da bu şartı kabul eder, böylece aralarında meydana gelen akde akd-i muvâlat denir.

Muvâlat: Dayanışma, yardımlaşma, karşılıklı biri diğerinin velisi olma.

Mübah: İslâmî açıdan yapılması yasaklanmamış olan, yapılıp yapılmaması günah veya sevap doğurmayan amel.

Mübeyyen: Tebeyyün etmiş, meydana çıkarılmış, açıklanmış. Karşıtı 'mücmel'dir.

Mübeyyin: Açıkça ortaya koyan, açıklayan.

Mübhem: Kur'ân'da kimi, neyi kastettiği kapalı olan, açık olmayan, tam belirgin olmayan isimler, zamirler belirsiz zaman ve yer zarfları gibi kelimeler için kullanılan bir sıfattır.

Mücâmeat: Cinsel münasebette bulunmak.

Mücerret: Cisim halinde bulunmayan, soyut kavram.

Mücmel ayetler: Anlamı kendiliğinden, doğrudan anlaşılamayacak ölçüde kapalı olup ancak bir açıklayıcı ile anlaşılabilen ayetler.

Mücmel: Kısa, öz halde, icmâl olunmuş. Delâlet ettiği mana açık olmayan, umumi söz. Istılahta manası anlaşılmayacak bir şekilde kapalı olup anlaşılması ancak söyleyen tarafından bir açıklamaya bağlı olan lafızdır.

Müd: Miktarı kullanıldığı yere göre değişen eski bir tahıl ölçeği.

Müddea': İddia, dava olunan şey, tez. Davacının dava ettiği şey.

Müdrec: Araya sıkıştırılan, dahil edilen.

Müellif: Yazar.

Müfesser: Tefsir edilen, açıklanan. Mücmel veya müphem olanın açıklanmış hali.

Müfredat: Terimler, kelimeler, deyimler demektir. Kur'ân'ın müfredatı: Kur'ân'da geçen kelimeler.

Mükellef: Yükümlü. Akıl ve büluğ başta olarak ehliyet şartlarına sahip olması itibarıyle dini görev ve sorumlulukları yüklenme mertebesine çıkan kimse.

Münafat: Birbirinin aksine olma Birbirine aykırı olmak. Aykırılık, muhalefet.

Müncer: Bir yöne doru sürüklenip götürülen.

Münker(hadis): İnkar edilen, reddedilen, kabul olmayan. Zayıf bir ravinin rivayetine daha zayıf bir ravi tarafından muhalif şekilde rivayet edilen hadis.

Müphem: Ne olduğu açıkça anlaşılmayan, belirsiz, kapalı.

Müradif (kelimenin müradifi): Aynı anlama gelen, eş anlamlı.

Müreccah: Tercih edilen, daha çok beğenilen, üstün tutulan.

Mürsel hadis: Tabiûndan birinin ravi sahabîyi atlayarak doğrudan doğruya Resûlullah'tan (s.a.s.) duymuş gibi rivayet ettiği hadis.

Müsellem: Herkes tarafından kabul edilen, tasdik olunan.

Müsemma: Tesmiye edilmiş, ad verilmiş, adlı.

Müsle: Mil çektirme. Cezalandırmak maksadıyla bir kimsenin gözlerini kızgın mille kör etmek.

Müsned (merfu'): Senetli, bazen muttasıl anlamına gelir, Hz. Peygamber'e dayandırılan.

Müstecab: Kabul edilen, hoş görülen, icabet olunmuş, isteği kabul olmuş.

Müstehab: Sevilen, hoşa giden şey. Yapılması dinen emredilmediği halde şer'an makbul görülen .

Müstehaza: Hastalık nedeniyle zuhur eden rahimden başka bir yerden gelip cinsel organ yoluyla dışarı akan kan ile kanaması olan kadın.

Müşahhas: Şahıslaştırılmış, cisimlendirilmiş, somut.

Müşkil: Anlaşılması ve îzahı güç durum, kapalı ifade. Istılahi manası ise, Kur'ân ayetleri arasında ilk bakışta ihtilaf ve tenakuz gibi görünen durumları inceleyen ilim Müşkilü'l-Kur'an da denir.

Müşterek: İki veya daha fazla anlamda kullanılan kelimelere denir. Mesela ayn kelimesi göz veya pınar anlamına gelir. Ancak lafız bir cümle içinde, taşıdığı manalardan sadece birini içerir.

Müt'a anlaşması: Kadına verilen ücret karşılığında belli bir süre için anlaşmalı olarak yapılan ve yalnız Şiîlerce makbul sayılan geçici nikah.

Mütabi': Tâbi olan. Bir hadisin benzeri, başka bir râvinin rivayet ettiği hadis veya başka bir râvî.

Müteahhirûn: Sonradan gelenler, sonrakiler. Hanefî mezhebinin Ebû Hanife, Ebû Müslim ve Yusuf'dan sonra gelen âlimleri. Kelam ilminde ise, Gazzalî'den sonra gelen alimler.

Müteakiben: Arkasından, ardı sıra, peşi sıra.

Müteallik: Asılı, bağlı, ilgili, dair.

Müteammid: Bir işi veya davranışı önceden tasarlayan, kasıtlı olarak bile bile yapan.

Müteâref: (Örf.den) Herkesin bildiği, meşhur, ünlü.

Müterâdif: Eş anlamlı, anlamdaş. Türkçe'de ak-beyaz; Arapça'da celese-kaade (oturdu) kelimeleri gibi. Kur'ân'da müteradif olup olmadığı konusunda ulema arasında ihtilaf vardır.

Müteşabih: Birden fazla manaya gelme ihtimali olan lafız. Kur'ân-ı Kerîm'de birden fazla anlama gelme ihtimali bulunan ve Allah tarafından kastedilen mânanın hangisi olduğu kesin olarak bilinemeyen âyet. Karşıtı: Muhkem. Hurûfu mukattaa, Allah'ın bazı sıfatları gibi.

Mütevakkıf: Tevakkuf eden, duran, bir şeye bağlı olan.
Mütevatir haber: Yalan üzere ittifak etmeleri aklen imkansız olan geniş bir topluluğun bir başka topluluğa naklettiği kesin bilgi veya haber.
Müteveccih: Teveccüh eden, yönelen.
Müyesser: Kolay olan, kolay yapılan.
Nafaka: Yiyecek, giyecek, mesken gibi zarûri ihtiyaçları temine yetecek miktardaki para veya eşya. Geçim.
Nakîsa: Eksiklik, noksan.
Nâsih: Nesh eden, nakl eden, hükmü değiştiren. Önceki şer'î bir hükmü kaldıran sonraki hüküm.
Nass: Açık hüküm, kesin delil, hüccet, burhan; Kesin ve muhkem hüküm getiren âyet veya hadis. 'Allah alış verişi helal, faizi haram kıldı' (Bakara 275) gibi.
Nazarî meseleler: Bilgi halinde, nazariye niteliğinde olan, iş haline geçmemiş, uygulama alanına çıkmamış olan, teorik. Karşıtı: Amelî.
Nazil: Nüzül eden, yukarıdan aşağı doğru hareket eden, inen.
Nazîr, nazîre: Bir şeye benzemek üzere yapılan şey, benzeri.
Nedamet: Pişman olmak.
Nedb (mendub): mecburi olmaksızın gönüllü yapılan mendup ameller. Müstehap da denir. Nafile namaz gibi.
Nerdişir: Tavla oyunu.
Neseme: Can, nefis, insan.
Neseme-i'tak: Bir nefsi canı azad etmek.
Nesh: Sözlükte nakl etmek, gidermek, izale etmek demektir. Istılahta şer'î bir hükmün, sonraki şer'î bir hükümle yürürlükten kaldırılmasıdır. Hükmü kaldırılan ayete mensuh, kadıran ayete de nâsih denir.
Neşv-ü nemâ: Büyüme, boy atma, yetişme, gelişme.
Nevâzil: Hadiseler, belalar, hükmü kitaplarda bulunmayan yeni vukûat.
Nida: Çağırma, seslenme, bağırma; Edebiyatta, bir şahsa hitap şeklindeki ifade tarzı.
Nidd : Çoğulu endâd: Benzer, eş, denk.
Nifas: Kadının çocuk doğurma hali. Doğumdan sonra geçen 40 gün nifas müddetidir, lohusalık ta denir.
Nisbet : Bağlılık, ilgi. Kıyaslama, orantı.

Nübüvvet: Nebîlik, risalet, peygamberlik.
Nüzul: Yukarıdan aşağıya inme. Yüce Kur'ân'ın Cebrail'e (a.s.) ve Hz. Peygamber'e (s.a.s.) aktarılması.
Râci : Dönen, yönelen. Herhangi bir kişi veya yer ile münasebeti ve ilgisi olan, ilgili, âit, dâir.
Râcife: Kıyamet günü sûra ilk üfleniş.
Râdife: Kıyamet günü sûra ikinci üfleniş.
Re'y ile tefsir: Bkz. Dirayet tefsiri.
Re'y: Görüş, oy. Hüküm ve itikad. Kıyas etmek. Bir iş hakkında söylenen fikir.
Recm cezası: Evli olduğu halde zina eden kadın ve erkeği belli bir şekil üzere taşlayarak öldürme.
Ref' etmek: Yukarıya kaldırma, yükseltme. Hadis ilminde; Bir hadisi senedi nasıl olursa olsun mutlak olarak Resûlullaha (s.a.s.) nisbet (ederek rivayet) etmek; Hadisi muttasıl olarak rivayet etmek.
Remil (ilmi): Kum üzerinde çizgiler çizerek fala bakmak.
Ribat: İp bağ; gönül bağı. Cihat için atlar bağlayıp besleme. Hudut boylarında nöbet tutma. Nöbet tutulan yer.
Rivayet tefsiri: Kur'ân-ı Kerîm'in, Resûlullah'ın (s.a.s.) sünneti, sahabe ve tabiûnun görüşlerine dayanan tefsiridir.
Rivayet: Bir söz veya olayı nakletme. Nakledilen söz veya olay. Hz. Peygamberin söz fiil ve takrirlerini (davranış, uygulama) senetli olarak nesilden nesile aktarmak.
Rutab: Taze hurma.
Sadr-ı İslâm: Müslümanlığın en parlak devri olan, Hz. Peygamber ve dört halife zamanı.
Sahiheyn: Buharî ve Müslim'in kitapları.
Sâik: Sevk eden, gönderen, süren, âmil, etmen.
Sâk: Baldır, incik, ayak ile diz kapak arası.
Sakîm: Hasta, hastalıklı.
Sarahat: Açıklık.
Sayd: Av
Sayha: Yüksek sesle bağırma, çığlık, nâra.
Sebeb-i nüzul: Bir veya daha fazla âyetin –tazammun etmek, cevap vermek veya hükmünü açıklamak üzere- inmesine vesile teşkil eden hadiseye sebeb-i nüzul denir.

Selef: Hicrî ilk üç asır alimlerine denir. Sahabe, tabiûn ve tebe-i tabîîn.

Selîka: Güzel ve akıcı söz söyleme ve yazı yazma konusundaki tabiî istidat.

Sened: Dayanak. Hadisi ilk kaynağından müellife kadar rivayet etmiş olanların isimlerini tarihî sırayla ihtiva eden isim zinciri. Bunlar birbirlerini gören kimselerse senet muttasıl (mevsul, müsned) olur, değilse munkatı' olur.

Seriyye: Akıncı birliği, küçük askeri birlik.

Serrişte: İpucu, tutamak, bahane.

Sıyânet: Muhafaza etme, koruma, saklama.

Sibâk: Bir şeyin öncesi, geçmişi, üst tarafı, başlangıcı.

Sidre ağacı: Arabistan kirazı. Sidretu'l-müntehâ: Bütün kâinatı kapsayan varlık ağacı.

Sîga: Fiil çekiminde meydana gelen hal, kip, sözün muradı ifade edebilmesi için belli kalıplara dökülmesi.Hadis rivayetinde hadisin hocadan nasıl alındığını gösteren kalıplaşmış formül. Mesela: Haddesenî..gibi.

Sikâ: Adalet ve zabt sıfatlarını tam olarak taşıyan râvi.

Siyak ve sibak: Sözün başı ile sonu, sözün öncesiyle tutarlı bir şekilde devam etmesi, ifadede tutarlılık, bağlam.

Siyak: 1. Sözün akış şekli, ifade tarzı. 2. Şekil, biçim, tarz.

Suht: Haram mal, haram kazanç.

Suç irtikab etmek: Suç işlemek.

Sunak(lar): Tapınaklarda, ilahlara kurbanların sunulduğu, üzerinde tütsüler yakılıp, çevresinde dini merasimlerin yapıldığı taş masa.

Sübût: Sabit olma, varlığı kesin olarak ortaya çıkma, gerçekleşme.

Südüs: Altıda bir; anne ve babanın, ölen çocukları ile birlikte olmaları durumunda mirastan alacakları paylar.

Sükna: İkamet edilecek yer, mesken.

Sülüsân: Üçte iki. Birden fazla olan kızlar, oğlun kızları, öz kız kardeşler, baba bir kız kardeşler için belirlenmiş miras payı.

Sümün: Sekizde bir; ölenin çocukları bulunması halinde karısının alacağı miras payı.

Sünnetin Kur'ân'a raci olması: Sünnetin Kur'ân'da bir yerinin olması, bir ayete dayanması.

Şâri': Şeriat (din) koyan; Allah Teâla veye mecazen Hz. Peygamber.

Şavt: Kâbe'nin etrafında yapılan yedi tavaftan her biri.

Şerh etmek: Açma, açıklama.

Şeyhayn / Şeyhân: İki üstad anlamında olan bu tabir ile Hanefî mezhebine göre İmam Ebû Hanîfe ile İmam Ebû Yusuf kastedilir, siyer kitaplarında ise Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer hakkında kullanılır. Hadiste ise bu tabirle Buhârî ve Müslim kastedilir.

Şihap: 1. Işıklı nokta, ateş parçası. 2.Akan yıldız, meteor.

Şümül: İçine alma, kaplama, kuşatma.

Şüyu': Duyulma, herkesin işitmiş olması, yayılma dağılma.

Ta'lîl: İlletini ve sebebini belirtme. Bir hadisin illetli olduğunu söyleme buna hükmetme. İllet, gizli kusur.

Taabbudî: İbadetle ilgili. Hikmeti bilinsin bilinmesin, yerine getirilmesi gereken kulluk görevi.

Taahhüdname: Taahhüt kâğıdı.

Taammuk: Derinleşme. Bir konuda derine inme.

Taassup: Bir kimseye veya bir şeye karşı aşırı taraftarlık gösterme. 2. Bir din ve inanışa aşırı derecede bağlı olup onun dışındakileri önemsememe.

Taayyün: Meydana çıkma, belirme.

Tafdil: Birini diğerine tercih etme, üstün görme.

Tafsîl: Uzun, açarak anlatma, ayrıntılarına inme, etraflıca açıklama.

Tahdid: Hudutlandırma, sınırlama.

Tahlil (hullecilik): Hurmet-i galizayı (evlenme haramlığını) ortadan kaldırarak evvelki koca için nikahı yenilemenin helal olmasına vesile olan bir muameledir ki buna 'hulle' de denir.

Tahric: Çıkarma. Bir eserdeki hadisleri çıkarma ve her hadisin isnatlarını göstererek doğruluğunu ve zayıflığını ortaya koyma.

Tahsîniyyât: Güzelleştirici emirler, tavsiyeler.Süs ve zinet kabilinden güzel şeyler.

Tahsis etmek: Bir şeyi bir kimse veya yer için ayırmak, ona mahsus kılmak, sınırlandırma.

Tahsis: Has kılma. Kur'ân'da âmm/genel olan ayetlerin içerdiği hususiyetlerden bir kısmını dışarıda tutmaktır, sınırlandırma.

Takrir (ile öğrenme): Yerleştirme yerini belli etme. Ağızdan anlatma.

Takyid: Kayıt ve şarta bağlama, tahdit etme.
Takyîdu'l Hadis: Hadislerin yazılması faaliyeti.
Tanzir etmek: Benzemeye çalışma, örnek alma. Istılahta bir şiirin şekil ve mana bakımından benzerini söyleme, benzerini yazma.
Tarik: Yol, gidilen takip edilen yol, hadisi ilk râvisine ulaştıran rivayet zinciri.
Tasrih: Açıklama. Açık açık anlatma, şüpheye yer bırakmayacak şekilde açıklama.
Tasvib: Doğru bulma, uygun sayma..
Tasvir: Bir şeyi resim gibi göz önüne gelecek şekilde ayrıntıları ile anlatma.
Tavassut: Vasıta olma, aracılık etme.
Tavazzuh: Açık hale gelme, aydınlanma.
Tavil: Uzun
Tavsif: Vasfını beyan etme.
Tavzîh: Îzah etme, iyice açıklama.
Taz'if: Hadisin veya râvînin za'îf olduğunu söylemek buna hükmetmek.
Tazammun etmek: İhtiva etmek, içine almak.
Tazminat: Zarar ve ziyanı karşılamak üzere ödenen para.
Te'kid: Sağlamlaştırma, pekiştirme.
Te'vîl: Bir söz veya hareketi görünen manası dışında yorumlama. Tefsir etme, râcih (ilk) mâna yerine, mercûh (geri planda) olan mânaya göre açıklama.
Teâruz: Birbirine zıt düşmek, tezat olma.
Tebellür: Billurlaşma, kristalize olma. Belirme, ortaya açığa çıkma.
Tebliğ: Yetiştirme, ulaştırma, bildiri. Edebiyatta, akla ve geleneğe uygun olan mubâlağa, mubâlağanın makbul olan derecesi.
Tecvîz: Cevaz verme, yapılmasını uygun bulma, müsade etme.
Tecziye: Ceza verme.
Tedbir (Allah'ın kâinatı tedbiri): Döndürme, çevirme. Daire biçimine getirme. Yönetme, idare etme.
Tedebbür: Bir şeyin sonunu düşünme, nereye varacağını düşünmek.
Teeddüp etmek: Edeplenme, utanma, çekinme.
Teemmül: Enine boyuna düşünme.

Tefâvüt: İki şey arasındaki farklılık.
Tefe'ül etmek: Uğur sayma, fal açma.
Teferru': Dallanma, dal budak meydana getirme, şubelere ayrılma; ayrıntı.
Tefsir: Açıklama, keşfetme, ortaya koyma, yorum, Kur'an-ı Kerîm'i insan gücünün ve Arapça dil bilgisinin verdiği imkanlar ölçüsünde anlatma ve açıklama ilmi.
Tefsîr-u Cibrîl: Bazı ayetlerin açıklanmasına dair Cebrail tarafından getirilen ve onun tarafından geldiğini Hz. Peygamber'in (s.a.s.) belirttiği açıklamalar.
Teheccüd: Gece bir uykudan sonra nafile namaz kılma.
Tekebbür: Kibir gösterme, kibirlenme
Tekellüf: Zahmetli bir işe katlanma, külfet, sahte tavır gösteriş, özenme
Tekzip: Yalan olduğunu ilan etme, yalanlama.
Telmîh: Açıkça söylemeyip üstü kapalı şekilde ve imalı olarak ifade etme. Istılahta telmih, şiir veya nesirde, asıllarını zikretmeksizin, meşhur bir hadiseye, kıssaya, şiire veya mesele işaret edilmesidir. 'Daha önce onun kardeşini size emanet ettiğim gibi, şimdi de onu size emanet eder miyim?' (Yusuf, 64) ayetinde olduğu gibi.
Temerküz: Merkez edinme, merkezde toplanma, odaklanma.
Temessül: Belli bir şekil ve surete girme. Bir şey veya birisine benzeme, uyma.
Tenâkûz: İki sözün veya durumun birbirine uymaması, birbirinin zıddı olması, çelişki.
Tenevvü ihtilafı: Çeşitlilik farklılığı. Gerçekte olmayıp çeşitlilikten kaynaklanan ihtilaf.
Tenevvü: Nevi nevi, çeşit çeşit olma, çeşitlenme.
Terettüp etmek: Sıralanmak, üzerine bir sorumluluk düşmek.
Tergîb: Rağbet ettirme, istetme. Teşvik etmek, özendirmek.
Terhib: Korkutma, yıldırma.
Terike: Ölen kimsenin, kendisine ait olmak üzere varislerine bıraktığı mal ve bazı haklar.
Terkîp: Birkaç şeyin birleşerek meydana getirdikleri yeni şey, sentez.
Teşâüm: Uğursuzluk, Kötümserlik.

Teşbih: Beyan ilminin en önemli konusudur. İki veya daha fazla şeyin bir ya da birden fazla vasıfta birleştirilmelerine denir. Teşbihle gizli manalar açıklığa kavuşur, uzak ve soyut manalar anlaşılır hale gelir,söze güzellik katar ve tesirini artırır.Teşbihin dört ögesi vardır: Müşebbeh (benzeyen), müşebbehün bih (kendisine benzetilen), vech-i şebeh (benzetme yönü), edat-ı teşbih. Örnek: 'Ömür, örümceğin ördüğü (ağ) gibi evden başka bir şey değildir'.

Teşvik: Bir kimseyi bir şeyi yapmak konusunda cesaretlendirme, gayrete getirme, heves ve istek verme.

Tetayyür: Uğursuzluk addetmek, kötüye yormak.

Tevakkuf: Durma, ilgili olma, bağlı olma.

Tevatür: Bir hadisi, senedinin başından sonuna kadar, yalan üzere ittifak etmeleri aklen ve âdeten mümkün olmayacak kadar çok kimsenin birbirinden rivayet etmesi, hadisin mütevatir olması.

Tevehhüm: Asılsız şüpheye düşme, vehme kapılma.

Tevkîf: Durdurma, alıkoyma, içtihada izin vermeksizin Allah'ın kesin olarak bildirmesi.

Teyemmüm: Su bulunmadığı veya bulunduğu halde kullanılmasının mümkün olmadığı zamanlarda toprak vb şeylere elleri sürüp meshetmek suretiyle yapılan manevi arınma.

Tezat ihtilafı: Zıtlık farklılığı, zıtlıktan kaynaklanan farklılık.

Tezat: Birbirine zıt olma, zıtlık, aykırılık.

Tezkir: Hatıra getirme, öğüt verme, zikredip anma.

Tutamak: Bir şeyin tutulacak yeri, sap kulp; Tutunacak şey, dayanak, delil, beyyine.

Ukûbet: Ceza ve azap demektir.

Umum: Genel olma. Karşıtı: Husus. Bir sözün tek seferde ve aynı anda kapsamına giren bütün cüz'îleri kapsaması.

Usul: Asl'ın çoğulu. Yol, yöntem. Bir ilmin asıl konusundan önce öğrenilmesi gereken başlangıç ve metod bilgileri. Tefsir usûlü, fıkıh usûlü gibi.

Usûl ve fürû': Usûl, kişinin kendinden önceki baba, dede ve ataları; füru da kendinden sonraki çocukları, torunları.

Varid: Vürûd eden, gelen, ulaşan.

Vasiyet: Bir malı veya menfaati ölümden sonraya izafetle bir şahsa veya bir hayır cihetine karşılıksız vermek.

Vaz-ı Aslî: Kelimenin dildeki konulduğu ilk anlamı.

Vaz-ı lûgavî: Kelimenin sözlükteki belirlenmiş anlamı, konuluşu, duruşu.

Vech-i şebeh (benzetme ciheti): Bkz. Teşbih.

Vifak: 1. Uygunluk, mutabakat. 2. Aynı düşüncede, fikirde olmak. 3. Anlaşmış olmak, barışıklık.

Vücub: Vacip olma, lüzumlu bulunma, gerekme.

Zabt: Sıkı şekilde tutma. Hadis ilminde ravinin hadis rivayetinde hafıza yönünden sağlamlığı.

Zabt-u rabt: Düzen, intizam, disiplin.

Zâhib: Gidici, giden. Bir fikir veya zanna uyan, kapılan.

Zanî, zaniye: Zina eden erkek, zina eden kadın.

Zarûriyyât: Zaruri ve zorunlu temel ihtiyaçlar.

Zayıf haber: Güvenilir, sağlam olmayan. İtibar edilmeyen hadis.

Zebâih: Zebiha'nın çoğulu. Boğazlanmış veya boğazlanacak hayvana denir.

Zeberced: Cam parlaklığında, açık yeşil renkte tabîi mağnezyum ve demir silikat karışımlı bir nevi taş.

Zecr: 1. Engel olma, yaptırmama. 2. Bir işi zorla yaptırma. 3. Eziyet.

Zıdd-ı baîd: Uzak olup ta zıt olan.

Zıdd-ı karîb: Yakın olup ta zıt olan.

Zihar: Kocanın karısını annesine benzetmesi. Böyle yersiz iddiasından dolayı kefaret gerekir.

Zimmî: İslâm yurdunda eman altında yaşayan gayr-i müslim vatandaş.

Zühd: Bir şeye rağbet etmemek, bir şeyden kaçınmak. Dünyaya değer vermemek.